LIBRARY OF PRINCETON
APR 28 1926
THEOLOGICAL SEMINARY

Division SCB
Section 3298

OTTO HARRASSOWITZ
BUCHHANDLUNG
: LEIPZIG :

ENAR=
RATIONVM IN EVAN=
gelia Matthæi, Marci, & Lucæ, libri duo.

Loci communes ſyncerioris Theologiæ ſupra centum, ad ſimplicem ſcriptu=rarum fidem, citra ullius inſecta tionem aut criminationem, excuſsi,

PER M. BVCERVM.

Argentorati, Ann[...]

Johannis Kraus 24 Julii Posonii

Hunc librum dono dedit mihi D. Julius Mascarani Viennæ.

...OLOGICAL C...

ELENCHVS.

Liber primus continet Enarrationes priorum ſeptem capitum Matthæi, cum ijs, quæ Marcus & Lucas habent, eadem uel ſimilia.

Liber ſecundus, continet reliquorum uiginti unius capitum Matthæi, cum ijs, quæ Marcus & Lucas eadem habent uel ſimilia.

Coronis, indicem habet, quo ubi ſingula Marci & Lucæ in Matthæi Enarrationibus explicata ſunt, indicatur, & loca horum propria enarrantur.

PRVDENTIA

AEQVITATE, ET PIETATE SPECTA*bilibus uiris, Senatoribus inclytæ urbis Argentoraten ſis, Martinus Bucerus, Gratiam & pacem à Deo patre & Domino noſtro IESV Chriſto.*

QVandoquidem *uita æterna eſt, cognouiſſe Deum uerũ, & quem miſit nobis ſeruatorem, Dominum noſtrum* IESVM *Chriſtum, uere felices uos eſtis, quibus cum admodum paucis, præſertim in eminentia conſtitutis, ea dei et Chriſti cognitio donata eſt, ut nihil dubitantes, qua fungimini, ab ipſo poteſtatem uos accepiſſe, certi quoq; geſtæ rationionem ipſi approbandam, mandaueritis, in hac ueſtra urbe, nihil niſi puriſſimum Dei uerbum, plebi annunciandum, tum non ſolum ſecundum illud uiuendi facultatem omnibus, feceritis, ſed etiam ad id adiutores ſitis,*

Pietas ſenatus Argentor.

deniq; offendicula non pauca, tam à ſuperſtitione, quàm à libidine carnis, infirmioribus obiecta, remoueritis. Et *hæc quidem pro gloria Chriſti regis omnium, audere uobis datum eſt, quamlibet ij quibus illa nondum reuelata exiſtit, diriſſima quæque minentur, & nomen ueſtrum quàm poßunt, inuiſum ubiq; reddant.* Sed *conſolatur, & animos interim uobis addit, primum teſtimonium ſpiritus ſancti, ſpiritibus ueſtris, atteſtantis, uos filios* Dei *eſſe, eoq; & hæredes, atque cohæredes* Chriſti, *quos à dilectione & benignitate* Dei, *in* Chriſto *iam donata, nihil prorſus queant diſiungere.* Deinde *recreat, quòd electis* Dei *interim, & uera bona agnoſcentibus, ueſtra non tantum probantur, ſed ſunt iuxta conſolationi & exemplo, quãlibet diſplicere oporteat, quibus nondum probatur deus.* P*oſtremo animat, exemplum* Chriſti *& omnium electorum, qui eadem à mundo, dum gloriam* Dei, *curarunt promotam, experti ſunt. Compati ergo cum* Chriſto, *ut & conregnare olim detur, quàm cum mundo paululum excellere, & mox in æternum excruciari, mauultis. Iuuat paucis electis, qui* Chriſti *mentem obtinent probari, ut et* Deo *probemini, quàm malorum ferri laudibus, & abominatio eße* Deo, *uti illi eſt, quicquid in hoc ſæculo excelſum eſt.* Deniq; *pluris uobis eſt gloria bonæ conſcientiæ, de bonitate erga ſe* Dei, *teſtimonio ſpiritus certæ, quàm uniuerſa ſemel mundi & gloria, & felicitas, quæ magis quã flos graminis caduca eſt.* Proinde *quamlibet cum paucis, quantauis cum execratione eorum quos mundus admira-*

tur,

tur, quantiſlibet denique cum periculis, adſerere in ueſtra urbe, gloriam conditoris noſtri, fortiter pergetis, ad uerbum eius, quo ad eius licuerit, omnia corrigetis & reformabitis, offendicula quæ reliqua ſunt, animoſe tolletis, ut orbis uideat, uos huc pro uirili eniti, ut Dominus apud ueſtros regnet, certi ut pſalmus canit, urbem haudquaquam commouendam, in qua ipſe inhabitat. Hoſce iam ſanctiſſimos ueſtros & ſaluberrimos conatus, cum pij omnes pro uiribus adiutare debeant, tum præcipue huc incumbendum nobis eſt, quos quamlibet peccatores, & diuini oris ſapientiæ rudes, myſteriorum ſuorum œconomos eſſe uoluit. Cum ergo ſinguli huius ordinis & nominis, ueſtri miniſtri et ciues id pro uirib. ſtuderent, V. Capito, et ego, operæ preciũ facturos nos arbitrati ſumus, ſi prælegendo aliquos ex libris ſacris, fratrum & ſymmyſtarũ, ſtudium ſi non multum promoueremus, ſaltem accenderemus. Capito itaq; noſter, ex ueteri inſtrumento libros aliquot enarrandos ſuſcepit, pridemq; abſoluit, Habakuk & Malcaci, nuper Hoſcheah, modo uerſatur in Geneſi, prælectiones eius in Habakuk æditæ, pijs & iudicare in his potentibus, facile indicant, nequaquam fruſtra illũ quidem, hanc ꝓuinciã ſubijſſe. Gratia enim domino, ita ab eo, is propheta enarratus eſt, ut magno emendũ eſſet, reliquos omnes ſimili fide & diligentia habere explicatos. Mihi uero libri noui inſtrumenti, quod uocant, enarrandi à fratribus demandati fuere. In primis uero hiſtoria dictorum & geſtorum Domini noſtri IESV

Capitonis lucubrationes.

CHRISTI, ut à Matthæo conſcripta eſt, quod ea cottidie ut par eſt, propter luculentiſſima & memorabilia, fidei, dilectionisq; præcepta, ac CHRISTI uiuaciſſimam, quæ ubique in illis relucet, imaginem, in conuentibus Eccleſiæ, tractetur. Eam autem ubi ordine, & uerbotim enarrare inſtitui, ſimul enarrandæ fuerunt et Marci atque Lucæ hiſtoriæ, quippe quæ non eadem modo, ſed etiam eodem ferè filo, contineant. Matthæus tamen non ſolum fuſius, ſed & ordine certiore omnia conſcripſit, quapropter eius Euangelion præcipue enarrandum ſuſcepi, adductis ſimul ſuis locis, Marci quoque & Lucæ narrationibus. Inter enarrandum uero hæc, exigentibus fratribus dictaui nonnulla, ſed planè grauatim, quòd tantum lucis in ſcripturis effulgere pridem Dominus fecerit, ut in libris noui inſtrumenti, præter uiuæ uocis excuſſionem, nihil requiri debebat. Verum & alijs narrantibus, & propria experientia didici, minime paucos eſſe, qui docendi tamen in Eccleſijs munere funguntur, qui uel in Euangeliſtis, ordine ſingula, certo nondum habent excuſſa, remorantibus pleroſque ex eis, cum hominum commentis, quæ animos eorum etiamnum occupant, tum imperitia linguarum. In horum itaque gratiam, adduci me paſſus ſum, ut quæ inter enarrandum dictaueram, in manus reſumerem, atque omnem Matthæi hiſtoriam, adiunctis ſuis locis, & ijs quæ Marcus & Lucas memorant, uerbotim in hoc opere, explicarem,

id

idin primis conatus, ut germanum omnibus ſenſum darem, & eo certam CHRISTI & ſynceram imaginem, ob oculos ponerē. Extant pleraque ueterum in haſce historias, præclara ſcripta, ſed cum illi, uno Chryſoſtomo excepto, Allegorijs quas uocant, & mysticis enarrationibus, omnes plus nimio indulſerint, tum ſanè multa in Euangelicis ſcriptis, per poſteriores pernitioſe deprauata fuerint, à quorum falſis interpretationibus uindicari ſancta CHRISTI myſteria oportet, niſi multum fallor, non abſque fructu, poſt etiam patrum ſcripta, hæc noſtra, à multis legentur. A recentioribus, nihil certius & abſolutius, Paraphraſibus Eraſmi Roterodami, ſcriptum in has Euangeliorum historias extat. Attamen ijs, qui parum adhuc exercitatos, in ſacris ſcriptis, ſenſus, ut denſæ adhuc ignorantiæ ſuperioris ſæculi tenebræ incubant, habent, omnino uiſa pleraque ſunt, fuſius aliquanto, quàm ratio tulerit paraphraſeon, explicanda. Deinde ſunt non nulla loca, & ſi in illis ordine omnia, & quidem ſingulari tum ſimplicitate, tum dexteritate, explicentur, ubi diuerſa, non abſq; ratione ſecutus mihi uideor, iudicent autem ſpiritales. Id uir eruditionis licet incomparabilis, quo eſt maiore, alijs quibuſdam quos tamen haudquaquam minor decebat, candore præditus, haudquaq̃ feret indigne. Ab alijs eruditæ admodum & piæ annotationes, in hos tres Euangeliſtas æditæ ſunt, ſed annotationes, quibus locis plurimis, at non omnibus lux illata eſt, locique communes, quod præcipue in his

curatum uideo, indicari· Dum autem ſimpliciores quidam, has legerunt, locos quidem communes, recte intellexerunt, atque non infeliciter docuerunt, uerum ſimulatque ad alia, in quibus, nihil annotatum habebant, uentum fuit, neque hiſtoriæ filum, neque uerba Chriſti, recte percipientes, multa abſurda, & Euangelicis literis indigna, commenti ſunt· Sic quòd alij, illas duntaxat lectiones, quas ad Miſſas, ex Euangelicis, & Apoſtolicis literis, nonnunquam parum ſcite excerptas, explanarunt, multum quidem, quantum ad has ipſas lectiones, & locos fidei communes, attinet, Eccleſias iuuarunt, uerum eorum non eſt paruus numerus, qui his freti, in totum reliqua Euangeliſtarum negligunt, eoq́; non ſolum, abſque cortice quod aiunt, natare non diſcunt, ut ſuopte ingenio, inuocato tamen ſpiritu CHRISTI, *ſanctas literas excuterent, uerum etiam hac puſillitate ſpiritus, dicam an ſocordia, faciunt, ut tam multa* CHRISTI, *plebes* CHRISTI *penitus ignorent· Equidem ſanè optarim abolitum illum morem, excerpta duntaxat iſta, Chriſtiano populo proponendi, & totas ordine Euangeliſtarum hiſtorias ei prædicari· Sunt enim omnia luculenta & memorabilia, neque non miram habent, apud uere pios energiam, quod dicta factaq́; ſint ſeruatoris noſtri* IESV CHRISTI· *Terram quam carne attigit, ueſtes quas geſtaſſe eum, uulgo perſuaſerunt, quanta uiſendi auiditate adeuntur? quanto maioris, ubi*

rectum

rectum iudicium, habeantur, quæ certum eſt, noſtræ ſalutis cauſſa illũ geſsiſſe atq; dixiſſe? Præcipue itaq; ſpectaui, ut hiſce Enarrationibus, *rudioribus fratribus, quorũ multos iam et apud* Gallos *atq;* Italos *inuenias, nã & his gentibus* Chriſtus Dominus *noſter reuelare ſeſe rurſum incipit, adiutor eſſem, quo ſingula* Chriſti *dicta, factaq; uel ſemel excuterent, ſuoq; ordine quoad fieri poteſt, & germano ſenſu explicata tenerent, ne ob ueteres auias, uel inepta uerbũ* Dei *interpretatione deprauarent, uel nugaci allegoria eneruarẽt, ſed ita, ut à ſpiritu dei ſcripta ſunt ſynceriter omnia intelligentes, ad ædificationem fidei dilectionisq; ſolidam, cuncta* Eccleſijs *exponerent.* Vt *enim à ſcriptura* Satanas *ſenſim detorqueret, tantam ſermoni ſcripturarum caliginem offudit, ut paucißima loca, in quibus ſumma doctrinæ* Chriſti *contineretur, pure & recte dudũ intellecta fuerint.* Quid? *ne uoces quidẽ et nomina rerum præcipuarũ in ſua & uera ſignificatione nobis relicta fuerant.* Fides, Dilectio, Peccatum, Lex, *Gratia,* CHRISTVS *mediator, Satiſfactio,* Bona *opera,* Preces, Ieiunia, Eleemoſyna, Epiſcopi, Miniſtri, Eccleſia, *Coniugiũ, Claues regni cælorum, quid innumera conor enumerare? ſemel quæcunq; in ſcripturis momenti alicuius fuere, horum uocabula, in aliam ſignificantiam, quàm illis ſpiritus ſanctus uſus eſt, hoſtis ueritatis detorſerat.* Ad *hæc incõmoda, infauſtæ illæ pſeudallegoriæ acceßerunt, quibus qui paulo magis uerſatili & dicaculo ingenio fuerunt, in quemlibet locum, quiduis nugati*

ſunt, tantoq́; fuerunt maiore uoluptate iſtiuſmodi nugi- uendi auditi, quanto nugaciora commenta, loco uiui & certiſsimi uerbi Dei deblaterarent. Accepit hoc malum Eccleſia, à uetuſtiſsimis quidē illis cultoribus, quos Philo ut memorat Euſebius, in Eccleſiaſtica hiſtoria, magnope re celebrat. Sed non hanc labem ſolam, etiam ipſo Apoſto lorum tempore, exortam conſtat. Miror autem qui recen tiores quidam, in tanta ſcripturarum lucē, in tanta copia certiſsimorum diuini uerbi oraculorum, incertis iſtis ac portentoſis allegorijs ludere, magis quàm docere ſibi per mittant, præſertim cum nequaquam ignorent, quantum damni fidei illæ dederint. Nequaquam ſanè hi inſtituti ſui authorem Paulum facient, qui & ſi per allegoriam dicta, quæ de duobus filijs Abrahæ ſcripta ſunt, affirmet, ſcri- bens Galatis, nemo tamen eſt qui non uideat certam ſcri- pturæ hiſtoriam ſecutum, & ex præiudicijs Domini, non niſi ſecundū certa Dei uerba, qui ueri Iſraëlitæ eſſent do cuiſſe. Quem enī nō admoneat electionis & promiſsionis Dei eſſe, ut quis uere filius Abrahæ cenſeatur, cum legat Deum aperto oraculo, alterum Abrahæ filium reieciſſe, alterum uero caput familiæ ſanctæ conſtituiſſe? Hinc Pau lus ex duobus filijs duo teſtamēta, id eſt, duplicis fœderis populos, conſequenter facit, eorum qui carne quidem ſunt poſteri Abrahæ, ſed dum legem abſq; ſpiritu Chriſti ſe- quuntur, ſerui, & alieni à benedictione Abrahæ, & eo- rum, qui ſpiritu, fideq́; Abrahæ præditi, in lege uiuunt li- bertatis, atq; ita germani filij Abrahæ exiſtunt. Ad hunc

modum

modum ex operibus atq; iudicijs Domini, ſecuti uerbum eius, gratiæ ipſius ſuper nos conſilia eruamus, & Paulũ ſequemur. At quem authorem laudabimus, cum per ſex hydrias in Cana Galilææ libros legis, per aquam intelle=ctum legis, & per uinum Euangelion, nũc per quinq; panes, quinq; libros Moſcheh, aut quinq; ſenſus, per duos piſces, Euangelia & Epiſtolas Paulinas, aut exempla patrum ueteris & noui teſtamenti, dum per duos deniq; aſinos, populum gentium & Iudæorum, & ad eum modum alia interpretamur? Quid in his certi, quo Dei uerbo probatur iſta ſic eſſe interpretanda? Atqui in Eccleſijs ni=hil niſi certa Dei uerba loqui oportebat, quibus citra ullã dubitationem, mens niti queat. Quis iam certo nitatur huiuſmodi commentis, quæ quis non minus feliciter in Vergilio aut Homero, alijsq́; Poëtis, quam in ſacris ſcri=ptoribus cõminiſcatur? Et fuerunt ſanè qui Ouidij meta=morphoſes, & Catonẽ moralizarint, ut loquuntur, id eſt, allegorijs huiuſcemodi contaminarint. Quid cogitat ar=gutior aliquis, cum ita nugantem, & quiduis è quolibet facientem audiat, in loco ſacro, doctrinam Chriſti profeſ=ſum? Nunquid habebit ſuſpecta noſtra omnia, & dicet, quod proh dolor nimis uere de diuinis literis, ſi quis fi=dem ſpectarit tractantium eas, uulgo adagij uice iacta=tum eſt. Scriptura ſacra eſt Naſus cæreus, in omnia ſe=quax? Portentoſas dixi haſce allegorias, quia non ſolum D. literæ eas ignorant, ſed omnis ſermo uiri ſani & boni. Allegoria ſiquidem qua omnis hominum ſermo & idonei

quoq;

quoq; ſcriptores utuntur, inuerſio uocatur, cum aliud uer bis, aliud ſenſu dicitur· Vt cum Chriſtus dicebat, cauete à fermento Phariſæorum, de fermento dixit, & doctrinam intelligi uoluit · Sic allegoria erat : Si offendit te oculus tuus, erue eum &c· De oculo enim dixit, & intelligi uoluit rem quamlibet charam & utilem, quam ſcilicet abijcere oporteat, ſi impedimẽto ſit, ſequuturo ueritatem· Vt autẽ ſenſus uarius ſit, plane portentoſa ea locutio eſt, & nõ niſi impoſtorũ ſermonib· apta· Cum Euangeliſtæ itaq; ſcripſerũt, quinq; hominũ millia, quinq; panib· paſta, nullo alio ſenſu hæc accipi uoluerũt, quã uerbis expreſſerũt, uolẽtes ita Domini uirtutem prædicare, qui ſequentib· ſe, nihil deeſſe patiatur, ac poſſit in deſerto, & in ſumma inopia, quãtumuis multos ſaturare, ex pauciſſimo cõmeatu· Si iam hic ſenſus ſatis Eccleſiæ cõmendari poſſet, ut ſingulis liberet Chriſtũ ſequi, certaq; eſſe fidutia, nihil unquã ſibi boni per bonitatem Chriſti defuturum, quæſo an non abũde hinc ædificaretur? Si de libris Moſcheh, aut quinq; ſenſibus uolueris præterea loqui, id poteris, etiam ſi non facias ex eis quinq; ordeaceos panes, aut aliud quippiam, quod ſcriptura non docet, permitte illis ſua nomina, & ea de illis, quæ tradunt diuinæ literæ diſſere· Neq; enim ſatis eſt te ornatus cauſſa, haſce monſtruoſas allegorias adhibere, ſiquidẽ ueritatis ornatũ, uerũ & certũ eſſe oportet· Si oues Chriſti doces, non debes quicquam eis proponere, niſi quod mentem ipſarum paſcat, id autem tantum ueritas eſt, & quidem Dei, nequaquamq; tua commenta·

Hæc

Hæc diuinus ille, & doctiſſimus uir Iohan. Coletus Anglus, per Eraſmū Rot. identidem et merito ſane celebratus, probe ſenſit, uti teſtatur eius ad Eraſmum Epiſtola. Allegoricas igitur iſtas nugas, ut optarim nullum prorſus locum in Eccleſijs habere, ita nullas uſpiam adhibui. Neq; enim ſpiritus ſcripturis ſuis aliquid incertum, aut uarium proponit, docet enim & ratione quidem abſolutiſſima, igitur quicquid dicit, unum dicit. Tropis autem ut in ſermone quolibet fit, libenter utitur. Hinc metaphoræ, allegoriæ, metonymiæ, alijq́; tropi in ſcripturis frequentiſſimi. Parabolas quoq; habet plurimas Icones, et reliqua quibus ſermo, & plauſibilis, & ad perſuadendum efficax redditur. Vtq́; nequaquam magnis Sophis, ſed uulgo ſua Dominus locutus eſt, ita planiſſime omnia, ſed ſicut ſolet in cottidiano & uulgari ſermone, tropis referta. Linguam modo ſi quis teneret, & ſpiritu Dei non uacaret, nihil obſcuri, nihil impliciti in diuinis literis offenderet. Quo itaq; lingua & ſermo Chriſti in tribus his Euangelijs germane intelligeretur, prætermiſſis ut pſeudallegorijs illis, ita omni eo quod à mente Chriſti profectum, non quiui agnoſcere, haſce enarrationes conſcripſi & ædidi. Iudicēt iam Chriſtiani, an quod ſecutus ſum, ſim etiam aſſecutus. Nemini equidem præiudicare mea ſententia uolo, ut ſuam quiſq; fidem habeat oportet, ita quiſq; quid certo Dei uerbum ſit agnoſcat neceſſarium eſt, neminē itidem mihi præiudicare patiar. Homines uniuerſi ſumus, & magnos Deus, ne pro ipſo tandem adorentur,

magnis

magnis lapſibus, hactenus mortales eſſe prodidit, mirum ſi id non & hodie faciat· Permittunt *alij ſibi, à* Hierony*mo,* Augu*ſtino, atq; alijs ſanctißimis ſanè & doctißimis patribus diſſentire, & iure quidem, ſi* Dei *uerbum ſecuti id faciant,* Dei *enim, non hominum ſumus, permittant ij etiam mihi à ſe diſſentire, niſi ipſi homines non ſint·* Dete*ſtandum ſupercilium eorum, qui non ſolum ſanctorum patrum, ſed recentum etiam ſcripta, quæ* Dei *uerbum pollicentur, lectione dedignantur, deploranda uero ſimul eorum cæcitas eſt, qui quicquam profectum ab homine legunt, ut oracula* Dei·Lex *ſpiritus ſancti eſt, prophetante uno & altero, cæteri dijudicent, hanc legem cōcedimus alijs, concedant & ipſi nobis·* Qui Domini *uoluntatem quærunt, et ideo explorant omnia, ijs ille dabit, ut uere bona retineant·* Hac *lege iſta mea, quæ à* Domino *accepiſſe, mihi uiſus ſum, ut iam ipſius, illa, non mea eſſe credam,* Eccleſijs *offero·Sicubi humana quis me dediſſe animaduerterit, ea reijciat, ſed dum diligenter illa ad fidei analogiam excuſſerit, ac uere humana eſſe deprehenderit·* Facile *enim offendit, quod à ſaliua imbibita ſemel abhorrere uidetur, etiamſi ipſiſſimum* Dei *uerbum nonnunquam exiſtat· Sicubi autem ſynceriter uerbum* Dei *tractaſſe uidebor, gratiæ agantur ei, qui dedit · Locos communes plurimos ſanè in his tractaui, ſed ad ſimplicem ſcripturarum fidem, neminem prorſus mortalium ſecutus, dum probe expenderint quæ ſcripſi,* Eccleſiæ *iudicent · Synceritati tam uocum, quam ſententiarum, quoad licuit ſtudui, id nemo ferat indigne,*

digne, præſtat ut deus uerax, q̃ ut homines mẽdaces loqui. Has ergo hyemis huius lucubrationes meas, ita tumultuario ſanè, ut aliæ occupationes Eccleſiæ coegerũt, et dictione rudi, ut mea ferebat ſermonis imperitia, digeſtas, ueſtro nomini, ſenatores cordatiſſimi, nũcupare uolui, nõ ſane ut inde authoritas, ſplendor, aut immortalitas illis accedat, quicquid enĩ in illis dei uerbũ nõ fuerit, anathema ſit, ſed ut orbis uideat, quid in urbe ueſtra, ueſtro mandato et fauore doceamus, q̃ illud ſeditioſum, quàm impiũ ſit, his enim nominib. falſo à filijs huius ſæculi traducimur. Mandaſtis uos, quod & curaturos nos recepimus, ut nihil doceremus, niſi qd' certa Dei ſcriptura, cõprobare uerũ poſſemus. Id ſtudemus pro noſtra uirili, capitis pœnã daturi, ſi quis conuicerit, nos pſeudoprophetas, docerêue impietatẽ. Vobis itaq; et inde omnibus iſta noſtra dijudicanda offerimus. Si quid impiũ in eis, & gloriæ Chriſti derogans quiſquã probarit, in me primũ uos animaduertite, deinde & in eos, qui iſta mecũ docent. Eadem enim docemus, qui prædicandi Euangelij munere hic fungimur, omnes. Sed utinam daretur ſolidam interim his fidem habere, dũ aduerſarij ea impietatis conuincerent, quàm pie & beatæ res noſtræ haberent. Dominus adaugeat uobis ſuum ſpiritum, ut ipſius gloriam, cum apud ueſtros, tum alios, quàm feliciſsime promoueatis. Argen. 15. Kalend. Apriles. M. D. XXVII.

Nulla licet uendam terſæ myrothecia linguæ,
Simq; rudis nuda ſimplicitate liber.
Attamen intentis neruis adnitor, ut hic quàm
Clare Euangelicæ cõſpiciantur opes.
Non adſpernetur, Chriſtum quicunq; profeſſus,
Craßa, ſed ex animo ſcripta profecta pio,
Ne ſic dia, potens humili quæ ſæpe miniſtro
Dat Deus offerri, munera deſpiciat.
Rurſus non quæcunq; pio promuntur amore,
Sunt ueluti Clarij dicta probanda Dei.
Mortales ſumus, ædenda ad mendacia nati,
Miſcentes rebus noſtra prophana ſacris.
Quin non hinc ab Apoſtolico iam tempore quiſquam
Iſta qui legitur labe carere fuit.
Eſt igitur Deus orandus, Lydóq; lapillo,
Omnia lectori diſcutienda probo,
Diſcat ut & quæ nigra & quæ ſint candida, certus
Credendum ſoli ſcilicet eſſe Deo.
Cuius ita agnoſcat uerbum ceu credit oportet,
Hinc me alijs facilem præbeo iudicijs.

EVANGELION.

EVANGELIA Græcis dicebantur ſacrificium & ſupplicationes pro iucundo & optato nuncio ſuſcepta, item fauſti nuncij præmia, de quo lege G. Budæum in Annotatione pãdectarum, tituli de officio præfecti prætorio. Authore autem Heſychio, etiam ipſæ renunciationes & præconia, id eſt, μήματα ϗ κηρύγματα ſignificãt. Qua ſignificatione, noſtri ſcriptores, hac uoce Euangelij uſi, exprimere uoluerunt, qđ Hebræis dicitur, בשורה & ſignificat ferè publicam multũ expectatæ rei renunciationem, ac ceu præconiũ, deductũ nomen, à uerbo בשר quo Prophetas ferè uſos legimus, quoties de gratiæ prædicatione, per Chriſtum euulganda, ſunt uaticinati. Id 70. interpretes, ſi modo ipſorum eſt, quam uulgo habemus,

ſub eorum nomine ueteris inſtrumenti uerſionem, ſemper per εὐαγγελίζειν *reddiderunt.* Vt *Ieſaia.52.* Quàm *pulchri ſunt ſuper montes pedes prædicantis, annunciantis pacem, prædicantis bonum.* Vbi *nos prædicātis,* Hebræa *habēt,* מְבַשֵּׂר, *Septuaginta* εὐαγγελιζομένωμ(*nā per pluralem numerum id efferunt)* Sic 61. *apud eundem uatem* Spiritus *dominatoris* Domini *ſuper me, propterea unxit* Dominus *me, ad prædicandum humilibus miſit me.* Hic *ubi nos, ad prædicandum,* Heb. לְבַשֵּׂר, *&* Lucas *poſt* L XX. εὐαγγελίζεσθαι *legunt.* Ita *pſal.40.* An*nūciaui iuſtitiā tuā in* Eccleſia *magna* Pſal. 67. *Dominus dabit ſermonem annunciantium.* Pſal.96 *Benedicite Domino, benedicite nomini eius, annunciate de die in diem ſalutem eius.* His *omnibus locis, ubi nos annunciare,* Heb. *habent* בַּשֵּׂר. *Græca æditio* εὐαγγελίζεσθαι.

Quid Euāgelion.

Diſcimus *hinc ergo, noui teſtamēti ſcriptores,* Euāge*lij uocem, pro publica gratiæ ac redemptionis* ꝑ *Chriſtū partæ, renūciatione ac prædicatione, de qua iā memorata, ac alia īnumera ſcripturæ oracula, prædixerūt uſurpaſſe.*

Abuſus huius uocis.

Cœpit *dudū ſcriptura, in legē &* Euāgelion *diſtingui, &* Euāgelion ꝑ *qualibet promiſsione gratiæ* Dei *uſurpari.* Prius *ſanè ſolidū eſt, ut ſcriptura ī legē et* ꝑ*miſſionē ſecetur, nā quicquid in ea legimus, aut requirit aliquid à nobis, et legis nomine cēſetur, aut pollicetur aliquid* Dei, *& uocatur recte promiſſio.* Sed *cū ſacri ſcriptores, promiſſiones,* ἐπαγγελίας, *non* εὐαγγέλια, *uocent, & per* Euangelion *ubiq; Chriſti et pacis, gratiæq;, quam*

nobis

nobis reſtituit, prædicationẽ, publicam illã, & omni creaturæ cõmunicandam intelligant, id quod quiuis agnoſcat, excutiens ea noui teſtamenti loca, in quibus hæc uox legitur, erit non tutius modo, uerum etiam ex officio noſtro, ſcripturæ modo, uocẽ hanc Euangelion, *uſurpare, magis impletæ promiſſionis renunciationẽ, quã promiſſionem, per ipſam intelligentes, quanquã omnis diuina promiſsio, ſimul annũciet* Dei *fauorẽ, quum auxiliũ promittit.* Neq; *enim ſatis curioſi, in ſeruanda uocũ ſynceritate eſse poſsumus, quòd ſimul atq; illæ, à ſignificatione ſpiritus detortæ fuerint, in peregrina etiã ſenſa prolabamur. Quod, prò dolor, circa innumera, ingenti pietatis iactura ſumus experti. Vnde enim factũ, ut de fide, gratia, peccato, remiſsione, ſacrificio, dilectione, proximo, concilijs, præceptis, alijsq; quã plurimis, non minus periculoſe quã fœde adeo aberratũ ſit, etiam ab optimis, niſi quod uoces illæ & aliæ in aliam, quã qua illis ſcriptura uſa eſt, ſignificationẽ fuerũt detortæ?* Dabo igitur operã, *ut in præſenti* Enarratione, *neminẽ prorſus, quàm ſpiritum ipſum, in ſcripturis ſe ipſum explicantẽ, quantũ ipſe dederit, in declarandis uocibus ſequar, & quã licuerit, religioſiſſime quãlibet accipiam, ne in foribus errãtes, ſenſim ab improprietate uocũ, ad dogmatũ quoq;, ut priſcis accidiſse uidemus, peregrinitatem, deuoluamur.*

Quàm neceſſaria uocum curioſitas.

Ergo cum Euangelion, *prædicationem de* Chriſto, *qui toti orbi ſeruator, qui ſua morte, in ſe credentium peccata expiauit, & à mortuis reſurgens, regnum electorum per*

ſpiritum ſuum adminiſtrat, renouans eos ad pietatem & ſalutem, annunciatur, ſignificet, in manifeſto eſt, cur noſtri illi quatuor ſacri hiſtorici, Matthæus, Marcus, Lucas & Ioannes, ſuis de Domino hiſtorijs, Euangelij titulum indiderint. Quæcunq; enim de ipſo memorant, ut natus ſit, uixerit, docuerit, miraculis ſe aliquid ſuper hominem eſſe declarauerit, ſupplicium tandem pertulerit, & à mortuis reſurrexerit, ſuisq; mandata prædicandi Euangelij dederit, ad hoc faciunt, ut IESVM Chriſtum agnoſcamus factum à Deo nobis ſapientiam, iuſtitiamq;, ſanctificationem & redemptionem, hoc eſt, unicum illum ſeruatorem, ac mediatorem omnium hominum, quem promiſſum ſibi, patres, reges & prophetæ, tam anhelis uotis expectarunt, ſuum, & omnium gentium ſaluatorem. Sicut ergo Euangelion in ſcripturis, ut iterũ dicam, proprie eſt, expectatæ diu, tandemq; exhibitæ per Chriſtum ſalutis, renunciatio, publicumq; præconium, ſcite Matthæus noſter, ut & reliqui Marcus, Lucas & Ioannes, ſuam de Domino noſtro hiſtoriam, qua dicta & facta eius, non omnia quidẽ, ſed quot ſatis eſt, ad cognoſcendũ ipſum Chriſtum & redemptorem noſtrum eſſe, ordine narrat, Euãgelion inſcripſit. Peculiariter autẽ quatuor iſtæ Euangeliſtarum hiſtoriæ præ alijs noui inſtrumenti ſcriptis, in quibus tamen omnibus, Euangelion legitur, hoc eſt, ſalutis per Chriſtũ perfectæ deprædicatio, titulo hoc ſunt inſignes, & ſolo, quòd in his de ſolo Chriſto eſt narratio, quid dixerit, geſſerit, & paſſus ſit, cum in Apoſtolicis

Epiſtolis

Epiſtolis,præterea inſint, uariæ diſputationes, & paræ-neſes, quanquam præcipue gratia Chriſti in omnibus prædicetur & explicetur. Ad hæc cum Epiſtolæ, ad certas Eccleſias ac fratres ſcriptæ ſint, Epiſtolarum nomen obtinuerunt, ſed prorſus Euangelicæ dici & haberi debent. Liber Geſtorum Apoſtolicorum, quoniam ut per Apoſtolos, regnum Chriſti propagatum eſt, narrat, id nominis accepit, inſunt tamen et in eo, ut Apoſtolorũ prædicationes non paucæ, ita uera atq; germana Euangelia.

Secundum Matthæum.

Quoniam uerus huius hiſtoriæ author ſpiritus eſt, organon tantum, ac ceu amanuenſis Matthæus, tum locus hic eſt, Chriſtum, non Apoſtolum eius prædicandi, multa de hoc commemorare, non eſt operæprecium, præſertim cum præter ea, quæ in Euangelicis literis de eo legimus, ut nihil certi habeatur. Satis igitur nobis ſit, quod & ad inſtitutum præſens, Chriſti gratiam prædicãdi, unice facit, quod Telones cũ eſſet, à Domino uocatus eſt, ad munus, Euangelion tum prædicandi tum etiam conſcribendi, ut uel in ipſo hoc ſcriptore uideamus, Chriſtum ueniſſe, ut quæ abiectiſſima, & ferè deplorata, uti ſanè ſunt diuites ſæculi, uocaret, & ad dignitatem, diuitiasq; regni cæleſtis eueheret. Ad hæc huius philoſophiæ uis & præſtantia in eodem commendatur, cum præ hac, non diuitias modo & haud dubie, commodum uiuendi in hoc ſæculo genus, quæ quàm ægre relinquantur, nulli obſcurum eſt, ſimulatque à Domino uocatus fuit, contempſit atq; dereliquit, uerum

etiam ſanguine poſtea ſuo , huic fidem arrogare fuerit promptiſſimus· Sed ut niſi à Chriſto uocatus, eam nunquã pernouiſſet, ita orandũ nobis, ut et nos ad hãc uitæ doctrinam uocet, faciatq́; uere ſuos diſcipulos, qui mũdi omnia, & nos ipſos præ hac, qua ipſum & patrem cognoſcere, hoc eſt, æternam licebit uitam aſſequi, doctrina, abnegemus, ipſius tantum gloriæ illuſtrandæ addicti·

Liber Generationis I E S V Chriſti.

NOn titulus libri hoc, ſed initiũ ẽ ſubiecti catalogi eorũ, ex quibus Chriſtus ſecundũ carnẽ natus eſt, ad imitationẽ eius, quod initio·5·cap· Gen·legitur· Liber generationis hominũ, ſubijcitur enĩ illic catalogus hominũ, ab Adã uſq; Noah, cũ deſcriptione, à quo quiſq; quo tẽpore fuerit ꝓgenitus· Perinde aũt hic eſt liber, atq; catalogus, recenſio, uel denarratio· Nã Heb· habetur, ספר, *quod à uerbo numerãdi, recẽſendi atq; denarrandi uenit, non* גליון *uel* מגלה, *quibus nominibus, aliâs liber uocatur· Sepher namq; ferè eiuſmodi librũ ſignificat, in quo aliquid recẽſetur, et numeratur· Vnde librũ iuſtorũ, librũ Dei, ĩ quo iuſti inſcribũtur, ſic legimus appellatum· Exod· 32·Ioſua 10·Vnde catalogo et hiſtoriæ proprie competit·*

Ab humilitate generationis, Euãgelion Chriſti auſpicatur, per uitæ erũnas, extremumq́; ſuppliciũ illud ad reſurrectionis uſq; gloriã, et potentiã maieſtatẽq; regni eius, in qua ſedẽs à dextris Dei, oĩa moderatur deducturus, ut ſicut Chriſtus multa antea paſſus fuit, et ita in gloriam ſuam introiuit, utq́; antea inaniuit ſe homo factus, & ſeruus, ac

humiliauit

humiliauit ſe uſq; ad mortem, mortē aūt crucis, ita nobis Chriſtū antea hominē mortalē, et crucifixū, q̄ immortalē & glorioſe regnantem prædicet, atq; ſic per ſtultitiā prædicationis, ſaluos faciat credentes. Nam in ſapientia Dei, hoc eſt, in ijs quæ maieſtate ſua digna Deus fecit 1. Corin. 1. atq; quibus ſe ſapientē declarauit, mundus per ſapientiā ſuam, qua in magnis & præclaris tantum rebus Deum quærit, ipſum nō cognouerat, ideo uoluit per ſtultitiā prædicationis (ſtultiſs. enim ratio ducit, ſalutē à crucifixo petere) ſaluos facere, nō ſapiētes iam, p ſapientiā ſiquidē nō potuit Deus cognoſci, ſed credentes, ut ſapientiæ fides ſuccedat, quæ ī humana infirmitate, morte, et cruce, Chriſtū Dei, ſalutis authorē, uitā et immortalitatē certò agnoſcat.

Vt aūt Io. apertius præmiſit Chriſti maieſtatē, docens ipſum eſſe, illud patris æternū uerbū, illam diuinam uim & potentiā, qua cōdita ſunt, conſiſtunt, et uiuunt omnia, quā tamen in creaturis omnibus mirifice relucentē, æternamq; ſuam diuinitatē ob oculos ponentem, mundus ignorantiæ tenebris oppreſſus uidere non poterat, donec hominem induta, hominibus ſeſe familiarius adiunxit, uerſans inter ſuos, & licet humana imbecillitate tecta, uita, miraculis, atq; doctrina planè creaturæ facultatem ſuperante, admodū clare diuinitatē & gloriā ſuam, gloriā unigeniti prodidit, quanquam nec ſic tamen fuerit agnitus, niſi à renatis per ſpiritum, quibus à patre audire et diſcere, de filio datum fuit. Ita Matthæus uno uerbo Chriſti diuinitatē indicaſſe ſatis duxit, ſcribens li. gen. I E S V Chri-

Qua ratione Io. ſuū Euāgelion auſpicatus.

ſti· Etenim quod humillimũ IESVM, fabrum, et fabri filiũ Chriſtum uocauit, expectatum illum ſanctorum regem, qui uere tandem iudicium & iuſtitiam in terra facturus, fuerat patribus promiſſus, in cuius diebus, ſaluandus Iuda, & Iſraël habitaturus erat confidenter, cuius nomen erant uocaturi, Dominus iuſtus noſter· Iere·23· Similia ferè canit, pſal·72· præter loca alia, ſanè quàm plurima· Nõ autem nomine hoc tantum Chriſti maieſtatem, Matthæus indicauit, ſed etiam, dum ſemen benedictum Abrahæ, & filium illum Dauidis æternum regnaturum, explicando genus & numerando maiores eius, Euangelizauit, ſcripturam ſcientibus illam admodum explicate etiam prædicauit· Quòd apertius uero hæc Ioannes egiſſe uidetur, ut per totam ſuam hiſtoriam, ea potiſſimum de Chriſto memorat, quæ diuinitatem eius aſtruant, creditur ab ijs, qui tẽpori eius uiciniores fuerũt, occaſione feciſſe, quorundã, qui Chriſtum nihil homine maius fuiſſe, blaſphemabant·

Filij Dauid, filij Abraham.

Hæc ita lego, ut IESVM, Dauidis ſimul & Abrahæ filium prædicari intelligam· Quæ enim ratio hic, Dauidem memorare filium Abrahæ? Sed ratio erat, propter inſignes illas promiſſiones, Dauidi & Abrahæ factas, memorare IESVM eſſe promiſſam illam, diuq; expectatam, ac germanam & Dauidis & Abrahæ ſobolem, ut magnifica mox ab initio, de ipſo cogitatione, quem uitæ authorem agnoſcere, ſuprema felicitas eſt, lectorum animos imbueret· Prius Dauidis, quàm Abrahæ filium commemorat,

memorat, q ut uicinior tempore, ita illuſtrior ac memorabilior, promiſſio facta Dauidi in populo, iam pridem iactaretur. Cœperat enim Chriſtus, uulgo filius Dauid cognominari. Vnde mulier illa Syrophenißa, cæcus ſecus uiã populus excipiens ingredientem Ieruſalem, denique & dæmones, cum Ieſum uellent confiteri, Chriſtum filium Dauidis appellabant. Iudæi quoque rogati, cuius filium Chriſtum putarent, reſponderunt Dauidis. Huic cauſſam dederunt, prophetiæ uiciniores, Ieſa. 11. 55. Iere. 23. & 33. Eſeciel. 34. & 37. Hoſea. 3. ac pleræque aliæ, quibus Chriſtũ, ſub nomine uel Dauidis uel germinis eius, promiſſum legimus. Hos ergo ſecuti Iſraëlitæ, quem expectabãt Chriſtum, Dauidis filium uulgo cognominabant.

Chriſtus uulgo filius Dauid cognominatus.

Satis uulgatum eſt, Gene. 12. & 22. ubi dominus Abrahæ pollicitus fuit, in ſemine ſuo, benedicendas omnes terræ nationes, & gentes, Chriſtum promiſiſſe. Neque enim uel per totam Abrahæ poſteritatem, uel aliquem ex ea, benedictio, ad uniuerſas terræ familias, & quaſcunque ſub cælo gentes benedictio, niſi per dominum noſtrum Ieſum, q amandauit ſuos prædicatum Euangelion omni creaturæ, in uniuerſo orbe, Mar. ul. fecitque ubique fructificare, Colo. 1. Ab reliquis filijs Abrahæ, exciſas gentes, legimus, benedictas non legimus. Vt ſanè hodie quoque perdendi nos, quàm benedicendi, miſer populus plus animi habet. Benedictio itaque per ſemen hoc Abrahæ promiſſa, eſt fides Euãgelij, qua ut Deum cognoſcimus, ita ab eo in filios adoptamur, qua Chriſti merito, & ſpiritu, quaſlibet gentes, omneſque

terræ familias donatas, pridē, et nunc rurſus, donari confi temur.

Promiſſionem Dauidi de Chriſto factam, legimus 2. Samuel. cap. 7. 1. Paralip. 17. pſal. 89. & 132. quam etſi Iudæi contendant, ad Salomonem, ac alios Iudæ reges, ex Dauidis poſteritate pertinere, uti uerba quæ 2. Samuel. 7. legū tur uidētur præſeferre, quanquā illis omnino eadē, quæ 1. Para. 17. dei promiſſio narratur. Satis tamen erit pio ac ueritatis non contentionis ſtudioſo, ut Chriſtum his uerbis promiſſum agnoſcat, q. & in 2. Samuel. 7. legitur. Et dirigam thronum regni eius in ſempiternū. Hoc enim neq; in Salomonem, neq; in poſteritatem eius competere potuit, cum omne ab Iudæis regni ſolium iam olim ablatum ſit, in Ieſum aūt noſtrū egregie quadrat. Huic enim, teſtante Angelo, dedit dominus deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit ſuper domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis, Luc. 1. Quadrat item in unum Ieſum proprie, quod per Nathan dominus promittebat, ſe illi fore patrem, & ipſum ſibi filium. Quid enim hoc aliud ſibi uoluit, quā quod de Ieſu Angelus Mariæ dicebat: Hic erit magnus, & filius altiſſimi uocabitur? Item illud patris: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacuit: Hic primogenitus, et adeo dilectus æterno patri eſt, ut eius gratia, eidem patri, filij & dilecti, quotquot ipſi credimus, uere ſimus. Quod uero in Samuelis libro additur, cum iniquitatem admiſerit, ad reliquam Dauidis poſteritatem, et membra Chriſti referendum eſt, qui & hodie ubi delinquūt,

quūt,

quunt, à domino corripiũtur, ne cum mundo condemnen tur, 1. Corint. 11. Ea uirga eſt hominum & plagæ, decens filios Adam. Vnde pſalmo 89. de hac ipſa promiſſione ca nens. Si deliquerint, habent filij eius legem &c. Summa ergo eſt, Dauidi æternũ hic regnum fuiſſe promiſſum, ſed quod ab ipſo, ad Chriſtum uſque temporale eſſet, quodq; à malis etiam aliquandiu adminiſtraretur, quorum tamen peccato fieri non potuit, ut ſicut Sauli euenerat, omnis po ſteritas eius reijceretur, donec Chriſtus ablato iam à do- mo Dauid ſceptro, et regnante iam alienigena Herode ue nit, qui auſpicatus regnum ſpiritale, illud in ſempiternum ſuo uerbo & ſpiritu adminiſtrat, hoc eſt, donec hæc uita durabit, atq; aboleri contigerit ultimum hoſtem, mortem, cum regnum tradet deo et patri, 1. Cor. 15. Itaque pius faci le agnoſcet, de Chriſto præcipue fuiſſe illam promiſsio- nem, quæ tam in lib. Samuel. quàm Paralip, recenſita eſt, & non nihil pſal. 87. explicata. In quem enim alium poſſit quadrare, quod hic pſal. canit. Semel iuraui in ſanctitate mea, ſi Dauid mentiar. Semen eius in æternum erit, et thro nus eius ſicut Sol in cõſpectu meo. Sicut luna ſtabilietur in æternum, & teſtis in cælo fidelis. Sela? Quare non probo qui locum Samuel. 7. Iudæis cedunt, & ſolum Para. 17. ur- gent, cum manifeſto manifeſtius ſit, eandem utrobiq; hi- ſtoriam deſcriptam. Si id nequeas Iudæo pertinaci per- ſuadere, non id te moueat, memorem ſcripturas nobis cre dentibus non carnalibus datas, CHRISTVS ue- teris Adam renouationem, neceſſariam eſſe Nicodemo magi-

magiſtro in Iſraële, perſuadere non poterat. Data ope*ra, quibuſlibet ſcripturæ locis, quibus ſumma pietatis continetur, adiectum eſt à ſpiritu uelamen, quo arrogantes abſterriti non uideant, cum uidere ſeſe acutum arbitrentur, ut ita perpetuò in iis, qui pereunt*, Euangelion *uitæ, opertum maneat* 2. Corin. 4. *Niſi namq; Deus doceat, fruſtra noſter ſermo perſtrepit.*

Abrahàm genuit Iſaac, Iſaac &c.

Ex *ſanctis his* Dei *ſeruis, genus ducere* C H R I S T V M, Matth*æus prædicat, ut recipiamus ipſum, illum ſalutis authorem, & omnium reſtauratorem, uerũ* Chr*iſtum filiũ* Dei, *qui illis, ut diuinitus promiſſus, ita ardentiſſime fuit expectatus, beatosq́; nos exiſtimemus, quibus huius tam aperta contigit cognitio, quam reges, prophetæ & iuſti multi percipere, licet anxie optarent, non potuerunt, infrà* 13. & Lu. 10. Ergo et *diuinitatẽ eius nobis his commendat, & ad credendum ipſi, ut æterno ſanctorum regi, atq; redemptori, prouocat.* Q*uod &* Luc*as ſua genealogia ſpectauit, tametſi ſcripturam ſecutus, ad* Adam *uſq; ipſam perduxerit.* I*nfirmius eſt, quod quidam ſcribunt, eo* L*ucam uoluiſſe oſtendere uerum filiũ* Adam. Q*ui enim uere filius* Abrah*æ, idem utiq; &* Adam *filius ſit oportet.*

E Thamar.

H*uius mulieris, ſanè nihil minus quàm impudicæ, aut peccatri-*

peccatricis, ut Gene. 38. ſcriptura teſtatur, impotens adeo ex Iuda ſuſcipiendæ prolis deſiderium, Chriſti diuinitatem atq; expectationem, pro quo ſuſcipiendo, nihil nõ debeat poſthaberi, commendat. Iuxta q; inexpectatum erat, ut in hac familia benedicta matris locum Thamar inueniret, quod tamen inſolita arte fuit conſecuta, monet, Chriſtum præcipue contingere ijs, quibus ut minime ratio eum deſtinarat, ita ægerrime in illis agnoſcit. Iudas enim etſi egregius patriarcha, & ſibi non parum iuſtus uideretur, hãc tamen rationem ſecutus, nuptijs filij ſui, quem ei maritum promiſerat, atq; ita ſemine ſuo, unde Chriſtus expectabatur, fraudare ſtatuerat, ſecus autem uiſum fuit domino, cuius ſpiritu, non dubito actam Thamar in omnib. quæ egit. Certe libido ad hoc facinus nequaquam animauerat, quæ ante & poſt illum conceptum, uixit integerrime.

E Rachab.

Hanc nominatim memoratam exiſtimo, ut in ea, non tam Chriſtum peccatores atq; alienigenas collecturum ad ueniſſe, quàm etiam miſericordia atq; humanitate, qua hæc præpollebat, uti legimus Ioſua 2. ſumme delectari, agnoſcamus.

E Ruth.

Et hanc nobis nomine recenſet, ut uideamus, & quàm Chriſtus omnium ſit, & maxime amet, benignos ac dilectione

lectione erga proximos præſtantes. Moabitis enim hæc, & beneuolentia pietateque erga ſocrum ſuam extitit incomparabilis, ut in libro eius nomine inſcripto legimus.

Ex ea quæ fuerat uxor Vriæ.

Hæc memoratur nomine, ut uideamus & nullo poſſe peccato deſtinatam dei gratiam impediri, & quibus minime creditur, eam contingere. Iſta nanque Bathſchaba, grandi ſcelere Dauidi facta fuerat uxor, & filius eius hic Solomon, natu nequaquã erat maximus, cui primogeniti ius, uulgata etiã dei lege, deberetur. Vt uero notabilius admoneret, quàm peccatores Chriſtus nõ abijciat, ut quos maiores habere ſecundum carnem, haudquaquam ſit dedignatus, uxorem Vriæ hanc, quo flagitium eius notauit, quàm ſuo nomine maluit memorare.

Ioram autem genuit Oziam.

Hic præterijt Euangeliſta tres Reges, primus fuit Ahaſia, filius Ioram, ex Athalia filia Amri, ſorore Ahab, regis Iſraël. Alter Ioas, qui Ahaſiæ ex poſteritate Nathan, ut creditur ſucceſſit. Mortuo enim Ahaſia, nemo erat ex domo eius, qui in regno ſuccederet. 2. Paralip. 22. Quare inuidẽs regnũ alteri ꝓſapiæ regiæ, quã ex Nathã filio Dauidis deſcẽdiſſe aiũt, fecerat occidi omne ſemẽ regiũ reliquũ in Iuda, è quo tamẽ opa Ieſabeath, ſororis Ahaſiæ & uxoris Ioiada ſacerdotis, furtim hic Ioas cædi ſubductus, atque ſeruatus fuit, donec ſeptem annos natum,

Ioida regē domui Iuda præficeret. Tertius huius filius Amazia, nam Oziam, Ioram ſubiungit. Quare autem hoc factum ſit, non facile dixero. Quòd quidam horruiſſe Euangeliſtam affinitatem cum impia domo Ahab, quam Ahaſia contraxerat, dicunt, non eſt ſatis firmum. Nam Ioas aliunde genus ſuum ducebat. Ad hæc in alijs nullam uel generis contaminationē, uel propriā impietatem horruit, quo minus in Chriſti genealogia poſuerit, quos ſcriptura in ea commemorat. Mihi uidetur Euan. inſtituiſſe narratis aliquot & præcipuis ex maioribus Chriſti, genus eius, quo expectatum illum ſaluatorem agnoſceremus declarare, non etiam quoſlibet eius poſteritatis nominatim recenſere. Etenim & poſt captiuitatem Babylonicam nouem pauciores, quàm Lucas commemorat. Tres Teſſeradecadas, forte cōſulturus memoriæ, ponere uoluit, cùmque in ſecunda tres redundarent, tacuit hos, Ahaſiā, Ioan & Amazian, qui nihilominus conſultis ſcripturis, potuerant à quolibet in ſuum ordinem collocari. Ecquis ſciat, ſi fortaſſe, negligenter adeo huius generis pleraque non maximi momenti, ſacri ſcriptores attigerint, ut eorum curioſos, ad ſcripturam remitterent? Ordo certe & numerus maiorum CHRISTI, res externa eſt, ad ſalutem per ſe nihil faciens, quare circa ea, ſi Euangeliſta parum curioſus fuit, ab inſtituto Apoſtolico, alienum non eſt.

Iacob autem genuit Ioſeph.

Lucas

Lucas Heli patrem Ioſephi ponit, ut et in tota genealogia, nominibus & numero à Matthæo uariat. Verum qui uel mediocriter ſcripturam attigit, non ignorat quàm frequens apud ueteres fuerit, bina aut trina nomina habere. Ita multos eoſdem Lucas, ſed alijs nominibus recēſet, multos etiam alios, dum naturali ordine, per poſteritatem Nathan ad Dauid aſcendit, cum Matthæus etiam legalem ordinem admiſerit in Ioas, qui ex poſteritate Salomonis, non naturalis, ſed legalis filius fuit, ex lege, in regno ſuccedens. Ita enim aiunt ſtatuiſſe Dauidem, ut ſi quando deficeret, poſteritas Salomonis, poſteri Nathan, alterius Dauidis, ex Bathſchaba filij et natu maioris in regno ſuccederent. Hos ordine ſuo ponit Lucas, Matthæus primū à Ioas, q ut primus ex illis rex factus, ita primum poſteritati Solomonicæ fuit cooptatus, recenſere eos cœpit. Inde & numeri & nominum diſcrepantia. De ijs ſi libet plura legere, licebit in Annotationibus Eraſmi. Ioanne Annio, adducente Philonem. Item Fabro Stapulenſi in Epiſtolam ad Heb. Quòd uero generationis ſeries ad Ioſephum, qui Chriſti pater putabatur, non erat, et non ad Mariam naturalem eius matrem, deducta eſt, uulgo notum eſt, id exemplo ſcripturæ factum, quæ ubiq; per uiros genealogias texit. Nihilominus cum in hoc, deſcribere ſeriem generationis huiuſce. Euangeliſta inſtitueret, ut Ieſum, noſtrum ſeruatorem oſtenderet, filium Abrahæ & Dauidis, ut à capite propoſuit, ſatis manifeſtum eſt, Ioſepho Mariam cognatam fuiſſe, natamq; ex eadem progenie, uere filiam

Dauidis

Dauidis. Alioqui cum ex ea, opera ſpiritus fœcundata, natus Chriſtus ſit, nequaquam ex Ioſeph, ut mox diligenter narrabit, fruſtra hanc genealogiam pertexuiſſet. Quæ ſi quis tibi uelit calumniari, quod nō faciet niſi languens circa quæſtiones, qui magis uideri argutus quàm eſſe pius ſtudet, dicito illi, iuxta Pauli monitionem, longum uale. Neq; hæc illi ſcripta ſunt, neq; ipſe ea poterit capere. Vt reliqua omnia, ita & ſcripta noſtra, oportet carni eſſe, et contempta et ad calumniandum obnoxia. Qui Chriſtum quæſiuerit, & Dei ſpiritu actus hic fuerit, eum certò & luculenter in ſingulis apiculis etiam inueniet, nihil nunquã finiendis genealogijs remoratus. Ex hac itaq; genealogia quam & Matthæus & Lucas deſcripſit, primum animaduertemus, IESVM noſtrum, uerum illum Chriſtum regem, ſalutisq́; authorem, patribus ut promiſſum, ita ingenti deſiderio expectatum, uere eſſe, qui ſecundum ſcripturas, ex Abraham, atq; Dauide genus per Mariam uirginem, ueram ſuam matrẽ duxit, natus homo. Proximũ, ineffabilem Dei erga nos dignationem, qui noſtri cauſſa, ſuum unigenitum hominem fieri uoluerit, nimirum ut nos ita Deos redderet. Præterea expendemus & ex quibus uoluerit naſci, quàm non horruerit, in numerum maiorum ſuorum admittere & peccatores & alienigenas, quo ſanè & humilitatem ſuam, & incomparabilem erga nos beneuolentiam, eſt mirifice teſtatus. Poſtremo haud oſcitanter, felicitatem hanc noſtram perpendemus, qui iam regnãtis in carne noſtra Chriſti, cognitione ſolida & reue-

lata, donati opulentiſsime ſumus, quam tantopere optatã reges, prophetæ & iuſti illi ueteres non acceperunt, ne in uacuum tantam gratiam accepiſſe uideamur. His pie conſideratis & perpepſis, ſatis magno cum fructu, præſentẽ genealogiam legemus, et audiemus uel etiam cogitabimus, etiamſi deficientibus nos ueterum monumentis, nequeamus certam de ſingulis reſponſionem afferre, præſertim de ijs, à quibus cognitio Chriſti non pendet.

Ille qui dicitur Chriſtus.

Hoc cognomentum, futuro regi, orbis inſtauratori dederant, ut uulgo iam non aliter quàm unctus, id eſt, Heb. **De nomine Chriſti.** משיח*, græce* χριστός *uocaretur. Vnde* Ioannem *rogabant, es tu ille Chriſtus?* Et *Samaritis illa muliercula:* Scio quod Meſſias *uenit,* Ioan. 4. Dominus *ipſe,* Matth. 22. *Quid uidetur uobis de Chriſto? Huius cognominationis, ut ita abſolute, unctus, non unctus in regem, ſacerdotem, prophetam, aut quid aliud cœperit dici, exiſtimo fuiſſe, ꝗ noua quadam & incomparabili unctione, ad item nouum atq; incomparabile munus ungendum, ſeruatorem expectarent.* Moti *forſan ex illo, pſal* 45. *Dilexiſti iuſtitiam & odiſti impietatem, propterea unxit te* Deus, Deus *tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Aut certe ex 61. *Ieſa.* Spiritus *dominatoris* Domini *ſuper me, propterea unxit* Dominus *me, ad prædicandum humilibus miſit me, ad obligandum uulnera contritis corde, ad promulgandũ captiuis remiſsionem &c. Spiritus enim ſanctus oleum & unguentum eſt, quo præ omnibus ita unctus fuit, ut de plenitudine*

tudine eius accipiamus omnes, unde uere noua & incom parabilis eius unctio fuit adumbrata, per id unguentum, de quo Exo. 30. quo humana caro non debebat contingi, neq; ſimile confici. Sanctum enim erat, propterea ſanctũ Domino ſeruari oportebat. Solus Aharon, filij eius, taber naculum, arca fœderis, menſa & reliqua templi ſanctiora, illo inungebantur. Vt ſpiritu ſancto non niſi Chriſtus, & filij eius Apoſtoli ac prædicatores Euangelij, cum reliquis credentibus, qui uaſa ſunt gloriæ Dei, & uera diuini cultus inſtrumenta, inunguntur, dimanante à Chriſto, cui dedit pater omnia, & ſpiritum præter menſuram, hoc unguento ad reliquos filios Dei. Nam ipſe eſt, qui à patre ſuis, quem meruit ſpiritum, mittit. Ioan. 16. Vnctio ergo qua ungendum deſideratum illum filium Dauidis inſtauratorem omnium expectabant, & ſpiritalis, & eiuſmodi eſt, cuius ad æternam uitam electi omnes, per ipſum reddantur participes. Ea enim unctus fuit, non ut eſſet regni terreni mutabilis adminiſtrator, aut manu facti taber naculi ſacerdos, uel de alio uaticinans ac docẽs propheta, ſed ut afflictis Euangelizaret regnum Dei, ut obligaret uulnera contritis corde, ut promulgaret captiuis remiſſionem, & compeditis apertionem carceris, ad promulgandum annum beneplacitum Domino, et diem ultionis Dei noſtri, ad conſolandum omnes lugentes, & reliqua quæ Ieſa. de ipſo, hoc loci uaticinatus eſt. Vt uno uerbo ea complectar, unctus in hoc fuit, ut pauperibus ſpiritu ſibi fidentibus annunciaret & exhiberet gratiam

patris, atque æternam uitam, ac modo ſummus pontifex noſter, in cælo ad dexteram patris, noſtram cauſſam agat, ſuo ſpiritu, beatifica iſta unctione, omnes electos conſummans. Vt igitur longe alia unctione, quã uulgo reges, ſacerdotes, & prophetæ, inungi ſolebant, unctum hunc regem expectabant, nempe ſancto ſpiritu: tum ad hoc ut ſaluos faceret in ſe credentes, non tantum externe gubernaret, aut doceret, ſed ut participatione huius unctionis beatificæ, reges omnes, prophetas atq; ſacerdotes conſtitueret, quod certe munus nulli alij potuit contingere, unctũ abſolute, id eſt, Chriſtũ, uel ſua lingua Maſchiach, cœperunt ueteres appellare. Apud ſcriptores tamen ſacros, præter unum Danielem, ita abſolute, unctum uocatum, legere me haud memini. Hic autem 9. ita habet: Et poſt hebdomadas ſexaginta duas occidetur Chriſtus. A quo forte, cum indies de Chriſto apertius populus doceretur, ac ideo, ut ueriſimile eſt, crebrius de eo loqueretur, acceperunt, ut ſeruatorem, quem propediem adfore expectabant, unctum tantum uocarent. Hæc de ſignificatione, & origine huius nominis hic ſemel fuſius uolui adnotare, ut uideremus, quàm ingens ſit in ſola hac uoce conſolatio, qua ſonãte, pius ſemper animus cogitabit: Vnctus eſt, ut ſit rex, doctor & ſacerdos noſter in æternum, qui gubernabit nos, ne quid boni deſideremus, aut malo ullo premamur, docebit ueritatem omnem, & placatum reddet patrem nobis in æternum. Vnctus eſt, ut nos ungat in filios Dei, uere reges & ſacerdotes. Vnctus eſt, ut ſemel dicam,

dicam, ut ſit nobis miſeris ſaluator & author omnis bo-
ni, quem ardentiſſimo priſci deſiderio expectarunt, cui
pater dedit in manus omnia, & beatos reddet, quicunq;
ipſum receperint, æternùm condemnaturus, qui non rece
perint. De nomine IESV, paulo poſt dicemus.

Porrò quòd nominibus, in hac genealogia, ne quem et
hoc moueat, aliter atq; in Hebræis leguntur, Euangeliſta
uſus eſt, ſcito factum, ut uulgatæ æditioni Sacrorum Biblio
rum, quæ Græce iam paſſim legebatur, ſe accommoda-
ret, quod & reliqui Apoſtoli fecerunt. Omnia enim poſt-
habuerunt, & omnia omnibus facti ſunt, dum ſcripturam
commendarent, & in illis oſtenderent Chriſtum. Cæte-
rum indubie maluiſſent omnia pure ut ſcriptura habet
efferre. Vulgatis ergo & nos, dum ita iuuare fratres da-
bitur, utemur. Vbi id certius uero, atq; magis è dignitate
ſcripturarum licebit præſtare, utendo purioribus, cur nō
hoc mallemus? Quare officij noſtri fuerit, quando iam
linguarū ſtudia nobis ſingulari Dei fauore reſtituta ſunt,
atq; inde modo latina & uernacula lingua ſyncerius uer
ſa ſacræ ſacripturæ biblia extant, dare operam, ut et ipſi
quàm puriſsime omnia eloquamur, & alios eloqui docea-
mus. Quis enim non fateatur, ſi nihil aliud, certe decen-
tius eſſe, ac calumniæ irriſioniq; Iudæorum, minus ob-
noxium, uerba ſpiritus, ſuo ſono & modo, quàm depra-
uatò efferre? Modo quod Apoſtoli publico uſui, propter
ædificationem indulſerunt, nemo calumnietur aut irride-
at. Si quid igitur ex Apoſtolis citandum, ſiue ex hac ge-

nealogia, aut alijs locis ſcripturæ, quæ ſuis ſcriptis inſeru erunt, ipſorum uerbis utar, uel ad commendationem cha ritatis ipſorum, qua Barbaris etiam Barbari, ut ipſos lu crarentur, facti ſunt. Si quid autem ex ipſo ueteris inſtru menti corpore mihi proferetur, magis curabo, ut illic ſcri ptum eſt, ipſum eloqui, quàm ut ab interpretibus non ni hil exiſtit deluxatum. Ita ſi ex Ioan. 4. citauero quod mu liercula illa dixit: Scio quod Meßias uenit, non grauabor cum Ioan. uſitata tum uoce uſo, dicere & ipſe Meßias. Si autem ex Daniele, uel alijs ſcripturæ libris ea uox eßet proferenda, mallem dicere, ut illic legitur, Maſiach. Ad eundem modum ſi ex ſcripturis, de Moſe loquendum erit, uocabitur mihi Moſe. Si illud Pauli 2. Corin. 3. citandum: Quemadmodum Moyſes, ponebat uelamen &c. efferre Moyſes haudquaquam grauabor. Leuiculum hoc mo nere uolui, ut oſtenderem mihi æque diſplicere, & qui in ſcriptis Apoſtolicis caſtigatius, quàm Apoſtoli ipſi loqui conantur, & qui quod ſacræ linguæ ignari ſunt, in lege & prophetis, puritatem ſectari rident, quod tamē magni quidam ſibi permittunt, in alijs ſyncerioris elocutionis ſa tis curioſi.

Vniuerſę itaq; generationes.

Secunda Teſſeradecas, incipiens à Solomone, in Iecho nia finitur, quem niſi repetas, & caput quoque conſtitu as tertiæ, ea nō habebit generationes quatuordecim. Vnde duos

duos, Iechonias, hoc eſt, patrem Ioiacim, & filium Ioiachin, qui uocatus Iechania 1. Para. 3. legitur, fateamur oportet, aut quod ſcriptorum uitio, pro Ioacim, patre Iechaniæ, irrepſerit, Iechonias, ut eodem & pater & filius nomine legantur. Nam Faber Stapulen. eruditione & pietate uenerandus ſenex, meminit hoc loco, ex ueteri quodam archetypo græco, priore loco, ubi nos Iechonias habemus, legi Ioacim. Cæterum ex 1. Para. 3. ita leguntur ſibi hi ſucceſſiſſe: Ioſias genuit filium Ioiacim, qui cum 11. annis Ieruſalem regnaßet, fuit uinctus abductus in Babylonem. Huic ſucceſſit filius eius Ioachin, qui & Iechania uocabatur, quem & ipſum Nebucad Nezar poſt annum in Babylonem curauit abducendum. Ex hoc tum Sealthiel, hic Salathiel, fuit genitus. Ita ſi poſteriorem Iechonian, filium prioris intelligas, qui uel & ipſe ita uocatus fuit, uel irrepſit id nominis, pro Ioacim, ut pater ſecundam teſſaradecada finiat, filius tertiam incipiat, conſtabit & ipſa, habens pariter generationes quatuordecim.

Cum mater eius Maria eſſet deſponſata Ioſeph.

Deſponſatam putant quidam, ut ita hic partus celaretur Satanam, quod quàm firmum ſit, uiderint, qui id affirmant. Equidem uideo tam Chriſtum ipſum, quàm ſanctos

reliquos, quos nobis ſcriptura prædicat, dũ ad nihil peculiare, diuinitus fuerant uocati, commune, & primis parentibus diuinitus præſcriptum, uiuendi genus, amplexos. Id eſt, ut uir in ſudore uultus ſui, pane ſuo ueſcatur, & mulier ſub poteſtate uiri agat, cum moleſtia & erumna, liberos tum geſtatura, ſi Dominus dederit, tum paritura. Virginum inſtitutum, ſcriptura penitus ignorat, tam abeſt ut laudet. Nam quæ Paulus, de cælibatu conſuluit, qui recte perſpexerit, uidebit magis ſcripta, ut quorundam, qui propter inſtantem neceſſitatem, utq; præſentius, negotio Euangelico ſtudioq́; pietatis inſeruirent, cælibatum ſibi delegerant, certo ad id diuinitus uocati, propoſito patrocinaretur, & à peccato uindicaret, oſtenderetq́; quandam id eſſe, futuræ uitæ meditationem, quàm ut nouum uitæ genus, antea in ſcriptura, quæ ipſo teſte. 2. Timoth. 3. omnia bona docet, non traditum inueheret. Vnde ſubiunxit. Hæc ad id, quod uobis conducibile eſt dico, non uti uobis laqueum inijciam. Alioqui & Epiſcopum maritum, & iuniores uiduas uult rurſus eſſe coniuges, ne qua ſit uel peccati, uel calumniandi religionem noſtram, occaſio. Nihil minus igitur, quàm inſtitutum nouum cælibum aut uirginum, Paulus uoluit ſuo conſilio inſtituere. Id ut apud gentes idololatras, frequens fuit, & laudatum, apud Dei populum incognitum & infame, ita facile uidetur, cui ſit acceptum referendum, nimirum Dæmonijs, quorum & ad Timoth. doctrinam Paulus teſtatur, nuptijs interdicere.

Proinde

Proinde cum ad nihil aliud ſanctiſſ. uirgo dum uocata eſſet, ſuſtinuit nubere uiro, non ſuo, ſed alterius arbitrio, ad aliorum quoq; obſequium, non ſuam uoluptatem iuxta legem domini, Gene. 3. mulieribus datam uictura. Id ita fieri dominus uoluit, cum ut legem ſuam, connubijq; ſancti moniam commendaret, tum ut per omnia quatenus fieri potuit, figura ut homo, reperiretur, hoc eſt, in omnib. uitæ munijs, etiam ſuorum, uulgo hominum, ſeſe accommodaret, ſimilemq; exhiberet, maieſtate ſua, diſſimulata. Docemur ergo hic, præter inſignem Chriſti, hac quoq; in re, demonſtratæ humilitatis, admirationem, quæ fidem noſtrã iure confirmet, agnoſcentes adeo noſtri cauſſa, ad quæque humilima, illum ſeſe demiſiſſe, ut nihil priuati nobis in uita deligamus, præcipue autem cælibatum fugiamus, niſi certò ad eũ, tanto commodius proximis ad gloriam dei ſeruiendi, à domino uocemur. Qui enim graues, & temeritatis et arrogantiæ pœnas, non iure pendat, quicunq; tã apertam dei inſtitutionem ac legem, qua mares patresfamilias, fœminas matresfamilias eſſe inſtituit, ac præcepit, uel ſuam uel aliorum rationem ſecutus, poſthabeat atque tranſgrediatur, amplexo uiuẽdi genere tam periculoſo, cuiuſq; præceptum nullum, exempla habet rariſſima? Quod enĩ cælebs Chriſtus uixit, & Maria uirgo ſeruata eſt, ſalutis noſtræ interfuit, ut mox dicam, noſtriq; cauſſa factum eſt, non quòd cœlibatui, peculiaris ſanctimonia ineſſet. Quare q ſibi aliquid, uel meriti, uel tranquillitatis cœlibatu quærunt, hos nihil minus, quàm Chriſti, aut Ma-

riæ exemplum conſtat referre.

Priuſquam congreſſi fuiſſent:

Satis hæc uerba indicant, ubi inter ſe connubium Ioſeph & Maria contraxerunt, uulgare id futurum fuiſſe ratos, dominum autem, qui ſuos inopinantes, ad ſua munera ſolet rapere, moram, ne uulgari coniugum ritu congrederentur, iniecisſe, donec quod agebat, myſteriũ utriq; pateficeret. Ita certo nos quoq; in tempore, & ſatis commode, ſi ad priua munia delegit, auocabit, ad eaq; interim ſeruabit, ſi ipſum in uulgari & certa eius uocatione expectauerimus. Apud oues Moſen & Dauidem inuentos, principes populi ſui cõſtituit. Nos quoq; nuſquam ipſum ſi nobis ad ſingularia uolet uti, latebimus, tantum uocantem expectemus, non conemur præuenire, pertæſi eius, quod iam per uerbum ſuum, apertamq; ſcripturam mandauit & iniunxit.

Deprehenſa eſt grauida à ſpiritu ſancto.

Ioſeph caro erat, nihil niſi carnem gignere potuißet, hoc eſt, mendaciũ et uanitatem, qđ enim ex carne natũ eſt, caro eſt, Ioan. 3. At per Chriſtũ oportuit fieri gratiam & ueritatẽ, nõ igitur potuit à uiro gigni. Eoq; ut occulta dei, hoc eſt, ſancto ſpiritu operã uirilem in deipara uirgine neceße fuit ſuppleri, eaq; corpus domino in caſtiſſ. puella formari, quo oĩs peccati purus et ſanctus, nos quoq; purificaret et ſanctificaret, immaculata hoſtia patri futurus. Vide igitur ut noſtri caußa oportuerit Mariam uirginem ſeruari, non ſua, aut ꝙ tanti uirginitas apud deum eſſet. Ita ſi

libet

libet & licet uirginem uiuere, uide ne tibi uiuas, ſed proximis in gloriam dei.

Quoniam erat uir iuſtus.

Iuſtus erat, ideo aliunde grauidam ſibi retinere coniugem nolebat, nã ex ſpiritu ſancto grauidam, cum nullũ extaret exemplum, qui fuiſſet ſuſpicatus? Noluit autem diffamare, quòd nullam flagitij ſuſpicionem in ipſam, innocenter adeo uiuẽtẽ, uideret cõpetere. Anxius igitur animi, æquitate prohibitus ne diffamaret, quam nulli uitio uidiſſet affinem: grauitate uero & iuſtitia deterritus, ne ſecum teneret, non ex ſe grauidam, ſtatuerat derelinquere, ut iam nõ ſuam, neque tamen traducere, quæ id uidebatur nequaquã meruiſſe. Hic uero notanda Mariæ modeſtia, quæ angeli ad ſe uerba, marito non aperuerat, interim et ipſa procul dubio, animo non parum, uel propter maritum, qui non facile ſuas cogitationes in totum potuit diſſimulare, cõſternata. Hic uidemus, ut ſoleat ſuos deus, præter omnem rationis exiſtimationem ducere, neq; ſuum, niſi antea non nihil tentatis & afflictis, conſilium patefacere. Inſigne autem exemplum proponitur in Ioſeph iuſto, qui ita legi uolebat accommodare ſe, & apud ſe, aliunde grauidam non retinere, ne nimium iuſtus, dilectionis, quæ ſumma legis, iura uiolaret. Maluit enim ipſe ceu in exilium abire, ipſa clanculum dimiſſa, quàm infamatam in periculum illam adducere, quæ moribus uiſa ſibi fuerat incorruptiſſimis, ac meliora meruiſſe. Ita ſancti ſuo zelo iuſtitiæq; rigore,

gore, non alijs, ſed ſibi ipſis potius graues eſſe ſolent, cũ contrà hypocritæ zelo quem magis ſimulant, quàm habent, alios ſolent affligere, ſibi uero indulgere omnia.

Ecce angelus domini in ſomnis.

Nota afflictis & perturbatis ſanctis, dum quid facto opus ſit neſciunt, interim tamen, & charitatis ſeſe legi attemperantes, & domini conſilium æquanimiter expectãtes, in tempore diuinitus & moneri & conſolari. Ioſeph animi anxius erat, integritate & ſeueritate ſua prohibebatur uxorem retinere, quæ ex ſe non eſſet grauida, id tamen per dilectionem uolebat ita attemperare, quo minimo Mariæ periculo abiret. Paſſus quidem fuit dominus aliquandiu cum animo ſuo illum conflictari, at priuſquam tamen admitteret, quod uel ſe indignum, uel Mariæ incommodũ eſſet, angelum miſit, qui & myſterium quod agebatur explicaret, & ad delegatum ipſi munus eum animaret. Diuinus uero nuncius in ſomnis illi uiſus eſt. Iuxta illud Nu. 12. Si quis fuerit inter uos propheta domini, in uiſione apparebo ei, uel per ſomnium loquar ad illum. Diuinis nanque percipiendis animus tanto aptior eſt, quanto à negotio corporis alienior eſt, ut fit in ſomnis, longe autem alia ſunt oracula huiuſmodi immiſſa diuinitus, quàm uulgo inſomnia, de qua re experti, certius loquentur. Nobis hic dicidiſſe ſatis eſt, ita pios domino curæ eſſe, ut citius miraculo docturus ſit, quàm ut errare periculoſe permittat, ut quoties res noſtræ implicitæ ſunt, nec apparet quid potiſſ.

faciendum, fidenti animo, nos domini ſpiritui committamus, interim legem charitatis nunquam ab animo relinquentes.

Et uocabis nomen eius IESVM.

Solenne eſt, ut quos dominus ad ſingulare aliquod munus delegit, ſecundum id etiam nomen eis indat. Sic Abrahami deſignato patri multorum populorum, nomẽ dedit Abraham, *quod nominis id ſignificaret. Ita* Ioannes *gratiæ prædicationem auſpicari, & primus debebat* Euangelion *Chriſti orbi annunciare, hinc datum illi nomen diuinitus fuit, ut* Ioannes *uocaretur, quod gratioſum ſignificat.* Cum *ergo benedictus hic filius* Dauid *miſſus fuerit, ut ſit ſalus domini, uſq; ad terminum terræ,* Ieſ. 49. *& per hũc unum contingat redemptio electis, recte nomen illi diuinitus inditum fuit, ut & munus hoc diuiniſſimum exiſtit, quo id ſignificaretur.* Iam Ieſus *nomen illud eſt, quod* Hebræ. יהושע, *id eſt,* Iehoſua, *ita non nihil in uulgata æditione immutatum, quam tamen ut ſuprà dixi,* Euangeliſtæ, *ut receptam maluerũt imitari, q̃ uideri non iuxtà ſcripturã loqui, aut à lectione uulgatæ æditionis, dum melior non haberetur, tanquã mendoſa abſterrere, quo pacto ſimul in totũ à ſcripturæ lectione auocaßẽt. Vbi enim nos ſupprimentes primam, quæ alioqui breuiſſima eſt, ſyllabam cum aſpiratione, quæ & ipſa lenior exiſtit,* Ioſua *pro* Iehoſua *legimus,* Græci ἰησοῦς, *id eſt,* Ieſus *habent, quod per totum* Ioſua *librum uidere eſt. Vanum igitur eſt, quod* Iudæi *blaſphemant, aliud domino noſtro nomen fuiſſe, quàm* Iehoſua.

ſua. Quod uel angeli interpretatio comprobat, dum ſub-
ijcit. Is enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis ſuis.
Etenim Iehoſua à uerbo Hiphil, הוֹשִׁיעַ quod ſalui-
ficauit ſignificat, deductum eſt. Nota autem quod ait:
Is ſaluum faciet à peccatis. Nihil igitur ulli creaturæ,
aut noſtris operibus, poteſt huius competere. Populum
ſuum ſaluum faciet, hoc eſt, electos, quos ipſi pater addu-
cit. Ii nanq; ſoli, ipſũ huiuſcemodi ſaluatorem agnoſcunt,
eoq́; etiam experiuntur. Ita autem ſaluum facit: Morte ſua
omnium electorum peccata ſemel expiauit, meruitq́; ut pa
ter illis propitius, ſuum ſpiritum donet, eo renouati, hanc
dei gratiam agnoſcunt, eaq́; fidunt, quare & plene ipſam
tandem percipiunt, interea dum hic uiuitur, hanc gratiam
prædicant, proximos diligunt, aduentum ſeruatoris huius
noſtri, in ſumma uitæ moderatione, & crucis parata tole-
rantia expectant, qui tum uniuerſas peccati reliquias ex
purgabit, penitusq́; renouatos, plenos dei, beatos in æter-
num reddet. Hinc eſt quod Petrus & Ioan. Acto. 4. dice-
bant: Non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominib. in quo
oporteat nos ſaluos fieri. Porrò ſalus hæc ita plene in o-
ptimum uitæ ſtatũ reſtituit animo & corpore, ut nihil o-
mnino boni deſideremus. Eaq́; eſt uita illa æterna, quam
omnibus in ſe credentibus toties pollicetur, Ioannis tertio
& ſexto, ac locis alijs innumeris. Qui fit igitur, ſi in ſo-
lo ipſius nomine ſalus eſt, & plena, ut illud non ſolum ex
animo inuocemus, cui uelint nolint, oportebit flectere ſe

omnium genua, Philippen. ſecundo. Proinde uel ſola hæc uox I E S V S, quantam quæſo, pijs & creden tibus animis conſolationem & fiduciam iure adferat? Ter maximam ſanè domini noſtri maieſtatem ac diuinitatem Euangeliſta, uel ab initio, ut diximus, prædicauit, dum de IESV Chriſto ſe ſcripturum recepit.

Porrò totum hoc factum eſt.

Nimirum ut I E S V S C H R I S T V S ſeruator noſter, ex diua uirgine à ſpiritu ſancto grauidata, naſce retur homo, & iuxta munus ſuum, I E S V S uocare= tur, quod cum ſaluatorem ſignificet, recte etiam Imma= nuel dicitur, quòd per ipſum præſentem ac propitium de um habeamus. Vbi namque ſalus, ibi Deus, cuius ſolius eſt, uere ſaluare, poſtquam ſalus hominum uana, Pſalmo ſexageſimo. Porrò uaticinium hoc Ieſa. ſeptimo legitur, eiſdem ferè uerbis, apud Hebræos, Septuaginta, et Euan geliſtam. Hebræa ad uerbum ſic habent: Ecce aduleſcen= tula illa prægnans, & pariens filium, & uocabis nomen eius Immanuel. Hoc teſtimonium Iudæi ex duobus ca= lumniantur. Prius eſt, cum ſignum ſit datum de puella, non potuiſſe tam diu poſt futurum eſſe, fruſtra enim fu= iſſet, ut ſignũ Achaz datũ, qui non potuiſſet ipſũ uidere: Deinde aduleſcentulã, nõ uirginem uatẽ dixiſſe. Ad prius reſpondendũ eſt, cũ nollet à deo Achaz ſignum liberandi

orbis

orbis petere, eo quòd fruſtra ſe petiturum, inopia fidei ex ıſtimaret, plus uirtute Aſſyriorum quàm domini confiſus, ideo nullum in præſenti, dominus uoluit ei ſignum dare, ſed quaſi exprobrans illi & populo ſuam impiam ingratitudinem & fidei inopiam, de futuro illis auxilio & æterno quidem, ac ſpiritali, cœpit polliceri· Quaſi dixiſſet: Impij & ingrati, non confiditis mihi, quòd uelim & poſſim, hanc urbem de manu liberare Aſsyriorum, qui tanta uobis feci, & maiora adhuc facturus ſum· Non enim tantum urbem hanc ab hoſtibus liberabo, uerum dabo uobis adhuc filium meum, extinctis omnibus iſtis hoſtibus ueſtris, quem inaudito miraculo, uirgo hominem, à ſancto ſpiritu prægnans facta, pariet· Quod utiq; ſignum erit, omnibus quotquot ex gente ueſtra electi ſunt, & erunt, gratiæ meæ certiſsimum, eoq; illo filio meo unigenito æternùm me ſibi præſentem & propitium agnoſcent· Reliqui ueſtri ſimiles, more ueſtro, Romanam illi uirtuti meæ poteſtatem præferent, quibus in ruinam erit, uti electis futurus eſt, in ſalutem· Atq; ita ſignum hoc Achaz promiſſum, omnino ſimile illi fuit, quod de ſigno Ionæ dominus Iudæis reſpondit, infrà·12· & Ioan·2· de ſoluendo ac reſtituendo templo corporis ſui· Vtiq; ſignum reſurrectionis Chriſti fuit ter maximum, ſed ut pijs ſolis cognitum, ita illis ſolis fuit ſaluti: reliquis, ut diuina omnia, ceſſit in iudicium·

Quòd autem Iudæi obijciunt prophetam adoleſcentulam dixiſſe parituram, non uirginem, non enim בתולה *qđ uirginem proprie ſignificat, ſed* עלמה*, quod puellam,*

lam uel adoleſcentulam, à Propheta dictum. Reſpondendum eſt, hic Ieſaiam, ut de re ſupra modum miranda uaticinatum, nihil aũt miri, ſi adoleſcentula cognita à uiro mater fiat, miraculum autem eſt, quòd incognita uiro pepererit. Ad hæc alma, non quamlibet adoleſcentulam, ſed innuptam adhuc ac uelut domi abſconditam, ut uirgines ſolẽt, antequam nuptũ elocentur, ſignificat, qualis Rebecca erat, cum Iſaaco ſponſa peteretur. Ea tum alma dicebatur, ut legimus Gene. 24. Ita uocatam & Mariam ſororẽ Moſe legimus, cum iuſſa à filia Pharaonis abiret, nutricẽ recepto infantulo Moſi adductura, quando certe admodũ puella fuit. Nec obſtat his quod Prouer. 30. legitur. Tria mihi admirationi ſunt, quartum neſcio. Via aquilæ in cælo, uia ſerpentis ſuper petram. Via nauis in corde maris, et uia uiri in adoleſcentulam. Nam per hoc quartum ſtudium adoleſcentis, puellam depereuntis & ambientis, quod utiq; inexplicabile eſt, & cognitu difficillimũ, ſignificatur. Neq; tamen adoleſcentula, uel alma, & hic, niſi innuptam ſignificat. Sed his Iudæum non peruinces, habet ſemper impia peruicacia, quod regerat, ſiue quadret, ſiue minus. Quare de iſtiuſmodi rebus, cum Iudæis, niſi id fieret, ad tuendam ueritatem à credentibus iam receptam, ne hi ſcil. ſi nihil calumniatori Iudæo reſponderemus, ſcandalon paterentur, haudquaquam ab initio diſputandum eſt, ſed prædicanda eſt illis exemplo Chriſti, & Apoſtolorum ante omnia reſipiſcentia, conuincendiq; eſſe peccatores, naturaq; nihil boni poſſe, niſi è ſupernis animo renouentur,

Quomodo cũ Iudæis diſputandum.

tur, & c. Id ſi perſuaſeris, perſuadebis facile Chriſtum po ſtea & omnia. Si hic non ſucceßerit, inanis erit λογομαχία, quicquid cum illis egeris, ſi non ſimul, & ipſis & auditoribus damnoſa. Nimirum ſi parum commode poßes, ad ſingulas illorum argutias reſpondere, unde ut illi in errore ſuo confirmatiores abirent, ita infirmiores auditores de ueritate inciperent nonnihil dubitare.

Excitatus autem Ioſeph a ſomno, fecit ut &c.

Vide certitudinem oraculi, licet in ſomnis accepti. Ita cũ dominus cordi loqui cœperit, quæ etiam rationi impoſſibilia uidentur, non tantum abſurda, aut dubia, omnia credit, omnia ſequitur: omnia amplectitur. Ita ergo Ioſephi animus uim D. reſponſi ſenſerat, ut neq; dubitaret aliquid diuinitus immißum oraculum, ueraq́; quæ audierat, licet omnem naturæ facultatem ſuperarent, neq; grauaretur remiſſo iam iuſtitiæ ſuæ rigore, à ſe incognitam, ut uxorẽ fouere, magisq́; iam ſeruuli, quàm mariti officium et locũ amplecti. Ita utcunque humilis rationiq́; abſurdus ſit, ſermo crucis Chriſti, quantumlibet etiam non probabiliter ac plauſibiliter prædicetur, ſi intus docuerit dominus, nihil omnino erit uel creditu, uel factu difficile. Si is nõ docuerit, fidem operaq́; ſimulare auditores poſſunt, habere & facere non poſſunt, ſi etiam Paulum, uel Chriſtum ipſum, ſuadentem audirent. Ergo quòd Ioſeph apud ſe non dubitauit, ſi uere angelus dei ſibi apparuiſſet, ſi poſſent uera

eſſe,

eſſe, quæ audierat tam miranda & inaudita, ſed incon=ſtanter ilico fecit, quod ſibi angelus domini iniũxerat, & adiunxit ſibi uxorem ſuam, quam metuens paulo ante reti nere, ſtatuerat clanculum dimittere, opus fuit diuini ſpiri tus, ita animum eius, ad angeli oraculum formantis.

Et non cognouit eam, donec peperiſſet.

Si nouiſſent, quos hoc, donec, & primogenitus torſit, atq; coëgit de perpetua uirginitate Mariæ *diſputare, quid in* Euangelijs *petendum ſit, imò quid ſint* Euangelia*, nun quam eiuſcemodi diſputationem admiſiſſent.* Euangelia Chriſtum *unum prædicant, ſaluatorem omnium in ſe cre dentiũ, præter hũc ut nõ opus eſt, aut ſalutare, ſcire aliqd, ita nihil præterea pij ueſtigabũt. Si igitur incideris in præ poſtere curioſulũ aliquem, qui hæc exagitare, atq; de alijs filijs* Mariæ *diſputare uolet, reſponde:* Chriſtianus *ſum, ideo cum* Paulo *ſatis habeo, cognouiſſe* IESVM Chri=*ſtum & hunc crucifixum, hunc* Euangeliſtæ *et omnes* D. *literæ ſolum prædicant.* Vere *homo factus eſt, ſed abſque peccato, qualis nemo opera uiri poteſt gigni. Igitur ſcri=ptura mihi prædicat Mariam uere ſecundum carnem ha=buiſſe matrem, ſed uirginem, & ex ſpiritu ſancto, non uiro grauidam. In hoc ergo dum uitam æternam habe=am, cur uel de matre præterea, aut alijs eius liberis, impia curioſitate ueſtigarem?* Diſputent *de filijs* Ma=

riæ alijs, quibus hic IESVS CHRISTVS non unus ſatis fuerit. Deinde et ex eo certum eſt, ſua ſomnia illos ſequi, qui ita (donec) urgent, & primogenitus. Cum neutrum conuincat, uel ab edito Chriſto, ipſam à Ioſeph cognitam, uel poſtea alios quoque habuiſſe filios. Dico amico, uale donec rediero, non uolo tamen, ut me reuerſo amicus non ualeat, cuiuſmodi exemplis, non ſcriptura ſolum, ſed quælibet etiam lingua plena eſt. Ita in ſcripturis primogenitus dicitur, ante quem nullus alius ab eiſdem parentibus editus eſt, ſi etiam nullus poſt eũ unquam ædere-tur. Sed ut dixi, prorſus impiũ eſt, de iſtiuſmodi quæſtionibus eſſe ſollicitum, & eorum tantum, quibus Chriſtus ſatis non fuerit. Mariæ uirginis & matris cognitio neceſſaria eſt, ut Chriſtum ſcilicet agnoſcas, & uere pro te hominem factum & peccati purum, ut te peccato liberaret, reliqua Mariæ nihil ad te, igitur Euangeliſtæ, Chriſti, non Mariæ præcones, nihil præterea de ea, niſi paucula quædam, quæ & ipſa ad cognoſcendam Chriſti maieſtatem præcipue faciunt, commemorãt. Attamen pius animus de Maria uaſe tam ſancto, atq; electo ut Chriſtum nobis pareret, non niſi ſanctiſſima cogitabit.

CAPVT SECVNDVM.

Cũ aũt natus eſſet IESVS in Bethlehem, &c.

PRimo capite genus & ortum CHRISTI Euangeliſta deſcripſit, hoc ſecundo quæ infanti acciderunt, commemorat, in omnib. eũ ſaluatorem, uerũq; Chriſtũ

prædicans. Qua cauſſa hic locum natalem, ac regnũ Hero dis nominatim expreſſit. Ex Bethlehẽ enim dux iſte popu li dei, iuxta ſubiectum Micha uaticiniũ produturus expe ctabatur. Et Iacob adfuturum ipſum prædixerat, cũ eſſet ſublatum, à Iuda ſceptrum, Gene. 49. Id tum nato Chriſto à Iudæis ablatum, 32 annos, penes Herodem alienigenam fuerat. Vnde ſua hoc loci, ac temporis natiuitate, ſe Chri ſtũ dei ac populi liberatorem declarauit, re uelut ita Iudæ os alloquutus: Acciſæ plus nimio, preſſæq; res ueſtræ ſunt, duro tot iam annis tyranno ſeruitis, ut recuperandæ liber tatis ſpẽ ferè poſueritis, cõfirmato illi regno à Romanis. Recipite nũc animos, adſũ alter ille et uerior Dauid, rex huius populi et liberator tãtopere expectatus, uere, quot quot me receperint liberaturus, ac cæleſti regno donaturus.

Quod autem humili adeo loco & Iudæis infelici, ſecun dum carnẽ, tempore Chriſtus naſci uoluit, monet humilia illi ſecundum carnem ſemper placere, & non eſſe tempus aduentui eius æque aptum, atq; in quo omnia nobis aduer ſantur. In illo & ipſe ſe ſaluatorem poteſt declarare, & non obſtat nobis mundi proſperitas, quo minus auidiſſime ipſum recipiamus. Neq; enim adeſſe poteſt, ubi nulla ſui eſt neceſſitas, uel nulla ſentitur. Porrò apud pios erat inte rim, quamlibet humili uiculo Bethlehem, ingens nobilitas ex quo, ut Dauidem acceperant, ita ſciebant ſe bene dictum quoq; illum filium Dauidis Chriſtum, omnium in ſtauratorẽ accepturos. Quotus autem horum numerus fu it, quando tam pauci ex illo tum populo Chriſtum rece

perũt? Vt igitur parẽtes licet ex regio ſanguine deſcẽdentes, atq; diuina ꝓmiſſione nobiliſſimos, mundi tamen iudicio tum maxime humiles atque pauperes ſibi delegit, ita locum quoque natalem, ac tempus, ex Dei uerbo habuit dignitatis præſtantiſſimæ, at tamen uulgi opinione nihil habebatur uilius aut deploratius. Ita & nos mundo uileſcere oportet, & noſtra omnia pro nihilo haberi, cum tamen filij Dei, in Chriſto æternam uitam ac omnia ſumma poſſideamus, 1. Corinth. 4. 2. Corinth. 6. 1. Ioan. 3.

Ecce Magi ab oriente.

Magi, authore Strabone, libro decimo ſexto, id fuerũt apud Perſas, quod apud Indos Gymnoſophiſtæ, Chaldæi apud Babylonios, Moſes apd' Hebræos, qui nimirum diuina gentilibus ſuis præcepta & documenta ædebant. Et libro decimo quinto ait: Nationes incolunt regionem quæ Patiſchores appellantur. Item Achæmenidæ & Magi, qui honeſtum quoddam uiuendi genus ſectantur. Ex his ſtellæ apparitione exciti aliqui fuerũt, ut cum muneribus adoratum CHRISTVM, Hieroſolyma aduenirent. Sunt qui ex fœlice Arabia eos aduenisſe putant, coniecturam ſumentes, ex ratione donorum, quæ in ea regione prouenjunt. Thure præcipue & myrrha. Nam fuiſſe morem ueteribus apparet, inter honoraria munera potiſſimũ, quæ illis domi peculiaria ꝓueniebãt offerre. Vnde Iacob Gen. 43. filios ſuos iubebat Ioſepho afferre munera,

Qui Magi.

de optimis

de optimis terræ frugibus, modicum, Balſami, mellis, etc. At uero cum Euangeliſta ſcribat ob oriente Magos hos ue niſſe, non ex Saba, felici Arabia, quæ regio tamen Iudæis ſatis nominata fuit, toties ſcil. à prophetis cõmemorata, deinde Saba, id eſt, felix Arabia, Iudææ ſit ad meridiem, quare regina Auſtri, quæ Saba fuit, à Chriſto uocatur, in frà 12. non auſim illis ſubſcribere, maloq; cum Chryſoſto mo, conſonantibus, quæ de Magis apud Perſas Strabo ſcri ptũ reliquit, dicere, hos Chriſti adoratores ex Perſide ad ueniſſe, Ieruſalem ad orientem ſita, regione tam longin= qua, ut peculiari nomine, eam Euangeliſta non potuerit commode deſignare, eoq; ad commendandum miraculũ, ab oriente, dixerit illos aduenifſe, ad quod facit & excitan di illud aduerbium Ecce. Quaſi dixiſſet, uidete grande mi raculum, ex orientis remotiſſ. regionibus, quarum & no mina ignoramus, Magi adoratum CHRISTVM, ſtella adducti fuere. Cæterum cum Perſæ, felici Arabiæ ui cini ſint, eoq; aromatibus abundent, nihil inſolens eſt, quod munera attulerant, non in ppria, ſed in uicina tamẽ regio ne nata. Horum ergo Magorum Perſidis ſacerdotum, mi raculoſus aduentus, IESVM noſtrum declarauit eſſe illum principem feliciſſimum, cui populos Iacob prædi= xit auſcultaturos, Gene. quadrageſimo nono. Radicem illã Iſai, quæ ſtat in ſignum populorum, quam gentes e= rant quæſituræ. Ieſaiæ undecimo. Fuerunt omnino hi Magi, ut primitiæ Gentium, ita pignus quoddam ſalu= tis iam iam, per uniuerſum orbem, ad gentes quaſlibet

Magi non fuerunt Sabæi.

pferendæ, mitto hic ſomnia illa, de tribus regib. ineptiora q̃ ut in præſenti ſcripturarũ luce opus ſit, illa confutare. Magos Euangeliſta, non reges ſcripſit. Magos Strabo, qui illo ipſo tempore floruit, eóque admodum idoneus huius teſtis eſt, ſcribit Magos Perſarum fuiſſe ſacerdotes. Ad hæc ut & hic ab Euangeliſta deſcribuntur, nihil ſanè regiæ dignitatis præ ſe ferunt. Ita non regie uocatos, rurſum miſſos ab Herode, ac demum inſidijs eius elapſos cõmemorat. Mittendi quoque ſunt, qui illud Ieſaiæ ſexageſimo: Omnes de Saba uenient, aurum et thus portabunt: Et pſalm. 72. Reges Tharſis & inſularum munera offerent, reges Arabiæ, & Saba donum adducent, in Magos hos peculiariter cõpetere, atq; in eis fuiſſe cõpleta cõtẽdunt. Vtrobiq; enim prædictũ eſt, de Gentium conuerſione ad CHRISTVM in genere, tam orientalium, quàm occidentalium. Hæ per reges Tharſis & inſularum, illæ per Aethiopes, Midianitas, Arabas, Sabæos & reliquos populos, quos uterque propheta nominatim recenſet, intelliguntur.

Cæterum Tharſis authore Ioſepho libro Antiquitatum primo, capite undecimo, Cilicia olim dicta eſt, quòd à Tharſis, nepote Iaphet, filij Noah, de quo Gene. decimo, cœpta ſit primum inhabitari. Vnde eius regionis metropolis. θ. mutata in. τ. Tarſus nomen retinuit, ortu Pauli Apoſtoli, non uulgariter nobilis. Inde ut fieri ſolet, & mare Cilicum, in cuius meridionali litore Iudæa eſt,

Tharſis Cilicia eſt.

Tharſis uocatum, admodum ueri ſimile uidetur, uti & Auſonium, Siculum, Ionium, & aliæ regiones mediterranei maris, ab accolentibus populis, & illi ab authoribus ſuis, nomina acceperunt. Hinc naues Tharſis dictæ ſunt, quaſi marinæ, quibus in mari hoc mediterraneo nauigabatur, ac inde pro quibuſlibet marinis nauibus. Forte etiam quia à Cilicibus nauigandi præ alijs peritis illæ conficiebãtur, nam nauibus ſupra modũ abundabant, ut Xerxi contra Græcos centũ naues ſuppeditaſſe, ſcribat Herodotus, naues uocatæ fuerunt, naues Tharſis, quaſi Cilicum. A negotiatione enim Hebræorum populus ſemper fuit alienior. His præter authoritatem Ioſephi, quæ de Tharſis Ieſa. 23. ac alibi dicuntur, non parum conſonãt. Dum enĩ ait: Tranſite ad Tharſis, ululate habitatores inſularũ, quis non uideat regionem & urbem, Tharſis uocatam, ad quam abire iubentur mercatores, Aegyptij, Zor, hoc eſt, Tyro cuius deuaſtatio hoc loco à propheta prædicta fuit, exciſa. Quaſi dixiſſet, Tyrii iam mercatus ueſtros exercere uobis haud licebit, euertetur enĩ, traijciendũ uobis erit, in Ciliciam, & Tarſi poſt hac negotiandum. Hæc plenius ac certius annotata ſparſim ab inſigni Chriſti miniſtro Ioan. Oecolampadio, in Hypomnematis ſuis, ſuper Ieſaia prophetam leges.

Nec moueat, quod parum conſulte, ne quid aliud dicam, ab alijs quibuſdem naſo iſta ſuſpenduntur. Omnes filij Adam ſumus, neq; poſſumus id non alicubi prodere. Iſti citra ſcripturæ authoritatem aiunt, affirmari Tharſis

Ciliciam, & metropolim huius Tarſum dictam, quòd Tarſus hæc, non Tharſis uocetur, quaſi uero inſolens ſit tantulam nominis factam immutationem, imò quaſi ullum uel loci uel gentis nomen ita à gentibus, ut à ſcriptura proferatur. Quos ſcriptura Mizraim uocat, omnes Aegyptios intelligimus. Neget quis iam iſtud, & dicat ſcripturam de Mizraim, nō Aegyptijs loqui, nunquid iure rideretur? Sic cum Ieruſalam ſcriptura dicat, nemo tamen non intelligit, quam urbem reliqui ſcriptores Hieroſolyma, plurali numero uocant. Ecquantum etiam Euangeliſtæ, immutatis à Hebræa forma, nominib. utūtur, de quo ſuprà memini? Subijciunt illi diſcrimen inter ים & תרשיש q, iam quamlibet collectionem aquarū ſtagnantem, etiam lacus ſignificet. Tharſis autem altiora maria, at oceanum mare rubrum & mare mediterraneum. De quo ſanè ſi roges, non uideo quam ſcripturæ authoritatem adferant. Puerilius autem halucinati in eo ſunt, quòd ſcribunt Solomonem naues ſuas in Tharſis, hoc eſt, mare miſiſſe. Nos 1. Reg. 9. & 1. Paralip. 8. legimus, ædificaſſe Salomonem naues, in Ezeon Geber, quæ eſt iuxta Eloth in litore maris iuncoſi, in terra Edom. Et Hiram regem Tyri miſiſſe in naui, ſeruos ſuos nauigandi & maris peritos, qui ſimul ad Ophir, in orientem nauigabant, allatum aurum, quam nauigationem & Ioſaphat rex tentauit 1. Reg. ult. Hic nihil de Tharſi legitur. In ſequenti quidem capite, ſcribitur quòd nauis Tharſis, cum naui Hiram, tertio

anno redibat, ferens aurum, argentum, ſimias & pauones. Iam autem ſuprà memini, naues maris, Iudæis uocatas, naues Tharſis, nomine tracto à Cilicibus, quæ nauibus plurimum abundabant, à quibus & mare Iudææ, cognominatum fuit, nuſquam autem oceanum uel mare rubrum, qd' ים סוף dicitur, Tharſis uocatum legimus. At uero iſta nauigatio, erat ex ſinu Arabico in oceanum orientalem, in quæ loca nunc feruntur & Hiſpani, atque Luſitani nauigare, & non in mare mediterraneum, hoc eſt, in Tharſis. Leuiculum autem eſt, quod aiunt Tarſum nullius unquam regis ſedem fuiſſe, ne dum regum, quod poßet de ea illud pſal. 72. intelligi, Reges Tharſis & inſularum &c. Solinus enim hanc matrem urbium uocat, & Ciliciam, antequam ſubacta ab Aſſyrijs in breuiorem modum ſcripta fuit, uſque ad Peluſium Aegypti pertinuiſſe, Lydijs, Medis, Armenijs, Pamphylia, Cappadocia, ſub imperio Cilicum conſtitutis. Cum itaque tota Cilicum regio, Tharſis, à Tharſis nepote Iaphet, ut Ionia à Iauan, & aliæ regiones orbis, ab alijs filijs Noah, cognominata fuerit, totq; regiones ſub imperio ſuo tenuerit, quid abſurdi, ſi Reges Tharſis, de tot gentium imperio loquẽs, propheta dixerit? Proinde ſumma eſt, Tharſis, mare mediterraneum totum, aut oceanum in ſcriptura uocatum, probari non poteſt. Ciliciam autem ita dictam, ac ab ea alluẽs ipſam mare, cuius meridionale littus, Hebræi adhabitabant, cum multæ ex ſcripturis coniecturæ, tum

ræ, tum Ioſephi authoritas aperte confirmat. Quod uolui hic adnotare, poſtquam in mentionem Tharſis incidimus, & ut oſtenderem, quàm inepte teſtimonium hoc, Reges Tharſis &c. ad Magos ſit pertractum, & ut ſimul monerem, omnium ſcripta cum iudicio legenda, neq; temere cuiuſquam ſimpliciter propoſitam ſententiam, propter aliorum quamlibet magnam uel authoritatem uel aſſeuerandi confidentiam, damnanda. Et utinam aſſeuerandi confidentiam, in primis ac certis Chriſti dogmatis, ſiue docendi eſſent rudiores, ſiue confitenda gloria Chriſti contra aduerſarios, ſtrenue ſeruaremus, in reliquis uero ſcripturæ enarrationibus & non primæ monetæ prophetijs, ſimpliciter atq; modeſte, quod nobis crederemus reuelatum, Eccleſiæ proponeremus, ipſi cui id debetur, iudicium relinquētes. Id certe Paulum obſeruaſſe uidemus. De quo forte aliâs fuſius.

Vbi eſt ille qui natus fuit rex Iudæorum? Vidimus enim illius ſtellam.

Vide ut electi, omnia à Deo, etiam citra omnem hominis operam docentur. Per nullum externum prædicatorē hi Magi moniti, IESVM regem Iudæorum, & nequaquam uulgarem, aut à quo ſolis Iudæis ſalus eſſet futura agnouerunt. Alioqui tantum iter, eius adorandi cauſſa, haudquaquam ſuſcepiſſent. Hi ſpecimen eius dederunt, quod Chriſtus poſtea Iudæis dixit futurum: Dico autem uobis, quòd multi ab oriente & occidente uenturi ſunt,

& accumbēt

& accumbent cum Abraham & Iſaac &c. infrà. 8. Non igitur ſimus ſoliciti pro his, qui Euangelion non audiũt, nouit Dominus ſuos, illos de ſe, etiam citra externam prædicationem poteſt docere. Soliciti autem ſimus, ne nobis fruſtra prædicetur, quibus datum eſt illud audire.

Stellam iſtam, quam regis huius Magi uocant, facile apparet, nouam in hoc miniſterium, ut ipſos Chriſto adduceret, conditam fuiſſe. Nam certo tempore domi ipſorũ, illis apparuerat, cumq; Hieroſolymis, ubi fruſtra Chriſtũ quæſierant, eßent egreſſi, iterũ præluxit, præceßitq; uſq; Bethlehem, ſtetit ſupra locum in quo puer erat, uelut illũ indicans, quæ omnia aliena fuerunt, à natura & ratione reliquarum ſtellarum, quæ in cælo aliâs lucent. Habent enĩ certos ſuos ortus & occaſus, & aliter quã ut ſubito occulantur, & mox iterum appareant, altiores denique, quàm ut ſuo indicio, certum queant locum demonſtrare, cum multis milibus diſſiti, putẽt æque ſuper capita ſua, ſtellam eandem ſe uidere. Sed hac de re diſputare curioſius, nõ eſt noſtri inſtituti. Certum eſt, ſiue hanc nouam condiderit Dominus, ſiue prius condita aliqua, præter naturam fuerit uſus, non minus miraculum fuiſſe, quàm dum nubes lucida die, & columna ignis Iudæis præluxit nocte. Monet autem non niſi noua, & per miraculum diuinitus orta luce, Chriſtum poße inueniri & uideri, ratio hic, naturæ lumen, prorſus cæca eſt. Commendat præterea diuinam erga electos ſuos bonitatem, qui citius naturam immutauerit, aut

rit, aut nouas creaturas condiderit, quàm eis Chriſtum ſuum, ſinat eſſe incognitum.

Auditis autem his Herodes rex, turbatus eſt & tota &c.

Rex *ſibi male conſcius, mirum non eſt quòd turbatus fuerit, audito eſſe alium Iudæis regem natũ.* At *turbatam etiam fuiſſe totam* Hieroſolymam, *argumento eſt, fide urbem uacaſſe.* Turbabatur *enim quòd timerent nouo iſti regi,* Herodem *ſine cæde & ſanguine, regnum haudquaquã ceſſurum, non quòd tyrannum amarent.* Multa *nanq; clade ſuorum aliquoties iam uiderant, tyrannidi illius repugnatum.* Ferre *igitur malebant, malum iam ferè aſſuetũ, quàm illud repugnando duplicare.* At *ſi fidem habuiſſent, oraculis prophetarum, hoc timore uacaſſent, non dubitantes,* Deum *quod promiſerat ſuo* Maſiæ *regnum, facile ac non modo citra periculum, ſed cum certa etiam populi ſui ſalute inſtituturum quoq;,* Herode *nequicquam repugnante.* Multiplicandum *ac roborandum principatum* Chriſti *cum pace ſine fine,* Ieſaia *prædixerat, ſeſſurumq; ſuper ſolium* Dauid, *& ſuper regnum eius; ut præpararet illud, & confirmaret illud, in iudicio & iuſtitia, à nũc & uſq; in ſæculum, addens:* Zelus Domini *exercituum faciet hæc.* Ieſa. 9. Ecqui *potuiſſet, huic caro reſiſtere? ſcilicet furor* Herodis, *obſiſtere potuiſſet zelo* Dei? *Sed deerat illis fides.* Horum *hodie quàm plurimos uidemus ſimiles, qui & ſi Chriſti, quàm* Antichriſti *imperiũ mallẽt,*

quoniam

quoniam autem timent, Chriſto Antichriſtum non tam fa-
cile ceſſurum, & interea ſi nondum penitus Antichriſto
extincto, quod non niſi illuſtratione nouiſsimi Chriſti ad-
uentu fiet, Chriſti regnum reducatur, aliquid incommodi
ſe forte paſſuros, malunt duriſsimum Antichriſti iugum,
cum certa ac æterna animæ & corporis pernicie, quàm
Chriſti commodum cum carnis periculo magis quàm da-
mno perferre, adeo ut ſi quando præter ſuam exiſtimatio
nem Chriſti regnum, incipiat illuceſcere, ex animo turben
tur, ueriti id turbas daturum. Nos autem qui ſcimus car-
nem fœnum eſſe, & gloriam carnis, fœni florem, eáq; ili
co exareſcere atq; concidere, cũ uerbum Domini in æter
num ſtabit, dum annunciatur regnum Chriſti, leuemus ca
pita noſtra, appropinquat certe noſtra redemptio, quam
libet multi Herodes, quantumuis potenter reſiſtant. Ita in
dubie, Simeon iuſtus, Anna filia Phanuelis, ac quibus hæc
de Chriſto loquebatur, qui expectabant redemptionem in
Ieruſalem, audientes iam natum Maſsiah, nouum & æter
num regem Iudæorum, apud ſe inquiri, mirifice exulta-
runt, adeo abfuit, ut hinc turbarentur, certi Deo omnia
poſsibilia eſſe, deinde agnoſcentes regnum Chriſti, ut non
de hoc mundo futurum, ita per ſe quidem nullas daturum
turbas, quanquam agitante Satana principe mundi ſuos,
nunquam tamen poſſit in orbe ſine perſecutione agere.
Hinc autem patet, quod Euangeliſta ait, tota Hieroſolyma
Synecdochen eſſe, quæ ex toto maiorem partem intelligit.
Perpauci nanque credentes Hieroſolymis tum erant,
ut ferè

ut ferè ſemper reliqui omnes, ut temporariam pacem, quā Chriſti regnum malebant, ita turbabātur, ſimulatq; audiebant, ſibi nouum regem natum.

Et conuocatis, omnibus pontificibus & ſcribis populi &c.

Vide demens impij regis conſilium. Ob quam cauſſam quæſo Herodes pontifices & ſcribas conuocas, ut de Chriſto ex ſcriptura reſpondeant? At ſi ſcripturis habes fidem, cum illæ æternum Chriſti regnum teſtentur, non debebas de perdendo eo, ut quod tibi impoſſibile ſcriptura teſtatur, uel cogitare. Si uero oracula ſcripturæ inania putas, cur uel pontifices & ſcribas, ut ex ea tibi reſpondeant, conuocas? Multo magis autem, cur Betlehemitanos infantes trucidas, ſperans ſic & Chriſtum, quem Bethlehem naſciturum prophetæ prædixerāt, occiſurum? Si tibi uana ſcriptura habetur, cur non & uanum habes, quicquid de Chriſti regno uaticinatur, & ſinis Magos ſua ſomnia perſequi, neq; ipſe turbatus, neq; tanta infantium cæde turbans & alios? Si uero diuina in illa oracula credis contineri, ut ſolicite adeo ea ſciſcitanda tibi putes, qui non agnoſcis te fruſtra conari, quicquid contra Chriſtum fueris molitus? Cælum enim & terra tranſibunt, & ſtabit uerbum Domini in æternum. Sic autem raptantur in diuerſa, & perturbantur impiorum mentes, ut & abſurdiſſima deſignent, & conentur impoſſibilia, donec ſe penitus dent præcipites, ac incidant in foueam, quam alijs fodiunt. Quod tum potiſſimum experiuntur, quum

putant, res ſuas maxime in tuto collocaſſe. Similem demen tiam in Saule legimus, qui Dauidem perſequebatur, cum tamen ipſe fateretur, poſt ſe regnaturum, & Dominum cum ipſo eſſe. Nec alia Iudæorum conſilia contra Chriſtū Euangeliſtæ deſcribunt. In pſalmis, huiuſmodi impiorum conatus ſæpe deſcribuntur, & ridentur, ut pſal. 9. 55. 59. & 2. ac alijs ſanè multis.

At illi ei dixerunt in Bethlehem Iudeæ. Sic enim ſcriptum eſt per prophetam. Et tu Beth lehem terra &c.

Vtcunq; impij eſſent hi pontifices & ſcribæ, ſcripturam tamen tenebant, atq; incontanter de Chriſto rogati, quod res erat potuerunt reſpondere, quibus tanto deteriores noſtri ſunt, quòd ne ſcripturam quidem norunt, neq; ſyncere ex ea reſpondere de Chriſto ſuſtinent. Sed animaduertendum nobis, quàm nihil ſit, ſcripturæ literam, ſine ſpiritu tenere. Natum hi audiunt Chriſtum, quem ad id temporis expectabant adfuturum, uaticinium proferunt, Bethlehem illi fore natalem locum, & ſinunt illò tamen incomitatos abire Magos, natum Chriſtum ueſtigaturos & adoraturos, quos certe anteuertere debuerant, cum ipſis potiſſimum Chriſtus eſſet promiſſus. At ubi deeſt fides, ubi non trahit pater, Chriſtus neq; cognoſcitur, neq; ueſtigatur, mortua omnia ſunt, quicquid de ipſo legitur, dicitur, & auditur.

Porrò uaticiniū prophetæ Micha. 5. Heb. ſic habet. Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus, ut ſis inter milia Iuda,

ex te mihi egreditur, ut ſit princeps in Iſraël, & egreſſus eius ab initio, à diebus ſæculi. Senſus eſt. Tu Bethlehem, olim dicta Ephratha ceu paruulus es, reliquis millibus Iuda collatus, utiq; uiculus minor quã ut millenariã poſſis in Iuda præfecturã implere (erat enĩ populus in cẽturias, & chiliades diſtinctus) at coram Domino, qui humilia exaltat, & quæ nõ ſunt, uocat ut ſint, nequaquam contempta es, aut minima, ſed præ omnibus, quamlibet magnis Iudææ urbibus, atq; adeo ipſa Ieruſalẽ, electa es, ut ex te mihi egrediatur, qui olim nobis rex & ſaluator Iſraël promiſſus eſt, qui nõ ſuper mille tantum, ſed totam domũ Iacob, principem agat in æternũ, ille qui homo quidem, ex te poſt annos aliquot prodibit, ſed qui æternũ patris uerbũ erat iam in initio, cuius egreſſus à diebus ſæculi fuerunt. Nam per ipſum facta ſunt, conſiſtunt & uiuunt omnia.

Græca editio, quam LXX. *putamus, ab* Hebræo *non diſcordat.* Ita *enĩ in ea legimus* καὶ σὺ βηθλεὲμ ὁ οἶκος ἐυφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν ἰούδα ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα τοῦ ἰηλ. καὶ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, *id eſt. Et tu* Bethleem *domus* Ephratha, *minimus es, ut ſis in milibus* Iuda, *ex te mihi egredietur, ut ſit in principem* Iſraël, *& egreſſus eius ab initio, ex diebus ſæculi.* Latina *illa uerſio, quæ ſub nomine* LXX. *in commentarijs* Hieronymi *in hunc prophetam,* Baſilææ *excuſa eſt, & ab* Eraſmo *in annotationbus citatur, habet:* Nequaquam *minima es* Quæ *ſi uere Septuaginta eſt, more ſuo* Euangeliſta,

liſta, illorum lectionem ſecutus eſt, dum id citra ueritatis iacturam potuit. Hic enim uaticinium Micha, in hoc ſolum citatum fuit, ut probaretur, Bethlehem CHRISTUM fuiſſe naſciturum. At ſimul coniectura hinc ſumetur, eam Græcam uerſionē, quæ ſub Septuaginta nomine, ab Aldo extat excuſa, nō eſſe, quod dicitur. Sed de his Chriſtianus non contendet, qui uidet ubique Apoſtolis unum hoc curæ fuiſſe, ut CHRISTI gloriam prædicarent, & in ipſo impleta, quæ in ſcripturis prædicta ſunt, oſtenderent. Ideo de uerbis nunquam ſoliciti fuerunt, ubi de ſententia, quantum ad ipſorum inſtitutum faciebat, conſtaret. Dum ergo hic Matthæus narrare uoluit, Scribas Herodi, de loco natali CHRISTI reſpondiſſe, quod res erat, ſubiecit Micha uaticinium, ut oſtēderet, ita in ſcriptura antea fuiſſe prædictum, noſtrumq; hunc IESUM, uere CHRISTUM eſſe, in quem Chriſti omnia competerent. Dum igitur ut illud uulgata Sep. editio habebat, propoſito ſeruiret, neque ſententiæ aliquid in eo eſſet deprauatum, maluit uulgatis uti, quàm uoculas curioſius ſectando, uulgus Eccleſiæ, qui illis aſſueuerat, mox ab initio turbare. Quod etenim illa editio habet. Nequaquā minima es &c. à ueritate prophetæ nihil uariat, ſed quodammodo eius uerba explicat, ut Eraſmus nō tam ſcite, quā uere annotauit. Voluit nanq; propheta ſignificare, quæ tum ceu paruulus erat, collata reliquis millibus Iuda, Chriſti ortu ita fore illuſtrem

Coniectura, uulgatam Græcam editionē non eſſe LXX.

D 2 ut per

ut per unum hunc ſuum alumnum, cunctis Iuda milibus plurimum præſtaret, ac iam nihil minus, quàm paruulus eſſet. Ita ergo apertis uerbis, Euangeliſta uaticinium eius, uulgatæ lectioni inhærens poſuit. Nequaquam inquiens minima es, tametſi admodum exiguus ſis, carnis iudicio uiculus, quia ex te egredietur qui pluris eſt, uniuerſis milibus, non Iuda tantum, ſed totius terræ, qui princeps ille optatus Iſraëlis, hoc eſt, electi populi erit, à quo æternam uitam accipient, quotquot in eum crediderint. Satis nanq; uel cuiuis patet prophetã, duo uoluiſſe dicere: Bethlehem exiguam eſſe carne, & ortu Chriſti fore maximam. Eadem iam & Euangeliſtæ uerba ſignificant, ut igitur nihil eſt in ſententia uariatum, ita non iniuria, dum uulgata, ut creditur, lectio eſſet, ſic eſt ab ipſo, hoc uaticinium adductum. Valebant mira energia ſpiritus Apoſtoli, uere à Domino miſſi, unde perſuadente in uerbis ipſorum Dei ſpiritu, non erat illis opus, in annumerãdis uerbis, anxios eſſe. Nos tamen quibus uacat & licet, uerba ſpiritus debemus, quàm puriſſime & religioſiſſime, citra tamẽ inanem uocum curioſitatem efferre, de quo & ſuprà monui.

Potiſſimum aũt hic pijs expendendum eſt, quòd per prophetam Chriſtus, princeps Iſraëlis, id eſt, populi Dei prædictus eſt, qui ut Angelus uaticinabatur, regnabit in domo Iacob in æternum. Si enim ipſe à patre nobis princeps datus, & ea potẽtia, ut in manu ſua omnia habeat, tutiſſime nos illi cõmittemus, & par eſt ut unum audiamus, in quo profecto tota ſalus, & uita æterna ſita eſt.

Tum Herodes clam accerſitis.

Clam accerſebat Magos Tyrannus, ne percrebreſceret, natum alium Iudæis regem, peſſime enim de Iudæis meritus, omnia etiam ab eis metuebat. Sed uide obſtinatū, ac inſanum cupiditate regnandi animum. Audit per ſtellam excitos Magos, adoratum regem Iudæorū, tam è longinquo aduenīſſe, audit ſcripturam de Chriſto teſtari, nec tamen mouetur, niſi ut modis omnibus conetur nouum illum regem extinguere. Non cogitans ſi Chriſtus Domini ſit, cuius ortum nouum ſydus teſtetur, ſuas illum manus facile euaſurum. Si minus, nihil ſibi ab illo metuendum. Ita in omni ſcriptura uides, quanto luculentius ſe diuina uirtus, uerbis & ſignis, impijs unquam aperuit, tanto eos impotētius furiſſe. Exemplum multo clariß. eſt Pharao, Saul, & IESV perſecutores Iudæi. Non miremur igitur, cum idem hodie, reprobis euenire uidemus, captiui Satanæ ſunt, qui ut quo propius uim ſentit Dei, eo peius accenditur, ita tanto pariter ſuos crudelius exagitat, uertitq; illis in toxicū, quod ſua natura, uitæ medicina exiſtit.

At illi audito rege, profecti ſunt.

O admirandam Magorum fidem, quos à perquirendo Chriſto, nihil adeo reuocare potuit, licet apud Iudæos, tanti regis natiuitati, omnia offendiſſent diſſimillima. Quid putas cogitaſſe, cum in primam Iudæorum urbem, & antiquam regiam ueniſſent, ubi ut ueriſimile eſt, non dubitauerant, ſe tantopere quæſitum regem inuenturum, & non modo eum, non inueniſſent, ſed ad nomen eius, omnes ma

gis uidiſſent, perterrefactos? Primores Iudæorum, indicare quidem locum ubi naſci debuerat, ſed neminem eorum præ ſe ferre, ſe credere aut etiam uelle illũ natum. Homines erant, & ut reliquis ſanctis uſu uenit, indubie fidei ſuæ probationem ſenſerunt, ſuggerente ratione, fruſtra illos tantum iter confeciſſe, deluſos eſſe apparitione ſtellæ, poſtquam apud Iudæos omnia nihil minus, quàm natum nouum regem, præſertim illum, totius Iſraëlis ſaluatorem præ ſe ferrent. Sed fidelis Dominus, qui tentando in anguſtias harum cogitationum induxerat, nõ eſt paſſus tentari illos ſupra quàm potuiſſent ope ſua ferre. Sed fecit ſimul cum tentatione exitum, id eſt, eduxit rurſus ex illis anguſtijs & dilatauit cor ipſorum, ſpe atq; conſolatione mirifica. Mox enim ut regem reliquerãt, ecce ſtella, quam uiderant in oriente, præcedebat illos &c. Etenim apparet, ſtellam in oriente, tantũ illis uiſam, unde exciti, uel quòd forte ſuper Iudæam uiderant lucere, uel quòd aliâs à Domino moniti erant eam portendere regem Iudæis natum, Iudæam rectà petierant, in regia eius regionis, de recens nato rege rogantes, ſtella interim latitante. Nam dicebant; Vidimus illius ſtellam in oriente, nõ addũt, & in uia huc uſq;. Ita Herodes ſciſcitabatur, quo tẽpore ſtella apparuiſſet, quo innuitur, dũ adhuc in oriẽte eſſent, apparuiſſe certo tẽpore, poſtea uero rurſum diſparuiſſe. Id paulo manifeſtius indicare uidentur uerba præſentis loci. Et ecce ſtella, quam uiderant in oriente, nõ addit, & in uia uſq; Ieruſalem. Nam omnino hunc morem habet di-

uina clementia, ut dum ſuppetunt naturæ adminicula, illis ſuos uti malit, quàm uſq; ducere per miracula, quæ beniginiſſime tamen exhibet, ſimul atq; naturæ uires non ſuffecerint. Ita cum naturæ lumen, de Chriſto nato, nihil poſſet his Magis indicare, miraculo eũ illis prodidit, condito nouo ſydere qd' ipſum portẽderet, quod & ipſum miraculo eis patefecit. At cum iam, regis Iudæorum ſtellam uidiſſent, ſatisq́; eſſent edocti, ipſum in Iudæa natum, non opus erat iam miraculo, ratio de uia ueſtigare potuit, quare rectà ad Iudæam contendebant, & ut res ipſa poſcere uidebatur, in regia gentis urbe, de nato rege rogant, neq; fruſtra. Nam & ſi nemo quicquam de nato rege poſſet indicare, imò uiderentur haudquaquam uelle natum, tamen redduntur ibi certiores, Iudæos talem regem expectare, & expectare naſciturum in uico Bethlehem. Vnde cum fide firmi eſſent, neq; dubitarent, natum iam illum regem, quod apparente domi ſtella fuerant docti diuinitus, utcunq; id Iudæis æque ingratum, ac ignoratum uiderent, proximum fuit, ut Bethlehem, quò & Herodes illos mittebat, concederent, ibi de rege hoc ueſtigaturi. Hactenus à primo miraculo, ſpiritus ratione & conſuetis naturæ medijs uſus, abſque miraculo commode illos duxit. Sed cum apud Iudæos, non modo prorſus ignoratam, ſed etiam inuiſam regis huius natiuitatem animaduertiſſent, quibus peculiariter ſaluator erat promiſſus, ac ita duriter ſanè pulſata illorum fides eſſet, tum ſimul apud IESVM, omnia diſſimillima regiæ dignitatis erant offenſuri, ne

ſupra quàm poſſent, fides ipſorum tentaretur, rurſus miraculo indulgentiß. pater eis affuit, & inopinantibus, ſtella quam domi uiderant præluxit, filioq; ſuo adduxit, longe maiore hinc gaudio afficiens, quàm erant mœſtitia Hieroſolymis, ubi præter ſpem omnia offenderant, perturbati.

Quomodo Chriſtus inuenitur.

Hic uero uides pulchre deſcriptum ordinem, quem cum electis ſuis Deus ſolet obſeruare. Primum luce affulget, quæ naturæ facultatem longiß. ſuperat, ea ſe ita animis illorum inſinuat, ut omnia poſthabeant, omnia relinquant, quo Chriſtum Dei ſapientiam & iuſtitiam præſentem inueniant. Eaq; cauſſa adiungunt ſe mox omnibus, penes quos ſe illum inuenturos exiſtimant, quicunq; ſcilicet ſanctitatis, & ſciētiæ ſcripturarum opinione pollent, ſed non raro deprehendunt IESVM, nullis minus & cognitum & amatum, ibi conſternantur admodum, certi tamen interna luce, qua primum natum & extare Chriſtum, poßeq; à quærentibus inueniri didicerunt, præterea moniti de eo per uerbū ſcripturæ, quod ſcribæ licet ipſi ei fidem non habeant, in tempore tamen afflictis ſæpe conſcientijs proferunt, atq; ad Chriſtū dirigunt, ad quem nec ueniunt ipſi, nec uenire cupiunt, eò quò ſcripturæ teſtimonio diriguntur, impigre nihilominus contendunt, nimirum ad ipſam ſcripturam, ad ipſum uerbum Domini, cui relinquentes omnia magnifica mundi, humili fide ſeſe dedunt totos. Tum quia ſcripturæ omnia, humilia rationi & abſurda etiam uidentur, quæ nihil minus quàm uitam ac ſalu-

ac ſalutem in illis reconditam, poteſt agnoſcere, adeſt ilico ſtella diuini ſpiritus, animis ita CHRISTVM ardentibus, prælucens, atq; in omnem ueritatem inducens ut rectà ad Chriſtum, crucis ſcandalo nihil offenſi perueniant, præſentem, hoc eſt, plene cognitum adorent, ſeſeq; illi ac omnia offerant, prorſus pij & beati.

Et ingreſſi domum repererunt puerum, &c.

Ita dum aliquandiu ſuos dominus exercuerit, quo cæleſtium amorem in eis acuat, fidemq; ipſorum probet, tandē reddit uoti compotes cumulatiſſime, at nunquam hoc, ſine inuolucro crucis, ut fide uiuāt. Sic deſideratum anxie, & tam diu quæſitum Ieſum, Magis tandem uidendum et adorandum obtulit, ſed in eo palatio, eo ſatellitio, ac pompa, ut ratione regis quidem uiliſſimum ſeruulum, agnouiſſet, ne dum tantum orbis totius redemptorem. Sed credere Chriſtum, uidere autem abiectiſſimum filium hominis, eſt præſentis ſortis ſanctorū. Quare qui magnifica ſecundū carnem ſpectant, Chriſtum nunquam inuenient.

Et proſtrati adorauerunt illum, & apertis theſauris, etc.

Hoc eſt, proſtratione corporis regem & Chriſtum domini, agnouerunt & uenerati ſunt. Eſt enim hæc adoratio, proſtratione corporis exhibita reuerētia, uti regibus & ſummis principibus in orientalibus regionibus ſolet fieri, noſtris enim tantum genua flectuntur, niſi quòd Ponti. Roma. imitatus Perſarum reges, nō ſolum exigit adorari

ſe, hoc eſt, proſtrato corpore uenerari, ſed etiam pedes ſibi oſculari, idq; non à uulgaribus, ſed aliqua dignitate præditis, reliquis magnam gratiam fecit, ſi oſculari pedum ſuorum ueſtigiũ permiſerit. Adeo Petri ſucceſſor, et Chriſti uicarius, *dignitate & honore tam* Chriſtum, *quàm* Petrum *ſupergreſſus eſt.* Vnde *quod nos adorare,* Græci προσκυνεῖν, *quod adoſculari, &* Heb. השתחוה dicunt, *quod ſignificat ſe corpore proſternere.* Sic Satan coli ſe ab Ieſu petebat, *ubi tentans eum in deſerto, dicebat:* ταῦτά σοι πάντα δώσω ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι, *id eſt,* Hæc *tibi omnia dabo, ſi cadens me adoſculatus fueris.* Ex *eo autem quod dominus ipſi reſpondit.* Scriptum *eſt:* Dominum *deum tuum adorabis, & illum ſolũ coles, multa ſunt de adoratione diſputata, ut ea ſoli* Deo, *aut alijs poſſit competere, hinc ſecta fuit, in adorationem latriæ, duliæ, & hyperduliæ.* Quæ *omnia nõ ſcripturæ tãtum, ſed & proprij ſermonis ignorantiæ, iſtos diſputatores arguunt.* Etenim *nuſquam in ſcriptura legitur, præceptum ſoli deo ſe proſternere, hoc eſt ſolum adorare, ut in ſcriptura, uerbum adorandi accipitur, nimirum pro eo quod* Heb. השתחוה *dicitur.* Sed Exo. *uigeſimo, &* Deutero. *quinto legitur uetitum, alienos deos, & ſtatuas atque imagines adorare, hoc eſt, ſe illis proſternere.* Non *enim uult in illis* Deus *coli, ſed in ſuo uerbo.* Iam *quicquam aliud pro ipſo deo habere, eoq; animo illud adorare, adhuc maior non tam impietas, quàm inſania eſt.* At

in prin

in principe uel rege, aut aliâs ex ſuo dono eximio homine Deus coli exigit, quare in ſcriptura, reges & præſtantes uiros adoratos, hoc eſt, proſtratione corporis ueneratos, ſæpe legimus. Sic Iacob fratrem ſuum Eſau ſepties adorabat in terram, hoc eſt, ſepties proſternebat ſe coram illo, in terram. Vt Deum ergo adorare quicquam, hoc eſt, uenerari tanquam authorem uitæ, impietas eſt. Adorare autem in poteſtate conſtitutos, uel aliâs nobis à Domino commendatos, ut honore eos proſequamur, hoc eſt, ut filios atque miniſtros Dei aliquo ritu ſolito, uel flectendo genua, uel proſternendo corpus uenerari, laudata officioſitas eſt. Sic autem uenerari ſanctos, qui hinc migrarũt, nõ poſſumus, nõ enim à nob. uidentur, neque in certo loco, cum corpus depoſuerint, agunt. Statuis autem uel imaginibus eorum, eiuſmodi honorem impendere uetuit Deus. Proximos enim, hoc eſt, qui nobiſcum agunt, quique beneficentia noſtra queunt frui, corporalibus officijs colendos commendauit, ſe uero ſpiritu, ut toto corde, patrem & Deum noſtrum ipſum credamus & confiteamur. Vnde ſi quando, ex perpenſione beneficentiæ eius animus ardentior, corpus quoque rapiat, ut hunc ſpiritalem cultum, uel proſtratione, uel alio geſtu foris cum decoro prodat, cultus eſt corporalis, & ſancta pietatis declaratio. At ſine hoc cultu ſpiritus, animíque feruore, ita corpus agitante, multis geſticulari, DEVM irridere eſt, non uenerari. Iſtiuſmodi adoratoribus ait Ieſaiæ 1.

Et quum

Et quum extenderitis uos palmas ueſtras, occultabo oculos meos à uobis. Atqui cum omnis diuinæ bonitatis ſeria recordatio, quæ à ueteribus præcipue ſtatis ſolēnitatibus, aut ubi peculiare dei beneficiū percepiſſent, in tēplo, ante tēplum ædificatum, ubi fixum erat tabernaculum, antequam uero et hoc habebant, in montibus aliquibus, aut alijs locis, ubi ferè deus illis apparuerat, habebatur, corpus quoq; accēdat, ut geſtu externo uel ope, animi pietatem teſtetur, id quod illi corporis proſtratione & ſacrificijs ſolebant, factū fuit, ut omnis ille cultus externus & internus, adoratio cœperit uocari, nimirum ab eo, qđ magis apparebat. Ita 1. Sam. 1. de Elcana: Et aſcēdebat uir ille de ciuitate ſua, ſtatutis diebus, ut adoraret, & ſacrificaret domino exercituum in Silo. Hoc eſt, ut ſolennem deo cultum exhiberet, pietatemq; ſuam teſtaretur. Sic Sycharitis illa muliercula dicebat domino: Patres noſtri in monte hoc adorauerunt, quo nihil aliud uoluit dicere, quàm in monte hoc, patres noſtri ſolenniter Deum coluerunt, unde illi Chriſtus reſpondebat: Venit hora cum ueri adoratores, id eſt, cultores, patrem in ſpiritu & ueritate adorabunt, hoc eſt, colent. Eodem ſignificatu ſcribit Lucas, ueniſſe Eunuchum illum Aethiopem Hieruſalem adoraturū. Ergo inuenias quidem, adorationis uocabulum pro cultu dei, uſurpatum, ſed id circunſtantiæ facile indicabunt, ſic ſanè non niſi unus deus adorari debet. At prima illa ſui ſignificatione, qua nihil aliud, quàm proſtratione corporis quēpiam uenerari ſignificat, adorare licebit et homines.

Sic autem

Sic autem magis proprie, per (uenerari) aut ſe proſternere, potuerat reddi, omnino enim plus eſt Latinis adorare quàm uel השתחוה, *uel Græcis* προσκυνεῖν, *præterea & animi magis quàm corporis eſt, cum utraq; hæc magis corporis ſint quàm animi. Ita etiam anguſtius eſt, quo illud Germani reddunt. Anbetten, rectius diceretur, zu fueſſen fallen, oder, eerhen mit zu fueßen fallen. Sicut in altera illa, ſignificatione cũ pro cultu dei accipitur, pariter expreſſius redderetur, per, eyn gots dienſt thun, quã per anbetten, plus enim tum ſignificat, quàm in formam precantis, procidere, quod anbetten, uidetur proprie ſignificare. Hæc uolui hoc loco de adorationis uocabulo annotare, ne qua cum toties occurrat, eius obſcuritas, ſimpliciorem aliquem in alienos ſenſus abducat. Ignorata enim propria eius ſignificatio, ſuperioris ſæculi Theologos, multis friuolis ac nihili quæſtionibus, non fatigauit tantũ, ſed et à ueritate abduxit. Idem illis uſu uenit, ex ignorãtia uocum, Latriæ & duliæ, unde licet* δουλεία *addictitiam ſeruitutẽ, quam quis ex neceßitate debeat, ferè ſignificet, eoq; plus ſit, quàm* λατρεία, *quæ liberi, & ferè pro mercede ſeruientis, ſeruitus eſt, tamen latriam affirmarunt ſoli deo deberi, dulian etiam hominbus poſſe impendi, cum Paulus uolens ſignificare, ſeſe totum dei iuris eße, & diuinis rebus addictißimum, qui nihil niſi Dei caußam agat,* δοῦλον *ſe dei, & domini noſtri Ieſu Chriſti, profitetur. Cæterum pro eodem,* δουλεύω *et* λατρεύω *in ſcripturis accipi, excucienti loca, ſatis conſtabit.*

Et aper=

Et apertis theſauris ſuis, obtulerunt illi &c.

Vetuſtiſſ. mos præcipue autem orientalium, quod paſſim ſcriptura indicat, munerum oblatione, animi beneuolentiam ac deditionem erga principes, & quibus uelit ſe quis uideri unice addictum, profiteri & teſtari. Inde & ſacrificandi muneraq; offerendi deo ritus introductus eſt, ijs nanq; teſtari pij uolebant, ſeſe & ſua omnia deo conſecraſſe & dedidiſſe. Sic hi Magi, cũ puerum hunc Chriſtum domini & regem orbi reſtaurando diuinitus datum, agnoſcerent, cuperentq; hanc ſuam fidem, animiq; deuotionem teſtari, quæ precioſiſſ. habebant, & uere dona regia, nimirum aurum, thus & myrrham, illi obtulerunt. Perſæ enim tranſmiſſo ſinu ſuo, proximam habent, Beatam Arabiam, cui ſoli thus & myrrha, ac ne quidem uniuerſæ, ut Plinius lib. 12. cap. 14. teſtatur, prouenit, res ſanè maximi precij, quas non facile apud nos, non adulteratas inuenias. Alij itaq; hic architectent allegorias quantum libuerit, mihi libet omnia, ut certiſſime, ita & ſimpliciſſime accipere. Docti diuinitus Magi hunc puerum regem omnium præſtantiſſimum, ſalutiſq; æternæ authorē deſignatum agnoſcebant, ſumme igitur uenerari, animoſq; illi deditiſſimos ſuos cupiebant teſtari, obtulerunt igitur quæ potuerant habere precioſiſſ, & quæ pridem ſuæ genti, dona regia habebantur. Quorum fidem ac deuotionem, ſi hactenus poſſemus imitari, ut tanti nobis eſſet,

regis

regis huius, tanq; ſeria adoratio, ut et noſtra relinquere tantiſq; laboribus & periculis CHRISTVM poſſemus quærere, eiq; ita ut illi nos noſtraq; oĩa ex animo offerre & dicare, ſatis magno cum fructu, factum hoc Magorum expendiſſemus. Ne igitur uel ridiculas argutulis, uel ſuſpectas infirmioribus, ſcripturas reddamus, temperemus nobis, à male firmis illis allegorijs, nullo ſcripturæ exemplo, & luculento Eccleſiæ damno, inuectis. Verbo, ſuo tempore aperte ſatis prædicata eſt, CHRISTI diuinitas, ſacerdotium, & mors, ſcripturæ etiam prophetarum hæc abunde teſtantur, non eſt ratio, ut ab auro, thure, & myrrha, quæ Magi mutas res obtulerunt, iſta diſcamus, cum nulla ſcriptura illis aliquid huiuſmodi ſignificatum queat probari. Munera fuerunt, & deditos CHRISTO Magorum animos teſtata ſunt, id credidiſſe & probe expendiſſe ſatis ſuperq; erit, ad omnem pietatis ædificationem. In hoc enim primum mirifice elucet, diuina bonitas, quæ immeritos hos Ethnicos, tanta filij cognitione & fide donauit. Deinde conſiderandum ſe offert, & admirabile DEI, nobis gentibus uero, exoſculandum iudicium, quo ita ex primis Iudæis nouiſſimos, ex nouiſſimis Gentibus primos filij ſui fecit adoratores. Natura deniq; fidei, clare deſcribitur, quæ orta diuina illuſtratione, mox tentatur, omnibus ſecus q̃ credebatur apparentib. ſed ſuffulta nõ nihil externo uerbo, dũ perſtat et in cœpto itinere pergit, ſtatĩ ſpiritus luce mirũ in modum cã

dũ cõfirmatur. Inde ilico fructus fidei ꝓueniũt, gaudiũ indi cibile, & ſui promptiſsima deditio, quã offerẽdo Chriſto, quæq; precioſiſſima, auet animus teſtari. Vtinam hæc animis noſtris penitus inſediſſent, citra ullam pietatis iactu ram, allegorias illas ignoraremus.

Admoniti in ſomnis &c.

Vide ut curæ ſint Deo pij, ratio Magorum dolum Herodis, perſentiſcere nequibat, ut ſimplex ſemper eſt pietas, atque ex ſe, alios quoq; metitur, adeſt ergo oraculũ, quod periculo eos eximat, tutoq́; faciat redire ad ſuos. Id in ſomnis illis peculiari reuelatione factum eſt, ut & Ioſepho, ac ſanctis alijs multis, non quod ſimplici ductu ſpiritus id dominus, etiam dolum Herodis ipſis ignorantib. non æque præſtare potuiſſet, ſed propter nos factum & ſcriptum eſt, ut uideremus noſtram ſimplicitatem nunquã poſſe nobis eſſe fraudi, deumq́; noſtri ſolicitudinem nunquam ponere, ut citius nobis ſit, proprium Angelum miſſurus, ſi in rem noſtram ſit, quàm in periculo deſerturus, iuxta illud: Habitans in abdito altiſsimi, in umbra omnipotentis commorabitur. Et poſtea. Quoniam angelis ſuos præcipiet adeſſe tibi, ut cuſtodiant te in omnibus uijs tuis, & reliqua, pſal. 91. Sed omnes ferè pſalmi, ac tota ſcriptura, ſcripta, propter noſtram conſolationem, id inculcat, deum timentes ſe, in omnibus dirigere & tutari, etiam ſi id non manifeſtis ſemper faciat reuelationibus. Quas eaſdem tamen benigniſsime quoq; exhibet, ſi id uel in rem fuerit eius, cui exhibet uel aliorum quibus id po=

ſtea

ſtca in exemplum prædicatur, ut ſunt, quæ hic Magis & Ioſepho, alibi alijs, facta legimus. Multo enim magis propter nos quàm illos, pleraq; miracula contigerunt, ut in paucis uideremus, quanti deo eßent, timẽtes cũ uniuerſi.

Digreſſis autem illis. Ecce angelus domini.

Præter id quod iam annotauimus, hic perpendendũ eſt, cuiuſmodi uitam Chriſto ſuo filio dilectißimo & unico, à puero pater ordinauerit, plenam periculis & ærumnis, ut mox indicaret, regnũ eius de hoc mũdo non eße, nosq; animaret ad eandem ſortẽ, ut nõ uellemus antea regnare, q̃ cũ Chriſto pati et crucifigi. In quo & hoc humilitatis fuit, ꝙ fuga ſeruari oportuit, qui uerbo potuißet Herodem cum omni ſua potẽtia in nihilum redigere. Sed & horrendum dei in Iudæos iudicium, non eſt cogitatione prætereundum, quem ipſis potißimum promißum ſaluatorem, & apud eos natum, è longinquo Gentes, adorauerunt, non ſolum pro nihilo habuerunt, ſed perturbati etiam fuerunt, audientes natum, pro hoc ergo impio contemptu, & ſceleſtiſſ. ingratitudine, has pœnas dederunt, ut relicto illis Herode, tyrãno ſæuißimo, ipſe in Aegyptũ ad famoſißimam impietate gentem fugerit, declarans etiam tum, regnum dei à Iudæis ad Gentes tranſferendum, et ſe uenißе, ut quod maxime perierat, quæreret & ſaluũ faceret. Nam fabuloſa ſunt, quæ quidam de Chriſto miracula in Aegypto operato, commemorant, et humanitatẽ Chriſti intelligunt nubem leuem, de qua Ieſa. 19. Ecce do-

minus æquitat ſup nubẽ leuẽ, et uenit Mizraim, & nuta bunt idola Mizraim à facie eius. Etenim ut cuiuis ſatis ma nifeſtum erit, hũc prophetæ locum excutienti, Dominus his uerbis, Aegyptijs fuit minatus ſe uelociſsime illis, ultio ne ſua per Aſsyrios adfuturum, atq; omnem idolorum fi duciam ſubuerſurum, dum ſupra modũ conterritos, etiã contra ſeipſos mutuo, ſine ulla ſpe auxilij, illos eſſet conci taturus. Poſtremo autem et hoc animaduertendum, quã pulchre donarijs Magorum, ad hoc exiliũ dominus Chri ſtum ſuum, cum matre & nutritio communierit. Ita ſem per tentationem ſuis ita temperat, ut ferre poſsint, & ſi= mul cum adflictionis anguſtia, exitum aliquem & latitu= dinem habeant.

Ille uero excitatus aſſumpſit puerum & ma= trem eius noctu.

Noctu fugit, cũ fugere ſimpliciter eſſet iuſſus, in quo diligentiam, parendi oraculo præ ſe tulit et docuit, cũ con ſtat, de uoluntate domini, tũ rationis induſtriam ac uires omnes intendendas, ut quod probari domino cognoueri= mus cõmodiſsime perficiamus, quibus ita domini uolũtati ſtudentibus, ſpiritus conſilij nunq̃ deerit. Porrò admodũ uerisſimile eſt, uarijs in hac fuga cogitationibus, pectus Io ſeph ac Mariæ agitatũ, & non parum miratos, cũ uterq; audiſſet hunc puerum regem illũ eſſe potentiſſimũ, qui in domo Iacob regnaturus erat inæternũ, q̃ diuinitus iube= rẽtur, etiãnũ tenellũ infantulũ uelut in exiliũ in Aegyptũ ꝓpter impij tyranni furorem, deportare, quem tutum ab

omnibus ſeruare, regemq́; extincto Herode conſtituere, ſciebant domino eſſe facillimum. Sed certi per ſpiritũ, oraculum quod perceperant dei eſſe, ſimpliciter parebant, omnia boni conſulentes, etiam quorum nequibant rationem inire. Ita ubi de uerbo domini conſtat, utcunq; abſurda rationi, aut mira uideantur, domino nos addecet exhibere morigeros, qui cũ pater ſit, filios nos non poterit nõ optime ducere.

Vt impleretur, quod dictũ eſt per prophetã.

Impleri Euangeliſta ſcripturam intelligit, cum id fit, quod illa uel prædixit, uel aliâs commemorat. Sic per Ieſaia prædictũ fuerat, uirginem parituram etc. Vbi is partus fuit editus, impletum fuit uaticinium. Sed nonnunquã etiam impleri ſcripturæ aliquis locus dicitur, cum quidem fit, quod ille commemorat, ſed non eſt tamen de eo peculiariter ille et ſolo ſcriptus. Ita Chriſtus dicebat Phariſæis, infrà cap. 15. Hypocritæ recte de uobis prædixit Eſaias dicens: Appropinquat mihi populus hic ore ſuo &c. Quadrabat enim in eos hoc prophetæ dictũ, ſed non ſolos, eoq́; implebatur quidem in eis, dum ita agebant, ut ipſo opprobratur. Verũ cum æque hypocritæ fuerint, & quib. ꝓpheta illud in os fuit iaculatus, ſuo tẽpore, non minus et in illis extitit impletum, hoc eſt, uerificatum. Sic habet ſe, et quod infrà 13. legimus dominum dixiſſe: Et completur in illis, prophetia Eſaiæ, quæ dicit: Auribus audietis et non intelligetis. Certe non erat de ijs ſolis, quibus tũ Chriſtus in parabolis loquebatur, hoc prædictum, ſed de omni

bus, omnium ſæculorum reprobis· Vnde illud Paulus & Romanis Iudæis obiecit, Acto· ult· fuit ergo in illis Chriſti auditoribus completum, quatenus fuit de eis uerificatum, quatenus quadrauit & iam in ipſos, & ipſi iuxta illud quoq; ſe habuerunt· Ad hunc igitur modum impletũ de Chriſto fuit & præſens dictũ Hoſea 11· Ex Aegypto uocaui filium meũ, non quòd peculiare fuerit de Chriſto, ex Aegypto uocando uaticinium, uti illud ſuprà Ieſa·9· de naſcituro ipſo ex uirgine, aut alterum Micha· de naſcituro in uico Bethlehem, ſed ſcriptum à propheta nominatim eſt de populo Iſraëlitico, cui ijs uerbis dominus hoc beneficiũ q ex Aegypto eduxerat, exprobrat, atq; mox minatur, non remiſſurum quidem ſe eos in Aegyptũ, ſed traditurum iam Aßyrijs, q noluerint conuerti, de hoc ergo populo, ait: Quia adoleſcentulus Iſraël, et dilexi cũ & ex Aegypto uocaui filium meum· Sed cum et Chriſtus ſicut patres ſui in Aegypto exulauit, uereq; dilectus Dei filius per Angelum quoq; inde fuit reuocatus, caput & rex totius Iſraëlitici populi, cuius merito, omnia illa à deo beneficia populus ille accepit, potuit appoſite & de ipſo dici· Ex Aegypto uocaui filium meum, imò cũ hic ſit primogenitus filiorum dei, à quo habent, quotquot filij Dei cenſētur, in ipſo primum fuit hoc dictum penitus completum & uerificatum· Proinde quod Euangeliſta ait: Seceſſit in Aegyptum & fuit illic uſq; ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum fuerat per prophetam, perinde eſt, ac ſi dixiſſet· Vt et de puero Ieſu illud prophetæ uerificare=

ſicaretur, ut & in hunc dei filium, illud prophetæ dictum quadraret. Ex Aegypto uocaui filium meũ. Ut ſi quis uerba faciens de patre aliquo, pro filio mire ſolicito, diceret: Vidiſſes amore deſiderioq; filij, non poſſe conſiſtere, omnia negligere, omnia poſthabere, ut filium præſentem uideret, ut impleretur in eo illud Maronis: Omnis in Aſcanio chari ſtat cura parẽtis. Hoc iam impleri, nihil aliud eſſet, q̃ quadrare in eiuſmodi patrem, quod Maro ſcripſit, de Aenea. Ita principe abnuẽte, qđ ſui concedendũ conſulerent, poſſet quis dicere: Impletur modo illud Homeri, Ἀλλ᾽ οὐκ ἀτρείδῃ ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ. Qđ perinde eſſet, ac ſi diceret: In hunc principem competit, qđ de Agamemnone ſcripſit Homerus. Huius generis eſt, et quod infrà 13. Euangeliſta ſcribit in Chriſto per parabolas populo loquente, impletum illud pſal. 78. Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi. Hoc enim Aſaph de ſe ipſo dixit, mirabilia dei & beneficia, populo Iſraëlitico exhibita, cantaturo. Sed quoniã et de Chriſto, in parabolis docẽte dici potuit. Scribit Euangeliſta ſicut in præſenti loco, ut impleretur &c. Quaſi dixiſſet, Ieſus omnia in parabolis loquebatur, ut quadraret in eum illud Aſaph. Aperiam in parabolis etc. Neq; diſſimile quidem eſt, et dictum Ieremiæ, quod paulo infrà ab Euangel. adducitur. Volui fuſius hæc hoc loco annotare, ne quis è ſimplicioribus, ubicũq; legerit, impletum eſſe aliquod ſcripturæ dictum, putet illud oportere in ſolum id, quo impletum dicitur competere, ſicut uaticiniũ

Ieſa· 9·ſuprà citatū, aut alterum illud Micha quinto, ſe habent, ac fruſtra inde, uel ſe, uel ſcripturam ut ſolet fieri, torqueat· Ergo ſi Iudæus in præſenti obſtrepat, contēdens uanum eſſe Euangeliſtæ teſtimonium, qui in Chriſtum competere affirmet, quod de toto Iſraële dictum cōſtat· Reſpondendum eſt, prophetam non inficiari, quod citauit de Iſraële dictum, neque affirmare in ſolum Chriſtum quadrare, ſed cum uere & primogenitus DEI filius Chriſtus ſit, et per Angelum Domini ex Aegypto reuocatus, utiq; & in ipſum uerba illa prophetæ competere, uereq; poſſe dominū dicere: ex Aegypto uocaui filiū meū, nihilo plus aūt Euangeliſtam hic uoluiſſe adſerere·

Tum Herodes ubi uidit ſibi illuſum fuiſſe à Magis &c.

Vel hinc uides Magos non fuiſſe principes aut reges, alioqui non potuiſſent ita inſcio Herode, dilabi, neq; certe incomitatos eos Bethlehem dimiſiſſet, ut erat magnificentiæ ſtudioſus· Porrò hic ſcrupus obijcitur, quòd non uidentur quæ Lucas ſcribit, cum his, quæ hic Matthæus, per omnia conuenire· Ille exactis diebus purificationis, puerum commemorat, Hieroſolymis in templo præſentatum, mox peractis quæ ſecundum legem oportebat, relatum Nazareth, Lucæ ſecundo· Iam hiſtoria Matthæi ita uidetur contexta, ut ex Bethlehem, mox atque digreſſi Magi fuerant, puer ſit deportatus in Aegyptum, & non Nazareth, ut Lucas uidetur uelle, cum ſcribit: Et ut perfecerunt omnia ſecundum legem Domini, reuerſi ſunt in

Gali

Galilæam, in ciuitatem ſuam Nazareth. Faber Stapulenſis harum rerum admodum ſtudioſus ueſtigator, exiſtimat, quæ Lucas ſcribit, ita ordine geſta, & exacto anno uno, quem Maria & Ioſeph cum puero, in oppido Galilææ, Nazareth egerit reuerſos Bethlehem, tum aduenisse Magos, & ordine peracta, quæ Matthæus commemorat. Coniectura quam ſequitur, eſt quòd Matthæus ſcribit Herodem occidiſſe bimulos & minores, iuxta tempus quod à Magis exacte cognouerat, quo putat innui, pridem ſtellã Chriſti nati indicem, illis apparuiſſe, de quo tempore accurate ab eis perquiſiuerat, & ideo Chriſtum quoq; nõ nuper natum. Hæc coniectura ſi ſatis firma eſſet, nodus hic facillime ita diſſolueretur, dicẽdo, natum Chriſtũ per dies purificationis ſeruatũ Bethlehem, ijs exactis præſentatũ in tẽplum, mox domum Nazareth relatũ, exactoq; anno reportatum Bethlehem, tum aduenisse Magos, quibus digreſſis, monitu Angeli delatum in Aegyptum, mox Herodem in infantes, qui potuerant uideri Chriſto æquales, deſæuiſſe, perpẽſo tempore, ab eo ꝙ ſtellam Magis dixerat appruiſſe, quam apparuiſſe putabat, quo tempore Chriſtus fuerat editus in lucem, mortuo autem Herode, rurſus relatum Nazareth. A quo tempore nihil de eo noſtri ſcriptores cõmemorant, uſq; quo duodẽnis in tẽplo ſe parentibus ſubduxit. Sed neſcio ꝗ probabiliter ita dixerimus, primo, quia nõ facile apparet cauſſa, cur puerũ tenerũ adeo, Bethlehẽ poſt annũ reportaſſẽt, neq; enĩ cẽſus quotãnis agebatur. Deinde ꝗd' Matth. ſcribit, Herodẽ ſu-

ſtuliſſe pueros à bimatu et infra, ſecundũ tẽpus qđ exacte cognouerat à Magis, poteſt intelligi, ĩ hoc ab Euãgeliſta adiectũ, ut ſignificaret, minores bimulis non quoſlibet, ſed qui eſſent, circa et ante, non citra tempus ſtellæ, editi, iuſſos ab Herode occidi. Neq; enim natũ hunc puerum regium poſt ſtellæ apparitionem arbitrabatur. Sed quotquot bimatum uiderentur attigiße, ideo uoluit trucidari, ne ſi forte Chriſtus per miraculum maior, q̃ pro ætate, nempe ad tantum regnum deſtinatus poſſet elabi, tanquã longe ante tempus ſtellæ natus. Poſtremo quod Matthæus ſcribit ab initio huius cap. Cum natus autem eſſet Ieſus in Bethlehem Iudææ, in diebus Herodis regis. Ecce Magi ab oriente acceſſerunt. Videtur ſanè innuere, non diu à Chriſti natiuitate, Hieroſolymis Magos adfuiſſe. Expendat ergo lector, an non potuerit fieri, quando ſuis deus omnia inſperato quidem, ſed longe commodiſſime, diſpenſat, quòd Magi adfuerint cum iam finis inſtaret, temporis purificationis, quibus digreßis & oraculo de fuga percepto, noctu quidem Ioſeph cum Maria & puero fugerit, & in Aegyptum, ſed tamen antequam in Aegyptum abirent, uoluiſſe eos legi ſatiſfacere, eoq; Hieruſalem ignotos petijſſe, quod & tutò potuerunt, Herode in confinijs Bethlehem tantum ſæuiente. Quod et ipſum forſan ita dominus diſpoſuerat, ut confirmatiores Ioſeph, ac Maria, auditis quæ magnifica de puero Simeõ et Anna prædicarũt, in exiliũ abirẽt, mox aũt ut illi religioni ſatiſfeciſſẽt, rectà petijſſe Aegyptũ, indeq; reuerſos, habitaſſe Nazareth.

zareth. Lucam aũt, qui de hac ĩ Aegyptũ fuga nihil meminit, narratis, quæ Ieruſalem cõtigerãt, tranſitũ ſibi feciſſe ad ſequentia ſuæ narrationis, nimirum ut deſcriberet parentum IESV religionem, & quid circa puerum duodennem iam eſſent paſſi, qui in feſto paſchæ ſolebant Ieruſalem quotannis aſcendere. Eoq́; poſuiſſe illud, reuerſi ſunt in Galilæam, in ciuitatem ſuam Nazareth. Non enim ait ilico. Et planè fuerunt tandem eò reuerſi, atque illic habitantes, quotannis inde Ieruſalem petierunt, ſed poſtquam ex Aegypto redierunt. Etenim nulli Euangeliſtarum curæ fuit, ut omnia Chriſti, quæ plura & maiora fuere, quàm ut deſcribi commode potuiſſent, Ioan. ult. ordine conſcriberent, tantum quædam quilibet ſibi deſcribenda deſumpſit, quibus oſtenderet IESVM noſtrum, uerum & indubitatum Chriſtum eſſe. Id ergo Matthæus in IESV puero, cõtentus fuit declarare, ꝑ ea quæ commemorauit, nempe, genus ipſum, ex Abraham & Dauide duxiſſe, uerum hominem ex Maria natum, ſed ſanctum, quia illa ex ſpiritu ſancto non congreſſu uirili, iuxta ſcripturam fuit grauidata, quod per oraculum Ioſeph didicit. Vbi editus in lucem fuit, à ſuis incognitum & ſpretum, ab alienigenis autem à longinquo, & per inſigne miraculum adductis, tanquam Chriſtum, adoratũ. Mox uero ut crucem nobis commendaret, atq; ilico infantulus declararet, regnum ſuum non eſſe de hoc mundo, ueniſſeq́; cruce nos redempturus, quam ſuos pariter ferre oporteat, exilium Aegypti ſubijſſe, cauſſamq́; fuiſſe,

ut tot infantes Herodes perimeret &c· Lucas autem, eodem ſpectans, nempe ut IESVM Chriſtum & ſaluatorem nobis commendaret, alia conſcripſit, de ortu Ioannis circa quem ſcilicet Domini noſtri gloria prædicata fuit, tum ab Angelo, tum Zacharia, de nuncio Angeli & conceptione mirifica Domini, utq; id myſterij mox à Maria & Eliſabeth fuit prædicatum, mox quomodo Bethlehem editus, & à paſtoribus annunciantibus illis Angelis, agnitus, inde ut prædicatus à Simeone & Anna· His ſatis ſuperq; ortus Chriſti, quãtum facit, ad gloriam eius cognoſcendam, eſt ab hoc Euangeliſta deſcriptus, etiam ſi adorationem Magorum tacuerit, uti & abunde à Matthæo prædicatus exiſtit, licet conceptionem eius, natiuitatem, adorationem paſtorum, atq; in templo præſentationem cum ortu Ioannis præterierit· Quin & reliqui duo Marcus & Ioan· licet in totum, de ortu Domini tacuerint, niſi quod Io· uno uerbo ſcripſit uerbũ caro factum, alijs tamen quæ de ipſo narrarunt, plus ſatis, hominem ipſum et æternum uerbum patris, uitæq; authorem, hoc eſt, ipſiſſimum Chriſtum, declararunt & prædicarunt· Iam non fuit illis alius ſcopus, quàm ut IESVM Chriſtũ prædicarent & per dicta et facta eius, quæ commemorarunt, ipſum mundi ſaluatorem teſtarentur· Nemo eorũ recepit omnia Chriſti ſe deſcripturum · Hoc perpenſo, ex multis anguſtijs nos explicabimus· De temporis modo, quo Magi ex Perſide Hieroſolymam peruenerunt, non ſum ſolicitus · Camelis enim in ea regione utuntur,

quibus

quibus paruo tempore, maximum iter potuerunt confi=
cere, præterquam quòd per ſinum Perſicum, citiſſime
licuit eis appellere in fœlicem Arabiam. Deinde qui uoluit
eos Chriſto ſuo, adhuc in Bethlehem agenti, adoratores
adducere Dominus, potuit illos, ſtellæ apparitione ĩ tẽpo
re excire, etiam antequam fuiſſet Chriſtus natus. Iudiciũ
ſit penes Eccleſiam, ſatis nobis erit, quod ueritatis ho=
ſtes, nullam ſcriptorum noſtrorum pugnantiam poſſunt
obijcere, ſcire ut ſingula acciderũt, quoniam ad ſalutem
noſtram non facit, ita qui ſalutis doctrinam tradiderunt,
non curarunt magnopere referre.

Tunc impletum eſt, quod dictum fuerat ab Ieremia &c.

Hoc teſtimonium. Iere. 31. legitur, & ipſum non pro
prie de his infantibus, propter Chriſtum occiſis, à pro=
pheta prædictum, ſed filijs Beniamin, in captiuitatem
tranſmigraturis, propter quos lamẽtis & fletibus ſe da
tura erat Rahel mater eorum, cui rurſus affuturam con
ſolationem ſimul prædixit. Sic enim habent Hebræa. Sic
dicit Dominus. Vox in Rama audita, plãctus, fletus, ama
ritudines, Rahel deflens filios ſuos, renuit conſolatio=
nem accipere ſuper filijs ſuis, quia non ipſi. Sic dicit Do=
minus: Prohibe uocem tuam à fletu, & oculos à lachry=
ma, quia merces operi tuo, dicit Dominus, & reuerten=
tur de terra inimici. Cum ergo trucidatione horum infan
tium, rurſus iſti regioni luctus & planctus eſſet excita=
tus, po=

us, potuit rurſus dici, Rachel cuius nomine ea regio à propheta ſignificatur, forte quòd circa Bethlehem illa fuerat ſepulta, & mater Beniamitarum, quorum ſorti Bethlehem, quæ ipſa tamen tribus Iuda fuit, adiacebat, filios ſuos defleſſe, atq; planxiſſe, conſolationemq́; illam Domini accepiſſe, futuram mercedem operi ſuo, hoc eſt, rurſus in precio habendam, atq; filios eius, quos putabat ſublatos, de terra inimici, hoc eſt, regione mortuorum reuerſuros, in æternam uitam. Quia itaq; regioni iſti ſimile, accidit, ei, quod olim, de quo propheta peculiariter locutus eſt, & huic interim facto, prophetæ dictum, eſt ab Euangeliſta adaptatum. De quo ſuprà fuſius. Porrò in Rama perinde eſt, atq; in excelſo, quanquam fuerit in ſorte Beniamin locus, Rama appellatus, ut legimus Ioſua. 18. Cæterum eiſdem ferè uerbis, hoc teſtimonium, & in Græca editione, Hebræo, atque apud Euangeliſtam legitur. Omnino enim eaſdem uoces adnumerare, Apoſtoli non ſolent, contenti ueritate & integritate ſentẽtiarum, prædicaſſe Chriſtum.

Cæterum defuncto Herode, ecce Angelus Domini &c.

Septem ſupra triginta annos Herodes regnauerat, ab eo quod à Romanis illi regnum fuerat decretum, triginta & quatuor poſt occiſum Antigonum, authore Ioſepho, lib. Antiq. 17. cap. 10. uir multis modis, malus et crudelis. Sed quid? Tandem moritur, & Chriſtus noſter regnat in æternum, potuitq́; uerè de eo dici illud pſal. 37.

Vidi

Vidi impium robuſtum & integrum, ſicut laurus uiri=dis. Et tranſiui & ecce non adeſt &c. Quod uero rurſus Angelus adeſt, & mortuum Herodem ſignificat, atq; ab exilio reuocat, commendat nobis indulgentiam opti=mi patris, qui momentaneum & leue facit omne quod pa timur, æternum autem pondus gloriæ, ad quam aduerſis nos præparat. Quod uero monet, ut non in Iudæam re=gnante Archelao concedat, commendat patris pro nobis curam, ac omnino id in exemplo exhibet, quod pſal. 34. ca nit. Moratur Angelus Domini in circuitu timentiū eum, & eripiet eos. Quicquid enim Chriſto ipſi & ſuis fa=ctum à Domino legimus, ſi modo poſſemus credere, idem & nobis ab optimo Deo & patre expectandum eſt.

Profectus habitauit in ciuitate quæ uocatur Nazareth, ut impleretur &c.

A prophetis omnibus prædictum eſt, Chriſtum fore ſingularem, ſeparatum & ſanctum, ut à quo omnes ſan=ctificandi, & ab omni impuritate adſerendi eſſent, quod in Nazaræis. Nume. 6. & ſacerdotibus priſcis indi=cta ſanctimonia, de qua Leuit. 21. præfiguratum fuit. Cū ergo Domino noſtro, id cognomenti ut Nazarenus dice=retur, quod ſanctum & ſeparatum ſignificat, à loco qui=dem, in quo educatus fuit obtigit, quod tamē re ipſa maxi me illi competebat, dicit Euangeliſta impletum, quod de eo prophetæ prædixerūt. Sanctum enī futurum, imò ſan ctitatis authorem, talemq; palàm prædicandum, omnes uaticinati ſunt. Vnde etiam creditur Euāgeliſta hic nullū

prophetā=

prophetarū nominatim citaſſe· Sunt aūt qui non à נזיר
quod ſanctum & ſeparatū, ſed נצר*, quod ſurculum ſi=*
gnificat, Dominum *cognominatum putent, eo quod* Ie*ſa·*
11*·legimus Chriſtum per ſurculū deſignatum· Cum ait:*
Egredietur uirga de ſtirpe I*ſai, &* נצר*, id eſt, ſurcu=*
lus de radicibus eius, fructum faciet· Si conſtaret de nomi
ne Nazareth*, an* נזרת*, uel* נצרת *fuiſſet dicta, facilius*
poſſet utra cognominis huius deductio, certior eſſet, pro
nunciari · Iam *ut germen quidem à prophetis Chriſtus*
aliquoties uocatus eſt, ita per aliud nomen, nimirū צמח
id eſt, Z*emah, non* נצר*, id factum legimus , unde non*
potuit deduci illi cognomentum hoc Nazar*æi· Sic etiam*
iuſtus, ſanctus, & ſegregatus, paſſim à prophetis Chri=
ſtus prædicatur, at non nomine illo נזיר *unde* Nazar*æ*
us ſit deductum· Q*uare ſi pateret, quibus elementis no=*
men hoc Nazareth Hebr*æis ſcriptum fuiſſet, poſſet hic*
certius aliquid reſpōderi· Summa tamen eius quod E*uan*
geliſta uoluit hic memorare, eſt, à loco habitationis Chri
ſtum cognomentum traxiſſe, idq; ſignificare, quod pro=
phetæ uocandum ipſum prædixerunt · Iam *cum paſſim*
prædixerint uocandum, iuſtum, principem, ſanctum &
huiuſmodi, quæ magis per נזיר *quàm* נצר *quod non*
niſi per metaphoram Chriſto competit, ſignificātur, cre
diderim cognomentum hoc, à נזיר *& non à* נצר *de=*
ductum, eoq; ſanctitatem Domini *nobis commendari, à*
quo ſanctitatem, omnes conſequamur · Mo*nemur autem*
præterea, ut circa Chriſtum factum uidemus, ita circa

omnes

omnes electos, nihil tam minutum eſſe, quod fortuito, & non certa Dei prouidentia fiat, quod pios ſanè, mirifice in omnibus rebus conſolatur & confirmat. Res leuicula & temeraria carni uidetur, quod quis à loco educationis cognomentum trahat, ſed Chriſto id adeo non temere contigit, ut quod ei à loco educationis cognomen hæſit, ſumma totius Euãgelij complecteretur, nimirum ipſum eſſe ſanctum illum, qui uniuerſos filios Dei, eſſet uere Nazaræos, hoc eſt, ſanctos redditurus.

Sed præter cognomentum, & aliam cauſſam fuiſſe puto, cur potiſſimum Nazareth oportuerit Dominum noſtrum educari. Omnia ita in Chriſto temperata uidemus, ut pij quidem ſaluatorem ipſum, non poſſint non agnoſcere, impij autem atq; reprobi nihil minus. Ita diuinitas eius, cruce & humilitate tegitur. Huius non minima portio fuit, quod haberetur Galilæus et Nazarenus, hoc eſt, in humillima Iudæorum regione & obſcuro oppidulo natus. Vnde Nathanael: A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe? Ioan. 1. quanquam id quidam legant affirmatiue. Satis tamen patet, ex reſponſione Philippi, ex admiratione illum id dixiſſe. Nam reſpondit illi Philippus, ueni & uide. Quaſi diceret, ipſe probabis ita eſſe, ſi coram uideris, & fueris cum illo locutus, quamlibet nunc tibi mirum uideatur, quod & euenit. Sed Iudæos reprobos, uideas hinc offenſos, adeo ut nihil minus quàm Chriſtum agnoſcere ſuſtinerent. Vnde Nicodemo ſuadenti, inaudita & incognita cauſſa, Chriſtum nõ condemnandum, reſpondebant.

ſpondebant. Num & tu Galilæus es? Scrutare ſcripturas & uide, quod à Galilæa propheta non ſurrexit. Ioan. 7. Surrexerat autem Dominus noſter, non à Galilæa, ſed è cælo uenerat, natus Bethlehem Iuda, ſecundum ſcripturam, unde ſurgere debuit Dominus prophetarum. Sed dum Nazareth educatus fuit, illic & natus uulgo credebatur, atq; ita humilitate Nazareth, nobilitas quam ex loco natali Bethlehem uere habebat, obtecta fuit, uerum reprobis tantum, ut uidentes ſcilicet non uiderent. Cæteri & ſi Nazarenum putarent, ubi tamen fundentem audiebant, uerba uitæ æternæ, ac nihil niſi patris gloriam uindicantem, toto pectore uerbis eius crediderunt, inde & natum Bethlehem ac reliqua Chriſti omnia, ipſi certiſſime competere, facilime edocebãtur. Digni ſanè ſunt, qui cum audiunt certum Dei uerbum, & contantur illi habere fidem, reſpectantes poſt externa illa, locum, tempus, eruditionem, dignitatem & alia huiuſmodi, ut à cognitione ueritatis in totum reijciantur. Id quod uſu uenit Iudæis, à loco natali, diuinam ueritatem æſtimantibus, quam luculentiſſime ſibi in uerbis Chriſti proponi audiebant. Idem iuſto Dei iudicio, & multis hodie euenit, qui cõſuetudinem, mortalium dignitatem & nomen, temporis diuturnitatem, & alia id genus, uerbo Dei adeo præferũt, ut ne audire quidem illud ſuſtineãt, cum uel olfaciunt cum receptis erroribus, non conuenire. Quod illi offenſi loco, dicebant à Galilæa propheta non ſurrexit, hoc noſtri offenſi tempore ſimul & loco dicunt. Scilicet

prædica=

legatione in munus hoc, ut Chriſtũ Iſraëli manifeſtaret, eiq́; populũ prædicata pœnitentia, uelut præpararet, Lucas primo, plenius narrat · Vt enim nihil diuinius, nihil beatius hominibus potuit donare Deus, quàm unigenitũ ſuum, cũ quo donauit nobis omnia, ita debuit ille, ardentiſſimo deſiderio, ac ſumma religione excipi· Id nõ poteſt aũt, niſi ab ijs, qui peccatores ſe eſſe, & agnoſcunt et ſentiunt, fieri, miſſus ergo fuit hic Ioannes, qui & peccata populo oſtenderet, reſipiſcentiæq́; neceſſitatẽ doceret, tum IESVM *eum cõmendaret, qui credentes in ſe, peccatis liberaret, & æterna uita donaret· Id prædictum fuit, Malach·3·& 4·Tertio: Ecce mitto Angelũ meũ, et præparat uiam ante faciem meam, & mox ueniet, ad templũ ſuum dominator, quẽ uos quæritis, & Angelus teſtamenti quẽ uos uultis · Ecce uenit dicit Dominus exercituum· Chriſtus uerus ille dominator eſt, cui omniũ genua flecti oportet, qui à morte in uitam ſuos adſerit, idem Angelus teſtamẽti, annunciauit enim nobis, nouum illud et æternũ fœdus, & teſtamentũ ſanguine ſuo confirmatũ, quod Deus nobis pater eße in perpetuũ dignabitur, nosq́; illius filij erimus & hæredes·Huius dominatoris & Angeli templũ, populus eſt electorũ·In hoc dominatore & Angelo,* DEVS, *ut in quo inhabitat diuinitas corporaliter, ita nos clemẽtiſſime adijt, unde Chriſtũ Immanuel, hoc eſt, nobiſcũ Deus, uocamus, Ieſa·9·Eſtq́; eadẽ Chriſti, & patris ad nos uia, nimirũ, gratia ſua, et peccatorũ remiſſio·Iſta ergo uia paratur, cũ in peccatorũ agnitionẽ, et fi*

F 2 *dem*

dem huius gratiæ pducimur et erigimur. Id aũt officij Ioannis. Non diſſimile eſt, et quod in fine quarti capitis, idẽ uates, de hoc præcurſore prædixit. Ecce ego mittã uobis Eliam prophetam, antequã ueniat dies Domini magnus & terribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum, ad patres eorum, ne forte ueniam & percutiam terram anathemate. Hic dies, dies & reuelatio Chriſti eſt, uere magnus & terribilis omni carni, quia prædicatur nihil & peccatum eſſe omnis caro, eoq́; crucifigendam & abolendam. Antequam ergo hæc dies exoriretur, miſit Dominus Eliam prophetam, hoc eſt, hunc Ioannem, uirtute & ſpiritu, Eliæ præditum, dum fortiſſ. impietatem inſectatus fuit, & ueram religionem reduxit. Ita Angelus Lucæ 1. & Chriſtus ipſe infrà 11. & 17. hæc interpretatus eſt. Hic ut patres & filios in Domino uniret, omnes peccatores eſſe, & ab uno Chriſto ſalutem petendam, docuit, pœnitentiam & Euangelion Chriſti prædicãs, ne ſcilicet in impietate uſq; durantes Iudæi, tandẽ anathemate pcuſſi, prorſus exterminarẽtur, quod dũ, neq; Ioanni neq; Chriſto ipſi, atq; Apoſtolis eius auſcultare uoluerũt, horrẽdo excidio experti ſunt. De uaticinio Ieſaiæ quod et noſter Euãgeliſta citat, poſtea loquemur.

Ad tantum igitur munus deſtinatus, ut commendatior teſtis Chriſti eſſet, Dominus ortum eius, atq; uitam, multis miraculis, inſignem reddidit. Ex promiſſione, præter ætatem & naturam, à ſterili matre, ſenioq́; graui patre genitus, nomine ab Angelo impoſito, quod gratiæ legationem,

gationem, in quam natus extitit, ſignificaret, inſignitus, etiam infantulus, gaudio & admirationi multis fuit, dum pater perſoluta incredulitatis pœna, rurſus non loqueretur tantum, ſed ſpiritu plenus etiam optatiſſima de uicina electorum redemptione, munereq́; filij prophetizaret. Tum mox puer ſpiritu ſancto ab utero repletus, ac magnus coram Domino, *in omnibus apparuit.* Atq; *ortui non tam ſancto, quàm admirando, magis ſancta & mirāda uita ſucceſſit.* Vbi *creuit enim, ſpiritu quoq; fuit confortatus, uinum & ſiceram,* Nazaræus Domini *non bibit, ſed & in deſertum ſecedens, locuſtis & melle ſylueſtri ueſcens, ac ueſte, ex pilis camelorum contexta, tectus illic egit, donec tempus adueniret, quo oſtendi ipſum Iſraëli, &* Euangelicam *auſpicari prædicationem oportuit.* Cuius tanta, *& ſi tantum miniſtri & præcurſoris dignitas, debet* Chriſti *nobis dignitatem, cui ille indignum ſe fatetur, calciamenta portare, commendare, ut* Euangelio *regni, quod ille cœpit, hic perfecit, & cuius cauſſa uterq; aduenit, tanquam incomparabili & ineſtimabili theſauro, omnia poſt habeamus, quo ſolo pacto eius, &* Chriſti *erimus participes.* Porrò *noſter hic, ortum, & reliqua* Ioannis, *ut &* Chriſti, *quæ ab eo, quod in* Nazareth *fuit relatus, uſq; ad baptiſmum eius tacuit, alijs ſatis gloriā ipſius, illuſtrē reddens.* De Ioanne *igitur incipit memorare ab eo, quod ille cœpit prædicare.*

In diebus illis, accedens Io.

Dies *iſtos* Lucas *deſcribit certius.* Inceperunt *enim*

anno quintodecimo, imperij Tiberij Cæſaris &c. Lucæ 3. Fuit aũt hoc tempus aptiſſimum prædicando regno cælorum, cum terrenũ regnum apud Iudæos tam male haberet. Præter enim ſectionem principatuum profanorũ, eoq; multimodam tyrannidem in rebus externis, ſacerdotij quoq; dignitas ſciſſa erat, ac pridem iam, Romanorũ auaritiæ, & ſacerdotum ambitioni penitus proſtituta. Nunquam etenim ad percipienda cæleſtia, magis capaces ſumus, quàm ubi terrena omnia aduerſe cadunt. Ita priuſquam Moſen liberatorẽ Iſraëlitis Dominus mitteret, paſſus fuit duriſſime adfligi. Sic priuſquã in promiſſam terram induceret, per uaſtum deſertũ, uarijs modis afflixit. Ad hæc aderat, qui facturus noua omnia aduenerat, nouum populũ, nouum cultum, cuncta ſpiritalia, recte igitur uetera & carnalia, ad interitũ, ita diſſecta & afflicta proxime acceſſerant. Accedit aũt Ioannes Baptiſta prædicans, nõ ſolũ in hoc natus, ut dictũ iam ſuprà eſt, ſed cũ iam prædicandum eſſet, meminit Lucas, peculiariter factũ uerbum Domini ſuper eum. Quomodo enim prædicaſſet, inauditũ orbi, & reuelatiſſimũ iam Euãgelion regni Dei, niſi fuiſſet ad id peculiariter miſſus? Alij prophetæ, niſi facto ſuper eos uerbo Domini, nõ prophetarunt, quãto minus id potuit Ioannes, qui ea debuit prophetizare, ob quæ maior inter natos mulierũ, et pluſquã propheta futurus erat? Faciunt aũt hæc omnia, ad commendandam nobis Euangelij quod prædicauit, maieſtatem, utinam cordi ea inſideant.

In deſerto Iudeæ.

Lucas habet. Et *uenit in omnem regionē finitimā* Ior*dani.* Ergo *deſertum illud nō fuit omnino uaſtum, in quo nemo, ſed in quo ſparſim homines et rari habitabāt, ſicut in* Hercinia *ſylua, & ſimilibus incultis locis uidere eſt.* Vnde Ioſua 15. *Sorti tribus* Iuda, *in deſerto ſex ciuitates, quæ & ſuas uillas habuerunt aſſignatas legimus.* Quare *non eſt cogitandum,* Ioannem *ab omni hominum conuictu, more eorum, qui hodie heremitæ uideri uolunt, omnino ſolitarie, in ſyluis obſcurioribus habitantes ſeceſſiße, ſed cum in montanis* Iudææ *paterna domus eſſet, forte paululum progreſſus in deſertum, id eſt, ſaltuoſa loca, uerſus* Iordanem, *et mare mortuū, egit in obſcuriore loco aliquo, uti ſi quis hinc, à regione* Rheni *cultiore ad montana, & ſaltus* Vogeſi, *uel alia* Lotharingiæ *incultiora loca ſecederet.*

In eo ergo *deſerto, uilioribus, hoc eſt, deſerti incolis aſſuetis, cibis & ueſtibus fuit uſus, locuſtis ſcilicet & melle ſylueſtri in cibum, & panno ex pilis camelorum confecto in ueſtimenta.* Ne *quis exiſtimet, in morem noſtrorum* Monachorum, *peculiare ſibi aliquod cibi & ueſtimenti genus delegiße.* A*ſtrictius quidem, quàm uulgus uixit, at præter inſolentem nouitatem, quòd omnino ſanctorum ſit, ut ſanctitati unice ſtudere, ita ſpeciem eius minime iactare.* Scimus *deſerti habitatores omnes, incultioribus cibis, & ueſtibus uti, ut eorum aſperitas uitæ,*

De aſperitate uitæ Ioannis.

 cultiorū

cultiorum regionũ hominibus nõnunquam miraculo ſit. Cum itaq; Ioannes deſertũ, & incultiorem regionẽ inhabitare delegiſſet, uoluit ijs uti quibus & reliqui deſerti incolæ ſolebant, ſed ut ſancti conſueuerunt, ſicut citra aliquam inſolentẽ peregrinitatem, ita etiam omnibus ad humiliorem modum. Iam locuſtis uſos illius deſerti inhabitatores, haudquaquã incredibile eſt, cũ Plinius ſcribat, Lib. 11. cap. 29. Parthis has in cibo gratas. Tacco quod lib. 6. cap. 30. meminit. Partem quandam Aethiopum, locuſtis tantũ uiuere, fumo & ſale duratis, in annua alimenta. Veſtes aũt ex pilis Camelorũ, quibus ea regio abundat, cõfectas illos geſtaſſe, uel ex eo uériſimile eſſe poterit, quod uidemus uicina nobis deſerta incolentes, paulo mollioribus indumentis uti. Sed pelliceam zonam prædicatur, in notam modeſtiæ & cõtinentiæ habuiſſe, quod nõnihil luxus in zonis gentibus illis fuerit, & hodie eſt, neq; enim facile nõ ſericis atq; aliâs precioſis utũtur. Quem luxũ zonarũ fuiſſe illi olim genti uel ex Prouer. ult. notes, ubi de muliere proba canitur. Tunicas parat et uẽdit, & cingulũ dat mercatori. Ieſa. 23. quoq; cingulũ inter præcipuas merces cõputatur. Atqui hæc zonarum uilitas indubie cõmunis Ioanni, cũ ſuis deſerti incolis fuit, tametſi p morе ſanctorũ, humiliora in omnib. delegerit. Nullum enim uſpiã ſanctorũ legimus inſolentia ac ſingularia in rebus iſtis externis ſectatũ, cũ corporalis exercitatio, parũ conducat, in qua hypocritæ magis, q̃ ueri ſancti ſtudent excellere. Ideo nõ dubito Ioannem, ut abiectioribus quidem

uſum,

uſum, ita nullã tamẽ in uita inſolentiã, ac inimitabilẽ peregrinitatem admiſiſſe. Quapropter & illud Chriſti: uenit Ioannes, neq; manducans, neq; bibens, hyperbolicôs, ut oportet, accipio, q delitijs in cibo & potu, prorſus renunciarit, & inter abiectos & aſperos, adhuc abiectius atq; aſperius, cum decoro tamẽ, uixerit. De qua re uerbo ſius uolui diſſerere, ut oſtenderem hypocritas illos, qui ꝙ rebus, uſu pereuntibus, in læſionem corporis, atque ſumptũ parcitatem, iuxta præcepta et doctrinas hominum, Colo. 2. *abſtinere magnopere, uideri uolunt, indeq; magnificam ſanctimoniæ laudem uenari, ſuperſtitionis atq; hypocriſeos ſuæ neminem minus, quàm ſanctum* Domini *præcurſorem, poſſe iactare, qui uilibus quidem & aſperis, ſed aſſuetis ijs, cum quibus agebat, uſus fuit, idq; ad humiliorem modum.* Ita *demus operam, ut carnem fortiter caſtigemus, ac ſpiritui ſubijciamus, ſed citra inſolentẽ in externis iſtis rebus nouitatem.* Poſſumus *nanq; ſi in deſerto agimus cum* Ioannne, *ſi in cultiore regione, cũ Chriſto conſuetis, & cum modeſtia, & iuſta abſtinentia uti, ſed nouit iam pridem orbis, iſtos, abſtinentiam fortiter quidem præ ſe ferre, ac uerbis iactare, ſed re nihil minus præſtare.*

Pœniteat uos, appropinquauit enim regnum cęlorum.

Verba pauciſſima, ſed ſumma hæc eſt totius prædicationis Euangelicæ, *unde ſic, & Chriſtus et Apoſtoli ſuum* Euangelion *auſpicati ſunt, infrà 4. & 10. Senſus autem*

Quid regnum cælorum.

eſt: Innouamini, actæ uitæ ita pœniteat, ut totam deponere, et noua commutare libeat, appropinquauit enim diu expectatum regnum cælorum, regnum iuſtitiæ, regnum ſpiritus atq; ſolidæ pietatis. Tempus ſcil. illud beneplacitũ & dies ſalutis, quibus reſpondere ſuis deus, et opẽ ferre uult præſẽtiſſime, ſeruareq; eos et dare in fœdus populi, ut per ipſos & alij domino confœderentur, ac ita terram in regnum ſalutis ſuſcitent, uaſtataſq; Gentium hæreditates, per Euangelion hæreditent, dicant uinctis, exite, & his qui in tenebris, migrate. Super uias enim paſcent, & ſuper omnes colles paſcua eorum. Non eſurient & non ſitient, & non percutiet eos æſtus & ſol, quia miſerator eorum minabit eos, & ſuper ſcaturigines aquarum aquabit eos, &c. quæ Ieſa. 49. de hoc regno cælorum uaticinatus eſt, ut & locis multis alijs. Eſt enim hoc regnũ, regnum CHRISTI, quo per ſpiritum ſuum & fidem Euangelij, in mentibus regnat electorum, iuſtificans eos atque ſaluans. Id in electis uiguit quidem ab initio, at nunc reuelari palàm, & quàm late orbis patet, proferri debuit, ea cauſſa ait, appropinquauit, quod Dei donum, & Ieſaiæ tantum agnouit, ut prædicto loco, uniuerſam creaturam, ad exultandum & gratulandum prouocet, dicens: Exulta cælum, & exulta terra, iubilent montes exultatione, quia conſolatus eſt dominus populum ſuum, & pauperum ſuorum miſerebitur. Quid enim omnia antea populo collata, ſiue externa illa rerũ

proſperitas, quam ſub aliquibus principibus habuerant, ſiue etiam lata Lex, & inſtituta religio per Moſen, ad felicitatem huius regni in quo credentes æterna uita atque beatitudine donantur, & per ſpiritum Lex uitæ, in corda noſtra inſcribitur, qui in ſpiritu & ueritate nos, hoc eſt, uere patrem colere docet? Proinde recte cælorum regnum uocatur, cæleſtis enim & omni terrena incomparabiliter præſtans, potentia in eo uiget, qua nimirum, à peccato & morte uindicamur, & æterna pace, omniúmque bonorum affluentia donamur, lege ſpiritus, non in lapideis, ſed cordis tabulis inſcripta regimur, pace & felicitate interna, non externa hinc fruimur, fide animi, non externa conuerſatione, in hoc ciues agimus, regem denique non uidemus, ſed in cæleſtibus per fidem adoramus. Vt igitur omnia huius regni CHRISTI *ſpiritalia & cæleſtia, ſunt, iure cæleſte, & cælorum regnum appellatur. Nam etſi uerbum externum & duo ſigna, Baptiſmum & Euchariſtiam, Eccleſiæ Dominus commendarit, ut qui in corpore etiamnum agimus, nullius ſunt tamen momenti, niſi intus Dominus doceat, & quæ ſignis ſignificantur, ipſe intus per ſpiritum perficiat*

Hic enim eſt ille, de quo dixit propheta, qui ait: Vox clamantis in deſerto.

Locus hic apud Ieſa · legitur 40 · Et hactenus in Iohannem peculiariter quadrat, q̄ uocem hanc Euangelicā de qua illic propheta uaticinatus legitur, primus extulit· Omnino enim illic propheta, de prædicatione Euangelij quæ auſpicanda quidem erat per Iohannem, at non abſoluenda, quin per electos, ad hoc, ad finem uſq; mundi perducēda eſt, uaticinatus, Ita' ſiquidē Vates domini illic cœpit· Conſolemini conſolemini populum meum, dicit deus ueſter· Loquamini ad cor Ieruſalem, & clamate ad eam, quia impletum eſt tempus eius, quia remiſſa eſt iniquitas eius, quia accepit de manu domini duplicia in omnib· peccatis ſuis · Vox clamans, in deſerto, parate uiam Domini, rectam facite in ſolitudine ſemitā dei noſtri · Omnis uallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabuntur, & erit curuum in æquitatem, & aſpera in planiciem · Et reuelabitur gloria domini, & uidebit omnis caro ſimul, q̄ os domini loquutum ſit, &c· Hactenus & Lucas teſtimonium hoc, ab eo incipiens· Vox clamans, adduxit· Eſt aūt uerborū huius uaticinij ſenſus· Deus ueſter, ô electi et ueri Iſraëlitæ, dicet & mandabit prædicatoribus, ut omiſſa legis terrifica inculcatione, pœnarumq; comminatione, conſolationem iam et Euangelion gratiæ, prædicent, idq; ardentiſſimo affectu, non frigide aut ſomniculoſe, hoc eſt; loquantur ad cor Ieruſalē, populi electi Eccleſiā et clamēt, uoce libera ac forti docētes, nō in tabulas tantū inſcribentes· Prædicent autem impletum tempus eius, tempus gratiæ, & remiſſionis peccatorum, quo remiſſa

iam ſit illius iniquitas, poſtquam in omnibus peccatis ſuis duplicia accepit, hoc eſt, Chriſti, duplicem, id eſt, conſummatiſſimam ſatisfactionem, qua omnia ſemel eius peccata expiata ſunt. Ergo cum tempus iſtud gratiæ, ac uerum regnum cælorum tum erit factum proximum, audietur uox clamans in deſerto, quo deſerto ſimilem, ac omni pietatis atq; ſalutis cultu, carentem mūdum, atq; adeo etiam ipsū Iudæorum populum, oſtēdat. Ea uox hortabitur, ut uiam domini in deſerto omnes parent, & in ſolitudine rectam faciant ſemitam Dei noſtri, hoc eſt, in deſerto & uaſto iam Iudæorum populo, qui ceu horrida ſolitudo, ob impietatem, factus erat, mox & gentium populo, magis inculto & deſerto, omnem fiduciam legis et rationis, omnēq; præpoſteram religionem, ac peccata alia ſemoueant, & obedientiam uerbi dei, fidemq; in Chriſtum doceant, quo pacto omnis uallis exaltabitur & omnis mons, hoc eſt, quicquid incommoditatem, aut impedimentum, uiæ domini, uitæ utiq; Chriſto dignæ, qua deus ad nos, & nos ad illum imus, afferre poſſit, tolletur. Contemnentur traditiones humanæ, operum fiducia cadet, rationis arrogātiæ renunciabitur, caro cum uitijs et concupiſcentijs ſuis crucifigetur, ut uno uerbo dicam, homines reſipiſcent & innouabuntur. Tum reualabitur per Euangelion gloria domini, quàm late orbis patet, & omnis caro, hoc eſt, uniuerſi mortales uidebunt, certa fide agnoſcentes, os domini eſſe locutum, hoc eſt, prophetarū oracula certisſima, uereq; iam domini ſapientiam, atq; cæleſtem doctrinam

hominibus

hominibus communicatam · Huius *iam conſolatoriæ prædicationis, qua ut adeſſe tempus gratiæ, id eſt, regnum cælorum appropinquaſſe, ita & reſipiſcentia, atq; abnegatio omniũ, prædicari debuit, atq; ita, domini uia, uita fidei, & ſalutis, parari, quia hic* Iohannes *debuit primus præco eſſe, eamq́; auſpicari, ideo & ipſe, ut eſt apud* Io. 1. *ſe hanc uocem, in deſerto clamantem, profeſſus eſt, & idem* Euangeliſtæ *de eo teſtati ſunt* · Neq; *autem uel ipſe ſe ſolum, hanc, uel* Euangeliſtæ *affirmarunt* · Auſpicatus *eã eſt,* Chriſtus *uero poſtea, primũ per ſe, mox per* Apoſtolos, *inde per reliquos, quos ſuo ad hoc ſpiritu, delegauit, eam promouit, & promouebit, dum iudicij tempus appetierit* · Quod *autem in deſerto, hoc eſt, in inculta* Iordanis *regione prædicare* Ioannes *incepit, ſignificans per hoc, quod alibi* Propheta *idem prædixit, agrum cultum in deſertum, & deſerta, in loca maxime culta atq; frugifera conuertenda,* Euangeliſta *non illibenter iuxta uulgatam* Græcorum *æditionẽ, hoc teſtimonium citauit, ita diſtinguens:* Vox *clamantis in deſerto, parate uiam* Domini etc· Ceterum *in* Hebræo *illud (in deſerto) iungitur magis cum ſequentibus, nempe ſic:* Vox *clamans, in deſerto parate uiam domini, ut reſpondeat ſequenti particulæ, rectam facite in ſolitudine ſemitã* Dei *noſtri* · Sed *hoc (in ſolitudine) etiam à* Luca, *nimirum uſo uulgata æditione prætermiſſum eſt* · Sed *quoniã citationibus ſuis* Euangeliſtæ *ad ipſam ſcripturam magis remittere, quàm oracula*

cula quæ citarunt, explicare uoluerunt, atque etiam in uulgata editione, ſine detrimento ſententiæ principalis, ita ordinata hæc legebantur, omiſſo (in ſolitudine) nihil huius cauſſa, eſt ueritati detractum. Hoc etenim egerunt omnes, ut crederemus, Iohannē *prædicationem illam conſolatoriam, ueræq; reſipiſcentiæ doctrinam fuiſſe auſpicatum, quo ſcil. commendatiorē eam nobis efficerent, & obuijs animis excipiendam commendaret, qd' & ſolum nobis erit ſaluti.*

Tunc egreſſa eſt ad illum, Hieroſolyma & tota Iudęa etc.

Hoc eſt qd' Malachias & Gabriel de eo prædixerant. Et multos filiorū Iſraël, conuertet ad Dominum Deum ipſorum, & ipſe præcedet ante illum in ſpiritu & uirtute Eliæ. Specimen id fuit, eius quod tum incipiebatur, et paulo poſt, per ſpiritum Chriſti erat implendum, de quo ſuprà citatū uaticiniū prædixit, nēpe gloriam Domini reuelandam, et oēm carnem uiſuram, dominum loquutū. Sed quamlibet multi, ad uocē Iohānis accurrerēt, baptizandoſq; ſeſe offerrent, perpauci tamen ex eis uere renati fuerūt, quod poſtea, dum Chriſtum ita reijcerēt, tandēq; ad mortē poſcerēt, ſatis apte declararūt. Iaciebatur tū rete Euangelicū, in mare populi Iudaici, & capiebāt multos quidē piſces, ſed inter quos nō pauci putres fuerīt. Regnū cælorū īcipiebat ui pati, uiolēter, hoc eſt, ardētisſime innumeris irruētib. ſed nō omnib. p patrē attrā

ctis

ctis, ideo neq; potuerũt pſiſtere· Nobis uero ut iſte populi feruor, certo à deo illis immiſſus, diuinitatem Euangelij quod prædicari tum incipiebatur commendat, ita etiam monet, ſtudio populi nihil fidendum, quãdo in illis iſte feruor tam cito fuerit remiſſus·

Prædicatori igitur Euangelico, nequaquam animos erigat, ſi ad ſe, undiq; accurratur, & auditorium habeat frequentiſſ· Deus id ita diſpenſat, quo maieſtatem uerbi ſui oſtendat, adeoq; illud palàm faciat, ne quis ſit excuſabilis, ſi uel audire nolit, uel credere, ſed mox ut declaret ſimul, quàm pauci electi ſint, immiſſa cruce, ueri prædicatoris auditorium, facit admodum rarum, abactis qui citra fidem aderant· Curemus igitur magis ſolidos, quã multos auditores habere, quod faciemus, ſi magis ſalutaria, quã plauſibilia docuerimus, toti in eo, in quo fuiſſe Iohannem legimus, nimirum prædicanda reſipiſcentia, & clamando, omnem carnem fœnum, &c· Valde uerendum eſt, pleroſq; hodie prædicatores, dum plurimis dicere, quàm probatis, malũt, in prædicanda pœnitẽtia ſuis, non eſse tam ardentes, atq; in inſectandis aduerſarijs, quo ſæpe plebs non paulo plus titillatur, quàm ædificatur·

Et baptizabantur.

Non tantum apud ſuperioris ſæculi homines, ſed etiã noſtri, non parum circa baptiſmum erratum eſſe, extra dubium eſt· Volo igitur paucis, de baptiſmo hoc loco diſſerere, quid ſit, ad quid, & per quem inſtitutus, cuius uſus atq; uirtutis, quibus deniq; competat· Sequar autem neminem

minem niſi ſcripturam magiſtrum, iudicio Eccleſiæ delato. Quod utinam & ſuum agnoſcat, & nullum præter Chriſtum magiſtrum admittens, id ſecundum purũ Dei uerbum exerceat, id quod ſynceri Chriſtiani omnino curabunt. Baptiſmus ergo Græca uox, tinctionem ſignificat, quod uulgo notum. Vt autem Chriſtianorum ſignũ habetur. Eſt tinctio in aqua, qua in gregem Chriſti, & ordinem innouandorum ſpiritu, recipiuntur, qui tinguntur. Cum enim in corpore hic etiamnum agimus atq; cũ alijs conuerſamur, ut ſignum etiam externũ Chriſtiani haberemus, quo ab alijs ſecerneremur, religionisq; Chriſti conſortes, nos profiteremur, & ab alijs agnoſceremur, duo Chriſtus nobis ſigna reliquit, quæ ſacramenta uocant, Baptiſmum & Euchariſtiam, quorum ille circuncíſioni, hæc ſacrificijs legis ſucceſſit. In Eccleſiam dei circunciſione ueteres ſuos pueros recipiebant, perſeuerantiam in ea, teſtabantur, poſtea ipſi adulti, per ſacrificia. Ita omnino Baptiſmo, in Eccleſiã Chriſti recipimus modo ſiue adultos, ſiue pueros, cumq; multi fruſtra baptizentur, aut etiam corrupte adeo poſtea uiuant, ꝙ cohertione aliqua illis opus ſit, per communionem Euchariſtiæ, in Chriſtianiſmo perſeuerantiam teſtamur, alioſq;, qui id uita probant, frangendo cum ipſis panem, conſortes eiuſdem agnoſcimus: ſi minus, negantes eis menſæ Domini communionem, declaramus, aut in totum nullam in CHRISTO partem habere, aut in præſens indignius uiuere, quàm ut in CHRISTI Eccleſia debeant

De Baptiſmo.

Quid baptiſmus.

ant ferri, hoc pacto conantes pudore illos afficere, & ad timorē domini reducere. Sed in præſenti de Baptiſmo, quem id eſſe quod diximus, per ſcripturas eſt manifeſtandum. Tinctionē in aqua, noſtrum Baptiſmum eſſe, nemo ambigit, uel ex præſenti loco monitus, cum ſcribit Euangeliſta: Et baptizabantur in Iordane. Sed quod ea, in gregem Chriſti, qui tinguntur, recipiantur, ſatis probat ille locus in Actis, 2. Qui ergo libenter acceperūt ſermonem Petri, baptizati ſunt, & appoſitæ ſunt in die illo, animæ circiter ter mille. Vide, baptizati ſunt, pro eo accipit, qđ mox adijcit, appoſitæ ſunt animæ, etc. ſignificans baptizari idem eſſe, atque apponi, utiq; ad gregem Chriſti, & ordinem innouandorum per ſpiritum Chriſti. Idem poteſt & ex eo liquere, quod Paulus .1. Corint. decimo ſcribit: Patres in Moſen baptizatos, in nube & mari; ſignificans, ſicut nos per baptiſmum CHRISTO, ita illos Moſi initiatos fuiſſe, ac ceu ī diſcipulos appoſitos.

Sed nemo eſt, qui neget baptiſmo in gregem CHRISTI recipi, qui baptizantur. Sunt autem qui contendant, non ſolum hoc baptiſmum eſſe, de quorum ſententia, hoc ſecundo iam loco uidendum eſt, quo ſcilicet recepi traditurum, ad quid ſit Baptiſmus inſtitutus. Ex loco igitur Actorum iam citato, & ex eo, quod Matth. ultimo legimus. Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomen patris & filij & ſpiritus ſancti, hoc eſt; in patrem filium et ſpiritum ſanctum, ſicut de patribus Paulus ſcribit, baptizatos in Moſen, ſatis pio liquebit, baptiſmum

ptiſmum eſſe, initiationem, in nouum Chriſti populum aſcriptionemq́; in Domini militiam, ac præterea nihil, niſi quòd adulti ſimul ſuam fidem profitentur. Baptizantur enim Chriſtiani in patrem, ut ipſum ſuum patrem agnoſcant; filium, ut per quem hoc gratiæ ſe conſecutos credant, & ſpiritum ſanctum, ut quo, quando id rationi impoſſibile eſt, filium & patrem ita cognoſcunt, & adorant, nimirum baptizantur, ut Dei iam nomini dediti ſint, atq; de grege corũ, qui ſpiritu iã domini, nõ ratione aguntur. Perinde uero eſt, et quod in Actis legimus, Apoſtolos baptizaſſe in nomẽ Chriſti, hoc eſt, in Chriſtum, ſicut illi in Moſen, nimirũ ut quos baptizauerant, Chriſto eſſent addicti, Chriſtũ magiſtrum ſequerentur. Huic maiorẽ lucem infert, quod de Philippo legimus, Act. 8. Is Eunucho poſt auditũ Euangelion, poſtulanti Baptiſmũ, reſpondebat: Si credis ex toto corde, licet, & affirmantẽ ſe credere filiũ dei eſſe, Ieſum Chriſtum, baptizauit. Quid iam aliud potuit illi per baptiſmum conferre, qui ex toto corde credebat in Ieſum Chriſtum, q̃ in numerũ Chriſtianorũ ipſum accenſere et recipere? Siquidẽ habebat anteq̃ baptizaretur ille, uitã æternã, iuxta illud Chriſti, q credit in me habet uitã æternã. Io. 6. Quid queat homo adijcere ſua aqua, donato iã diuinitus uita æterna? Idẽ et de Cornelio, ac eius familia legimus, Act. 10. Is uir deo tam charus erat, ut Angelũ illi mitteret, qui ſignificaret ſuas preces exauditas, et iuberet p Petro, ut ab eo Euãgelion Chriſti plene pciperet mittere, qđ et fecit, cupideq́; cum ſuis illud

ab eo audiuit. In quos cũ Petro auſcultarẽt, dominus ſpiritũ ſanctũ ut in Apoſtolos fecerat, ilico effudit: Vnde ſtupefactus Petrus dicebat: Nunquis prohibere poteſt, quo minus aqua baptizentur hi, qui ſpiritum ſanctum acceperunt ſicut & nos? Et iuſsit eos, inquit Lucas baptizari, in nomine Domini. En hi, dono ſpiritus ſancti uiſibili, Apoſtolis fuere æquati, quid adiecisſet illis aqua? Sed ſicut per Petrum doceri illos Dominus uoluit, ita uoluit & aquæ tinctione ab eodem in ſuum gregem eos adſcribi, quos ipſe pridem ſuis adlegerat, & in animo ſui cognitione donauerat. Ad eundem modum & Paulus cum iam credidiſſet, & ſpiritum ſanctum accepiſſet, impoſitis ab Anania ſibi manibus, primum fuit aqua tinctus, Acto. nono. Ex quibus omnibus, ſolam ueritatem quærenti, obſcurum eſſe non poteſt, Baptiſmum ad nihil aliud dari, quàm ut eo ſigno qui tingũtur, in Eccleſiam Chriſti palàm recipiantur. Voluit enim ſummam inter ſuos Dominus dilectionem uigere, & ut ſeſe mutuo membra agnoſcerent, ideo licet ipſe doceat omnia, et ſolus in numerum à patre electorum adſcribat, uoluit tamen ita illos ſibi inuicem ſubijcere, ut alius ab alio doceretur, in Eccleſiã reciperetur, hoc eſt, peccatis ſolueretur, ut infrà 16. Petro promiſſum fuit, poſtea moneretur, atque ſi indigne Chriſto uiueret, rurſus ab Eccleſia eijceretur, hoc eſt, ligaretur. Sanè qui Angelus Cornelium iubebat accerſere Simonem, idem potuiſſet docere Chriſti omnia. Non minus Chriſtus ipſe, Paulum potuiſſet de ſingulis ſuis myſterijs

ſterijs erudire, ſed oportebat illum Petro, hunc Ananiæ præceptori ſubijci, & cum uterq; ſpiritu ſancto plenus eſſet, atque declaratus diuinitus eſſe de grege Chriſti, Baptiſmo tamen utrunq; à ſuo præceptore, inaugurari Dominus uoluit. Adeo ſancta uoluit eſſe, quæ dixerat, quæ ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta in cœlis, & quorum remiſeritis peccata, illis remittuntur, &c. infrà, 16. 18. et Ioan. 20. Facit ſiquidem, ita colligari inter ſe Chriſti membra, ad tuendam tum modeſtiam tum dilectionem, quam unice inter ſuos requirit, quaq; ſola ueri eius diſcipuli dinoſcimur.

Porrò contra hæc duplex error irrepſit, prior multo nocentiſſimus, diu admodum obtinuit, & hodie apud innumeras gentes obtinet, alter nuper natus, ex inconſulta imitatione, non parum uires accipit. Prior ille eſt, q creditur Baptiſmus iuſtificationem ab omni peccato conferre ei, qui non ponat obicem, hoc eſt, non ſit propoſito peccandi mortaliter, ut uocant. Hos non poteris confutare potentius, q̃ eo, quod Paulus tam multis ad Roma. Gala. & ferè per omnes ſuas Epiſtolas probat, iuſtificari nos ex fide, & nullis noſtris operibus, iam certo eſt opus hominis, & baptizare & baptizari, igitur hinc nequaquã poterit iuſtitia, aut peccatorum remiſſio ulli contingere, ſed fatendum eſt, ſicut circunciſio nihil eſt, aut ualet, ita neque Baptiſmus, ſed noua creatura, & obſeruatio mandatorum Dei. 1. Corinth. 7. & Gal. 6.

Sed obijciunt loca quædam, quæ perſpicienda ſunt, Ephe. 5. legimus, Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundatam lauacro aquæ, in uerbo, ut adhiberet eam ſibi ipſi, glorioſam Eccleſiam, &c. Cum hic Paulus dicat, mundatam, lauacro aquæ, putant Baptiſmo uirtutem eſſe peccata expurgandi. Verum non animaduertunt, quod addit (in uerbo) & præmittit (ut ſanctificaret). Ipſe enim eſt, qui ſanctificat, dum ſuo ſpiritu homines innouat, hoc eſt, fide in Deum, et dilectione erga proximos donat. Ad hoc autem & uerbum externum adhibet adultis, & Baptiſmi ſignum, quo uerbo credentes, in Eccleſiam recipiuntur, et fidem ſuam palàm profitentur. Hic ordo in ijs, quæ Mar. ult. legimus, pulchre eſt deſcriptus. Prædicate, inquit Dominus Apoſtolis, Euangelion omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Adultis enim primum prædicetur Euangelion, oportet, deinde ſi ex ouibus ſunt, donantur ſpiritu, ut Euangelio habeant fidem, tum proximum eſt, ut baptiſmo fidem ſuam profeſſi, in Eccleſiam recipiantur. Et hi ipſi, quibus datum eſt Euangelion audire, eiq; fidē habere, atq; publice dominū ꝓfiteri, ſeſeq; offerre fratribus, ut qui uelit de numero gregis Chriſti eſſe, in quem & Baptiſmo fuerint recepti & inſcripti, ſunt Eccleſia Chriſti. Iam ſicut Iohan. 15. dicebat dominus diſcipulis: iam uos mundi eſtis propter ſermonē quem loquutus ſum uobis, & tamē ſatis conſtat, quòd externus ille ſermo Domini eos non mundarat, ſed fides ſermonis

monis, fide enim purificantur corda, Acto. 15. ita etiam Paulus ait, mundatam lauacro aquæ in uerbo, non quod uel externum Euangelij uerbum, quod Eccleſia audiuit, uel aqua, qua tincta eſt, eam mundarit, ſed fides in uerbum, qua meruit, tinctione aquæ, pro Eccleſia Chriſti recipi. In ſumma ita mundata lauacro aquæ, in uerbo, Eccleſia dicitur, ſicut Apoſtolis promiſſum & datum fuit, ſoluere & pecca[illegible] remittere. Certum autem eſt, fide ſola ſolui ligatos, [illegible] [illegible]ccata remitti, & diſcipulos Chriſti, tantum ſolutos, [illegible]ccataq; eſſe remiſſa, pronunciare. Attamen dicit Do[illegible]inus ipſe, quæcunq; ſolueritis, quorum remiſeritis, &c. uocans ipſorum pronunciare ſolutos, atq; remiſſa eſſe peccata, ſoluere atq; peccata remittere. Ad hunc modum & Ananias Paulo loquebatur, ipſo narrante in Act. 22. Exurge & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Domini. Et tamen ante ſpiritum ſanctum acceperat, CHRISTVM uiderat & crediderat, eoq; abluta illi per ſanguinem CHRISTI peccata erãt. Nihilominus cũ baptiſmũ ſuſcipere, erat fidẽ, qua corda purificãtur, palàm ꝓfiteri, et condonatis peccatis, in Eccleſiã recipi, Ananias uocat baptizari peccata abluere. Sic circũciſio Gene. 17. ipſum fœdus Domini dicitur, cũ ſignũ tantũ fœderis eſſet, quũq; circuncidebantur nõ tã cõfœderebãtur cum Domino, quàm confœderati ſignificabãtur. Sic Num. 28. et alibi: Sacrificia, ſuauisſimũ domino odorẽ dicũtur offundere, cũ à pijs non dubitetur ſolã fidẽ fuiſſe, quæ ĩ ſacrificijs ueterũ dominũ oblectarit.

Eius autem fidei, cum ſacrificia ſigna eſſent, dicebantur ipſa Domino odorem ſuauiſſ. ſuffundere. Non aliter cum Chriſtiani per Baptiſmum, quum credere ſe uerbo proſitentur mundi pronunciantur, dicuntur mundari, ſolui, & peccatorum condonationem, atq; ablutionem accipere. Quod proprium tamen opus eſt Chriſti, donantis ſpiritum, quo iſtam purificationem à peccatis credimus, & uere percipimus. Ipſe enim eſt unus noſter ſacerdos, qui aſperſos ſuo ſanguine, à peccatis & operibus mortuis, Heb. 9. repurgat & ſanctificat, uti & in præſenti loco Paulus ipſum illum prædicat, per quem ſanctificamur. Nam & Baptizati cum Paulo, nihil boni in carne noſtra deprehendimus, quare neceſſe eſt, ut cottidie nos, ſuo ſpiritu immutet, uitijs & concupiſcentijs mortificet, ad ſeruiendum Deo uiuenti accendat, hoc eſt, ſanctificet.

Sic intelligendum eſt, & quod Tit. 3. legimus. Secundũ miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit in nos opulente, per IESVM Chriſtum ſaluatorem noſtrum, ut iuſtificati illius gratia, hæredes efficeremur, iuxta ſpem uitæ æternæ. Quis hic non uideat, miſericordiæ Dei, Chriſti gratiæ & ſpiritui ſancto donato nobis, noſtram ſalutem adſcribi? Per lauacrum quidem ait, regenerationis, id autem cum nequaquam ſit, externus Baptiſmus, Spiritu enim renouamur, ſatis apte ĩdicatur, Apoſtolũ hic totũ ordinẽ ſalutis et renouationis, quo, ut externũ eius ſignũ, locũ aliquẽ et baptiſmus aquæ obtinet

enume-

enumerare. Primum ergo ponit Dei miſericordiam, quæ nos ſaluos facit, non ex operibus, quæ ſunt in iuſtitia, quæ faciebamus nos, mox ponit lauacrum, ſed cum addit regenerationis & renouationis ſpiritus, luculenter declarat, non lauacro aquæ, niſi ut ſigno, & ſigno uero ſe loqui. Spiritus ſanctus igitur, quem in nos abunde pater optimus effundit, quo fide & dilectione donamur, ſecundo loco ponitur, adiuncto baptiſmo, quo ſcilicet ſpiritus renouatio agnoſcitur & profitetur. Tertio ſeruator noſter Chriſtus, cuius meriti & gratiæ eſt, ut ſpiritu, per miſericordiam Dei donamur. Quarto ergo loco, noſtra iuſtificatio ſequitur, quæ opus eſt, miſericordiæ Dei, ſpiritus renouantis, & meriti Chriſti, poſtremum eſt hæreditas uitæ æternæ. Sed quid opus multis? impijs & reprobis nihil ſatis erit, pijs uel illud abunde ſatis eſt, ut baptiſmo aquæ, nullam omnino iuſtificandi uim, uel ſicut inſtrumento, uel aliâs tribuant, quod norunt operibus noſtris, uti eſt aquæ baptiſmus, nos haudquaquam iuſtificari, ſed ſola Dei gratia & fide. Haud enim fallere poteſt, qui ait: qui credit in me habet uitam æternam. Neq; offendentur, ſi quæ ſcripturæ uideātur Baptiſmo, iuſtificationem tribuere, animaduertent enim ſigno in ſcripturis ſæpe adſcribi, quod ſignati eſt, & cum de ſignis in ueritate perceptis ferè loquātur, quo pacto ſimul adeſt, quod ſignificant, non raro ſolere, interna ſimul cum externis, hoc eſt, ſignum & ſignatum coniungere, atque ita iunctim ea prædicare,

Hoc uel ex Petro, cap. 3. prioris Epi. diſcent, qui ita ſcripſit. Cuius figuræ reſpondens baptiſmus, nos quoque ſaluos reddit, non quo carnis ſordes abijciuntur, ſed quo fit, ut bona conſcientia bene reſpondeat apud Deum, per reſurrectionem IESV Chriſti. Vide, dicit nos ſaluare baptiſmum, ſed ne intelligas per baptiſmum, opus noſtrum, illam externam tinctionem, addit ilico, nō quo carnis ſordes abluuntur, ſed quo fit, ut bona conſcientia, bene reſpondeat apud Deum, id quod fides eſt. Iam illud Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, cum Dominus mox ſpiritum repetat, & non aquam, dicēs: quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt, ſatis indicat eum, de aqua loqui ſpiritus, non externa. Nam & 7. Ioan. ſpiritum aquam uocat. Et ſi quis contentioſior, omnino contenderet aquam hic pro baptiſmo accipi, uellem iuxta Petri interpretationem illi oſtendere, ita ut ſordium depoſitionem, aquam hic habendam, ſpiritus autem eſſe, fœdus bonæ conſcientiæ erga Deum, eoq́; ſalutem & renaſcentiam, quibus ſi non ſuſtineret accedere, dicerem illi contentionem, quàm ueritatem malenti, longum uale. Ex his itaq; ſatis patet, ſicut Abrahæ iam per fidem iuſtificato, ſignum iuſtitiæ, atq; eius, quod de familia Dei eſſet, data circunciſio fuit, ita baptiſmum tantum in hoc dari, ut qui à Deo electi ſunt, & ſpiritu eius ſanctificati de grege ipſius, à fratribus quoq; habeantur, neq; tantillum iuſtitiæ aut gratiæ cuiquam inde accedere, non plus quàm olim per circūciſionem. Neq; enim eſt noſtræ religionis, à ueteri

teri hoc diſcrimen, quod ſigna habeamus efficaciora, imò magis nunc quam olim, nobis omnia ſpiritalia ſunt, atq; à fide pendent, minusq́; ad pietatem momentum, ſacramenta habent, ſed quod reuelatiorem habemus cognitionem Dei, liberati à tumultu illo ceremoniarum atq; translati ad omnino ſpiritalem cultum, cumq́; modo omnibus gentibus communem.

Alter error, recens natus eſt, quod à plerisq́; aſſeritur, baptiſmus eſſe certum teſtimonium, diuinæ erga baptizatum uoluntatis, & connumeratur inter ſigna, quæ miraculo quibuſdam ad confirmandam ipſorum fidem data legimus, ut reuocatam umbram in horologio Hizciæ, & ſiccum nunc, nunc madidum, uellus Gideoni, atq; ſimilia, eoq́; putant uix alia re æque, ac ſignorum iſtorum uſu conſolari atq; confirmari conſcientiam.

Nemo indigne ferat, quod credo, id & ſcribo, errorem non dubito, & quo à Chriſti admiratione, ſenſim queant ſimplicium animi ad ſuſpicienda plus æquo ſigna deduci. Sed fratrum eſto iudicium. Primum nulla ſcriptura, hoc nomine nobis noſtra ſigna, uel baptiſmum commendat; licet nihil non expreſſiſſime inculcet, quo poſſit conſolari & erigi noſtra fides, confirmariq́; trepidans conſcientia. Omnia enim in ea ſcripta ſunt ad doctrinam noſtram, ut per patientiam, & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus. Sed ubique dum uult conſolari afflictos, DEI bonitatem, prouidentiam, & in

primis CHRISTVM *pro noſtris peccatis mortuum, & propter noſtram iuſtificationem à mortuis reuocatum, à patre omnium poteſtate accepta, contemplãdum offert. Quem cum nobis Dominus donarit, nihil eſt, quod non ſimul donarit.* Roma. 8. *Iam in Eccleſia quicquam docere, quod non ſit ex ſcriptura depromptum, quando illa bona omnia docet* 2. Timoth. 3. *certe error eſt. In hac enim non niſi certos Dei ſermones loqui oportet* 1. Pe. 4. *Deinde quomodo certum diuinæ gratiæ teſtimonium erit, eſſe baptizatum aut* Euchariſtia *communicaſſe, cum utrunq; cum impijs pij commune habeant? Quæſo ſi quis fidei imbecillitate, de gratia* Dei *dubitet, tu uero uolens illum confirmare, admoneres* Baptiſmi *& euchariſtiæ, confide inquiens, non potes non* Deo *gratus eſſe, poſtquam es baptizatus, poſtquam* Euchariſtia *communicaſti, certa illa teſtimonia ſunt diuinæ erga te beneuolentiæ, nunquid trepidans illius cõſcientia, mox reſponderet, qui poſſunt iſta certa eſſe, diuinæ erga me gratiæ indicia, quæ multis impijs uideo eſſe communia, & minime paucis etiam noxia?* Poſtremo *ſatis luculentum diſcrimen eſt, inter miracula illa, reuocatæ umbræ, uelleris, maris rubri, & id genus alia, atq; ſigna hæc ſacramentalia, quæ nullo miraculo exhibentur.* Proinde *ut certum eſt, pios qui docti intus à ſpiritu, non dubitant ſe uere per* Baptiſmum *gregi Chriſti accenſos, uere corporis & ſanguinis* Domini *participes, p hæc ſigna gratiæ diuinæ admoneri, eoq; conſolari.* Ita *quod à ſignis ipſis,*

tanquam

tanquam certis diuini fauoris teſtimonijs, miraculis, in confirmando animos paribus, erigi trepidantes conſcientiæ queant, non tantùm eſt incertum, ſed cum periculo etiam fidei in Chriſtum aſſeritur, quam imminui oportet, cum externis iſtis rebus, præter ſcripturam tribuitur, quod Chriſti eſt, & conſolatoris ſpiritus, quem ille à patre mittit. Dum trepidare noſtræ conſcientiæ cœperint, non ſolum ſignorum recordatione non erigimur, ſed ſæpe fruſtra etiam externum Dei indubitatũ uerbum, gratia Chriſti & optimi patris, nuſquam non relucens bonitas occinitur, ſpiritus opus eſt, tum nos cõfirmare, quem Deus totius conſolationis in tempore aſpirat. Huic hunc honorem deferamus ſoli, quòd in omni tribulatione & tentatione, ſit abunde nos conſolaturus, ſi etiam ſignorũ nunquam recordemur. Plauſibilius multo & certius eſt, quod Paulus 2. Corin. 1. ſcripſit. Porrò qui confirmat nos, una uobiſcum in Chriſtum, & qui unxit nos Deus eſt, qui etiam obſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Hic teſtimonium dat ſpiritui nôſtro irrefragabile, nos eſſe filios Dei & hæredes, quibus oporteat in bonum cedere omnia, quid prætèrea confirmationis requiramus? Roma. 8. Horum uolui admonere Chriſtianos lectores, nullo alio fini, Deum teſtor, quàm ut ſynceritati fidei atq; doctrinæ Chriſti uigilantius ſtudeant, neq; ut ſacrum amplectantur, niſi quod ipſi certò pernouerint, ex ſcriptura depromptum, quodq; ut uerbũ Dei indubitato crediderint. Non pauci enim quicquid legerint,

rint, in famatis ſcriptoribus, id mox ut oraculum deprædicant, citra omne iudicium, ita non raro ſtrenue affirmant, atq; ut certiſſimum Dei *oraculum prædicāt, quod ſecum ipſi nunquam expenderunt, an ipſi ei, tanquam uerbo* Domini *fidem habeant nec ne, cumq; urgentibus alijs expendere inceperint, deprehendunt ſe in picarum morem, alienas uoces tantum, ſine mente & fide retuliſſe.* Quod *mihi ipſi uſui ueniſſe, non ſemel doluit.* Dei *populo loquimur, uæ nobis ſi illi noſtra uel aliorum commenta tradiderimus, igitur omnia ad ſcripturam iudicio ſpiritus exigamus, quantalibet præſtent authoritate, qui ea propoſuerint.* Videmus *ut peſſime ceciderit, quod maioribus noſtris & nobis homines plus ſatis admirationi fuerūt, quodq; æquo ſtudioſius illos fuimus imitati, agnoſcamus tādem unum magiſtrū in cælis, reliquos qui eius uerbum nobis attulerint, diligamus ut ipſius miniſtros, quicquid autem docuerint, ad trutinam reuocemus ſcripturarum, & nihil ſequamur niſi quod certò uerbum* Dei *ipſi quoq; agnouerimus.*

Qui *itaq; ſcripturæ loca de baptiſmo diligenter perpenderint, ualedicto commentis hominum, ijs ſcio manifeſtum fore, ad nullum alium uſum baptiſmum inſtitutū, quàm ut per eum, qui tinguntur in* Eccleſiam Chriſti *palàm recipiantur, & ſi adulti ſint, fidem ſuam & animū* Chriſto *deinceps uiuendi, ſimul profiteantur, non aliter atq; apud ueteres uſus fuit circunciſionis, qua ſcilicet populo* Dei *publice inſerebantur circunciſi, qui uero erant*

adulti, ij ſimul Iudaiſmum profitebantur. Ea abunde magna eſt Baptiſmi dignitas, quòd ſignum eſt, quo Eccleſiæ Chriſti inſerimur. Id quod Chriſtus ſoluere peccatis, remittere peccata, Paulus Chriſtum induere & cum Chriſto ſepeliri uocat. Quæ omnia uere ſcilicet adſunt, ſi electi à Domino & ad uitam æternam ordinati, quos & ſolos uolunt Chriſtiani ſuo gregi inſerere baptizantur. Vt enim Chriſto per baptiſmum conſecrantur, ita eius ſunt, eiusq́; ſpiritu uitam ipſo dignam meditabuntur, hoc eſt, peccatis morientur, & in nouitate uitæ ambulabunt, Chriſtum uere induti. Nihil autem horum tinctionis uirtute, aut miniſterio adeſt, ſunt hæc omnia opera ſpiritus Chriſti, baptiſmo tantum repræſentantur, ſed tum uere, quum qui baptizantur, ſunt ex electis ad regnum Chriſti. Certe Simon magus ille, ac alij multi, qui citra ſolidam fidem, etiam ab Apoſtolis fuerant in Chriſtum baptizati, eoq; peccatis ſoluti, & tanquam Chriſtum induti, & Chriſto ſepulti, qui iam in nouitate uitæ ambulaturi eſſent, Eccleſiæ Chriſti commendati, nihil iſtorum unquam perceperunt, nec etiam de grege Chriſti uere unquam fuerunt. Sicut nec animus Apoſtolis fuit, eos illi adiungere, qui credentes tantum, & ad uitam diuinitus ordinatos, baptizare uoluerunt. Vnde Philippus Eunucho baptiſmum petenti priusquam baptizaret, dicebat: Si credis ex toto corde, Act. 8. Sic neminem unquam peccatis ſoluere, & Chriſti membrum pronunciare pij uolent, niſi qui uere ſint ad id electi ante conſtitutionem mundi.

Interea

Interea tamẽ, multi putres piſces, cum bonis, reti Euangelij attrahentur, & multi cum Anania & Sapphyra ſpiritui ſancto mentientur, quos nemo ſanæ mentis, dicet propterea uere Chriſtum induiſſe & de eius grege eſſe. Licet Paulus Gal·3·ſcribat · Quicunq; baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis·Nam ſatis patet pio, non contentioſo lectori, hoc perinde eſſe, ac ſi dixiſſet·Quicunq; baptizati eſtis, profeſſi eſtis, uos Chriſtum per fidem induiſſe, & tanquam illum induti in Eccleſiam, ac inter ueros filios Abrahæ eſtis recepti, quem tamen nemo uere induit, niſi per fidem, unde illic præmiſit: Omnes enim filij Dei eſtis, per fidem in Chriſto IESV·Non igitur pronunciat Chriſtum induiſſe, niſi qui per fidem in Chriſtum, Dei filij ſint · Sic cum Roma·6·ait: Quicunq; baptizati ſumus in Chriſtum IESVM, in mortem eius baptizati ſumus·Sepulti igitur ſumus una cum illo per baptiſmum in mortem &c· etiam de ijs ſolis loquitur, qui uere Chriſti ſunt·Ii ſoli enim uere mortem peccatorum, & nouitatem uitæ, ductu ſpiritus ſancti, meditantur·Ex quo loco pariter manifeſtum fit, quòd baptiſmus nihil aliud eſt, quàm in Chriſtianiſmũ, qui ut mortis peccati, ita uitæ iuſtitiæ, iugis meditatio eſt, inauguratio, & adultis, ſimul eius profeſſio·Ergo ut tandem finiam, baptiſmus, illa ſcilicet tinctio in aqua, ad hoc inſtitutus eſt, ut illo ſigno, qui Chriſti ſunt, illius gregi palàm inſcribantur, & ceu ipſi publicitus conſecrentur, qui illos ſuo ſpiritu intus tingat & peccatis prorſus purget donato ſpiritu, qui ut hic nouam

cæloq;

cæloq; dignam uitam inſtituit, ita eſt arrabo certiſſimus futuræ & æternæ. Tingens interim non plus eſt; quàm plantans aut rigans, de quibus Paulus 1. Corin. 3. ſic ſcribit. Itaq; neq; qui plantat, neq; qui rigat aliquid eſt, ſed qui dat incrementum Deus.

Iam tertio loco dicendum, per quem ſit Baptiſmus inſtitutus. Hic rurſus dicam, quod non dubito, ex ſcriptura Dei me didiciſſe, iudicent an ita ſe habeat Chriſtiani, & iudicent ſecundum ſcripturam. Baptiſmi ergo ceremoniam inſtitutam credo, per Ioannem, diuinitus ad hoc delegatum. Sicut ait, qui miſit me ut baptizarem in aqua. Io. 1. Id & Chriſtus ſatis indicauit, ubi principes ſacerdotum, & ſeniores populi rogabat, unde baptiſmus Ioannis fuiſſet, è cælo, an ex hominibus? infrà. 21. Neq; enim audiendos puto qui alium Ioannis, & alium noſtrum baptiſmum faciunt. Baptizando ſuos Ioannes Chriſti ſcholæ conſecrabat, idem fecerunt & diſcipuli, neq; aliud nobis faciendum incumbit. Chriſti baptiſmus eſt, per ſpiritum & ignem, ut Ioannes teſtabatur, & Chriſtus ipſe Act. 1. de quo infrà dicemus. Vnde Chriſtus aquæ baptiſmum nulli contulit, ſed diſcipuli eius. Ioan. 4. Cumq; Chriſtus ipſe, noui populi dux & magiſter, à Ioanne uoluit Baptiſmo initiari, mihi dubium non eſt, nullo alio, neque ab alio, Apoſtolos quoq;, & primos eius diſcipulos fuiſſe baptizatos. Scriptura ſanè non nouit niſi duos Baptiſmos, aquæ & ſpiritus, ille per Ioannem cœpit, igitur Ioannis uocatur, hic donum Chriſti eſt, & uocatur. Is ergô

Per quem baptiſmus inſtitutus.

neget ſe baptiſmo Ioannis baptizare, qui non baptizarit aqua, ſed ſpiritu, quod ſolius Chriſti eſt. Paulum Epheſijs illis, qui in baptiſma Ioannis baptizati erant, ignorantes quid ipſum eßet, quia ſpiritum ſanctum adhuc ignorabant, quo ille Chriſtum baptizaturum tantopere prædicauerat dixiſſe legimus. Act. 19. Ioannes quidem baptizauit baptiſmo pœnitentiæ, populo dicēs in eum qui uenturus eßet poſt ſe, ut crederent, hoc eſt, in Chriſtum IESVM. *Quid iam nos aliud uel facimus baptizando, uel facere debemus? Vtiq; noſter baptiſmus, pœnitētiæ eſt, dum quos baptizamus, in mortem Chriſti ſepelimus, hoc eſt, in eum numerum adſcribimus, qui per omnem hanc uitam peccatis mori, & uiuere iuſtitiæ debeant, quod tamen ſint non niſi dono Chriſti accepturi, quare hortamur in Chriſtum* IESVM *credere. Nunquam igitur rebaptizaſſet illos Paulus, ſi Ioannis baptiſmo, id eſt, quo ipſe ſolebat baptizare, in pœnitentiam & fidem Chriſti fuiſſent baptizati, ſed cū eſſent tantum, ut Lucas meminit, in Baptiſma Ioannis, quod tamen neſciebant, quale eſſet, quaſi uero ita tingi tantū aliquid referret, baptizati, ignorātes in totum baptiſmum Chriſti, id eſt, ſpiritus, declarato eis, quid fuiſſet Ioannis Baptiſmus, quomodo in Chriſtū ille baptizaſſet, non in ſuam iſtam tinctionem, quaſi ea ullis poßet ſaluti eſſe, baptizauit eos hoc ipſo baptiſmo Ioannis, id eſt, ut ille ſolebat, in nomen Domini* IESV, *& mox impoſitis manibus Chriſti quoq; baptiſmo reddidit participes. Nam uenit ſuper eos ſpiritus ſanctus,*

ctus, ut illic legitur. Confirmantur hæc, ſi dextro oculo quis legat, quod Petrus fratribus reſpondit, expoſtulantibus cum ipſo, quòd ad Cornelium fuiſſet ingreſſus hominem ethnicum. Act. 11. Cum autem exorſus eſſem, inquit, ſermonem, illapſus eſt ſpiritus ſanctus in illos, quemadmodum & in nos fuerat illapſus initio. Veniebat aũt in mentem, quod dixerat Dominus: Ioannes quidem baptizauit aqua, cæterum uos baptizabimini ſpiritu ſancto. Proinde ſi par donum dedit illis Deus, quemadmodum & nobis, cum credidiſſemus in Dominũ IESVM Chriſtũ, ego porrò quis eram, qui poſſem obſiſtere Deo? Vide & hic, ſicut ubiq; ſcripturæ, tantum duo baptiſmata, aquæ alterum, alterũ ſpiritus, hoc Chriſti dono, illud Ioanne miniſtro introductũ. Sed quid eſt, quod ait: Ego porrò quis eram, qui poſſem obſiſtere Deo? Indubie aliud nihil, quã quod coram cũ id fieret, dixerat: Nunquis prohibere poteſt, quo minus aqua baptizentur hi, qui ſpiritum ſanctũ acceperunt, ſicut & nos? Id eſt, uideram Chriſtum eos ſibi delegiſſe, idq; baptiſmo ſpiritus declaraſſe, qui potuiſſem illi obſiſtere, ut nõ in noſtrũ gregem eos aquæ baptiſmo, quem Ioannes Domini uoluntate inſtituit, pariter recepiſſem? Deus quod maximũ erat dederat, eoq; illos nobis æquauerat, ac de noſtro numero eſſe, declarauerat, qui iam negaſſem eis quod minimum erat, huius ſignum? Vide autem ut ſuum baptiſmum perinde habet atque Ioannis, & ita aquæ uocat, ſicut illud, nihil enim præterea ipſe quidem dare potuit. Cum

igitur baptizando omnino id agamus, quod Ioannes egit, hoc eſt, aqua tingamus, & Chriſto addicamus, quibus baptiſma conferimus, nihil omnino prætereà con ſirentes, ut omnia interna uirtutis Chriſti ſunt, ſatis con ſtat idem eſſe noſtrum, atq; Ioannis Baptiſmum. Quem cum diuinitus in hoc miſſus inſtituerit, ut ſicut primus Euangelij prædicator extitit, primus Chriſti præco, ita primus ſigni eius, quo Euangelij auditores inſignirentur, & ab alijs ſecernerentur, Chriſto conſecrati, uſum inueheret, quid quæſo eſt, cur uel alium baptiſmum habere nos, uel per alium uſum eius cœpiſſe fingamus? Ii qui Ioannem prædicatorem Euãgelij negant, & minus Apoſtolis prædicaſſe affirmant, apertius delirant, quàm mereantur confutari. Agnum prædicauit Chriſtum, qui peccata mundi ueniſſet tollere, qui è cælo uenerit, ſit ſuper omnes, uerba Dei loquatur, ſpiritum acceperit præter menſuram, diligatur ut filius à patre, in cuius manu pater omnia dederit, quiq; in ipſum crediderint, habere uitam æternam, qui minus, uitam non uiſuros, & iram ſuper eos manſuram. Ioan. 3. Quid quæſo in omnibus Euangeliſtarum & Apoſtolorum ſcriptis, plus Euangelicum, aut reuelatius legitur? Vt ergo cœpit primus Chriſtum aperte docere, digito etiam indicare, illi diſcipulos colligere, hoc eſt, ipſi uiam munire, & plebem parare perfectam, ita & ſigni eius, quo uoluit Domino tales foris initiari, uſum primus inuexit. Neq; mouet, quod iactarunt ſacramenta nouæ legis oportere inſtituta eſſe,

ab ipſo

ab ipſo Chriſto, nulli Apoſtolorum id authoritatis fuiſſe, neq; Ioanni. Non enim Ioannes inſtituit baptiſmum, ſed Dominus, è cælo enim illum accepimus, ut ſuprà memini, ſed primum miniſterio Ioannis, non Chriſti, qui ipſe non baptizabat, nec Apoſtolorum, qui non primi baptizarunt. Chriſtus autem cum ipſe baptizatus, tum iubens diſcipulos baptizare, eodem omnino quo Ioannes, id eſt, aquæ baptiſmo illum confirmauit. Hactenus de authore & primo miniſtro baptiſmi, id eſt, per quem baptiſmus inſtitutus ſit.

Nunc quartum & ultimum ſupereſt, quibus Baptiſma competat, nam cuius uſus ſit atq; uirtutis, ex dictis ad modum patet. Cum enim ad nihil aliud inſtitutus ſit, quā ut ſit Chriſtianorum teſſera, & ſignum, quo Eccleſiæ accenſeantur, qui tinguntur, in hunc unum uſum debebit ſeruire, neq; habebit aliquam præterea in ſe uirtutem, quàm quòd admoneat Chriſto eſſe dicatum, profeſſum nouam & Chriſto dignam uitam, quam tamen non niſi per gratiam & ſpiritum Chriſti liceat conſequi. Sed quibus baptiſmus competat, an etiam infantibus dari debeat, eſt nuper uehemēs à quibuſdam male conciliatis hominibus, contentio oborta. Ii ex ea nobis natione nuper prodierunt, & hanc noſtram regionem turbulento nimis ſemine relicto turbarunt, è qua Dominus mira aliâs nobis bona contulit, nimirum Saxonum. Ita ſemper tritico Domini, ſua zizania interſerit uetus hoſtis, ac ne humana plus æquo ſuſpiciamus, fit ut nihil ab hominibus prodeat, ex

De catabaptiſtis.

omni parte beatum, imò non raro euenit ut ſimus quod capræ Scyriæ, bona quæ damus, adiunctis malis corrumpentes. Quare ſummopere ab omnibus mortalibus cauendum, et tanto magis quo habētur diuiniores, ne quando deſerto magiſtro Chriſto, mēdacium ſequamur & uanitatem. Iſti ergo quod Chriſtus nuſquam nominatim infantes baptizare iuſsit, ſummā impietatem, & idololatriam quod infantes baptizamus committi clamant, atq; in Diabolum & mortem baptizari affirmant, quotquot infantes baptizantur, quare eū Chriſtianum non agnoſcunt, qui ſe non rurſus baptizandum, renunciato Satanæ obtulerit. Cum autem cōpertum ſit, eos maligno contentionis ſpiritu, atq; famę nominis huc pertractos, accidit eis, quod uſq; accidiſſe & alijs, qui ſimplici Chriſti cognitione relicta, prophanas uocum inanitates ſectati ſunt legimus, nempe, ut præterea in multos æque craſſos atq; impios errores inciderint. Chriſtianum negāt poſſe magiſtratu fungi, quòd ſit illi utendum gladio, neq; poſſe Chriſtianum, magiſtratui iniungenti, uel ferre contra hoſtem patriæ, aut malum ciuem arma, uel facere ius iurandum, parere. Diabolum & omnes reprobos fore ſaluos, ipſis diem reuelatum nouiſsimum, & pleraq; alia non minus abſurda, quàm blaſphema commenta excogitarūt. Et quo uel ſolo agnoſcas, à Satana impelli, puram Chriſti annunciationem, modis omnibus infamant, & præ ſuis nugis omnia contemnunt, neminem audire, monitorem ſuſtinent, peruicacia incomparabili, ſuis commentis inhærentes,

hærentes, quibus quemq; induratiſſimum Hebræum citius ad ueritatem pertraxeris. Deus nouit, me uera & quæ congreßus cum ipſis expertus ſum ſcribere, is mihi rependat, ſi quid hic affingo. Neq; ipſe ſanè, priuſquam expertus fui, potui credere, tanta illos pertinacia, impijs ſuis commẽtis inhærere, & ad omnem quamlibet amicã monitionẽ adeo nõ dico obſurdeſcere ſed obbruteſcere. Scio iſtis fruſtra omnia ſcribi, nihil enĩ legũt, niſi nouum teſtamentũ, idq; ferè Germanica tantum lingua. Ne aũt audientes tantum de Baptiſmo iactari quæſtionem, & urgere illos nos, quod nam Dei uerbum ſequamur, baptizantes infantulos, poſſent nõ nihil moueri, quid hac in re ſequamur, & quo noſtra fides nitatur, paucis indicabo. Ex ſuperius adductis, puto conſtare baptiſmum eſſe ſignum, quo in Eccleſiam CHRISTI recipiuntur, ad eã pertinentes, iam quoniã Chriſtus allatos ſibi paruulos noluit prohiberi, indignatus hac cauſſa diſcipulis, qui eos prohibuerant, pronunciauit talium eſſe regnum Dei, accepit in ulnas, & impoſitis manibus benedixit, non licet nobis ab Eccleſia CHRISTI illos arcere, hoc eſt, prohibere Chriſto eos afferre. Igitur & eos tanquam ad Eccleſiam pertinentes agnoſcimus, atque cum noſtrum non ſit illos benedicere, benedicendos eos CHRISTO offerimus, & id baptiſmo, qui ut res externa, hactenus in arbitrio eſt charitatis. Ad hæc Paulus 1. Corin. 7. eatenus affirmat, infidelem coniugem, ſi adhæreat fideli, ſanctificari, ut eo-

rum liberi ſancti ſint, quod indubie intelligit, modo ſcripturæ pro eo, quod eſt ad Eccleſiam D E I pertinentes. Si igitur ad eam pertinent, quis uetaret baptiſmo illos ſolenniter Eccleſiæ inſcribere, atque ita uel ad precandum magis ſedulo pro eis fratres prouocare, tum ſi contingat eos adoleſcere, ut tanto maiore diligentia & à ſuis educentur, & à reliquis fratribus moneantur, tanquam C H R I S T O pridem cõſecratos, & eius Eccleſiæ inauguratos illis commendare?

Poſtremo ſatis ex Paulo patet, circunciſioni baptiſmum ſucceſſiſſe, eundemq; qui eſt huius, & illius uſum fuiſſe, ut ergo illa, populo D E I infantes accenſebantur, cum noſtri nequaquam minoris ſint, & eos noſtro ſigno, id eſt, baptiſmo Eccleſiæ adiungere licebit. Cumq; illi nos rident ſciſcitantes, cur ergo non tantum mares baptizemus, ut ueteres ſolos circuncidebant? Reſpondemus, in C H R I S T O non eſſe marem aut fœminam, utroſq; quantum ad C H R I S T V M, & pietatem attinet, perinde haberi, igitur pariter ipſi quoque initiandos. In ueteri autem lege, non ita parem mulierum rationem habitam, & Eccleſiam uiris tantum numeratam, quod mulier caro uiri, uiri quoque nomine cenſeretur, iuxtaq; legem uiris ſubiectæ in nullo numero, niſi nuptæ haberentur. Ante nuptias ergo patris merito, poſt mariti Eccleſiæ D E I accenſebantur. Deinde per unum uirum peccatum in orbem intrauit, &

per

per unum uirum erat tollendum, eoq; ſignum innouatio nis & purgationis ſolis uiris dabatur. Interea tamen non *minus et fœminæ de familia* Dei erant, *innuptæ, ut iam di ctum, gratia patrum: nuptæ gratia maritorum.* Nunc cũ *omni diſcrimine ſublato, pariter immundi mares, & fœ minæ, pariter per* Chriſtum *quoq; mundemur, ſignum accepimus, utriſq; commune.*

Porrò *ſacra anchora, qua* Catabaptiſtæ *illi cõtra nos nituntur, eſt, quod dominus, infrà ult. ita præcepit:* Euntes *ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos &c.* Exiſtimant *enim cum hic prius docere, quàm baptizare præ ceperit, non poſſe nos, ſine grandi impietate, baptizare, quos non ante fidẽ edocuerimus.* Sed *miſeri non animad uertunt, hoc loci, diſcipulos amandatos, præcipue ad prædicandum* Euangelion, *eoq; negotium datum eis, agẽ di potiſſimũ & nominatim cum adultis, et ideo cum erga hos hic ordo ſit neceſſarius, ut antea doceas, quàm bapti zes, quis enim ſuſtineret ſe baptizari, non indicato, in quid eum baptizare uelles? iſto ordine ſua hic* Chriſtus *diſcipulis mandata dedit, ut de doctrina prius quàm baptiſmo præceperit.* Neq; *id hac cauſſa ſolum, ſed quia do ctrina longe pluris, quàm baptiſmus, atq; propria* Apo*ſtolici muneris eſſet.* Vnde Paulus *ſcribit* Corinthijs, *ſe non ad baptizandum ſed* Euangelizandum *miſſum.* Pro*inde ex hoc loco, infantum baptiſmum nemo, uel probaue rit, uel improbauerit, nihil enim hic de ipſis agitur, ſed quomodo cum adultis agerent diſcipuli, ſunt hoc loco à*

Domino inſtructi, negotio infantium dilectioni fideli-um demandato, quæ ab Eccleſia Chriſti non poterit habere eos alienos, eoq́; pro ſua libertate, etiam Baptiſmo audebit, ſi cætera proximis id poſſit eſſe uſui, Eccleſiæ palàm inſerere. Ita quòd Euangeliſtæ, præcipue Lucas in Actis, adultos tantum, à Ioanne & diſcipulis baptizatos ſcribunt, in cauſſa fuit, quòd ſuſceperant, demōſtrare, quomodo prædicatum Euangelion fructificarit, id iam in adultis tantum, potuit declarari, ideo de eorum Baptiſmo tantum faciunt mentionem, quanquam non obſcure ſignificarint, & infantes baptizatos, quando ſcribunt totas domos baptizatas. De hoc tamen utcunq; ſit, qui Chriſtianæ libertatis expers non eſt, cum ſciat Paulo licuiſſe ꝓpter dilectionem circuncidere Timotheum, non minus nobis licere baptizare agnoſcet, præſertim cum nihil aliud nos baptizando efficere fateamur, q̃ ꝙ infantes, quos tingimus Chriſto palàm conſecramus, et tanquā de Chriſti grege Eccleſiæ commendamus. Ergo adſerimus Baptiſmum, ut ſignum & teſſeram, eorum quorū eſt regnum Dei, omnibus competere, qui ad regnum dei pertinent, ij ſunt quotquot prædicato Euangelio credunt, eoq́; ſi quando cum adultis, fidei adhuc rudibus agendū foret, Euāgelion regni eis primum prædicaremus, cui ſi fidem ſe habere confiterentur, neq; contrarium uita probaret, Baptiſmo eos in Eccleſiam reciperemus. Modo autem cum quibus Baptiſmus petitur, ferè infantes ſunt, quibus prædicari non poteſt, ſunt autem ex nobis nati, eoq́; ſan

cti, id

ſti, id eſt, ad Eccleſiam Dei pertinentes, freti illo uerbo Chriſti: Sinite paruulos uenire ad me, talium enim eſt regnum Dei, eos nihilominus baptizabimus, Eccleſiæ Chriſti ita illos commendantes. Quod factum noſtrum, quemque morem defendet is, qui puellos adduci ſibi uoluit, & impoſitis manibus benedixit, qua utiq; benedictione, noſter Baptiſmus pluris nõ eſt, eoq; nequaquã, ut iſti Catabaptiſtæ, aquæ uſum nobis peccato uertet.

An autem infantes fide, quam ſcriptura tantum auditi uerbi ferè agnoſcit & uocat, an alterius generis Dei cognitione, ſalutem conſequantur (nan cum uita æterna ſit Deum cognoſcere, &c. Io. 17. tam non poſſunt ſalutẽ pcipere ſine aliqua dei cognitione, q̃ nemo poteſt uiuere abſq; uita) infrà cap. 19. ubi ad locum, iam aliquoties citatum, talium eſt regnum cælorum, uentũ fuerit, dicemus. Iam ſatis nobis eſt, Chriſtum dixiſſe, talium eſſe regnum cælorum, regnum Dei, ergo Eccleſiæ membra ſunt, licet igitur id nos per baptiſmum teſtari. Qui negauerit tantulam aquæ nobis poteſtatem factam, idem negabit, nos ſanguine CHRISTI, ab elementis mundi liberatos. Imò ſi certum tempus eßet Baptiſmo à CHRISTO præſcriptum, adhuc poſtulante fratrum cõmodo, poßet ex dilectione mutari, non minus quàm potuit, declarante CHRISTO, uiolari religio Sabbathi multo ſanctiſſima, & propoſitionis panes edi, à laicis. Sed quia Catabaptiſtis ſuadere, eſt agere cum ſaxis, & pij

ex dictis

ex dictis iam abunde uidere poſſunt, nos nequaquam ba ptiſmo paruulorum ſuper harenam ædificare, ſed certo uerbo Christi, partaq; per ſanguinem eius libertate, niti. Qua ſicut modo cõmoditate Eccleſiarum ita poſcẽte, paruulos baptizamus, ita ſi diuersũ poſceret, differre quoque ipſorum baptiſmum, haudquaquam grauaremur, ſemper tamen agnituri etiam infantes noſtros, ſanctos, & de grege Christi, donec adulti, uita ſua, ſecus habere commonſtrarent. Hactenus de Baptiſmo uerboſius ſanè quàm apud Christianos, debebat de re externa diſſeri, qui nimirum in uno Chriſto omnia habent, externa cũcta pro libera dilectione moderantes. At ſi ſpectes, quàm mira arte, nec minore ſucceſſu, à Chriſto unico ſeruatore Satan ad externa illa ſeduxerit, quánque fœde circa ea errare, cum ueteres, tum noſtri ſæculi homines, et digladiari effecerit, agnoſces nihil dum redundare. Adeo nunquam ſatis moneri quidam poſſunt, ut à Chriſto omnia petant, & credant ut circunciſionem, ita baptiſmum atque externa omnia per ſe nihil eſſe. Signa eſſe poſſunt, eius quod aliquid eſt, ipſa per ſe ut res mutæ & corporeæ, atque opera hominum, longe infrà ſunt, quàm ut in Chriſtianiſmo, aliquid ſint, multo minus, efficiant. Oro igitur, quotquot Chriſto dederunt nomen, quorum gratia tam fuſe hic ab inſtituto digreſſus ſum, ubi in hæc noſtra inciderint, diligenter omnia legant, & conſultis ſcripturis, probeq; fidei analogia perpenſa, ea dijudicent, ante omnia, inuocato ſpiritu Chriſti, ac interim ablegata, quorumlibet

rumlibet mortalium authoritate, cùm doctos nos à Deo eſſe, ſit neceſſe, & quæ ex ipſo Dei uerbo conſtare per-nouerint, ijs adhærcant. Iam tandem redibimus ad no-ſtrum Matthæum.

In Iordane.

Miſſus Ioannes ut Dominum Ieſum Iſraëli prædi-cans, ipſum Chriſtum, id eſt, orbis ſaluatorem manifeſta ret, atq; ita plebem illi perfectam pararet; inſtituẽdo pri mus ipſi ſcholam, atq; legendo diſcipulos; quare & ſi-gni Chriſtianiſmi uſum, ut dictum eſt, primum opor-tuit inuehere, hoc eſt, baptizare, non ſine myſterio, in Iordane baptiſmum exercuit. Iordanem miraculo olim populus Iſraël tranſiuit ad promiſſam terram, Ioſua 4. Naëmã Syrus, iuſſu Eliſæ in eo flumine lotus, à lepra fuit mundatus, 2. Reg. 5. Ita qui baptiſmo Ioannis, hoc eſt, aquæ, illo quo Chriſti gregi inſerimur, baptizantur, in mortem Chriſti baptizantur, Roma. 6. ut peccatis mor-tui, iuſtitiæ deinde uiuant, & relicto mundi deſerto, hoc eſt, abnegata uita carnis, in regno iam cælorum ductu ſpi ritus, agant, regione uere uiuentium, ſanctisq́; promiſſa. In hac ut per ſpiritum, facta carnis cottidie mortifican-tur, ita uelut ſepties in Iordane lauamur, ut corruptione carnis, noxia lepra, tandem penitus mundati, uere ſan-ctorum centurijs, ueroq́; Dei populo, & Domini caſtris adiungamur. Hæc utiq; Baptiſmo omnia ſignificantur, et uere ſimul apud eos qui Chriſti ſunt, geruntur.

Confitentes peccata ſua.

Pœni

Pœnitentiam enim prædicabat, & Chriſtum indicabat eum, qui credentes in ſe peccatis liberaret, ut ergo nõ baptizabat, Chriſti Eccleſiæ eo ſigno diſcipulos inaugurans, niſi qui uerbis ſuis habuiſſent fidem, nempe agnoſcentes ſe planè peccatores, eoq́; Chriſti redemptionẽ opus habere (cum adultis enim illi potiſſimũ negotium erat) ita ſanè oportuit, ut ſua peccata, qui ab eo baptizarentur, confiterentur. Imò Baptiſmo in ordinem pœnitentiũ palàm recipi, quid aliud erat, q̃ peccata ſua fateri?

Porrò cum & circa confeſſionem, plurimum erratũ ſit, atq; uocabulum hoc longe alio ſignificatu, quàm illo ſcriptura utitur, diu uſurpatum, paucis & de hac, quæ credimus, aperiam. Confesſio peccatorum, de qua hic agitur, triplex, in ſcriptura commendatur. Prima et fons reliquarum eſt, qua ex animo coram Deo, nos peccatores agnoſcimus, qua utiq; ita humiliamur, ut coram uniuerſo mundo, ſi id uel in gloriam Dei, uel commodum proximorum ceſſurum conſtaret, omnem noſtram iniquitatem detegere, nihil grauaremur. De hac eſt, illud pſal. 32. Peccatum meum notum tibi feci, & delictum meum non operui, dixi confitebor ſuper tranſgresſionibus meis domino, &c. Item illud, pſal. 51. Quoniam tranſgresſiones meas ego agnoſcam, & peccatum meum coram me ſemper. Rurſus. 1. Io. 1. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt et iuſtus, ut remittat nobis peccata noſtra. Hæc peccatorum coram deo agnitio & confesſio, ubi uera ac uiua fuerit, impellit mox, ut facto & uerbis peccatorem te

De Cõfeſſione.

coram hominibus quoq;, quandocunq; eius occaſio eſt, ingenue fatearis. Sic ne Iudas quidem, ubi ſerio ſuum peccatum agnoſcebat, & ſi nulla eſſet ſpe ueniæ, palàm tamen relatis argenteis in templum, dicebat principibus ſacerdotum & ſenioribus populi: Peccaui tradens ſanguinem innoxium, infrà 27. Sic Cain, Saul, ac multi alij, quòd ſua coram Deo peccata uere agnoſcerent, coacti fuere, ea palàm quoq; apud homines fateri. Quanto magis ergo ij, qui non dubitant, gratiam peccatorum ſuorum ſe ab optimo patre accepiſſe, aut ſperant accepturos, illa liberrime, ubicunq; ſe locus offerat, confiterentur, uel ſic benignisſimi patris miſericordiam prædicaturi, aut ſanè æſtu ſauciæ conſcientiæ, dum fratribus illum cōmunicant non nihil ſeſe leuaturi? Atq; hæc altera confeſſio eſt, cum interna illa peccatorum coram Deo agnitio, compellit, illa & hominibus fateri. Ea autem, à nonnullis fit, citra ſpem ueniæ, ex importabili duntaxat conſcientiæ tormento, cuius exempla in Iuda, Saul, ac plerisq; alijs, ut iam adductum, ſcriptura commemorat. Porrò eorum, qui certi de remiſſione peccatorum, magis ex ardenti, diuinæ bonitatis prædicandæ affectu, quàm æſtu male ſibi conſcij cordis, ea confitentur, egregium in Paulo exemplum legimus, 1. Timoth. 1. Vbi ſe, non tam Timotheo, quàm orbi, blaſphemum perſecutorem, ac uiolentum fuiſſe confitetur, & iuxta Dei erga ſe miſericordiam prædicat, quæ iure debeat, quoſlibet, ad ſperandam peccatorum ueniam, à patre indulgentiſſimo animare. Vnde illic ſcribit.

Confesſio quæ hominibus fit.

bit. Verum ideo ſum miſericordiam adeptus, ut in me primo oſtenderet I E S V S C H R I S T V S *omnem longanimitatem, ad exprimendam exemplar iis, qui credituri eſſent in ſe, in uitam æternam. Ecquis ſibi peccata à clementiſsimo Deo, uere condonata credat, hoc eſt, ab æterna morte, in æternam uitam ſe plane tranſpoſitum, qui non ardentiſſime cupiat, ſummeq; delectetur, hanc ſibi peccatorum factam gratiam, impenſisſime prædicare, eoq; qua peccatorum mole premebatur, iuxtà apertiſſime fateri? Non minus ardent, qui tacti uiua ſuorum commiſſorum cognitione, ſperant condonationem, palàm illa fratribus facere. Quis enim certa promiſſa medicina uulnus uereatur ſuum detegere, ſic in præſenti hortante ad reſipiſcentiam Ioanne, & Chriſtum medicum animarum promittente atq; indicante, in quem qui crederet, haberet uitam æternam, quis iſtis habẽs fidem, potuiſſet cõtari, peccatorem ſe palàm fateri? Quis nanq; pudor, à percipiẽda medicina uitæ æternæ fuiſſet illos remoratus? Vt leuiculos morbos pudor nonnunquam uetat detegere, ita lethales, ſummoq; inſtantes cruciatu non pudorem modo, ſed ſemel oĩa cogunt poſthabere, ſi qua ſpes illuceſcat remedij. Ita ſi cuius conſcientia, peccati cognitione, fuerit ſerio exagitata, & ſimul ſpes ueniæ propoſita, nihil prorſus eſſe poterit, quod eiuſmodi non poſthabeat, ut illam conſequatur, neq; poterit quidem ſatis ſuum peccatum, non Deo ſolum, uerum et fratribus, præſertim qui ueniam pollicentur, confiteri, hoc eſt, quibus*

labo-

laboret malis conqueri. Sentit enim iam peccatis nihil æque pernitioſum, miſerũ & abhominabile, in morẽ igitur eorum, qui ſummis malis laborant, nihil prius habet, quàm illa queri, maxime autem, ubi liberationis aliqua ſpes affulget, ita nulla peccatorum quamlibet aperta confeſſio, poteſt eiuſmodi, imo dolori eius, ſatiſfacere. Exemplum uides in ijs, quibus Petrus, die quo ſpiritus ſanctus Apoſtolis miſſus fuit, prædicabat. Admoniti enim ſuorũ peccatorum, compuncti corde dicebant ad Petrum & Apoſtolos. Quid faciemus uiri fratres? Quaſi dixiſſent, fatemur omnia, nihil niſi peccata ſumus, præterea eum, qui peccatis nos liberaturus aduenerat, IESVM Chriſtum crucifiximus, quid igitur faciemus miſeri? Quibus reſpondentibus Apoſtolis, pœnitentiam agite, & baptizetur unuſquiſq; ueſtrum in nomine IESV Chriſti, in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum ſpiritus ſancti &c. mox obtemperarunt, & baptizati ſunt in remiſſionem peccatorum, ita ſeſe coram omnibus pàlàm peccatores agnoſcentes & confitentes. Verior enim commiſſorum confeſſio, pauciſſimis quidem uerbis conſtat, at totam interim uitam, ſingulari modeſtia, carnis mortificatione, promptiſſimoq; fratrum obſequio ipſam teſtetur & apertiſſime præ ſe ferat oportet. Cui nanq; aliquid conducat, ſingula tua commiſſa audire denarrantem? Aliud exemplum huiuſcemodi confeſſionis legimus Act. 19. Cecidit timor ſuper omnes illos, & magnificabatur nomen Domini IESV, multiq; qui crediderant, ue-

niebant confitentes & annunciantes facta ſua, multi aũt ex eis, qui curioſas artes exercuerant, comportatos libros exuſſerunt. Hic & cauſſam habes huius ueræ erga homines confeſſionis, & ipſam confeſſionem cum effectu operum. Cecidit inquit timor ſuper omnes &c. Vbi Deus enim ſuo cor timore configit, nihil potius habet, quàm & queri dolorem, & medelam quærere. Hanc ergo cũ Paulus prædicabat, ueniebãt ad eũ, cõfitẽtes & annuciãtes ſua facta (ſcio aliter quoſdam hæc legere) qđ cũ citra hypocriſim facerent, inſtrumenta peccatorũ, & ſi maximi precij, exuſſerunt. Id demũ erat actam uitam uere damnare, ac citra ſingulorũ flagitiorum enumerationem, planè peccata confiteri. Huius generis confeſſio ab ijs qui adulti baptizati ſunt, fuit olim exacta, qui & dum in nomine IESV Chriſti in remiſſionem peccatorum baptizabantur, peccatis ſoluebantur, iuxta illud: quorum peccata remiſeritis &c. & quæcunq; ſolueris ſuper terra, infrà 16. Requiſita itẽ fuit, ab ijs qui uel palã peccatorũ in Eccleſia reprehenderẽtur, uel ob ea excommunicati, cũ pœnitentes in Eccleſiam rurſus admitterentur, quod illud ſoluere eſt, de quo Matth. 18. Cum enim Chriſtianus eſſe nihil aliud ſit, quàm Chriſto eſſe conſecratum, qui cottidie in nobis ſuo ſpiritu peccata mortificet, neceſſe eſt, ut perpetuò nos peccatores confiteamur, non tam uerbis, quàm omni uita, de quo 1. Ioan. 1.

Confeſſio priuata. Tertia confeſſio priuata eſt, qua uel tui uel proximi cauſſa commiſſum aliquod tuum, aut affectũ, fratri cuipiam pri=

am priuatim confiteris. Tui cauſſa, ſi quando hæreas aut animo ſis conſternatior, quod uel cõſilio habes opus, uel consolatione. Et ad hanc prima illa peccati confeſſio, qua uere in animo te peccato preſſum ſentis, impellit. Nam facit ſolicitum, ne quo pacto plus Deum offendas, & peius intolerabili peccati onere graueris, unde ſi qua in re, quod facto optimum ſit, nõ liqueat, neſcias an carnis affectu, uel ſpiritus iudicio agaris, perpellet ille Domini timor & peccandi horror, qui animum tuum peccati molem & pernitiem iam agnoſcentem occupat, ut cupidiſſime fratrem aliquem cordatũ & uerbi Dei tenacem conuenias, propoſitum tuum & conſilum, atq; omnes circa eam rem affectus tuos, ſingulasq; circunſtantias, quatenus tibi illa ſuſpecta ſit, quatenus probetur aperias, ac ſimul cum illo conſultes, quid magis ex ſententia Domini, quid certius ſecundum uerbũ eius poſſis amplecti, imò per illum & ſimul cũ illo Domini oraculũ quæras. Iuxta illud: Si duo conſenſerint ſuper terrã, de omni re quancunq; petierint, fiet illis à patre meo, qui in cælis eſt. Vbi enim ſunt duo uel tres &c. Hæc ſanè affectuũ & conſiliorũ priuata apud fidelẽ animũ, detectio & cõfeßio, ad modũ frequẽs ijs eſt, quos uera pie uiuendi ſolicitudo, et peccãdi tenet formido. Suſpecta enĩ habent ſemp ſua pij, eoq; cũ fratribus de ijs libentißime cõſultant. Iuxta illud Prouer. 11. Via ſtulti recta eſt in oculis ſuis, at ſapiens conſilium audit. Itẽ 25. Cauſſam tuam iudicet proximus. Rurſus 27. Vnguentum & aromata delectant cor, dul- Confeßio pro conſilio.

cior autem amicus eſt, propter conſilium animæ. In prophanis rebus, nemo ſibi ſufficit, eóq; amicorum in ijs conſilia non niſi ſtulti deſpiciunt, neſciat igitur neceſſe eſt, quàm ardua res ſit, uita Deo digna, quantũ huic inſidietur caro, mundus & Satan, quanq; facile à uia ſeducamur, qui in rebus pietatis, conſultorem non agnouerit rẽ multo ſacratiſs. & operæ preciũ maximũ, habere quibus affectus tuos et animi morbos, liberrime detegas.

Confeſſio pro conſolatione.

Porrò ſi quando cæcum conſcientiæ flagellum, plus nimio cœperit affligere, ut quæcunq; legis & audis, ex ſcripturis nõ poſſint te ſatis conſolari, ſpemq; ueniæ tibi confirmare, ibi rurſus, illa interior cõfeſſio, uiua ſcilicet peccati coram Deo agnitio, ut amicũ aliquẽ Dei, quenq; tenere mentem Domini confidis conſulas, quoq; potiſſimum diſcruciaris, malum reueles, ita adiget, ut nihil optatius poſſit tum tibi contingere, quàm eiuſmodi uir, cui ita commiſſum tuum in ſinum effundas. Iterum fretus eo quod paulo ante citaui. Si duo conſenſerint ſuper terram &c. Et ubi ſunt duo uel tres congregati in nomine meo &c. Vtranq; uero hanc confeſſionem, ſoli cum norunt, tum amant, quos ſolicitos tenet cura pietatis, apud quos uigilans uiuit timor Domini, reliquis ut fruſtra hæc ſuaſeris, ita noxie præceperis, quòd iſta præcipiendo hypocritas reddere poſſis, uere & cum fructu hoc modo confitentes, reddere non poſſis. Quos uero ardens iuſtitiæ ſtudium habet, ij mirifice delectantur, inuicem alius alij delicta confiteri, & orare pro ſe inuicem ut ſaluentur, de quo

de quo confeſſionis genere, Iacobus 5. uidetur ſcripſiſſe.

Verum priuata confeſſio, quæ alterius fit gratia, eſt, cum quem offendiſti, confitens tuum in illum peccatum, oras ueniam, atq; ita tibi curas eum placare. Hanc confeſſionem Dominus præcepit, Matth. 5. Itaq; ſi obtuleris munus tuum ad aram, & illic recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque illic munus tuum coram altari & abi, prius reconcilieris fratri tuo. Charitate enim inter nos mutua, Chriſtus nihil prius requirit, quæ ſi abeſt, nihil ſumus, ideo oportet omnia tentare, ſi quando illam non nihil contigerit obſcurari, ut rurſus eniteſcat & tollatur, ſi qua offenſa turbauit. Porrò & hanc confeſſionem, prima illa qua coram Deo confitemur, efficit. Qui enī ſe ex animo corā Deo peccati reum agnoſcit, & nouit eius gratiam ſe non poſſe obtinere, niſi reſtituta gratia cum proximis, quid hunc pigeat facere, ut fratri recōcilietur, ſine quo nec Deo poſſe placere ſe uidet? Certe promptiſſ.mo & ſupplici animo, & quod in illum deliquit fatebitur, & ueniam obnixe orabit, ne Dei indignatione diutius prematur, quam ſenſit onus importabile. Confeßio offenſo.

Tot nouit genera confeſſionum ſcriptura, quicquid præterea inuectum eſt, humanum eſt commentum, eoq; non poteſt, non eſſe noxium. Qualis eſt illa ſecretaria confeßio, quam præcepit pontifex, ſacerdoti quotannis, ad minimum ſemel, de omnibus peccatis fieri, ita ut qui non etiam cogitata omnia, quibus peccato uel conſenſit Cōtra confeſſionē ſecretariam.

uel fuerit eo, non nihil in animo titillatus, enunciauerit, nullam poſſit ſpem habere ſalutis. O *inuentum noxium, quo non tam tortæ, quã ꝑditæ fuere innumeræ animarũ myriades.* Hac *enĩ confeſſione crediderunt, peccata prorſus deponi, ita pernitioſiſsime doctæ fuerunt, ſuo opere fidere, miſſo* Chriſto. Deinde *tam anxie atque ſcrupuloſe fuit iſta confeſſio præcepta, ut niſi ex animo uere contrito, id eſt, à peccato abhorrente, puriſſime omnibus enunciatis fiat, & ad quam non minori diligentia te pararis, ac collegeris, atque ſi eſſet maximæ alicuius & latiſsimæ ratio diſpenſationis reddenda, eáq; Domino diffi cillimo, nullius habeatur momenti, quo pacto effecerunt; ut qui etiam diligentiſſime confiterentur, nunquam tamen ſibi ſatiſfacerent.* Cunq; *autem non niſi per hanc ſa lutem ſe poſſe conſequi fuiſsent perſuaſi, perpetua deſpe ratione fuerunt excarnificati, & ſi non* CHRISTVS *tandem uana hac cura eos liberauit, inæternum inſuper perditi.* Poſtremo *quot milia pudor, à ſolida & plena confeſſione commiſſorum retraxit, ij autem, cum pariter perſuaſi fuerint, certò huiuſmodi perire, quid ali ud, ſi non miraculo illis* CHRISTVS *ſubuenit, quàm deſperarunt tandem, & prorſus perierunt?* Taceo *quòd à pauciſſimis, cum animi uoluntate ita confeſſum fuit, unde prouerbio, pro ſumma moleſtia, iſta confeſſio cœpit iactari.* Iam *conſtat nihil coactum, nihil inuitum* Deo *placere.* Quicunq; *igitur ſuperſtitione rei tam multis modis pernitioſæ, liberare proximos ſuos*

poterit,

poterit,ſi id non ſummopere fuerit annixus,certe diſper git,quippe qui cum Chriſto ceſſet colligere.

Diligentiſſime igitur doceantur homines,*fruſtra* De*um timeri mandato hominum,infrà* 15. *quale omnino eſt hoc,de ſecretaria iſta confeſſione.* Nam *quas ſcripturas pro ea ſtabilienda afferunt,nequaquam huic, ſed uel confeſſioni quæ* Deo *fit,uel quæ in genere* Eccleſiæ *,à ſuſcipientibus,in adulta ætate baptiſmum , aut recõciliandis poſt excommunicationem, aut aliâs à uolentibus impenſam ſibi* Dei *miſericordiam deprædicare, uel quæ priuatim fratri fit, pro conſolatione aut conſilio, aut denique quod ipſum offenderis,pro uenia, competere,quicunque eas excuſſerit,manifeſto uidebit.* Præcipuum autem *firmamentum illi ſuæ iſti confeſſioni ex eo quærunt , quod Dominus dixerit* Petro. *Quicquid ſolueris in terra &c. infrà* 16. & 18. *Quæcunq; ſolueritis &c.* Item *illud* Io. 20. *Quorum remiſeritis peccata &c.* Aiunt *enim quomodo poßumus ſoluere, quos neſcimus ligatos? cum ergo peccata quibus ligantur,occulta ſint,ipſi nobis ea confiteantur neceße eſt. Quibus reſpondendum.* Iſtam *ſolutionem à peccatis, & remiſſionem peccatorum,* Petro *nomine* Eccleſiæ, *primum, atq; inde reliquis pariter promiſſam & collatam,eſſe publicam in* Eccleſiam *admiſſionem, in numerũ ſcilicet eorũ,quos à peccatis ſaluat* Chriſtus,*id quod primũ baptiſmo, poſtea quoties quis ob ſua ſcelera è cõmunione* Eccleſiæ *eiectus,uera pœnitentia recipi meruerit,ſolet à* Chriſti Eccleſia *fieri.* Ad *quod haud*

quaquam opus eſt ſacerdoti ſingula peccata enarrare, ſicut neq; ſingula ordine, ſed ſimul omnia Dominus con donat. Iam ſoluere Eccleſiæ, ut ſuprà de baptiſmo quoq; indicatum eſt, nihil aliud eſt, quàm pronunciare à Domino ſolutos. Sicut ergo ille ſimul cuncta condonat, quid impedit ſimul etiam uniuerſa condonata pronuncies, eoq; ſimul etiam in genere omnia, non ordine ſingula cognoſcas? Si enim à nullo peccato poſſet Eccleſia ſoluere, niſi quod eius miniſtro eſſet nominatim indicatum, quomodo ſolueret ab ijs quorum qui admiſerunt, non poſſunt recordari? Nugæ ſunt, eorum qui ſibi obnoxiam plebem, quàm Domino perfectam, malunt. Ad hæc, qua ſcriptura probabitur, potius ſacerdoti, quàm alij pio & cordato uiro, uel toti etiam Eccleſiæ, peccata enuncianda? Certe ut Eccleſiæ ſolutio non eſt, niſi publica in Eccleſiam receptio, ita palàm coram Eccleſia etiam peccata ſunt, à ſoluendis confitenda, ſicut feciſſe legimus, qui à Io. atque poſtea Apoſtolis fuere baptizati, atque ita in Eccleſiam admiſſi. Secreto ſanè ſi uolueris cum fructu tua comiſſa confiteri, non ſanè ſpectandum qui ab Epiſcopo, ad id muneris ſit delegatus, ſed quem Dominus uerbo & ſpiritu ſuo fecerit, ad conſolandum, monendum, & cõſulendum te idoneum.

Quæ Eccleſiæ ſolutio.

Ex noſtris ſunt, qui plus ſatis ſecretariæ confeßioni uidentur tribuere, affirmantes ſingularẽ energiam habere, ſi priuatim quis Euangelion audiat, & ſeſe pronunciari

nunciari abſolutum. Tum demum, inquiunt, certus es id ad te proprie pertinere, cum tu priuatim ac proprie abſolueris. Hæc quoniam nulla ſcriptura confirmăt, mittenda ſunt. Habet certe priuatum in Domino colloquium, & amica per uerbum Dei conſolatio, miram uim ad conſolandum, & erigendos animos, ex eo, q; Dominus ipſe ait: Vbi duo uel tres congregati ſunt in nomine meo, ibi ſum in medio eorum, at quòd priuatim abſolui ab homine, hoc eſt, ſeorſim audire gratiæ promiſſionem, per ſe momentum aliquod ad confirmandam conſcientiam habeat, & tum demum certus reddaris, Euangelion ad te proprie pertinere, quũ tu priuatim, ac ꝑprie abſolueris, cogitatio humana eſt, ſine uerbo Dei nata. Siue namque publicitus, ſiue priuatim uerbum gratiæ prædicetur, Domini ſolius eſt, dare incrementum, hoc eſt, ut credam illud ad me quoque pertinere. Quòd enim generali & publica, priuata plerunq; uerbi admonitio, atq; conſolatio efficacior ſentitur, ex eo potius eſt, q; animo famelico hæc magis, quàm illa ferè queritur, cum publicas & ſolennes conciones plus ex more ſæpenumero, quàm uera uerbi fame adeamus, priuatas autem conſolationes nõ niſi afflictis animis, uerbiq; Dei ſerio ſitientibus, petamus, tum quòd in priuatis illis colloquijs, atq; conſolationibus, expoſitis animi morbis, ex ijs potiſſimum ſcripturæ locis medicina profertur, qui ſic laborantem animum proprie reſpiciunt, qui denique pro laborantis captu quoque tractantur, cum in generali concione, generalia tra=

Priuatam abſolutionem per ſe nihil efficere.

ctari ſoleant, & non ſemper, nec quæ ad meos morbos propric faciunt, neq; eo modo, quo me potisſimum leua=rent. Haud uero facile crediderim, notatæ ſententiæ au=thores, aliter ſua quoq; intellexiſſe, quanquam impruden tiores quidam, ut priuatæ & confeſsioni, & abſolutio=ni, per ſe aliquam uirtutem ab illis putant attributam, ita fortiter ipſum prædicant, ignari quid dicant aut affirmẽt. Quaſi ſi frater mihi dicat: Confide, ego abſoluo te à pec catis tuis, plus haberet momenti, quàm ſi in genere dica=tur: Fidito te domino, per Chriſtum condonauit uobis pec cata omnibus. Poſtquam uidemus procliues adeo nos, ad hoc, ut noſtra opera, alicuius habeamus, debemus cer te ſũmopere cauere, ne ita loquamur etiam, quaſi noſtris uel aliorum operibus aliquid tribueremus, & non Chri=ſto omnia. Nos exemplo Ioannis, Chriſti & Apoſtolorũ prædicemus diligenter pœnitentiam, oſtendamus homi=nibus ſua peccata, ſi tum cooperatus ſpiritus Domini, in ueram eos peccatorum ſuorum agnitionẽ adduxerit, ultro ſi communi gratiæ Dei annunciatione ſatis erigi nequiuerint, priuatas conſolationes petent, & petent ab ijs, qui non tam ſimplicem aliquam Dei promiſsionem, priuatim recitent, quàm pro ratione morbi, è pigmenta rio ſcripturarum, antidotum appoſitiſsimum proferant, quibus & morbum ſuum planiſsime detegere, ſingularis illis erit uoluptas. Quod norunt experti. Summa eſt, quæ cunq; cũ ſaluti ſ fructu peccatorum fit confeſsio, ut dixi ab illa, qua Deo nos, corde uere contrito, peccatores, confi=temur,

Quomodo ad uerã confeſſionẽ homo uendi.

temur, dimanat, ſine qua omnia fucus & hypocriſis ſunt, cum qua nihil omnino, ueræ & ſalutaris confeßionis hominibus faciendæ, deſiderabitur· Ex his iam de confeßione annotatis, qui ea diligenter legerit, atq; indicata ſcripturæ loca probe excuſſerit, ut ueritatem huius rei abunde tenebit, ita quibuſlibet circa hæc obortis erroribus poterit potentißime occurrere, & electorum animos, uel munire contra eos, uel ſi inſederint, eis rurſus liberare· Hactenus ut de confesſione diſſereremus, libuit digredi·

Cum uidiſſet autem multos ex pharisæis & ſaduceis·

Quatuor ſectas apud Iudæos hoc tẽporis fuiſſe, meminit Ioſephus, Phariſæorũ, Saducæorũ, Eſſenorũ, et eorũ qui authore Iuda Gaulonite tempore cenſus fuerant exorti· Horum dogmata pariter & mores, paucis deſcripſit, lib· Iudaici belli ſecundo, cap· 7· lib· Anti· 15· cap· 8· & lib· 18· cap· 2· Phariſæi legis ſtudioſiores, fatumq; cum libertate tamen noſtræ uoluntatis agnoſcebant, animam credentes immortalem· Saducæi fato nihil, & omnia hominis arbitrio tribuebant, neq; animarum recipiebant immortalitatem, moribus quoque incultioribus & ab humanitate alienis· Eſſeni fato tribuebant omnia, miram continentiam profitebantur, prorſus ſimiles ueteribus Monachis· Poſtremi illi cum Phariſæis ferè conueniebant, niſi quòd nephas adſerebant, præter DEVM, principem agnoſcere, & cenſum quem Cyrenius *Sectæ Iudæorum·*

mißus fuerat agere, affirmabant integram ſeruitutem, mirisq; modis hortabantur plebem, ad tuendam liberta tem, pollicentes id conãtibus, omnem creaturam coope= raturam, Deumq; nequaquam niſi id conarentur, futu= rum eis uel propitium, uel auxilio· Quibus pollicitatio nibus & hortamentis ſibi plebem mire deuinciebant, quam ad rebellandum concitatam in ſumma quoq; peri= cula & mala adduxerunt, ac totam regionem cædibus et ſeditionibus repleuerunt· Non *dißimilis furor, ab eo quo ſuperiore anno quidam perciti, miſeris agricolis pro li= bertate tumultuantibus, fidem fecerant, unum ex eis, ho ſtium centum fugaturum, & bombardarum globos con tra eos miſſos, reuerſuros, in emittentes· Sed ut illi, ita hi quoq; magno ſuo malo experti ſunt, quàm inuiſa res* Deo *ſit, ordinatæ ab ipſo poteſtati repugnare·* V*erum iuxtà uides, nõ nouã Satanæ hãc artem, qua permittẽte illi* Do*mino, nos* Germanos *ſuperiore anno aggreßus eſt, poſt quã id ſcilicet noſtra incõparabili ingratitudine, abunde merueramus, cum immenſam illam dei in nos bonitatem, qua* Euangelion *filij ſui, uerbum uitæ æternæ, donauit, partim contẽpſimus, partim etiam crudelisſime ſumus inſectati, paucisſimi ex animo ſumus amplexi· Sed ad Pharıſæos et Saducæos·* Horum *ſectæ præcipuæ in popu lo erant, quare tantum de his duabus, noſtri ſcriptores meminerũt, plurimũ inter ſe quidem disſidebant, ſed qa utraq; ſine* Deo *erat, contra* CHRISTVM *& uer= bum eius, ſemper conuenerunt, ut infrà* 22·*Acto*·4· *&*

22·quo

22·quo loco etiam de dogmatis ipſorum Paulus commemorat, uidere eſt.

Progenies uiperarum.

Durum ad tam ſanctos & præſtabiles uiros exordium, & inhumana ſalutatio, ſed quia non hic Ioannes, uerum patris & Domini omnium ſpiritus orationem auſpicabatur, & quidem obiurgatoriam, minime uitioſum exordium, aut indecora ſalutatio extitit. Sic exordiũtur ſanè patres caſtigaturi filios, & heri increpituri ſeruulos. Scopus nanq; huius orationis fuit, arrogantes illos & generis nobilitate fruſtra fidentes, metu diuini iudicij perterrefacere, atq; ita ad reſipiſcẽtiam permouere, ad hoc ſanè non parum conducebat, tanta ſeueritate & obiurgandi uehementia exordiri, ut audientes maiorem ſcilicet opinione ſua libertatem, maiorem etiam, quàm appareret, obiurgãtis ſuſpicerent authoritatem. Deniq; ſpiritus qui loquebatur, facile potuit detinere, ne excepti tanto conuitio, ut uideri poterat, reſilirent, reliqua audire detrectantes. Quinimò iſta inſolita libertate dicendi, magis excitabãtur, & noua quadam admiratione ſuſpendebantur, ui cætera attentiſſime audirent. Similia exordia & in orationibus Apoſtolicis inuenias, ut in oratione Petri, Act. 2. ubi ilico ab initio, Iudæis occiſum Chriſtum opprobrat. Similiter exorditum legimus, Acto. 5. ad principes ſacerdotum. Atqui non ferè huiuſcemodi exordijs uſi ſunt, niſi quando negotium illis fuit, cum ſuperciliosis, ueritatis contemptoribus, uel contradictoribus, quales erant

les erant & hi Phariſæi atq; Saducæi, aliâs mitius exordiri ſolebant· Moſe autem & Prophetis familiarius fuit, ab increpatione initium dicendi facere · Sic Deutero ·32· mox ab inuocatione Iſraëlitas gentem prauam, atq; perverſam appellat · Et Ieſaia gentem peccatricem, populũ grauem iniquitate· Nihil mollius & alij Prophetæ ſuos ſermones auſpicantur · Meminiſſe autem oportet, non ipſos, ſed Deum ꝑ ipſos locutum, quis iam indecorum ducat, nos quamlibet dure à DEO increpari, à patre adeo indulgente, filios tam male morigeros, à Domino tã æquo, ſeruulos adeo petulantes? Non eſt igitur, ut quamlibet ſeuera ſeueritate, dicendiq; inclementia, pij prædicatoris, Chriſtianus offendatur · Non enim ſua, ſed Dei uerba loquitur, non ſua ſed dei authoritate increpat · Qui ergo in loco Ioannis fuerit, & miſſus ut uice Dei ad pœnitentiam inhortetur, iure increpandi ſeueritatem adhibebit · Sed uidendum etiam atq; etiam illi eſt, ne quid ex affectu carnis agat, & ut purum ſe ſpiritui organon exhibeat, hoc eſt, ut ſit Ioãnes, Petrus, Paulus, ſic ductu ſpiritus, in loco dabitur ſeuero eſſe, eoq; cum fructu · Alioqui ſi ſe ſibi ꝑmittat, non inepta modo, ſed & nocens etiam, erit ſua dicendi uehementia, ſanctorum ſimia, mentes potius exaſperans & indurans, quàm ad reſipiſcentiam permouens· Proinde haudquaquam ſatis eſt, CHRISTVS ita increpuit, Ioannes ita inuectus eſt, Apoſtoli ſic proſciderunt · Non enim hac parte, ſed ſolida fide & tui

Quæ dicẽdi aſperitas probãda.

& tui omnimoda abnegatione, illorum imitatio incipienda eſt. Inciſio ſalutaris eſt, ſed periti medici, non cuiuſlibet. Primum ergo erit, ne hic pecces, ut patrem bonum ſpiritum ores, ſine cuius magiſterio, nihil omnino recte dici aut geri poteſt, proximum, ut fidem ſanctorum in procurando CHRISTI negotio, ob oculos tibi proponas: poſtremo ut diligentiſsime obſerues, in quos illi, & qua oportunitate quáq; grauitate ſint inuecti. Neque enim exemplum ſcripturæ proferent quidam, ſannarum & ronchorum, quibus lucubrationum ſuarum omnes ferè chartas complent, & amabiliſsimum puriſsimumq́; Euangelij margaritum, non parum deuenuſtant, quos ſtultius atque nocentius alij in concionibus imitantur, quorum procacitate factum eſt, ut non ſolum Euangelion IESV CHRISTI blandiſsimum, paſsim nomine caninæ facundiæ male audiat, ſed etiam petulantia iſta ſermonis, tam in auditoribus, quàm doctoribus, qui Euangelici uideri uolunt, tracta ſit, tanquam prima Euangelicorũ uirtus, & inſigne, ad ſtudioſiſsimam imitationem, ut qui non iam in ſacrificulos ſolos, ſed in aduerſarios quoſlibet, pluribus posſit ſcommatis ludere, uideatur ſibi tanto εὐαγγελικώτερος. Atq; ita non tantum multos ſua dicacitate abarceant, ab audiendo Euãgelio, ſed etiã in ſe mutuo adeo debacchãtur, ut ne uncia quidẽ dilectionis & candoris apud eos uideãtur facta reliqua. Tam pernitioſa res eſt, præpoſtera imitatio.

Niſi

Niſi zelo gloriæ Chriſti, qui ſtudio ſcilicet ſalutis proximorum unice flagrat, ſeuere increpes, diabolus, hoc eſt, calumniator eſſe poteris, idoneus prædicator pœnitentiæ, non poteris, Hæc de ſeueritate ſermonis & ſtyli uolui hic monere, quia q; hodie illi præpoſtere à multis ſtudetur, & Euangelion peſſime cœpit audire, et charitas atque candor horrendum fecerunt naufragium.

Porrò q; Ioannes progeniem uiperarũ Phariſæos et Saducæos appellauit, forte eò reſpexit, q; ſcribitur, catulos uiperarum, dum ſingulos mater, ſingulis diebus ædit, uigĩti æditis reliquos tarditatis impatiẽtes perrũpere latera, occiſa parẽte, lege Plinium lib. 10. ca. 62. Dum enim gens illa, prophetas Domini uſq; perſecuta fuit atq; occidit, parenti deo id retulit, quod catuli uiperarum ſuis matribus. Quod enim in Domini nuncios committitur, in Deum ipſum peccatur. Iam factiones iſtæ duæ, Phariſæorum & Saducæorum primas apud Iudæos ſibi uendicauerãt, eóq; implentes menſuram patrum ſuorum, ueritatem modis omnibus perſequebantur, pleni uerſutia & dolo, quo nomine etiam uiperinis ſerpentibus uideri poſſunt, aſſimilati, non à Ioanne ſolum, ſed etiam à Chri-

Cõcordia Lucæ.

ſto, infrà, 23. Lucas hoc conuitio commemorat Ioannem excepiſſe turbas, di. Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant ut baptizarentur ab ipſo, ſed intelligendum eſt id per ſynecdochen, de Phariſæis tantũ & Saducæis, quos Matthæus nominatim exprimit. Ipſo enim Luca teſte, etiam publicanos, atq; milites excepit mitius, abſq; conuitio reſpondens ad id, quod rogabant.

Quis

Quis uobis ſubmonſtrauit ut fugeretis.

Senſus eſt. Vos progenies eſtis uiperarum, & ex eorum numero qui ſalutaria monentes occidunt, qui clauem ſcientiæ ſibi pridem uendicarunt, & omnem iuſtitiam arrogarunt, ut neq; doctore, neq; reſipiſcentia ſibi opus eſſe arbitrentur, quid hoc igitur noui, quòd & uos ad hoc meum baptiſma uenitis, quo iam iã adfuturo Chriſto, eos duntaxat diſcipulos adlego, qui peccatores, ut ſunt, ita ſe quoq; agnoſcunt? Non cum iuſtis ille, ſed cum perditis duntaxat peccatoribus negotium habebit, quos ſolos non modo à uentura ira, hoc eſt, Dei ultione, quæ hanc gentem manet ter atrociſſima, & inaudita, uerum & ab æterna morte liberabit, uita æterna donatos, manente ſuper reliquos iuſtos, ira Dei in perpetuum. Ioan. 3. Non ab re igitur, quando uos ex phariſæis & Saducæis, iuſtis, & primi nominis Hebræis eſtis, quis miretur, quis uos imminentis populo huic iræ, & ultionis diuinæ præmonuerit, adeoq; humiliarit, ut iſti peccatorũ, quos ſolos in pœnitentiam baptizo, hoc eſt, confitentes ſua peccata, in ordinem eorum quos actæ uitæ pœnitet, & qui nouam ab iam adfuturo Chriſto expectant, recipio, uos immiſcueritis, nõ iam iuſtorum uobis, ſed peccatorum nomine placentes. Per iram uenturam intellexit, excidium gentis Iudæorum per Romanos, quo nullum crudelius legitur, quo tamen cæcitas, quæ ex parte Iſraëli accidit, Rom. 11. atq; inde æternum excidium, ſimul ſignificare uoluit.

Facite igitur fructus qui deceant pœnitentiã.

Hoc eſt, inſeritis uos gregi pœnitentium, ueris hic agitur, non fucis, ut penes uos. Ergo ſi uultis baptizari, & ex eorum numero haberi, qui uere regno cælorum ciues inſcribũtur, oportet ueram eſſe ueſtram reſipiſcentiam. Vera aũt erit, ſi ſuos fructus protulerit, nimirum rerum præſentium contemptũ, ſui abnegationem, ſummam modeſtiam, ardens pietatis ſtudiũ. Hi demum fructus ſunt, animi plane reſipiſcentis, & uitæ nouitatẽ ſerio meditantis. Ponendum ergo uobis erit ueſtrũ ſuperciliũ, peccatores uos & omni uita ueſtra agnoſcatis oportet, dum omniũ minimi eſſe, et ſeruuli ſtudebitis, Chriſtum, quem prædico, auidiſsime exceperitis, pro eo nihil nõ & paſſuri & facturi, totiq; in eo futuri, ut ipſi quã plurimos lucrifaciatis. Hæc ex animo uos reſipuiſſe, nõ ut apud ueſtros præceptores didiciſtis fucate omnia agere, cõprobabunt, ſoli enim ſunt fructus pœnitẽtia ſolida digni.

Et ne uideamini dicere intra uos.

Stulta fidutia patrũ, qui Deo placuerãt, ſecuri & reſupini, in impietate ſua Iudæi perſeuerabant, hanc uoluit Ioannes his, qui ad ſuum baptiſma uenerant præſcindere. Q.d. Magnifica fateor, Dominus Abrahæ & ſemini eius promiſit, quæ & indubie complebit. Sed ideo non eſt neceſſe, ut ueſtram impietatem tranſmittat inultam, exciſis etiam uobis ad unum omnibus, & deletis, ſi degeneres Abrahæ poſteri eſſe perrexeritis, poterit Deus germanis Abrahæ filijs, qui ſibi nunquam deerunt,

quæcunq;

quæcunq; eſt pollicitus præſtare. Neq; enim carnali ſucceſſione Abrahæ filios metitur, alioqui & Iſmaelis atq; Eſau poſteritatem, promiſſionis Abrahæ factæ, oportuiſſet fieri participem. Qui ex promiſſione atq; fide, renati magis, quàm nati filij Abrahæ fuerint, eos demum germanam Abrahæ ſobolem, Dominus agnoſcit. Huiuſmodi autem poteſt ſibi ex lapidibus ſuſcitare, adeo nõ eſt opus, uos ſeruari, ſi perdi uſq; mereamini. Quo uidete quàm nullius ſit apud Deum momenti carnalis cognatio. Quid à carne Abrahæ æque diuerſum, atq; lapides? Attamen ex lapidibus nati, ſi fide Abraham patrem referant, ueri Domino Abrahæ filij habentur, cum nihil minus agnoſcat eos, qui fide illa uacant, & ſi carne ſint proles illius ipſiſsima. Qui ueri filij Abrahæ.

Hoc eſt, quod Chriſtus infrà quoq; 8. dicit. Dico aũt uobis, quòd multi ab oriente & occidente uenturi ſunt, & accumbent, cum Abraham, Iſaac, & Iacob, in regno cælorũ, filij uero regni eijcientur in tenebras extremas. Item Io. 8. filios Diaboli pnunciat, ſe filios Abrahæ, ſine fide & operibus Abrahæ, iactantes. Paulus quoq; Rom. 4. & Gal. 3. diligenter probat non eſse ueros Abrahæ filios, qui ex carne, aut lege, ſed qui fide, eius filij fuerint. Ad Gal. 3. ſcribit: Quod ſi uos eſtis CHRISTI, igitur Abrahæ ſemen eſtis, & iuxta promiſsionem hæredes. Et pſal. 18. uerſibus 43. et 44. Iudæi increduli, alienigenæ, et gẽtes credulæ, regni Chriſti indigenæ canũtur.

Eripies me, inquit per Dauidem Chriſtus, de contradi=ctionibus populi, pones me in caput gentium, populus quem non cognoui, ſeruient mihi· In auditu auris obediēt mihi, filij alienigenæ mentientur mihi &c· Commodum igitur, carnis hanc fidutiam Iudæis Ioannes aufert, & ad ſolidam pœnitentiam hortatur, qua ſola & nequaquam quod patrem haberent Abraham, à uentura ipſis ira ſeruari poterant· Vbi & nos monemur, ne qua re alia, quā ſola in Deum uiua fide, cui innocentia & uitæ nouitas, comites nunquam deſunt, nobis ſalutem & propitium De=um polliceamur· Quod ſi hodie multi noſſent, haudqua=quam paterentur ſe, ab Euangelio Domini IESV Chriſti, falſò iactata dignitate ſacrificorum, & Conciliorum authoritate abſterreri · Sedere namq; in ſede Petri uel Pauli, ſucceſſores eſſe ſanctorum, unctos Epiſcopos atq; Sacrifices, magno numero conuenire, doctorum titulis inſigniri, omnia hæc externa ſunt, & caro non minus, quā ex Abrahæ poſteritate, ſecundum carnem duntaxat eſſe natum, quare ſeruare illos, poſtquam hominum gloriam, Dei gloriæ prætulerunt, & mandatis hominum, uerbū Dei poſthabuerunt, nequaquam potuerunt, quo minus ſæuiret in eos comminata illis ira Dei, ut periret ſapien=tia, à ſapientibus, & intellectus intelligentium eius ab=ſcōderetur· Dominus enim eſt, qui dixit: Propterea quia appropiauit populus iſte in ore ſuo, & labijs ſuis glorificauit me, & cor eius longe à me, & erit timor eorum, quo me timent, ex mandato & doctrina hominum· Pro=pterea

Nihil externi apud Deum cō mendat·

pterea ecce ego addo, ut faciam mirabile populo iſti mira culoſe, & miraculo, & peribit ſapientia ſapientiū eius, & intellectus intelligentium eius abſcondetur· Ieſa·29· Non eſt igitur quòd Eccleſiæ nomen, & ſpiritus ſancti præſentiam iactent, qui fidem & innocentiam non poſſunt iactare· Externum nihil moratur Deus, electis tantum, & filio ſuo addictis, ſpiritum & ueritatem promiſit, iiſq; ſolis donabit· Qui ergo apud eos, qui ut maiorū ſanctimoniam iactare poßunt, ita propria uita palàm declarant, ſe Chriſti non eſſe, qualis uulgus ſacrificorum et monachorū, prò dolor, uel à pueris iam cognoſcitur, ueritatem atq; uitæ doctrinam quærunt, quæ præcipua ſunt ſpiritus Chriſti dona, planè nihilo prudētius agunt, quàm ſi à tribulis peterent uuas· Secretum Domini timentibus eum, & fœdus eius, ut faciat illos cognoſcere, pſal·25·Nihil eſt externi, ſiue nomen, ſiue locus, quod huc aliquid faciat, non plus quàm externa agnatio ſeminis Abrahæ, Iudæos potuit, ſeruatos ab imminente ira, huic ſemini promißa benedictione reddere participes·

Iam uero & ſecuris &c.

Iam iam imminentis excidij metu, quod per ſecurim, radici, non trunco appoſitam, qua ſcilicet radicitus ſit arbor excindenda, metaphoricôs ſignificat, ad ſeriam pœnitentiam prouocat· Non procul enim aberat, ut gens Iudæorū, à Tito penitus euerteretur· Et inſiſtens in cœpta metaphora, à ſimili probat iure excindendam, quando ut arbor infrugifera, quæ nullius uſui eſt, quàm ut focum fo=

ueat, ita ipſa omni pietatis fructu careat , in nullum iam uſum idonea euaſerit, quã ut Dominus *in euerſione eius, tanquam in uaſis iræ, apparatis in interitum, potentiam ſuam notam faciat.* Rom. 9. Monitio *itaq;* Ioannis *huiuſmodi eſt.* Datis *nomen, ô phariſæi & Saducæi, ſimulationem magis, quàm ueritatem à magiſtris ueſtris docti, inter pœnitẽtes, uidete ut id ſerio faciatis, hic nõ fucis, ſed ueris agitur.* Niſi *enĩ ſolida reſipiſcentia, uos germanũ Abrahæ ſemẽ, cui ſoli Chriſtus pmiſſus eſt, declaraueritis, nõ liberabit, ab imminẽte gentis ueſtræ excidio, genus ex* Abraham *ſecundum carnem ducere.* Qui *nanq; huic promiſſam benedictionem hæreditent, uere Abrahæ filij, poterit* Deus *uobis omnibus ad unum extinctis, ex lapidibus ſuſcitare, nedum ex gentibus.* Et *ne neſciatis ſum me tempeſtiuum eſſe, ut mature reſipiſcatis, atq; ſaluemini à generatione iſta praua, prædico uobis proximũ eſſe, ut ea prorſus euertatur, uti imminet excidium arbori, ad cuius radicem iam ſecuris appoſita eſt.* Id *quod plus ſatis pridem meruit, quæ quantumlibet operoſe, lege & prophetis culta, uſq; pergit eſſe pietate ſterilis.* Vt *ergo infrugiferis ſolet arboribus fieri, ut ne ſolũ fruſtra occupent, excindantur & cõburantur, ita eiectos è terra quã fruſtra hactenus incoluiſtis, tã ingrati* Deo, *igni iræ* Dei, *tantũ non uniuerſi conſumemini.* Ergo *reſipiſcite, dum tẽpus habetis, & credite, quem prædico* Chriſto, *is unus poterit malis, quæ ſuperuenient ueſtræ genti, uos eximere.* Similitudo *arboris non in* Euangelijs *tantum, ut infrà 7.*

ſrà 7· & 12· Lucæ 13· ſed in pſalmis quoq; admodum fre quens eſt, ut 1·38·52·92·

Ego quidem baptizo uos aqua.

Hic incipit, territis iam comminatione imminentis iræ Dei, Chriſtum ſaluatorem annunciare· Ego quidem baptizo aqua· Qu·d· à me fruſtra ſalutem expectabitis, qui aqua tantum abluo, quæ certe peccata auferre non poteſt, quare ſi ut qui uere peccata ueſtra agnouiſtis, illis purgari optatis, poſt me ueniet, regnũ Dei mira dicendi authoritate, tũ inauditis miraculis annũciaturus, cũ ego munere meo defunctus ero, qui ante me factus eſt, multo me prior, nimirum qui uenit è ſupernis, æternum patris uerbũ, unigenitus Dei, quem diligit pater & cui ſpiritũ præter menſurã, ac omnia dedit in manus, ut qui in filiũ credit, habeat uitam æternam, hic in medio ueſtrũ modo ſtetit, iã inter uos adeſt, ut munus ſuũ obeat, ut ſaluatorẽ orbis ſe declaret, uobis licet etiamnum incognitus ſit, quare creſcere illũ, et minui me, oportet, qui illi, nõ mihi plebem paraturus adueni, hunc ergo ſuſcipiatis oportet, in hunc credere uos neceſſe erit, & huius fieri diſcipulos, qui ſcilicet uenit, ut populum ſuum à peccatis, iuxta nomen ſuum ſaluet, in quem qui credit, habet uitam æternam, qui minus, non uidebit uitam, ſed ira DEI manet ſuper ipſum· A me ergo ad fortiorem hunc, qui multo plura quàm ego poteſt, cui non dignus ſum, ſordidiſſimum abiectioris ſeruuli officium facere, calciamẽ

Euangelion Chriſti quod Ioannes prædicauit·

ta ſcilicet ſoluere, & portare concedite· Ille & potentiore uos baptiſmo, ſi ex ſuo grege uere fueritis, nimirum non aquæ ut ego, ſed ignis, quo ueteris hominis ſordes exurãtur, et noui penitus atq; cæleſtes reddamini tinget· Hic uero ignis eſt ſpiritus ſanctus, qui ut fide uera corda purificat, Deoq́; cõſecrat, ita ut uaſa gloriæ parat atq; inſtruit, ut ore quæ credunt, animoſißime confiteantur & uirtutes Dei *deprædicent·* Hoc Euangelion *eſt, quod* Io· *de Chriſto prædicauit, ut hic* Mar·1·*Lucæ* 3· Ioan·1· *&* 5·*legimus·*

Nota *ſpiritum ſanctum, hoc eſt, ſanctam illam & diuinam uirtutẽ atq; energiam, qua afflatæ diuinitus mentes innouantur, illuſtrat ſcilicet, ut iã diuina queant percipere, ad quæ natura alioqui ſtupent, tum accenſæ, ut eadem ardeant, quæ natura alioqui faſtidiunt, hunc inquã ſpiritum* Dei, *& optimi patris afflatum, atq; uiuificam auram, ſcriptura nunc aquæ nomine, nunc ignis per metaphoram uocat, ut diuina omnia non niſi tranſlatitie ſignificamus·* Nam *quòd & ſpiritus dicitur, ſanè tranſlatio eſt·* A*qua uero uocatur, quòd ſteriles aliâs mentes, ad fructificandum pietate fœcundat·* Sic Ieſa·44· *Effundam aquam ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridam, effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionẽ meã, ſuper germina tua ·* Et *florebũt ſicut inter herbas, ſicut ſalices ſup̱ riuos aquarũ·* I*ſte dicet·* Domini *ego ·* Et *hic, uocabit in nomine* Iacob , *& ille ſcribet manu ſua* DOMINI, *& in nomine* I*ſraël cognominabitur·*

De ſpiritu ſancto & nominibus eius·

Hic

Hic uides, quas aquas & flumina Dominus pollicetur effuſurum ſe ſuper ſitientem, & aridam, eaſdem mox uocare ſuum ſpiritum, ſuum uiuificum afflatum, & nouæ uirtutis aſpirationem ſuper ſemen, & benedictionem ſuper germina, nimirum ſuper electos, qui ſunt uerum ſemen & germen Iſraëlis· Quo ſpiritu, quaq; benedictione, quo nouæ mentis dono, electi florebunt, & citiſſime & feliciſſime, uti herbæ ſolent cito enaſci, & ſalices iuxta riuos aquarum, licet quotannis putentur, repullulare· Porrò fructus, ad quem per ſpiritum illum fœcundantur, ut mox enaſcantur & effloreant, eſt, quód ſolida fide uolent, omnes Domini eſſe, idq; liberrime confiteri, ſcribendo manu ſua, teſtãdo illud ſcil· uerbis & opere, deniq; uere Iacob & Iſraël, hoc eſt, populus Dei, erunt, & uocabuntur· Hunc eundem ſpiritum, & Dominus noſter Ioan, 7· aquas uocauit, di· Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ· Et Ioan· 4· quiſquis biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis, in uitam æternam· Qui utiq; ſpiritu Chriſti fuerit præditus, is arrabonem habet uitæ æternæ, cognoſcit, docente unctione iſta, quæ ſaluti illi eſſe poſſunt omnia, certus eſt, omnia in bonum ſibi cedere, ſe filium & hæredem Dei· Quid bonorum poſſet huiuſmodi ſitire? Intra ſe habet fontem aquæ uiuæ, ſpiritum Dei, unde ſcaturit largiſſime, quicquid ſapientiæ, uitæ, atque conſolationis poſſit deſiderare· An non

Cur ſpiritus ſãctus aqua·

ſalit hic fons in uitam æternam, dum ita potat, ut nihil bonorum ſitias, & ad quemlibet pietatis fructum fœcunderis, idq́; adeo, ut de uentre tuo, hoc eſt, de intimo tui, ubi iam omnium doctor & uiuificator ſpiritus habitat, flumina aquæ uiuæ, ſpiritalis ſcil. doctrinæ, exhortationis, conſolationis, aliorumq́; bonorum operum, perpetuò et abunde in modum æterni fontis, cuius aquæ nunquam deficiunt, ad proximos dimanet? Sunt autem & alia apud Prophetas & pſal. loca, in quibus, aquæ atq; fluminis nomine ſpiritus ſanctus ſignificatur, ut Ieſa. 12. Ieheſcel. 36. Pſal. 146. 65. atq; alijs, idq́; ad ſignificandum, uel quòd ab ipſo eſt, bonorum operum fœcunditas, uel quòd in æſtu tentationis ſolus recreat, uel quòd ſitim bonorum ſolus reſtinguit, uel deniq; quòd peccatis unus repurgat, quarum ſcilicet rerum, in aqua eſt aliqua ſimilitudo.

Quomodo ſpiritus ſanctus ignis. Porrò ignis propter uim & uehementiam dicitur, totum nanq; hominem immutat, ſordes peccatorum exurit, & in promouenda gloria Domini, prorſus ardentem reddit atq; inuictum. Id quod in Apoſtolis planè apparuit, qui ſpiritu donato, ignita uerba loquebantur, & inuicta, ut uix in alijs æque declaratum ſit illud Ieremiæ 23. Nunquid non uerba mea ſunt, quaſi ignis, dicit Dominus, & quaſi malleus conterens petram? Hoc per igneas illas linguas, quæ accepto ſpiritu ſancto, uidebantur ſuper Apoſtolos Acto. 2. indicatū fuit. Vnde tam Ioannis uerba, de baptiſmo ſpiritus, quàm CHRISTI

ipſius.

ipſius· Acto· primo· Ioannes baptizauit quidem aqua, uos autem baptizabimini in ſpiritu ſancto, uidentur peculiariter de uiſibili hac ſpiritus ſancti miſsione in ſpecie ignis loqui· Sed quod aliquandiu in ſanctis primæ Eccleſiæ geſtũ eſt uiſibiliter, idem mox et uſq; in præſens geritur in omnibus electis inuiſibiliter· Qui enim ſpiritum CHRISTI *non habet, is non eſt eius*, Roma· 8· *Vbi aũt ſpiritus eſt, reddens electos* Dei *filios, illic nec ardor ille, atque cõmoda facultas,* CHRISTI *gloriam propagandi, poterit cuiquam pro ſuo munere & loco, quem in* CHRISTI *corpore obtinet, deeſſe· Quod ut tanto facilius crederemus, aliquandiu uiſibiliter ad impoſitionem manuum* Apoſtolicarum, *ſpiritus ſanctus iſta efficiens, datus fuit, ut* Acto· 8· 10· & 19· *legimus· Sicut & alia miracula, cum electis quibuſdam deus & fecit, & curauit conſcribi, non ſanè quòd alij credentes & electi ipſi minoris eſſent, qui ut filios habet omnes, uerum ut in illis, quibus cum tanta miracula operatum legimus, uideremus, quanti ipſi, quotquot nomini eius confidimus, eſſemus, propter quos, priuſquam aliquod nos bonum deficere pateretur, non minora eſſet prodigia æditurus· Atqui dum conſueto rerum ordine abunde nobis in omnibus proſpicit, quid miracula requireremus, ſiquidem fidei intereſt, ut rariora nunc miracula fiant, quam tamen priora illa, non mediocriter alunt, & confirmant·*

Quare ſpiritus ſanctus ſpiritus.

Cæterum & ſpiritus nomen quo crebrius uocatur, eadem ratione, uis hæc Dei, habet, quòd uentus, et aura, quibus hoc nomen ſpiritus primo inditum fuit, res ſint, uiſibiles quidem, & à craßitie reliquorum corporum, ſemotiores, at miræ ſimul potentiæ & uirtutis. Quod et ipſum, in die illo ſancto pentecoſtes clare ſignificatum fuit, dum fieret, repente de cælo ſonitus tanquam impetu uenientis flatus uehementis, & repleret totam domum ubi erant ſedentes. Itaq; uiſibiliter tum præſtitum fuit, qđ hic de Chriſto Ioannes prædixerat, & poſtea Act. 1. ipſe quoque fuerat pollicitus, ut ſpiritu & igni diſcipuli baptizarentur, uerum ut dixi, ad declarandum, quòd eundem baptiſmum, à Chriſto, quotquot ipſi crediderint, certò accipiant. Quòd uero utroq; nomine ſpiritus, & ignis, uim iſtam diuinam hic Ioannes uocauit, fecit ut clarior eſſet ſui & Chriſti baptiſmatis antitheſis, et ut ita Chriſtum ſe fortiorem declararet. Quaſi di. Ego baptizo aqua tantum, quantulum hoc? Poſt me ueniens autem baptizabit igni, & non quolibet, ſed qui ſit ſpiritus ſanctus, qui purget & innouet, non tamen conſumat. Videte igitur quanto me ille præcellat, quàm cupide præ me illum debeatis ſuſcipere. Marcus & Ioannes ſatis habuerunt ſpiritum, aquæ oppoſuiſſe, ignis nomine ſuppreſſo.

Vocatur deniq; ſpiritus ſanctus, etiam unctio, ꝙ ſicut unctione olim ſacerdotes & reges, ad officia ſua depùtabantur, & ceu idonei declarabantur, ita ad uiuendum

& glori

& glorificandum Deum electi, per ſpiritum Dei inſtituuntur, & idonei non tam declarantur quàm efficiuntur· Vnde eſt illud Ioan·in Epiſtola ſua prima, cap·2· Et non neceſſe habetis, ut quiſquàm doceat uos, ſed ſicut ipſa unctio docet uos de omnibus & uerax eſt, &c· Etenim tota ſalutis ſumma in hoc ſita eſt, ut quæ Dei ſunt, ſolide doceamur, quandoquidẽ uita æterna eſt, Deum cognouiſſe, & quem miſit IESVM Chriſtum·Ioan·17· Cæterum de hac unctione plura ſuprà, ubi rationem nominis Chriſti, explicaui·

Porrò Dominus cognominauit hunc παράκλητορ, id eſt, paracletum, non tam conſolatorem, quàm exhortatorem & impulſorem· Nam miſſurum ſe illum pollicebatur, ut Apoſtolos omnia doceret, & à ſe dicta ſuggereret, ut teſtaretur, de ſe, deniq; ut mundum argueret, utrunq; ſanè in Apoſtolis·Vt igitur teſtari de Chriſto, & mundum arguere, magnæ molis res, & perſecutionis feraciſſima eſt, ita ſanè omnibus, quibus hoc muneris delegatur, ut Apoſtolis, perneceſſarium eſt, uirtute ex alto indui, ſicut Dominus ſpiritum uocauit, Lucæ ult· hoc eſt, habere paracletum, qui nõ ſolum, afflictis cõſolationem, ſed timidis alioqui, & mortem natura horrentibus, animos addat, ut contempta mundi potentia, & mortis timore poſthabito, regem Chriſtum intrepide omnibus annuncient, atq; præ eo omnia liberrime damnẽt· Lucæ 11·ne et hoc præteream, ſpiritus ſanctus digitus Dei dicitur, hoc eſt, uis & potentia Dei, ſicut & Pſal·33· Verbo

Domi-

Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis uir tus eorum.

Non habet autem hæc uis Dei, & ſanctiſsimus afflatus, tot nomina, quin plura in nobis operetur & efficiat. Primarium uero eſt, quòd nos diuinarum rerum, quas animalis homo nec moratur, nec poteſt percipere, curioſos reddit, & intelligentes, ut & uerbum Dei ſitiamus, & auditum, ut indubitatum Dei uerbum excipiamus et ſeruemus, in eo propitium nobis Deum per Chriſtum, atq; beneuolentiſsimum patrem agnoſcẽtes. Proximum, quòd nos accendat, ut nihil prius habeamus, quàm gloriam Dei, & gratiam nobis in Chriſto factam, prædicare & promouere, nullius rei, ne uitæ quidem iactura deterriti. Deinde tranſanimat adeo, ut qui antea tantum noſtra in omnibus quærebamus, abnegatis nobis ipſis, quæramus quæ ſint aliorum, & ſyncera nos dilectione, omnibus ſeruos addicamus, præcipue autem domeſticis fi dei. Poſtremo domat quicquid his in nobis repugnat, ut ſanè tota noſtra natura, quæ caro in ſcripturis uocatur, diuinæ uoluntati aduerſatur. Hæc ſanè in omnibus, qui CHRISTI ſunt, ſpiritus ſanctus operatur. De quibus Ioan. 14. 15. & 16. Roma. 5. & 8. 1. Corinth. 2. Gala. 4. & 5. 2. Timot. 1. ac locis alijs pluribus, multa legimus. Iuxtà autem, quoniam per ſpiritum ſanctum, electi, noui homines redduntur, conditi ad gloriam Domini, uti Ieſa. 43. ipſe dicit: Omnem qui uocatus eſt, nomine meo, & ad gloriam meam creaui eum &c. ac pau lo poſt.

Quid ſpiritus ſanctus operetur.

lo poſt. Populum iſtum formaui mihi, laudem meam narrabit. Vnde & uaſa gloriæ, Roma. 9. à Paulo uocantur, neceſſe eſt, ut ſicut ad uaria deputantur uitæ munera, in quibus propagandæ gloriæ Domini ſeruiant, ita & uarijs dotibus inſtruantur, ut id commode poßint. A nobis enim non ſumus ſufficientes cogitare quicquam, tanquam ex nobis ipſis, 2. Corinth. 3. Eas iam idem ſpiritus unicuique pro ratione muneris, ad quod conſtitutus eſt, abunde ſuppeditat, ac in omnibus inſtituit atque dirigit, quorum dicto uel facto opus fuerit. Ipſe loquitur, & agit in electis omnia, uti in eis iam uiuit per hunc ſuum ſpiritum CHRISTVS, non ipſi. Id uero eſt, quod Paulus Roma. octauo ſcribit: Quicunque ſpiritu DEI aguntur, iſti filij Dei ſunt. At uero de uarietate dotium, 12. Roma. 1. Corinth. 12. & Epheſi. 4. legimus. Vnicuique enim datur manifeſtatio ſpiritus, ad id quod expedit, &c.

Ex his iam puto liquere, quid illud ſit, quod Ioannes ait, ipſe uos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni. Perinde enim eſt, ac ſi dixiſſet, ſignum tantum, ueri baptiſmi eſt, quod equidem confero, ille Chriſtus eſt, qui cũ omnium poteſtatem à patre acceperit et ſit ſuper omnes, diuinà quadam uirtute uos afflabit, & iuxta Iohelis uaticinium perfundet, nouaq́; mente donabit, ut uere peccatis liberi, & iuſtitia ſolida præditi, ſitis euaſuri, abunde deniq; inſtructi, ſiue ſapientia, ſiue ſcientia, ſiue prophe

tia

tia,ſiue facultate linguarum,ſiue quacunq; re alia, quæ ad ueſtram ſalutem,et propagandam gloriam Dei, opus eſſe poterit·In quo ſanè diuinitatem & regnum Chriſti apertiſſime prædicauit,cum illi communem cum patre in nouandi nos,iuſtificandi,atq; planè beatificandi uim,hoc eſt, donũ ſpiritus ſancti adſcribit· Quod et de ſe ipſo Dominus teſtatus eſt,cum Io·15·ait: Cum uenerit paracletus quem ego mittam uobis à patre, &c· & 14· Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quẽ mittet pater in nomine meo· Vide filius mittit à patre,& pater in nomine filij,nimirum quia filio pater regnum ſanctorum tradidit, quem illis quoque morte ſua placatum ipſe reddidit, unde ſpiritum filiorum Dei accepta licet à patre poteſtate, iure diſpenſat,qui idem cum patris ſit donum,dicitur à patre, ſed per Chriſtum, hoc eſt,in nomine ipſius mitti· Eant nunc inconſulti homines,et dicant à Ioanne non prædicatum Euangelion ·Hactenus de ſpiritu ſancto, & nominibus eius,quantum huic loco ſatis eſt,& utinam hoc Chriſti baptiſmo,contingat quotquot Chriſti nomine cenſentur baptizari,et ſpiritũ,cordium innouatorem, uere percipere, is facile illos omnia, quæ eis eſſe ſaluti,aut ab illis poſſent in gloriam DEI cedere, & doceret & ſuppeditaret·

Cuius uentilabrum in manu ipſius.

Saluatorem, quia ſpiritus iuſtificatoris donatorem

iam

iam prædicauit, his modo annunciat & iudicem · Omnē enim iudicium, dedit filio pater, ut omnes honorificent filium, ſicut honorificant patrem, Ioan·quinto· Area uniuerſitas hominum eſt, præcipue autem uulgus Iudæorū· Horreum regnū cælorum, populus electorum, Domino uere credentiū·Ventilabrū uerbū Euāgelij, quod iā in manu habere illum prædicat, quia iam tum incipiebatur palàm enunciari· Illo ergo primum Iudæos, inde & reliquos populos erat excuſſurus, electos, qui per triticum ſignificantur, ſanctorum cœtui adiuncturus, paleas uero, hoc eſt, reprobos, æterno igni adiudicaturus · Quicunq; enim Euangelio credunt, de morte ad uitam iam tranſierunt, Ioan·5·qui minus, iam iudicati ſunt, Ioan·3· Quia autem peculiariter hic cum Phariſæis & Saducæis, ac reliquo Iudæorū populo agebat Ioannes, uеriſimile eſt, peculiariter in ipſos quoq; hæc dixiſſe · Qui quidē populus Chriſti proprie erat, in propria enim uenerat, Ioan·1· Sed dum uſque pergerent deo aduerſari, ipſe aderat uentilabro uerbi ſui, ex ipſis ſuos ſelecturus, atque in horreum ſanctorum repoſiturus, reliquos ut inutiles paleas, quibus impij, et pſal·1·comparantur, igni inextinguibili, qui tamen uiſibiliter per Roma·cœpit flagrare, exuſturus· De quo igni uarijs locis in Prophetis prædictum eſt, inextinguibilem autem, nominatim Ieſa·ultimo teſtatur· Ignis inquit eorum, non extinguetur ·Hic iam finis eſt orationis Ioannis planè Euangelicæ, atque pie artificioſæ · Cum enim nullis niſi qui ſe peccatores agnoſcunt,

ſaluator CHRISTVS aduenerit, primum peccati ob-iurgat, & uel iminentis ultionis metu ad reſipiſcentiam conatur permouere, mox territis, CHRISTVM prædicat ſaluatorem, nimirũ qui illos eſſet baptizaturus igni & ſpiritu ſancto, hoc eſt, nouam & diuinam mentem afflando, ad ſalutem renouaturus, poſtremo ut ad hunc urgeret, magisq; ſolicitos, ut huic ſeſe cõſecrarẽt, redderet, atq; in officio perdurarẽt, iudicem omnium fore annunciat, quiq; ipſum ſpreuerint, æternúm perituros. Quem profecto ordinem ubiq; Paulus obſeruauit & Apoſtoli reliqui, imò et Chriſtus ipſe, neq; eſt oratio Euangelica, quæ non ad hunc modum fuerit inſtituta.

Porrò Lucas paucula, quæ Ioan. præterea præcepta uitæ dedit, commemorat. Turbis quidem quid faciendum ſibi eſſet rogantib. reſpõdit, qui duas tunicas haberet, impartiret non habenti, & qui haberet eſcas ſimiliter faceret, quo ad legem charitatis, omnia ſummantem, remiſit; quod proprium ſcilicet erat prædicatoris Euangelici, qui poſt fidem in CHRISTVM, nihil niſi nouum dilectionis præceptum commendat. Monuit ergo, ut qui abundaret rebus, quarum uſum uita præſens requirit, proximo quẽ ſicut ſeipſum diligere debet, impartiret, ita opere & ueritate, dilecturus, non lingua tantum & uerbis, 1. Ioan. 3. Atq; ita ex uno dilectionis officio, hortatus eſt ad omnia. Tota nanque oratione tropis, quo penitius uulgi animis inſideret, uſum uidemus. Peculiariter aũt publicanis & militibus præcepta dedit, his ne quem concuterẽt, aut con

tumelia

tumelia afficerent, contētiq́; eſſent ſuis ſtipendijs; illis aut ne ſupergraderentur, id quod eis eſſet conſtitutum, neũtros iubens inſtituto decedere, cũ tamen is eſſet, qui Chriſto uenerat perfectam plebem parare. Ex quo certe colligitur, ſed pijs, non cõtentioſis, qui cætera innocenter, in utroq́; R. publicæ ſuas operas collocãt, nequaquam Chriſto indignos eſſe. Vnde nec ipſe Dominus Centurionem illum, cui teſtimonium tulit, fide maiore præditum, quàm quiſquam in Iſraël, munus ſuum deſerere iuſsit, ſicut nec Petrus Cornelium, aut Sergium Paulus. Omnino enim cum tanta ſit, malorum turba, opus eſt, ut legibus, ita & magiſtratu, cuius poteſtatem ſanctam habent, quotquot pij ſunt, eoq́; licet ipſis, neque legibus, neque magiſtratu opus exiſtat, operam tamẽ ſuam, quiſq; pro ſua uocatione, ad hoc libenter impendit, ut res tam neceſſaria orbi non intercidat, aut contemnatur, non minus, quàm CHRISTVS ſoluerit ipſe didrachma, infrà 17. Vt autem & militare, & publicanum agere, per ſe Chriſtianiſmo non pugnat, ita per paucos inuenias, qui pure in hiſce officijs uerſentur, quare utrunque & apud Iudæos, etiam pios olim, & poſtea apud Chriſtianos infame extitit. Quod tamẽ nullus eo rapiet cordatus, quaſi prorſus nemo, pie in militia, atque publicanorum officio, queat uerſari. Secus nanque habere, cum hic, tum ille Roma. 13. locus, tum pleriq; alij aperte conuincunt.

Publicani et milites, poſsũt Chriſtiani eſſe.

Sunt autem publicani qui quid à fiſco conducunt, præcipue autem uectigalia, authore Vlpiano in pandectis iuris ciuilis, titulo de publicanis et uectigalibus. Apud Ro. olim habiti ſunt homines honeſtiſs. & ornatiſs. ut eos M. Tullius prædicat in Oratione pro lege Manilia, neq; ſanè hodie habentur minoris, etiam apud Christianiſſimos, ſi titulum ſpectes, neq; id mirum, quando cœpit uulgo nemo magni habere, niſi qui plurima poßideat. Ideo autem Iudæis ordo publicanorum tantopere infamis fuit, quòd Romanorum apud eos, uectigalia exercerent, eóq; non tantum cum illis allophylis, plus quàm ſupercilium concederet phariſæorum, communicarent, ſed etiam tyrannidi, qua contra legem Dei ſe premi putabant, inſeruirent. Ad hæc iſtiuſmodi hominibus, in procliui fuit, ui & rapina peccare, quando per paucos ad hoc muneris, niſi immodica habendi cupiditas, pertrahat, quare & peculiaribus eorum auaritia ſepta & notata legibus fuit. Scribit enim Vlpia. Quantæ audaciæ, quantæq; temeritatis ſint publicanorum factiones, nemo eſt qui neſciat. Vnde Zachæus quoq; dicebat Domino, tanq̃ fraudis ſuſpectus, ſi quẽ fraudaui reddo quadruplum, cum Lex non niſi dupli reſtitutione, ſiquidem intra annuum eius poſtulentur, ſimpli ſi poſt annum, publicanos condemnet, ut in Pandectis titulo iam ſuprà citato legitur. Quin & Ioannes, quaſi à familiari illis peccato, præ cæteris hortatus, ne ſupra q̃ conſtitutũ eſſet, exigerẽt. Hac itaq; cauſſa, ut dixi, etiam probatioribus Iudæis, hoc hominum genus non p=babatur,

Qui publicani.

babatur, ut planè pijs ſordidi quæſtus eſſe debent, quibuſ cunq; diuitiæ quærũtur, aut non ſui uultus ſudore uictus paratur, niſi aliò R. publica, aut fratrũ cõmodũ uocet, at nobis mundi contemptoribus Chriſtianis, id enim nomine profitemur, ut quæq; ars lucroſiſsima, ita habetur et hone ſtiſsima, neq; ſolum dignitatem iam, ſed ſapientiam, pietatẽ, deniq; & fœlicitatem, opibus metimur, quos ut regina Saba Iudæos, Cicero Ethnicus condemnabit, ſi modo ſenſit ut ſcripſit, quod perrarò filij Adam ſolent. Nam longe ſanctius de artificijs & quæſtibus, lib. officio. 1. præcepit, quã ſententia ſit hodie, non uulgi tantum Chriſtianorum, ſed eorum quoq;, qui primæ inter nos notæ uolunt haberi.

Tunc accedit IESVS à Galilæa ad Iordanem.

Præmiſsis, quæ Ioannes ut Ieſum Chriſtum eſſe demõſtraret, geſsit et prædicauit, iam incipit Euangeliſta, ex proprijs dictis et factis Dominum noſtrum orbis ſaluatorem declarare, primoq́; omnium loco, ut baptizatus, non aqua tantũ, ſed et ſpiritu, et non tam à Ioanne, in regnũ cælorum, nouũ Dei populum inauguratus, quàm à patre, doctor & rex, electorum, uoce cælitus lapſa, fuit declaratus, commemorat. Tunc ergo inquit cum præfinitum ſcil. à patre tempus iam appetijſſet, & Ioannis teſtimonio eſſet annunciatus, uenit à Galilæa, ubi ſcil. priusquã ad peculiare munus uocaretur, in communi mortalium uocatione, labore ſuo, ut omnino uериſimili exiſtit, ſibi forte & matri uictum quæritans, perdurauerat. Nam Marci 6. et fa

Chriſtus uſque 30. annū laborauit manibus.

ber & fabri filius, à gentilibus ſuis, memoratur, certe literis uacaſſe eum dici non poteſt, cum Ioan. 7. legamus miratos Iudæos dixiſſe: Quomodo hic ſcit literas cum non didicerit? multo minus indulſiſſe ipſum ocio Chriſtianus cogitabit. Quare uero potiſſimum in contempta Galilæa natione uiuere uoluerit, quæ uidetur mihi ratio, in finem cap. 2. adſcripſi. Porrò anteaquam regnum Dei Euangelizare inciperet, munusq́; ſuum auſpicaretur, uoluit baptizari, hoc eſt, communem Chriſtianorum teſſeram, & ipſe geſtare, perinde ac ſi imperator quiſpiam, quod militibus daret, eodem tanquam militum unus ſigno, ipſe quoq; inſigniretur. Ita et circunciſus fuerat, eo ſigno Iudæorum populo accenſus, iam ergo cum nouus ſcribi Domino exercitus per Ioannem ceperat, & regno cælorum ciues colligi, ijq; ſigno baptiſmi, ab alijs ſecerni, inter hos quoq; Dominus Ieſus, licet rex & imperator eorum eſſet, dare nomen uoluit, ac communi alijs ſigno, pariter inſigniri, ita & in hoc fratribus aſſimilatus, quibus in nullo, niſi ſolo peccato, uoluit diſsimilis eſſe. Heb. 4. Quod autem in pœnitentiam Io. baptizabat, hoc eſt, qui ſe peccatores agnouiſſent, pœnitentium ordini inſcribebat, tam non horruit, quàm antea circunciſione ceu impurus, in ordinem recipi eorum, quos oporteret innouari, cum tamen ut pœnitentia, ita innouatione, haudquaquam opus illi eſſet. Signum utrunq; fuit, & teſſera populi Dei, hactenus utroq́; uſus eſt. Licet nanq; princeps populi Dei eſſet, ut tamen humilitatis tempore, in ſimilitudine

tudine hominum factus, figura quoq;, hoc eſt, uita & con uerſatione ut homo reperiri uoluit, ita mirum non eſt, qui in aßimilatione carnis peccati, à patre eſſet miſſus·Ro·8· ſi pariter pœnitentuim teſſeram non abhorruerit, ut factus ceu unus ex ægrotis, eo gratior, quo ſimilior atq; familiarior, medicus illis admitteretur·

Ad quid Dominus aduenerit baptizari·

Porrò qui baptiſmum præcipue in hoc inſtitutum affirmant, ut uel peccata abluat, uel contra ea conſcientiam confirmet, non facile, quare Dominus uoluerit baptizari, qui abluenda nulla peccata, neq; opus ulla contra ea conſcientiæ confirmatione habebat, commodam ſolidamq; rationem reddent· Secundum hos uideretur Dominus baptiſmo uoluiſſe, ſe peccatorem ſimulare, qui quod proprie contra peccata inſtitutum eſſet, ſuſcepiſſet·At nobis non ita, qui uſum baptiſmi alium ignoramus, quàm ut eo quis de populo dei eſſe declaretur, & uitam Dei profiteatur·Eoq; cum Dominus cætera uoluit hominem agere, & figura in omnibus ut homo reperiri, omnino conſe=ctaneum erat, ut & uulgari cerimonia, hominem Dei, ſe quoq; pfiteretur·Reliqui quidē cum ſe homines dei profitētur, ſimul peccatores ſe agnoſcant, atq; reſipiſcētiam pfiteantur, oportet quod præter Chriſtū omnes ſint peccatis obnoxij, & niſi illis mortificentur, nequeant eſſe ex dei populo· Attamen huic conditioni, ut quis ſit ex filijs DEI, & populo ſancto, non plus adhæret mori peccatis, quàm humanitati, eſſe obnoxium peccatis·Vt ergo aßimilationem carnis peccati, ꝓpter nos non horruit in ſi

militudine hominum factus, & figura ut homo repertus. aſsimilationem mortis, carnis, peccati, quare horruiſſet baptizatus? Quem hominem eſſe, peccati non potuit conuincere, cum tamen nemo eſſet omnium mortalium præter ipſum unum, peccati purus, eum dare nomen inter homines DEI, infamare peccati multo minus potuit, quanquam æque præter eum ſolum, nemo omnino ſit, qui hominem ſe Dei, ſine peccatorum confeſsione, & reſipiſcentiæ profeſsione, poſſit uere teſtari. Expectamus tamen, ut olim & homines, & homines Dei ſimus, ut peccatis liberi, ita nullam quoque reſipiſcentiæ neceſſitatem habentes. Proinde baptizari CHRISTVM uoluiſſe adſerimus, ut & ſe, de eorum numero profiteretur, & ita agnoſceretur, quos ciues cælorum Ioannes uenerat colligere, in quem ſcilicet uſum, præcipue baptiſmus erat inſtitutus. Sic uero, & inſtitutum Ioannis confirmauit, & ad amplectendum illud alios pellexit, præter inſigne, cum humilitatis, tum noſtri dilectionis exemplum, quod iuxta nobis commendauit, qui ſe noſtri cauſſa, huc uſq; demiſit, ut nobis per omnia, excepto ſolo peccato, aſſimilaretur, quo nos ſibi ſimiles redderet. Hoc uero exemplum, mire condemnat noſtros ſacrificos, qui reliquo CHRISTI populo, uolunt tantopere præſtare, et ægre adeo ferunt in ordinem ſe redigi. Chriſtus qui ſuper omnes erat, etiam peccatoribus per omnia, præter unum peccatū uoluit ſimilis eſſe & habe

Exemplū contra eos qui nolūt è uulgo eſſe.

& haberi, & iſti cum ne ex plebe quidem ſint Eccleſiæ, *quod palàm uita ipſorum clamat, ſoli tamen ſancti , &* Eccleſia *ipſa haberi contendunt, atque penitus numero eximi.*

At Ioannes prohibebat illum &c.

Vnde nouerat eum, ut prohiberet? Nam Ioan. 1. *legimus dixiſſe.* Ego *neſciebam eum, ſed qui miſit me, ut baptizarem in aqua, ille mihi dixit, ſuper quem uideris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto, & ego uidi , & teſtimonium perhibui, quod hic eſt filius* Dei. *Hæc ſunt uerba eius.* Io. 1. *Si iam neſciebat Chriſtum, quod bis dixit , donec ſuper illum uidit Spiritum* S. *deſcendentem, quod ſcilicet ſignũ agnoſcendi eius, ipſi* Dominus *dederat, & Spiritus* S. *in baptizatum iam, ut hic noſter teſtatur, &* Lucas, *primũ deſcenderit , qui potuit ante baptiſmum illum agnoſcere adeo, ut diceret ei.* Mihi *opus eſt ut à te baptizer?* Neque *enim firmum eſt, quod dicunt quidam ,* Dominum *à* Ioanne *; cum ad baptiſmum ueniſſet , non ſummum illum* Meſſiam *filium* Dei *agnitum, ſed aliâs hominem inſignitè pium, quod ipſis oculis, totoq; uultu & inceſſu, admirabilis eius probitas ſeſe exereret .* Nam *quamlibet pius homo uiſus* Ioanni *fuiſſet, non potuiſſet tamen indignum eo putare, neq; per baptiſmum populo nouo* Dei *accenſeri, neq; id à ſe ſuſcipere, qui ut toti* Iſraëli, *eoq; omnibus quamlibet eximijs miſſus erat, iſto modo* Chriſtum *manifeſtare.* Vnde *maiorem quàm ut à ſe baptizaretur nemi-*

Concordia Io. 1.

 nempo-

nem potuit agnoſcere, niſi cui non eſſet opus Chriſto. Ad hæc cui potuiſſet alij quàm ipſi Chriſto dicere, mihi opus eſt, ut à te baptizer? Certe nullus alius, in hoc erat miſſus. Nouit ergo cum hæc diceret IESVM, Chriſtum eſſe, regem & ſaluatorem populi noui, ideo recte dicebat. Mihi opus eſt, ut à te baptizer, ut à te ſanctorũ rege, ĩ regnũ tuũ recipiar, ut tuo baptiſmo ſpiritus baptizer, & tu uenis ad me, ut pfundaris aqua, et illorũ cœtui adſcribaris, qui & ſi populus Dei ſint, ſimul tamẽ peccatores & exiſtunt, & hoc meo baptiſmo id palam eſſe ſe pfitentur?

Vnde ergo ipſum agnouit, cum ſignum datum, deſcendentis ſpiritus nondũ uidiſſet? Quom certũ ſit ipſum agnouiſſe, priuſquam id ſigni uidiſſet, dicere oportet, per reuelationem patris eum fuiſſe illi, cum baptizari peteret, proditum, quem ſcilicet antea de facie non nouerat, et ſi adeſſe, ac mox proditurũ ſe plebi nõ dubitaret. Sic ſignum illud ſpiritus ſancti deſcendentis, ſimile illi fuiſſe conſtabit, quod Dominus Moſe dabat, cum primum illũ populo ſuo educendo præficeret 2. Moſe 3. Hoc tibi aiebat, ſignum erit, quod miſerim te, cum eduxeris populũ meum ex Aegypto, ſuper montem iſtum, cultum exhibebitis Deo. Moſe autem longe antea quàm hoc fieret, certus euaſit, ſe diuinitus miſſum. Ita Ioannes ab eo, qui ſignum deſcendentis ſpiritus S. dederat, monitus fuit Chriſtum illum eſſe, qui tum baptiſmum ab ipſo petebat, antequam ſignum datum ei appareret. Vtq; Moſe illud, ad fidei confirmationẽ, non tam ſibi, quàm toti populo,

cui ſignum

cui ſignum id præſtitum prædicabat, ſeruiuit, ita & Ioanni utile fuit, hoc de Chriſto ſignum & promitti, & poſtea reddi, ut non tam ipſi, quàm omnibus credentibus eo fides in Chriſtum confirmaretur · In quod utiq; ipſum prædicauit, eademq; cauſſa ſcriptum, eſt ad nos quoque tranſmiſſum· Qui enim plenus ſpiritu ſancto erat, facile de IESV præſente, ab inhabitatore ſui admoneri potuit, hunc illum eſſe quem prædicaſſet, mox affuturum ſe fortiorem, quippe ſpiritus S· donatorem, hoc eſt, Chriſtum· Ac ita quod dixit (& ego neſciebam eum) in tempus referendum eſt, quod aduentum eius ad Iordanem anteceſſerat· Maluit autem Chriſti agnitionem, quàm ſimul & ex Dei indicatione, & ſigni exhibitione, tanquã pleniorem acceperat, quàm quæ ex ſola illi reuelatione contigerat, populo teſtari· Verum quod ignotus Ioanni, IESVS uel de facie uſq; ad tempus baptiſmi manſit, factum eſt, ne ex pacto uideretur illum tanto elogio honeſtare, cæterum domeſticus planè teſtis, quippe cognatus quandoquidem mater eius Mariæ parenti IESV, cognatam fuiſſe Lucas teſtatur· Neq; item ueriſimile eſt, ut plenus ſpiritu S· ab utero matris non nouerit hunc ipſum IESVM, ſuum cognatum, ad cuius præſentiam in uentre matris exultauerat, illum quem prædicabat tum, Chriſtum eſſe, at iuxta ueriſimile eſt, cum hic in deſerto Iudææ, ille Nazareth in Galilæa uſq; egiſſet, ut de facie alter alterum humanitus non nouerit, donec apud Iordanem cõgrederentur, ibi autem ſimulatq; in conſpectu

Quomodo & cur Ieſus Ioanni incognitus·

Ioannis

Ioannis, IESVS *ueniſſet,quo ſpiritu in uentre ipſo præſente exultauerat,illum agnouiſſe·*

Reſpondens autem IESVS dixit ad illum, omitte nunc &c.

In præſens, quoniam tempus humiliationis IESV *erat,noluit numero eximi,ideo ait omitte nunc, id eſt, ſine iam humiliari,& ſicut cætera hominem me gero, ita hac cerimonia,hominem* Dei *me profiteri·* Non *plus eſt pœnitentibus,quàm hominibus adnumerari· Sic enim decet nos,ut impleamus omnem iuſtitiam, nihil quamlibet minutum aut leuiculum, quod diuinæ uoluntati probari agnouerimus,prætereūtes · Leuis per ſe momenti eſt,ablui aqua,at cum à patre tu in hoc miſſus es, ut ritu iſto regno cælorum,ciues adſcribas, & placuit patri,ut excepto peccato, per omnia ſimilem fratribus me exhibeam, non poteſt mihi non magni eſſe tuus baptiſmus, & decorum uideri,ut eodem quo reliqui ſcilicet, & ipſe ſigno inſigniar·Satis patet iuſtitiam in ſcripturis,pro impletione legis & ceremoniarū* Dei *accipi ,quare et baptizari, dum ita* Dominus *inſtituiſſet, portio aliqua iuſtitiæ iure* Domino *habita fuit·Monemur aūt hic,ne noſtra ſacramenta,& ſi res externas, cōtemnamus·Poſtquam enim ceremoniæ ſunt inſtitutæ diuinitus,debemus illis libenter & reuerenter uti, ſic omnem quoq; iuſtitiam impleturi·Neq; enim abſq; fructu, quoniam inſtituta* Dei *ſunt, ſi non defuerit nobis fides,illis utemur, ſed de uſu hoc ſacramentorum,alijs & ſuis locis ·* Porrò Ioannes *ſimulatq;*

Omnem iuſtitiam·

Externa Dei non cōtemnenda·

atq; Chriſti inſtitutum audiuit, contentus confeſſum ſe, & ſuam tenuitatẽ, et ipſius dignitatem, Dominum ſuum baptizauit, magis ſpectans quid diuina requireret authoritas, quàm quo digna eſſet ſua humilitas. Ita & nos ubi mandatum accepimus à Domino, ubi de uerbo ipſius conſtat, illi totis eſt obtemperandũ uiribus, quamlibet inepti, ad id aut indigni uideamur. Ad quæ enim uocarit Dominus, ad ea pares nos et idoneos facile reddet, ſiquidẽ ipſe operatur omnia in omnibus. Huius multo clariſſimum in Apoſtolis exemplũ propoſuit, quos cũ orbis doctores conſtituißet, ita ſpiritu ſuo inſtruxit, ut muneri iſti celſiſſimo, per omnia pares fuerint, licet pleriq; eorum idiotæ fuiſſent omnium rudiſſimi.

Et baptizatus IESVS, aſcendit protinus ab aqua, & ecce aperti ſunt illi cæli &c.

Hoc (protinus) uidetur ad apertionem cælorum referendum, qui mox atq; baptizato IESV, ex aqua uterq; Ioan. & Dominus aſcenderent, aperti fuere. Ita enim Marcus ſcribit. Et ſtatim aſcendens ex aqua, uidit diſcindi cælos, nimirum Ioannes. Quid enim uel Ioannes uel IESVS adeo feſtinaſſent, ex aqua ſeſe recipere, ut id nominatim, Euangeliſta memorare, duxißet operæ precium? Ambiguum autem tũ ex hoc noſtro Euangel. quàm Marco apparet, utri Ioan. an Chriſto cæli aperti, & columbæ ſpecie Spiritus S. uiſus ſit. Sed Ioanne commemorante, hoc ſignum Baptiſtæ datum, & ita quoq; Spiritum S. uidiſſe, tum quòd ἐπ' αὐτόν *tam hic, quã*

in Marco

in Marco legimus, non ἐφ' αὐτὸν hoc eſt, ſuper ipſum, non ſuper ſe, perſpicuũ ſit, cælos Ioanni *apertos, & ſpiritum S. ſuper* IESVM *fuiſſe cõſpectum.* Quod *autem ſimulatq; baptizatus Chriſtus fuit, ſpiritus ſanctus uiſus eſt ſuper ipſum deſcendere & manere, patrisq́; uox audita, hic eſt filius meus dilectus &c. monet, ilico ut gregi* Dei *uere accenſus, tui abnegationem fueris ex animo profeßus, ita in mortem* Domini *baptizatus, ſpiritum ſanctum adfore, idq́; tui innouatione manifeſto declaraturum, præter id, quod interne tuo ſpiritui teſtimonium reddet, & te dilectum* Deo *filium eſſe, cui plena fidutia acclames* Abba *pater*, Rom. 8. *& hæreditatem eius certo expectes.* Baptiſmus *enim ut* Paulus Ro. 6. *docet, & ſuprà adductum eſt, peccati mortificationem in nobis ſignificat, qua ſuſcepta, ilico adeße dinoſcitur & ſpiritus ſanctificator, neq; eſt de adoptione in filios* Dei, *quicq̃ nobis dubitandũ. Sed per* Chriſtum, *qui ſicut quod unctus præ omnibus eſt, Chriſtus, id eſt, unctus abſolute dicitur, ita pariter quod unicus eſt ex hominibus, in quo nihil* Deo *patri diſpliceat, uelut ſolus filius dilectus & gratus* Deo *pronunciatur.* Primogenitus *enim eſt omnium* Dei *filiorum, per quem ſolum habent omnes electi, ut* Deo *filij dilecti & grati exiſtant.* Vnde Paulus Epheſ. 1. Quemadmodum *elegit nos in ipſo, antequam iacerentur fundamenta mundi, ut eſſemus ſancti, & irrepræhenſibiles, coram illo in charitate, qui prædeſtinauit nos, in adoptionem filiorum, per* IESVM *Chriſtum in*

Quomodo Chriſtus dilectus &c.

ſeſe,

ſeſe, iuxta beneplacitum uoluntatis ſuæ, ut laudetur gloria gratiæ ſuæ, in qua gratificauit nos in dilecto.

Porrò apertio cælorum, Marcus ſcribit diſciſſos fuiſſe, uiſio fuit aperientis ſe, & coràm exhibentis maieſtatis diuinæ. Sicut & Iehezcel ſibi apertos fuiſſe cælos commemorat, cum uidit uiſiones Dei. Ita Stephanus. Ecce uideo cælos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei. Act. 7. Quid hoc aliud fuit, quàm apertior aliqua diuinæ maieſtatis, reuelatio, & manifeſtior Chriſti apparitio? Vt enim cæli cunctis creaturis corporalibus modis omnibus præſtant, ita cœperunt ſpiritalia per ea ſignificari, & Deo ipſi ſedes haberi, quæcunq; deniq; præter communem naturæ ordinem diuinitus donantur, cælitus miſſa dicuntur. Ita patrem in cælis inuocamus, in cælis noſtram conuerſationẽ & domũ nõ manufactã habemus, unde & ſaluatorẽ noſtrũ expectamus, hoc eſt, in ſupernis & ſpiritalibus rebus, in quibus lux diuinitatis reuelatius relucet, & Deus præſentius uidetur. Et quanq̃ corpori Chriſti, item Heliæ in cælum ſublato 2. Reg. 2. ſuus locus non deſit, erit tamẽ & ipſe planè diuinus atq; ſpiritalior, quàm ut ſenſibus iſtis noſtris queat patere. Cæterum Deus ita in cælis habitat, ut nullis omnino rebus poſſit contineri, ipſe autem omnia contineat & impleat. Ieſ. 66. Sic cælum de quo Chriſtus Ioan. 3. ait, nemo aſcendit in cælũ, niſi qui deſcendit de cælo filius hominis qui eſt in cælo, quid aliud eſt, q̃ apertior Dei præſentia et plenior diuinitatis perfruitio? Nec aliud eſt, tertium

Quid cælorum apertio.

illud

illud cælum, in quo Paulus arcana uerba audiuit.

De cælorum nomine.

Cælorũ itaq; nomine interdũ ſignificatur firmamentũ, extenſum illud, in quo aſtra inſunt, quæ ornatus cælorũ, uel exercitus ſubinde in ſcripturis uocantur, ut 1. Moſe 1. & paßim aliâs. Ex quo tã uaſto et magnifico opificio, opificis Dei maieſtatem & potentiam identidem ſcriptura commendat, ut Hiob 9. Pſal. 102. & paßim quidem in Pſalmis & Prophetis. Nõ raro autem cæli in ſcripturis, locum præſentiæ Dei, clariorem ſcilicet diuinæ lucis reuelationem, metaphoricôs ſignificant, citra hoc tamen, quod certo ſenſibus loco, uel Deus, uel diuina includantur. Deniq; cælum aliquoties tantum pro loco nubium accipitur, cum pluuiam mittere, tonare, fulgurare, & huiuſmodi facere dicitur. Vt 2. Moſe 20. 3. Moſe 26. & aliâs. In præſenti ergo, quòd apertos Ioanni cælos, Matth. & Lucas, Mar. diſciſſos memorant, nihil aliud uolũt ſignificare, q̃ irradiaſſe illi è ſupernis mirabilẽ quandam lucem, & uiſum ei apertius diuinum ſplendorem, atq; inde prodire ſpiritum ſanctum, atq; ſonare patris uocem. Cum nanq; in nullis ut in ſupernis illis, quæ nobis uidentur rebus diuina ſe potentius maieſtas ac uirtus, exerit atq; uiſendam exhibet, fit admodum commôde, ut inde etiam illuceſcant, atq; mitti dicantur, quæ ſupra naturæ ordinem diuina nobis adueniunt, uel apparent, atq; eodem deniq; recipi, qui numero mortalium exempti, ad pleniorem diuinitatis participationem admittuntur, quo ita ab humilioribus & præſentibus iſtis rebus,

bus, quæ noſtræ cognitioni patent, auocati magis illa ſuperna nobis imperueſtigabilia ſuſpiciamus, illis adhuc infinito præſtantem opificem, tanto plus admiraturi· Nam & de uiſibilibus iſtis cælis ſcriptum eſt· Cæli enarrant gloriam Dei, & opus manuum eius annunciant firmamentum· Pſal·19· Et pſal·8·maieſtatem Domini admiratus ait: Videbo cælos tuos, opus digitorum tuorum, lunam & ſtellas, quæ fundaſti· Et ſi namq; per cælos cæleſtes, hoc eſt, diuiniores homines ſubinde allegoricôs ſignificentur, attamen propterea, quod tam admirandum & magnificum ac incognobile nobis Dei opificium ſunt, diuinæ gloriæ ac magnificentiæ prædicatio, etiam ipſis per metaphoram tribuitur, ſicut eodem tropo, poſtea homines per ſpiritum Dei cæleſtes facti, quiq; diuinam gloriam prædicant, cæli uocantur·

Columbæ autem ſpecie ſpiritus ſanctus uiſus eſt, ad deſignandum maxime columbinam in Chriſto, non ſimplicitatem tantum, de qua ipſe præcipit ſuis· Infra 10· ſed ſummam etiam pro ſuis ſolicitudinẽ & curam· Flagrantiſſimæ enim erga pullos ſuos affectionis eſt columba, quos omnibus rebus poſthabitis, fouet, ita Chriſtus pro ſuis mortem oppetijt, ſicut & in omni uita incomparabile erga nos ſtudium, ac multo ardentiſſimum amorem in omnibus præ ſe tulit· Forte reſpectum eſt, & ad illud 1· Moſe 8· ubi legimus columbam, relato ramo oliuæ, reddita terræ pacem, Noah nunciaſſe· Ita namq; Chriſtus ad hoc tum inaugurabatur, ut gratiam patris orbi annunciaret,

In ſpecie columbæ·

ret· De quo eſt illud Ieſa· 61· *Spiritus dominatoris Domini ſuper me, propterea unxit Dominus me, ad prædicandum humilibus miſit me &c· ad promulgandum annum beneplacitum Domino &c·* De ſimplicitate Columbina, infra 10· dicam· Cæterum quicunq; in Dominum IESVM uere baptizantur, & ipſum uere induunt, ij per ipſum, ſpiritu ſancto æque donantur, qui & ipſos, charitate & ſimplicitate columbina indubie adornat· Vbiq; enim Spiritus ſanctus ſui ſimilis eſt, & in omnibus columbæ ſpeciem, dictis dotibus, & ſi non alitis iſtius figura, manifeſto præ ſe fert & exerit· Vti enim ſuprà monuimus, quæ uiſibiliter in Chriſto ac ſanctis alijs geſta ſcriptura commemorat, in hoc commemorat, ut non dubitemus, ſi Deo credimus, eadem & in nobis, ſi non ſenſibiliter, uere tamen gerenda·

Lucas ſcribit Domino baptizato, & orante apertum fuiſſe cælum, quo monemur diuina dona, non niſi ſitientibus ea donari, eoq; ſemper orationi, quà à Domino bonum ſpiritum oremus, inſiſtendum·

CAPVT IIII.

Tunc IESVS ſubductus fuit in deſertum à ſpiritu.

HOc quarto iam capite, ut ante tentatus Dominus noſter, munus prædicandi ſit auſpicatus, Euangeliſta noſter deſcribit· Seceſſu, & tentatione, mox à baptiſmo, præ-

mo, prædicationi Euangelicæ uelut præludere uoluit, ut oſtenderet, renatos ex ſpiritu, ad uacandum à tumultu uitæ carnalis ilico rapi, mox uarijs tentationibus probari, ut de bonitate Dei, ex probatione tentationis facti certiores, efficacius illam alijs poſtea prædicent. Hunc enim in electis ſuis ordinem Dominus obſeruat, primũ adigit ad baptiſmũ, hoc eſt, abnegationẽ ſui, & reſipiſcentiæ profeſſionem, mox donat adeſſe Spiritum S. qui ilico turbis hominũ eos eximit, hoc eſt, præter rationis exiſtimationẽ, & uulgi iudicium ducit, cõtinuo aduerſis exercet, ut pacientia, probationem, hæc ſpem pariat & adaugeat, req; ipſa experiantur, quàm bonus & ſuauis ſit Dominus, tum demum probatos, & expertos Dei bonitatem, emittit ut alijs quoq; eam annunciẽt. Iuxta intercalarem illum Pſal. 107. uerſum. Celebrabunt Dominum, pro bonitate ſua, & mirabilibus quæ facit filijs hominum. Sed ad uerba Euangeliſtæ.

Quomodo Deus ſuos ducat.

Tunc, id eſt, ſtatim à baptiſmo, ita Marcus habet. Vide ergo, ubi in filiũ Deo fueris adoptatus, proximũ eſſe, ut mundo ualedicas, & tentationibus exponaris. Semper igitur uigilandũ & orandum, ne tentationi conſentias. Subductus fuit à ſpiritu, quo cõmonefacit, poſtquã in gregem Domini, baptiſmo recepti ſumus, nihil noſtro arbitrio tentandũ, ſed filios iam Dei ſpiritu agi nos oportere. Ro. 8. Quin cũ, ἐκβάλλει Marcus, id eſt, eijcit, et Lucas, ἤγετο id eſt agebatur, ponũt, indicãt, uere Dei filios, nequaquã ſui iam iuris eſſe, ſed totos quãti ſunt, ſpiri

tus imperio ceſſiſſe cōtra eos, qui neſcio quā libertatis umbellam, nobis faciunt reliquam. Atqui deſertum, in quo Chriſtus egit, omnino ſolitudo fuit, nullis habitata hominibus, unde Mar. Agebatq; cum beſtijs, & Angeli miniſtrabant illi. Vbi nota, adeo abeſſe ut filij Dei poſſint alicuius neceſſariæ rei inopia laborare, ut citius Angeli ipſis miniſtrauerint, ubi hominum miniſterio fuerint deſtituti. Nota autem hominum neq; conuictum, neq; miniſteria illos declinare, niſi ſpiritus patris egerit in deſertū. Aliâs præſentibus, pro ductu ſpiritus cum gratiarum actione utuntur. Non enim niſi hac uice, Chriſtum incoluiſſe deſertum, & incoluiſſe non ſuo, ſed ſpiritus ductu & arbitrio legimus.

Vt tentaretur à Diabolo.

Vide fructum eius, quod in deſertū fuit actus, tentari ipſum oportuit. Ergo utilis prædicaturis regnum Dei tentatos, ſed ei ante cœpiſſe experientiam, & nihil temere accidit electis, ad omnia aguntur ſpiritu, ac ſemꝑ ipſorum commodo. Quem uero Euangel. hic Diabolum, mox Satanam uocat, uti græcis id, ὁ διάβολος, id eſt, Diabolus eſt, quod Heb. ſignificat, שטן, id eſt, Satan, ſignificat autem utrunq; aduerſarium & calumniatorem. Ita dicebat Dauid 2. Samuelis 19. Quid mihi & uobis filij Zerula, cur efficimini mihi hodie in Satan, id eſt, pro aduerſario? Suadebant enim occidere Semei, atq; ita funeſtum reddere Dauidis reditum uolebant. Ita reuocanti à cruce Petro Chriſtus dicebat, uade retro Satana.

De nomine Satan et Diabolo.

Infra

Infra 10. aduerſabatur enim Domino, *& à mandato reuocare patris laborabat*. At *quia ueterator ille ſpiritus, nuſquam nõ aduerſatur nobis, ac peſſima ubiq; ſuadet, tum ad ultionẽ poſtulat, peculiariter cœpit Satan uocari*. Vnde 1. *Paralip*. 21. *Conſurrexit aũt Satan cõtra Iſraël, et incitauit* Dauid *ut numeraret* Iſraël. Sed Hiob 1. & 2. *ſtudia eius plenius deſcribũtur, qui totus in eo eſt, ut nobis aduerſetur & noceat*. Vnde Petrus *ipſum, ultimo* Epiſtolæ *ſuæ prioris, rugiẽti* Leoni *obambulanti et quærenti, quem deuoret ſimilem facit*, Diabolũ *græco nomine uocans, Græcorũ uulgatam æditionẽ ſecutus, quæ & loco iam citato ex* Paralip. *ubi Satan legimus*, ὁ διάβολος *habet*. Neceſſe *autem fuit, ab ipſo Satana tentari* Chriſtum, *cum nulli eius ex hominibus miniſtri adeſſent, agebat quippe* Dominus *cũ beſtijs*. At *poſtea, etiam per ſuos ſatellites, prauos homines oppugnare* Dominum, *donec in crucẽ ageret, nunq̃ ceſſauit*. Quis *iam indigne ferat, ſe ab indignis exerceri, quando* Chriſtus *ipſe à Satana tentari & oppugnari ſuſtinuit?*

Et cum ieiunaſſet quadraginta dies.

Moſe *legem à* Domino *accepturus, quadraginta dies ieiunauit, totidem et* Elias, *antequam à* Domino *amandaretur, uncturus regem Syris, Iſraëlitis regem & prophetam, quorum miniſterio tota ferè in regnis iſtis rerũ facies fuit mutata* 1. Reg. 19. Chriſtus *ergo, quem illi adumbrarunt, priuſquã legem uitæ*, Euangelion *orbi inuulgaret, atq; omnia innouaret, totidem dies, ut à conſortio*

hominum ſecedere, ita & humano abſtinere cibo uoluit, quo ſignificaret ſe iſtis haudquaquam minorem, aut ad minora deſtinatum. Cæterum de myſterio quadragenarij numeri, qui multis Domini operibus celebris factus eſt, ijs diſſerere relinquo, qui ſpiritũ acceperunt, meo altiorem. Ter quadraginta annos dedit Dominus ſpacium reſipiſcendi mundo, priuſquam tempore Noah, diluuio humanum genus diſperderet. Quadraginta poſtea dies inundauit diluuium, decies quadraginta annis peregrinatus fuit, & ſeruiuit populus Iſraël in Aegypto, ſemel quadraginta annis circunducti fuere in deſerto, Moſe ſecundo quadraginta dies apud Dominum pro lege recipienda abſq; cibo manſit 2. Moſe 23. & 34. Elias quadraginta dies ambulauit, uſq; ad montem Dei Horeb, quadraginta dies dormiuit Iehezcel aſſumpta iniquitate Iuda, ſuper latus dextrum, Iehez. 4. poſt totidem euertendam Niniuen, prædicabat Iona. Quadrageſimo anno poſt paßionem Domini, apprehendit Iudæos, cõminata ultio per Romanos, authore Egeſippo. Ex his ſubapparet numerũ quadragenariũ præparationi, atq; peccatorũ expurgationi, ferè ſacrũ habitũ. Voluit ergo et Dominus, eum in ſeceſſu iſto ſuo cõplere, qui ad hoc præparabatur, ut regno cælorũ præpararet genus mortaliũ, ut ſalutem æternã orbi annunciaret & adferret, hoc eſt, uere peccatorũ pœnitẽtes illis purgaret, exercitosq; et præparatos aduerſis deſerti mũdi, in terram ſanctis promiſſam induceret. Cui datum fuerit, adferat hic certiora, equidem malo parcius

lo parcius de his diſſerere, quàm afferre, quod rationis argutiam, magis quàm ſcripturarum ſoliditatem referret. Quæ adduxi expendiſſe, forte ſuo fructu non carebit, & quidem ad ædificationem fidei.

Et cum ieiunaſſet dies quadraginta, ac noctes quadraginta, poſtea eſurijt.

Vide miraculũ, quo diuinæ erga nos cũ prouidentiæ tum indulgentiæ, egregie admonemur. Quadraginta dies, & totidem noctes, abſq; humano cibo, uti bis Moſe, *et ſemel* Eliæ *contigerat* Chriſtus *uerus homo manſit, & ita tamen uirtute* Domini, *qui in eũ ſeceſſum ꝑ ſpiritum ipſum ſubduxerat, ſuſtentatus fuit, ut famem ne ſenſerit quidem.* Nam *ſcribit* Euangeliſta, *poſtea eſurijt, nempe exactis quadraginta diebus, ac totidem noctibus, cũ ſcilicet redeundum illi ad homines eſſet.* Lucas *adhuc apertius hoc notauit.* Et *cõſummatis, inquit, illis, poſtea eſurijt,* καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν, ὕστερον ἐπείνασεν. *Proinde quadragenariũ ieiuniũ inconſulte ad imitationẽ Chriſti introductum eſt, impie etiam poſtea præceptum. In quibus Chriſtum imitari debemus, aperte ſatis ipſe docuit, nimirum ut abnegata noſtra uoluntate, uoluntati patris, benemerendo de omnibus, præcipue uero domeſticis fidei, nos totos conſecremus. Ecquis imitaretur Chriſtum in iſto ieiunio? Quod per quadraginta dies, tantum ſemel cottidie cibũ ſumis, & eum piſcariũ, quid hoc ſimile habet ad factũ Chriſti, qui quadraginta dies & totidem noctes, non modo nullum omnino cibum guſtauit, ſed ne*

Non ieiunium, ſed fides hic docetur.

eſuriјt quidē? Leuicula ſanè huius exempli imitatio, per dies quadraginta nō cœnare, & ueſci piſcibus, non alijs carnibus. Secedendū erat in deſertum ad beſtias, et omni no nullo cibo tāto tempore uti oporteret, neq; eſurire de niq;, ſed & ante omnia, à ſpiritu Dei *huc rapi. Sic exemplum Chriſti exprimeremus.* Ieiunandum quidem nobis *eſt, ſed noſtro more, non ad exemplum hoc, de quo infrà cap. σ. dicam.* Hic *Chriſti ſeceſſus altius aliquid fuit, quā ut ſit exemplum imitabile nobis.*

Docemur *ergo hic, non ieiunandū, ſed magis ut ductū ſpiritus in omnibus, & ad quæuis ſequamur, ſi etiam ab omni nos hominum conſortio ſeduceret, ut planè facit, cū* Euangelij *cauſa, in id odij hominū nos adducit, ut homines magis beſtias ſe, quā homines nobis exhibeant, igni ſcilicet & aqua interdicentes.* Tum *præſentis Chriſti exempli memores eſſe debemus & credere, ſicut ipſum pater, etiam ſine cibo, & hominū miniſterio inter beſtias nō ſeruauit modo, ſed iuxta præſtitit ut ne eſuriret quidem, ita nos quoq; haudquaquā deſerturū, & nobis quoque Angelos pro hominibus miniſtraturos. Sed cauendū ne huc nos ipſos conijciamus, ſpiritu eijci in deſertū oportet, id eſt,* Domini *cauſa, nō uel noſtra in homines culpa, uel præpoſteræ ſtudio religionis fieri oportet, ut cibo, aut alijs uitæ neceſſarijs deſtituamur, uel ea ipſi ultro reijciamus.* CHRISTVS *dum apud homines uixit, humanis rebus, cibis & alijs, cum frugalitate, & gratiarum actione uſus eſt, ubi ab hominum conuictu, ſpiritu ſub-*

ductus

ductus fuit, commiſit ſe confidenter, prouidentiæ patris, quam etiam expertus eſt proſpicere ſibi, ut famen ne ſenſerit quidem. Ita dum miniſterio creaturarum ſuarum, Deus nos curat, nihil debemus earum reijcere, 1. Timot. 4. ſed cum modo, & gratiarum actione illis uti, ubi aũt eo ipſe adduxerit nos, ut miniſterium deſit creaturarum, debemus certo credere, non minus etiam tum ſine creaturis, quàm ante per illas, nobis proſpecturum, quando æque ſine illis, atq; per illas omnia poteſt. Id quod cum aliâs, tum in Chriſto ſuo, Domino noſtro, præſenti facto luculentiſsime declarauit.

Sic æmulari itaq; Chriſti præſens exemplum, ſalutiferum erit, cũ quadragenario illo ieiunio, tam abſit ut illud referas, quòd etiam ſuperſtitione in Dominum pecces. Superſtitio nanq; eſt, religioſum exiſtimare, & Deo gratum, quod Chriſtus non docuit, quodq́; inuentum humanum eſt, uti certe eſt inſtitutio quadrageſimæ. Quis enim Apoſtolus hanc ceremoniam tradidit? Ad ieiunandum quidem & uigilandum hortati ſunt, ſed nullum certum tempus præſcripſerunt, quòd ſemper quidem, non XL. tantum dies, caro domanda ſit, tum ubi plus ſolito inedia maceranda, nemo poßit niſi ſpiritus Domini, qui filios Dei, & in reliquis omnibus agit, ſalubriter modum unicuiq; præſcribere, ut ſanè haudquaquam idem cuilibet modus, eadémue ratio poteſt competere. Leges ieiuniorum Montanus hæreticus primus impoſuit, & ex eo conuincitur, ab Apollonio quodam ſcriptore Eccleſiaſtico,

Leges ieiuniorum à Montano hæretico.

malo ſpiritu actum, author eſt Euſebius in hiſtoria Eccleſiaſtica lib ·5·cap· 18· Vetus quidem obſeruatio quadrageſimæ eſt, ſed ex inconſiderata imitatione huius facti dominici, ut ſatis ex dictis patet, ſuſcepta, neq; enim ut imitaremur ſe in hoc facto, docuit, cum tamen nihil, qđ ad ueram pietatem faciat, non docuit· Vbi autem aliquandiu, religioſiores ut habebãtur Chriſtiani quadragenarij ieiunij religionẽ, obſeruaſſent, ad ſolẽnem Eccleſiæ imitationem apud multos, ut fit, dum pauci ſuſtinent, palàm irreligioſi haberi, ea fuit pertracta, liberam tamen, quod aperte uidere eſt, ex ijs, quæ ſcripta ab Irenæo ad uictorem Pont·Romanum, Euſebius in Eccleſiaſtica hiſtoria libro quinto cap ·24·recenſet·Verba Irenæi ſunt·Non ſolum de die paſchæ agitur controuerſia, ſed & de ipſa ſpecie ieiuniorum· Quidam enim putant uno tantum die; ob

Diuerſiſſima olim ieiunij obſeruatio·

„ ſeruari debere ieiunium, alij duobus, alij uero pluribus· Nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas no-
„ cturnasq́;, computantes, diem ſtatuant· Quæ uarietas obſeruantiæ non nunc primum, neq; noſtris temporibus
„ cœpit, ſed multo ante nos ex illis, ut opinor, qui non ſimpliciter, quod ab initio traditum eſt, tenentes in alium mo
„ rem, uel per negligentiam, uel per imperitiam poſtmodum decidêre·Et tamen nihilominus omnes iſti etiam, cũ in obſeruantia uarient interſemetipſos, & pacifici ſemper fuerunt nobiſcum, & ſunt, nec diſſonantia ieiunij, conſonantiam fidei rupit·Hæc ille· Quæ libertas & ex Chriſoſtomo notatur, in oratione quadam de ieiunio·

Libertas ieiuniorũ·

Nam

Nam ſi, inquit, ieiunare non etiam potes, potes tamen abſtinere delitijs, hoc autem non minimum eſt, nec à ieiunio multum diſtans, ſed ipſum quoq; diaboli furorem proſternere idoneum. Hinc uides, eo tempore nondum ita ieiunij obſeruantiam fuiße præceptam, ſed ſolennem duntaxat, ultrò uolentium fuiſſe religionem, ex præpoſtera Chriſti imitatione, ut pleraq; alia, natam, poſtea hominum non conſulta admiratione, confirmatam.

In multis enim uidemus etiam ueteres illos, receptis ſemel ceremonijs plus ſatis fuiße addictos, & in recipiendis, ad imitationem cuiuſlibet plus nimio faciles, in quo poſteriores tamen multo plus peccarunt, qui quemcunq; morem, quaſcunque preculas, uiderunt, in uſu eße, ijs, quos ſanctimoniæ aliqua ſpecies commendabat, ilico in publicam Eccleſiarum obſeruantiam pertraxerunt. Sic natæ, & eo uſque auctæ ſunt, horæ illæ, quas canonicas uocant, nec aliunde Canon ille, ac reliqua miſſæ, ita excreuerunt. Feſta denique, ac ritus Eccleſiaſt. hoc pacto, natos et multiplicatos eſſe, qui hiſtorias legit, non poteſt ignorare. Exemplum eſt uel clariſſimum, religio dierum quas, rogationum uocant, in illis legunt in templo, Viennæ Allobrogum ob horrendam, quæ illos affligebat cæli tempeſtatem, Mamertum illic Epiſcopum, publicas preces inſtituiſſe, & ad eas uiciniores Eccleſias hortatum. Eæ ita fuere receptæ, ac poſtea per Roma. Pontificijs quoq; indictæ, ut paulo poſt, publica euaſerit hæc

obſer

obſeruantia, omnium totius occidentis Eccleſiarum, cum libertate quidē ab initio, mox autem etiam cū neceſſitate, accedente præcepto Pontificis & Epiſcoporum· Sic indubie, & Quadrageſimæ religio irrepſit·

Primum religioſiores aliqui, licet non ſecundum ſcientiam, quadraginta dies ieiunando, hoc eſt, non niſi ueſpera cibum ſumendo· (Ita enim ueteres ieiunarunt) uoluerunt exemplum Chriſti referre · Ea mox obſeruantia, quia humanum erat inuentum, cuiuſmodi tacito quodam naturæ ſenſu, plusquàm Dei uerbo afficimur, tum etiam lenocinio facti Chriſti commendatum, quod magnum momentum habet ad imponendum, adeo propenſi, omnes ad id ſumus, ut Chriſto ſimiles habeamur, magis tamen in ijs, in quibus non oportet, quàm quæ ipſe præcepit, publicitus ab Eccleſijs aliquot fuit recepta, ab ijs aliæ continuo eam mutuarunt, donec in omnibus, quotquot uolebant haberc bene inſtitutæ, obtineret· Cohortationibus tamen Epiſcoporū, non præceptis tam inuecta, quàm conſeruata aliquot ſæculis fuit, nimirum uſque ad Gregoriū VII· Virum Eccleſiæ Dei, non hoc nomine tantum peſtilentem· Is inter cætera audaciæ ſuæ facinora, & Quadrageſimam ieiunandam præcepit, peccatumq; mortale, ut loquuntur, fecit, ſi quis non urgentiſſima cauſſa, uel unius diei ieiunium ſoluiſſet, quo pacto, nihil aliud, quàm miſeros mortales, nouis peccatis onerauit, pauciſſimis nimirum, ita ut præſcriptum erat, ieiunantibus, et omnibus credentibus, neceſſario ſic ieiunandum· Adde quòd ra=

riſſimus

riſſimus fuerit, qui ex animo ieiunarit, iam fictum odit de us· Poſtremo ut arbitrati hic fuere, ſi quis ieiunium ſol= uiſſet, eum grauiſſime peccare, ita dubitare non potu= erunt, ſe Deo magnopere placere, ſi ieiunaſſent, id quod contra uerbum Domini erat, fruſtra colunt me manda= to hominum· infrà ·15·

Proinde quibus gloria Chriſti chara fuerit, ij dabunt operam, ut quod inconſulte, ne dicam impie, humeris fi= delibus impoſitum eſt, conſultius modo, & pie, rurſus deponatur, & doceantur, abnegatione ſui, ac perpetua carnis caſtigatione, tum expoſita omnibus dilectione, Chriſtum nobis imitandum, non hoc quadragenario, nõ tam ieiunio quàm receſſu, neque enim niſi completis 40· diebus eſurijt· Caro quidem noſtra uſq; eſt, ut alijs caſtigationibus, ita & ieiunijs atterenda, eaq; ſtatis quo que temporibus pro petulantia ueteris Adam, intenden= da, uerum his modum & tempus, non niſi ſuus cuiq; ſpi ri[illegible] recte præſcribet, fruſtra erit, quicquid alienus ſta [illegible], ſiue quadraginta ſiue pauciores ieiunio dies præ= ſcriba[illegible] pro ratione pietatis admẽſurandum eſt, non pieta[illegible] eranda tempori· At uero ſicubi pau= ciores Chri[illegible] libertatem norint, cæterum uerbum Chriſti à ſe ne[illegible] reijcientes, eoq; obſeruatio qua= dragesimæ ad[illegible] illis habeatur, Chriſtiani pe ctoris erit, ut uer[illegible] ritus docere cupidiſsime, ita nihil omittere, quo[illegible] tium docendi aperiri· Atq; ita cum ieiunantibus [illegible] etiam ubi ſua id caro non

popo

popoſcerit, ut poßit ueram illis ieiunandi rationem commendare. Siquidem debemus omnia fieri omnibus, ut aliquos ſaltem lucremur. At rurſus cum Domini hac in re uoluntatem, pro uirili tua docueris, quotquot ipſe ſcilicet capaces eius reddiderit, tum exemplis quoque libertatis Chriſti, illos oportebit cõfirmare, quicquid audias ab impijs. Omnia tamen ſummo cum timore Domini, & ita in ſalutem f[illegible]rum, inſtituenda ſunt, ut ubiq; ſeſe dilectio exerat, & [illegible]dium Chriſti gloriæ propagandæ. Sed de his alibi plura, hæc de religione quadrageſimæ hic dicta ſatis ſint, è quibus certe hoc patet, non tantum humanũ inuentum, nulloq; uerbo Dei inuectum, ſed neque aliquo probabili exẽplo, eſſe introductũ. Nam neq; Chriſti hic, neq; Moſeos, aut Eliæ, quadragenarius ſeceſſus nobis, ut æmularemur, ſicut ne poſſumus quidem, ꝓpoſitus eſt.

Et cum acceſſiſſet ad eum ille qui tentat.

ὁ πειράζων, *id eſt, tentans, Satan appellatur, quòd per ipſum, tam cum praua ſuadet, ut hic Chriſto, quàm cum aduerſis affligit, ut Hiob, exploramur, & manifeſtũ fit, an Deo credimus, uel minus. Eſt enim omnino tentare, experimentum de aliquo ſumere. Cum autem unice nobis conducat, nos nobis probe eße cognitos, uidemus etiam Satanam, noſtram, licet nihil minus uelit, ſalutem promouere. De tentationibus autem Chriſti, ut me non fugit quid ſentiant alij, ita quæ ipſe accepiſſe à Domino non dubito, ingenue hic proponam, Eccleſia Chriſti iudicet.*

cet·Vt fidutia in Deum, certaq; uerbi eius perſuaſio, noſtra uita & ſalus eſt, ita hanc in primis Satan petit, præcipue autem in ijs, qui alijs non facile uitijs obnoxij ſunt· Ita primis parentibus potiſsimum laborabat, extorquere fidem & obedientiam uerbi illius Domini, quo fructum ligni ſcientiæ boni & mali ut noxium uetuerat· Vnde dicebat: Nequaquã morte moriemini, ſed eritis ſimiles deo· Voracitatis ſiquidem peccatum, & in alijs fructibus admittere poterant· Hoc peccato deiecit, & Moſen atque Aharon, quos effecerat de Domini uerbo ſubdubitare, apud aquas contradictionis·4·Moſe·20·In Hiob deniq;, quid aliud, quàm fidutiam in Dominum oppugnabat? Vnde Petrus ubi monet, in morem rugientis illum leonis obambulare, & quærere quem deuoret, ait· Cui reſiſtite ſolidi in fide·Itaq; & Ieſum quem ſatis uidebat, hominẽ eximium, quem ad craſsiora illa peccata, ut ſunt uoracitas, intempeſtiua ambitio, aut alia huiuſmodi non facile poſset pellicere, aggreditur telo, quo quoſq; præſtantiſſimos ſemper tentauit, conatus nimirum à fide promiſſionis multo præclariſſimæ, et prorſus incõparabilis elogij illius, hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacitũ eſt, cui exterior uita eius et rerũ ſucceſſus, per parũ uidebatur reſpondere, illum deijcere, qua deiectũ, minimo utiq; negotio, ad quæuis mala, ut iam ſui iuris, ſperabat ſe ꝑtractũrũ·De uoracitate enim tẽtatũ nequeo agnoſcere· Vbi enim eſuriebat, quid peccati ſi commediſſet? Siq; aliàs in gloriam patris fuiſſet, quis luxus, ſi panibus ex lapidibus

Satan fidẽ potiſſimũ petit·

bus factis, eſuriem illam ſedaſſet? Agebat ergo potiſſimū Satanas, nō ut uoracem redderet, ſed ut fidē uerbi illius. Hic eſt filius meus etc. ſubuerteret. Vſus tamen occaſione eſuriei, ſicut erga primos parētes uſus fuit, illicibilitate arboris ſciētiæ boni et mali. Quaſi dixiſſet: Tu Ieſu uideris tibi aliqd eximij eſſe, filius dei dilectus, in quo illi ſit peculiariter complacitum, forte adductus, quod 40. iam dies uixiſti abſq; cibo, eoq; forte, grandia nunc mediteris, forſan ad exemplum Ioannis prædicare, & toti te orbi obijcere reformatorem. Maiora te iſta erunt, ſi me audies, nihil tale tentabis, neq; Dei uocem, illam, quam audiſti credes. Ludibrium fuit, quo miſer in præceps deijcereris, ut & illa famis tanto tempore ceſſatio. Alioqui ſi Dei te filium putas, & uis ſtultus illi uoci habere fidem, fac ex his lapidibus tibi panes, quo miſer latrantem uentrem compeſcas. Id tanto Dei filio, quantus tu tibi uideris, non poteſt non facillimum eſſe. Quanquam eo ipſo, quod adeo eſuris, quod nequaquam tam eximij filij Dei eſt, ſatis poteris admoneri, ſi uelles ſapere, te plane uoce illa eſſe luſum.

Chriſtus de fide tentatus eſt.

At ille reſpondens dixit. Scriptum eſt, non in pane ſolo.

Locus hic habetur 5. Moſe 8. Vbi ita legimus: Et afflixit te, eſurireq; fecit, & pauit per Man, quod nec tu, nec patres tui nouerant, idque hac cauſſa, ut oſtenderet tibi, quod

quod non per ſolum panem uiuat homo, quoniam per omne, quod de ore Domini egreditur, homo uiuet. Quod Hebræa habent, בל מוצא פי יהוה, *id eſt, omne egrediens ore Domini, hoc Euangeliſta ſecutus uulgatam Græcorum æditionem, explicatius poſuit, omni uerbo, quod egreditur per os Domini. Eſt autem & egrediens, & uerbum, uirtus & potẽtia Dei, qua æque ſine ſolito cibo, atq; per eum, ſiue in locum cibi ſubſtituat aliud quippiam, ut ueteribus Man miniſtrauit, ſiue nihil, ut Moſen, Eliam ac Chriſtum, ſine omni cibo, tot dies ſeruauit, ſuſtentamur. Reſponſio ergo Chriſti, tanquam fortiter uerbo patris nitentis eſt. Et ſi eſuriam, eſt Deus qui de me dixit: Hic eſt filius meus dilectus &c. qui potẽtia ſua, ut hactenus tanto tempore fecit, ſeruare me poteſt, etiam abſq; omni cibo, ut non ſit opus, ex lapidibus iſtis panes me facere. Sed ut dum ex illius uoluntate ſeceſſeram, me abſq; cibo ſeruauit, ita porrò reuerſo ad homines, abunde, humanũ uictũ prouidebit. Neq; opus eſt, aut ratio, ut uſq; miraculis mecum agat. Habeo uerbum patris, illo nitar, etiamſi nunc eſuriam, neq; panes miraculo conficiam.*

Cæterum probe notandum ex citato ſcripturæ teſtimonio, non pane ſolo, hoc eſt, ſolito cibo ſeruari noſtram uitam, ſed magis uirtute Dei ubiq; & in omnibus rebus præſente, quæ æque abſq; omnium creaturarum miniſterio, nos ſeruare poteſt, atq; cum omnia affatim adſunt. Quod ſi perſuaderi nobis poſſet, quàm bene nobiſcum

ageretur, quã prone omnia pietatis reliqua ſequerẽtur?

Deinde animaduertendum Chriſtum, cũ nulla poſſet fidei expectari ædificatio, noluiſſe operari miracula, ne uel fruſtranea miracula illi tribuamus, ut quidã, uel quæ miracula iactantur, apud delubra diuorum, quibus à fiducia in Chriſtum, ad confidendum diuis, homines ſeducuntur, uera & Dei opera credamus. Poſtremo nõ prætereundum, tum demum IESVM eſuriiſſe, cum iam uellet illum pater rurſus conſortium repetere hominũ, apud quos etiam cibum humanum illi erat ſuppeditaturus. Quo rurſus docemur Deum haudquaquam temere miracula operari, uelleq; ut conſuetis utamur, dum adſunt, tum miracula certo expectaturi, dum eo Dominus adduxerit, ut conſuetis uti non liceat. Notatur ſimul, quod & antea dictum, ſeceßum illũ fuiſſe, non ieiuniũ, eoq; egiſſe patrem, ne illo tempore 40. dierum toto eſuriret. De interno, per uerbũ Dei, paſtu, qui fide conſtat, nõ eſt locus præſens, qui docet ut à uerbo, id eſt, uirtute Dei, etiã corporis alimoniam expectemus, ut indicatum eſt.

Tunc aſſumit illum Dominus in ſanctam &c.

Et hic alia mea eſt ſententia, quam multorum. Fratres iudicent. Scimus Chriſtum, quæcunq; fecit & paſſus eſt, ita in noſtram certam utilitatem inſtituiſſe, ut quilibet uideat qui inde fructus prouenerit. Sic illis quæ paßus

eſt.

eſt à Iudæis, Prophetæ omnes prædixerunt, omnium electorum peccata expianda· Quæ fecit uero atq; docuit, præſentem ſemper utilitatem demonſtrant· Quæ autem utilitas ſi corporaliter fuiſſet à Satana per aëra tranſuectus, nunc in pinnaculum templi, nunc in montem excelſum? Potuiſſet ſanè ipſum in celſiorem aliquam rupem in deſerto ſubducere, & iubere ſe inde præcipitare· Deniq; ſcribitur finita tentatione, tanquam in deſerto, in Galilæam reuerſum eſſe·

Cum ergo ſcriptura ſimilem tentationem non narret, ubi Satan tentatos, corporaliter aliquo tranſuexerit, & eſt tamen CHRISTVS tentatus, per omnia ad ſimilitudinem fratrum, Heb·4· Deinde nulla poſſit utilitas oſtendi huiuſce tranſuectionis corporalis, ſiue tentationem ſpectes, ſiue alia, æque enim non tranſuectus tentari potuit, poſtremo, cum Matth· noſter ſcribat, in deſertum ſubductum ut tentaretur, quo ſanè ſignificat, in deſerto tentationem peractam, mihi uidetur, imaginariam fuiſſe, hanc in templum & in montem aſſumptionem, ſicut abſconſio Lumbaris, ad Euphratem à Ieremia 13· & dormitio Iehezcelis ſuper latus ſiniſtrum, dies trecentos, nonaginta, & ſuper dextrum, dies quadraginta·4·

Neq; enim minus aperte illic ſcribitur, Ieremiam iiſſe ad Euphratem, atque illic lumbare ſuum abſcondiſſe, ſecundoq; rediiſſe & inueniſſe, iam corruptum, tum Iehezcelem ſuper latus ſiniſtrum, dies trecentos no-

naginta, & ſuper dextrum, quadraginta dormiuiſſe, quam hic Dominum à Diabolo, in pinnaculū templi, mox in montem aſſumptum, Hieronymo tamen, & alijs non eſt dubium, per uiſionem illa contigiſſe. Vt itaq; periculum non eſt, ne quis omnia apud Prophetas iſtos, per uiſionem quandam, nō re ipſa ita contigiſſe, eo q, iſtos duos locos ad hunc modum intelligimus, adſerat. Sic nemo me tuat hoc ſenſu noſtro, Marcionis errori feneſtrā aperiri, Chriſtū totum, & omnia eius opera, phantaſtica fuiſſe mētienti. Obſtāt ſcripturæ loca innumera, et cātatiſſima etiam Prophetis, eius utilitas, quod uere hominem geſſit, quæ huius tranſuectionis nulla apparet. Quin maior, ut Chriſti humilitas, ita nobis conſolatio affulget, ſi agnoſcamus, ita Domino per Satanam ſenſus deluſos, ut nunc in templi pinnaculo, nunc incelſo monte, ſibi uideretur collocatus, quam ſi putemus corpore ita, ſcientem & ſentientem, per loca tam remota tranſlatum. Quod utique Satan haudquaquam ſecundum ſuum ingenium feciſſet, qui ludificationibus, non ueris rebus ſolet agere. Certe quod Lucas habet Satanam Domino in monte, in momento temporis, omnia regna oſtendiſſe orbis terræ, non per naturalem uiſionem factum fuit. Sed cum nullo hac de re contendero, quid mihi uideatur oſtendi, & rationes cur ita uideatur, quibusq; analogiæ fidei conuenire hanc ſententiam putem, iuxta appoſui, ſequatur quiſq;, qd' agnouerit, ut certius, ita ad ædificandam fidem accōmodatius.

Sed ad uerba tentationis. Si inquit, filius Dei es &c.

Hoc

Hoc eſt, ſcio ſcripturã, id quod iactas habere, interim tamen, ut reliqui mortales eſuris, neq; potes factis ex lapidibus, panibus, eſuriem miſer ſedare, uide quomodo ſine pane ucturus ſis. Sed age, ſi omnino in errore hoc iuuat perſiſtere, ut te credas, ob uocem illam unice dilectum filium Dei, *quem ſit ille uſq; miraculis aliturus, ut peculiariter ad te pertinere credas illud.* Non *uiuit in ſolo pane &c. demitte te hinc deorſum, ſiquidem non minus ſcriptura tibi hoc tutum fore pollicetur, quàm citra panem, uerbo* Dei *uitam.* In *pſalmo enim ſcribitur de filijs* Dei, *& qui ita* Deo *chari ſunt, ut tu tibi uideris.* Angelis *ſuis mandaturus eſt de te, & in manibus tollent te, ne quando impingas in lapidem pedem tuum. Si adeo ad te pertinere illam ſcripturam exiſtimas, ne habeto hanc à te alienam, eáq; fretus, deijce te hinc deorſum, ut uideamus te dilectum adeo* Deo *filium eſſe, ut iſta tibi uox promiſit.* Senſus alterius tentationis.

Locus *quem* Satan *citauit, habetur pſal. 91. nec prætermiſſum eſt, niſi (& cuſtodient te in omnibus uijs tuis)* Lucas *tamen (cuſtodient) habet, licet (in uijs tuis) prætermiſerit.* Et *neſcio an* Satan, *deprauatæ ſcripturæ ex eo accuſari debeat, quod aliquid prætermiſit, & non potius, quod hoc loco, ad perſuadendum impietatem ſit abuſus.* Quanquam *ex eo, quod prætermiſſum hic eſt, redargui cõmodiſſime potuerat, falſa, & ſuadere, et ſcriptura abuſus polliceri.* Nam *cum ſcriptum ſit,* Angelos Domini, *credentes & charos* Dei, *in omnibus uijs ſuis cuſtodituros, non poteſt colligi, cuſtodituros extra uias ſuas,*

iam non erat opus aut uia, filio Dei iam homine digna, ſe ex alto dare præcipitem, ſed cum agebat ſe digna & ſuis, hoc eſt, humanis uijs, ſe decentibus, ſibi à Domino ordinatis ingrederetur, ſic certus potuerat ex hoc pſalmo eſſe, ita ſibi Angelos cuſtodes adfuturos, ut nuſquam impingeret. Verum cum Chriſtus deprauatam ſcripturam illi non obiecit, ſed contentus fuit alia ſcriptura, falſum eius ſenſum, quem conabatur ſibi obtrudere, refutaſſe, apparet eum non tam omittendo aliquid, quàm ad prauum ſenſum abutẽdo, in hanc ſcripturam peccaſſe.

Quod uero Dominus reſpondit 5. Moſe 6. legitur. Vbi Moſe Iſrëalitas monet, ne tentent Dominum, ut in loco, cui ex euentu, Maſſa, id eſt, tẽtatio, nomen inditũ fuit, tentauerant. Inibi enim cum ſiti laborarent, experimento ſcire uolebant, ac re ipſa experiri, ſi eſſet inter eos Dominus. An eſt, inquiebant, inter nos Dominus, uel ſecus? 2. Moſe 17. Scite igitur, hoc dicto Chriſtus præſenti loco contra Satanam uſus eſt. Qu. d. Credo me Angelorum manibus geſtari, necubi impingam, hoc eſt, noui ex iſto pſalmo certiſſimam Angelorum cuſtodiam, quæ metaphoricôs, per geſtationem in manibus Angelorum ſignificatur mihi adeſſe, ſed fide, quæ mihi omni experientia pluris eſt, eoq; nolo, id etiam temeraria iſta, quam tu ſuades, mei ipſius præcipitatione experiri. Nolo maioribus meis, in hoc ſimilis fieri, qui patris promiſſioni parũ fidentes, re ipſa & miraculis uolebant experiri, an in medio ipſorum eſſet, eoq; grauiter ipſum exacerbarunt.

Proinde

Proinde inſiſtam uijs meijs, homo ſum, humanis utar rebus, non eſt uia hominis, dare ſe hinc præcipitem, quod ſi facerem, uolens ita experiri, cuſtodiam & geſtationẽ Angolerum, *quam pater eſt pollicitus, quid aliud, quàm cum patribus tentarem ipſum, an uerbis ſuis nollet deeſſe?* Experiar *ad huc cum ipſi uiſum fuerit, quod modo credo, antequam ipſi uiſum ſit, fide, quam experientia cuſtodiæ ipſius, frui malo.*

Hinc *ergo uidemus tentare* Dominum, *quicunq; præteritis uijs ſuis, hoc eſt, uiuendi generibus, inſtitutis, atq; operibus nobis in ſcriptura ordinatis, præſumunt ipſum ſibi adfuturum. Sumere enim iſtiuſmodi, omnipotentiæ eius experimentum uolunt, quod eſt,* Dominum *tentare, Sic qui manuum laborem declinant, expectãtes dum alia ratione ipſos* Deus *alat, quando in* Adam *omnibus nobis niſi quos ipſe aliò uocet, ut in ſudore uultus noſtri ueſcamur pane noſtro iniunxit, certe* Dominum *tentant; uolentes ſcilicet experiri, an etiam non laborantes uelit aut poſſit alere. Si iam huiuſmodi illud* Domini *prætexerent di. Quid laboraremus?* Dominus *iuſſit nos conſiderare uolucres cæli, quos pater citra laborem alit, & affirmauit nos pluris eſſe, planè ad exemplum Satanæ hic, uerba* Domini *citarent. Ita profecto tentant* Dominum, *qui conſtituti ut doceant plebem, ſcripturam diligentiſsime excutere; atq; ut id melius poßint, linguas diſcere negligunt, interim iactantes, literam occidere, ſcientiam inflare, ſpiritum eßе qui loquatur,* Dominũ *in illa hora; cum*

Quid tentare Dominum.

ſit pro fide reſpondendũ, daturum, quid loquantur. Apoſtolos omnium rudiſſimos, optime prædicaſſe, humilia Deo placere, & cætera huiuſmodi. Nam ſicut Dominus ſuos certe fame perire non ſinet, & ſimul uult tamen, ut laborent, & ſuo non alieno pane uiuant, niſi alia ratione proximis commodent, quod alimenta ab ipſis accipere mereantur, ita ſuo quoq; ſpiritu, docebit omnia electos, nihilominus uult tamen, ut huc totis uiribus, qui ad id delecti ſunt, atq; hac cauſſa aluntur, incumbant, quemadmodum Paulus ſuum Timotheum iubebat, quanquam à puero D. literas doctum, lectioni ſcripturarum incumbere 1. Timoth. 4. Indigni ſane ſunt, quibus miraculo Deus ſcripturarum ſcientiam donet, qui ignaui adeo ſunt et ingrati, ut donatis ab ipſo medijs, ut libris, præceptoribus, tempore, ingenij facultate, ac alijs pigeat uti. Tentãt etiam Dominũ, qui cælibatũ ad quem eos Dominus nõ uocauit, deligunt, contempto coniugio, omnibus diuinitus inſtituto, & fruſtra Deum omnia poſſe iactant. Nos uijs noſtris inſiſtere debemus, ſi quando autem Dominus aliò uocarit, tum ne dubitemus, ipſum quoq; daturũ, ut ei ad quod uocat, poſſimus pares eſſe.

Tentant Dominũ, qui ſine ſummo ſtudio, ſcripturæ ſcientiam ſperant.

Notandum uero hic eſt, quàm impie agant, qui literis ſolis neglecta analogia fidei, & non conſideratis ſimul & alijs ſcripturæ locis inhærent. Nunquid hic Satanas, CHRISTO reſpondenti, tentationem Domini eſſe, ſe dare è pinnaculo præcipitem, cum lice-

ret

ret aliâs deſcendere, eoq́; non eſſe promiſſum ex adducto pſalmo, ita tentantem Dominum, fore Angelorum cuſtodia tutum, obijcere potuiſſet & ingeminaret? Scriptum eſt, cuſtodiēt te in omnibus uijs tuis, ergo etiam in iſtis, ſi te præcipites· Vis tu ſimplicitatem ſcripturæ inuertere? Scriptum eſt: portabunt te in manibus, nequando ad lapidem pedem tuum impingas, ergo lædi nullatenus potes, ſiue præcipitem te des, ſiue aliâs deſcendas· Verba Domini ſunt aperta, nihil exceptum eſt, non audio quid aliæ ſcripturæ dicant· Volo ex his ipſis ſenſum germanum eruere· Sed erat Satan minus impudens, quàm quidam hodie, & agnouit, ex collatis locis, patere ſenſum Domini, cum pleriq; ad inſaniam uſq; unius loci uerba urgent, nihil penſi habentes, ſi totam reliquam ſcripturam euertant· Ergo cum conſtaret, illam pſalmi promiſſionem, ad eos tātum pertinere, qui Domino delectantur, & ipſum ſpem ſuam habent, apertiſſime fuit, conſilium Satanæ confutatum, qui Chriſto ſuadebat Dominum tentare· Quod qui faciunt, non delectantur Domino, neq; ſpem in ipſum collocant, igitur nihil ad eos illa pſalmi promiſſio· Tentare autem ille ſuaſerat, dum contemnere iubebat, media à Domino creata, & ſine cauſſa experiri an Deus uellet, aut certe poſſet, quod promiſerat, opere præſtare·

Solis elemētis ſcripturæ nō hærendū·

Rurſus aſſumit illum Diabolus &c.

Hanc tentationem, ſecundo loco recenſet Lucas, &

tertio, quæ noſter ſecundo, uti ordinem geſtorum, & alia huius generis, quæ non magnopere ad pietatem faciunt, haudquaquam ſuperſtitioſe obſeruarunt. Verùm quoniã hic noſter ſcribit, Satanam Chriſto, omnia regna mundi, & gloriam illorum oſtendiſſe. Lucas uero, etiam addidit ἐν στιγμῇ χρόνου, in puncto temporis, uidetur ſatis coniecturæ eſſe, hæc omnia per uiſionem quandam, non corporali tranſuectione, & oſtenſione, eſſe geſta. Qui enim humanitus uidere potuiſſet, omnia regna orbis & gloriam eorum, in momento? Sed uerba Satanæ in ultima hac tentatione, hunc ſenſum habent. Ita tu uero effugis. Si iubeo ex lapidibus panes facere, quod oportet filio Dei facillimum eſſe, reſpondes eſſe ſcriptum, hominem non ſolo pane uiuere, ſi iubeo ut præcipitando te ex alto, declares te eſſe, quod illa uox, tibi tam chara, perſuaſit, quòd ſcriptum ſit, non poſſe lædi, eiuſmodi DEI filios, qualis tibi uideris, reſpondes, hoc eſſe tentare Dominum, quod ſcriptura uetat, interim tamen eſuris perpetuo, & es omnibus modiś miſer, tantoq́; miſerior, quò deluſus illa uoce, miſeriam tuam, quam uides & ſentis, non agnoſcis, taceo, quæ meditaris, quibus te planè, niſi monentem meliora audieris, reddes te, omnium mortalium ter miſerrimum. Ne uelis igitur uſque deſipere, en tot regna mundi, uide iſtam incomparabilem ipſorum gloriam, & præclariſſimam maieſtatem, hæc omnia mea ſunt, & cuicunque uolo do illa. Mitte ergo illum patrem cuius uocem audire tibi uiſus es, neq; enim uidiſti eum,

neq;

neq; eſt ille Deus, qui te filium ſuum, ita patitur eſurire, agere miſerũ cum beſtijs, eſſe omni ſolatio humano deſtitutum, ludibriũ fuit, quicquid audiſti. Linque ergo nugas & ſectare uera, adora me, agnoſce me rerum principem, & omnia tua erunt, neque iam eſuries, neq; ſolus ages, ſed orbis tibi ſeruiet, omnibuſq; rebus, quas optare poſſis afflues. Ita primum conatur Satan, uerbum Domini irritum nobis perſuadere & uanum, mox ſua illa, carnalia pollicetur, licet falſo. Sic primis parentibus, primum perſuaſit, uanum Domini uerbum, nequaquam inquiens, moriemini, mox falſis promiſſis lactabat, dicens: Eritis ſicut Dij, ſcientes bona & mala. Neq; enim poßumus cupiditate aliarum rerum, capi, niſi ante Deum fecerimus mißum. Primum ergo conatur perſuadere, uanum eſſe, ſeruire Domino, iuxta illud Malachiæ tertio, tum ſua promittit, & bene eſſe, quicunque ſibi adhærent, nititur comprobare.

Tunc dicit illi IESVS: Vade, abi poſt me &c.

Impia ſuaſerat Satan, & in prioribus, at nunc præter impiũ ſuum cõſilium, ſe etiam deo æquabat, hac cauſſa, gloriæ patris unice ſtudioſus Chrſtus, duriuſcule ipsũ à ſe repellit, & Satanam, hoc eſt, aduerſariũ uocat, quia palàm iam, à Deo ipſum ad ſe adorandum, pertrahere conabatur. Obiecit autem iterum, ſcripturam, pulcherrimo ſuo exemplo nos docens, in omni tentatione, ex ſola

ſcriptura conſolationem petendam, iuxta illud, Rom. 15. Quæcunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, &c. Porrò locum quem hic Chriſtus Satanæ obiecit, quidam putant illum eſſe 5. Moſe 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi ſeruies, & in nomine eius iurabis. Sed mihi uidetur ex quinto capite deſumptus, mutata negatiua in affirmatiuam. Ibi enim legimus, non adorabis ea, ſcilicet Deos alienos, & idola, neque ſeruies eis quia ego Dominus Deus tuus, &c. Hæc enim perinde ſunt, atque ſi dixiſſet, me ſolum adorabis, & ſoli ſeruies. Græca etiam conueniunt, quæ ita habent, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς, &c. cum locus in ſexto capite non per omnia cõueniat, legitur enim, κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Cæterum de adoratione, dixi fuſius ſuprà in ſecundo capite, ad illud. Et proſtrati adorauerunt illum. Certe ut uitæ authorem, unum adorare deum oportet, atqui cum השתחוה Hebræis proſternere, & προσκυνεῖν græcis adoſculari ſignificet, hoc eſt, honorem proſtratione corporis, uel manuum oſculo deferre, aut Dominum agnoſcere, eatenus poſſunt adorari, quotquot Dominus uoluerit à nobis honorari. Statuas & idola, uel ſua uel aliorũ coli uetuit, quare impium eſt, illis ſe proſternere, uel προσκυνεῖν, aut aliâs honorẽ impendere.

Tunc omittit illum Satan, &c.

Lucas habet, conſummata omni tentatione, diabolus receßit ab illo uſq; ad tempus. Ita uerbo domini innitēti, ne tibi quidē poterit præualere, tandemque cedet, ſed ad tempus, dum enim in mundo ſumus, ubi Satan princeps eſt, tentationibus eius ſumus obnoxij. Verum non deerit interim ſua conſolatione, DEVS totius conſolationis, dabitq́; ſubinde, ſubmotis dæmonibus Angelos beatos nos erigere, ſicut hic Matthæus de CHRISTO ſcribit: Et ecce angeli accedebant & miniſtrabant ei, cum eum ſcilicet Satan omiſerat. Semper quidem angeli ipſi miniſtrarunt, ut Marcus uidetur innuere, qui ita ſcripſit: Eratq́; cum beſtijs, & Angeli niniſtrabant illi. Sed agitante Dominum Satana, Angeli uiſi fuerunt abeſſe, dum miniſterio eorum non frueretur. Quando ergo Satan diſceſſit, ut iterum frui Angelorum miniſterio cœpit, ita dicuntur quaſi de nouo acceſſiſſe. Vnde per admirationem quodammodo noſter memorat. Ecce Angeli accedebant. Reſiſtamus autem & nos fortes in fide diabolo, eadem omnia experiemur, quæ ut certo ſperaremus, iſta ſeruatori noſtro & acciderunt, & ſunt nobis conſcripta.

Cum audiſſet autem IESVS quòd Ioannes traditus eſſet.

Legimus Chriſtum à baptiſmo protinus ſpiritu in deſertum actum, ut tentaretur. Mar. primo, indéque ductu eiuſdem ſpiritu, Galilæam repetijſſe, Luc. 4. Tum uero

creditur

creditur, Andream, Petrum, Philippum & Nathanaë
lem, primum diſcipulos ſibi adſciuiſſe · Ioan · 1 · paulo poſt,
in uiculo Galilææ Cana, primum ædidiſſe miraculum · Vn
de Capernaum cum matre, fratribus & diſcipulis petijt,
paululum inibi moratus · Nam proximo feſto paſchæ, Hi
eroſolymam aſcendit, & uendentes illic templo, eiecit ·
Quod legimus Ioan · 2 · Tum uero exiſtimatur & cum Ni
codemo longam illam diſputationem, quæ Ioan · 3 · conſcri
pta eſt, habuiſſe · Inde autem in terram Iudæam abijt ·
Nam Ieruſalē, ad ſortem Beniamin ſpectat · Ioſua · 18 · Ac
ibi miniſterio diſcipulorum, baptizabat, & diſcipulos
adlegebat, Iohanne nondum in carcerem recluſo · Quod
diſcipuli Iohannis, ad magiſtrum ſuum, tanquam rem in
dignam & gloriæ eius præiudicantem deferebant, quo
rum præpoſterum ſtudium, inſigni Chriſti præconio ille
repreſſit · Hæc legis Ioan · 3 · Dum uero ita IESVS bapti=
zaret, pluresq; quàm Iohannes, diſcipulos adlegeret, fa=
ma huius ad Phariſæos peruenit, atq; in odium illius com
mouit · Volebant enim ſoli, populi duces haberi · Id ergo
ubi IESVS reſciuit, iterum in Galilæam reuerſus eſt, atq;
in uia Samaritidem mulierculam, ac reliquos ciues Sy=
char, fidem regni cælorum docuit · In Galilæam autem cū
ueniſſet, ſanauit filium reguli habitantis Capernaum ·
Quod Ioan · teſtatur alterum ſignum fuiſſe, à Domino
in Galilæa patratum · Ioan · 4 · Poſthac altero feſto appe
tente, iterum Ieruſalem aſcendit, quod legimus Io · 5 · inde
rurſus in Galilæam redijt, ut patet ex initio cap · 6 · Ioan ·

Et circa

Et circa hoc tempus uidetur, Ioannes ab Herode in uincula eſſe coniectus, à quo tempore tres Euangeliſtæ, Matthæus, Marcus, & Lucas, ſuas hiſtorias de ſeruatore noſtro texere inceperunt· Propoſitum enim illis fuit, orbi declarare Ieſum noſtrũ, uere Chriſtum, hoc eſt, ſaluatorem & omnium reparatorem eſſe, eoq; id tempus eius, deſcribere ſatis habuerunt, quo maxime ille ſe talem eſſe comprobauit· Iohannes autem Euangeliſta, qui poſt eos ſcripſit, cum & ea quæ ipſe memorauit, ante illud tempus à Domino geſta, uideret huc facere, illa CHRISTI hiſtoriæ pariter adiecit· Hæc partim & Irenæo ita uiſa ſunt, ut legis in Eccleſiaſtica hiſtoria lib· quinto, ca·25·

Notandum autem Dominum furori Herodis ceßiße, idq́; actum à ſpiritu, ut Lucas exprimit, quo monemur, ſi uere Domino nos commiſerimus, ſpiritus eius nos quoque in omnibus ſalutariter diriget, ſiue fuga, ſiue conſiſtendo, & comminus cum hoſtibus congrediendo, ſuam per nos uolet gloriam propagare· Sic enim Chriſtum Dominum noſtrum, ſic Apoſtolos quoq;, nunc perſecutorum furori, ut porrò latius prædicarent, ſubduxit, nũc uero intrepidos oppoſuit, uictoresq́; ipſorum, uel uita, uel morte reddidit· De fuga in perſecutione multis eſt, à ueteribus diſputatum, Tertulianus proprium de ea librum compoſuit, nimisq́; ipſam damnauit, fugit enim CHRISTVS, fugerunt & Apoſtoli· Fuga qua gloriæ Chriſti detrahitur, Chriſtiano certe indigna eſt, et ignorata ſãctis, at ubi ita fugis, ut gloriæ domini cõmodius inſeruias,

De fuga in perſecutione·

inſeruias, nihil tui quærens, ſed tuo tantum muneri inſeruiens, tuæque te horæ ſeruans, facis quod hic, & aliâs Chriſtus fecit. Ad cuius exemplum & Paulus è Dammaſco, & aliâs fugit. Qui quo ſpiritu, dum gloriæ Dei retulit, fugerunt, eodem poſtea, ſe ultrò perſecutoribus obtulere. Ita Chriſtus quærentibus ſe ad necem, dedit ultro obuium, Paulus nulla ratione reuocari potuit, quò minus Ieruſalem peteret, ubi tamen ſciebat ſe manere uincula et tribulationes, Acto. 20. Ita ergo fugiendum erit Chriſtiano, ne præter gloriam Chriſti, cui conſecratus eſt, quātus eſt. Vbi autem fuga, uel perſiſtendo, magis gloriæ conſulueris, nemo niſi Domini ſpiritus recto indicabit, quare orandus ante omnia eſt, pater bonum ſpiritum, qui deducat in terra recta, pſal. 144. & ne ſinat nos, noſtro arbitrio ferri. Nam non poteſt, de fuga aliquid certum præcipi, neq; in totum ea laudari, neq; in totum uituperari, quapropter paulo ſeuerior hic, ut & in alijs quibuſdam Tertulianus fuit. Committamus nos Domino, is & fugere & conſiſtere, dum ipſi uiſum fuerit, dabit.

Et relicta Nazareth, profectus habitauit Capernaum.

In Nazareth tamen antea, ut Lucas 4. memorat, ſe Chriſtum ex uaticinio Ieſa. 61. prædicauit. Verum illi, cum indignitatem & ingratitudinem ipſorum eis obprobraſſet, qui uerum faciebant, prouerbium illud. Nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua, eductum uſq; ad ſupercilium

percilium montis, ſuper quo ipſorum ciuitas ædificata erat· Volucrant ipſum præcipitare, ſed ipſe tranſiens per medium illorum ibat· Itaq; domeſticos ſuos, iuxta ordinem dilectionis, nequaquam poſthabuit· Verum ubi illi regno Dei ſe indignos reddidiſſent, coactus fuit alio migrare· Alioqui qui negligit ſuos, præſertim domeſticos, infideli deterior eſt, & fidem abnegauit, 1·Timoth·5·Sic tandem & tota Gens Iudæorum deſerta fuit, cui tamen primum Euangelion, ut domeſticis offerri oportuit· *Domeſtici primum curandi·*

Capernaum autem elegit habitare, ciuitate maritima, et magis quàm Nazareth inſigni, quam multis miraculis, præter doctrinam ſuam, quam per ſabbatha impertiebat, ſtupenda authoritate, Lucæ 4· illuſtrem reddidit· Quem morem Dominus uſque ſeruauit, ut ad inſigniores urbes ſuos nuncios præcipue miſerit· Ita Ieruſalem potiſſimum Prophetæ prædicarunt, ut & Chriſtus, plura illic geſſit· Sic Paulus, Damaſci, Antiochiæ, Epheſi, Corinthi, Philippis, ac alijs præcipuis urbibus Chriſtum præcipue annunciauit· Quod ſolere Dominum ex iſtimo, ut magis illuſtrem ſuam gloriam, & bonitatem ita declaret, dum hoc modo per infirma mundi, fortia confundit, hoc eſt, per abiectos ſuos Apoſtolos, præclaras urbes aggreſſus, per ſermonem ipſorum, regno ſuo, nequicquam alijs repugnãtib· adlegit, quotquot ad id ordinarat· Tum ita facit abundare gratiam, ubi antea delictũ abundabat, exerens nimirum tanto clarius ſuam bonitatem· Nam in magnis urbibus, ſolet Satan potentius re- *Quare dominus uerbo ſuo primores ferè urbes inuiſit·*

gnare. Poſtremo ex magnis urbibus, commode ſemper, uerbum & ad reliquos proſerpit. Unde & hodie uidemus præcipuas urbes, Euangelio uiſitari, quibus tamen uidēdum eſt, ne olim eis eueniat, quod huic Capernaum, Ieruſalem, Corintho, Epheſo, Romæ, ac alijs, quæ quanto ſublimius per Euangelion euectæ fuēre, tanto ſunt, cū ingratas ſe huic dono exhiberent, atrocius deiectæ, atq; uaſtatæ. Quid enim æque impium ac ſceleratum poſſit admitti, atq; reijcere à ſe Euangelion gratiæ Dei?

Vt impleretur quod dictum fuerat per Eſaiam &c.

Locus hic Ieſa. 9. legitur, uerbis quidem paulò alijs, at ſenſu eodem. Hebræa ſic habent: Quando iam non am
,, plius fuerit obſcuratus in terra tribulationi obnoxia, cū
ſicut priore tempore uilem fecit terram Zebulon, & ter
,, ram Naphtali, ita poſteriore reddiderit glorioſam, uiam
uidelicet maris, regionem Iordanis, confinium Gentium.
,, Cum populus ambulantium in tenebris, uiderit lucem ma
gnam, et ſuper habitantes in terra umbræ mortis, lumen
,, effulſerit, &c. Propheta hoc loco uoluit reuocare populum à timore atq; admiratione potentiæ, regum impiorum, Retzin apud Syros, & phekah filij Remaliahu regnantis apud Iſraëlitas, qui bellum contra Iuda mouebant, ad ſuſpiciendum atq; ſperandum auxilium Dei, tum à conſulendis diuinis, ad inquirendam legem & teſtimonium Domini. Quare ſuſpicientibus potentiam regum Syriæ & Iſraëlis, minatus fuit potentiam Regis Aſſyriorum,

Explicatur uaticinium Ieſaiæ adductum.

orum, & poſthabentibus conſulere legem Domi*ni & teſtimonium, obcæcationem mentis atq; tenebras perditionis.* Vnde *ante citatum ab* Euangeliſta *locum, ſic legimus:* Ad *legem & teſtimonium, ſi non dixerint iuxta uerbum hoc, prædico q̃ non erit illis diluculum, & oberrabit quiſq; in ea, obtuſus & famelicus, eritq; cum fame laborabit, ſuccenſebit, atq; maledicet tum* Regi *ſuo, tum* Deo *ſuo, ac ſuſpiciet in ſublime, & ad terram deſpiciet, & ecce tribulatio & tenebræ, obſcuritas, anguſtiæ et caligine expulſus.* Quando *iam non amplius fuerit obſcuratus, &c.*

Qua. *di. legem & teſtimonium uerbi ſui dedit uobis* Dominus, *inde de uoluntate eius quærere debebatis, uos autem cõſulitis diuinos, qui igitur non dixerint iuxta uerbum hoc:* Ad *legem & teſtimonium, oraculum* Domini *ſolum conſulendum, iudicantes, non erit illis diluculum, dies ſalutis nõ orietur eis, obcæcatos habebũt uſq; ſenſus, et oberrabit unuſquiſq; eorum in ea ſcil. lege, uel ut intelligunt alij, in terra percuſſus cæcitate nimirum, ac obtuſus induratusq́; atq; famelicus, cibo ſcil. uerbi* Dei *deſtitutus, eritq́; cum huiuſmodi fame laborabit, incertis animi & fluctuans propter mala quibus circumuenietur, neſciens nimirum quo ſe uertat, tum conuitiabitur regi ſuo &* Deo *ſuo, culpam omnem tribulationis quam patitur, in* Deum *reijciens, atq; ab ipſo conſtitutos magiſtratus, iuxta illud pſal. 59.* Vagabuntur *ut commedant, ſi non fuerint ſaturati, murmurabunt.* Totus *itaq; malis obrutus et*

in anguſtias adductus, ad cælum fruſtra pro liberatione ſuſpiciet? in terra uero undiq; uidebit tribulationem, tenebras, obſcuritatem, & omne genus malorum, quodq́; ſupremum omnium erit, caligine illa & ignorantiæ Dei, et aliorum malorum, è populo DEI, ſalutisq́; hæreditate expelletur.

Idq́; etiam tum, quum acceptum illud tempus Meſiach aduenerit, quo lux cognitionis Dei atq; uitæ, ijs orietur, qui antea in tenebris & umbra mortis, ceu deplorati ſederant, quum iam non erit obtenebratus in terra tribulationis, ſed in terra benedictionis exultabunt luce uitæ perfuſi, quum quorum priore tempore terram contẽptam Dominus habuerat, reddiderit prædicatione filij ſui glorioſam, terram illam Galilææ ſcil. ſortem Zebulun, & Naphtali, cum reliqua maritima, atq; Iordanis ſuperiore regione, quæ ad gentes Sidonias ac Tyrias uſque pertingit, quare גליל הגוים, id eſt, confinium gentium propheta poſuit. Quæ enim maior gloria, quàm ab ipſo uitæ authore, uiuificum Euãgelion, poſt mortiferas ignorantiæ tenebras audiuiſſe?

Hæc lux magna illa, quam qui in tenebris ambulabãt uiderunt, quæ ſuper ſedentes in umbra mortis, prædicante Domino, effulſit. Sed bona pars tamen Iudæorum, nihil minus quàm legem & teſtimonium Domini conſulere ſuſtinuerunt, ſuis cupiditatibus addicti, licet legis obſeruantiam magnifice iactarent, ideo illos ad mentis tenebras, tempeſtas malorum omnium, ac uere umbra mortis

ita com=

ita comprehēdit, ut non reijcerent modo, annunciantem ſalutem Chriſtum, ſed tandem etiam crucifigerent, quo ſe extremis malis illaquearent, teterrima demum & exitiali caligine penitus eiecti & exterminati· Hunc præſen=*tis uaticinij ſenſum eſſe puto, qui certiorem atq; luculen=tiorem afferre potuerit, magnam à me gratiam inibit, tā abeſt, ut hæc mea oraculi uice haberi poſtulem, aut pro ijs cum quoquam uelim contendere·* Hebræa *ſecutus ſum, ſi uero germanū* Prophetæ *ſenſum etiam ſim aſſecutus, aliorum ſit iudicium, ſed* Hebræa *conſulentium·*

Porrò Euangeliſta *ex præſenti uaticinio unum hoc ſpectauit, ꝙ prædictum illo fuit,* Galilææ *obſcuræ atq; tenebricoſæ regioni, lucem* Euāgelij *primum inferendam,* Domino *ipſo, illi ante omnes reliquas* Iudæorū *regiones, regnum cælorum annunciante·* In *quo, quod ubiq; ferè ſolet, ſimul declarauit, infirma ſe, fortibus, & abiecta præſtantibus, ignobilia, nobilibus præferre, facereq́; continuo, ut nouiſsimi primi, atque primi nouiſsimi euadant·* Quod *diligenter perpenſum, ut adflictos deiectosq; animos ad ſpem bonam erigit, ita arrogantes ac ſupercilioſos in ordinem cogit, quo utriq;* Chriſto *ſeruatore, qui cū humiliatis duntaxat, ſibi aut fidentibus, negotium habet, gaudere & perfrui queant·* Deinde *ne hoc quidem prætereundum, quòd* Galilæi, *licet* Iudæi *eſſent, & præter rationis lumen, etiam legis atque* Prophetarum *lampada haberent, nihilominus tam ab* Euangeliſta, *quàm uate, adſeruntur, ante prædicatum illis* Euangelion, *in te-*

Nouiſſimi primi·

 nebris

Omnia ſine Euangelio tenebræ·

nebris & umbra mortis ſediſſe· Quo docemur, rationem uſque cæcam, & literam cum legis tum Prophetarum occidere, donec CHRISTI dono, Euangelij fide renouamur· Tum demum reuelata facie, gloriam Domini & ipſi uidemus, & ceu ſpeculum, illam alijs repræſentamus, denique transformamur, ad eandem imaginem, à gloria in gloriam, tanquam à Domini ſpiritu, 2· Corint·3·Etenim ante creditum Euangelium, & afflatum diuini ſpiritus, animales ſumus, eoq́; quæ Dei ſunt percipere prorſus nequimus, 1·Corint·2·Tenebræ itaq; ſunt & umbra mortis, omnis tum ſapientia, tum iuſtitia, quam ſine ſpiritu Dei habemus, ſiq; illis nobis placemus, uere ut à Dei cognitione, ſic & uita alieni, in ipſa morte obtenebrati deſidemus·

Et ex eo tempore cœpit IESVS prædicare & dicere pœniteat uos, &c.

Eiſdem uerbis & Ioannes paulo ante prædicauerat, et infrà legemus diſcipulos eadē prædicaturos à Domino amandari, 10·Regnum cælorum, & diu expectatum reuelandæ ſalutis tempus aduenerat, id par fuit, ut eodem ſermone, orbi, ab ante ambulone Domini, à Domino ipſo, Apoſtolis, ac omnibus deniq; noui teſtamenti miniſtris adnūciaretur·Neq; enim potuit præſtantius quicquam, prædicari neq; mirum eſt, ſi idem ſpiritus in omnibus loquens, eiſdem utatur uerbis· Cæterum de prædicatione hac, et regno cælorū, ſuprà ca·3·non nihil admonuimus·Summa certe eſt totius Euangelicæ prædicationis, annunci=

annunciatur enim his uerbis, regnum gratiæ et recōciliationis aduenisse, ſimulq́; exponitur quibus aduenerit, nimirum qui ſibi diſplicent, & peccatores ſeſe agnoſcunt· Nam cæli municipatus cōtingere non poteſt, niſi qui mūdi regno, hoc eſt, carnis & Satanæ ſeruituti renunciauerint, adeo inter ſe illa pugnant·

Porrò ut et hoc annotem, ſi quis ſimilem ex ſcripturis ueteris inſtrumēti locū requirat· Videtur hic mihi Domini ſermo affinitatem habere cum iſtiuſmodi ſermonibus: Conuertimini filij conuertentes, Iere·3· Conuertimini & uiuetis, Iehez·18, &c· Exiſtimo enim quod hic legimus μετανοεῖτε reſpondere ei, quod paſſim in ſcriptura legitur שובו, uel חשיבו, id eſt, conuertimini, uel magis proprie reſipiſcite, redite in uiam, quàm ei pro quo recte legimus pœniteat uos, quod Hebræis dicitur נחם, Id enim pœnitere, quod cum dolore eſt, ſignificat· Ita habet liber Iudicum, pœnituiſſe filios Iiſraël, propter tribū Beniamin prope ad internitionē datā· Ibi ca·21· legimus וינחמו בני ישראל אל בנימין, pœnituit filios Iſraël, ſuper Beniamin, uel doluit eis· Sic Dominus dicit ſibi doluiſſe, ꝙ creaſſet hominē, 1·Moſche·σ· et 1· Schmuel·15· ꝙ regem feciſſet, Schaul, ubi idem uerbi נחם habetur· At hic ad eiuſmodi reſipiſcentiam Chriſtus uoluit prouocare, quæ non tam eſſet cum dolore peccatorū quæ comiſſa erant, quàm cum ingēti gaudio ob gratiam, quæ ultrò offerebatur· Vnde ceu cauſſam, cur conuerti, hoc eſt, reſipiſcere deberent, ſubiecit: Appropinquauit enim

Quid interſit נחם & שוב, id eſt, reſipiſcere & pœnitere·

regnum cælorum,tempus ſcil·gratiæ & propitiationis· Qua·di·Vel nunc tandẽ in uiam redite,et relinq̃te ueſtra ſtudia praua,adeſt enim iam regnum gratiæ,aduenit,qui peccatores,non iuſtos uocet,et uocet ut filij Dei *ſint, & hæredes,ciueſq; cælorum·* Inuitet *hæc patris effuſiſsima bonitas,ut ipſi deinceps in æternam ſalutem,quam uobis ipſis et mundo in æternam uobis pernitiem uiuere libeat·*

Perinde *ac ſi quis abdicatis filijs,patre illorum ad clementiam benignitatemq́; erga ipſos moto,diceret:*Reuertimini *optimi filij,relictis omnibus,e ueſtigio domum paternam repetite,redijt patri ueſtro affectus paternus,aduenit tandem tẽpus, quo remiſſurus uobis remiſſa uideatur·*Nolite *optatiſsimam hãc occaſionẽ prætcrire·* Haud *ſané tam apte uidẽtur coheſura uerba* Domini,*ſi per* μετανοῆτε,*intelligamus id quod* Heb·*per* נחם,*nimirum pœnitudinem illam, quæ ob cõmiſſa,animum excruciat· Qui nanq; rationis uice quadraret,quod adijcit:* Appropinquauit *enim regnum cælorum?* Perinde *utiq; eſſet,ac ſi quis capitaliter reo,diceret,dole, diſcrucia te ipſum, ꝙ tanta flagitia admiſeris,aduenit enim tẽpus, ut libereris·* Diceret *potius cordatus illi,uel nunc tandem in uiam redito, arrideatq́; tam diu contempta tibi innocentia,aduenit enim tempus illud optatum,quo uita te princeps donare in animum induxit,educetq́; hoc carcere,& libero uiuere concedet·*

Quanto enimuero Dei *gratia amabilior exiſtit, quã ſint noſtra peccata de teab ilia,tanto conuenit de illa ob-*

lata

lata plus gaudere, quã de his dolere. Imò omnẽ de peccatis dolorẽ, oblatæ Dei gratiæ, certoq; donatæ gaudiũ, abſorbet. Ita filius ille decoctor, ubi benigne adeo ſuſceptus eſſet, haberetur q; tã indulgenter, quid quæſo quàm gaudere et exultare potuit, licet plurimũ illi ſua commiſſa diſplicerent, ac prorſus in uiam redire, uereq; reſipiſcere cogitaret? Nec alia eſt pœnitentia, quã in nomine Chriſti, cũ peccatorũ remiſſione prædicari oportuit per orbem, Lu. 24. quamq; Deus Gentibus pariter cũ Iudæis donauit, Act. 11. quàm reſipiſcentia, mundiq; ac ſui ipſius abnegatio, amore Domini & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti, ac oblatæ gratiæ delectatione gaudioq; concepta. Quæ Euangelica pœnitentia uocari poſſit, certe longe mellis quàm fellis, lætitiæ quàm triſtitiæ obtinens. Eſt autem altera legalis, cuiuſmodi Niniuitæ quidem Manaſſe, ac alij leguntur fuiſſe affecti, qui nimirum ob commiſſa ſua & iram Dei propter illa ipſis imminentem, animo plurimum diſcruciabantur.

De pœnitentia legali & Euangelica.

Hac tacti fuere & Iudæi illi Ieruſalem, quorum ut Lucas ſcribit Act. 2. corda ſcinaebantur, audito ſermone Petri, eoq; dicebant ad Petrũ & reliquos Apoſtolos: Quid faciemus uiri fratres? His Petrus reſpondit, pœnitẽtiam agite & baptizetur unuſquiſq; &c. Vide compuncti corde erant, ac ex magna peccatorum pœnitentia rogabant quidnam facere ſe Apoſtoli iuberent, & Petrus pœnitentiam illis præcipit, ultro adeo pœnitentibus & de ſua impietate indolentibus, ut corda ipſorum diſſecarentur

rentur· Ergo alia erat qua compungebantur, obiecta illis ſua impietate, pœnitentia, & ad aliam eos Petrus hortabatur· Prior illa legalis erat, & animum conſpecta iam impietatis abominatione excarnificabat, altera uero Euāgelica, nimirum ſpe ſalutis ſuſcepta reſipiſcentia, uitam cum hilaritate emendabat· Nam nihil niſi uitæ innouatio eſt, qua amore tam propitij Dei, factæq́; gratiæ exultatione, ſibi Chriſto iam credentes proponunt, ad eamq́; ſeſe uſq; exercent·

Hæc duo & ueteres pœnitētiæ nomine intellexerūt, recentiores prius contritionem, poſterius ſatiſfactionem uocarunt, mediam inſerentes peccatorum confeßionem, quæ ſi pie fiat, ueræ contritionis opus & fructus eſt· De confeßione ſupra cap·3·diximus ſatis· Quod aut iſti ſatisfactionem, qui recte ſentiunt, perpetuam pietatis meditationem, uitæq́; innouationem recte intelligunt, & uocant carnis ac peccatorum mortificationem, uitæ conuerſionem, ſtudiorum correctionem, ſiue, ut dixi, pœnitentiam Euāgelicam, ſatiſfactionem, Chriſto uni, qui ſcilicet pro omnibus in ſe credentibus ſatisfecit, tribuentes· Licet ſi latinæ linguæ uſum ſpectemus, contritio illa & dolor ob commiſſa rectius pœnitentia uocetur, ut hæc innocentiæ profeßio, reſipiſcentia, uitæ emendatio, ſtudiumq́; ſanctimoniæ, ſicut & in Apoſtolicis literis identidem appellatur·

Eſt ergo pœnitentia legalis, ſiue animi contritio, odium & cum animi dolore ac compunctione, peccatorum

deteſta=

deſtatio, quæ cooritur, ſimulatq; cognita lege Dei, pecca torum quoq; agnita fuerit abominatio· Et eſt impijs cum pijs communis· Nam & Iudas proditor Chriſti, agnito ſuo ſcelere ita compungebatur· Euangelica aũt pœniten tia, eſt accepta gratia peccatorũ per fidem in Chriſtum, ꝑpetuũ mortificandæ carnis uitæq́; ad uoluntatem Domi*ni formandæ ſtudium, ſed alacre, irremiſſáq;, ſed lubens meditatio· Cooritur mox atq; Chriſtus fuerit cognitus, neq; eſt niſi eorũ qui fidem in Chriſtum nacti fuerint ſo lidam· Quæ ſophiſtæ de pœnitentia ſcripſerunt, ferè ni hil niſi nugæ ſunt, neque ſcripturis, neque rei ipſi reſpon dentia· Vt enim Chriſtum ipſum ignorant, ita impoſſibi le fuit, eos quicquam eorum, quæ ad uerum Chriſtianiſ mum attinent, recte noſſe· De pœnitentia illa, quam uul go uocarunt, quam* Epi*ſcopi olim iniunxerunt ijs qui pec cauerant, certa ſcilicet ieiunia, & alias corporis caſtiga tiones, dicam infra in caput 18·*

Ambulans autem IESVS iuxta ma re Galileæ.

Hoc mare lacus eſt, in quem Iordanis influit, de quo fluuio & lacu ſcribit Plinius lib·5·cap·15· Ergo ubi pri ma conuallium fuit occaſio, in lacum ſe fundit, quem plu res Geneſaram uocant 16·M· paßuum longitudinis, 6· M· latitudinis, amœnis circumſeptum oppidis, ab orien te Iuliade & Hippo, à meridie Tarichea, quo nomine ali qui etiam lacum appellant, ab occidente Tiberiade, aquis calidis ſalubri · Ab hac Tiberiade, quam Herodes te Mare Ga lilææ lacus Geneſar·

trarcha

trarcha, in gratiam Tiberij Cæſaris nouam extruxit, ut meminit Ioſephus lib. 18. cap. 4. Mare Tiberiadis hic lacus à Ioanne uocatur. Porrò ſcriptura ים כינרת uel כינרות, ideſt, mare Cinnereth, uel Cinneroth, ut 4. Moſche 34. 5. Moſ. 3. Iehoſchua 12. & locis alijs. Quod enim lacus ſpecimen quoddam maris præ ſe ferunt, maria in ſcriptura appellantur. Sic lacum Aſphaltitem itidē mare deſertum, uel ſalis uocatur. Sed mare mediterraneum, ſolet ſcriptura mare magnum uocare, etiam interdū abſolute, mare, uti & Oceanum, ſinum Arabicum uocat mare Iunci. Portionem autem maris mediterranei, quæ Ciliciam uerſus eſt, ab ea regione Tarſith nonnunquam uocatur, de quo ſuprà dictum eſt cap. 2.

Vnde nomen Geneſareth ſtagno & uicinæ regioni.

Sed ad noſtrum mare Galilææ, quod proprio uocabulo Cinnereth, id eſt, mare dulce dicitur, id deluxato non nihil uocabulo à Gentibus Geneſar uel Geneſareth poſtea cœpit uocari, atq; ab ipſo uicina regio cognominari. Sicut & olim factum apparet. Iehoſua enim 19. ciuitatem in portione Naphtali, quæ huic lacui adiacebat, Cinnareth uocatam legimus, imò ut apparet ex Iehoſ. 11. ac alijs quibuſdam locis, regio illa ſita ad occidentale latus huius lacus, tota fuit Cinneroth appellata, falſus igitur fuit Egeſippus lib. 3. de excidio Hieroſoly. cap. 26. qui ſcribit Græco uocabulo Geneſar, lacū hūc appellatū, quaſi generantē ſibi aurā, aquæ dulcis &c. Græci potius Hebræū uocabulum, ut fit, nō nihil demutarunt. Hæc uero regio à ſtagno Geneſareth uocata, ad latus eius occidentale ſità, et ad

& ad mare magnum ſpectãs, habuit in ſuperiore ſtagni litore Capernaum, poſtea Betſaida, quam Philippus Herodis frater, ædificatam & exornatam Iuliam holmonymam Iuliæ Cæſaris filiæ uocauit, author Ioſephus lib. antiq. 18. cap. 3. Inferius littus Tiberias addecorabat. Idem igitur eſt mare Galilææ, mare Tiberiadis & lacus uel ſtagnum Geneſareth. Hæc quo maiorem lucem haberẽt, quæ Domini geſta, circa hunc lacum, & in hac regione Euangeliſtæ conſcripſerunt, uolui uel hoc loco annotare.

Vidit duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus &c.

Hunc Chriſtus Petrum, id eſt, lingua Syriaca, Cephas, in prima illa uocatione, quæ Ioan. 1. legitur uocauit, de qua infrà 16. dicemus. Porrò antequam ad perpetuum ſui comitatum hac poſtrema uocatione, hos diſcipulos uocaret, edidit miraculum illud, ut in ſuo nomine iacientes rete tantam multitudinem piſcium comprehenderent, quod rete rumperetur, qui antea totam noctem laborauerant, & nihil cœperãt, ut legimus Lucæ 5. Quo adumbrauit, ut ſine ſuo iuſſu & uirtute, fruſtra ſudatur, & incaſſum eſt, quicquid docetur aut præcipitur, ita ubi ipſius uerbo & iuſſu prædicatur, innumeros reti Euangelico comprehendi. Nam & infra 13. prædicationem Euangelicam, capturæ piſcium aſſimilat, quod ſicut uerriculum iactum in mare, uarios piſces capit, ita & Euangelion prædicatum in mundo, uarios adducat Eccleſiæ Dei, homines, inter quos non pauci mali ſunt & rurſus

Miraculũ ex Luca.

ſus eiicientur, ſicut ſæpe cum probis, & putres piſces ſolent capi· Non tam aut uoluit Chriſtus hoc miraculo quid futurum eſſet adumbrare, quàm ſimul animare iſtos ad ſequendum ſe pauperem & à ſuis paulo ante non reiectũ tantum, ſed etiam morti adiudicatum, cui ipſum planè tradidiſſent, niſi per medium illorũ, mirum immodum tranſiiſſet· de quo 4· Lu·

Historia Lucæ explicatur·

Vnde cum uiſo miraculo territi fuiſſent, & procidẽs illi ad genua Petrus, dixiſſet: Diſcede à me Domine quia homo peccator ſum, reſpondit ei IESVS: Ne metuas, poſt hac eris homines capiẽs· Qu·d· ponite inanem hunc metũ quo ob oſtenſam hoc miraculo meam diuinitatẽ perculſi eſtis, non exerui illam ut uos à me abſterrerem, ſed ut potius ad me ſequendum inuitarem, ac declararem paterna me uirtute præditum, mihiq́; omnia ſubiecta, ne putaretis impoſſibilia, quæ mundo tam contemptus molior· Nolite igitur orare ut à uobis diſcedam, ſed potius orate ut relictis omnibus mihi adhærere, meq; ſequi uobis detur· Neq; auferat animũ, quod peccatores eſtis, id adeo non moror, & hac cauſſa uos tam nihil faſtidio, ut ſim conſtituturus uos captores hominum, quos peccatis exemptos, iuſtitiæ conſecretis, & quorum cum uos peccata remiſeritis, ſint uere illis remiſſa· Videtur quidem modo hoc longe captum & facultatem ueſtram excedere, ſed etiam uidebatur iam pauloante fruſtra fore, ſi rete laxaretis ad capturam, quod noctem totam laborantes nihil cœpiſſetis· Qui ergo potui uobis licet peccatoribus,

uerbo

uerbo tantam multitudinem, in uerriculũ ueſtrum adducere, idem uirtute mea dabo, ut innumeri adhuc homines uerbum ueſtrum ſequãtur ad æternam uitam.

Sic igitur præparatos hos ad comitandũ ſe uocauit, filios Zebedæi ante paſſus fuit ſubducere ad terrã naues, retiaq; ſua, quæ ex nimia illa piſcium multitudine rupta erant, ſedentes reficere, quod noſter Euang. nominatim memorat, & tum demum ut ſe ſequerentur, hoc eſt, ut ſui perpetui comites eſſent, euocauit. Nam quod Matth. noſter ſcribit. Vidit IESVS duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare, non ſic intelligendum eſt, quod eueſtigio, ubi uidit rete iacere, illos euocarit, ſed poſt editum miraculũ poſt quod ſcilicet Lucas ſcribit, relictis omnibus ſecuti ſunt eum. Videtur ergo ordo hiſtoriæ ſic habere. Primũ docuerat in Synagogis Galilææ, inde ubi & alijs ciuitatibus uellet prædicare, obruebatur à turba, tum ingreſſus nauem Petri, quem cum fratre offenderat piſcantem, iuſsit à terra illam ſubducere, mox edidit ſignum, ex quo attoniti orabant, ut à ſe migraret, ibi ipſe illos Petrum et Andream primum ad ſequendum ſe uocauit, pollicitus ſe facturum eos captores hominum. Vbi autem ad terram naues ſubductæ erant, & forte in ſuam ſtationem ſeorſim ſe filij Zebedæi recepiſsent, nondum enim & illos uocarat, progreſsus paululo, offendit eos ſedentes cum patre reficere rete ſuum, tum uocauit & illos, qui et protinus relicta naui & patre, ſecuti eum ſunt, facti iam & ipſi

Concordia Mat. & Lucæ.

ipſi perpetui Chriſti comites. Quod Lucas ſummatim dixit: Et ſubductis ad terram nauibus, relictis omnibus ſecuti ſunt eum.

Licet enim ante eius diſcipuli facti eßent, poſt illam uocationem quæ Ioan. 1. deſcribitur, nondum tamen relictis omnibus, illum cœperant perpetuo comitari. At ubi iam omnibus relictis ſecuti ipſum fuerunt, non uidetur ueriſimile, quod eo agente etiamnum in mortali uita, ad piſcationem redierint, aliud enim iam munus illorum erat. Vnde cum Lucas 5. Sicut hic Matth. narret eos omnia reliquiſſe, & promiſſionem accœpiſſe de capiendis hominibus, mihi omnino uidetur, quod eandem hiſtoriam & uocationem uterq; deſcripſerit. Verum iudicet de hoc Chriſtianus, cum nullo de hac re contendero, quanquam non uideam quomodo poſſint duæ uocationes haberi, cum uterq; ſcribat relictis omnibus ſecutos Chriſtum fuiſſe. Quod ſi uelis ad eum modum accipere, ut aliâs locutio iſta in Euangelicis literis accipi ſolet, omnino ſignificat ualedictis alijs negotijs omnibus, illos comites Chriſto uſq; adhæſiſſe. Deniq; nec ſequẽtes hiſtoriæ, in utroq; ferunt, ut dicamus rurſus piſcationem repetijſſe. Hactenus de concordia Matth. & Lucæ.

Eadem uocatio hic & Lu. 5.

Cæterum obſeruandus hic eſt locus ille communis, Dominum delectari humilibus & infirmis, ut ſuæ uirtuti feramus omnia accepta, de quo Paulus multis dißerit 1. Corin. 1 Videte uocationem ueſtram, quod non multi ſapientes ſecundum carnem &c: Verum iſta ad hoc conſideranda

ſideranda ſunt, ut donis Dei nemo fidat, aut negotium ſalutis addicat, nequaquam autem, ut illa cõtemnat, ut ſunt quidam, qui adeo eruditionem, aliaq́; Dei dona ſpernũt, ut ipſi interim ſua inſcitia, ac ruditate plus fidant atque ſuperbiant, quàm alij ſua eruditione aut ingenij dexteritate. Inuenias hodie quoq;, qui hoc Domini exemplũ ſuæ pigritiæ ſtrenue prætexant, dumq́; ſocordiæ arguuntur, qui non incumbant ſcripturis, negligant diſcere linguas, quo uerſari in illis poſſent inoffenſius, perpetuo in ore habeant, non uocauit Deus multos ſapientes ſecundum carnem &c. Quibus reſpondendum erit, neq; certe uocaſſe multos pigros uentres, qui nati conſumere fruges, Eccleſiæ prodeſſe poſthabent, & interim ab Eccleſia & alienis ſudoribus ſaginantur. Rudiſſimos hic certe & craſſiſſimos piſcatores uocauit, quibus poſtea cæleſti ſapientia orbem erudiret, ſed non permiſit rudes et craſſos, ſuo ſpiritu docuit eos anteaquam Eccleſiæ miniſtros deſignaret omnem ueritatem. Ita hodie craſſos & rudes uocabit quidem, at donato ſuo ſpiritu reddet illos doctos & eruditos ad ſalutem. Illos miraculo erudiuit, quia ita res poſcebat, his dabit animum & facultatem diſcendi ex ſuis literis, & ſi opus ſit item miraculo ſemel docebit, quantum ſatis erit. at nequaquam eos, qui cum poſſent, negligunt tamen ſcripturarum cognitionẽ ſibi parare. Petentibus enim uult dare Dominus, & ſapientia non niſi à uigilantibus ad fores ſuas cõſpicietur.

Cõtra eos qui ſuæ inſcitiæ & ignauiæ prætexũt rudes diſcipulos à Domino uocatos.

Dominus citra humanam eruditionem & operam,

ſemel ſcientiam uitæ his piſcatoribus donauit per ſuum ſpiritum, ita ſemel Iiſraelitas, quadraginta annis ſine humano cibo in deſerto pauit, ut oſtenderet à ſe ſolo ueram ſapientiam, cibum & omnia donari, ſibiq́; perinde eſſe cui illa donet, nihilominus tamen, ſicut tentaſſet Deum & iure optimo fame interijſſet, qui ex Ebræis ubi uentum erat in terram promiſſam exercere illam, ſereréq; agros neglexiſſet, ita recte omnis diuini oris cognitionis expers manet, quiſquis non diuenditis omnibus, hoc eſt, cunctis negotijs alijs poſthabitis, qui huc ſaltē uocatus eſt, margaritum ſcripturarum ſibi comparare ſtuduerit, totisq́; uiribus in hoc incubuerit, ut ſcripturam ſynceriter intelligat, eoq́; linguas ſibi parare, ac omnino nihil omittere quod huc adiumento eſſe poſſit, curauerit. Alioqui cur ſocordes iſti, non etiam loquuntur linguis et dextre ita, ut Apoſtoli prophetant, quando ſanctam eruditionem adeo contemnunt, & operationi ſpiritus, tanta oſcitantia fidunt?

Quæ ex rudium diſcipulorū uocatione diſcenda.

Proinde diſcamus, hoc exemplo Chriſti, omnia ſuæ uirtutis eſſe, neq; illum noſtra eruditione habere opus, eoq́; ſi citra illam profitenda ſit gloria Chriſti, nihil mouearis, qui os creauit & hominem, dabit ſapientiam & os in illa hora, cui nemo queat reſiſtere, denique ſi adeſt eruditio, ut nequaquam illo nomine tibi placeas, minusq́; confidas. At ſi ad docendum plebem Chriſti es uocatus, atq; in hoc aleris ocioq́; frueris, uæ tibi, ſi huc non omnia contuleris, cunctosq́; ingenij neruos intenderis, quo habeas

beas ſcripturam in numerato, & ſingula puriſsime, ſemper tamen ad ædificationem intelligas. Cur enim miraculo tibi Deus daret, ad quæ comparanda, tanta ſuppeditauit adminicula? Quare præter morem ſuum, ſaturam ac nauſeabundã animã cæleſtib. iſtis delitijs, uſq; ſtertentẽ, neq; eas ambientem repleret? Ad gloriam ſuam & noſtram ſalutẽ, nõ ad fouendam ingratorũ inertiam, & tegendam impoſtorum hypocriſim, Deus operari miracula ſolet. Paulum potius ſequamur, qui Timotheum ſuum, licet à puero doctum diuinas literas, hortatur tamen lectioni uſq; incũbere 1. Timoth. 4. Et Apollo illum Alexandrinum uirum eloquentem, & in ſcripturis potentem, quanti diſcipuli faciebant? Certe Act. 18. ſcribit Lucas, multum illum contuliſſe ijs qui crediderant per gratiam. Ita Paulus uult Epiſcopum qui ſit tenax eius, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelis ſermonis, ut potens ſit, etiam exhortari in doctrina ſana, & contradicentes conuincere. Tit. 1. & 1. Timoth. 3. qui ſit διδακτικός, id eſt, aptus ad docendum. Hæc iam omnia dona Dei ſunt, quæ quidem etiam miraculo poteſt dare, et dat multis, Deus; uerum nihil eorum contemnentibus, quæ ipſe dedit & ordinauit media huc perueniendi.

Non docebit Deus per miraculum, quibus dedit unde aliâs ſcientiam ſcripturæ aſſequantur.

Et hoc contra eos eſt, qui rudes & laicos, quam in ſcripturis exercitatos malunt miniſterio uerbi præficere, iactantes & Chriſtum rudes laicos delegiſſe. Quorum ſententia ferenda eſſet, ſi poſſent, ut Chriſtus ex rudibus laicis, & ipſi ilico reddere, qui loquerentur uarijs linguis,

Præficiendi muneri docendi, qui cũ reli

quis dotibus, in ſcriptura plurimum potuerint.

linguis, & ſcripturas intelligerent. Spiritus quidem eſt qui docet, ſed unumquemq; quantum ſatis eſt, ad ſuam, & eorum quibus ipſum Dominus præfecit, ſalutem. Cæterum diſtribuit ſua dona, iuxta quod ipſe uoluerit et munus ad quod delectus quiſq; fuerit, requirit. Idem etiam ſpiritus impellit, ut dona Dei non contemnas, & diſcere quorũ opus eſt, non pigeat, denique ut eũ cuiq; muneri deputes, quem uides ab ipſo ad id formatum. Summa eſt, dona Dei eruditio, linguarũ peritia, in ſcripturis exercitatio, quærenda, & magnificienda ſunt, ſed nequaquam illis uel fidendum, uel ſuperbiendum. Hactenus digredi hic libuit, quod plurimi rurſus fuci, ſeſe hodie in miniſterium uerbi Dei intrudunt, ad quiduis aliud aptiores, qui ſtrenue ut ignauiam ſuam, non diſſimulent tantum, ſed etiam ſpiritus titulo impie uenditent, linguarum ſtudium, & diligentem ſcripturarum excuſſionem, palàm è ſuggeſtu audent damnare & impuriſſimo ore proſcindere.

Pij niſi alió à Deo uocentur, laborant manibus.

Præterea notandum quod ab opere diſcipulos iſtos uocauit. Ita pij in prima & generali uocatione Domino ſeruiunt, hoc eſt, in ſudore uultus ſui, ſuo ueſcuntur pane, alunt ſe & ſuos, agunt cum ad eam ætatem uentum fuerit, patres fàmiliâs, donec per Dominum ad aliud deputentur. Sic CHRISTVS ipſe labori manuum incubuit, donec tempus prædicandi appetijſſet. Qui igitur non fuerint ad alia, ſcilicet uel literarum ſtudia, ut poſtea docendo, uel gubernando Eccleſiæ Dei

præſit,

præſit, uel ad R· publicam adminiſtrandam, aliáue honeſta, alijsq́; utilia ſtudia uocati, illis nihil conſultius inſtitui poterit, quàm ut manibus loborent, quo habeant, ut tribuant neceſſitatem patienti· Pius autem animus, facile agnoſcet, quo illum uocet Dominus, dum ſuam propenſionem, utilitatem fratrum, atque adminicula, quo ſecundum ſuam propenſionem illam procuret, ex penderit· Ad quæ enim Deus nos uocat, eorum & ardorem quendam, atque adminicula ad illa perueniendi ſolet ſuppeditare· Præcipuum autem fuerit quo cognoſcas ad quid te Deus uocarit, & uocationis Dei lydius lapis eſt, ſi expendas, quo datum tibi ſit, fratribus quàm plurimum commodare, & tibi indulgere quam minimum· Quo cognoſcas ad quid te Deus uocarit·

Deinde exempla innocentiæ atq; pietatis in his diſcipulis, etiamnum ſua agentibus uidere eſt· Vti ferè ſemper in electis ante conuerſionem ipſorum, etiam dum flagitijs madent, quædam tamen pietatis ſeminaria ſubinde elucent· Rarum namque eſt, ut fratribus, poſtquam patres familiâs facti ſunt, probe inter ſe & cum parentibus conueniat, adeo quærit caro ſemper quæ ſua ſunt· At hic uides fratres ſimul, & cum patre piſcari habereq́; omnia, ſumma cum beneuolentia communia· Ita ſem per ſuis pij, quibus eos Deus ſcilicet adiunxit, ſolent adeſſe & uiuere· In electis ſemper ſeminaria pietatis·

Venite poſt me & faciam uos piſcatores hominum.

Vocatio hæc fuit ad peculiare munus, ut eſſent diſcipuli ac perpetui Chriſti comites, ut eſt dictum. Nam mox ſequitur. At illi relictis ilico retibus, ἠκολούθησαν αὐτῷ, id eſt, ſecuti, uel cõſectati ſunt eum. Iam cum hoc, non poterant ſimul piſcationi, uel patris curæ incumbere, pie ergo & religioſe fecerunt, qui reliquerunt hæc omnia. Hoc enim eſt C H R I S T V M *præ omnibus diligere, & parentes, uxorem, liberos, denique ſuam ipſius animam propter ipſum odiſſe, de quo in Lu. 14. eum animum erga illa omnia, ac ſe ipſum habere, ut ſimulatque Dominus uolet citra moram, ac lubens cunctis uale dicas, uti hic uides reliquiſſe omnia hos diſcipulos. Vbi autem Dominus te à rebus, parentibus, liberis, ac*

Quomodo pro Domino oĩa deſcrẽda.

quibuſcunque te adiunxit, non auocauerit, caue illos deſeras, ethnico eſſes deterior & fidem abnegaſſes 1. Timoth. 5. Præ Chriſto, alió uocante, non præ eo, quod uel tibi uel alijs hominibus arridet, deſerenda ſunt quæ Dominus dedit. Vnde quicquam aliud magis quàm Apoſtolos hos, Monachi & Monachæ noſtri ſæculi imitantur, qui poſt homines non C H R I S T V M *abeuntes, ijs quos* D E V S *commiſit ualedicunt.*

Cœnobitæ nequicq̃ Chriſtum ſequũtur.

Neque enim nobis integrum eſt, parentes, liberos, aut rerum quas Dominus nobis dedit diſpenſatores, pro noſtro arbitrio mutare. Pro ſuo autem illi arbitrio, parentes, magiſtratus, fratres, rerum ſuarum diſpenſatores, & omnia commutant, amplectentes pro ijs, qui

ipſos

ipſos genuerunt, eos qui cuculla ueſtierunt, pro ordina=ta à DEO *poteſtate, quam erexerunt ipſi, pro ex eiſdem parentibus natis, imò eodem* CHRISTI *ſanguine redemptis, germanis fratribus, eodem colore ueſtientes pro ſe ipſis, quos* DOMINVS *diſpenſare uoluit, quas illis facultates dedit, præfe=ctos Cœnobiorum, quos ipſi ſuper alienam, nempe* Dei *ſubſtantiam conſtituunt.*

V*eni poſt me, idiotiſmus* Hebræus *eſt, pro eo quod infra 9. & alibi habetur,* ἀκολούθει μοι, *id eſt, conſe=ctare me, ſicut* Iere. 3. Patrem *uocabis me,* ומאחרי לא תשובי, *id eſt (ut uerbum uerbo reddam) de poſt me non deflectes, quod perinde eſt, & me ſe=ctaberis.* Ita Hoſea 11. Poſt Deum *ambulabunt.* Poſt me.

Q*uod uero* CHRISTVS *piſcatores ho minum facturum ſe hos diſcipulos dixit, non tam ad præ=ſens ipſorum opus alluſiſſe, quàm etiam ad uaticinium* Iere. *decimo ſexto uidetur reſpexiſſe. Vbi ita à pro=pheta prædictum eſt.* Propterea ecce ueniunt dies, di cit DOMINVS, *& non dicetur amplius, ui uat* DOMINVS, *qui fecit aſcendere filios* Iiſrael, *de terra* Aegyptiorum. *Sed uiuat* DOMINVS, *qui fecit aſcendere filios* Iiſrael, *de terra aquilonis, & de omnibus terris, ad quas expulit eos, & reduxit ad terram, quam dedi patribus eorum.* Ecce *mitto piſcatores multos, & piſcabuntur eos &c.*

Reſpexit *ad uatici=nium* Iere*mia.*

Vere enim ad terram promiſſam, hoc eſt, regnum cælorum, & germanam Dei Eccleſiam, qui ante conſtitutionem mundi electi fuerunt, ut eſſent filij promißionis, ueriq́; Iiſchraelitæ, opera Apoſtolorum, & qui poſt illos ipſorum munere functi ſunt, adducti fuere uerriculo Euangelij, capti & è mari ſæculi huius extracti.

Commendatur autem hac metaphora diligens & indefeſſum, lucrandi quàm plurimos ſtudium, ex quo Paulus omnibus omnia fiebat, ut ſaltem aliquos lucraretur 1. Corin. 9. & Corinthios pio dolo, gratis illis prædicans capiebat 2. Corin. 12. Pigere certe ac pudere nos debet noſtræ ignauiæ, qui oſcitanter adeo lucrari Domino fratres ſtudemus. Qui perituro uentri piſces item perituros uenantur, omnes partes flexus & receßus, fluminum & lacuum habent exploratos, cælum diligentißime obſeruant, frigus horridum perferunt, magna pericula adeunt, mille artes tentant, ſolidas noctes ubi ſomno indulgent alij, operantur & algẽt, imò potiſſimum noctu operi ſuo incumbunt, & nos qui Deo æterno & omnium uiuificatori, piſces item æternum uicturos capere debemus, imò è mortis captiuitate, in uiuarium cæleſte tranſponere, ita agimus ſocorditer, nihil neque laboris aut periculi adeuntes, neque intendentes induſtriæ? uæ noſtro torpori.

Studium piſcandi id eſt, lucrandi quàm plurimos commẽdatur.

Notandum uero eſt, quòd ait faciam uos piſcatores hominum, contra eos, quibus ruditas tantopere probatur.

Piſcato-

Piſcatores piſcium uocauit quidem, tum rudes erant & craßi, at quia plurimum ſpiritalis induſtriæ, & dexteritatis ad hoc requirebatur, ut piſcatores hominum eſſent, ideo illos mature ſibi adiunxit, ut per tempus faceret, formaretq; ad munus hoc tam eximium, ut piſcatores hominum eſſe poßent, & cum iam homines uenari & capere deberent, nihil minus eßent, quàm craſſi & rudes. In quo etiam Domini noſtri bonitas, ita ſedulo curantis, quæ ad ſalutem noſtram faciunt, reluxit, & neceſſitas doctorum, quando ipſe tales nobis formare, tam ſolicite atque operoſe ſtuduit, ſubindicata eſt.

Non ilico erant, ſed multa eruditione fecit eos piſcatores hominũ.

Neceßitas prædicatorum.

In eo poſtremo, quòd protinus, ubi uocem Domini audierant ſecuti ſunt, uis Domini uocantis aparuit. Quo certe uocante, nemo eſt, qui poßit uelle, non ſequi: ita dùm uocat, ſuam animo bonitatem oſtendit. Omnibus his, ut admodum noſtræ ſalutis ſolicitum ſeſe Chriſtus declarauit, ita uniuerſa hæc perpenſa, fidem nobis corroborant, & dilectionem accendunt, ut ſimiliter pro fratrum ſalute, ſoliciti ſimus.

Et circuibat totam Galilæam, &c.

Vide ut magna & ſaluifica luce regio hæc, quæ humilis olim erat & tenebris ac umbra mortis oppreſſa, perfundebatur, & nunc uere glorioſa reddebatur, de quo ſupra ex uaticinio Ieſa. Ita fiebant nouißimi primi, & magnifica, quæ fuerant omnibus abiectißima. Attende ſimul

Bonitas Chriſti & inſeruiẽdi nobis ſtudium.

immenſam Chriſti erga homines charitatem, qui ipſe uniuerſam Galilæam circuibat. Hoc demum officium erat, Chriſti Vicariorum, ita circuire, & ſalutis doctrina, ad uitam reuocare peccatores, ſi maluiſſent Christum re, quàm nomine atq; dignitate referre.

Munus proprium Chriſti prædicare Euangelion non dare leges.

Euangelion regni prædicabat, quod notent, qui Chriſtum nouæ legis latorem, impie blaſphemant. O quàm leuiculum, externe bonas leges dare, ad id quod proprium fuit munus Christi. Euangelion regni prædicabat, tempus ſcil. et annum aduenisse beneplacitum, adnunciabat, quo propter ipſum, pater uellet, nobis peccata cuncta cō donare, eſſeq; Deus noſter, noſq; habere ſuum populum, qui ſub ipſo Chriſto eius, uere rege noſtro, ſcil. nihil ſui, ſed ſolam noſtram ſalutem, ſuo imperio procurāte, omnimoda libertate & felicitate, fruamur. Vel ſola enim Chri

Eccleſia regnum.

ſtianorum Re. publica, regnum et Dei, ac cæleſte, uocari meretur. Et Euangelion Christi, uere Euangelion regni, nimirū præconiū regis cæleſtis, hoc eſt, æternúm iuſtificā tis et ſaluantis, omnes in ſe credentes. Vnde Iere. 23. Ecce ueniunt dies dicit DOMINVS, & ſtatuam Dauidi,

Euangelion regni.

germen iuſtum, & regnabit rex, & prudenter aget, facietq; ut iuste et æque uiuatur in terra, in diebus eius, ſal uabitur Iehuda, et Iiſraël habitabit confidenter, et hoc nomen eius quod uocabunt, Dominus iuſtus noster. Vere

Chriſti regnum.

ſolus ſolide rex eſt, qui uitæ & necis poteſtate plena, in omnes fungitur, ſpiritu autem ſuo, ad optima quæq;, ſibi ſubiectos adducit, ſolus ſapienter omnia adminiſtrans, ut

apud

apud ſuos germana iuſtitia ac ueritas uigeat· Vnde uerus etiam Iehuda ac Iiſraël, populus ſcil· electus Dei, ſalutem & bonorum omnium abundantiam cum ſumma ſecuritate conſequitur· De eodem regno, & Zacar·9· Exulta ualde filia Zion, iubila filia Ieruſchalaim, ecce rex tuus ueniet tibi, iuſtus & ſaluator ipſe, humilis & ſedens ſuper aſinum, & ſuper pullum filium aſinarum, & deſtruet currum de Ephraim, & equum de Ieruſchalaim, & deſtruetur arcus belli, & loquetur pacem ad gentes, & dominabitur à mari, uſque ad mare, & à flumine uſque ad fines terræ· De hoc regno multa in Ieſaia, ac omnib· Prophetis legimus Micha ·4· luculenter quoq; & magnifice illud deſcribit, Pſalmi id creberrime canunt: Regnauit Dominus, exultet terra, lætentur inſulæ multæ·

Hoc iam beatum regnum, adducere, & duriſſima Satanæ tyrannide oppreſſis, adducere ſe Chriſtus prædicabat· Quid enim aliud fuit, quàm huius regni, gratiæ iuſtitiæ pacis & ſalutis, Euangelion, atq; præconium multo lætiſſimum, cum dicebat, quod infrà habemus: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reſocillabo uos· Tollite iugum meum ſuper uos· Item ueni in mundum, ut qui credit in me habeat uitam æternam· Veni uocatum non iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, quæſitum & ſaluatum, quod perierat· In hoc iam totus fuit, ut ſe regem iuſtificatorem & beatorem omnium ſibi fidentium declararet, ac ſi quid legum refricuit, ſi quando opera uiſus eſt exigere, tantum id fecit, ut ſuæ gratiæ, neceſſitatem

Quando Chriſtus Euangeliũ regni prædicarit·

ceſſitatem miſeris, qui à lege certo damnantur, perſuaderet, tamē etiam ad fidei opera excitaret, recte igitur prædicaſſe illum Euangelion regni, id eſt, præconium gratiæ ac ſalutis per ipſum orbi exhibitæ enunciaſſe, Matthæus adſerit.

Quod offitium Euāgeliſtæ.

Quem certe, qui Euangeliſtæ regni huius fuerint, imitabūtur, primā et præcipuam operam dabūt, ut quæ per IESVM Chriſtum gratia electis facta ſit, planiſſime declarent, neq; ad alium uſum uel legem urgeant, uel cohortationibus immorentur, quàm ut peccata ſua homines ex lege cognoſcant, tantoq; ſupplicius & auidius, Chriſto ſe regi per fidem dedant, cumq; agnouerint ſeſe peccatis ſuis perditos, & Chriſto dediderint, ne torpeant, & à ſenſu carnis ſoporem quendam, ſuffundi ſpiritui ſinant, hoc eſt, ne non ſatis acceptæ gratiæ exiſtant grati, aut à rege hoc ſuo ſaluatore, animum patiantur uel paululum deflecti.

Quatenus opera exigenda.

Omnes tamen cohortationes, Euangelio regni nitentur, & ex eo manabunt, uti Paulum legimus per miſericordias Dei adhortari & obſecrare, ac ſemper ſummopere inculcare quid per Chriſtum acceperimus, ac inde tum monere, ne in uacuum uelimus hanc gratiam accipere. Niſi enim ex fide, & animo qui propitio iam ſibi Deo cupiat gratificari, opera fiant, hypocritica ſunt & peccata, quamlibet bona appareant. Qui enim non infandū peccatum, tribuere tuo operi, quod ſolius Chriſti eſt, nempe expiare peccatum, patris gratiam parare? Iam ſi

non ſtu=

non ſtudio Deo gratificandi, quem non dubitas te ſuorũ numero inſcripſiſſe, opera tua bona facis, certum erit, te ſalutis comparandæ cauſſa illa facere, iam illis tribuis q̃d ſolius Chriſti eſt, qui igitur non peccares, & eo grauius, quo nobilioribus Dei donis (quicquid enim boni à nobis proficiſcitur, Dei donum eſt) ita abuteris in ignominiam Chriſti tui? Bona igitur opera urgeamus quidẽ, ſed quia bona non ſunt, niſi ex bono, hoc eſt, per plenam fidem de dito Deo, corde proficiſcantur, multo magis Euangelion regni & CHRISTI redemptionem urgeamus, qua percepta, tantum cor reſipiſcere, ſeſeq; Deo conſecrare & bonum fieri poteſt. Curandũ in primis, operũ fontẽ, fidem.

Hac digreſſiuncula munire uolui electorum corda, cõtra prædicatores legis & operum, qui miris cuniculis hodie rurſus irrepunt, & fidem, Chriſtiq; gloriam, horrende impugnant, licet nihil minus uideri uelint. Quia enim ſalus in una fide Chriſti, quòd perſuaſum habemus per ipſum, patrem nobis propitiũ, noſq; filios et hæredes adoptaſſe ſita eſt, ideo tentat omnia Satan, ut hanc fidẽ labefactet, etiam ipſe ſe tranſformans in angelum lucis, & docens & urgens bona opera, quæq; apud homines, maximi habentur, ut contemptum uoluptatum, iniuriarum, perſecutionis tolerantiam, uitæq; grauem compoſitionẽ atq; id genus alia. Nouit enim his omnibus ſalutem nobis non conſtare, & difficilius hæc, ita precioſa, nos poſſe relinquere adorareq; citius, iam id ſemper agit, ut adoremus opera manuum noſtrarum, fouenda igitur excolen-

daq;

Quàm faciliſ à Chriſto, ad noſtra opera lapſus.

daq́; ante omnia fides in Chriſtum erit, quæ ſi ſarta tecta fuerit, ſua ſponte magno cumulo omnia uere bona opera peruenient. Si illa labaſcat, nihil recte aut bene à nobis fieri poterit. Nequibit autem non labaſci, ubi toti in eo homines fuerint, ut ad præſcriptum legis opera extorqueant, omnemq́; in operibus animum habeant. Tacite nanq; & priuſquam animaduertamus, obrepit amor et adoratio propriæ iuſtitiæ, gloriaq́; Chriſti in noſtris cordibus obſcuratur. Expẽdat hæc ſpiritalis, et agnoſcet me uerißima ſcribere. Sit ergo Chriſtus, ſint Apoſtoli, ſit ſpiritus ſanctus per totam ſcripturam magis nobis exemplo & authores prædicandi, & Euangelion regni prædicandi, quàm male conciliati quidam homines, ut legem uſq; inculcemus, in operibus extorquendis toti ſimus, externaq́; ſpecie Chriſtianiſmum metiamur.

Et curans omnem morbum.

Lex & Euangelion ſignis & prodigijs, orbi inuecta et cõmenda-

Legem Dominus dedit, præmiſſis & ſequentibus aliquandiu magnis portentis, quæ uoluit, ad commendandã ſuam potentiam & bonitatem poſteris conſcribi, & diligenter narrari. Nam perpetuo edere miracula noluit. Ita initio Euangelij & tempore aliquanto, poſt ortum eius, plurimis ſignis & prodigijs, ijſq; præcipue, quibus laborantibus ſubueniebatur, Euangelij maieſtatem ac precium, orbi commendauit, declarauitq́; aduenißetempus, quo ſanari & reſtitui, hominum genus debuit, quo uiſitari oculi cæcorum, et aures ſurdorum aperiri, ſalire ſicut ceruus claudicans, laudare lingua muti, ſicut Ieſa-

uaticina

uaticinatus eſt, 35·hoc eſt, ut uno uerbo dicã, quo ſaucius peccatorũq; morbis oppreßus Iudæorũ et gẽtiũ populus debuit iuſtitiæ ſanitatẽ et uires recipere, ueræ ſaluti red ditus· Porrò cũ Apoſtolis, hæc edẽdi ſigna facultas uel re miſſa fuit uel ceßauit· Sicut & poſt Moſen, rarißima Ebræis prodigia euenere· Quem enim ad credendum prædicata ſigna nequeunt permouere, eum neq; uiſa mouebunt, uti in Phariſæis & reliquis Iudæis ſatis apparuit, qui citius Beelzebub, Chriſti miracula attribuerunt, quã ut credere ipſi ſuſtinuiſſent· Fides, opus ſpiritus ſancti eſt, ad quod licet uerbis prædicantis, ſæpe etiam ſignis, utatur, ipſius tamen ſolius eſt, quicquid his boni efficitur· Hic electos docebit omnem ueritatem, ſi etiam non tantum nulla ſigna uideant, ſed etiam ſi nullum audirent prædicatorem, quare non eſt, quod Eccleſia ſigna deſideret· Verbum habet, et fructificatorem eius ſpiritum, hinc credit in Chriſtum, & habet uitam æternam, ad quid ſigna præterea requireret? Quanquam nec ea ſi res poſcat, pij deſiderabunt· Imò cottidie multa, quæ impios latent, experiuntur·

Non eſt Eccleſiæ eo infilicior, quod frequẽtia ſignorum ceſſauit·

Obſeruandum uero eſt, quòd Euange· ſcribit à Domino omnem morbum & omnem languorem curatũ, eo enim maxime diuinitatẽ ſuam exeruit, cui nullus morbus inſanabilis extitit, ſimúlque oſtendit ad quid uenerit, nimirum ad tollenda ſemel à ſuis mala uniuerſa· Quis tanto ſeruatori ſeſe, non addicat? Quis dein eorum, qui

ſe illi

ſe illi addixerunt, non ſtudeant exemplo eius depellendis aliorum malis, ſeſe totum impendere?

Et dimanauit fama illius, &c.

Hoc ſcil·agebatur, ut longe lateq; ſeruator agnoſceretur. Huc pertinere & facere, ut Chriſti ſcil· gloria diuulgetur, oportet, omnia dicta & facta noſtra· Sed uide ut omnia nihil ſint, ſi non informet cor ſpiritus ſanctus· Quamlibet celebrem enim Dominum noſtrum, & eo nomine celebrem, quo neminem illi conferre poterant, ex omnibus, quos unquam habuerant, odiſſe tamen, atrociſſimeq; perſequi potuerunt, qui apud Iudæos in omnibus primas obtinebant·

Incaſſa miracula ſi non doceat ſpiritus ſanctus·

Et adduxerunt ad illum, &c.

Ita caro carnalia beneficia, quæ ſentit, ſpiritalibus quæ ſcil·non agnoſcit, præfert, unde turmatim hic, Chriſtum corporibus medentem adibant, rariſſimus qui ſpiritalem ab eo curam, ob quam potiſſimum aduenerat, ſibi petiiſſet· Nihilominus patrem ſuum, perfectione beneficentiæ, ſtrenue retulit, quibuſlibet beneficiens, corporalia ſaltem beneficia conferens, ijs qui noluiſſent ſpiritalia· Quem certe qui ſpiritu eius præditi ſunt, æmulentur, ad decet, ut erga quoſlibet benefici ſint, potiſſimum quidem dantes operam, ut ſpiritalibus beneficijs proximos adficiant, tamen ſi qui illis ſeſe indignos faciant, eis uel corporalia non negantes· Sic perfecti erunt ſicut perfectus eſt, pater ipſorum cæleſtis, qui ſolem ſuum oriri ſinit ſuper malos & bonos, &c.

Terminibus

Torminibus contractos & dæmoniacos & lunaticos, &.

Grauiores & ferè incurabiles morbos, recenſet, quo diuinitatem Chriſti magis declaret, & fidem in ipſum fortius confirmet. De dæmoniacis alibi dicam. Lunatici ſunt, morbo comitiali, quem uocant, laborantes. Vocantur autem lunatici, authore Perotto, quòd eos qui interlunio nati ſunt, hunc morbum ferè pati compertum eſt, citatque Serenũ, cuius inter reliquos de hoc malo et hi uerſus ſũt. Qui lunatici.

Ipſe Deus memorat dubiæ per tempora lunæ
Conceptum, talis quem ſæpe ruina profudit.

Paralytici ſunt, gutta non toti, ſed in parte aliqua corporis percuſſi, unde neruorum ſolutio conſecuta eſt, ſicut apopletici, quibus gutta totum corpus infeſtauit, qui & ſiderati dicuntur. Omnes hi morbi ut grauiſſimi ſunt, ita medicorum arti ſæpe numero exiſtunt inuicti. Qui paralitici. Apopletici, ſiderati

Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ.

Plurima ſanè pars, ut dictum eſt, ob corporum beneficia, quia tamen illa, licet indigni aſſecuti ſunt, docemur quàm ſalutare ſit, Chriſtum ſectari, etiam quamlibet imbecilli fide. Vide autem ut iam toti regioni Ebræorum innotuerit, ex omnibus enim eius regionis partibus ſectatores habebat, ex Galilæa, quæ citra Iordanem, ex Decapoli quæ ultrà Iordanem, de qua Plinius lib. 5. ca. 18. Hieroſolyma, & trans Iordanẽ, Lucæ 6. additur, et maritima Tyrus & Sydon. Porrò πέραν, præpoſitio Græca, licet trans uel ultrà ſignificet, attamen, quoniam ab Euange=

Q listis

liſtis, pro Ebræa עבר*, quæ item trans & ultra, ſed etiam circa ſignificat, uſurpatur, mihi quidem uidetur hic perinde ualere atq; ſi* ἀμφὶ*, uel* περὶ *poſuiſſet. Vt ſicut* עבר הירדן*, non ſolum trans, uel ultra, ſed etiam circa Iordanem ſignificare reperias, ita &* πέραν τοῦ Ἰορδάνου*, quæ Ebraicis illis, apud noſtros quidem ſcriptores æquipollent, accipias pro eo, quod Euangeliſta noſter, ſupra ca. 3.* περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου*, id eſt, regionẽ finitimam Iordani poſuit. Vbi omnino de eadẽ regione qua hic, locutus uidetur. Nam & illic portiones aliquas terræ gentis Iiſraëlitarum, enumerat. Hieroſolyma ſcil. Iudæam, atq; hanc finitimam Iordani, quam eandem Ioannes trans Iordanem, locare uidetur. Cum ait primo ca. Hæc in Bethabara facta ſunt, trans Iordanem ubi Ioannes baptizabat. Hinc conijtio hanc trans, uel potius circa Iordanẽ, hoc eſt, Iordani finitimã illã eſſe regionem, quæ eſt, nobis ex portu Ioppe, Iordanem petentib. citra Iordanem, paulo ſupra Aſphaltiten lacum, quod mare ſalis, uel deſertum in ſcriptura uocatur. Sic licet & Galilæa & regio Decapoleos, hæc citra, illa ultra Iordanem ſitæ ſunt, ſe utraque ad Iordanem pertingat, eoq; aliqua ſui parte ſit, Iordani finitima, diſtincta tamen hæc proprio nomine finitima Iordani, uel trans Iordanem, uocata regio, ab illis Galilæa atque Decapoli erit, nimirum ad inferiorem Iordanis ripam ſita, cum illæ poſſideant ſuperiorem.*

Quæ regio trans Iordanẽ.

Caput

CAPVT V.

Cum uidiſſet autem turbas aſcen ditin montem, &c.

Series hiſtoriæ ex Matth. Mar. & Luca.

ORDO hiſtoriæ uidetur ſic habere. Cum prædicando & ſanando male habentes Chriſtus per Galilæam circũiuiſſet, et ut conſequens erat, maxima ipſum, populi, undiq; accurrentis, multitudo circumfudiſſet, quod Matth. in fine capitis ſuperioris teſtatus eſt, ſeceſſit in montem ad orandum, pernoctauitq; in deprecatione Dei, ut Lucas 6. meminit. Hunc enim morem habuit, ut ſubinde, preſſus nimia populi turba, alioquo ſecederet, ut & ad precandum interquieſceret, & turbam commode, præſertim eorum, qui carnalia tantùm quære bant, à ſe dimitteret, tum deniq; ijs qui cæleſtia ſitiebant, maiore opportunitate, illa impartiret. Sic Lucas in fine 4. cap. meminit deſertum locum petiſſe, & cum illo, turbæ ſecutæ, uellent ipſum detinere, dixiſſe, & alijs ciuitatibus oportet me Euangelizare, ac ita demiſiſſe. Nam ſub ijcit: Et prædicabat in Synagogis Galilææ. Ita dimiſit quoque turbam, cum poſtquam è naui Symonis docuiſſet, iuſſit Petrum nauem in altum ducere, laxareq; retia in capturam, quod Lucas ſcribit, ca. 5. ab initio. Et paulo poſt in eodem capite. Peruagabatur autem magis rumor de illo & conueniebant turbæ multæ, ut audirent & ſanarentur

Dominus ſubinde ſeceßit ad prædicandum.

rentur ab ipſo, ab infirmitatibus ſuis · Ipſe autem agebat in ſeceſſu in deſertis, & orabat · Ad hunc modum ergo et iam ſeceſſerat, cum uidiſſet turbas, ut habet noſter, noctemq; in precatione tranſegerat, orto autem die, uocat quos ipſe uoluit diſcipulos ſuos, & uenerunt ad ipſum qđ & noſter ponit, & elegit duodecim ex eis, ut eſſent ſecum, & ut emitteret eos ad prædicandum, utq; haberent poteſtatem ſanandi morbos, eijciendiq; dæmonia · Et impoſuit Simoni nomen Petrus, & Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & impoſuit eis nomina Boanerges, qđ eſt, filij tonitrui, et Andreā et Philippū, et Bartholomæū et Matthæū, qui fuerat publicanus, et Thomam, & Iacobum Alphæi filium, & Thaddæum, qui & Iudas Iacobi atq; Lebbæus dicitur, & Simonem Cananæum, qui uocatur Zelotes, & Iudam Iſcariotem qui et prodidit illum · Hæc Lucas σ · Mar· 3 · & Matth· 10 · habent · Cum his itaq; diſcipulis, & in Apoſtolos iam electis, Dominus deſcendit de monte, ſtetitq; in loco campeſtri, qui præſentem turbā poſſet capere · Tum eleuatis oculis ſuis in diſcipulos, aperuit os ſuum & docebat eos, dicens: Beati pauperes ſpiritu, &c·

Hanc puto eſſe ſeriem hiſtoriæ huius, & hoc ordine quæ ex Euangeliſtis recenſuimus, à Domino eſſe geſta · Iam huius ordinis hanc habeo rationem · Mihi quidem nō fit dubium, eandem eſſe Domini orationem, quam Lucas σ · conſcripſit, cum ea, quam hic memorat Matthæus · Cum igitur Lucas ſcribit primum in montem ſeceßiſſe Dominum

Ratio poſiti ordinis ·

Dominum, atq; in precatione pernoctaſſe, mox orto die ex uocatis ad ſe diſcipulis, duodecim Apoſtolos deſignaſſe, tum è monte cum eis, in locum campeſtrem, ad reliquam populi turbam deſcendiſſe, ſtantemq́; illic, orationem ſubiectam hic habuiſſe, hoc ipſo ordine, hæc omnia facta, nihil ambigo. Aliorum tamen ſit iuditium, quanquam moneo diligenter, quæ Marcus, & Lucas habent, cum his noſtri conferant atq; perpendant, neq́; uelint temere, ad nimis uulgatum illud diuerticulum in his, excurrere. Aliam ab illis & aliam à noſtro, eſſe hiſtoriam poſitam, præſertim ubi tot eadem leguntur. Frigidis iſtiuſmodi reſponſis, et nihili effugijs, aliud nihil efficimus, quàm & alia noſtre ſuſpecta reddimus, eosq́; qui ingenio ualent, ab illis alienamus. Præſtiterat multo, ingenue fateri, neſcire te quomodo alicubi ſcriptoribus noſtris conueniat, quàm incerta adeo & friuola reſpondere, quibus diſſonantiam eorum magis quàm conſonantiam probes.

Ergo quod noſter habet. Cum uidiſſet autem turbas aſcēdit in montem, intelligemus, idē eſſe cum eo, quod Lucas ſcribit. Factum eſt autem in illis diebus, exijt in montem ad orandum, &c. Luc. 6. Hoc uero. Et cum ſediſſet, acceſſerunt ad illum diſcipuli eius, idem cum eo, q̄d Mar. 3. habet. Ac uocat ad ſe quos uoluit, ipſe, & uenerunt ad eum. Lucas ſcribit & uocauit diſcipulos ſuos. Poſtea deſcribūt illi, electionem duodecim Apoſtolorū, eam noſter præterijt, ut et deſcenſum de monte cū diſcipulis, in locū campeſtrē, tacuit. Quod autem ponit. Et poſtquam aperuiſſet

Cōcordia Matth. Mar. & Lucæ.

Quæ Matth. præterijt.

ruiſſet os ſuum,docebat illos,id Lucas ſic extulit · Et ipſe attollēs oculos ſuos in diſcipulos,dicebat · Sic nihil pugnātiæ erit,de loco,uti quibuſdam uiſum fuit,quaſi Mat·ſcripſiſſet,in mōte habitam hāc orationē,Lucas uero in loco campeſtri·In montem quidē noſter aſcendiſſe, dominum nominatim exprimit, quod et Lucas facit, non autem ſic exprimit,et orationem in mōte habuiſſe,ſed ait:Poſtquā aperuiſſet os ſuū docebat illos · Id autē ut Lucas teſtatur factū eſt,in loco campeſtri, cum in eū è monte cum diſcipulis iā deſcendiſſet·Etenim et hoc noſtro teſte,in fine ca· 7·orationem hāc,ad diſcipulos præſente et audiente omni populi multitudine,habuit·Nam ita claudit cap · 7 Et factum eſt ut cum finiſſet IESVS ſermones hos, obſtupuerunt turbæ,ſuper doctrina illius·

De ſeceſſu ad prædicandum,quem omnibus,præſertim prædicatoribus oportebat exemplo Chriſti admodū frequentem eſſe,infrà in cap·14·dicam·De oratione,uel precatione in proxime ſequens ·

Quod autem ex multis adeo diſcipulis ſuis, quorum ut Lucas meminit, turbam habuit, duodecim ſelegit, quos Apoſtolos cōſtituit et uocauit,quos et uoluit peculiariter ſecum eſſe,hoc eſt,ut ſupra diximus,perpetuos habere comites et ſectatores indiuiduos,dein & primum ad prædicandum Euangelion regni emittere,cum poteſtate ſanandi morbos, eijciendiq; dæmonia, huc uidetur ſpectaſſe· In duodecim tribus populum Iiſraël, qui typus fuit, totius populi electorum diſtinxerat· Iam his ſelectis Apoſtolis

ſtolis uoluit miniſtris atque legatis uti, ad uerum Iiſraël, hoc eſt, quicquid undiq; eſſet filiorum Dei, congregandum atque inſtituendum, nimirum ueri Iiſraelis iudices & principes eſſe debebant, hoc ut ſignificaret, duodecim numero delegit, per quos primos etiam regnum cælorum apud gentem Iiſraelis ſecundum carnem fuit auſpicatus. Multo maximum ſanè & ineffabile beneficium eſt, ex tam perdito hominum genere, populum æternæ felicitatis participem ſibi Deum ſelegiſſe, ideo plurimis id ſignis & typis præfigurauit, quo tantam nobis bonitatem ſuam melius commendaret, & ad fidendum ipſi ita prouocaret. Hac cauſa poſteritatem Abrahæ, ex omnibus gentibus & populis ſelegit. Quam inauditis portentis, fortiſſimoq; brachio ex Aegypti ſeruitute in terram Canaan eduxit, dedit legem & ſacerdotium, habitauit in medio eorum, omnia indubie ut declararet, quanti eſſet ipſum Deũ agnouiſſe, et eſſe ipſi in populũ aſcitũ. Quæcunq; enim illis corporalia uiſibiliter exhibuit, præſtat affatim quibuſq; in ſe credentibus ſpiritalia, & inuiſibiliter, quanquam ita ſimul illos ducat & eis proſpiciat, ut neq; in corporalib. atq; uiſibilibus boni quicq̃ deſideret. Timentibus enim Deum, nihil poteſt boni deeſſe, pſal. 34.

Cur duocim Apoſto.

Hoc ergo duodenario Apoſtolorũ ſignificare uoluit, nequaquam finem Gentis Iiſraeliticæ, ut uidebatur adueniſſe, ſed iam ueros Iiſraelitas ex omnibus terris, quam late orbis patet, ad montem ſanctum Zion, & domum DOMINI conuocandos, quod ſupra citato Ie-

remiæ 16 · ac multis alijs uaticinijs promiſſum erat · Id cum primū ꝑ hos duodecim uellet auſpicari, ita ceu duodecim tribuū Iaacob, nouos principes illos hic deſignauit·

Huc non inconcinne multa alia quoq; quæ ſcriptura duodenario numero, myſteria adumbrauit, referri poſſunt, ut de duodecim adoleſcentibus, facientibus holocauſta & hoſtias pacificas, lecta & recepta lege Domini, 2·Moſch·24·item de duodecim gemmis, quæ inſculpta habentes nomina duodecim filiorum Iiſrael, inſertæ fuerant pectorali Aharon 2·Moſch·28· Vere enim hic duodecim, prædicando IESVM Chriſtum & hunc pro nobis crucifixum, factumq́; holocauſtum & hoſtiam pacificam pro electis, quo gratiæ fœdus inter Deum, & illos cōfirmatur, & ipſi uere ſe lege Dei uicturos recipiunt, electi noſtri ſacerdotes, ac ceu præſules fuere · Sunt denuq; & ſicut gemmæ illæ, quas in pectore ſuo uerus Aharon, noſter ſummus ſacerdos geſtauit, in ipſis & pro ipſo declarans, uere ſe in pectore geſtare, omnem popupulum Iiſrael, charitate ineffabili, qua & mori pro ipſis adſcrēdis uoluit · Sed hæc & hoc genus alia ſpiritalioribus, & quibus plus ocij fuerit concinnanda explicandaq́; relinquo·

Quod autem inter hoc duodecim ſelectos populi Dei principes, unus Diabolus extitit, factum eſt ut oſtenderetur, nihil apud homines integrum eſſe · Eiectus tamen hic hypocrita fuit, & Matthias in locum eius ſuffectus, priuſquam illi ſolide ſuum principatum inirent, ut ita conſtaret, duodenarij ſacramentum·

Porro

Porrò quod nomina Petro & filijs Zebedæi alia indidit, more ſuo fecit, ut ſignificaret, præcipuum adeo munus eſſe, ad quod ipſos delegiſſet, ut oporteret eos prorſus alios eſſe, eoq; & alijs iam nominibus uocari. Sic & Abrahæ, Saræ ac Iiſraeli, qui ut carnalis Iiſraelis authores, ita ſpiritalis typi fuere, noua hæc nomina indidit. Potiſſ. autem his tribus Petro & filijs Zebedæi, nomina dedit, quod erat opera ipſorum ad regnum ſuum inſtituendum præcipue uſurus, quare & peculiariter præ alijs familiares uidetur habuiſſe, ſicut ſane ad plura, quã alios adhibuit, ut clare teſtantur hiſtoriæ Euangelicæ.

Cæterum de nomine Petri, recepi me dicturum infrà 10. Cognomen autem filiorum Zebedæi, Græce βοανεργές uidetur idem eſſe, quod בני רגש, id eſt, bneregeſch, quod Hebræis ſignificat filios fremitus uel ſonitus, hoc eſt, filios ſonantes, uel frementes. Ponitur enim uox hæc רגש. Pſal. 2. Vbi nos legimus quare fremuerunt gentes. Significat namq; רגש ut ex locis pſalmorum pauculis, quibus uſus eius habetur, perſtrepuit, ſonuit, uel fremuit, ſicut murmur & ſtrepitus magnæ turbæ colloquentium exaudiri ſolet, qui ubi elatior eſt, recte fremitus uocatur. Hac deductione uocati eſſent hi Apoſtoli ceu filij frementes, fortiter ſcilicet ſonantes & uerbo Euangelij in mundo crepantes. Quod ſane eos præ alijs ſtuduiſſe ſatis conſtat, dum Iacobum ante alios omnes, etiam Petrum, Herodes neci dederit, eo Iudæis gratificatus, indubie quod præ reliquis Apoſtolis, infeſtior illis

Boanerges.

Euangelij prædicatione fuerit· De multo maximo fremitu, in Euangelio Ioannis, fratris eius, abunde teſtantur hiſtoria Euangelica, & Epiſtola, quas ſcriptas nobis reliquit· Sed dum Marcus interpretatur Boanerges, filios tonitrui, mihi fit uериſimile, uulgari tum Iudæorum lingua per רגש tonitruum ſignificatum, quod ſcriptura רעם uocat· Sic tamen ratio huius cognominationis eadem erit· Dictos enim intelligimus filios tonantes, quod per uocem Euangelij eßent per orbem tonituri, fortius ſcilicet illud prædicaturi·

De reliquorum nominibus, quia non ſunt illis peculiariter à Domino indita, nolo pluribus philoſophari, ſicut nec de ordine, quo illa ab Euangeliſtis recenſentur·

Nequaquam aũt prætereundum eſt, quod Dominus potiſſimum cum eligendi ſibi erant Apoſtoli, ad precandum ſeceßerit, idq; adeo inſtãter, ut totam noctem in precatione tranſegerit· Declarauit etenim eo, quam cordi ſibi noſtra ſalus fuerit, qui tam anxie patrem orauit, indubie ut ipſe naſcentis regni, idoneos ſibi miniſtros, & duces deſignaret, utq; illos ſuo ſpiritu inſtrueret, & donaret ſucceſſum, ut quàm plurimi per uerbum ipſorum, regno ſuo adducerentur· Et ſi namq; doctrina atq; monitio ſalutis, proprium patris opus ſit, uoluit tamen homines ſibi in his cooperari, iuxta illud 1· Corin·3· Etenim Dei ſumus cooperarij, Dei agricolatio, Dei ædificatio eſtis· Eoq; quibus propitius fuerit, ante omnia donat, pios ac ſedulos doctores & monitores· Cum itaq; iam talibus,

Ante electionem Apoſtolorũ orauit·

tantis

tantis hominum turbis accurrentibus, & præludentibus feliciter futuro cælorũ regno opus eſſet, agnoſcens patris donum eſſe, eiuſmodi extrudere in meßem ſuam operarios, ad ipſum ſeceßit, atq; procul dubio pro eo, quòd id temporis aduenißet, egit gratias, precatusq́; fuit, ut instantem Apoſtolorum electionem dirigere, & proſperam reddere dignaretur.

Quo ſanè ut ſuum erga nos amorem, noſtramq́; ſalutem, ſolicitudinem, luculenter & amabiliter exeruit, ita certe ſimul docuit, quanta cura quantaq; circunſpectione Eccleſiarum miniſtri deligendi ſunt, quantáue deniq; religione Deo ſupplicandum, ut oſtendat quos ipſe elegerit. Quod ab Apoſtolis ſtudioſe factum, Act. 1. legimus, ubi in locum Iudæ, alium ſubrogare uellent. Sic cum miniſterio menſarum tantum præficere aliquos uellẽt Apoſtoli, dicebant reliquæ Eccleſiæ. Conſiderate ergo fratres, uiros ex uobis boni teſtimonij ſeptem, plenos ſpiritu ſancto, & ſapientia. Sic Paulus monet ſuum Timoth. ne cui cito manus imponat. Quid enim pretioſius animabus ſanguine C H R I S T I *redemptis, quid præſtantius theſauro Euangelico? Non debet igitur niſi ſumma cura, & accuratiſſime canone Pauli, quem in Epiſtola ad Timoth. & Titum præſcripſit, perpẽſo, quiſquam in Epiſcopum & Euangelij diſpenſatorem aſſumi. Cum autem ipſi corda hominum ignoramus, & hypocriſi nobis facile imponitur, quàm enixe conuenit oremus patrem, ut Apoſtoli orabant. Tu* D O M I N E,

Magna religione miniſtri Eccleſiæ eligendi.

κάρδιο=

καρδιωγνῶστα πάντων, oſtende quem elegeris &c. Si enim hic non ſummopere inuigilatum fuerit, & noſtra negligentia parum idoneus animabus, uerbi DEI promus contigerit, omnis incommodi, quod hinc conſequitur, ut neceſſe eſt plurimum ſequi, nos rei exiſtimus, & alienis quoq; nos peccatis grauamus.

Quo iam loco putas eſſe, qui ne cogitant quidem ut dignos Eccleſiæ miniſtros aſsignent, imò ſcientes & uolentes, perditiſſimos quoſq; illis præficiunt? Iſti quid faciunt aliud, quàm Domini ſui chariſſimas ouiculas, pro quibus filium ſuum impendit, lupis adducunt uorandas? In regno autem Antichriſti mirum non eſt, ſi Chriſto aduerſa omnia fiant, hoc demum dolendum, quod etiam ubi Chriſti libertas reſtituta eſt, affectibus magis, quàm uero excuſſoq; iuditio Eccleſiarum miniſtri, pueritiæq; formatores deliguntur, cum uideamus Chriſtum ipſum tanta diligentia in delegendis Apoſtolis uſum. Totam turbam diſcipulorum, antea aliquandiu circunduxit & explorauit, ſedulo de regno Dei docuit, ſignisq; confirmauit mirificis, neq; tamen Apoſtolos ex eis delegit, niſi ante totam noctem ſuper hac re cum patre communicaſſet, ac ut ipſe quos uellet ſibi oſtenderet, oraſſet. Si quis autem obijciat, qui factum igitur eſt, ut Iudam in hunc numerum cooptarit? reſpondeo ut ſuprà, ſingulari diſpenſione Domini factum, ut uideremus noſtra nunquam ab omni parte beata, ac ita ſeruaremur, ne hominibus quo ſumus propenſiſſimi, nos plus æquo addiceremus. Deinde Domino uiſum

Cur & Iudas i Apoſtolum electus.

uiſum fuerat, ut Chriſtus ab intimo diſcipulo ſuo in mortem traderetur, idq; in ſcriptura prædixerat, quare oportuit ita fieri. Attamen ita externe ille hypocriſi ſplendebat, ut nemo homo quem oportet ſecundum ea quæ uidet, externa ſcilicet iudicare, indignum illum eo munere æſtimaſſet. Sic quando quorum id intereſt, quæ ipſis patere poſſunt, diligenter ad Paulinam regulam exegerint, tum ſancte Deum precati fuerint, ut Eccleſiæ ſuæ donet commodos miniſtros. Si tūc aliqua Dei diſpenſatione, fucus quiſpiam irrepſerit, iam erunt ipſi abſq; culpa. Si autem non omnem curam intenderint, accuratiſſimeq́; aduigilarint, ut tam incomparabili theſauro uerbo Dei, frugi diſpenſatorem, & cariſſimis Deo animabus, commodum aſſignent paſtorem, nunquid damni quodcunq; acciderit iure optimo poſtulabuntur?

Poſtremo ut & id perpendas, docturus diſcipulos, ſed ea quæ ad omnes electos pertinent, deſcendit de monte ad turbas, ſtantes in loco campeſtri, nimirum, ut quando aderant, ut Lucas teſtatur, ad audiendū ipſum, licet ſimul maxima eorum pars ſanitatem corporum quæreret, deſiderio ſuo minime fraudarentur. Tam bonus ſcilicet & expoſitus eſt omnibus, quod expenſum fidem noſtram merito ſuffulciat, atq; ad inſeruiendum ſimiliter proximis, captandamq́; occaſionem lucrandi, quos poterimus, accendat.

Beati pauperes ſpiritu &c.

Oratio hæc protreptica eſt, partim & exegmatica,

ſtatum

ſtatum habet. Veram iuſtitiam, quæ Chriſtianorum eſt, requirere omnimodam ſui abnegationem, & ut ipſe de bonitate cæleſtis patris per omnia ſecurus, ad inſeruiendum commodis proximorum ſe quiſq; totum dedat, nequaquam contentus, more Phariſæorum externe tantum uitam ad legis præſcriptum compoſuiſſe. Simulq; aliquot leges Dei exponit. Exorditur autem à ſententijs aliquot carni ſanè paradoxis, at qua ipſe eas authoritate proponebat, illis iuxta attentos & beneuolos auditores reddebat, dum et mira diceret, & felicitatē polliceretur. Quid enim æque inſolens, atq; beatum, qui animo ſit pauper et afflictus? Rurſus quid optabilius, quàm audire eum, qui tam certo oſtendit, quibus rebus euadas beatus?

Orationis huius præceptricæ ſtatus.

Primæ itaq; ſententiæ hic ſenſus eſt. Adeſtis ut me audiatis, rara & ſalubria docturum, ea igitur audite. Tanta ſigna quæ uidetis, & uirtus iſta, quæ de me exit, ſanatq; omnes, fidem uobis faciat, haudquaquam alia traditurum. Opere uidetis ſeruatorem uobis adueniſſe, ne dubitate, uerbis idem agam, fidite igitur, & uera quæ loquar, ne ambigite. Adueni rex noui populi, & inſtitutor regni cælorum, in quo ſpiritu, non carne uiuitur, ſpiritalia, non carnalia bona poſſidentur, ad quæ tamen nemo, niſi qui carnalia poſuerit, poterit peruenire. Vt diuerſa omnino ratio ſit, felicitatis regni huius, & ſæculi. Iſti cum rerum omnium, ad animi ſententiam potiuntur, & ex arbitrio ſuo uiuunt, ſe beatos autumant. Equidem autem beatos pronuncio qui pauperes ſunt, &

Beati pauperes.

ſpiritu

ſpiritu quidem, id eſt, qui corde ſunt afflicto & contrito, quibus nihil ex animi ſententia cadit. Horum eſt enim regnum cælorum. *Quanto minus, feliciter agunt in mundo, tanto aptiores ſunt qui felicitatem quam adfero, amplectātur cæleſtem. Dum enī in ſe, ac rebus omnibus tantum offendunt, quod cruciat, qui non exciperent me, qui animabus ipſorum polliceor requiem, & uitam æternam?*

Lucas tantum pauperes poſuit, ſed indubie intellexit illos, de quibus infrà 11. καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, *id eſt, pauperes percipiunt* Euangelion, *quod utique eſt percipere regnum cælorum. Qui namq; Euangelion recipit,* CHRISTO *credit, ut iam habeat uitam æternam, factus filius* Dei *& hæres.* E*ſt autem alluſum hic ad illud* I*eſa. 61. Spiritus* Dominatoris Domini *ſuper me, propterea unxit me* Dominus, *ad* Euangelizandum *pauperibus miſit me, ad medendum contritis corde, &c. Quod uero nos pauperes legimus, &* Græci *in* Matth. & Luca, *& hic in* I*eſaia* πτωχοὶ, *uates ipſe in ſua lingua, habet* ענוים, *id eſt, manſuetos humiles, & animo quodamodo afflictos.*

De *huius generis pauperibus eadem in* Prophetis, *precipue autem in pſalmis prædicantur, peculiariter tamen pſal. 72. qui & peculiariter de regno* C H R I S T I *canit.* V*nde uerſu ſecundo.* I*udicabit populum tuum in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio.* V*ide quos*

populum

Qui pau-peres ſpi-ritu, ſcil. עניים πτωχοί.

populum Dei, eoſdem uocat pauperes Dei, quos cū Chri ſtus iudicet ac regat, certe ipſorum regnum cælorum eſt. Mox uer. 4. Iudicabit pauperes populi, ſaluabit filios mē dici, id eſt, pauperes in populo, & mendicos. Quos cum Chriſtus iudicat, ut ſaluet, num ipſorum eſt regnum cælorum? Et uer. 12. Quoniam liberabit inopem clamantem, & pauperem, & cui non adiutor, & uer. 13. Benignus erit inopi & mendico, & animas mendicorum ſaluabit. Vbicunq; in his, pauperem uel pauperes legis, in Ebræo habetur עני, uel עניים, quod indubitato omnibus humiles oppreſſos, afflictos et miſeros ſignificat, ענוים aūt quod Ieſa. habet in loco citato, quidam pro manſuetis accipiunt, Oeco. uertit humiles, & recte, quia omnino ea uoce uates ſignificare eiuſmodi uoluit, quales & poſtea ponit, ſcilicet contritos corde, captiuos & compeditos, nimirum afflictos, & quibus res aduerſæ eſſent. Vnde Græci πτωχοί, eam uocem reddidere ut dictum eſt. Et haud ſcio, an utrunq; quod certe eandem radicem refert, ſignificet afflictum & pauperem, ſed qui id ferat manſuete, ac boni conſulat, quod tantum electorum eſt, ut ita ijdem pauperes & manſueti ſint עניים, & ענוים. Inuenias tamen ubi proprie manſuetū, iniuriarumq; tolerantē, ענו ſignificet, ut 4. Moſche 12. fuit uir Moſche mitis ualde, præ omnibus hominibus, qui erant ſuper terram.

Hæc fuſe adeo annotare uolui, qđ pleriq; multa de pauperibus ſpiritu philoſophati ſint, parum ad rem facientia, ſiue

tia, ſiue præſentis exordij Chriſti ſcopum, ſiue rationem loquendi ſcripturæ, atq; locos deniq; unde hæc deſumpta ſunt, conſideres· Summa eſt, qui in hoc mundo affligun-tur, & infeliciter habent, eos beatos pronunciauit, quod ipſorum ſit regnum cælorum, id eſt, talibus peculiariter Euangelion *prædicetur, ut illud teſtatur, uenite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis &c·* Non quod pro *pterea iam regnum cælorum habeant, quotquot ita ani-mo afflicti et miſeri ſunt, ſed quod iſtis peculiariter* Euan*gelij conſolatio afferatur, & omnino ex horum numero ſint, quicunq; illam percipiunt, reliquis ſua bona hic re-cipientibus, ac terrena proſperitate ebrijs adeo, ut* Euan*gelio nequeant accommodare aurem·*

Beati qui lugent, quoniam &c. Beati mites &c. Beati qui eſuriunt.

Quæ prima ſententia Dominus *docet, eadem uidetur mihi & his tribus docere, nimirum beatos eſſe, qui in hoc ſæculo, ſecundum carnem quidem incommodiſſime ege-rint, afflicti, lugentes, mites, qui omnibus omnia conce-dant, qui modis omnibus egeant, & inique ab hominibus accipiantur, qui reiectamentum deniq; & peripſema ſint uniuerſo mundo, hi enim, id eſt, qui huiuſmodi ſunt, electi tamen ſoli, recepto* Euangelio, *regni cæleſtis ci-ues erũt, cõſolabuntur, terram poſſidebunt, id eſt, ſatura buntur bonis omnibus·* Nam *credentes* Euangelio, *ſciunt ſe* Deo *curæ eſſe, omnia ab ipſo in bonum ſibi diſpenſari, ac ita per ſpiritum paracletum conſolantur, ut dicant cũ*

Pſal·94· in multitudine cogitationum mearum in intimo meo, conſolationes tuæ delectabunt animam meã· Et cum Paulo 2· Corin·1· *Sicut abundauerunt afflictiones Chriſti in nos, & per Chriſtum abundat, & conſolatio noſtra·* Et hoc ex Ieſa· *uidetur deſumptum, ubi de ſe Chriſtus loquitur, ad conſolandum, inquit, omnes lugentes miſit me·* Sunt autem lugentes hi אבלים, qui preſſi magna calamitate, plangunt & lamentantur, qui tamen ſimulatq; Chriſto fidem habuerint, gratiam patris promittenti, non poſſunt non magnifice conſolari·

Qui lugentes אבלים πενθοῦντες·

Ita qui mites ſunt, id eſt, manſueti, omnia cedentes & ferentes, recepto Chriſto centuplum accipiunt, pro omni eo, quod illis ablatum fuerit, & uere terram poßidebũt, id eſt, rebus omnibus, quantum eis ſatis & utile fuerit abunde perfruentur · Et ad uerbum *ferè eſt hæc Chriſti ſententia deſumpta, ex pſal·37· uer·11·* Et *mites hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis·* Paulo *ſuprà uer·9·* Expectantes Dominum *ipſi hæreditabunt* Dominum·

Qui mites ענוים, πραεῖς·

Nec *aliter habent, qui eſuriunt & ſitiunt, qui ſcilicet egent, & egent iuſtitia, quod noſter addidit, Lucas habet tantum, qui eſuriunt & ſitiunt, agnito ſcilicet Chriſto ſaturabuntur, ſiue intelligas illam iuſtitiæ indigentiam, pro eo, quod à nemine poſſunt, quod iuſtum & æquum eſt obtinere, quem ſenſum hæc ſententia Chriſti, ut illam Lucas extulit, poſcere uidetur, ſiue pro deſiderio propriæ innocentiæ, quo ſcilicet diſcrutiantur qui iam peccata ſua*

Qui eſurientes & ſitientes iuſtitiam·

ta ſua

ta ſua agnorunt, quem ſenſum recipit, ut eſt poſita à Mat thæo. Nam ubi Chriſti facti ſunt, ſciunt ſe habere uindicem, qui iuditium facit iniuriam patientibus, ad hæc libenter in mundo preſſuram patiuntur, ut in ipſo habeant pacem. Deinde cum agnoſcunt Chriſtum factum à Deo ipſis iuſtitiam, ut ſapientiam & redemptionem 1. Cor. 1. non dubitant eius tandē ſpiritu & uirtute futurū, ut oīs in eis iniuſtitia intereat, uiuat uero iuſtitia & integritas.

Verum cum Lucas indubie eandem Domini ſententiam, quam hic Matthæus memoret, & efferat illam hoc modo. Beati eſurientes nunc, quia ſaturabimini, & paulo poſt de ſaturis contrariam ponat, prætermiſſam à noſtro. Væ uobis, qui ſaturati eſtis, quia eſurietis, magis probauero ut priore ſenſu quem poſui, eſuriem, ſitimq; iuſtitiæ, quàm hic in Matth. habemus, intelligamus. Nimirum pro inopia iuris & æqui, quam & rerum inopia ſequi ſolet, ut ita hæc Chriſti gnome, cum illa pſalmographi conueniat, quam pſal. 146. legimus. Qui facit iuditiū calumniam ſuſtinentibus, dat panem eſurientibus &c. Hi ſane beati & à propheta pronuntiantur, quorum cauſſam ſcilicet uindicari à Domino, & inopiam ſubleuari affirmat. Prior particula & pſal. 103. canitur, poſterior, pſal. 34. cum contrario legitur, ſicut & Lucas Chriſtum locutum memorat. Diuites inopes facti ſunt & eſurierunt, inquirentibus autem Dominum nullum bonum deficiet. Similia cecinit & mater Schmuelis, ut legimus Iudic. ſecundo.

Quæ eſuries iuſtitiæ.

Ex his iam liquere exiſtimo, quatuor his ſententijs, quibus beatos Dominus pronuntiat pauperes, lugentes, mites, & eſurientes, hoc eſt, ſecundum carnem infelices, & quorum res acciſæ & afflictæ ſunt iuditio mundi, ſuadere uoluiſſe ſui abnegationem, carnis mundiq́; mortificationem, ut ſcilicet præſentibus liberet ualedicere, & ab ipſo cæleſtia ſuſcipere. Nam Luc. 14. ait, non poſſe ſuum diſcipulum eſſe, niſi qui omnibus quæ poſſidet renunciarit. Vt huc itaq; animaret, quatuor ſententijs, mutatis tamē uerbis pronunciauit adeo abeſſe, ut infelices ſint, quibus in hac uita aduerſa ſecundum carnem omnia cadunt, ut nulli alij beati ſint. Non quidem illi omnes, ſed ſoli illi. Diuites enim & præſentibus ex animi ſententia perfruentes, qui delitiantur & oblectantur, gaudent & rident, ob tantum rerum ſucceſſum, ſaturi ſcilicet omnium, quos deniq; uulgo omnes in pretio habent, & laudibus uehunt, recipiunt bona ſua in hac uita, eoq́; tantū peritura, hic conſolationem ſuam habent, poſtea omnium inopes, uereq́; miſeri eſurient, lugebunt & plorabunt, uituperati & reiecti à patre & cunctis Angelis & electis eius, quum hic uel ſoli celebres & nobiles habeantur. Quis neget hos omnium infeliciſſimos? Experientur enī quod eſt, per Ieſa. 65. prædictum ita inquientem. Propterea ſic dixit dominator Dominus, ecce ſerui mei comedent, & uos eſurietis, ecce ſerui mei bibent, & uos ſitietis, ecce ſerui mei lætabuntur, et uos confundemini. Ecce ſerui mei exultabunt præ oblectatione cordis, & uos clamabitis

Quæ ſumma priorū 4. ſententiarum.

Non oēs afflicti beati.

*mabitis præ dolore cordis, & præ contritione ſpiri=
tus ululabitis·*

Proinde ut non extulit has ſententias catholicôs, ita non ſunt omnes ſecundum carnem miſeri, felices ab ipſo pronunciati, ſicut neq; infelices, quotquot aliquo ſucceſſu hic fruuntur, ſed tantũ oſtendit uiam ad ſolidam felicitatem eſſe, præſenti renunciaſſe, & qui minimum terrenæ felicitatis deguſtarunt, eos aptiſſimos eſſe Euangelij auditores, & tanto cæleſtis capaciores· Deniq; cum de ijs pauperibus lugentibus, atq; eſurientibus, qui ſimul mites ſint, hoc eſt, æquo animo carnis miſeriã perferunt, Dominus ipſe loqui ſe in Matth· noſtro declararit, & in Luca cũ ideo dicit, diuites infelices, qđ conſolationẽ ſuam habeant, etiam ſatis expoſuerit, ſe eos tantũ diuites, ſaturos et ridentes laudatosq́; in mundo damnare, qui hæc ſua bona ducunt, & hinc ſuam conſolationem ignari cæleſtium habent, abunde patet inter huiuſmodi beatos pauperes, lugentes & eſurientes & Abraham, Dauid ac alijs connumeratos fuiſſe, tametſi ditiſſimi ſecundum carnem fuerint, ac egerint ſæpius commodiſſime, quia animus illorũ nihil iſta carnalia morabatur, ſemper paratus, affligi, lugere & eſurire, quod & ſæpe re ipſa illis contigit· Contra nihil loci inter hos impios habere, cum etiam omni genere malorum obruantur, quæ eis Dominus minatus eſt, 3· Moſch·26· & 5·cap·28· quia animus eorum, ea fert iniquiſſime, unde non ſunt ענוים, id eſt, æquo animo iſta tolerantes, et ad Dei bonitatem ſuſpicientes· Summa

Qui pauperes lugẽtes etc· beati·

eſt, qui uenerat pauperibus, humilibus & afflictis, hic regnum cælorum offerre, hoc eſt, Euangelion prædicare, ſicut ſonat uaticinium Ieſa. 61. de eo, commodum prouocat huiuſmodi ad bonam ſpem, & deterret eos, qui præſentibus ad uoluptatem fruuntur, promittens hic per ſententias, quæ alibi per amicam inuitationem, ubi ait: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis &c. Qui ut non omnes uenerunt, ita noluit hic etiam tales omnes pronunciare beatos.

Cõcordia Matth. & Lucæ.

Ex his iam etiam patent quæ Lucas hoc loco ſcripſit, qui quatuor iuga ſententiarum dixiſſe Dominum, et per diuerſas quatuor, priores quatuor explicuiſſe narrat. Vt enim dixerat beatos pauperes, beatos eſurientes, beatos flentes, beatos qui odio hominibus fuerint, ita ſubieciſſe ſcribit. Væ diuitibus, uæ ſaturatis, uæ ridentibus, uæ ab hominibus laudatis. Quæ contentus Lucas poſuiſſe, quibus ſcilicet abnegatio noſtri, contemptusq; terrenæ proſperitatis, ſatis ſuperq; electis commendatur, mox ea Domini uerba ponit, quibus perfectionem dilectionis, etiam ad inimicos pertingentis docuit. In his enim duobus, tota noſtra iuſtitia ſita eſt, ut te ipſum abneges, tui cura Deo commiſſa & proximis, etiam quibuſlibet pro uiribus inſeruias ad ſalutem. Nihil igitur Lucas neceſſarium prætermiſit, & noſter nihil non uehementer utile poſuit. Si enim quæ Lucas memorauit, ſola haberemus, nihil doctrinæ ſalutaris deeſſet, cum autem fuſius & explicatius hæc

fecit

ſecit per Matthæū nobis conſcribi, debemus eā animo gratiſſimo amplecti, & diligentiſſimo expendere·

Beati miſericordes &c. Beati mundi corde &c. Beati pacifici &c.

Superioribus quatuor ſententijs, docuit Chriſtus ut dixi, quid patiendum & cedendum, nimirum omnia, ut omnium nudos nos ipſi beandos offeramus, his iam tribus docet, quid nobis agendum, quibus officijs incumbendum, primum officium benignitatis eſt & beneficentiæ, ad quam paſſim ſcriptura, cum promiſſione uiciſſitudinis hortatur· Sic 5·Moſch·15·poſtquam multis beneficentiam erga inopes præceperat, ſubijcit· Nam ideo benedicet tibi Dominus Deus *tuus in omni opere & in cunctis ad quæ manum miſeris· Sic pſal·112·* Bonus *uir qui miſeretur & commodat, diſpenſabit uerba ſua in iuditio· Quoniam in æternū non commouebitur &c· an non hæc magna miſericordia, quæ miſericordi hic promittitur? Et pſal·97· Qui diligitis* Dominum *odio habete malum, cuſtodit animas benignorum ſuorum, de manu impiorū eripiet eos·Item Prouerb·16·Benignitate & ueritate redimitur iniquitas·Ieſa·quo 58·multa in hunc ſenſum propheta diſſerit, ut plane hæc ſententia ubiq; occurrit·*

Beati miſericordes·

Alterum officium eſt, tueri munditiam cordis, hoc eſt, ſimplicitatem & integritatem, ne quid aliud corde uolutes, aliud foris præ te feras, ſed ex puro ſimpliciq;

Beati mundi corde·

corde in gloriam D E I, & ſalutem proximorum in ſtituas omnia, nuſquam tua quærens · Huiuſmodi certe D E V M uidebunt, uti ſunt de germanis Dei cultoribus, qui aſcendunt in montem Domini, & ſtant in loco ſancto eius· Nam alluſum uidetur hic ad pſal· 24· ubi ita legimus: Quis aſcendet in montem Domini, et quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus, et mundus corde, qui non in uanum attollit animam ſuam &c· accipiet benedictionē à Domino &c· Nihil ergo ad rem quæ de caſtitate hic multi diſputant· Omnimoda requiritur cordis puritas, ut longe abſis ab omni hypocriſi & dolo· Sic eſſe poteris de ueris cultoribus Domini, ipſi in Eccleſia ſanctorum aſtare, ipſumq́; certo cognoſcere, id eſt, uidere·

Sicut Chriſtus dicebat Iudæis· Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, qui me miſit, cognoſcet de doctrina, an ex D E O ſit · Hoc eſt, qui ſimplici puroq́; corde fuerit, tantū quærens ut ſe Deo approbet, is donabitur ſpiritu, quo doctrinam meam D E I agnoſcet, perq́; eam D E V M uidebit, ſibi propitium & patrem · Qui autem ſuam magis quàm patris uoluntatem facere ſtudet, eoq́; impuro corde eſt, ut carnalis exiſtit, ita nihil D E I noſſe poterit, tam abeſt ut ipſum D E V M uiſurus ſit·

Vt autem pio ſatis nō eſt, propenſum eſſe ad benefaciendum miſeris, ſed ſicut cor mundum obtinet, quo D E V M uidet, ad imaginem eius iuxta neceſſe eſt, ut

rapiatur

rapiatur, exprimendã, dctq; operã, pacẽ et ſalutẽ adferre omnibus, hoc eſt, eßе pacificũ· Iam enim filius Dei *eſt, patrem igitur referat oportet, quod cum ſtudet, ut filius* Dei *agnoſcitur, ita & uocatur·* Et *haud ſcio, an non ad prædicationem* Euangelij *hac ſententia* Dominus *reſpexerit, quando mox de perſecutione ſui cauſsa perferenda ſubijcit, quæ certe ijs ſolis obtingit, qui* Euangelion *pacis alijs attulerint·* Qui *namq;* Deum *agnouit, guſtauitq́; quàm bonus eſt, non poteſt, id non omnibus annunciare, & conari quemlibet ipſi reconciliari, pacemq; ueram illum inter, &* Deum *perficere, quo ad eius iſtuc fuerit·* Qui paciſici·

Hæc *uera demum pax eſt, quam ubiq; literæ* Apoſto*licæ prædicant, quæ cum conſtiterit, habetur facile in externis quoque pax, cum quibuſlibet· Scimus enim tum omnia ab amantiſſimo noſtri patre optime, et in noſtram ſalutem diſpenſari, quibuſcunque ad caſtigandum nos miniſtris utatur, quare cuncta cum gratiarum actione, per quoſcunq; incidant, ſuſcipimus·* Tam *abeſt, ut cuiquam ulla de cauſſa, ſuccenſeremus, tũ ſtudemus, ad quod pſal· 34· nos ſpiritus hortatur·* Declina *à malo & fac bonum, inquire pacem & perſequere eam·* Hoc *eſt, caue quenquam lædas, bene autem mereri de omnibus ſtudeas, inquire & ſolicite da operam, ut uera pax tibi cum omnibus conſtet, quam ſi ulla ratione poßis aßequi, nihil occaſionis prætereas, omnia illi poſthabeas· Sed quantula quæſo pax, imò quæ pacis umbella, ſi non in* Domino *conueniat?* Ergo *ueri pacifici in primis pacem cum* Deo *homi-*

nibus per Euangelij prædicationem, id eſt, Chriſti, qui pax noſtra eſt, preconium componere curabunt, qua cõpoſita, facile, ut dixi, & Paulus præcipit, Roma ·12· habebunt pacem cum omnibus hominibus· Qui hanc pacem conficere dant operam, recte filij DEI uocabuntur, qui Deum ut frugi filios decet, tam probe referunt, dum omnia tentant, quo pacem cum ipſo creatore ſuo homines habeant, cuius ipſe adeo fuit ſtudioſus, ut filium ſuum, huius pacis conficiendæ cauſſa, in mortem pro nobis tradiderit· Recte quadrauit deniq; hæc ſententia Apoſtolis & diſcipulis Chriſti, quos pacis iſtius legatos miſſurus erat in omnem terram, ad quos ſcil· præcipue, licet ſimul ad turbas, hunc ſermonem habuit·

Beati qui perſecutionem patiuntur, &c. Beati eſtis, &c.

Beati qui perſecu·

Recte hæ duæ, proximam ſententiam ſequuntur, indubitato enim perſecutionem à mundo refert, quiſquis ſtatuere ueram illam cum Deo pacem fuerit anniſus· Chriſtum hanc pacem adferentem homines mundi non ſolum non audierunt, ſed uſq; ad mortem propterea perſecuti ſunt, iam maior non eſt ſeruus ſuo Domino, igitur perſequentur, quicunq; pacem hanc ſerio annunciarint· Sed erigat tum, quod propter iuſtitiam ueram regni DEI, hanc perſecutionem ab ipſis ferimus, & conſoletur ꝙ Chriſtus ob id nos beatos pronunciauit·

Id quoniam ægre admodum carni, ſeſe nimium amanti perſuadetur, repetijt eandem ſententiam, & amica

uimq;

nimq; miram hortandi habente apoſtrophe, uertit ſermo monem ad ipſos ſuos diſcipulos, ac explicat denique per partes hãc perſecutionẽ. Beati inquit eritis, etc. Qua. di. ad uos hæc potiſſ. pertinent diſcipuli mei, uos extrudã ut pacem annuncietis iis, qui longe & iis qui prope, p quo incomparabili beneficio, uos nihil niſi perſecutionem à mundo, hoc eſt, iis qui pacis eius nondum poterunt eſſe participes, referetis, ſed fidite, ne remoretur id uos, quo minus ubicunque poteritis, Euangelion hoc pacis annuncietis. Tum demum uere beati eritis, quum plurima mei cauſſa pertuleritis. Quanto enim maiore probabimini aduerſitate, tanto præſentius & reuelatius, me & patrem cognoſcetis, & uobis fauentiſſimos, quod æterna uita eſt, agnoſcetis. Animoſe igitur agite, & iam ad bellum hoc uos accingite, non enim leuicula erit iſta perſecutio. Odient enim uos homines, & à ſe excludent, probra in uos iacient, & eiicient nomen ueſtrum tanquam malum, inſectabuntur uos, omnemq; rem malam, contra uos confingent mentientes propter me, filium hominis, qui omnia hæc ante paſſurus pro uobis adueni, homo factus. Intrepide igitur munus ueſtrum obite, & tam nihil ab his frangamini, ut in die illa, cum iſta experiemini, etiam gaudeatis, exultetis, & trepudietis, merces enim ob hæc ueſtra, quod ſcil. pater meus pro his rependet, ſua immẽſa bonitate, maximi pretii erit, ſed in cælis, in regno ſpiritus, et regione uitæ, cuius bona in præſenti etiam ita deguſtabitis, ut ſitis quoq; gloriaturi in tribulationibus, certi has

Beati eritis.

tibas patientiam,hãc probationem, probationem autem ſpem parere & augere ,iſtã autem non poſſe cõfundere·

Poſtremo confirmat eos & ab exemplo· Sic enim inquit perſecuti fuerunt Prophetas, qui fuerunt ante uos· Quis iam non optet ſe loco ſanctorum Prophetarum haberi? Quis denique non gratias agat, ſi quam ipſi experti ſunt, ſortem experiatur? Hæc ſumma eſt, tam eorum, quæ Lucas, quàm quæ noſter hoc loco Domini uerba recenſet· Niſi quòd diuerſam etiam ſententiam à Domino dictam Lucas memorat, qua deterret, ab applauſu hominum,inquiens: Væ cum benedixerint uobis omnes homines, ſecundum hæc enim faciebant, pſeudoprophetis patres eorum· Qui namq; ueri Prophetæ ſunt, teſtimonium cum Chriſto ferunt, hominum opera eſſe mala, quare ut illi nequeunt eos non odiße,ita haud poſſunt, nõ peſſima quæque,& ſi mentientes,de talibus dicere·Vt indubitatum argumentum ſit, cum Chriſti uerba non docere,qui laudatur omnibus hominibus· Hoc propriũ eſt, eorum,qui placentia loquuntur,& ab ijs magiſtri aſciſcuntur,quibus aures pruriunt·Dabit ſanè operam Chriſti prædicator ut omnibus placeat ſed in bonum, quod cũ reprobi non admittunt, non poterit illis placere, cui ſcil· cordi eſt,negotium Domini·Reliqua omnia ſatis expoſita ſunt & clara,magisq; donatorem ſpiritus,qui ea cordibus perſuadeat,quàm interpretem,qui ſenſum explanet uerborum,requirunt·

Sic enim ꝑſecuti ſunt ꝓphetas·

Sententia ex Luca·

Sed memores ſimus Chriſti eſſe,uerba,quæ fallere nequeunt,

queunt. Si hunc agnoſcimus ſeruatorem noſtrum, planè neceſſe erit, ut pro regno eius, & Euangelio uitæ, ex animo renunciemus omnibus, parati pro ferendæ gloriæ eius, ſalutiq́; fratrum, nihil non impendere, idq; ſumma alacritate, qui certi ſumus, cum omnia fuerimus periclitati, ipſamq; animam poſuerimus, tum demum nos uere beatos, ingentem in cælis mercedem recepturos. Ipſe qui hæc locutus eſt, ſuum donet paracletum, qui ea animis noſtris penitus perſuadeat.

Nemo uero ſimplicior, cum audit mercedem, putet nos cum etiam pro Euangelio uitam fuderimus, quicquam poſſe apud Deum mereri, hoc eſt, facere cui Deus, quicquam debeat. Antea ſiquidem Dei toti ſumus, ipſe nos et noſtra bona omnia finxit. Ipſe operatur in nobis & ut uelimus & operemur. Hactenus tamen, quæ donat immeritis mercedem ſcriptura uocat, quòd laborem & opus aliquod ſequantur. Sicut pater filiolo dicit, da gnauiter operam literis, referes egregiam à me mercedem, nouam ſcil. ueſtem, aut quippiam aliud. Veſtis iam hæc merces eſt, et non eſt merces. Merces quia operam ſequitur, non eſt autem merces, quia opera illa, hanc non eſt aſſecuta, ſed contigit libero patris dono, non tamen niſi opera illa perfecta. Ita mercedem iſtam, de qua hic Dominus, nemo quidem aſſequetur niſi ita fuerit pro Chriſto paſſus, eoque merces uocatur. At quia tamen, ſi etiam millies mortem oppeteres propter Euangelion, ne pilum tamen poſſes mereri à Deo. (Si enim toties ab ipſo uitam acciperes, toties

Quid merces.

ties rurſus illã ei deberes) neq; poßes ad quicquã illũ per tuam mortẽ, obligare tibi, hoc certe pacto, quæ Deus donat, nõ ſunt merces, ſed gratuita ipſius munera. Ne et hoc leuiculum licet præteream, in gratiam eorum qui tropis ſcripturæ nondum aſſueti ſunt. Quod in Matthæo noſtro habemus, & dixerint omne malũ uerbum, perinde eſt, atque omnem malam rem aut crimen. Ebraiſmus enim eſt.

Cur inuitet magis quã præcipiat.

Hactenus ſententijs, & ijs ut dixi admodum paradoxis, CHRISTVS ad ſui abnegationẽ inuitauit, utq; ualedicto omnibus, bonitati patris & nomini ipſius nos conſecraremus. In eo quod inuitat magis, quàm præceptis urget, allectat potius, uere felicitatis promiſſione, quàm deterreat adhuc minis, opus fecit Euangeliſtæ, qui cor ſcilicet peteret, quòd nihil non gratuitum, Deo probetur, ſitúe ſalutare aut bonum.

Nudis ſentẽtijs docere Chriſto decorum.

Quod ſententijs magis quàm rationibus egit, demonſtrauit ſuam authoritatem. Ecquis præter oraculum regis, quomodo in regno eius feliciter uiuatur, rationem requirat? Rex eſt, noui huius regni DEI CHRISTVS accepit omnium à Deo patre poteſtatem. Quid aliud iam ab ipſo expectes, quàm ut dignetur oſtendere, quibus legibus, quóue pacto, regno ipſius poſſis donari? Ridiculum eſt, ſi nos quicquam de ſalute, citra rationem, potiſſimum autem ductam, ex uerbis ipſius, quid ſtatuamus, & ſanè multo magis ridiculum, quàm ſi in rebus, alijs, puer aut adoleſcentulus, aut etiam ignobilis iudicet, indicen=

indicendo & quodammodo præcipiat, hoc eſt, creber ſit in ſententijs, quod tamen putat Quintilianus non ferendum· Magis enim inquit, decet eos, in quibus eſt authoritas, ut rei pondus, etiam perſona cõfirmet· Etenim nullus puer eſt, adoleſcentulus, aut ex media plebe quiſq; rudiſſimus, qui in grauiſſimis etiam ſæculi rebus, non plus ueri tenere poſſit, quàm quiſq; hominum ſapientiſſ· in rebus Dei· Spiritus Dei, non hominis eſt, ut iſtas cognoſcere, ita de eis pronunciare· Abſurdo igitur abſurdius, quenquam uel minimum aliquid in his, ſua authoritate ſtatuere· Quod utinam hodie perpenderent multi, & cũ Paulo miniſtros Eccleſiæ tum ſe ipſos agnoſcerent, tum agnoſci ab alijs ſuſtinerent, ac illius iuditio, imò ſpiritus in ea, offerrent iudicanda, quæ reuelata ſibi diuinitus putarẽt· Plus certe ſolidioris diuinæ cognitionis, & minus haberemus contentionis·

Noſtrũ nõ eſt quicq̃ pnũciare·

Quod denuq; ſententias propoſuit, tam paradoxas, ut quod pauperes et qui perſecutionem ferunt, ut nuſquã quicquam habeant, beatos eſſe, & regno diuites cælorum, pronunciat, quòd lugentes & calamitoſos, miteſq; qui omnibus omnia cedunt, ſibique nihil faciunt reliqui, item beatos uereq; conſolationis futuros compotes, cumque cedunt omnia, tamen terram hæreditario poſſeßuros id eſt, omnium rerum Dominos fore, cunctiſque ad ſatictatem fruituros affirmat, &c· Voluit ſanè erigere animos noſtros, ut ita ipſo felicitatis authore pronunciante, quod non poteſt, non certiſſimum eſſe, ad nouam

Cur paradoxis uſus

uam

nam omnino uitam, nouamq; felicitatis rationem animos attolleremus, deſpicientes, quæ infra ſunt, iſta caduca & euanida. Dominus omnium *eſt qui loquitur, & rex regni ad quod aſpiramus, quæ certe perſona, quamlibet paradoxis his, fidem apud nos arrogare, reiq; pondus pleniſſime confirmare debet.*

Vos eſtis ſal terræ.

Iam & ratione ſuos, ſed à perſona quam ipſe illis im poſuerat, quos ſcilicet ſelegerat, ut & alios ſuo regno ad ducerent, ducta ratione, ad fortiter perferendam perſecutionem hortatur. Quod elegi uos ut uice ſalis ſitis toti terræ, id eſt, uniuerſis hominibus, quos per annunciatum eis Euangelion *reddatis rite ſapidos, id eſt, fide ſolida im butos, qua per dilectionem efficaci ſeſeq; exerēte, guſtui dei et bonorū omniū, approbetur, par igitur eſt, uos ante reliquos hac fide ualere, nidoreq; eius uiuifico, quibuſlibet adblādiri.* Nam *hæc ſi in uobis labaſceret, eſſet is ut ſal in ſulſus ac infatuatus.* Cui *ut nulla alia re ſapor iuſtus reſtitui poteſt, & eſt, præterea etiam ad nihil aliud utilis, ne quidē ut in ſterquilinium abijciatur, ita eijcitur foras, ſparſumq; in uiā, tanquam res nullius momenti, conculcatur à tranſeuntibus. Sic indubie & uobis uſu ueniret, ſi contingeret, fidei ſapore uacare, non tantum ad munus* Apoſtolicum *idonei non eſſetis, ſed ne ad aliam quam cunque, quamlibet minutam atq; abiectam rem, quæ ad* Chriſtianiſmum *quidem pertineat.* Attendite *igitur his quæ prædixi, & mihi fortiter fidite, ut non modo ipſi patris guſtui*

Vos eſtis ſal.

tris guſtui approbemini,ſed inumeros quoq; alios ,uerbo ueſtro ita ſatiatis,quo & ipſi ad guſtum patris faciant·

Ad idem commendandum , hoc ſimili & alibi uſum Dominum,Lucas 14· *memorat,nimirum poſtquam docuiſſet omnia relinquenda , crucemq́; animoſe ferendam ijs,qui ſe uellent ſequi·*Bonum *eſt ſal, inquit, ſi uero ſal infatuatum fuerit &c· & ſubijcit poſtea· Qui habet aures audiendi audiat· Qu·d· Me ſequi res haudquaquam leuicula eſt, neq; uulgarem requirit animum , fide opus eſt, quæ à ſolo* Deo *pendeat , omnibus alijs renuncians· Qui aures habet audiendi, cui hæc percipere datum eſt audiat·*Haudquaquam *ſatis eſt,meum diſcipulum dici, et huic ordini* Apoſtolico *eſſe aſcitum · Quanto celſior hic ordo eſt,& uocatio præſtantior , tanto certe ſi quis fide illi parum reſpondeat reiectior , ac uanior erit· Sicut ſal cū admodū bonū & utile ſit, ſi tamē infatuetur, ad nihil prorſus ualet,ne quidem ut ſterquilinio aſpergeretur·*

Locus Lucæ explicatur·

Marcus uero uſum hoc ſimili Dominum *ſcribit, cum de ſummiſſione,agnoſcendis minimis eius , ac demum de uitando offendiculo docuiſſet,et quidem his uerbis ·* Nam *omnis,inquit,homo igne ſaluetur, & omnis uictima ſale ſalietur·*Bonum *eſt ſal,cæterum ſi ſal inſulſum fuerit , in quo ipſum condictur?* Habete *in uobis ipſis ſalem, & pacifice uiuite inter uos · Quæ uidentur mihi hoc ſenſu dicta·*Monui *ne quem offendatis, quod res ſit nocentiſſima offendiculum, quo impingens ſcilicet à fide in me remoratur,aut certe in uia ad patris gloriam , hoc eſt , ſtudio*

pietatis cadit. Quale offendiculum tam abeſſe debet, ut alijs obijciatis, quod priuſquam ſitis ipſi illud paßuri, etiam oculos, manus, & pedes eruatis & reſecetis, id eſt, charißima uobis reijciatis. In quo ſcio ſentiet caro cruciatũ. At ſcitote, ut olim nulla hoſtia offerebatur, abſq; ſale, 3. Moſche. 2. ita oportet omnem hominem, qui Domino offerri debet igne ſaliri, hoc eſt, ſatis tribulatione, & aduerſitate aſpergi. Habete igitur fidem firmam, ut nihil ueſtrum quæratis, aq; bona Dei uoluntate toti pendeatis. Hanc ſummo ſtudio colite, uti enim ſal res optima mireq; utilis exiſtit, ſed quem ſi factus ſit inſipidus, nihil queat ſapidum reddere. Ita fides huiuſmodi uice ſalis eſt in uobis, unde iuſtus, gratusq; ſapor, toti uitæ ueſtræ, cunctisq; operibus accedit, quæ ſi cadat, ut nihil aliud eſt, quod ipſam reſtituat, ita manent & reliqua omnia inſulſa, ac nullius uſus. Ergo ſummopere cauete, ne amor ueſtri, neue qua alia cupiditas obrepat, & hanc labefactet, omnia enim ab ipſa pendent. Habete igitur & diligentiſſime cuſtodite hunc in uobiſmetipſis ſalem, & uiuite inter uos ipſos pacifice, nemo alijs ſe præferat, nemo alios contemnat, imò nemo alios non maximi faciat, ſeduloq; ſtudeat bene mereri, de quibuſcunq;, offendere uero neminem, utq; gehennam ipſam, offendiculum omne obijcere caueat.

Ex his uerbis Domini, ut ea Marcus extulit uidemus, cũ Dominus ait apud Matth. & Lucam, ſi ſal infatuatus fuerit, in quo ſalietur? quod intelligẽdũ eſt, in quo ipſum

ſal

ſal condictur? Sic enim Marcus ponit, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε, in quo ipſum ſcilicet ſal condictur? Quod & ſequentia apud Matth. & Lucam indicant, ad nihil ualet ultra, ut quod inſulſum ſit, neq; poſſit reparari. Quanq̃ & hoc ſimul uerum eſt, & ex re ipſa conſequitur, quod nec alia condiri poßunt, ſale facto inſipido. Cum nihil ſine ſalis condimento gratum exiſtat. Hæc pro explicatione locorum Marci et Lucæ, quos adduxi, in quibus idem hoc ſimile de ſale legitur, hic adijcere uolui, ne cui ex eis, hic noſter quoq; obſcuraretur.

Cæterum probe expendendum eſt, hic diſcipulos Domini ſal terræ uocatos, quod certe eße debent quotquot CHRISTO nomen dederunt. In hoc enim ut & alios lucrentur in uita hac relinquimur. Alioqui cum ſalutem & uitam æternam poßideamus, iam CHRISTI merito, præſtiterat, nos ſimulatq; hanc fidem nacti ſumus, hinc euocari. Si iam & ipſi abſq; fide inueniamur, ad quem quæſo uſum ſeruiemus alijs? Iure omnium reiectiſſimi habebimur. Oremus ergo ſedulo, ut fidem ueram nobis DOMINVS donet & adaugeat, quo & alijs ad ſalutem prodeſſe, ac fructus plurimum, in quod ſcilicet poſiti ſumus poßimus afferre, ne contingat nobis quod ijs, qui iam ſæculis aliquot pro ſale terræ habiti fuere, contigiſſe uidemus, quos ita DOMINVS eijcit foras, ab hominibus conculcandos, ut nihil ſit ipſis, ut perditius ita & contemptius apud omnes

bonos & cordatos· Imò non hos ſolum, ſed etiã apud eos, quos putant habere ſibi addictiſſimos·

Vos eſtis lux mundi·

Hæc altera ratio eſt, qua Chriſtus ad fidei efficatiam, dignaq́; fide opera, ſtudiumq́; uitæ nouæ ſuos hortatur, & ipſa ducta à perſona quam modo ſuſtinebant, ea ſic habet· Elegi uos, ut toti orbi luce fidei, & pietatis præluceatis, uidete ergo quid à uobis expectetur, utiq; quod ſermone, omniq; uita ueſtra, eam in Deum fidem, quæ carnis omnia contemnat, & procurandæ ſaluti fratrum, ſummo ſtudio inuigilet, demonſtretis· Quemadmodum enim oppidum in monte ſitum, abſcondi non poteſt, & lucerna in hoc accenditur, ut uerſantibus in domo luceat, ita uos certe latere non poteritis, ſed tanquam in edito monte urbs poſita, conſpicui eritis toti mundo, date igitur operam, ut in uobis homines uideant, quæ illos cum ſalute libeat imitari· Deinde in hoc uos poſui, ut ceu lucerna impoſita candelabro, domeſticis meis, qui ſunt & erunt lumine fidei, exerentis ſe per uera bona opera, uiam uitæ monſtretis, agite ergo, ne uelitis tantæ dignationi meæ erga uos, imò patris mei parum reſpondere, aut in uacuum tantam gratiam recipere, ſed incumbite in hoc, carnemq́; ueſtram hactenus mortificate, ut luceat lux ueſtra coram hominibus, pateatq́; omnibus uos meo ſpiritu præditos eſſe, quo allecti & alij uelint mihi credere, regnoq́; meo

ciues

ciues adſcribi, glorificaturi patrem non tã meũ iam, quã ueſtrum, qui tanta benignitate uiſitarit tandem genus humanum, ad cæleſtia bona ipſum prouocans. Huc enim *omnia ueſtra oportet referri, quo patris* Dei *iam patris ueſtri, ut bonitas cognoſcatur, ita gloria apud mortales amplietur.* Quo *ſolum pacto & ſalutis ipſorum negotium recte egeritis, & patri unice gratificabimini.* Hoc *enim potiſſimum ab hominibus ille requirit, ut ceu membra unius corporis, quiſq; pro alterius ſalute promouenda ſit ſolicitus, ſibi uiuat nemo.*

Duplici *etenim collatione hic* Dominus *uſus eſt, alteram de accenſa lucerna, ipſe abſoluit, adijciens ei quod dixerat (uos eſtis lux mundi, & non accenditur niſi ut luceat lucerna)* Sic *ergo luceat lux ueſtra &c. alteram aũt de oppido in monte ſito, intelligentiæ auditorum reliquit abſoluendam, nimirum ut intelligerent ſe à* Deo, *iam ceu in celſo monte ciuitatem conſtitutos, cumq́; non poſſit in edito poſita urbs latere, ſe quoq; toti mundo fore conſpicuos, eoq́; offitij ſui eſſe, ita cæleſtem nouamq́; uitam uiuere, ut ſe mortales reliqui, cum ſalutis ipſorum diuinæq́; gloriæ apud illos incremento ſuſpicerent, & admirarentur.*

Quarto Marci & Lu. 8. *legimus* Dominum *item ſimili lucernæ pariter uſum, cũ de ſemine uarie cadente, parabolã expoſuiſſet et declaraſſet, ſatos in bonã terrã eſſe, qui uerbum audiunt, ſuſcipiunt, atque fructum ferunt,*

mox enim ſubijcit. Nunquid lucerna accenditur, ut ſub modium aut lectum ponatur? Num potius ut imponatur candelabro, quo ingredientes uideant lumen? Non enim eſt abſconditum aliquid, quod non manifeſtetur, neq; factum occultum, quod non cognoſcatur, ſed ut in lucem edatur. Si quis habet aures audiendi, audiat, uidete igitur quomodo audiatis. Ei enim qui habet dabitur, qui uero nõ habuerit, & quod uidetur habere, auferetur ab ipſo. Hæc Marcus & Lucas memorant, quæ uidentur hunc habere ſenſum. Videte quomodo audiatis Verbum, habet enim ſe ut ſemen ſparſum in agrum, cuius uix quarta pars à terra fertili concipitur, & fert fructum, ita ſunt perpauci, qui corde bono uerbum audiunt, fructumq́; edũt. Si ergo uidemini uobis uerbum recte audiuiſſe, pro ferte fructus. Certe lucerna non accenditur, niſi ut impoſita candelabro luceat, ita qui face uerbi Dei uere illuſtrantur, etiam luceant alijs oportet. Vt enim prouerbium habet, nihil abſconditum, quod non tandem manifeſtetur, neq; eſt quicquam factum occultum, ut occultũ uſq; maneat, nec cognoſcatur, ſed ut tandem proferatur in lucem, ita quamlibet ſecreta ſit uerbi in corde perceptio, ſi uera fuerit, tandem promat ſe neceſſe eſt. Quare audiat hæc, cui id datum eſt, qui audiendi aures habet, uideatq́; quàm ſyncere uerbum Dei percipiat. Veris hic agitur, non hypocriſi, ſi uerbum uere habuerit quis, dabitur illi præterea, ut in cognitione Dei proficiat, & bonis operibus abun-

Loci Marci et Lucæ explicantur.

bus abundet, qui minus, ab illo etiam auferetur, quod uidetur habere, factitia illa probitatis perſona, ac tandem quicquid ſapiẽtiæ, iuſtitiæ, aut ullius boni habere exiſtimatur · Reuera enĩ nihil ſolidi boni, abſq; uerbo Dei poterit habere· Atq; ita apparet Dominũ hoc loco ad idem fermè ſimili illo lucernæ uſum, nimirum ut oſtenderet, quicunq; uere igni ſpiritus fuerit accenſus, eum non poſſe, non per bona opera lucere, idq; quod animo concepit, in ſalutem alijs proferre · Similiter & alio loco Lucæ 11· legimus Chriſtum hoc eodem ſimili uſum, & ad eundem ferè modum, ſed is locus & in Matth· infra incidet, ibi igitur de eo loquemur·

Quod ſuos hic Chriſtus ciuitati in alto collocatæ, & accenſæ lucernæ aſſimilauit, ſecundam ſcripturam fecit, quæ utramq; ſimilitudinem, ſanè multis in locis habet· Ciuitatis quidem ſimilitudinem, pſalmi paſſim commemorant, peculiariter autem 46·48·87·125·147·Ieſa·44·58·60·65· Iere·31· Iechezkel 40· Qui propheta memorat ſe adductum in uiſionibus Dei in terram Iiſrael, & ſuauiter demiſſum ſuper montem excelſum ualde, ſuper quo ſi bi uiſum ſit uelut ædificium ciuitatis ab auſtro· Hoc Eccleſiæ uere Deo fidentiũ ædificiũ eſt, quod cum Chriſto fundamẽto nititur, profecto in celſiſſimo mõte ſitum eſt, ſummaq; cũ admiratione cõſpicitur · Qui enim CHRISTO uere fidunt, id eſt, ſuper ipſum ædificati ſunt, ut cæleſtium bonorum hæredes ſe ſciunt, ita contemnunt

De ſimilitudine oppidi ſiti in monte·

præſentia,opes,delitias, dignitates & quæcunq; caro fa cit maximi,Deo unice approbare ſe dant operam,à cuius prouidentia in omnibus pendent, proximis etiam inimicis inſeruire,proq́; ſalute ipſorū,mortem oppetere gaudent,omnem aduerſitatem ac tribulationem,ut à Deo im miſſam,non æquo tantum, ſed etiam grato animo excipiunt,deniq; ita à DEO curantur,ut nulla omnino uis, illos à ſancto ſuo propoſito,dimouere queat,utq; uno & eo Paulino uerbo dicam, ciuilitatē ſuam habent in cælis, & tales ſe præſtant. Qui iam huiuſmodi ſunt,uere ſancta illa & noua Ieſuralem exiſtunt, ciuitas regis magni, quam fluuius ſpiritus S. cum riuis ſuis lætificat, in cuius medio Deus habitat & glorificatur, quæ in æternum nō commouebitur,habens fundamenta ſua in montibus ſanctis,ut pſalmus 46. & alij canunt. Quæ omnia cum luculenter præ ſe ferant,qui poſſent abſcondi, aut latere,et non potius ubicunq; ſunt innoteſcere, eſſeq́; admirationi omnibus,ut qui tam diuerſam à reliquis filijs Adam uiam ingrediantur ,atq; adeo inimitabilem illis uitam agant? Tales iam ſuos Chriſtus eſſe requirit, qui inter mortales, ſpecimen quoddā uitæ cæleſtis exhibeant,et patris gloriā ita adſerentes, & reliquorum ſaluti præeuntes.

Lucem mundi uero,aut accenſam,ut hominibus luceat , lucernam Chriſtus ſuos eadem ratione tum uocauit, tum requirit eſſe. Qui namq; alijs ad ſalutem præibant, lucerna ſolebant uocari . Ita Dauidem iuſte & feliciter regnantem,appellabant ſui lucernam Iiſrael,ſecundo

Schmuel

Schmuel. 21. Vbi iurabant ſe haud laturos, ut ultra cum eis in pugnam egrederetur, ne extingueretur lucerna in Iiſraël, fuerat enim tum admodum periclitatus. Sic de Domino noſtro prædictum fuit à Ieſa. futurum ipſum in lucem gentium, 42. & 47. nimirum quòd ad uitam æternam illis prælucere deberet, id iam per Apoſtolos & diſcipulos ſuos præſtitit, recte igitur dixit ad illos: Vos eſtis lux mundi. Ipſe uerus ſol iuſtitiæ, ſuo illos ſpiritu, ut omnes electos, uolebat ita accendere, ut uerbo et opere, ad regnum cælorum, ſedentibus in umbra mortis poßet prælucere. Hinc Paulus radios huius lucis explicans. Scribit Philippen. 2. Omnia facite ſine murmurationibus & diſceptationibus, tales, ut nemo de uobis queri poßit, ſinceriq; filij Dei, irreprehenſibiles, in medio nationis prauæ, ac tortuoſæ, inter quos apparetis, tanquam luminaria in mundo, uerbum uitæ ſuſtinentes, &c. Idem facit & ad Epheſ. 5. & 1. Theſſa. 5.

De ſimili lucernæ.

Spiritus enim ſanctus, ſpiritus filiorum, quo mens renouatur, hoc eſt, tum ut Deo plene fidat illuſtratur, tum ut proximum rite amet, accẽditur, lux illa eſt, qua à Chriſto ſole iuſtitiæ & uera mundi luce, electi donantur, ut et ipſi lux ſint in illo, & filij lucis, id eſt, lucentes, lucemq; alijs præferentes. Qui igitur fructus ſpiritus, ijdem ſunt lucis, à Chriſto donatæ, radij. Quod Paulus ſcribens, Epheſijs. 5. teſtatur. Eratis inquit, quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filij lucis ambulate, nam fructus ſpiritus in omni bonitate & iuſtitia, & ueritate,

Spiritus lux, opera bona, radij lucis.

&c. Vide, ambulare ut filij lucis, id eſt, lucere, pro eo accipit, quòd fructus ferre ſpiritus, liquet ergo uerborum Domini. Vos eſtis lux mundi, &c. hunc eſſe ſenſum. Donaui uobis de plenitudine lucis meæ ſpiritum ſanctum, quo illuſtrati, & uos lux facti eſtis, tenebrarum igitur operibus, ualedicite, & date operam operibus lucis, hoc eſt, fructibus ſpiritus cumulatim ferendis. Quare bona opera, non lux, ſed radij lucis ſunt, lux eſt, ſpiritus ſanctus, & mens innouata. Vti tenebræ iuditium carnis, et mens uetuſtate naturæ nondum exuta, eoq; quòd Dominus dicit, ſic luceat lux ueſtra, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſic proferat ſe ſpiritus ueſter ſuis fructibus, ut homines uidentes, &c. Porrò obſeruemus ſingulari hic diligentia qua ratione Chriſtiani ſint ad opera cohortandi. Non ait Chriſtus, præceptum eſt, ut mirabilia Dei, omnibus enarretis, ut proximo inſeruiatis, ut erga inopes miſericordes ſitis, cumq; maledictus ſit, qui non manſerit in omnibus uerbis legis. Videte ut ad hæc uos comparetis, &c. Quemadmodum hodie ſanè, ineuangelici Euangelici quidam ſolent, perpetuo ingeminantes, Chriſtus hoc dixit, iſtuc præcepit, illud egit, aliud conſuluit, ergo oportet modis omnibus id à nobis impleri. Quid hi faciunt aliud, quàm uiribus humanis, importabile onus legis imponūt? Cui ilico ratio, ignara uirium ſuarum humeros ſubmittit quidem, neq; enim ſuſtinet maledicta eſſe, at cum illis longe impar ſit, ut quæ cordi imperare nequeat, in uanam hypocriſim tandem recidit, ſuiq; pernitioſiſſimam

Præpoſtere ad op(er)a hortantes

admiratio

admirationem, propterea quòd ægre tandem, unum & alterum operum Euangelicorum, ut uocant, extorſit, forte quòd iam non iurant, quòd ſua in commune fratribus impartiunt, quòd inermis obambulant, quòd in ſe magiſtratus prouocant, & id genus alia, ſitq; ut, quo propenſiſſimi omnes ſumus, corde adorent opus manuum ſuarum, miſſo Chriſto· Extra quem ut nulla bona opera, non noxia exiſtunt, ita adeo abeſt, quòd Satan illa remoretur, ut ea etiam maximopere urgeat, hactenus tranſfigurans ſe in Angelum lucis, quo à Chriſto miſeros excludat, de quo & ſupra, in locum illum· Et circumibat totam Galilæam, &c· cap· ſuperiori paucis monui· Conciderunt quæ humanæ traditiones bona opera inuexerant, factitia ſcil· & uana, pugnat ergo nunc hoſtis ille ueterator, his quæ & Chriſtus commendauit· Caueamus ergo nobis, moniti, à Domino ipſo & ſuis Apoſtolis iam diligenter, uerbaq; ipſius atq; exempla, puto oculo intueamur, ſic amplectentes et referentes, ut ſit omnis gloria apud Chriſtum penes nos, noſtræ uanitatis plena agnitio, cum perpetuo mortificandi nos ſtudio, & exprompta ſeruiendi fratribus ſedulitate·

Quomodo ſeducantur operarij

Nemini ſanè pio probari poteſt, fides bonorum operum, infecunda multo minus Chriſto, qui ut omnia conſummaret aduenit· Si itaq; ipſe unicus noſter magiſter eſt, quem debemus pro uiribus æmulari, ſequamur quoq; eius exemplum, in docẽdo, præſertim cum id præcipuum operum fuerit, quæ cum hominibus in carne conuerſus,

gessit·

geſſit. Is ergo uolens ſuos ad opera prouocare, ut dixi, nullam obiccit legem, ſed admonuit potius benignitatis et doni Dei. Vos, inquit, eſtis ſal terræ, ex uoluntate patris, citra ullum ueſtrum meritum, elegi uos, ut non ſolum ipſi uiuifica ſitis fide præditi, ſed ut ad hanc & alios per uerbum Euangelij adducatis, uidete quãti uos pater habeat, & cogitate ſimul, ſi ſal euaneſcat, neq; reſtitui poſſe, neque ad ullum uſum eſſe commodum. Hinc certe animi eorum, mouebantur, ut propenſiſſime cupurent ſuæ uocationi, tantæq; Dei erga ſe dignationi, morum innocentia, ſtudioq́; pietatis proferendæ, reſpondere, licet id Dominus uerbis haudquaquam expreſſiſſet, ſatis habens, cogitationem huius modi illis mouiſſe. Eiuſdem monetæ, & ſequentes monitiones exiſtunt. Vos, inquit, eſtis lux mũdi, &c. Cæleſti uos luce perfudi & ſaluifica, quo et alijs præluceatis, ceu ciuitatem Dei, in altiſſimo ſuper omnes mortales extuli, moueat hæc tanta patris mei indulgẽtia, non ceſſetis neue torpeatis. Sic luceat lux ueſtra, ut conſpectis bonis operibus ueſtris, patrem quem in uobis præſentem ſentiunt, glorificent, animaduertentes quanta ſe benignitate & indulgentia, hominibus adiunxerit. Ita cor ipſorum capiebat, mireq́; ut officio ſuo diligentiſſime incumberent, accẽdebat. Vt iam nihil prius haberẽt quàm ſic gratificari ſcil. patri beneficẽtiſſimo, à quo gratuito iam acceperant omnia. Qui enim ceſſare potuiſſent in ijs, quæ ad gloriam patris, & cæleſtis patris, qui ad æternam iam ipſos hæreditatem & cæleſtem, deſtinarat,

Quomodo Chriſtus ad opera prouocet.

factura

factura erant? Hunc morem monendi Paulus, Petrus & Ioannes ſtudioſe obſeruarunt. Niſi enim cor deuictum ſit, uti libeat, ei, & libeat in gratiam Dei, donantis gratis omnia, peccatum eſt, quicquid agitur, abſque enim fide, & lubenti corde agitur.

Hunc ipſum ergo morem & nos obſeruemus, commemoratione beneficiorum Dei, ad pietatis ſtudium prouocantes. Ignauam fidem, ne feramus, opera diligenter urgētes, ſed ut impetremus uere bona, quod non fiet, niſi ad exemplum Domini & Apoſtolorum, per Euangelij admonitionem, animos accenderimus, ut ultro illis ſtudeant. Etenim & Moſche, licet totum populum formandum accepiſſet, impios hypocritas cum electis, & externæ eſſet æque, atq; internæ uitæ inſtitutor, unde & in urgendo leges, minitandoq́; crebrior fuit, nullam tamen ſeriam admonitionem ad populum habuit, ubi non in primis admonuiſſet beneficiorum Dei, qui ex Aegypto illos multis ſignis & prodigijs eduxerat, qui terram Chanaan patribus promiſerat, & alijs innumeris modis, ſuam illis bonitatem exhibuerat. Quanto magis id decet nos, noui teſtamenti miniſtros, & prædicatores Euangelij? Siq; non mox omnia impetremus, ne deſpondeamus ob id animum, formatur ſenſim hic in nobis Chriſtus, non datum eſt unicuiq;, ut ilico in eo grandeſcat. Quin longanimitatem Chriſti, rudes tardosq́; diſcipulos uſq; fouentis æmulamur? Ad nulla certe peccata conniuendum eſt, ſed neq; ob quæuis fratres abijciendi ſunt. Dum Chriſti

Qua ratione urgēda opera.

confeſſio

confeſſio, ſtudiumq; Chriſtianæ uitæ adeſt, & abſunt illa flagitia, ob quæ cibum ſumere uetat Paulus cum ijs, qui fratres uocantur, ſi illis ſint contaminati, inſtaurãdi ſunt infirmiores, non deplorandi, ſi etiam in multis peccent. Hanc ſecundam ſuper re hac digreſſiunculam, extorſeret mihi, ingentes Satanæ conatus, quos ad Euangelij Chriſti ſinceritatem fermentandam, hac tempeſtate, ſupra quam unquam futurũ credidiſſem, miris artibus profert.

Poſtremo ne uel hoc prætereũdum, ad quæ Chriſtus bona opera hortetur. Vt uideant, inquit, ueſtra opera bona. Bona ergo opera in ſcriptura non uocantur, niſi quibus proximis benefit, quæ illis commodum aliquod adferunt. Neque enim ulli creaturæ, bonitatis appellationem illa aliter tribuit, quàm ſi ab ea, ad alias utilitas aliqua proficiſcatur. Sicut ſanè ne latine quidem bonum dicitur, niſi quod frugi ſit, à quo fructus aliquis percipitur. Ita 1. Moſche 1. Vidit Deus quæ condidit, & erant ualde bona, id eſt, plurimum utilia. Et Ieſa. peculiariter de bonis operibus noſtris ſic legimus. Diſcite bene facere, ſtudete iuſtitiæ & æquitati, opem ferte uiolenter õppreſſo, uindicate pupillum, defendite uiduam. Vide quid Dominus cenſeat benefacere? Studioſum eſſe æquitatis, ſuccurrere ijs, quos uis præmit iniquorum, curare, ut ſuo iure non fraudetur, pupillus & uidua, id eſt, omnes auxilij inopes. Nec alia in omnibus Prophetis uideas bona opera, uel cenſeri uel exigi. Quos imitatus Paulus, ad eundem modum de bonis operibus ubique loquitur.

Quæ bona opera.

quitur. Ad Galatas in fine. Bonum autem faciendo ne ceſſemus, tempore enim ſuo metemus non defatigati. Itaq; dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes, maxime uero erga domeſticos fidei. Hic quiuis uidet, *Apoſtolo bona opera, eſſe officia charitatis, quibus iuuatur proximus.* Neque aliter de bonis operibus loquitur, *in fine prioris ad* Timotheum. Vbi ait, *præcipe diuitibus in hoc ſæculo, ut beneficiant, ut diuites ſint in bonis operibus, ut faciles ſint ad impartiendum, libenter communicantes, &c.* Hic item clare uidemus *benefacere, & diuites eſſe bonis operibus, paulo idem eſſe, atque facile impartire, libenterq; communicare.*

Sed quid opus alijs locis? ex præſenti Domini *ſermone, facile apparet, bona opera,* Domino *alia non haberi, quàm quæ commoda promoueant & adferant proximis.* Nam *ſumma totius exhortationis eſt, ut nemini uel iraſcamur, ſi quem offendimus, nihil prius habeamus, quàm illum placare, nullius uxorem uel appetamus, tam abſimus, ab omni periurio & dolo, ut omnis ſermo noſter ſit eſt, eſt, non, non.* Vt *omni petenti demus, mutuum uolentem accipere non auerſemur, raptum non repetamus, de uindicta ne cogitemus quidem, inimicis quoq; beneficia præſtemus.* Vt*q; ſemel dicam, toti nos patris prouidentiæ cõmittentes, totis uiribus in hoc incũbamus, ut bene mereamur de quibuſlibet, faciamusq; hominib. ut uellemus ab illis fieri nobis, id inquit legem eſſe et* Pro*phetas.* In *eo igitur non poſſunt non ſita eſſe, opera bona* *uniuerſa.*

Quæ Dominus præſenti oratione docet.

uniuerſa· Erunt igitur bona opera, radij lucis, qua nos Chriſtus illuminauit, fructusq́; ſpiritus, quem donauit, quibus deniq; ſolis recte alijs prælucebimus, quæcunq; fecerimus in rem & ſalutem proximorum· Sic utique Dei lampas in Chriſto, et Apoſtolis, ac ſanctis, quotquot à condito orbe fuere, luxit·

Nam Deo, uel indigentibus quid eſt, quod boni facias? Nunquid Deum, & beatas mentes, aut manes docebis, monebis, paſces, potabis, ueſties, recipies hoſpitio, alijsúe tuis beneficijs afficies? Iam tibi ipſi qui temetipſum abnegaſti, ac Deo cōſecraſti, non eſt, qđ boni facere, uel poſſis uel debeas· Homo homini Deus, id eſt, benefactor eſſe ꝓximi poteris, & in eo uoluit, tuam erga ſe officioſitatem Deus experiri, acciperéq; perinde, quicquid proximis benefeceris, ac ſi ipſi feciſſes· De his deniq; ſolis nobis mādauit· Siquidem in hoc uno uerbo, diliges proximum tuū ſicut te ipſum, inquit Paulus, impleri omnem legem· Proinde ſiue corpus caſtiges, ſiue ores, ſiue Euangelizes, Deumq́; benedicas, aut quicquam aliud facias, ſi non id in rē inſtituatur proximi, non eſt bonum opus· Deus ideo bonū te reddidit, id eſt, ſpiritu ſuo donans, dedit te lucem eſſe, ut alijs hominibus luceas, bonitateq́; tua ipſos iuues· Si igitur corpus caſtigas, & ſpiritu, ſubijcis, huc ſpectare debes, ut ſpiritus eo, in ſalutem proximi poſſit tanto commodius uti· Si bonum ſpiritum oras, orare eum debes, quo magis proximo proſis· Si Euangelizas Deumq́; benedicis, quærere debes, ut & alij Dei bonitatem agnoſcant·

Inſumma,cum imaginem Dei debeas referre,id eſt,æter næ illius bonitatis & beneficentiæ,oportet & Deum te, id eſt, perpetuo bonum ac beneficum eſſe, idq́; erga eos quibus tu poßis beneficus eſſe,ij ſoli mortales ſunt in hac tecum uita etiamnum degentes·

Hactenus de bonis operibus,quæ cum ignorarũt,homines ſæculi ſuperioris, & hodie ignorent multi,factum eſt,ut quæ Chriſto in minimis ſuis impendi debuerant,in ſumpta ſint & inſumantur in ligna & lapides, maleq́; frugi ſacrificos atq; monachos, qui nimio ſua ſtultis,quæ ipſi non habent, bona opera, uendunt· Ac quod quiſq; fecit,ſuiipſius cauſſa,quo perſuaſus fuit,non tam placiturum ſe Deo, quàm ſibi cælum mereri, & è purgatorio celerem egreſſum parare, id demum bonum opus fuit, cum nihil minus eſſet, nimirum ex quo nulla ad quenquã utilitas rediret·Hinc Miſſæ & raſorũ precule,ſiue boatus & murmura, inter bona opera primas obtinuerunt, inter quæ ne infimum quidem locũ habere potuerunt, ut à quibus proximis nihil commodi potuerit accedere, præterea à malis arboribus prouenerint, denique nullo Dei uerbo eoq́; citra fidem fuerint ſuſcepta·Sed de ijs alibi,ſatis ſit hic indicaſſe, quæ uere bona opera exiſtũt,quæ ſcilicet ex optimo corde,fideq́; illuſtrato, in rem proximi ſecundum uerbum Domini, ſtudioq́; ipſi gratificandi fiũt, uti ſunt docere,monereq́; quemlibet,præcipue autem,peculiariter tibi commendatos,quæ ad Chriſtum perducũt, probatisq; exemplis ad ea prouocare, deinde externe ita

illi conuiuere, eiq; ſic inſeruire, ut tanti eum eſſe nobis quanti nos fuimus Chriſto, re ipſa declaremus.

Ne exiſtimetis quod uenerim ad diſſoluendam legem,

Inſtat hortando diſcipulos, ut uocationi ſuæ reſponderent, luceq; pietatis alijs ſtudioſißime præluceret, idq; tribus rationibus, prima à ſuo inſtituto ducta, ad hũc modum, habente. Equidem *adueni, ut omnia conſumem, & perfectam legis ac prophetarum obſeruantiam ſtatuam, tam abeſt, ut legem à me quiſquam diſſoluendam expectet, cum ergo pater uos mihi in diſcipulos contradidit, ueſtrum erit, non ſolum nullam iuſtitiæ remiſſionem cogitare, ſed ad abſolutiſſimam quoq; eniti.*

Porrò *quam hic à ſe ſuſpitionem depellit, qua uidebatur forte nonnullis legem abrogaturus, ex eo ortam puto, quod non ſicut ſcribæ & phariſæi, ſed tanquam autoritatem habens, hoc eſt, non ut interpres, uel propheta, ſed ſicut* Dominus *ipſe doceret.* Deinde *quod diſciplinam phariſaicam contemneret, & cum peccatoribus conſuetudinem haberet, poſtremo, quod nec ſabbathum, ſacrificia, deniq; & templum uideretur magnifacere, uti certe operam dabat, ab admiratione externarum rerum, ad cultum ſolidæ atq; internæ iuſtitiæ ſuos reuocare.* Hinc *ergo ijs qui præter externam illam iuſtitiam, legisq; obſeruãtiam nullã norant, mirum non fuit, ſi uiſus ſit, legem uoluiſſe deſtruere.* Quemadmodum *& hodie uſu uenit omnibus, qui iuſtitiam ſpiritus, quæ ex* Deo *eſt, ſtatuere conantur,*

Vnde in Chriſtum ſuſpitio deſtruendæ legis.

conantur, & à ceremonijs hu.nanitus inuentis, quibus uulgus hominum, à pſeudoprophetis deceptus, plus nimio fidit, auocant· Sané quanto diligentius quiſq; pietatem ſolidam & ſpiritalem ſtatuere conatur, tanto carnalibus qui externa duntaxat ſuſpiciunt, uidebitur profanior, & pietati magis derogare· Ita Paulo contigiſſe legimus, quo licet nemo pro ſolida pietate magis laborarit, tamē paſſim infamabatur, tanq̄ legis doceret uiolationem·

Porrò quod hic Dominus dixit: Non ueni ut diſſoluam legem et prophetas, ſed ut impleā, ſic accipio· Quæ lex & prophetæ docent, tam abeſt, ut ſim abrogaturus, ut in hoc uenerim, quod omnia tandem impleantur, & perficiantur· Quare per doctrinam meam, illa rectè demum explicabo, atq; à tenebris, quas eis phariſæi ſuis traditionibus offuderunt, uindicabo, tum uirtutem meis per ſpiritum quem mea morte ipſis omnia perficiendi me rebor, ſuppeditabo· Nam nihil omnino eorum quæ per ſeruos ſuos Deus in ſcripturis locutus eſt, poterit infectū relinqui· Præcipue autem hic de doctrina loquitur, quam defendens, adſerit ſe nequaquam refigere & abrogare legem, quod per καταλύσαι, id eſt, diſſoluere intelligit, ſed ſtabilire & perficere, pro quo πληρῶσαι, id eſt, implere poſuit· Cæterum ſimpliciter λύσαι τὸν νόμον, id eſt, ſoluiſſe legem, eſt eam trāſgreſſum eſſe, Sicut Ioan·7· Dominus ait, non ſolui legē Moſaicam, ubi datur circunciſio in Sabbatho, pro eo, quod eſt, nō transgredi, ſic & mox infrà dicit Dominus· Qui ſoluerit unū

Quomodo Chriſtus implet legē·

de mandatis iſtis minimis &c·id eſt, tranſgreſſus fuerit·

Amen quippe dico uobis, donec prętereat cælum.

Altera ratio eſt, qua ad ſtudium uitæ ſanctioris inhortatur, ducta à legis diuinæ immobilitate· Si namq; cælum & terra citius tranſitura ſunt, quàm à lege quicquam poſſit remitti, ut Chriſtum agnoſcimus propter legis implctionem aduenißſe, noſtri profecto offitij quoq; fuerit, illi implendæ, & nos totos impendere· Nobis enim præceptum eſt, quicquid in ſcriptura præcipitur, quare & à nobis tandem omne illud neceſſe eſt impleri· Siquidem in lege et prophetis, Dominus præſcripſit, quales uelit ſuos habere, quos cum perfecturus ſit, certo eo adducet tandem, ut ei quod propoſuit exẽplari reſpondeant· Ecquid aliud felicitas eſt, quàm Deum ut cognouiſſe, ita & quod conſequens exiſtit, toto corde amaße, id quod legum omnium caput eſt? Vt ergo conſummatam expectamus felicitatem, ita pariter abſolutam oportet ſperemus, & in nobis legis impletionem, quæ cõtinget, cum extincta morte, quæ poſtremus hoſtis eſt, Deus fuerit omnia in omnibus 1· Corin·15·Ergo quod legem tandem impleri, ut ne apiculus prætermittatur, noſq́; illi reſpondere neceße eſt, uehemens ſanè ratio exiſtit, ut iam ad illam formare uitam noſtram, pro uiribus annitamur, & ſedulo hic meditemur, quod plene conſecuturos nos, in futuro Dei bonitate confidimus·

Oportet et à nobis legem impleri·

De tranſitu cælorum in morem procellæ, terræq́; per

ignem

ignem ſolutione, aperte 2· Pet·3· prædictum legitur, ut uix æque alibi· Niſi quod infrà 24· Mar·15· & Lu·21· Dominus dixit, cælum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt· Quod mutuatum uidetur ex pſal· 102· Initio terram fundaſti, & opus manuum tuarũ ſunt cæli· Illi peribunt, tu autem permanebis, omnes illi ſicut pannus ueteraſcent, ſicut indumentum mutabis illos, & mutabuntur· Tu autem ipſemet, & anni tui non deficient· Quæ Ieſa·65· de nouis cælis & noua terra prædicta ſunt, uidentur magis de Eccleſiæ innouatione & felicitate ſpiritali, quam de futuro mundi ſtatu, immutationeq́; corporali eſſe prædicta· Ideo autem paucis ſcriptura iſtiuſmodi indicat, quod multa nouiſſe de eis non magnopere facit, ad pietatem hic meditandam· Si namq; fidem in IESVM Chriſtum, recte hic didicerimus, ut hic pie, ita illic beate uicturi certo ſumus, & experturi feliciter, quæ hic curioſe magiſquam religioſe inquireremus· Satis nobis ad pietatem ſtabiliendam fuerit, de hiſce myſterijs nouiſſe, omnem iſtam rerum quamlibet firmam, ut uidetur machinam, immutandam tamen, ſolumq́; Deum omnis mutationis expertem· Hoc prouocabit ut ipſi immoto & æterno DEO tanto addicamus nos fide certiore, & ad uerbum ipſius, quod agnoſcimus, item nulla omnino ratione poſſe refigi, tanto enixius, comparare nos, freti ipſius ſpiritu conemur· Plura de his nouiſſe, ſi ad ſalutem noſtram, momentum aliquod habuiſſet, ſcriptura latius ea, ut alia quæ propius ad

De tranſitu cælorũ·

De futuris ſcriptura paucis·

nos pertinent explanaſſet, quandoquidem abundantiſſime ſalutaria uniuerſa docet.

Quiſquis ſoluerit unum ex mandatis iſtis minimis.

Tertia ratio.

Hæc tertia ratio eſt, qua ad ſtudendum pietati pleniori hortatur, ab euentu ducta, quod qui ſoluerit, quamlibet minimam legem, & ita alios docuerit minimus, hoc eſt, abiectus & nullius loci in populo Dei, *qui regnum ſunt cælorum habendus ſit, cum contra magnus, & præcipuo loco futurus ſit, qui & ipſe ſtudioſe omnem legem impleuerit, & alios implere docuerit. Quis iam ferat in* Eccleſia Dei *& inter cæli ciues reiectus haberi? magnum ergo & hoc ſtimulum habet, ad impellendos noſtros animos, quo ad* Dei *uoluntatem uiuere unice ſtudeamus.* No*tandum uero quod non reijcit eum qui tantum aliquod mandatum ſoluerit, id eſt, tranſgreſſus fuerit, quis enim eſt qui non peccet in multis? ſed qui ita etiam alios docuerit.* In *quo ſuam cauſſam egit, ſignificans ſcilicet adeo abeſſe, ut ipſe poſſet legis docere diſſolutionem, princeps regni cælorum, ut neminem alium in eo regno loco aliquo dignaturus ſit, qui id tentarit.*

De *regno cælorum dictum eſt ſuprà quarto, eſſe ſcilicet ſaluificum illud* CHRISTI *in credentes ſibi per ſpiritum ſanctum imperium, unde & ipſa San-*

ctorum

ctorum R. publica regnum Dei & cælorum uocatur. Verum dum ea hic agit, habet ſemper hypocritas ſibi admixtos, ut una & altera parabola Domini infrà 13. declarat. Quod ergo hic ait minimum fore in regno cælorum, eum qui ſoluerit aliquod mandatum, & ſoluere docuerit, perinde eſt, atq; locum habebit inter hypocritas, qui ſcandala regni cælorum, non ciues exiſtunt, & tandem eiecti, igni tradentur inextinguibili. Quid minimū eſſe in regno cælorum.

Iam quia hic dicit Dominus, minimū habendū in regno cælorū, hoc eſt, hypocritā & reiectitiū, qui uel minimum aliquod legis mandatū transgrediatur, & transgredi doceat, et ſuprà dixit, donec cælū et terra trāſeat, iota unū, aut apex non tranſibit de lege quoad omnia facta fuerint, id eſt, nullo modo fieri poſſe, ut non omnia legis impleantur, quin cum cælum & terra immutabuntur, legem tamē niſi impletam, in omnibus mutari haud poſſe, operæpretium fuerit, de abrogatione legis aliquid dicere, quo certum habeamus, quod uel Iudæis hæc obijcientibus reſpondeamus. Sunt quidem de re hac, à multis multa dicta, exiſtimo tamen haud fruſtra fore, ſi & meas cogitationes hic indicauero. Paulus ad Epheſios 2. ſcribit Chriſtum pacem noſtram, inimicitiam, quæ inter Iudæos & Gentes erat, in carne ſua occidiſſe, atq; mediantē murum diruiſſe, dum legem abrogauit mandatorum, in certis decretis ſitam, puta huiuſmodi infantes tuos circumcidito, ſuo tempore D O M I N O *ſiſtito, ſabbathum* De abrogatione legis. Lex mandatorū in decretis.

thum feriator, ſacrificato, hoc ne edito, iſthuc ne tangito &c. Et ad Roma. 6. Gal. 5. ſcribit. Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia, qui ſpiritu agimini. Denique 1. Timoth. 1. Iuſto non eſt lex poſita. Ex his & ſimilibus Pauli, ac aliorum locis, uulgo obtinuit hæc ſententia, legem omnem Moſche abrogatam, non ceremoniarum tantum, ſed etiam decalogi. Quæ etiam tantum Iudæis fuerit data, ut uidetur Paulus teſtari. Roma. 3. Quæcunque lex dicit, ijs qui in lege ſunt, dicit. Iam his quæ hic Dominus locutus eſt, uidentur aduerſari. Si enim Deus & Gentium Deus eſt, & CHRISTVS omnium ſaluator, atq; aſſerit, ne iota quidem à lege poſſe remitti, oportere, deniq; & minimũ quodq; mandatum impleri, niſi quis uelit minimum, hoc eſt, tandem nullũ habere in regno cælorum locũ, quomodo eſt lex abrogata, aut quo pacto ſumus lege liberati? Ad hæc minima mandata intelligit, ut ſatis patet, quæ in Moſche continentur, ſubiecta enim ſua, explicationes ſunt, primarij mandati de diligendo proximo.

Primum ergo dicam quid legis nomine intelligam, & deinde quibus nos CHRISTVS liberos, quibus adhuc addictos uelit habere, poſtremo loca quædam de his explicabo. Sic patebit, inter hæc Chriſti & Apoſtoli ſui uerba, nihil eſſe pugnãtiæ. Lex Ebraice תורה, id eſt, thorah dicitur, ducto nomine à uerbo, ירה quod docuit, erudiuit, formauit, ſignificat. Vnde lex

ſcripturæ

ſcripturæ modo, pro doctrina & uitæ inſtitutione recte accipitur. Quare Dominus ſubinde Prophetas, legi adijcit, ut ita apertius declaret, quid per legem intelligat, nimirum doctrinam inſtitutionemq́; uitæ, qualem & Prophetæ prodidere. Certum ergo eſt, quæcunq; in lege ſcripta ſunt, huc ſpectare, ut ad iuſtitiam eruditus, integer ſit homo Dei, ad omne bonum opus apparatus, 1. Timoth. 3. Quod utiq; et Dominus innuit, cum poſt adhortationẽ, ad lucem bonorum operum, neceſſitatem implendæ legis, ſeq́; ideo ut eam perficeret, adueniſſe, ſubijcit. Per legem itaq; & Prophetas, intelligimus Dei doctrinam, ſcripturis ſacris comprehenſam, qua ad pie atq; ſalubriter uiuẽdũ homines inſtituuntur. Ea in tribus ſita eſt, ut Deo fidamus, ipſum ex animo timeamus & amemus, deinde ut proximum perinde atq; nos ipſos diligamus, tertium ex utroq; gignitur, ut continenter ijs, quæ corporis neceſſitas requirit, & cum decoro utamur. Ceremonijs, alijsq́; externis, impijs quoq; communibus, hic nullus locus. Ad primum ergo pertinet, quicquid ſcriptura habet, de timore, fiducia, amoreq́; Dei. His adiectæ tamen fuere ueteribus, leges ſacrificiorum, aliarumq́; tabernaculi ceremoniarum. Ad ſecũdum, quicquid de amore proximi. Iis adiectũ fuit de legibus ciuilibus. Ad tertium quicquid de mũdicie, decentiaq́; corporum quibus adiectæ ſunt purificationes illæ externæ.

De nomine legis, תורה

Et tamen externis ſacrificijs, alijsq́; tabernaculi ceremonijs non tam coli ſe Deus, quàm ſui cultum, hoc eſt, ſoli-

dam fidem, exerceri ac profiteri ad tempus uoluit· Quod in quinto Moſche libro paßim indicatur, apertius autem explicatur in prophetis, ſed omnium apertiſſime pſal·50· Ieſa·1·Iere·7·& 31·Hoſ·6· Iere·7 ·ita dicit Dominus, holocauſta ueſtra conſumite cum uictimis ueſtris, & commedite carnem· Quoniam non ſum locutus patribus ueſtris, neque præcepi eis, in die quo æduxi illos de terra Aegyptiorum, de negotio holocauſti & ſacrificij· Sed id demum eſt, quod præcepi eis, dicens, audite uocem meam & uiuetis· Vobis ero in Deum, & uos mihi in populum, & ambulabitis in omni uia, quam uobis præcipiam, propter quod bene uobis erit· Quod ait, non præcepi patribus ueſtris de negotio holocauſti, & ſacrificiorum, ſed præcepi ut audirent me &c· Satis indicauit, quid in ceremonijs, quas populo ſtatuit, ſibi uoluerit, ſanè nõ eas ſed fidem & ſui timorem, quam illa ſignificabant· Ita per tot lotiones corporum, & alias purificationes quas multas & uarias in tertio Moſche inſtitutas legimus, ueram utiq; corporum munditiem, quæ eſt, iuſta affectuum moderatio, & quidem totius uitæ rerumq́; externarum modus, requiſiuit, non externos illos ritus· Neq; aliter & ciuiles leges dedit· Vt iuſte ſcil· & æque inter ſe populi uiuerēt, utq; ſontes punirentur, in exemplum alijs, atq; quo tranquillius uiuerēt innocētes, illas inſtituit, nihil illas puniēdi, aliasq́; iuris formulas moratus· Tantum quia tū, in externis æque atq; internis populū per ſuam legem & inſtitutionem, atq; miniſtros eoſdem gubernabat, etiam externa iſtic præſcripſit· Verum

Margin notes: Vſum ceremoniarū· — Vſus purificationū· — Vſus ciuilium legum·

Verum cum nec ceremoniæ, tabernaculi, ad fidem, fideiq; confeßionem, id eſt, uerum Dei cultum, nec quas Moſche dedit, formulæ iuris ciuilis ad dilectionem proximi, tuendamq; æquitatem & R·publicæ tranquillitatem, atque profectum, deniq; nec externæ illæ purificationes ad uitæ modũ corporisq; caſtimoniũ per ſe pertineant, legis & Prophetarum nomine, id eſt, doctrinæ pietatis & iuſtitiæ Dei, haudquaquam continentur· Sicut in iam citato oraculo Dominus aperte teſtatur, aſſerens de ceremonijs nihil dediße ſe præcepti, quæ tamen multis præſcripſerat· Nam fidem, ut ſe audirent, & Deum haberẽt indeq; uiuerent, ambulantes in uia quam ipſe mandarat, nempe, ſtudio dilectionis, ante omnia & unice, in omnibus mandatis & uerbis ſuis, requiſiuit·

Externa nõ continẽtur nomine legis

Ad tempus tantum, nimirum uſq; ad Chriſtum, generalem populi Dei principem, nouamq; ex omnibus gentibus conſtituendam R·publicam, ita & externas cultus Dei ceremonias, & iuris formulas, deniq; & priuatæ puritatis tuendæ ritus ſimul inſtituit· Vnde Iere, 31· Ecce ueniunt Dies, dixit, DOMINVS, & feriam cum domo Iſraël, & cum domo Iehuda fœdus nouum, non ſicut fœdus, quod ferij cum patribus illorum, in die quo appræhendi manum eorum, ad educendum illos de terra Aegyptiorum, qui irritum fecerunt fœdus meum, quo eos poſſedi, dixit DOMINVS· Quoniam hoc fœdus erit, qđ feriam cũ domo Iiſraël poſteriorib· illis diebus, dixit Dominus, dabo legem meam, in intimum eorum, & ſuper

cor ipſo=

cor ipſorum ſcribam eam, & ero ipſis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebunt amplius, quiſq; proximum ſuum, & quiſq; fratrem ſuum, dicens, cognoſcite DOMINVM, quia uniuerſi cognoſcent me, à paruo inter eos, uſq; ad magnum ex eis, dixit DOMINVS, quia propitius ero iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor. En promiſit pacturum ſe cum electis, non ſecundum pactum illud quod iniuerat cum patribus ipſorum, cum quibus tum æque fœdus fidei, ut eſſet Deus ipſorum, & ipſi illi populus, percuſſerat, quod aperte legimus, in libris Moſche, quare ſequitur, ideo nouum & aliud feriturum ſe, fœdus & pactum, recepiſſe, quod iam citra præſcriptum ceremoniarum, uel formularum iuris externi, aut deniq; rituum puritatem tuendi corporalem, hoc eſt, abſq; legibus elementorum mundi, uoluerit illud ſtatuere. Quapropter ait legem ſuam daturum in intimum eorum, & inſcripturum eam in corda eorum, ut uere Deum ſuum ipſum & haberent & agnoſcerent, ut non opus eſſet, cognitionem Dei, alium alij dare, iam omnibus illam in corde poſſidentibus.

Ceremoniæ nō pertinēt ad legē Dei.

Hinc uero uidere licet, quod ſit proprium ueteris & noui teſtamenti diſcrimen. Idem in ſubſtantia eſt, quia eodem in utroq; Deus ſpectat, nimirum ut ipſe ſit, per ſuam bonitatem Deus noſter, & nos eius per fidem populus. Nec audiendi ſunt, nimium ſibi arrogantes quidam, qui quod ſemel dixerint, quamlibet abſurdum tueri, ad conculcationem uſque omnis charitatis, contendunt,

qui affirmant teſtamentum & fœdus eſſe, uetus pactum quod deum inter, promittentem terram Chanaam, et terrenam proſperitatem, & populum recipientem ſe legem externe, id eſt, ritus & ceremonias tantum obſeruaturum, olim percuſſum fuerit· Quaſi ſcil· Deus cũ hypocriſi, fœdus percuſiſſet, Et non oneri ſit Deo, omnis externa ſine interna iuſtitia, quod ubiq; in Prophetis teſtatur, Sed quid? φιλαυτία ſui ſimilis eſt· Nos autem miſſis iſtis qui diſcipulos poſtulant, quibus quamlibet paradoxa & abſurda, hoc eſt, nullis ſcripturis prodita, confirmant, αὐτὸς ἔφα, & ſcripturas audiamus· Eæ docent Deum etiam in fœdere illo, quod ferijt cum populo Iiſraël, quando eos eduxit ex Aegypto, requiſiuiſſe ut ſe audirent, eſſentq; ſuus populus, qui ipſum Deum ſuum agnoſcerẽt, et ambularẽt in uia ſua, utiq; charitatis erga quoſlibet ut ipſe in paulò ſupra adducto Ier· oraculo teſtatus eſt, id qđ idẽtidem in libris Moſche et Prophetis omnib· clamat· Igitur nullum aliud eſt, ueteris & noui fœderis, uel teſtamẽti diſcrimen, quàm quod illud conſtitutum fuit, adhibitis, ut promiſſione commodæ poſſeſſionis terræ Chanaan, ita & ceremonijs, iuris formulis, & alijs externis ritib· ac deniq; peculiariter cũ populo Iiſraël fuit percuſſum· Hoc autem ſine illis externis tam promiſſionibus, quàm obſeruationibus, ſatisq; habet Deus promiſiſſe atq; præſtitiſſe ſe nobis Deum & patrem, hic & inæternum, & à nobis aliud non exigit, quàm ut tanquam patrem & Deum noſtrum ipſum agnoſcamus & colamus· Vnde nullis

Diſcrimẽ iter uetus & nouum teſtamẽ·

externis

externis quoq; legibus illud firmat, ſed donat ſuum ſpiritum, qui lex illa eſt, data in intimum noſtrũ, et inſcripta in cor noſtrum, unde ipſum & cognoſcimus & amamus, eoq́; ad uoluntatem quoque eius uiuimus, poſtremo hoc fœdus poſt Chriſti glorificationem, fecit annunciari omnibus gentibus, non iam ſolis Iudæis·

Locus ex Epiſtola Heb·

Collatio noui & ueteris teſtamenti quam tractat Epiſtola ad Heb· 8·9·& 10· *non eſt proprie noui teſtamenti quod per* Chriſtum *conſtat, & ueteris q́d pepegit* Deus *cũ patribus·* Nam *omnino in ſubſtãtia utrũq; idẽ eſt· Sunt enim & ipſi per Chriſtum ſeruati· Sed potius eſt, inter uerum & æternum* Dei *fœdus, quod idem cum omnibus electis, ab initio mundi habuit, licet poſt Chriſtum ſit, cũ magis reuelatum, tum latius propagatum, & ceremonias fœderis cum populo* Ebræorum *percuſſi, umbras ſcil· ueri teſtamenti, & beneficij Chriſti·*

Semper itaq; hoc Deus *egit cum ſuis, hæc unica & æterna doctrina fuit, manebitq́; donec tranſeat cælum & terram, hæc lex et* Prophetæ, *ut ipſum* Deum *per fidem ueram agnoſcamus, quæ mox ſeſe exerat per charitatem, ut pie, iuſte & continenter uiuamus in hoc ſæculo·* Præſcripta *ceremoniarum formulæ iuris, alijq́; ritus, nequaquam lex &* Prophetæ *unquam fuerunt uocata·* Nam *de ijs non præcepit, ut ipſe teſtatur, ad tempus eas duntaxat adiecit, dum populum illum, etiam externe gubernaret ſuis ſcriptis legibus·* Quin *in eadem lege &* Prophetis *ſuis, tempus ſtatuit & prædixit·* Venturum

ut non

non eſſet illorum uſus. Nam ut credas ſibi & gloriam ſuam libere confitearis requirit DEVS, quibuſcunque ceremonijs id teſteris, tametſi & in nobis, duas, Baptiſmum & Cænam inſtituit, ſed quibus libero ſpiritu, & tantum ex fide utamur. Vt proximum ex animo diligas, commodiſſimeq; illi conuiuas, atq; R. publicam ita inſtituas, ut nocentes tollantur, & innocentes tuto uiuant, poſtulat, quibuſcunq; id inſtitutis, aut legibus conſequare. Vt deniq; uitã puriſſime atq; decentiſſime tranſigas, præcipit, q̃buſcunq; & id rationib. præſtes. Ita patet, legis et Prophetarum nomine, tantum iſtam doctrinam innocentiæ & pietatis cenſeri, neque alia præcepta, uel mandata legis haberi. Nam & in externis illis hanc Deus quæſiuit, in ſacrificijs fidem, in iudicijs charitatem, in ritibus alijs, uitæ decentem modum. Quodq; in his tantum externum fuit, ut opus ipſum, locum, tempus, perſona, numerus, qualitas, & aliæ circunſtantiæ corporales, quæ omnia & impijs communia fuere, ea DEVS nunquam alicuius fecit, tam abeſt, ut eo loco habuiſſet, quod in eis ſuam conſtituiſſet doctrinam & legem. Nunquam igitur acceſſoria hæc, licet ſuo tempore obſeruanda ſanctis fuerint diligenter, legis diuinæ nomine et titulo, digna extiterunt.

Hactenus quid ꝑ legem et prophetas dominus uoluerit ſignificari. Iam uidendũ quibus nos liberarit, q̃buſue uoluerit adhuc eſſe addictos. Acceſſorijs illis quæ dixi, ceremonijs,

niis, tabernaculi, formulis iuris ciuilis, aliisq; externis riti bus reddidit liberos. Quia horã adduxit, in qua ueri ado ratores non adorent patrem Hieroſolymis, ubi templum erat, ſacerdotiũ, ubi ſolum ſacrificia licebat offerre, qua re & abrogauit, omnem illum, ueteris tabernaculi ſtrepitum, externumq́; cultum. Nam addidit, ſed in ſpiritu et in ueritate, hoc eſt, mente uere Deo credente, eoq́; & per dilectionem proximi, et propriæ carnis mortificationem gloriæq; domini prædicationem declarãte ſe uere ac gna uiter, Deum magnifacere, uereq́; ut Deum colere.

Quid ex lege remiſſum.

Qui cultus tantum illorum eſt, qui Dei ſpiritu prædi ti ſunt, ubi autem ille, ibi libertas omnium rerum externa rum, 2. Cor. 3. Eoq́; ſiue adbibeant hoc ſpiritu præditi, in conuentibus ſuis, quibus conueniunt ad audiendum uer bum Dei, Deumq́; benedicendum, aliquas ceremonias, atq; illas ipſas à Domino inſtitutas, libere id facient, nequaquã illis Deũ culturi, ſed cultum animi, p eas fratrib. in profectum fidei & charitatis teſtaturi. Sic rectiſſime inſtitutam habebunt R. pub. ſi id per eos ſtet, & uiuent inter ſeſe ordine optimo. Verum et hæc omnia libere. Et quia ad tranquille uiuendum, omnino legibus ciuilibus, uſu gladii & animaduerſione nocentium, & hodie opus eſt, ut ſunt renatorum, qui ſpiritu aguntur pauciſſimi, haud ſcio an leges datas per Moſchen, non ſint diligentiſſime, ſed libere ſeruaturi. Quis enim Solon quis Plato quis Ariſtoteles, qui deniq; me conſulti aut Cæſares, potuiſſent dare meliores? Ecce qui non libere et opera manu-

Quomodo pii ceremoniis & legibus utantur.

um Domi-

tum Domini, per ipſius leges moderari? Neque leue pro= fecto argumentum eſt multos hodie magiſtratus nondum Chriſti regnũ ſatis agnouiſſe, licet Chriſtianiſſimi uelint uideri, quòd legibus tam diuerſis à Moſche inſtitutis, ſuas R·publicas gubernant· Sane ſi ſpiritu Dei agerentur, nõ poſſent tam longe alio, quam ille egit olim Moſche, ac ali os ſui populi probos magiſtratus, iudicando ferri· Haud quaquam in adulteros, & nimis pernitioſos diuini nomi nis blaſphematores, animarumq́; corruptores, & alias R·publicæ atq; innocẽtiæ peſtes, eſſẽt tam leni· Poſtremo ad decẽtiam uitæ, morumq; compoſitionem, iuuẽtuti ſuæ, alijsq́; infirmioribus, leges aliquas uiuendi forte præſcri bent, ac iuxta certa inſtitutaq́; moderabuntur, ſed in o= mnibus agent liberi, tantum gloriam Domini, & ſalutem proximorum ſpectantes, ad nihil externum per ſe adſtri cti· Quicquid igitur non per ſe, ad, fidem, dilectionem, & carnis mortificationem pertinet, mandatum licet ue= teri populo fuerit atque ab illo obſeruatum, eo liberi nos ſumus· Non enim eſt fœdus Domini nobiſcum adiectis il lis, ut cum ueteribus percuſſum, & aduenit tempus, ut ſpiritu, id eſt, fide amoreq́; mentis, & ueritate, id eſt, ijs quæ ex huiuſmodi mente, ultro ad Dei gloriam & ſalu= tem proximorum proficiſcũtur, deum colamus· Denique corpus iam habemus, Chriſtum ipſum, quid umbris, quæ hoc corpus præceſſerunt, detineremur? Coloſſ·2·

At non ſic lege Domini, quæ uere dicitur, id eſt, do= ctrina pietatis per Chriſtum ſoluti, ſed illi recte demum

conſecrati ſumus. Vt quorum omne ſtudium eſſe debeat, qui in fide erga Deum, mortificatione noſtri, atq; proximi dilectione promoueamus. Imò hoc ipſum eſt, fœdus nouum & æternum, nos inter & Deum, q̧ ut perſuaſi ſumus ipſum propitium eſſe nobis, ita uiciſſim nos enitimur, ipſi omnem uitam noſtram approbare. De hac ergo doctrina, cum ait ſe haudquaquam ueniſſe, ut legē et Prophetas diſſoluat, loquitur. Hanc ſolus impleuit et cottidie in ſuis implet atq; conſummat. Impleuit, cū per ſubiectā legum explanationem, fumo phariſaicarum interpretationum exemit, et ſuo uero et germano ſplendori reſtituit, Impleuit, cū unus illam uita ſua plene expreſſit, factus unicum eius, quod æmulemur uniuerſi, abſolutū exemplar. Impleuit deniq; et implet eam cottidie, cum ſuis ſpiritum quem morte ſua meruit etiam donat, quo & ipſis ſecundum eam uiuere et libeat et liceat.

Quæ lex non ſoluitur.

Christus legem impleuit.

Hanc certe legē, ab omnibus impleri oportet, neq; uel apiculus, hoc eſt, quamlibet minimū, ut uideri poſſit præceptum, poterit donec tranſeat cælum et terram refigi, id eſt, donec ueniat iudiciū, ac rerum omnium conſummatio nihil ex ea remittetur, ſed oportebit īpleri omnia, et unū quemq; tandem eó peruenire, ut ſeſe totū exuerit, Deūq; omni corde amet, atq; proximū ſicut ſeipſum diligat, hoc eſt, conformis ſit imagini filij Dei, omnis peccati purus. Dominus namque cuius uerbum non poteſt mutari, dixit: Diliges dominū Deum tuum in toto corde tuo, in tota anima tua, & in omni uirtute tua &c. 5. Moſ. 6. Hæc nō

Neceſſe eſt legem impleri.

tam

tam præcepit, quàm etiam prædixit in ſuis futura, quarè ita fieri neceſſe eſt· Et tranſibit cælum & terra, cum uerba hæc tranſire, id eſt, caſſari haud poterunt·

Hæc deniq; doctrina multis et uarijs eſt mandatis explicata, è quibus ratio aliqua forſan minima exiſtimabit, quale uideri poſſit, quod iam adducto loco ſubijcitur, quo præcipit Dominus, *ut uerba ſua quiſq; enarret filijs ſuis, ut loquatur de eis, cum ſedet domi ſuæ, cum ambulat itinere ſuo, cum reponit ad quietem ſe, cumq; reſurgit, uel ut minutius adducã· Quinto* Moſ·22·*præcipitur, ut inueto nido, et incubante pullis aue, ſublatis pullis, ſinas matrem auolare, ut bene tibi ſit, et lõgo uiuas tẽpore, itèm ut ædificans domũ circunducas murũ tecto (nã plana tecta habebant) ne quis inde decidat· Quæ ſunt, præcepti de diligendo proximo quædam ceu explicationes· Si quis hæc iam et ipſe ſoluat, et doceat ſoluenda, certe dilectionem docet uiolare proximi, quæ exigit ut ita rebus præſentibus utare, ut et alijs aliquid relinquas, itẽ ut omnè proximo periculũ ꝑ tua uirili ſummoueas, eoq; nõ poteſt eiuſmodi niſi ſimulatus regni cælorum ciuis, & ideo poſtremo loco, ac omnium minimus eſſe, & haberi·* Legi *itaq;* Dei, *hoc eſt, doctrinæ pietatis, quam in ſuis ſcripturis tradidit, quilibet* Chriſtianus *ſeſe dedet, illiq; accommodare ſe, pro uiribus conabitur, tam abeſt, ut ſolutam optaret, taceo ꝙ Chriſtus ipſum abrogaſſet·* *Quæ minima.*

D*iximus iã, quibus Chriſtus nos reddiderit ſolutos, et ꝗ*

bus addixerit, quid abrogarit, quiduc impleuerit, ſolutos reddidit, ceremonijs, et alijs externis ritib. qui ut neminē reddunt pium, ita per ſe ad legem Dei, nec modo pertinent, neque unquam pertinuerunt, addixit legi & Prophetis, in quibus quæ ad ratiouem pietatis attinent, continentur. Abrogauit legem mādatorum, in decretis ſitam, de rebus externis, ut dictum eſt, legem mandatorum, ſitam in præceptis fidei & dilectionis ſtabiliuit, atq; impleuit, cum omnia huc referens, tum ſuis donans ſuo numine animum, cui nihil prius, nihil æque oblectabile ſit, atq; illis totis uiribus ſeſe accommodare, iam quædam ſcripturæ loca, quæ diuerſum uidentur ſonare, expendē da & explicanda ſunt. Sunt autē potiſſ. ſupra adducta. Nos qui credimus non eſſe ſub lege, Roma. 6. Iuſto non eſſe legem poſitam, 1. Timoth. Legem augere peccatum, Roma. 7. Eſſe ſtimulum peccati, 1. Cor. 15. Operari iram, Roma. 4. &c. Hæc omnia de lege uera Dei, doctrina ſcil. pietatis, ſcripta legimus.

Credentes nō sūt ſub lege.

Primum, nos non eſſe ſub lege, ſed ſub gratia, qd' Paulus Ro. 6. dicit, id ipſe Gala. 5. explicat, di. Si ſpiritu ducimini non eſtis ſub lege, ſub lege namq; eſſe, eſt lege ad honeſta agi atq; impelli. Sicut puer à pædagogo agitur & impellitur ad literas, aliaq; honeſta, ad quæ animo ſuo non fertur. Cui iam gratia peccatorum facta eſt, & ſpiritum accepit filiorum, is ab hoc ſpiritu ita agitur, ut nihil æque libeat, quàm illa uita ſua exprimere, quæ lex Dei, nihil niſi ſpiritus Dei dictata continens, præcipit. Is ergo

pie

pie, iuſte, & ſobrie uiuet, non quòd lex ita mandet, et pœnam minetur ſecus uiuenti. Sed quia cognita gratia optimi patris, ultrò auet, totum ſe ad uoluntatem eius comparare. Huiuſmodi iam ſpiritum, ut per Chriſtum credentes accipiunt, ita per ipſum dicuntur à lege liberati, at nõ lege ſoluti. Quemadmodũ is, qui metu pædagogi, literis incumbebat, cum ipſe & ardere iam literas & tenere nõ minus pædagogo, atq; ultro amplecti honeſta ceperit, liber quidem cohertione & metu pædagogi eſt, nequaquam autem inſtitutione eius & doctrina, ſolutus, liber illo eſt, quòd ultro iam, ad ea fertur, quæ pædagogus exigebat, non quòd illis ualedicat. Et hac ſimilitudine pædagogi, Paulus utitur Gala. 3. Recte itaq; ait: Si ducimini ſpiritu, non eſtis ſub lege, quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſi accepiſtis ſpiritum filiorum, qui ultro uos ad omnem pietatem formet & ducat, non eſt opus uobis pædagogia, id eſt formatione & exactione legis, ſicut non eſt opus doctore, eius artis, quam abſolutius iam, ipſo doctore tenes, neq; impulſore, ſi ſponte tua præcurras. Hactenus ergo non ſunt ſub lege credentes, quòd domi habent ſpiritum, omnia lege perfectius monentem, atq; multo potentius ad ea impellentem, nimirum qui cor moueat, ut ultrò uelint, quod lex nequibat.

Hinc iam facile intelligitur, iuſto non eſſe legem poſitam, ad quid enim illi poneretur, qui ultro & nouit & uult, quod iuſtum eſt & honeſtum? Iis autem qui ſpiritu Dei uacant, eoq; iuxta naturam ſuam iniuſti ſunt, legibus opus

gibus opus eſt, ut uel aliquatenus cohercea̅tur, ut hic Paulus & ad Gal. 3. teſtatur, legem adſere̅s propter tra̅ſgreſſiones additam. Sed dum mali, legis metu ab operibus malis etiam cohercentur, ut corde nihilominus ad malum propenſi ſunt, ita apud Deum, ſecundum cor illos eſtimante̅, eoq; in ueritate, abhuc mali exiſtunt. Non eſt igitur ex lege iuſtitia, imò qui ex operibus legis ſunt, execrationi exiſtunt obnoxij, Gal. 3. id eſt, qui nihil præter legem, et ſuas uires habuerint, ut opera eorum tantum à lege ſint extorta, non ab ultroneo ſpiritu edita, execrationi ſunt obnoxij, quia nequeunt omnia quæ lex exigit præſtare, tales autem ipſa lex teſtatur execratos eſſe. Lex uetat ea ad quæ natura propenſiſsima eſt, ſcil. amorem ſui, et quæ hic quærit, fit igitur ut quanto à pluribus legis metus te arcuerit, ne opere illa perficias, ſi cor tuum nondum renatu̅ eſt, tanto ardentius illa appetas. Ita enim natura comparatu̅ eſt, ut nitamur inuetitu̅, et cupiamus negata, ut Poëta naturæ haud ignarus uere ſcripſit. Iam & concupiſce̅tia peccatum eſt, à lege damnata. Proinde à lege quidem cognitio eſt peccati, Roma. 3. ſed medela adeo non eſt, ut etiam peccatum, per legem augeatur, Roma. 7. dum concupiſcentia ſcil. mali, quo illa interdicit, ob prauitatem naturæ noſtræ augetur, atq; ita etiam iram operatur, Ro. 4. quia tranſgreſſores facit, quod abſq; illa non eſſemus, eoq; & diuinæ ultioni reddit obnoxios.

Lex nõ iuſtificat.

Lex peccatũ auget.

Lex iram operatur.

Priuſquam enim lex nobis cognita fuerit, ſiue iſta ſcripta, ſiue ea, quam in cordibus noſtris habemus inſculptam,

ptam, peccatum quidem adeſt, id eſt, prauus animus, prauaq́; opera, at peccatum non imputatur, Roma·5·et eſt ceu mortuum, Roma·7· non urit conſcientiam, non condemnat· Veniente autem mandato, reuiuiſcit peccatum, ita ut uideas quid peccatum ac quàm mortiferũ ſit, & ſentias tamen ſimul, te in id propenſiſſimum, ac tanto propenſiorem, quanto legis metu, ab ipſo perpetrando opere te feceris alieniorem· Quod facile norunt, quibus aliquando, cum libidine pugnatum eſt· Sic ipſe moreris, hoc eſt, ex lege maledicente, mortiq́; addicente omnes huiuſmodi, mortis ſententiam contra te accipis, ſentieſq́; uerum, quod Paulus prima Corinth·15· ſcribit, uirtus peccati lex· Atque ita à lege bona & ſancta, inſtitutáque ad uitam, nihil nobis nondum ſpiritu uiuificante donatis, quàm ut peccati cognitio, ita & incrementum, ac conſequenter ira DEI, noſtriq́; condemnatio prouenit· Adhuc tamen non eſt abrogata, neque abrogari poteſt· Sancta enim eſt, & præceptum ſanctum & iuſtum & bonum, Roma·7·

Peccatum ſine lege mortuum.

Lex occidit.

Hæc autem ad hoc nouiſſe utile eſt, in quod & à Paulo conſcripta ſunt, ut agnoſcamus ex lege nequaquam eſſe iuſtitiam, id eſt, nequaquam ſatis eſſe, doceri per externam legem de uolũtate Domini, ꝗ noſter animus hinc magis, quæ ſua prauitas eſt, erga ea, quæ diſplicere domino nouerit, cupiditate mala accẽdatur, eoq́; neceſſarium eſſe, ut ante peſtifer hic animi morbus tollatur, id cũ lex

V 4 præſta=

præſtare nequeat, et ſola gratia dei, donantis bonũ legisq; amantẽ ſpiritũ, nobis contingat, conſequẽs eſt, nos ex gratia et haudquaquã ex lege, iuſtificari· Hanc itaq; gratiam *cũ Christus nobis meruerit, ipſe unus autor eſt, noſtræ iuſtificationis·* Quæ ideo Paulũ *oportuit multis inculcare, q. eſſent qui negarent homines iuſtificari poſſe, niſi obſeruarent legem, id eſt, circunciderẽtur, abſtinerẽt ab immundis et cætera externa etiam obſeruarent ·* Atq; *ita iuſtitiam docebant, petendam à lege, quæ non niſi à* Chriſto *petenda eſt·* Vt *ergo à lege ad* CHRISTVM, *à quo uno contingit, ut legi uelimus & poſſimus ſatiſfacere, reuocaret, comprobauit adeo à lege iuſtitiam fruſtra peti, ut etiam iniuſtitia per eam, iraq;* Dei *adaugeatur ·*

Quare Paulus docuit legem augere peccatũ et iram·

Qu·di· *Quid ſtulti perpetuo ad legem reſpicitis, quæ ꝑpter tranſgreſſiones tantũ data eſt, ut uel externe cohercerentur, à qua hoc ſummum ad uos commodũ redit, ut uideatis, totos uos peccato perditos, quo tãto cupidius* Chriſto *medico uos concredatis ·* Alioqui *dũ illa uetat, ad quæ uos natura eſtis propenſiſſimi, ut forte metu pœnæ quam ſimul tranſgreßorib· minatur, opere illa non perpetrabitis, ita tanto ardentiore erga ea animus cupiditate accenditur, ea tum cupiditas æque peccatũ erit, uosq; condẽnabit, quam ſentitis tamẽ, per occaſionẽ legis in uobis augeri·* Pernitiem *ergo à lege, non iuſtitiam aut uitam, miſeri refertis · Cur igitur apud Chriſtũ, quẽ amplexi eſtis, non permanetis, à quo ſolo iuſtitiam recte petieritis ·* Is *enim donat ſpiritum, quo non tantum cognoſcetis quid fas, quid nefas*

Quis uſus legis·

quid nefas, quid gratum Deo, quid minus, ſed etiam accendemini, ut hæc fugere, illa ſequi libeat, intereatq; in uobis concupiſcentia mala, uigeat amor honeſti.

Tum etiam uidere dabitur, quid ſibi uoluerit in lege ſua Deus, non certe externa illa, & infirma atque egena elementa mundi, ceremonias ſcilicet illas, ritusq; de rebus corporalibus, licet ad tempus pro exercitio populi Iudaici, & ut adſueſaceret ſuum uerbum, nõ rationem propriam in omnibus ſequi, illa inſtituerit ſeruanda, ſed magis ſolidam in ſe fidutiam, & ἀνυπόκριτον dilectionem erga proximos, cum ſumma uitæ continentia & puritate. Atq; ita dum fidem in Chriſtum nos docemus, legem nequaquam facimus irritam, ſed ſtabilimus. Rom. 3. Lex itaq; bona eſt, ſi quis ea legitime utatur, ſciẽs illud, quod iuſto non eſt lex poſita, ſed iniuſtis & inobſequentibus &c. 1. Timoth. 1. hoc eſt, ſciat legem peccata tantum indicare, & externe cohercere, non etiam iuſtificare. Deinde nihil omnino externi exigere, quàm ut uere proximũ diligas, in quo omnia alia præcepta ſummantur, quare ut ſolum iſtud Chriſtus ſuis mandauit, ita & nouum appellauit, quod ſcilicet uice tam multorum, quæ præcepta ueteribus fuere exiſtat, quo cum iuſtum ſpiritus Domini, tanto lege præſtantior doctor ultro impellat, non eſt ei certe lex poſita. Sane qui Abraham, Iitzchak, Iaacob, et alios ad omnẽ pietatẽ et iuſtitiã ſpiritus formauit, egitq;, is apud quoſlibet credẽtes & iuſtos habitat, quare illis legũ nulla erat neceſſitas. Propter iniuſtos dũtaxat ut dixi

Quid lex requirit.

inobſequentes, impios & peccatores ac cæteros huiuſmodi, ut uel aliquatenus à flagitijs ſuis cohercerētur, legem ſuam Dominus dedit. Deinde cum omnibus, quam diu hic agimus, multum iniuſtitiæ adhæret, ideo & nobis ad id legis uſus eſt, ut peccatum in nobis latitans, tanto plenius cognoſcamus, atque inde tanto auidius quoq; , Chriſtum medicum amplectamur.

Contra irreligioſe de lege loquentes.

Hæc cum ita ſe habeant, uehementer miror quorundam uehementiam, qui non contenti ſunt errores Antagoniſtarum refutaſſe, niſi omnia in illis damnent, neq; recte dictum quicquam concedant, ſi quando etiam compertum ſit, eos nihil niſi Domini uerba locutos eſſe. Dum enim Moſche uerbis præpoſtere illi nituntur, iſti ſatis non habent, legitimum ſenſum reddidiſſe, docent prætereà illis reſpondendum à Chriſtianis, Moſche nihil ad nos, quæ ille ſcripſit, ſuis ſcripſit, lex ijs qui ſub lege ſunt loquitur. Quæ certe parum ſobrie, ne dicam impie dicuntur. Moſche uerbum Domini, non ſuum, utiq; locutus eſt, non ſumus iam ergo & nos Domini? Nihil ad nos uerbum Dei? Chriſtus inquit, ſi Moſche crederetis, & mihi crederetis. Moſche ſanè in omnibus docuit, fidere Deo, & proximum diligere, quæ indubie pertinent ad omnes, qui igitur dicere licebit Moſche nihil ad nos. Certo ueſtiendi genere non eſt opus, dicemus igitur nihil ad nos ueſtes? Certas quaſdam rationes profitendi Dei gloriam, & uiuendi proximis, Moſche habet quæ non ſunt omnib. uſui, ſed multo plurib. gloriā Dei in ſpiritu agnoſcere &

Quomodo Moſche intelligendus.

quærere

quærere, proximũ diligere eiq́; ex animo ſtudere, ille docet, qui igitur dicere licebit, Moſche nihil ad nos? At dum illi externa urgent, quæ ad tempus duntaxat, et certis hominibus præcepta fuere, erat indicandum illa ad nos non pertinere, non autem legem, uel ipſum Moſche totum. Quæ enĩ priuatis, priuatim Deus præcepit, ea ad illos ſolos quoq; pertinuerunt, ut ad ſolũ Abraham ire immolatum ſuum filium, ad ſolos Iiſraëlitas perdere incolas terræ Canaan, & illam inhabitare, circuncidere ſuos infantes, & cultum illum ſeruare tabernaculi. Sicut ad ſolos diſcipulos Chriſti, & ſolum in prima illa profectione ad Euangelizandum pertinebant præcepta, quæ infra decimo legimus, de non geſtanda pera, de non ferenda pecunia &c. Sed ut ſuprà dictum eſt, externa iſta non uocantur, ne in ſcriptura quidem, lex DEI, aut Moſche, ſed ea, in quibus uera ſita pietas eſt, quæ utiq; ad uniuerſos homines pertinent. Atqui hæc cum & in illis ipſis externis, ac temporarijs præceptis, quæ priuilegia rectius quàm leges dixeris, ſimul ſemper traduntur, ut in præcepto de immolatione Iitzchak, prompta obedientia, ſuiq́; & ſuorum abnegatio. In mandata Iiſraëlitis exterminatione idololatrarum, remotio ſcandalorum, ſed ſecundum uerbũ Domini, pij utiq; erit, quod generalis et ad omnes ꝑtinentis pietatis, in huiuſmodi priuilegijs præceptũ animaduerterit, ſicut in omnibus plurimum exiſtit, ex ijs quæ priuata ſunt, uelut nucleum teſta eruere atq; ample

cti,

ﬆi,miſſis quæ priuatim præcepta uiderit, & non ita to= tum Moſche reijcere.

Ex his iam liquere puto, primum quid cum hic à Chri ſto, tum alibi in ſcripturis legis prophetarumq́; nomine ſignificetur, utiq; quæcunq; in illis de fide & dilectione, Epilogus. *hoc eſt, ſolida pietate præcepta & tradita legimus, non autem ceremoniæ, aut ulli ritus per ſe non facientes ad pietatem. Deinde Chriſtum ut externa hæc abrogaſſe, ita legem ipſam ſtabiliuiſſe atq; impleſſe, ut hic teſtatur, tametſi liberarit nos ut ab exactione eius, ita et cõdemna tione, donato ſcilicet ſpiritu, quo ut ultro ad ea quæ lex præcipit ferimur, ita certi ſumus tandem per ipſum, to= tam quoq; legem in nobis perficiendam implendamq́;, ne que poſſe nos ab illa condemnari, dum per Chriſtum no= bis condonatur, quicquid hic in eam peccauerimus, atque ita nos quidem lege liberaſſe, ſed non ſoluiſſe, hoc eſt, effe ciſſe ut illa quidem nobis neq; moleſta ſit, neque conde= mnet, nos tamen amemus illã et meditemur in ea die ac no cte. Poſtremo quomodo intelligẽda ſint, quæ de lege Pau lus ſparſim ſcripſit, ubi probat cũ peccatum ab illa auge ri tum nos potius damnari quàm iuſtificari, ſi Chriſtus ignoretur, q. ſcilicet cõcupiſcentiã irritet, nõ ſanet. Neq; ſub lege eſſe, qui Chriſti ſunt, quod ſpiritũ habeant, qui le gis reddat amicos, non ſinat manere ſeruos. Quæ ſemel fuſius uolui in hoc opere tractare, quod uideam à pau= ciſſimis ea recte intelligi, quamlibet ſint de his multa ſcripta, tum etiam primores quoſdam parum religioſe*

de his

de his loqui, dareq́; plus offendiculi offenſis, quam ut in uiam reducerent·

Dico enim uobis niſi abundaue- rit ueſtra iuſtitia &c·

Aßeueratio eſt, qua inſtat ſuis ut ſtudeant, omnes numeros ueræ pietatis implere, adeo ut conentur meliores optimis euadere, atq; ita ſimul parat tranſitum, ad exegeſim aliquot Moſche *legum, qui alter ſtatus huius orationis exiſtit·Senſum uero hunc habet·* Equidem *rex ſum regni cælorum, noui & beati populi, quare meum eſt, non tantum cognoſcere, qui hoc digni ciues exiſtant, ſed etiam ſtatuere·* Pronuntio *ergo, niſi abundantiorem & pleniorem iuſtitiam, ea qua ſe ſcribæ & phariſæi uenditant, qui tamen omnium iuſtiſſimi in populo habentur, cōſecuti fueritis, municipatus regni cælorum uobis haud continget·*Adeo *integram & abſolutam iuſtitiam, et requiro & doceo, tamq́; falſi ſunt, qui uel apiculum legis ſoluturum me autumant·*Legis *cortice illi contenti ſunt, putantq́; ſi externo opere contra legem non fecerint, legem ſe impleuiße, atque ex aſſe iuſtitiam eſſe conſecutos, id quod longe aliter habet, me ergo audite, legis medullam proferentem, & mea explicatione implentem ac perficientem, quæ illi ſua diminuerunt, & eneruauerũt·*Infrà *15· & 23· de phariſæorum iuſtitia plura·* *Quæ iuſtitia phariſaica·*

Scribæ autem erant, quorum omnis opera in lege rite intelligenda, populoq́; explananda inſumebatur, & dicebantur סופרים*, quaſi librarij ab euoluendis atque enarran=*

enarrandis libris ſacris, qualis Ezra fuit, de quo 7· legimus והוא סופר מהיר בתורת מושה, *id eſt, et ipſe ſcriba, uel librarius uelox, id eſt, dexter & ſcitus in lege Moſche· Huius loci, tempore Chriſti multi in populo erant, ſed nequaquã huius pietatis uel dexteritatis· Abſtulerãt clauẽ ſcientiæ, ut alibi illis Dominus opprobrat, ſibi uendicata docendi interpretãdiq; legẽ facultate, et ſuffundentes ſibi ipſis & alijs in lege per ſe lucida, tenebras, tam ſeipſos, quàm alios à regno Dei alienabant· Vnde impoſturas illorum, & falſas legis interpretationes, imò potius deprauationes* D O M I N V S, *non uno in loco taxat·*

Vnde dicti phariſæi·

De phariſæis dixi ſuprà cap· 3· ad illud· Cum uidiſſet autem multos ex Phariſæis & Sadducæis· Nomen autem his deductum fuit à uerbo פרש, *quod ſignificat, interpretatus eſt, uel expoſuit, dictiq; ſunt* פרושי, *pro* פרושים, *id eſt, phorſchaî, pro phorſchim, quaſi expoſitores & legis interpretes, quod poſtea Græci non nihil immutantes dixere,* φαρισαῖοι, *id eſt, phariſæi· Sicut alterius ſectæ Iudæi fuerunt dicti Zaducæi, pro eo quod*

Vnde Saducæi,

Ebre· dicunt צדוקי, *pro* צדוקים, *id eſt, tzadikaî pro tzadikim, id uero ſignificat iuſtitiarios· Solam enim legem Moſche ad literam ſequebantur, ita uiſi ſibi ſeuere iuſtitiam ſectari· Tertij dicebantur* עשי *pro* עשים, *id eſt, Oſaî pro Oſim, id eſt, operarij· Manibus enim ſibi*

Vnde Eſſeni·

uictum quærebant· Hos Græci, & poſt hos nos quoque Eßenos uocamus· Tametſi ὁσίους *quidam, id eſt, ſanctos*

uoca=

uocatos putent. Hæc ferè deſumpta ſunt ex præfatione Capnionis uiri de lingua ſancta meritiſsimi, in Rabi, Ioſeph Hyſſopæum, quem Ebræum poëtam, inter reliqua præclara monimenta, quibus non literariam tantum, ſed ſacram etiam rem, haud mediocriter tum iuuit, tum ornauit, latinitate donauit.

Audiſtis quod dictum ſit ueteribus. Non occides.

Quemadmodum finis & conſummatio legis, adeoq́; & germanæ iuſtitiæ dilectio eſt, ita hāc Chriſtus ubiq; unice urget, quam deniq; uel ſolam ſuis cū ubiq;, tum iam iam migraturus ex hac uita p nouū ſuum & unicū præceptum, commendat. Hinc eſt quod et in præſenti, ea præcepta explicanda potiſſimum deſumit, quæ ad eandem propius pertinēt. Audiſtis ait, dictum eſſe ueteribus. Rudibus turbis, & ex media plebe delectis diſcipulis, Dominus loquebatur, ideo magis, ut uulgo iactata apud maiores præcepta Dei acceperant, quàm ut legebantur in ſcripturis, explicanda, ueroq; ſenſui illuſtranda ſuſcepit. Si ſcribis & phariſæis locutus fuiſset, exiſtimo potius ſcripturam quam uulgo dicta citaſſet. Sicut ille legiſperito rogantiquid faceret, ut æternam uitam poſſideret, dicebat. In lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? Et quidem illud (quiſquis autem occiderit, reus erit iuditio) cum in lege Moſche non ſit adiectum, ſatis indicat, Chriſtum

Vt uulgo iactabantur hæc, Chriſtus ſuſcepit explicanda et corrigenda.

ſtum

ſtum uoluiſſe hæc præcepta, ut uulgus recepta ea à ue-teribus tenebat, partim explanare, partim corrigere. Cæterum iuditium forte intellexerunt, quo de homicida explorabatur, an ſciens uel inſciens, data opera, uel per caſum, proximum ſuum occidiſſet· De quo 5·Moſche·19· uel certe per iuditium pœnam intellexere, quod tamen non perinde quadrare uidetur·

At ego dico uobis, quod quiſquis iraſcitur &c.

Per aſſeuerationem loquitur, uti & ipſum, qui per miracula iam inſignem ſibi authoritatem comparaue-rat, decebat iam, et è re erat rudis plebeculæ, quæ breuia iſta præcepta, quàm longas rationes, melius percipie-bat· Vulgo iam credebatur, ſatis abeſſe ab homicidio, & tranſgreſſione præcepti de non occidendo eum, qui ma-nu neminem peremiſſent, quod ſecus habebat · Nam huiuſmodi præcepta, uel ut partes ſunt præcepti, de di-lectione proximi, quæ ſola in omnibus huiuſmodi manda tis potiſſimum quæritur · Ea iam iraſci fratri qui poſſit? Si porrò hæc animo exciderit, ut poſſis fratri male uelle, potiore tui portione, mandatum (Ne occides) tranſgreſ-ſus eſt, etiamſi manum ne moueas quidem · Vnde Chri-ſtus parem culpa ei, qui occiderit, talem facit· Qui autem animi ſui iram, malumq; motum ſignificatione aliqua uo cali protulerit, non iuditio tantum, ſed concilio, quod ma ius quid uidetur fuiſſe, ut in grauiora ſcelera à primori-bus concilijs ſolẽt ſupplicia decerni, obnoxium eſſe pro-nunciat·

Per aſſeuerationem loquitur ut authoritatem habens, & conſulens uulgo·

nunciat· At *ſi quis deniq; opprobrio aliquo, maleuolentiam ſuam prodiderit, uocans fratrem ſuum fatuum, aut quid huiuſmodi, cum addicit* Geennæ *ignis, faciēs ita gradus pœnarum, cum gradibus iræ & maleuolentiæ·*

εἰκῆ, *id eſt, temere,* Hieronymus *aſſerit in ueterib· exemplaribus non fuiße adiectū· Sed ſiue additū ſit à ſciolo quopiam, ſiue ita ab* Euangeliſta *primò fuerit ſcriptum, parum refert·* Nulla *ſiquidem cauſa eſt, ut fratri quis iraſcatur, quomodo de ira hic* Chriſtus *loquitur, intelligens ſcilicet animi indignationem cum dilectione pugnantem, quam ſane longe abeſſe oportet ab animo proximum, ut fratrem amplectente, atq; perinde ac ſeipſum illū amāte·* *Quæ ira hic damnetur·*

Racha, *exiſtimò eſſe interiectionem indignantis animi, nihil præterea ſignificantem, ut conſtet gradatio ab ira animi, ad ſignificationem uocis inconditæ, neque certum aliquid ſignificantis, mox ad expreſſum conuitium·* Chryſoſtomus *ait, Syriaca lingua, racha perinde eſſe atque es tu:* Vti *irati ſubinde, quæ commotus animus conuitia ſuggerit, præmere ſolent, ita tamen ut ſono aliquo indignantis animi, paratos ſe ad conuitiandum prodant·* Et *hoc probabilius dici puto, quàm quod quidam racha eſſe idem quod* ריק *exiſtimant, & ſignificare uanum·* Ex*preßum enim eſſet hoc conuitium, ac idem ferè cum eo quod ſequitur·* Sed *leuicula hæc·* Racha·

Geennam Hieronymus *dictam putat ab* גיא בן חינם, *id eſt, ualle filij* Hinnom, *de qua* Iere·7· *ſed qua ratione, quáue conſequentia ſiue rei ſuæ uocis, nō uideo·*

Excelſum nomine Tophet extruxerant in ualle filij Hinnom, in quo cremabant ſuos filios & filias ſuas igni, contra præceptũ domini· Minabatur ergo illis per Vatem dominus, uenire tẽpus quo excelſum illud non uocaretur amplius, Tophet, et uallis filij Hinnom, ſed uallis occiſionis, & ſepelũant in Tophet, eo quòd non ſit aliâs locus· Hæc Iere· 7 ·legis· *Cum ergo Dominus prædixit uallem eam, occiſionis, & non uallem filij* Hinnom *uocandam, non uideo quid rei huic, cum Geennan, conueniat ·Voci uero haud plus conuenit· Quid enim* גיא בן חנם*, id eſt, Ge ben* Hinnom*, commune habet, cum* γεέννα͵ν*, id eſt, Geennan·*

Vallis filij Hinnon·

Proinde Geennan ignis equidem puto dixiſſe Dominum*, deducto nomine à uerbo* Eb· ענה*, id eſt, innah quod ſignificat afflixit·* Vnde ענין*, inian nomen deriuatur, quod afflictionem & moleſtiam ſignificat·* Iam *creberrimum eſt, Græcis & latinis literam, γ uel G, præponere dictionib· Ebraicis, incipientib· ab* ע*, ut uel in nomine γόμοῤῥα, id eſt, Gomorra manifeſtũ fit·* Ebræi *enim efferunt,* עמרה*, id eſt, æmorah·* Vnde ענין*, id eſt, inian Græci dixere ſuo more γινιαν, ex quo, i, mutato in e, eoq; tranſpoſito, quod utrunq; illis frequẽtiſſ· eſt, factũ non dubito ut Geennan γεέννα͵ν, p inian, id eſt, cruciatu acciperent· Quod itaq;* Dominus *ait, cũ qui fratri ſuo dixiſſet, fatue, obnoxium* Geennan *ignis, perinde erit, atq; ſi dixiſſet latine, obnoxius erit cruciatu ignis, de quo cruciatu &* Ioannes *ſupra 3· cap· dixit:* Et *paleas exuret igni inextinguibi*

Vnde dicta Geennan·

inextinguibili. Ac ita per Geennan, id eſt, cruciatum ignis, ſupremam, atq; diriſſimam Dei ultionem intelligimus, de qua Ieſa. ult. Et ignis eorũ nõ extinguetur. Quod ipſum et dominus Mar. 9. adduxit, ubi de Geennan loquitur, eoq; quodammodo quid per Gennan ſignificet, ipſe expoſuit. Ita enim bis ait, bonum eſt tibi ut claudus, uel luſcus introeas in regnum Dei, potius quàm duos pedes uel oculos habeas, mittaris in Geennan, in ignem inextiguibilem, ubi uermis illorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et ſi quando Geenna, ſine additione (ignis) ponitur, accipitur, nihilominus pro hac omnium maxima & diriſſima afflictione, cruciatuq;, qui eſt, ab æterno iſto uermi, atq; igni inextinguibili, quo excruciabuntur, quotquot Chriſtum, nõ fuerint conſecuti propitiatorem.

Obſeruandum prætcrea quòd cum Moſche temperaria bona paſſim promiſerit pijs, & impijs mala item temporaria minatus ſit, uti cum aliâs, tum peculiariter tertio Moſche 26. & 5. cap. 38. legimus, Chriſtus rex cælorum & populi ſpiritalis, ut pijs bona pollicetur inuiſibilia & æterna, ita impijs inuiſibiles quoque & æternos minatur cruciatus. Etenim externa iſta mala, qui Chriſti ſpiritu aguntur, lucro ſibi apponunt, ſcientes tẽpus appetijſſe, ut iudicium incipiat à domo Dei, de quo priori Petri 4. Vnde certe eſt, qđ ſancti noui teſtamenti, iugiter in hoc ſæculo affligũtur, nequaquã illa proſperitate utentes, qua ſæpe uſos ueteres ſcriptura teſtatur. Imò qui ſerio Chriſtiani fuerint, indubie experientur, de

Qu re Chriſtiani affligũtur

quo Paulus ſcribit, 1· Corinth ·4· Videtur quòd Deus ultimos Apoſtolos nos oſtēderit, tanquam morti deſtinatos. Quoniam ſpectaculū facti ſumus mundo & Angelis & hominibus, &c· Et hæc quidem Chriſtus ſuis dilectis futura promiſit, quare alia mala oportuit, minaretur impijs, nimirum tormenta ignis æterni·

Poſtremo animaduertendum, quod ſupra de ira dixi, Chriſtum hic non niſi eam iram, quæ cum charitate pugnat damnare, ita ſentiendum eſt, et de iræ ſignificatione quæ uoce aliqua fit incondita, ac demum de cōuitio quoq; fatui, aut alio quolibet· Nam et Chriſtum iratū Iudæis legimus Marci 3 ·ac ſæpe grauiter quoq; cōuitiarū · Quin Petro dicebat, abi poſt me Satana, quod Paulo plus erat, quàm abi poſt me fatue· Sed ut hunc ob ſummam erga ipſum dilectionem duriuſcule increpuit, ita ſtudio paternæ gloriæ, ſuis nominibus appellauit Phariſæos, nullo erga utroſq; malo affectu motus · Sic pater peccanti filio et iraſcetur & conuitium dicet, nec tamen ob id, cum nihil niſi charitas ipſa iraſcatur & conuitietur, iuditio, multo minus Geenna obnoxius erit· Dilectionis proximi, hic CHRISTVS *cauſam agit, quàm ſcilicet à falſis Phariſæorum interpretamentis uindicare, ſuæq; puritati apud ſuos reſtituere conatur·*

Quæ ira quæue cōuitia hic dānentur·

Itaque ſi obtuleris munus tuum ad aram, &c.

Vel hinc

Vel hinc uides unum hoc agere, ut dilectionem ſuo loco, inter ſuos reſtituat. Adeo alienos ergo *ab omni ira, amaroq; affectu, ſuos eſſe poſtulat, ut ſi ſentiant alios contra ſe motos, ante omnia, curent eos ſibi placatos, ſtudeántque ita, quo ad ipſorum fuerit, cum omnibus hominibus pacem habere,* Romanorum *duodecimo.* Eo *uero quòd iubet munus ante aram relinqui, & priuſquam illud offeratur, fratri reconciliari, declarauit,* DEO *nihil gratius, concordia gratiáq; fratrum, ut quam malit, præ ſacrificijs, iuxta illud* Hoſe. Q*uoniã benignitas mihi placet, & non ſacrificium, & ſcientia* DEI, *præ holocauſto.* Neque *quod ait:* T*um ueniens offer munus tuũ, aliud uult, quàm recõciliationẽ, ſacrificio quoq; quod tũ, uigente etiamnum cultu* Moſche, *omnium præſtantiſſ. habebatur, præponendam.* Nobis *ſanè nullum aliud hoſtiarum genus relictum eſt, quàm ut nos & noſtra omnia,* Deo, *in obſequium & commodũ proximorũ addicamus.*

Cõcordia ſacrificijs anteponẽda.

Habeto beneuolentiam cum aduerſario tuo cito, &c.

E*ſt exemplum, alle goria inuolutum, quo urget ad reparandam gratiam cum fratre.* Senſum *hunc habet:* Si *creditor te in ius uocaßet, iamq; cum illo ires ad iudicem, quid quæſo conſultius poßes agere, quàm ut ipſe mox cũ illo conuenires?* N*am ſi iuditium etiam uelles experirii, quãdo debitum inficiari non poſſes, quid expectares aliud quàm ut pro offitio ſuo, te iudex traderet miniſtro, hic cõ*

ijceret in carcerem , è quo profectò egredi tum niſi omnibus uſq; ad extremum quadrantem perſolutis, haud quaquam liceret? Hæc parabola, ſiue exemplū eſt, ἀνταπόδοσις, id eſt, redditio ſiue res exempli, quam ſignificare Chriſtus, quàm dicere maluit, ſic habet: Si quem offēdiſti, illius iam debitor es, da ergo ſimiliter operam, ut in gratiam cum eo cito redeas, priuſquam iudici DEO, qui uindex horum eſt, tradaris, & eo diligentiorem atque maturiorem, quo magis horrendum eſt, incidere in iudicium dei, quod indubie foret tibi intolerabile. Atq; ita ſicut ſuperiore comparatione, ad quærendam reconciliationem, quæ Deo, omnibus ſacrificijs gratior exiſtat, imò ſine qua, nullum ſacrificium habeat gratum, inuitauit, ita hoc ſimili, ab neglectu eius deterret, ut qui à iudice Deo nullam omnino condonationem, expectare poſſimus, ſi non ab eo quem offendimus, gratiam offenſæ ante impetrare fuerimus ſolicite anniſi. Lucæ duodecimo legimus Dominum eodem exemplo uſum, ad monendum Iudæos, ne ſuū tēpus, negligerent. Opprobrauerat enim illis quod faciem cæli & terræ noſſent probare, non autē probarent, quod tum erat tempus, utiq; uiſitationis ipſorum. Ibi mox præſens paradigma allegoricôs ſubiecit, ſignificans eo quauis in re plus ſapere illos, quàm in re ſalutis ipſorum. Cito utique compoſituri rem eſſent, ſi ab aduerſario in ius traherētur, ne in maius inciderent periculum apud iudicem, negligerent uero cum Deo in gratiam redire, cū iam ille gratiam ſuam ultro ipſis offerret,

Lucæ locus explicatur.

nihil

nihil expendentes, quod iudicium eius, non ſine æterna ſui pernitie eſſent experturi. Atque hinc apparet, hoc ſimile uulgo, uel ſaltem DOMINO, haud infrequens, ac fere prouerbij uice fuiſſe.

Hic autem ſimilitudo in eo conſtat, quemadmodum dixi, qui debet alicui, ſatius eſt cum ipſo rem componat, quàm ut ſinat ſe pertrahi ad iudicem, quòd ab ipſo ſperare liceat aliquam remiſsionem, non autem à iudice, qui id quod iuris eſt pronunciat. Si ergo ſapit quis, uocatus ad iudicem, omnia poſthabet, ut cum aduerſario ipſe cõueniat. Ita qui fratrem offendit, eius iam debitor eſt, ſed ab hoc ſi offenſæ gratiam impetret, à Deo quoq; impetrauit, iuxta illud infrà 18. quæ ſolueritis erunt ſoluta. Si id uero negligit, nullam à iudice Deo ueniam ſperet, quod iuſtum eſt iudicabit, iudicium autem eſt, æternus ignis, cito igitur, & prius omni alio negotio, debet qui offendit dare operam & diligentiſsimam, ut in gratiam cum eo quem offendit redeat. Cui ille ſe facilem quoq; præſtare debet, in remittendo centum denarios, qui ipſe à Deo remiſſionem ſperat decem millium talentorum.

In quibus ſita præſens ſimilitudo.

Pluribus hæc, ac bis dixi, quo eximerem animis ſimpliciorum nihili quorundam commenta, quibus hunc locum, quod non animaduerterent paradigma eſſe inuolutum allegoria, cum illuſtrare uellent, & ſibi & alijs magis obſcurarũt. Expẽde igitur quid dominus uoluerit hoc loco monere, quæq; præmiſerit, & facile uidebis, nos

Nihil hic de purgatorio. loco huic germanum dediſſe ſenſum, à ſcopo autem iecis ſe longiſſime, qui carcerem hūc, purgatorium fecerūt, in quo etiā minimus quadrās ſoluēdus, id eſt, peccata uenialia eſſent eluēda. Quod enim de ſolutione quadrātis additur, ad parabolam debiti pertinet, quod cum ſit ſummum ius, uel ut uocant rigidum, ſignificat nobiſcum quoque Deum, iure, non æquo, id eſt, ſecundū merita noſtra, nō ſuam indulgentiam acturum, nempe nihil remiſſurum, quod utiq; ſi faciat, actum de nobis eſt, neq; ulla expectanda redemptio.

Hoc minutulum eſt, Lucas habet, ἔσχατον λεπτὸν, id eſt, extremum minutum, pro eo quod noſter, extremum quadrantem ſcripſit. Idem enim quadrans eſt, quod

Quadrās minutum, nimirum minimus numulus, quarta ſcil. pars aſſis, quem teruntium uocatū Ciceroni, Budæus affirmat.

Perinde & hoc eſt, ὁ ἀντίδικος, quem aduerſarium noſtri uerterunt, ſignificat eū, qui in iuditio aduerſatur,

Aduerſarius. quē noſtri ſubinde accuſatorem uocant, qui iuditio reū conuenit. Quod & ipſum, ad parabolam, et uocati in ius debitoris propoſitam ſimilitudinem, pertinet.

Neque demum hoc prætereundum, CHRISTVM hic, fratri nomine itenditem uſum, habet enim & hoc momentum aliquod ad ſuadendam concordiam, quòd fœdum utique ſit cum fratre, non poſſe gratiam uel retinere, uel ſciſſam, reſarcire.

Audiſtis quod dictum ſit antiquis, nō cōmittes adulterium.

Hoc

Hoc alterum præceptum eſt, quod CHRISTVS *explanando, ſuo ſenſui reſtituit, erroriq; illi eximit, quo uulgo credebatur, non plus requirere, quàm ne quis cum alterius uxore re ipſa, congrederetur*· Ait ergo· Ego ue*ro dico uobis, quicunque aſpexerit uxorem alterius, etc. id eſt, ex cupiditate praua tantum intuitus fuerit, illum iam adulteriũ in corde cum illa commiſiſſe*· Nam cor con*tra dilectionem proximi, propenſum eſt ad uiolandam uxorem eius*· Deus *autem cũ adulterium prohibuit, utiq; tanquam rem malam, & proximo non ferendam, prohibuit, igitur in primis uoluit ab eo, cor alienum eſſe, quod ſanè quæq; optima duntaxat debet proximo uelle*· Atq; *id etiam in decalogo expreſſit, cũ uetuit concupiſcere, uxorem proximi* · *Dilectio enim malum proximo ne cogitat quidem* ·Vere *itaq; adulter eſt, qui corde iam fuerit*·

Adulteriũ corde æſtimatur·

Quod ſi oculus dexter obſtaculo tibi fuerit·

Videri *poſſit hæc cum ſuperioribus parum cohærere*· Negari *quidem non poteſt*, Euangeliſtas *noſtras* Miſcella*nea et rhapſodias, factorum dictorumq;* Domini *ſcripſiſſe, ordine ipſorum quo geſta fuere, haud ubiq; obſeruato, quare fruſtra ſudabit, qui cõnectere uelit omnia*· Mihi *tamen uidentur hæc cum ſuperioribus haud inepte ſic poſſe coniungi*· Pronunciauerat *adulterij teneri, qui proximi uxorem, tantũ ad concupiſcendum uidiſſet, contra qđ potuiſſet certe ipſi ab auditoribus obijci* · Iſto *pacto reos perages adulterij quoſlibet*· Citius *enim quã quis aĩaduertat, in amorẽ et concupiſcẽtiam mulieris animus rapitur*·

ut & concupiſcat uidendo, & concupiſcendo uideat, caro ſiquidem ſumus, cui hæc concupiſcentia agnata eſt, quare aliud nequimus. Huiuſmodi ergo obiectioni, uelut per præſumptionem reſpondet. Si oculus tuus dexter &c. Q.d. Fugite ergo occaſionem, & quo propenſiores ad hoc malum uos deprehenditis, tanto diligētius animum ueſtrum ab illo ſeruate. Certe ut inoffenſi in uia Dei pergatis, hoc eſt, ut citra peccati impactionem, nedum caſum iuxta uerbum Domini uiuendo, & innocentiam ac proximi dilectionem tuendo perſeueretis, par eſt, uos omnia cedere, facere & pati. Hæc enim uita ueſtra. Proinde moneo, cauete adeo uobis ab omni eo, quod in huiuſmodi, aut quodcunq; aliud peccatum pertracturum uos timetis, ut ſi id uobis tam charum & neceſſarium eſſet, quàm ſunt oculi, manus & pedes, imò dexter & potior oculus, manus & pes reſecare tamen & abijcere illa, quantūlibet incommodi, aut doloris id inferat, nihil cōtemini. Quid nam eſſe poſſit, quo nō infinito præſtet carere, & uitam conſequi æternam, quam retinere ipſum, & abijci in Geennā? Hæc planè ſibi uolunt, parabolica iſta, atq; hyperbolica Chriſti uerba, quæ hoc modo accepta, uidentur cum præmiſſis ſatis habere affinitatis, atq; ordinis. Quæ deniq;, ſi ad hunc modum quā ſimpliciſſime acceperis, & firmitatem, & gratiam maiorem habebunt. Neq; opus ſanè erit hic gloſſis, ut quidam aliud per oculum, aliud per manum aut pedem intelligūt. Membra quidem iſta, obſtaculo ad pietatem nō ſunt, ſed ſi eſſent

Quàm cauēdum ſit à ſcādalo.

ſi eſſent, abijcienda itē eſſent, multo magis igitur impro=bus conuictus, cultus effœminatior; uerba parum pudi=ca, uagus uiſus, aut quæcunq; alia, obſtaculo eſſe tibi ſen ſeris, quo minus amorem erga proximum ſyncerum, ani mumq; praua cupiditate liberum queas uſq; tueri, abij=cienda ſunt, etiamſi neceßitate & utilitate, oculis mani=bus & pedibus paria uiderentur.

Hinc uides τὸ σκάνδαλον, id eſt, offendiculum uel obſtaculū eſſe, quicquid nos remoratur, uel impinge re, aut cadere facit ī uia Domini, *hoc eſt, uita* Deo *digna; nempe fide et dilectione, in quibus gnauiſſime ſemp per=gendum Chriſtiano eſt, ut cum Paulo oblitus eorum, quæ à tergo ſunt, ad ea quæ à fronte ſunt enitens, iuxta præ=fixum ſignum inſequatur, ad palmam ſupernæ uocatio=nis* Dei, *per Chriſtum* IESVM. *Sed de ſcandalo infrà* 18. *plura. Vbi etiam hæc de eruendo offendente oculo, & reſcindenda manu &c. dominus legitur repetijſſe, un=de conijcio, ſæpe iſta inculcaße, eo quod nihil ſit ſcan=dalo nocentius.* Quid ſcādalon.

Geennan hic abſolute poſuit, ſed ex eo quo paulo ſu=prà dixerat, facile erat intelligere eū, de Geennan ignis, id eſt, cruciatu ignis loqui.

Dictum eſt autem quicunq; re=pudiauerit uxorem.

Et hæc uidentur per præſumptionem hic adiecta. Po*tuerat enim ad proxima dicta, animus auditoris inferre.* Si *ita res habet, ſi adulterij tenetur, qui tantū mulierem*

ad con=

ad concupiſcendum aſpexerit, atque ne in hoc malum inci dat, debet quæq; chariſſima, ac neceſſaria maxime à ſe reijcere, bene eſt, quod nobis Moſche facultatem fecit re= pudiandi uxores, ut ſi qua inamabilior ſit, amãdare eam liceat, ne à faſtidio eius in cõcupiſcentiam alienæ animus labatur, eo itaq; liberius et facilius hac facultate deinceps utemur. Quæ cogitatio cum iniqua, & cum dilectione pugnans eſſet, occurrit ei, declarans quatenus repudio uti liceat, & non eſſe peccati offendiculum, alio peccato remouendum. Videntur itaq; uerba eius, hoc ſenſu accipi enda. Nolite ob dicta de adulterio cordis, et uitando ſcan dalo, de facilitate cogitare repudij. Quanquam enim à Moſche recte præceptum ſit, dare libellum repudij mu lieri, quam quis repudiarit, repudiare tamen non præ= cepit, neq; iuſtum cenſuit. Mala patrum cupiditas, id li= cere ex iuſta legẽ Moſche, haud probe collegit. Non hoc modo offendiculum cauendum eſt, ut in aliud grauius in= cidatis. Debetis quidem nihil habere tam charum, nihil uobis ducere adeo neceſſarium, quod non reijcere parati ſitis, ſi occaſio ſit, uel iniqui tantum, erga proximum co= gitatus, eo quod in dilectione proximi omnia complean tur, & ſine ea nihil ſitis, ſed quia ſtudio dilectionis tuen= dæ, quæ offendunt abijcere oportet, non poteritis inter hæc numerare inamabilẽ uxorem, quam niſi cũ ſummæ charitatis iactura, non poteſtis abijcere. Vt neq; ſanè per ſe offendiculo eſſe poteſt, quam Dominus adiunxit in au= xilium. Proinde affirmo, quicunq; excepta fornicationis

Quatenus fugiendum ſcãdalon.

cauſſa,

cauſa, uxorem ſuam repudiarit, tam nõ remouere offendiculum, ut grauiſsimum etiam ponat · Etenim efficit ut repudiata adultera ſit, & adulter qui eam duxerit· Nubet namq; non ſuo cuicunq; nupſerit, et abſq; nuptijs uiuere, non erit fortaſſe illi integrum· Eoq́; ut grauiſsime contra dilectionem peccat, ita tam ſibijpſi, quàm uxori, ac deniq; illi, qui repudiatam duxerit, grande obſtaculum ad pie ac decenter uiuendum obijcit·

Infra cap·19· Dominus rogatus, de iure repudij, latius reſpondit, ibidem ergo latius de eo & confirmatius diſſeram· Satis ſit in præſenti monuiſſe, nequaquam his Chriſtum ulli ius nuptiarum uoluiſſe adimere, quare per quem non ſteterit, quo minus ſuo coniuge fruatur, & nõ eſt ei datum cælibi uiuere, cum Paulus dicat, propter fornicationem unuſquiſq; uxorem ſuam, & unaquæq́; maritum ſuum habeat 1· Corin·7· illi ſecundæ nuptiæ, peccato dari haud poterunt· Quanquam enim quantum in repudiante eſt, adulteriũ ſint iſtæ nuptiæ, attamẽ neq; repudiata neq; qui repudiatam citra fraudẽ, in prius connubiũ duxerit, cũ recõciliatio ab repudiãte, impetrari nõ potuit, adulterij tenebitur· Semper namq; uerum uerbum Domini eſt · Non eſt bonum eſſe homini ſoli 1· Moſche 2· & quod ex Paulo iam adduxi, unuſquiſq; uxorem ſuam, & unaquæq́; maritum ſuum habeat · Neque ulla ſcriptura probari poterit Deum à quoquam exigere, ut præſtet culpam alienam· Unde Paulus fideli coniugi, infideli diſcedente, nuptias alias cõcedit, inter quos tũ diuortiũ accidit,

Nunquã poſſe interdici, nuptijs Chriſtiano·

extra

extra cauſſam fornicationis. Non *enim uult* Deus, *ut quiſquam ob ſuam etiam, ne dum alienam culpam cogatur in certo peccandi periculo uiuere, ſi peccatum odiat, iuſtitiamq; amet, qui ut neceßitate peccandi nos liberaret, filium ſuum miſit, in quē qui credit habet uitam æternam, uereq; liber eſt. Sed de his, ut dixi infrà fuſius & certius.*

Rurſum audiſtis, quod dictum fuerit antiquis non peierabis &c.

Tertio Moſche 19. *habetur*. Non *iurabis falſum in nomine meo, nec polluės nomen* Dei *tui, ego* Dominus, *huic additum fuit per* δευτερώτας, *id eſt, ſecundarios formatores & doctores. Sed perſolues* Domino *ea quæ iuraueris, ſignificantes* Domino *iam deberi, quod quis facturum ſe, per nomen* Domini *iuraßet, & ita aperiebāt feneſtram, & fallendi proximum, & iurandi temere, ſi modo nomen* Domini *non adhiberetur.* Omnino *enim quod adiecerunt, ſed ſolues* Domino *ea quæ iuraueris, et quod Chriſtus ſubijcit, uetans & alia iuramenta, quæ nō fiebant in nomine* Domini, *ſubindicare mihi uidentur,* δευτέρωσιν *phariſæorum fuiſſe, nihil aut non magnopere referre, ſi quis per alia, quam nomen* Dei *iurans falleret. Chriſtus ergo declarat, ubi* Dominus *falſum iuramentum uetuit, uoluiſſe ut optima inter ſe fide homines agerent, procul omni dolo, fraude & mendatio.* V*nde ei non peierabis, in adducto* Moſche *loco præmiſſum legitur.* Non *furabimini & non falletis, & non*

mentiemi=

mentiemini, quiſquam proximo ſuo · Recte igitur ait: Ego autem dico uobis ne iuretis omnino &c· ſed ſit ſermo ueſter, eſt eſt, non non· Ita enim fidos inter uos mutuo & ueritatis ſtudioſos eſſe addecet, ſiquidem ciues uultis eſſe regni cælorum, ut ſimplex affirmatio, ſiue negatio, ad faciendam fidem quacunq; in re, cuiq; ſatis ſit · Nam quicquid præterea adijcitur, ex malo eſt· Si nãq; ea eſſet, quæ debebat inter homines mutua dilectio, ut quiſq; alteri, pinde ac ſibijpſi fideret, ita nulla prorſus cauſſa eſſet, quicquam iuramenti, ſimplici affirmationi uel negationi adijcere·

Ex malo eſt, quod præter eſt & non adijcitur·

Ne itaq; ſinite imponi uobis iſtos legis Dei eneruatores, qui pulchre religioni iuramenti conſultum putant, ſi non iuretis per nomen Dei, ſed forte per cælum, terram, Ieruſalem caput tuum, aut alia huiuſmodi, quaſi uero nihil referat temere & p hæc iurare, aut fallere quæ p iſta iuraris· Maiora ſane & hæc ſunt, quàm ut temere per ea iures, aut peieres · Cælum utiq; thronus Dei eſt, terra ſub ſellium pedum eius, quod Ieſa·66· legitis, quo ſcilicet Deus metaphoricôs, immenſam & incomprehenſibilem ſuam magnitudinem utcunq; cogitandam hominibus propoſuit · Et Ieruſalem ciuitas regis magni eſt · Nam per eundem uatem 52· Ciuitas ſancti uocatur · Porrò Zach· 8· ita ſcriptum eſt· Sic dixit Dominus: Reuerſus ſum, ad Tzion, & habitabo in medio Ieruſalem, & uocabitur Ieruſalem ciuitas ueritatis, & mons DOMINI

exercituum,

exercituum, mons ſancti. Magni igitur regis, hoc eſt, regis regum, ac dominatoris dominantium Chriſti, ciuitas ſaluatoris recte dicitur. Sicut utiq; poſt miſſionem ſpiritus S. illic regnum CHRISTI glorioſe cœpit, uti in Actis Apoſtolicis legitur. Denique nec caput quidem tuum temerario iuramento aut falſo adhibebis, quia non potes unum pilum album aut nigrum facere. Q. d. Cur abuti uel capite tuo tibi permitteres, qui adeo nullam in ipſum poteſtatē habes, ut ne unum quidē pilū poſſes immutare. Ex quo id planè colligitur, nullam omnino creaturam tam paruo nobis æſtimari debere, ut ipſam uano iuramēto polluamus, quare præmiſit. At ego dico uobis, ne iuretis omnino. Sed eo qđ ait, ſed ſit ſermo ueſter, eſt eſt, nō non, hoc eſt, ſi quid affirmatis, ita ſe habeat, ſi quid negatis, rurſum ita habeat (ſimili loquendi modo Paulus uſus eſt 2. Corin. 1.) ſignificauit haud obſcure, nihil hoc ſermone ſuo aliud ſpectaſſe ſe, quàm ut inter ſuos ea charitas, fidesq; uigeret, ut nulla omnino cauſſa iurandi eſſet. Quapropter ſi quis agat cū ijs, qui ea dilectione præditi non ſunt, ut ſimplici affirmationi aut negationi fidem habeant, poſſitq; illis iurando fidem facere rei, ad gloriam Dei facientis, nam pro alijs, ut ſibi credatur, pius nihil erit ſolicitus, nequaquam peccabit iurando. Nam licet Chriſtus hic dixerit, quod ultra eſt eſt, et non non, adiungitur, ex malo eſſe, ipſe tamen quoties amen iurādi aduerbium adiungit? Et Paulus quàm ſæpe in teſtem Deū inuocat, quod quid aliud quàm iurare eſt?

Pro gloria Domini iurandum eſt.

Hic

Hic peruicacia anabaptiſtarum nobis, imò Chriſto miro furore obſtrepit, contendens, cũ Chriſtus hic dixerit, omnino non iurandum, uetuiſſe, omne iuramentum, quo modolibet & quacunq; cauſſa fiat. Vnde ſi quis exigente magiſtratu, ius iurandum faciat, id impietatis damnant, nolentes animaduertere, quæ iuramenta, nimirum temeraria et ex diffidẽtia nata, hic Chriſtus prohibuerit. Vtq; impiam ſententiam ſuam confirmẽt, aliam impietatem adijciunt, dicentes: non eſſe ipſorum, ut quicquam iurent ſe facturos, uel non facturos, eo quod nihil ſit in ipſorum poteſtate, ſed omnia in manu Dei, *cui nequeant quicquam abiurare. Qua ratione ſemel damnant, omnes omnium piorum promiſſiones & uota, adeoq; & ipſam matrimonij colligationem, eritq; horum ſententia, etiam Deus autor impiæ præſumptionis, cuius nimirum auſpicio, ueteres tum fœdera percuſſerunt cum hominibus, tum ipſi* Domino *uota nuncupauerunt.* Receperunt *enim hi omnes facturos ſe, qđ utiq; in manu ipſorum non erat, magis quã illis parere magiſtratu, uel urbe aliqua excedere.*

Error anabaptiſtarũ de iuramẽto.

Nos *miſſos ergo hos faciamus, languentes circa quæſtiones & uerborum pugnas, atq; Chriſto credamus dicenti, ſe & patrem unum eſſe, & patris eſſe quæcunque eſt locutus.* Atq; *quemadmodum ſecus* Deus *pugnare nõ poteſt, ita neq; credamus* Chriſtum, *ut malum uetaſſe, quæ pater non permiſit tantum, ſed etiam in caſu præcepit.* Iam 2. Moſ. 22. *legimus* Dominum *mandaſſe, ſi quæ res depoſita apud quempiam, periſſet, lateret uero, qui*

Deus iuramentum ſemel præce

pit, ergo nunquam erit per ſe peccatum.

eã pdidiſſet, uel alienaſſet, ut is apud quẽ depoſita fuiſſet iureiurando atteſtaretur, ſe manũ ad rem proximi haud quaquam extendiſſe, ac Dominum ſuſcepturum iuramentum eius. Ecce Dominus iubet iurare, ſuſcipitq́; iuramentum, & filius ſcil. pronunciabit iuramentum à malo eſſe, & peccatum? Si ſanè adeo res impia eſt, ut Chriſtianus nõ ſit, qui eam cõmiſerit, deo placere nunquã potuiſſet.

Sicut itaq; multa alia Chriſti, ex inſtituto eius, ac alijs ſuis uerbis, ſecus quàm uoces uidentur ſonare, interpretamur, (nam & ipſe ut omnes loquẽtes, figuris & tropis uſus eſt) ita non ſimus & in his præpoſtere religioſi. Dixit, qui non odiat parentes, eum non poſſe ſuum diſcipulum eſſe, hoc nemo tamen aliter intelligit, quàm ut parentes non præ ipſo amet, neq; eſt quiſquã craſſius adeo, ut execrari parẽtes, maleq́; ipſis uelle, hic à Chriſto præceptũ putet. Alijs enĩ ſcripturis atq; etiã ipſius uerbis, id pugnaret. Prohibuit patrem uocare ſuper terram, quis tamen damnet pueros patrem uocantes, carnalem ſuum genitorem, modo omnia expectent à patre cæleſti? Ita innumera ſunt, quæ ſecundum conſilium Domini & primarum inſtitutum eius, atq; collatis alijs eius uerbis, intelligimus aliter quàm uerba ſimpliciter accepta ſignificent. Sic ergo & hic faciamus. A ueteribus diſcipuli acceperant, ſatis ex fide cum proximo actum, ſi quod quis iuraſſet per Dominum, etiam præſtitiſſet, CHRISTVS autem uoluit docere id ſatis non haberi, ſed oportere Chriſtianos, ea inter ſe fide & dilectione eſſe, ut nulli omnino iuramento

apud

apud nos locus relinqueretur, quippe unoquoq; de alio etiam iniurato, optime ſentiente & ſperante· Ad hæc omnẽ creaturam eſſe potiorem, quàm ut per eam licere poſſit, temere aut falſo iurare· Agnoſcimus igitur omnia hic iuramenta prohibita, quæ cum fide fratrum & dilectione pugnant, nullamq́; adferunt utilitatem, ut ſunt, quæ pro rebus caducis & nihili, qualibet occaſione homines ſæculi à ſe mutuo exigunt et præſtant, quæq; nulla cauſſa in cottidiano ſermone, leuiſsime ꝓfundunt· Ex malo enĩ hæc proficiſcũtur, partim diffidẽtiæ, partim leuitatis, atq; animi inditia ſunt, Deũ et quæ dei ſunt, non ſatis admirãtis·

Quæ iuramenta prohibita·

Verũ quoniã ꝓpter malos, qui bonis numero longe plures ſunt, hodie non minus, quàm olim legibus, uſuq́; gladij opus eſt, et Paulus ſeruire deo poteſtatem teſtatur, ſi magiſtratus iuramentũ exigat, idq́; pro re quam cum Deo præſtare poſſumus, peccabimus certe, niſi id præſtiterimus· Neq; dicet pius peccare magiſtratũ exigendo, ſi R·publica expoſcat, nam magiſtratibus ſuis, Deus ipſe olim iuramentũ exigere præcepit· Si igitur exegerit, quod alioqui debemus, quod ſcil· è re publica fuerit, ut parere ciuilibus legib· monere R·publicam periculi imminentis, ferre arma, ad puniendum ſceleratos, tutandũq; innocentes, et ſimilia, ut noſtrũ eſt, recipere illa nos facturos, ꝓ noſtra uirili, idq́; deo placet, quid tũ peccati fuerit, Deũ itẽ huius teſtẽ appellare, ꝙ ex animo illa recipiamus nos facturos? Chriſtus, ut dixi, damnare nec uoluit nec potuit, quod pater inſtituit· Iã in externa illa R·publicæ inſtitutione iura

Magiſtratus iuramentũ iure exigit·

re inſtituit, quam Chriſtus nõ immutauit, habẽs cum ſolis electis negociũ, et cũ homine interiore, igitur iuramentũ, quod R·publica exigit, & pro rebus exigit, quæ pius facere poterit, Chriſtus nequaquam damnauit, aut ꝓhibuit.

Veruntamen ubi magiſtratus Chriſtianus fuerit, parce ſanè iuramenta exiget, propter diuini nominis reuerentiam, iuxtaq; charitatem omnia moderabitur, quanquam ut mixtim malos cum bonis ſub ſe habet, atq; externa tantũ eius ſit conſiderare, nõ poterit iuramenta omnia remittere, neque certe debet. Inſania nanq; eſſet, abſolutiorẽ conari, inſtituere R·publicã, atq; deus ipſe inſtituit. Et boni, qui citra ius iurandum, omnia erant præſtituri fide optima, pro conſeruanda tamen iuris iurandi religione, atq; adeo R·publica, cui conſeruandæ et Chriſtus detulit, quoniam, oportet nos omnibus modis, omnibus & benefacere & adeſſe, ut accepta beneficia retineant, eiſque commode utantnr, ius iurandum facere, haudquaquã grauabuntur, certe in gloriam Domini cedere, quicquid ex ipſius imperio, & obedientia conſtitutæ ab ipſo poteſtatis fecerint. Imò etiam per ſe, ubi in rem id proximi fuerit, ut ſuprà dixi, iurare cum reuerentia Dei & timore indignum ſe non putabunt. Quippe cum iurare opus ſit, per ſe nequaquam malum, & Chriſtiani, omni re licita, proximo inſeruire. Sic ſanctos utriuſq; teſtamenti, iuraſſe ſæpe legis.

Plus nimio de re hac diximus, non contentioſis, at Anabaptiſtis, nihil dum ſatis, quibus ne quidem Chriſtus ipſe

ſatiſfaceret,

ſatiſfaceret, niſi ſpiritu ſuo, alia in primis corda illis dona ret, Quoniā autem ubiq; miro artificio mentes ſimplicio rum tentāt, uolui hæc fuſius hic tractare, expertus ſcil· quibus ipſi armis pugnent, quo fratrib· non perinde in ſcripturis exercitis uel horum technas minus expertis, co gitationem mouerē latius, de his inquirendi, et munitius contra eos ſe inſtruendi· Fons autem erroris ipſorum eſt, quód non agnoſcunt, quicquid potuit boni præcipi, abun de eſſe, in lege & Prophetis expreſſum, Chriſtumq; non ueniſſe, ut nouam uiuendi rationem præſcriberet uerbis, ſed daret re ipſa, potius exprimendam, donato in hoc ſuo ſpiritu, quem nobis morte ſua meruit, putantq; ipſum no ua dediſſe præcepta, & perfectiora, quaſi dilectione Dei ex toto corde, &c· perfectius quicquam cogitari poſſet· Hinc ergo damnant quæ Deus ipſe, ueteribus præcepit· Nec recipiunt deniq; dilectioni proximi, externa omnia ſubiecta, atq; inde miris & innumeris erroribus ſeſe im plicant· Contra quos nemo, abſolutiorem & expeditio= rem πανοπλίαν, Paulo, ſuppeditabit, quem, quòd iſti contemnunt, has dant contemptus ſui pœnas· Cæterum ſi quæ iuramenta, non ſint præſtanda, & quatenus iuris iurandi religio teneat, infra in 14·cap· dicemus·

Fons erro rum quib· implicitι ana baptiſtæ·

Audiſtis quod dictum fuerit, oculum pro o= culo, dentem pro dente, &c·

Hoc dictum, lex Dei eſt, & legitur 2·Moſche 21· ac 5· cap·19· Verū ex Chriſti correctione, haud obſcure appa ret, per δευτερώτας, ſecundarios illos nō doctores ſed

depravatores, hanc domini legẽ eò raptam, quaſi liceret ac iuſtum eſſet uindictam petere, et acceptam iniuriam retaliare. Quod lex dei, non ſolũ non permittit, ſed nominatim etiam uetat. Nam in 3. Moſ. 19. ita legimus: non petas ultionem, contra filios populi tui, acceptæ memoriam iniuriæ, non retinebis, ſed diliges ꝓximum tuum, perinde atq; temetipſum. Ego Dominus. Et 2. Moſ. 23. Cũ occurreris boui inimici tui, aut aſino eius erranti, reducẽs reduc eum illi. Cum uideris aſinum odientis te, iacentẽ ſub onere ſuo, caue derelinquas eũ, ſubleuans ſubleuabis eũ cum illo. En Dominus ꝓhibet ulciſci nos ipſos, indignationemq; retinere aduerſus populares noſtros, ac præcipit ꝓximum, quocũ ſcil. nos agimus, ciuem popularemq; noſtrũ quẽlibet, etiam nobis inimicantem, nosq; odientẽ, ſicut nos ipſos diligere, idq; opere quoq; declarare, ut ne quidẽ in iumentis ipſius uindictam quærere, aut odij aliquod ſignũ dare nobis permittat, multo minus cõtra ipſũmet, aut eos q ꝓpius quã iumenta ad ipſum pertinent, quicq̃ non amicũ moliri. Quæſo iã qui ita affectus ſit, poteritne oculũ ꝓ oculo, dẽtem ꝓ dente, aut ullam deniq; talionem uel ultionem poſcere? Num dilectio feret potius & condonabit omnia?

Omnẽ iniuriæ memoriã, uindictæq; cupiditatem et Moſche uetuit.

Ergo neq; ex lege dei dictũ fuit, licere propriam iniuriam ulciſci, ſed Phariſæorum fuit δευτέρωσις, neq; eſt à Chriſto præſenti ſermone manſuetudini, quam lex exigit, quicquam adiectum, ut etiam haudquaquam uetitum, ne magiſtratus iniuriam ciuium ſuorũ uindicet, quod ſcil. lege dei hic adducta, ut oculus pro oculo, dens pro dẽte re-

poſce-

poſceretur, fuerat cautum· Magiſtratui enim non iis, qui læſi erant ulciſcendi iniuriam, dominus his cõmendauerat, uti 5·Moſ·19·citato ſcil·hic loco legitur, cuius ſanè et hodie eſt, malos ac nocẽtes ſua uĩdicta uel cohercere uel prorſus è medio R·publicæ tollere· In hoc enim gerit gladiũ, ut Paul·inquit, Ro·13·et Petrus 1·cap·2· Accipiemus igitur hæc Christi uerba, ut cũ patris præcepto quo conſtitutæ à ſe poteſtati, ſcelerũ uindictam perſancte iniunxit, nihil pugnẽt· Et pfecto ſi expẽderimus quibus uerbis dominus hic uſus, ad quos illa et quãdo locutus ſit, ultro offeret ſe germanus eorũ ſenſus, quo pulchre conſonabunt, tam iis quæ ante in lege præcepta ſunt, quàm aliis Chriſti tum uerbis tum factis· Primum ergo certum eſt, hæc omnia dicta peculiariter diſcipulis, uti Matth·et Luc·teſtantur, licet ſimul auſcultantib·turbis, iam diſcipuli priuati erant, neq; futurũ erat ut magiſtratu fungerentur, non poſſunt igitur quæ ipſis data hic mandata ſunt, quoquo modo, ea uel reuocare, uel damnare, quæ ante Dominus magiſtratib·iniunxerat· Vt ſi princeps priuatis ciuibus geſtare in urbe arma prohibeat, nemo intelliget eodẽ ædicto, et cõſtitutis ab ipſo præfectis, atq; lictoribus, aliisue publicis miniſtris, armis interdictum· Ad hæc Chriſti regnum ut non eſt de hoc mundo: ita nihil eorum, quæ regno mundi neceſſaria Deus inſtituerat, uoluit immutare, ſatis habens ſuos inſtituiſſe, ut omnibus rebus optime uterentur, et cæleſtis uitæ in mũdo imaginẽ et ſpecimen præ ſe ferrent· Deinde cum ait: quiſqs impegerit alapã in dex

Nunquã licuit priuatis ſe ulciſci·

Chriſtus priuatis locutus eſt

Chriſtus ſpiritale ſuũ regnũ inſtituit·

teram tuam maxillam, itē ei qui uult tunicā tuam tollere, etc· nō etiam ſi quis impingat alapam in maxillam ꝓximi, aut ꝓximi ueſtem uelit tollere ſatis indicauit, ſuorū eſſe, iniuriæ ſibi irrogatæ debere tolerantes eſſe, atq; cum dixit: At ego dico uobis ne reſiſtatis malo, exigiſſe ne quis malo ſibi illato reſiſteret, non autem ſimul uetuiſſe, reſiſtere malo, quod alijs inferretur, præſertim ſi cui depellendi eius munus, iniūctum ſit, ut planè iniūctum eſt, quot quot magiſtratu funguntur· Poſtremo, ſi tempus conſideres, quo Chriſtus hæc ſuis præcepta dedit, eundem uidebis ſenſum congruere· Inſtabat ſanè, ut uelut oues in medium luporum: ita hos diſcipulos ſuos in mundum extruderet, regni cælorum prædicatores, ob quod cum odio futuri eſſent omnibus hominibus, ac crudeliſſimam experturi perſecutionem, ſumma certe tolerantia opus illis erat· Quapropter ad hanc tolerantiam præcipue hic ipſos uoluit præparare, quæ utiq; in primis eis erat neceſſaria, nihil propterea adimens, ordinatæ à Deo poteſtati, aut ijs, quos ex ſuo grege ad id delectos, illa contingeret fungi, quo minus iudicare ſecundum leges Dei, gubernando externe commiſſum populum poſſent·

Propriæ iniuriæ uīdictam ꝓhibuit·

Proinde uerba Chriſti hæc: At ego dico uobis ne reſiſtatis malo, ſed quiſquis, &c· ſic accipio· Ex uerbis legis per δευτερώτας deprauatis, uulgo iam creditur licere, acceptæ iniuriæ, petere ultionem, quod, qui læſi ſunt, priuatis lex planè ꝓhibet, licet ſumendā magiſtratui iniūgat, At ego dico uobis, uoluntatē patris aliud poſcere, nēpe ut

quiſq;

quiſq; ſibi irrogato malo non reſiſtat, neq́; malum malo compenſare cogitet, ſed abſit adeo ab omni uindictæ deſyderio, atq; eo, ut acceptam iniuriam cupiat retaliare, ut malit nouam accipere, ac in maxillam dexteram percuſſus, & ſiniſtram obuertere, pertrahentiq́; in ius, ut iniuria tunicam auferat, cedere & pallium, ac cum eo qui ad unum miliare adegerit, ire duo, potius quam referire ferientem, iuditijue peruerſitate, & abuſu iuris diuexanti, atq; ſpolianti, uicem rependere, aut quauis alia iniuria afficienti, paria referre · Quin eo animo oportet uos eſſe præditos, ut nemini malũ pro malo reddatis, nolitis uos metipſos ulciſci, nunquam à malo uincamini, ſed uincatis potius bono malũ, benefaciendo ijs, qui uobis male faciũt· Verba Chriſti explicantur·

Summa itaq́; eorum quæ hic Chriſtus præcepit, eſt, ut ſimus omnis iniuriæ non tolerantes tantum, ſed parati etiam eam beneficijs compenſare, ne dum alieni ab eo, ut illam cuperemus retaliare, eoq́; quod Dominus iuſſit alteram maxillam obuertere, pallium dimittere, duo millia ire, hyperbolæ ſunt, quibus huiuſmodi ſcilicet tolerantiam commendauit, qua ab ultione petenda adeo abhorreat animus, ut plura etiã ferre nõ grauetur : Iſthuc uel exemplũ Chriſti, apud põtificem in faciem percuſſi probat· Quem ſane infanda blaſphemia ſit dicere, non abſolutiſſime præſtitiſſe, quæcunq; præcepit· Iam non ſolum accepta alapa, alteram maxillam motu corporis non obuertit, ſed potius iniuſte cædente, uerbis corripuit, uerũ id ea animi tolerantia, qua utiq; multo alteram ab illo alapam Hyperboræ ſunt· Exemplũ Chriſti·

pam accipere maluiſſet, quã acceptam retaliare · Quem animum abũde etiam declarauit, cum æquanimiter adeo extremos cruciatus pertulit, & cum omnium innocentiſſimus, maledictis inceſſeretur, maledicta nequaquam regeſſit, cumq́; malis afficeretur nihil fuit minatus, ſed tradidit uindictam ei qui iudicat iuſte 1· Pet·2· Neq; aliter & Paulus ſeſe habuit, percuſſus in os apud Ananiam pontificem, percuſſurus eſt te inquiebat Deus, paries de albate · At uero tum optime illi uolebat, neq; ullo ſe facto optabat ulciſci· Atq; idipſum erat, quod præſenti ſermone Chriſtus uoluit·

Vt ergo nequaquam hic præceptum eſt, externo geſtu, alapam danti in dexteram maxillam, alteram obuertere, ita neq́; exigitur, ut auferenti tunicam, pallium quoque obijciamus, aut continuo duo milliaria eamus cũ eo, qui adegerit ad unum, ſed ſatis erit, ut hæc facere animo uere parati ſimus, multo potius, quàm quicquam ultionis ob acceptam iniuriam meditari, aut quicquam beneuolentiæ atq; beneficentiæ, erga iniuria afficientes remittere · Sic ſane de Chriſtiana tolerantia, & Apoſtoli, Paulus & Petrus ſcribunt, neq; dubitabit quiſquam non conſummatam eam eſſe, qui uim Chriſtianiſmi non ignorat, ſcripturæq́; ſenſu nõ fuerit prorſus deſtitutus· Si memores eſſemus, Chriſtum uulgo loquutum, eoq́; uulgari item ſermone, qui tropis maxime redundat, præcipue metaphoris & hyperbolis, & ſimul probe teneremus, quis ſcopus doctrinæ Chriſti eſſet, nimirum ut penitus

Animi hic tolerãtia, nihil externi præcipitur·

nitus

penitus nos exuti, & Deo per ipſum conſecrati, omnem uitam in demerendis proximis, quamlibet ingratis & malis bona noſtra compenſantibus, inſumeremus, æqui boniq́; quæcunq; uel ipſi regerant, uel alij inferant, facientes, certi omnia in bonũ nobis ab optimo patre immitti, nihil pœnitus in his ſcrupi, nihil obſcuritatis offenderet. Quod quæſo ad pietatem momentum habeat, alteram maxillã externo geſtu obuertere, atq; ita ad cedendum proximum irritare? Quid gloriam Dei promoueres, ſi duo miliaria, cum adigente ad unum ires, ſi exigenti aureum dares duos, ac ita de reliquis? Certe quæ proximo te facere Deus præcipit, ea utilitate quoq; proximi, et ſua gloria oportet metiaris.

Pluribus & hæc tractaui, quàm certe res ipſa, per ſe ſatis aperta, poſcere uidetur, præſertim cum ab omnibus quoq; ſanctis patribus, non ſint aliter intellecta, optarim tamen, ut uel ſic ſimpliciores quoſdã, ſatis contra inſidias Anabaptiſtarum muniero. Nam ex hoc loco colligunt, Chriſtianum non poſſe magiſtratu fungi, eo quod Chriſtiano non liceat reſiſtere malo, id quod proprium magiſtratus officium eſt, ac ita rurſus peccatum faciunt, quod tam multis Deus ante præcepit, malos ſcilicet & nocentes è R. publica tollere & filium aduerſarium patri reddunt, qui ut rem malam prohibeat, quod pater tanquam ſalutarẽ inſtituit. Quibus cũ reſpõdetur, hoc Chriſtum, ne reſiſtatis malo, ſic intelligi uelle, ne quis malo ſibi illato reſiſtat, hoc eſt, ne quis ſe ipſum ulciſcatur, reſiſtere uerum

Error anabaptiſtarũ ex hoc loco.

rum malo proximo illato, debeat magiſtratus, qui in hoc conſtitutus eſt, ut tueatur bonos, & puniat malos, eripi= atq; inopes, ab ijs qui illos opprimunt, atq; ob hoc omni= um bonorum ciuium eſſe, magiſtratui parere, ferendo ar ma faciendoq́; quæcunq; alia ad id neceſſaria fuerint, ri= dent nos miſeri, pro riſu hoc profecto deflendi, præceptũ eſſe inquiunt, ut diligamus proximum perinde ut nos i= pſos, uos autem iſto pacto requiritis, ut quis proximum pluſquam ſeipſum diligat, quippe pro quo debeat arma ferre, maloq́; eius reſiſtere, quod pro ſe ipſo facere ei ne= quaquam permittitur. Sed neſciunt ſtulti, quæ loquãtur, aut de quibus aſſeuerant. Quod enim Dominus dixit, proximum diligendum, ſicut quiſq; ſeipſum diligit, uo= luit ut quo amore nos ipſos natura proſequimur, eo iam proximum complectamur, nos metipſos abnegantes, & ipſius erga nos charitati committentes, iam ut nulla in re quæ noſtra ſunt quæramus, ſed tantum quæ aliorum, cha ritas enim non quærit quæ ſua ſunt. Igitur pro proximo ſolicitudinem nos gerere, & iniuriam eius propulſare ad decet, cum noſtri curam Domino debemus remittere, & ipſi omnem uindictam contradere. Recte igitur magi= ſtratus commendatos ulciſcetur, & ſuorũ iniuriam pro= pulſabit, qui ſuam ſi Chriſtianus eſt, DEO uindican dam committet.

Cauillum Anabaptiſtarum.

Pro proximo arma ferenda.

Tum obijciunt, etiam proximum eſſe, qui alterum læ= ſerit, & R. pub. turbat, cum itaq; & ipſe diligi debeat, non licere eum punire aut dare neci. Quaſi uero non ſe= cundum

cundum Deum *debeant diligi & haberi omnia, cumq; malum ciuem punire aut occidere ipſe iubeat, nulla ſit omnino cuiuſcunq; creaturæ ratio habenda, quando etiam parentes, atq; propriam animam, propter ipſum odio habere oporteat*. Certe Schaul, *quod cõtra præceptum* Domini Agag *regi* Amalek *pepercerat, & non omnia hoſtium perdiderat, fuit à* Domino *regno deiectus*. Non *minus peccaſſent filij* Leui, *ſi* Moſche *non obtemperaßent, quando ex* Domini *mandato iubebat illos accinctos gladijs, tranſire & reuerti à porta caſtrorum, uſq; ad portam, & unumquemq; occidere fratrem ſuum, amicum et proximum* 2. Moſche 32. Quid? 5. Moſche 21. *mandatur parentibus, rebellem filium ſuum tradere in mortem*. Neq; *tamen uiolabatur ob iſta, ius aut præceptum charitatis*. Non *eſt ſiquidem dilectio proximi, quæ contra uerbum* Dei *exhibetur, neq; neglectus dilectionis, ſi cum proximo iuxta uerbum* Dei *egeris*. Proinde *haudquaquam audiendi ſunt, iſti præpoſtere miſericordes, qui præſenti Chriſti præcepto contendunt, omni ſcelerum uindicta, uſuq; gladij Chriſtianis interdictum*. Nam *ut ſupra oſtendimus, hic tantum propriæ iniuriæ uindicta, non alienæ prohibita eſt*. Deinde *non potuit Chriſtus prohibere, quod tam multis pater præcepit, id eſt, ſumere de manifeſte ſceleratis pœnas*. Vt *enim lege ceremoniarum, aliorumq; externorum rituum reddidit ſolutos, nihil tamen eorum prohibuit, ut ſi quis propter proximi cõmodum quippiam illorum obſeruaret, ob id peccaret*.

Alterum *cauillum anabaptiſtarum*.

Proximus *ſecundum* Deum *diligendus*.

Præte-

Præterea iſtiuſmodi externæ ceremoniarum obſeruatio nes, non habent cum fide & dilectione connexionem neceſſariam, ut certe punitio malorum ac nocentum ciuiū.

Quæ enim dilectio ad proximos, ſi quis facultatem habeat, imò iniunctum à Deo munus tuendi bonos à malis, ac liberandi, & permittat innocentes & bonos libidini malorum? Si ergo proximos uere diligimus, debemus dare operam, & ut beneficiamus illis, & ut liceat eis beneficijs Dei, ac noſtris frui, id ſine legibus & cohertione malorum, quæ nimirum eſt, impiorum peruerſitas, & multitudo eſt, fieri non poteſt, propterea omniū Chriſtianorum erit, pro uiribus incumbere, ut ſuas leges & magiſtratus, R. publica habeat, atq; ut illis in omnibus pareatur. Cumq; melior inſtitutio R. pub. ea quam Dominus dedit per Moſche, à nemine adinueniri poſſit, & illa puniri & tolli ſontes præcipiat, ueræ ac germanæ charitatis opus erit, ſecundum illas Dei leges, in ſceleratos animaduertere.

Punire malos opus charitatis.

Sed oritur hic quæſtio de bello, an liceat Chriſtianis belligerari. De Chriſtianis inter ſe certum eſt, ut ſumma uiget dilectio, ita nihil loci relinqui bello. Non affligent inquit Dominus per Ieſa. & non uaſtabunt in uniuerſo monte ſancti mei, quia impleta eſt terra ſcientia Domini. Ieſa. 11. Quin etiam ſi qua R. publica in manibus Chriſtianorum, aut ſi princeps quiſpiam Chriſtianus fuerit, indubie quantum in eis erit, habebunt etiam pacem cum

An Chriſtianis belligerandum.

extraneis

extraneis à fide, atq; omnib. hominibus . Rom. 12. *Eoq; ſi qui huiuſmodi ſunt, ab impijs impetantur, atque id pro re quam cum* Domino *cedere illis poterunt, ut forte propter prouentus aliquos, uectigal, aut aliam externã commoditatem, indubie declarabunt ſe cæleſtium bonorum participes, qui ita præſentia neglìgant, ut poßint pallium cum tunica cedere, ac duo ire milliaria cum eo qui adegerit ad unum.*

Pro operibus Chriſtiani nequaquam bella gerent.

At ſi deijcere illos magiſtratu & in totum dominari ipſorum plebi, impij tentauerint, quandoquidem certi ſunt, diuinitus ſe ſuper populum Dei *conſtitutos paſtores, & ſuæ fidei illum commiſſum, nequaquam ſane niſi diuino oraculo, ut per* Ieremiam Iud*æi iubebantur ſubijcere ſe* Regi Babyloniorum*, eius admonerentur cedere illis ſuſtinebunt.* Præ*ſertim ſi hoſtes illi, uerum* Dei *cultũ extinguere conentur, quales hodie ſunt, qui* Antichriſti *regnum, ubi* C H R I S T I *regnum parum emerſit ui reſtituere annituntur.*

Magiſtratum Chriſtiani impijs hoſtibus non cedunt.

Propterea *ſi ab huiuſmodi* Antichriſti *propugnatoribus, pio alicui* Principi*, uel* R. *publicæ propter pietatis qualemcunq; reſtitutionẽ bellum indiceretur, non dubitarim equidem iſtis ea conſulere, quæ feciſſe legimus, pientißimũ regem* Chizkiah. Contra *quem ubi copioſo exercitu aduentaſſet* Sancherib *rex* Aſſyriorũ*, et terram* Iehudah *deuaſtaret, excidiũq; urbi quoq;* Ieruſalẽ *minaretur.* Ante *oĩa ille* Deũ*, à quo rex factus erat inuocabat,*

mox

mox pacem, immenſa argenti & auri ſumma, nempe ter centenis talentis argenti, & triginta auri, redimere anni ſus eſt, ut non tantum quicquid æris in templo atq; theſauris regijs erat, exhauriret, uerum etiam laminas, quibus ipſe fores templi exornauerat, conflare cogeretur. V*bi id non ſucceſſerat, & omnino occupare ſanctã urbem Aſſyrij pararent, inuito cum ſuis conſilio, quicquid fontium & riuorum, in agro, atq; uicina regione erat tegebat, ne haberet hoſtis copiam aquæ, murum urbis inſtaurabat, ueterem & nouum circunducebat, turres extruebat.* M*illo muniebat, iacula atq; clipeos parabat, duces ſuper populum conſtituebat.* T*um conuocatis ad ſe ciuibus, corda eorum ad ſperandum auxilium* Domini *oratione mire pia atq; forti erigebat, declarans hoſtes niti brachio carneo, ſe uero* Domino Deo *ſuo.* A*d hunc modum diſpoſitis rebus, ſuoq; munere diligenter obito, nihil reliquum habuit, quàm ſupplicibus precibus, opem* Domini *implorare, quas etiam* Dominus *ſuſcepit, atq; liberationem urbis, & per* Ieſaia *prophetam fuit pollicitus, & mox quoque mirifice præſtitit, ut per angelum ſuum una nocte, centena octoginta quinq; milia in exercitu hoſtili perderet, atq; ita hoſtem compulit propere ad ſuos fugere, ubi paulo poſt à proprijs filijs necatus pœnas dedit ſuarum blaſphemiarum atq; arrogantiæ, hæc.* 1 Reg. 19. & 2. *Chronicorum* 32. *legimus.*

Exemplũ Chizkiah

H*uiuſmodi ergo conſilium, pio principi atq;* R. *publicæ darem, ut in primis ſe* Domino *committerent, mox quacunq;*

quacunq; ratione, potius quàm armis ſuis parare pacem darent operam, modo nihil cederent, quod intereſſet gloriæ Dei. Tum ſi ita non ſuccederet, neq; poſſent pacem ab hoſtibus impetrare, magno animo uterentur ad tutandum ſibi diuinitus commiſſos, quibuſcunq; uti, illis Dominus dediſſet, munitionibus, artibus, armis, uiris, uiribus, ſpe omni tamen in Deum collocata, ab ipſoq; uno auxilium & liberationem expectantes, eaq́; cauſſa irremiſſis precibus ipſius bonitatem pulſantes, parati ſimul animam & omnia pro gloria ipſius ponere. Quibus ita agentibus, hoc eſt, munus obeuntibus pij magiſtratus, ciuium planè officium erit, ut uniuerſi operam ſuam illis, imò tutandæ R. Publicæ, atq; adeo gloriæ Dei, pro uirili collocare, ac ſimul omnia periclitari, quandoquidem R. publica uelut corpus eſt, cuius caput exiſtit princeps, uel magiſtratus, ciues omnes membra inuicem habentur.

Imminente bello, quid officium pij magiſtratus.

Porrò ratio huius mei conſilij eſt. Idem noſter Deus eſt, qui Iudæorum fuit, idem eſt, fœdus ac teſtamentum, quod cum illis atq; nobiſcum percuſſit, niſi quòd illis & ceremonias ritusq́; externos uarios adiunxit, quare & uetus fœdus, uel teſtamentum uocatur, nobis non item, ſed uoluit ab elementis mundi nos eſſe liberos. Vti igitur gratũ Deo feciſſet, quicunq; princeps atq; magiſtratus, ad prædictum modum, exemplum cum Chizkiah, tum Dauidis, atq; aliorum regum qui Deo fuere probati, fuiſſet imitatus, ita nequit quiſquam ei, & hodie, ſi ſic illud æmuletur, diſplicere. Demonſtratum enim eſt, illud ne reſiſtatis

Ratio q̃ bello reſiſtere impijs liceat.

ſiſtatis malo, priuatis dictum, & ut quiſq; ſuo malo, quod ſibi irrogatum fuerit, non reſiſtat intelligendum. Ad hæc CHRISTVM *nequaquam uoluiſſe aut potuiſſe damnare, quæ ad conſeruandum ſtatum* R. *publicæ* DEVS *præceperat.*

Quo animo impij hoſtis bellum, pius princeps & populus excipiet.

Proinde cogitabit princeps ac magiſtratus timens Deum, ſi eo loci res eius ueniant. Domine uoluiſti me eſſe *populi iſtius paſtorem, ac ita gubernare ut tu rex eius agnoſcereris, aduenit impius iſte, cupiens omnia in diuerſum rapere, ſi qua re alia, quam armis declinare furorem eius poſſem, nihil non facerem ac paterer, citra tamen gloriæ tuæ iacturam, iam hanc in primis petit, neq; poſſumus ab illo pacem, niſi te negato impetrare, fidi ergo paſtoris officio fungar, animam meam pro populo iſto tuo ponam, et tua ope fretus omnia quæ dediſti, tuo auſpitio experiar citius, quàm tuam impiæ illius tyrannidi hæreditatem ceſſurus. Tu modo adſis nobis, & doce manus noſtras ad pugnam & digitos noſtros ad bellum. Tu es rex meus Deus, manda ſalutem Iaacob. In te inimicos noſtros percutiemus, & in nomine tuo conculcabimus inſurgentes in nos. Populus uero ſic cogitabit. Iuſsiſti nos Deus magiſtratui parere, utique ad pacem atque tranquillitatem publicam ſeruandam & tuendam, imperantur modo arma nobis non pro uxoribus, liberis, atque fratribus tantum, ſed pro tuis quoque ſanctis legibus, adeſto nobis, in nomine tuo, quæ abs te accepimus, animam & omnia impendemus. Sic animatos & comparatos, quis dubitet,*

dubitet, ut ſanctiſſime, ita & feliciſſime pugnam cum hoſtibus commiſſuros?

Quæ noſtri principes bella gerunt, pro nulla alia re, quam ut latiſſime quiſque imperet, & harpijs ſuis ampliorem prædam paret, non eſt mirum, ſi nihil huiuſmodi reſipiant, ſintq́; pluſquam ethnica, cum ipſos uideamus, à uerbo & timore Dei tam alienos. Noſtrorũ principũ bella plus quam ethnica.

Altera quæſtio, quæ ex hoc loco naſcitur, eſt. Num liceat Chriſtiano iure agere, ſane cum Chriſtianus charitate uiuat, quæ non quærit ſua, ſuiipſius cauſſa, pro nulla re cum quoquam, uel apud iudices, uel aliâs contendet. Deum ſuum unum iudicem habet, illi committit omnia, ac tanquam ab ipſo diſpenſata, æquo animo excipit, quæcunque per homines ei iure uel iniuria contigerint. Ideo ei qui uoluerit ipſum in ius trahere, ac tunicam eius, aut rem aliam quamlibet tollere, permittit illi & pallium, ac aliud quiduis, potius quàm uindiciarum litem inſtituat, aut quouis modo repugnet. Et hanc quidem tum noſtri, tum noſtrarum rerum omnium abnegationem, ac iniuriæ cuiuſuis tolerantiam, docet hic Chriſtus, eſſe officij & iuſtitiæ ſuorum. An liceat Chriſtiano iure agere. In ſua cauſſa nemo Chriſtianus litigabit.

Porrò cum infideli deterior exiſtit, fidemq́; ut Paulus pronũciat, abnegauit, qui curam ſuorum, præſertim domeſticorum negligit 1. Timoth. 5. hæc autem cura exigat, proſpicere illis, dareq́; operam, ut cõmode uiuãt, tum iudiciaria poteſtas, peculiari Dei præcepto conſtitu

ta ſit,ut cum aliâs,tum 5. Moſche 17. legimus,neq; poſſit peccatum eſſe,uti illa abſq; prauo affectu, & ſecundum dilectionem proximorum ſibi commiſſorum, auſim affirmare eum,qui pro ſuis,contra iniuria illos opprimentes, iudices inuocarit,aut certe ſe illis ſummo iure,id eſt,iuris captionibus, planeq́; technis iniquis ſuos diuexantibus, patronũ in iure obiecerit,præſertim apud iudices, quib. nouit,curæ eſſe iniuria oppreſſos, atq; inopes uindicare, nõ tantum nõ peccare in præſentẽ Chriſti doctrinam,ſed facere,quod omnino charitas poſtulat, & eius ita intereſt,ut ſi negligeret ,reus neglectæ charitatis haberetur. Ait enĩ Dominus ei qui te uelit in ius trahere, et tuam tunicam tollere,eſſe permittendum & pallium,item tuum,nõ iubet autem res proximi iniqua illas lite petenti cedere. Tum uti ſancta Dei conſtitutione,ſi præterea nihil praui affectus admiſceatur,quis peccati damnauerit? Profecto eadem opera & diuinam legem blaſphemaret. Verum longe abeſſe oportet,ut dixi, omnem prauum affectum, ſtudiumq́; uel ſua quærendi, uel ſeſe ulciſcendi. Denique ſpectandum,coram quibus iudicibus,res agatur, ne damnum & iniuriam tuis conduplices. Etenim ut uulgo hodie iuditia ſunt, & magis iuris quàm iuſtitiæ conſultis omnia exiſtunt obnoxia, perpaucis ſane bonis iudiciaria poteſtas uſui eſſe poteſt,quare iuxta rariſſime à bonis inuocabitur,quippe qui eam, non niſi in commodum proximorum,iniuriam patientium inuocare ſolent.

Pro proximo Chriſtianus litigabit.

Atqui

Atqui ut boni ſuorum cauſſam iuſtam, uindicare iuditio, ſi liceat non negligent, ita multo magis R. *publicæ, maxime autem* Dei, *iniuriam quantum in ipſis fuerit curabant per magiſtratus & cohercendam, & ulciſcendam.* Iuxta *præceptum* Domini 5. Moſche 17. & 21. *Si enim iuſtũ eſt, iniuſtos &* R. *pub. perturbantes puniri, quod ſcilicet tam anxie* Dominus *mandauit, iniuſtũ ſane fuerit, iuditium hoc* Domini *nõ pro uiribus promouere.*

Chriſtianis accuſator eſſe, peccantiũ in R. P. *et Dei gloriam, non grauabitur.*

Poſtremo *ſi qui in re quapiam quid iuris eſſet, ut crebro fit, ignorarent, eſſetq; uterq; paratus alteri cedere, neuter uero cedi ſibi ſuſtineret, quia iniuſtus eſſe nollet. Si illi conſtituti iuditij, ſententiam audire & ſequi uellẽt, nihil ſane peccarent, quandoquidem nihil prauo habendi ſtudio, contra dilectionem committerent.* Nam & Paulus, *etiam de ijs quæ ad uictum pertinent, iuditia* Chriſtianis *modo per fratres exerceantur permittit.* Etenim *uel contemptos in* Eccleſia, *mundi ſapientibus uult præferri, in hoc ut inter fratres iudicent.* Addit *tamen omnino delictum eſſe, quod inter ſe iuditia haberent, uerum ideo quod iniuriæ nã tantum intolerantes eſſent, uerum etiam authores.* In *quo ſatis indicauit quæ iuditia damnaret, nimirum quibus ſeſe uolebant ulciſci, quæq; non ex ignorantia, ſed contemptu iuris apud illos oriebantur.*

Chriſtiani etiam in propria cauſſa iudicium adibunt.

Vt *tandem uero finiam,* Chriſtus *hic docet quemlibet iniuriæ ſibi irrogatæ debere eſſe tolerantem, et ultionẽ ne optare quidem, nedum uel manu propria, uel iuditio de aduerſario illam ſumere, à proximis autem,* R. *publica,*

& Deo, depellere omnem pro uiribus iniuriam, tam armis, quàm iudicio, ordine tamen quem Deus in ſua lege cōſtituit, obſeruato, offitium demum eſt, uere pij ac Chriſtiani hominis. Ad hæc tractanda expatiari, operæprecium putaui, propter parum exercitatos fratres quoſdam, ne ab Anabaptiſtis circumueniātur, ut peccatum exiſtimēt, quod officium eſt, charitatis, neq; perſuaderi ſibi ſinant quicquam eorum, quæ pater præcepit, filiū prohibuiſſe.

Petenti abs te dato, & cupientem mutuum accipere &c.

Non tantum malum non ulciſcendum, ſed etiam bono uincendum, docet. In Luca additur. Et ab eo qui aufert tua, ne repoſcas. Quibus utiq; Chriſtus oſtendit, ſuorum eſſe, ut uno uerbo dicam, ſe ipſos & ſua, ita habere proximis addicta, ut ſiue ſit gratis ſiue mutuum dandum, ſiue ultro egenus proximus illis aliquid ſubducat, uel palam etiam auferat, non ſolum non grauentur, ſed gaudeant etiam per ſua neceſſitatē proximi leuari. Vnde in Luca ſubijcitur, & prout uultis ut faciant uobis homines, uos quoque facite illis ſimiliter. Iam qui eget, quid aliud æque, atq; ut egeſtati ſuæ, ſiue donando quib. illi opus eſt, ſiue certe credendo mutuum, aut deniq; ſi ipſum contingat quippiam auferre, id à ſe non repoſcendo, ſuccurratur exoptat? Debet ergo talem ſe quiſq; egentibus alijs

exhibere,

exhibere, quales alios ſi ipſe egeret, ſibi eſſe optaret.

Quod illud, & ab eo qui aufert tua &c. intelligam de ablatione rerum, quam extorquet quodamodo egeſtas, non imperat auaritia impudens, cauſſa eſt, quod de eiuſmodi ablatione, quæ ui aut malo dolo fit, proxime præmiſſa loquantur. Ab eo qui aufert tibi tunicam, etiam pallium noli prohibere. Et qui te adegerit &c. Ad hæc, quod ſubijcitur prout uultis, ut uobis faciant homines, idem uidetur probare. Nemo enim bonus, optaret à ſe nõ repoſci, qđ ui aut fraude ꝓximo abſtuliſſet, ut ſane hoc modo auferre quicquam nollet. At certe ſi preſſus egeſtate, rem aliquam proximi uſurpaſſet, id profecto condonari ſibi non iniuria peteret. Eadem uero quæ hic paucis Chriſtus monuit, pluribus in 5. Moſche 15. fuere ante præcepta. Quorum ſumma hæc eſt. Non deerunt pauperes in terra, idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo pauperi & miſero, in terra tua. Vbi id animo ſederit, pro portione paupertatis fratrem iuuabimus, ſiue prorſus donando, ſiue dando mutuum, ſiue etiam illis noſtra uſurpantibus permittendo. Omnino enim non debet inter nos, ut ibidem præcipitur agere egenus aut mendicus, eo quod large adeo nobis Dominus benedicat, ut abunde omnibus ſatis eſſet, ſi pauperum inopiam, diuitum non fraudaret malignitas. Sed quæ tandem iniquitas, filios inter ſe fraudare ijs, quæ immeritis benignissimus pater tam larga copia ſuppeditat, & recondere alios multa, quibus uti nequeant, alios uitæ neceſſarijs

De ablatione hic, q̃ extorquet egeſtas.

egere? Væ prauitati hominum pluſquam ferinæ.

Porrò quod in Luca legimus, omni autem petenti abs te, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, cuilibet, ut unumquemq; egẽtem tibi Dominus, citra tuum tibi delectum obtulerit, ſicut modo de proximo dicemus. Ne tantum ijs, qui rependere queant, dare uelimus, uti de mutuo quoq; dixit, ne ſolis ijs, qui ſoluendo ſunt, mutuum demus, quod & peccatores faciunt. Cæterum non uoluit Dominus, ut cuilibet quauis ratione petenti à nobis demus. Alioqui petaces ſcurræ, & alia nullius frugi mendicabula, cuiuſmodi uel cucullati mendicantes ſunt, omnia auferrent. Neque certe Paulus 2. Corin. 8. ſcripſiſſet. Non enim ut alijs relaxatio ſit, uobis autem anguſtia, ſed ut ex æquabilitate in præſenti tempore, ueſtra copia, illorum ſuccurrat inopiæ &c. Fidos ſiquidem diſpenſatores, non diſſipatores rerum, quas dederit, uult ſuos Chriſtus eſſe, qui in omnes quidem, pro ſua portione benefici ſint, præcipue autem in domeſticos fidei, & ne domeſticorum carnis quoque cura poſthabeatur. Vnde probe animaduertendum eſt, quod in Luca mox ſubiectum legitur, prout uultis ut uobis faciant homines, & uos facite illis ſimiliter. Hæc unica erit regula, omnis donationis, mutui, et ceſſionis. Neque enim niſi inſanus Anabaptiſta peccatum faciet, ſi ab eo, qui mea nulla neceſſitate abſtuliſſet, amice repeterẽ, aut etiam negarẽ decoctori mutuũ, nõ egẽti, niſi forte ut luderet. Abſit oculus doloſus, & adſit animus,

paratus

paratus facere alijs, ut optarit fieri ſibi, oretq́; Dominum ut ſe ducat, ne qua in re, pro ſua cupiditate feratur, is facile dabit gratis, mutuo, & cedet, quæcunq; Domino danda & cedenda, fuerint uiſa, riteq́; ad præſentem Chriſti ſe monitionem comparabit.

Atqui cum de mutuo hic Chriſtus monuerit, non erit intempeſtiuum, de uſura paucula annotare, nam ex uerbis, quæ apud Lucam leguntur, & mox ſuo ſcil. loco tractabimus, mutuum date nihil inde ſperantes, quidam præpoſtere religioſi, multos innocentes contriſtarunt, quos Deus contriſtatos noluit, & iniquorum cupiditati uiciſſim patrocinati ſunt, adſerentes ſcil. quamlibet uſurā aut fœnus, hoc eſt, quicquid omnino commodi ob mutuo datam pecuniam, creditor recipiat, hic à Chriſto damnari, eo quod dicat: Nihil inde ſperātes, atq; eo tandem inſaniæ prolapſi ſunt, ut æque peccare dixerint & ſcripſerint, qui quamlibet uſuram, ſiue impoſitam prædijs, aut domibus, ſiue minus, perſoluerent. Cum aperte Chriſtus etiam iniuria à nobis poſtulata dare præcipiat, et cum iuſſit dare mutuum, nihil inde ſperantes, de ſorte, non uſura, ſit locutus, hoc eſt, uoluerit ut non ſolum ijs, quos ſperaremus creditam pecuniā reſtituturos, more peccatorum mutuū daremus, ſed ſatis haberemus, quod proximus mutuo egeret, dareq́; illi eſſemus parati, etiam citra ſpem, creditum recipiendi ipſum, nō ſolū eius uſuram. Id clare euincit, quod præmiſſum illic legimus. Et ſi mutuum dederitis his à quibus ſperatis uos recepturos, quæ gratia uobis? Nam &

Male quidam de uſura.

peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria. Quæ in his obſecro mentio fœnoris?

Mißis itaq; tam his ſeditioſis nugatoribus, quàm ſuperioris ſæculi Matæologis atq; iuris Papiſtici conſultis, quod res eſt paucis dicam: Vſura ſiue fœnus, hoc eſt, quicquid commodi, ex data mutuo pecunia, uel re alia, ad creditorem à debitore ſuprà ſortem redit, per ſe nulla lege prohibetur, ut per ſe non ſemper cum iniquitate coniungitur. Iniquitatem autem Vſura coniunctam habet, quando contra id (pro ut uultis ut uobis faciant homines) exigitur, quo cùm ſi non pugnet, neque peccatum eſt. Vnde in lege 2 Moſche 22. 3, cap. 25. 5. cap. 23. ea nominatim uſura prohibetur, quæ fraudi proximo eſt, ipſumq; prægrauat. Nam ita dilectio exigit, ut gratis des ei, qui eo habet opus, ſi poſſit eſſe ſoluendo des mutuum, accepturus quidem ſi creditum reſtituat, ſin, boni id conſulturus. Neque enim certa reſtitutionis ſpe mutuandum eſt, magiſque ſpectandum quo frater egeat, quàm quid poſſit reddere.

Quatenus licita uſura.

Porrò ſi frater non ita egeat, quin poſſit & creditũ, & crediti fœnus aliquod, cum ſuo commodo reddere, quis quæſo prohibebit illum gratum eſſe benefactori, aut hunc oblatam citra fratris incommodum, gratiam recipere? Denique ut recipere eam licebit, ita & ſtipulari non erit iniquum, modo nullam proximo fraudem meditetur, neque uſuram inique exigat, imò ne recipiat quidem, ſi iacturam faciat dando debitor, hoc tantum acci

tum accipiat & exigat, quod bona fide, & cum æquitate, uellet à ſe accipi uel exigi· Chriſtianus ſi fueris, & hinc proximi amans, docebit facile qui te agit Domini ſpiritus, modum in his, dilectionis haud excedere·

Iuſtinianus Imperator, ut ſibi uiſus eſt, Chriſtianus, legem ſanciuit, quæ legitur in Codice, titulo de Vſuris, ut illuſtres quocunque contractu, non ſupra tertiam partem centeſimæ uſuræ, qui licite negociantur, beßem centeſimæ, in traiectitijs contractibus, centeſimam, cæteri autem homines dimidiam tantũmodo centeſimæ poßent ſtipulari· Centeſima autem uſura, apud ueteres permiſſa erat, cũ pro centũ drachmis, quolibet menſe una recipiebatur: ita cẽteno menſe, uſura ſortẽ exæquabat, quare & centeſima dicta fuit, quanquã & ideo hoc nominis acceperit, quòd pro cẽtũ numis unus in ſingulos mẽſes pẽderetur· Atq; ita permiſit Iuſtinianus ut pro centũ numis quotannis tres duntaxat uſuræ nomine penderẽtur, creditoribus illuſtribus, negotiationem gerentibus, octo, ijs autem, qui fœnus ſtipulantur, ſi traijcens pro mercibus nauis ſalua, ſaluis mercibus redeat, integra centeſima, hoc eſt, 12· in ſingulos nimirum menſes, ſinguli, reliquis autem creditoribus, ſeni·

Lex Iuſtiniani de Vſuris·

Hæc ciuilis lex, ſi ea debitor non grauetur, ſeruari & à Chriſtianis poterit· Non enim accipere uſuram ut dictum, ſed cum damno fratris accipere, dilectioni pugnat· Si tua igitur pecunia frater lucretur aliquid, partémque tibi lucri decidat, D O M I N I benedictionem

Circa fidẽ ꝓximi, uti hac lege licebit·

dictionem percipis, non alienam. Neque enim à quantitate eius, quod accipis, ſed ab incommodo proximi debitoris, uſura æſtimanda eſt.

His nullus uolo auaritiæ patrocinari, neq; probare, qui ex ſola infidelitate annuos puentus coemunt, & omne incommodum ac damnum, rei impignoratæ, apud uenditorem prouentuũ, relinquunt. Iterum dico, ijs contractus iuſtus erit, qui non pugnarit cũ hac lege, pro ut uultis ut uobis homines faciant, &c. & qui nulla diuinæ promiſsionis diffidentia condicitur. Chriſtiani itaq; prædicatoris, & ueri Euangeliſtæ fuerit, cum Paulo nihil ſcire aut prædicare, quàm unum IESVM Chriſtum & hunc crucifixum, quo recepto, non poterit abeſſe charitas, ea tũ nequibit qſquã perperam, aut dolo, cũ quoquam agere. Idem tum monebit, cum eodem Paulo, imò Chriſto ipſo, ut bonis operibus ſedulo incumbant, qui Chriſtum recepiſſe uideri uolunt, neque quiſquam opprimat ac fraudet fratrem in negotio. Reliqua neceſſe eſt, iuditio dilectionis, diſpenſanda & exequenda relinquat, apud Chriſtianos quidem, apud alios magiſtratui & legibus. Nam ferendo, certas, de tam incertis contractibus negotiorum, quæ inter homines geruntur, leges, nihil aliud efficient, quàm quòd multarum conſcientias fruſtra excarnificabũt, multorũ uiciſsim æque fruſtra conſolabũtur, quãdoquidem nulla ſecura eſse poteſt, niſi quæ neſcia ſit fraudis, & conſcia ueræ erga fratres dilectionis. Iudicent

Chriſtiani

& iudicent ſecundum ſcripturas, diſpercam, ſi non ita habere rem ſint agnituri.

Audiſtis quòd dictum ſit: Diliges proximum tuum, & odio habebis &c.

Caput legis eſt, mandatum de diligendo proximum, quod ut ſuo loco reſtitueret Chriſtus, & priores præceptorum explicationes dedit, & modo ipſum fontem demum repurgat, quem peſtilentiſſimo rationis commento, uelut terra Phariſæi obruerant, uerbo Dei, *iubentis diligere proximum perinde atq; ſeipſum, adijcientes de ſuo, inimicum habendum odio, quod ſcriptura nuſquam meminit.* Hoſtes *quidem* Dei, *gentes idololatras, ſuo habere loco, iuxta uerbum* Domini *habere debebant, uti per* Moſ. *illis præceptum, cum aliâs, tum 5.* Moſche *7.20.23.24.25. & paßim in lege, legimus, partim debebãt illos occidere, partim ſub tributi tenere ſubiectione, partim benigne habere, ut diuerſa erant illarũ gentiũ merita, nuſquam aũt odire eas, iuſſi fuere, ne dum ita in genere, odio habere inimicum, cum tales & ex fratribus, cottidie haberent.*

Odire inimicũ nuſq̃ Iudæis ꝑmiſſum.

Cæterum hoc præceptum, his ipſis uerbis legitur expreßũ, 3. Moſche *29.* Ebra. *ſic habet,* ואהבת לרעך כמוך, *id eſt, & diliges proximum, uel ſodalem tuum, ſicut te. Significat autem* רעה *qui proximus recte uertitur, uel ſodalis, imò quomodolibet coniunctũ, ita ut & de inanimatis, inter ſe iunctis uel aliquem ordinem habentibus, dicatur, uti 1.* Moſche *15. ſcribitur Abram partitus triennem*

triennem uaccam, capram et arietem, unam medietatem dediſſe è regione proximæ ſuæ, id eſt, alterius medietatis alteram partem, alterius רעה, id eſt proximũ uocans. Sic Moſche 11. pro eo, quod nos recte legimus, dixit alius alij, uel ut noſtra uerſio habet: dixit alter ad proximum ſuum. Græca enim habent, καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ, id eſt, & dicebat homo ei qui ſibi prope erat, hoc eſt, proximo ſuo. Eb. habent ויאמרו איש אל רעהו, id eſt, & dixerunt, quilibet ad proximum ſuum. Et hæc quidem locutio, ubiq; in diuinis literis occurit, רעה igitur Ebræ. πλήσιος Græce et Latine proximus, ſignificat proprie eum, qui tibi qualibet ratione coniunctus fuerit, ſiue cognationis ſiue aliâs arctioris amicitiæ, uti Ionadab ille, qui Amenoni filio Dauid conſilium dabat de corrumpenda Tamar, ſorore Abſthalō, dicitur fuiſſe רעה, id eſt, amicus uel propinquus Amenonis, fuerat enī filius fratris Dauid 2. Schmu. 13. Ita Chuſai dicitur fuiſſe רעה id eſt, amicus Dauid. Siue ſodalitatis tantũ, ita trigeſimo, ſodales dati Schimſthoni, מרעיו, dicebantur, id eſt, proximi eius. Iudic. 14. Siue uicinitatis duntaxat: ita iubebantur Ebræi egreſſuri ex Aegypto, quilibet à proximo ſuo, et quælibet à proxima ſua, petere uaſa argentea, aurea & ueſtem, 2. Moſ. tertio, ubi idē uocabuli רעה legitur. In ſumma, cũ quo quicquam tibi negotij fuerit, qui quauis tibi ratione adiunctus fuerit, cum ſcriptura uocat רעך, proximum tuum. Ita qui inciderat in latrones, ubi conſpectus fuit, à ſacerdote

Quid ſignificet proximus

à Sacerdote atque Leuita, iam factus æque fuerat ipſis proximus, atque Samaritano, illac iter facienti, licet ne quaquam talem ipſum, ut Samaritanus agnouerint, Lucæ decimo.

Quodq́; mireris, & in quo uideri poſſis ſingulari curæ Domino fuiſſe, ut hæc ſumma legis: diliges proximum tuum ſicut te, quàm puriſſime ad quaſlibet gentes perueniret, ſignificanter adeo, Græce, Latine, Gallice, & Germanice, hæc uox רעה reddita eſt, ut non potuerit ſignificantius, Græcis enim pro ea dicitur, ὁ πλησίον id eſt, is qui prope ſit, hoc eſt, ad manum, qui ad te aliquo modo ꝑtinuerit. Sic enim legunt, etiam Euangeliſtæ & Paulus, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν, id eſt, ut adnumerem uerba: diliges eum qui prope tibi, ſicut teipſum, hoc eſt, qui quomodolibet tibi adfuerit, tuáue opera indiguerit, ita Latini hūc proximū uocant, nimirum eadem ratione, ſignificantes, eum qui utcunq; nobis fuerit adiunctus, in quem quouis pacto inciderimus, cum quo aliquid nobis commune extiterit. Neq; aliter, Galli Prochain, et Germani, den nechſten appellāt, eo planè intellectu quē ꝓuerbio dicūt, der nechſt, der liebſt. Nō enim noſtrum eſt facere eorum quos diligere debemus delectū, omnes, quantum in nobis eſt, perinde charos habere addecet, at quia dilectio noſtra non poteſt niſi ad quoſdam exeri: quis enim benefaceret ijs, quos non norit natos, procul à ſe habitātes, aut etiam apud quos habitarit, ſingulis: ideo iuſſit Deus diligere proximum, id eſt,

quemcunq;

Deus proximos facit uarijs rationibus

quęcunq; quauis ratione deus tibi adiũxerit, et ut ei benefacias quodamodo obtulerit. Iã adiũgit uinculo cognationis & ſanguinis quoſdã, ij domeſtici uocantur: alios uinculo ciuilitatis, alios ſodalitatis, alios uicinitatis, alios officij, non nullos tantum fortuiti congreſſus, deniq; & pleroſq; neceßitatis, ut quorum tibi potißimum neceſſitatem ſubleuandam offert, quemadmodum Samaritano uulnerati illius, & Lazari, diuiti Epuloni fuit oblata. Vt igitur quẽq; domeſticum, ciuem, uicinum, collegam, ſodalem, comitem, aut tantum fortuito incidentem, nactus Chriſtianus fuerit: ita dilectionis offitia illi, tum pro ſua portione, et ꝑ illius neceſſitate, impigre exhibebit, agnoſcens ſuũ ut filij dei, eſſe, nihil niſi benefacere, et benefacere ijs, quos deus obiecerit, non quos ipſe ſibi delegerit, quare pro ratione qua quemq; illi dominus obtulerit et, proximũ fecerit: ita ei declarabit ſe amicum & benefactorem, ſiue is uicißim amicus ſit, ſiue inimicus: Quales quales enim proximi erga nos ſeſe habuerint, dei non noſtra refert. Vnde etiam eos qui ex profeſſo hoſtes nobis ſunt, ſcriptura tamen ꝓximos paßim uocat.

Pharisæi priſci & recentes.

Hæc fuſius ideo diſſerui, quod ut per phariſæos priſcos ita & per noſtros, uocabulum proximi per ſe ſignificationis patentiſſimæ, mire obſcuratum fuit, atque ita præceptum dilectionis, à quo omnia reliqua pendent, eneruatum. Certe priſci eo quod adiecerunt (et odio habebis inimicum tuũ) uerbũ domini, quo diligere ꝓximũ præcepit, deſtruxerunt, ſiquidem ut dictum eſt, etiam inimicus pro-

cus proximus eſt, imò eo ipſo, quòd inimicus eſt, proxi=mus eſſe conuincitur, quippe qui notus tibi exiſtat, & tecum commune aliquid habeat, cuius ſcil. cauſſa inimicatur. Ita noſtri, angelos, diuos, ac manes, qui adhuc igni purgatorio torrentur, proximos noſtros fecerunt, ut ad demerendos illos, & hos iuuandos, corporalibus tamen donis & obſequijs, quib. poſtea ipſi, ac ſcorta & ſpurij ipſorum fruerentur, nos prouocarent, præteritis ueris, & ad manum proximis, qui ſcil. officijs noſtris & poterant & debuerant frui. Nos ergo miſſis nugamentis hominum, ſcripturam ſequemur, proximum intelligentes quemlibet, quo cum negotij aliquid, nobis Dominus iniecerit, aut quauis ratione adduxerit, cognitumq; fecerit, eumq; ſerio amabimus, opereq; amorem eius pro uirili noſtra declarabimus, ita ad legem domini, ſynceriter, nullo humanæ commentationis fuco admiſſo, nos comparaturi, nihil morantes, qualeſcunq; ſe illi, quos Deus nobis proximos ita fecerit, habeant. Imò ſi inimici fuerint, & nos oderint tanto propenſius beneficijs ipſos afficiemus, ſi forte malum ipſorum, bono uincere, atq; ita incomparabili illos malo, ſcil. odio noſtri, poſſimus liberare. Vt enim qui germane amici ſunt, laborantibus amicis maiore ſedulitate, quàm bene habentibus inſeruiunt: ita ſtudioſius multo, beneficentiæ officijs nobis curãdi ſunt, qui odio aliquo aduerſus nos, ipſis planè exitiali malo laborant, quàm qui recte erga nos animati exiſtunt.

pximi uocabulũ inuerterunt

Vera dilectio, erga inimicos officioſior eſt.

Nequaquam igitur graue erit, ſi filij Dei, atq; ideo to

ti ad beneficentiam propenſi ſumus, odientibus nos modis omnibus exhibere beneficos, bene precari deuouentibus nos, dumq; aliud non licet, ſaltem pro ipſis, cum pro uiribus nos calumniantur & inſectantur, hoc eſt, impotẽtius furunt, orare, ut Dominus *mentem illis donet aliam & ſanam· Quid enim aliud faceres, amico ex phreneſeos morbo te mirum in modum execranti, peßimeq; tibi conuitianti, ac quoad poßet, te conanti prorſus extinguere?* Atqui *nulla odio fratris nocentior, eoq́; maiore nobis cura et ſolicitudine curanda phreneſis ac peſtis poterit excogitari·*

Odio fratris nihil peſtilẽtius, igitur beneficijs ei potiſſ·medendum·

In *tenebris enim agit lætiferis, qui illo tenetur, ac à* Deo *exiſtit longe alieniſſimus,* 1·Ioan·2·& 3·*Iam diligere uere inimicos oportet, non fucate, ut* Theologi *ſuperioris ſæculi docuerunt, ſatis eſſe, inimicis optare cælum, & in extrema neceſſitate, cum ſcil· animam agerent, ſuccurrere, quare abſolutiſſimæ amicitiæ numeros erga illos implere neceße fuerit· Sanè proximi ſunt, quare perinde atq; nos ipſos diligemus eos, ſiquidẽ fuerimus, quod audimus* Chriſtiani, *quibus nimirum hæc ſolis præcepta ſunt, ut filijs dei perfectis·* Vnde Chriſtus *apud* Lucam, *amorem inimicorum precepturus præmiſit: Sed uobis dico qui auditis·* Nouis *nanq; auribus opus eſt, ut iſta integræ dilectionis doctrina percipiatur, quibus qui carent, iſta ſi audiant etiam, nequeunt tamen intelligere·*

Vt ſitis filij patris ueſtri qui eſt in cælis.

Vehementißima *ad ſolidam hanc & infinitam beneficentiam exhortatio·* Quid *enim poſſit optari diuinius ac beatius,*

beatius,atq; eſſe filium,cæleſtis & æterni patris? Iam id ultro nobis,ſiquidem credimus,ille dedit,quidnam igitur queat eſſe difficile aut moleſtum, quo tam incomparabiliter,benigno patri gratificemur? Id uero uel ſola hæc proximi dilectio eſt,quæ omnibus,etiam hoſtibus beneficiat. Hæc una eſt, qua germanos dei filios nos cõprobabimus, ſola hac cæleſtem patrem referemus. Quod itaq; odium, quæ tanta poſſit excogitari iniuria,quæ nos,ſi iſta credimus,queat remorari,quo minus demerendo inimicos,patri deo gratificemur,adoptionem iſtam cæleſtem referamus,hoc eſt, diuinitatem quandam præſtemus? Etenim Deus ſui ſimilis perſeuerat,ſemper & erga quoſlibet beneficus,præſertim in corporalibus iſtis,ſolem ſuum exoriri ſinit ſuper malos & bonos, & pluuiam mittit ſuper iuſtos & iniuſtos,id eſt,quæ ad uitam præſentem pertinent,promiſcue omnibus impartit, et hactenus benignus eſt,ut Lucas habet,erga ingratos quoq;, ac malos. Sic & nos,ſi adoptionem filiorum uere conſecuti ſumus,noſtri ſimiles,utcunq; mutentur alij, perſeuerabimus, hoc eſt, erga quoſlibet benigni,ut nemo ſit,cui nobiſcũ aliquid rei fuerit,qui non benignitatem noſtram ſentiat,ſique ſpiritalia beneficia,ut doctrinã, monitionesq; ſalutis reſpuat, corporalia ſaltẽ,quibuſq; uita præſẽs fouetur à nobis imitantibus benignitatem patris noſtri pcipiant. Alioqui ſi dilexerimus eos duntaxat qui nos diligunt, & fratres ſolum fuerimus complexi, beneſecerimus ijs tantum, qui beneficiũt nobis,neq; mutuũ dederimus,niſi quos ſcimus

Corporalia præſtãda officia, ijs qui reſpuũt ſpiritalia.

ſoluendo eſſe & creditum reddituros, quid quæſo adhuc eximium, id eſt, dignum noſtra uocatione fecimus, qualis nobis gratia eſt, quid tandem id beneficij uidetur, quãdoquidem meritorium, & non gratuitũ exiſtit, quid præterea mercedis expectabimus, ſiquidem ab hominibus, paria recipimus?

Tam abeſt ut manca iſta & maligne circunſcripta benignitate, patrem noſtrum cæleſtem, digne adhuc retulerimus, noſtræq; uocationi & nomini reſponderimus, ut infames publicanos atq; qui publicitus peccatores habentur, nondum bonitate uicerimus. Nam diligunt et ipſi, ſe diligentes, complectuntur quos inter ſuos agnoſcunt, beneficiunt ſibi beneficis, dant mutuũ, quos ſperant futuros ſoluendo. At tanto oportebat noſtram benignitatem, iſtorum benignitate præcellentiorem eſſe, quanto nos illos, qui caro adhuc ſunt et filij diaboli præſtamus, facti filij et hæredes Dei. Proinde ait, eritis igitur perfecti, quemadmodum pater ueſter, qui in cælis eſt, perfectus eſt, quod apud Luc. ſic legitur: Eſtote ergo miſericordes ſicut pater ueſter miſericors eſt. Etenim de dilectionis perfectione pertingẽtis ad quoſlibet, hic Chriſtus locutus fuit, quã ſcil. æmulandam propoſuerat, ne ſcil. ſua mutila et imperfecta, filiorum huius ſæculi benignitate, qui benigni tantum ſunt, in eos à quibus uicem rependi ſibi ſperant, contenti eſſent. In alijs enim qui mortales nos, dei perfectionem præſtaremus?

Quod uero in Luca legimus γίνεσθε οἰκτίρμονες,

eſto

eſtote miſericordes, et hic ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι· Eritis igitur uos perfecti: exiſtimo perīde eſſe, atq; ſi ſacra lingua dixiſſet, תהיון חסדים או חננים, id eſt, eritis benigni, uel beneuoli, quanquam magis crediderim hic expreſſum חסידים, quod ſignificat ad cumulate beneficiendum eſſe propenſos, ſingulariq; ſtudio ad copioſe demerendū· Nam qui raro ac egregio beneficio ſe affectum à domino uel homine uoluit ſignificare, cū memorat ſcriptura dicere ſolitū, עשה עמדי חסד, id eſt, ut noſtra quidem uerſio reddere ſolet, fecit mecū miſericordiam, quod tamen perinde eſt, atq; affecit me ſingulari beneficio, magnifice ſuam erga me beneuolentiam declarauit, iuuit egregie·

Quid חסידים id eſt, benefici, perfecti uel miſericordes

Vnde חסיד non probe ſanctus redditur paſſim in pſalmis· Vt pſal· 4· mirabilem fecit Dominus ſanctum ſuum· Quoniā defecit ſanctus, 12· Cū ſancto ſāctus eris, 18· His locis & multis alijs legitur, חסיד, et erat uertendum, benignus, aut beneficus uel certe bonus, uti ſunt omnes filij Dei, referentes ſcil· patrem ſuum beneficum in omnes, etiam ingratos & iniuſtos· Qui iam huiuſmodi ſunt, eos ſanè mirabiliter ducit, cū demereri ſtudent quoſlibet, habentur ipſi uiciſſim odio ab omnibus hominibus, multaq; mala pro beneficijs ſuis recipiūt, ſed educit illos Dominus ex malis tandem uniuerſis, ac mirabiliter glorioſos reddit, Horum parciſſimus in terra prouentus eſt, ideo queritur pſal· 12· defeciſſe huiuſmodi benignos homines et fidos, quos pſal· uocat, אמונים numero īminutos· Quadrat

חסיד non recte ſāctus uertitur·

deníque & quod habet pſalmus 18: Cum benigno, beni gne facies, uel cum bono bonus eris, quia miſericordiam conſequuntur miſericordes.

Ergo perfectos dilectione atq; miſericordes, quales hic Chriſtus ſuos eſſe requirit, aliâs in ſcriptura ferè חסידים *dicuntur, quos latine recte bonos & benignos, ut dixi uocaueris, Germanice uero, frumme leut, die der andern frummẽ gern ſchaffen, qui in hoc potiſſimum, ut quàm plurimos demereantur, imò omnibus frugi ſint, incumbunt. Tales itaque bonos, benignos, ac frugi quibuſlibet, CHRISTVS ſuos eſſe non requirit tantum, ſed & donat, ita reſtituens in eis, collapſam diuinitatis imaginem, attamen ut hanc ſtudioſe repræſentent, ut continuo uult per miniſtros ſuos exhortari, ita ipſe quoque in præſenti diſcipulos hortatus fuit, ſanè argumentis efficaciſſ. hoc benignitatis ſtudium, urgens dictis, nimirum à perſona quam cæleſtis pater ex ineffabili bonitate ſua nobis impoſuit, ut filij ipſius eſſemus, eoq; non tantum peccatoribus & publicanis, ſed quibuſque optimis etiam atque laudatiſſimis hominibus, bonitate præſtaremus. Cui iam non liberet huic perſonæ inſeruire? Inſeruiet autem quiſquis abſolutam illam cæleſtis patris in omnes ac effuſam bonitatem, diligendo, & demerendo quoſlibet, ſtuduerit imitari & referre.*

חסיד bonus, Ger. frumm.

CAPVT SEXTVM.

Attendite ne eleemoſynam ueſtram faciatis &c.

Superiore

*SVperiori capite uindicauit Chriſtus le=
gem, falſis Phariſæorum commentis, hoc
adſerit, quæ præcipua habebantur reli=
gionis opera, eleemoſynam ſcil· precati= Quæ hoc
ones, & ieiunium à phariſæorum ambitione atq; ſuper= capite do=
cilio· Tum quo ad uere bona opera, nempe charitatis red centur·
dat propenſiores, multis hortatur, ut uitæ curam omnem
deo iam patri noſtro, committamus· Eleemoſynæ primus Quid elee
locus datus eſt· Ea iuxta uocabuli rationē eſt, beneficētia moſyna·
quæ miſeris potiſſ· exhibetur· Nam à uerbo ἐλεεῖν, quod
miſereri ſignificat, deducitur· De hac nihil præter præ=
miſſa modo præcipit, ut quæ ex dilectione ꝓximi quā ubi
q; inculcat, ultrò promanet· Vt autem ſtudio tantum le=
uandi miſeros, & gratificandi deo illam præſtemus ad=
modum diligenter monet, antitheſim faciens inter Pha=
riſæos et ſuos, quādoquidem prædixerat oportere ſuorū
iuſtitiā, ea qua ſibi placebāt Phariſæi abundantiorē eſſe·*

*Porrò ſumma eorū quæ monet, hæc eſt: Eleemoſynam
facere uos addecet cumulatiſſime, quandoquidem ueſtrū
eſt deū patrem, bonitate & beneficētia, ad hoſtes uſq; per
tingēte referre· Videte modo ne coram hominib· quo ſpe
ctemini illam præſtetis, id eſt, nihil aliud beneficiēdo in=
opib· ſpectate, quàm ut fratres quidē iuuetis, patri autē ue
ſtro cæleſti uos approbetis, q largiſſime omnia rependet, ꝓbe
uidens etiam dū mortales latetis quæ fratrib· beneficia īpē
deritis, et rependet cum ingēti ueſtra gloria coram ſan=
ctis uniuerſis, quando à me audietis: Venite benedicti*

patris mei, &c· de quo infrà, 25· Alioqui, ſi conſpicui ho minibus eſſe quæſieritis, id ut facile conſequemini, ita mercedem ueſtram laudati ab illis, quo nihil inanius reſe retis, deinde nihilo meliores eritis Phariſæis, quibus quid poßit eſſe uanius? Omnia enim opa ſua faciunt, uti homini bus ſpectabiles ſint, ideo daturi eleemoſynã tubis etiã cani ante ſe faciũt, quo à multis cõſpiciantur, qua ſtulta ſua ãbi tione efficiũt, ut nulla eis apud deũ maneat gratia reliqua·

Tropis hic ſermo, nempe uulgaris, plenus eſt· Præſta re eleemoſynam in occulto, ut ſiniſtra neſciat quid dextra faciat, hyperbole cum metaphora eſt, nihil aliud ſignifi= cans, quã nolle ob beneficentiã hominib· eſſe admirationi·

Mercedis nomine intelligendum eſt, quod opus ſequi= tur, non quod opere exiſtit promeritum, de quo ſuprà nõ nihil monuimus, ſuper illud: Gaudete & exultate, quia merces ueſtra magna eſt in cælis·

De delectu pauperum, aliâs diſputatur, de qua re extat egregius ſermo Ioan· Occolam· Satis habeo, monuiße præ ſtandam Eleemoſynam proximo, id eſt, ei quem dominus tibi obtulerit, beneficio tuo fouendũ· De quo paulo ſuprà plura, ubi quis cuiq; proximus ſit expoſui· Certe eorum quos uel cognatione carnis, uel ſocietate fidei, nobis Domi nus coniunxit, prima habenda ratio eſt, ut ex Paulo Gal· ult· & 1· Timoth· 5· docemur, & ſpectandum, ut aliâs, ita & præſtando eleemoſynam, ut quàm maxime fratri bus proſimus, idq; ad gloriam Dei, qd' qui ſpectarit, cum facile docebit ſpiritus, quibus maxime commodũ ſit, elee= moſynam præſtare·

Et cum

Et cum oraueris, non eris quemadmodum hypocritæ &c.

Oratio alterum eſt, quo maxime occupantur, qui ſunt obſtricti religione. Et hanc ſtrenue ſimulabant Phariſæi, ut ex ijs quæ Chriſtus infrà 23. ipſis opprobrat ſatis liquet. Monet autem ſuos ut precando, à duobus uitijs uelint alieni eſſe, uno hypocritarum Phariſæorum, altero ethnicorum. A priore ſcilicet humanæ laudis captatione, dehortatur eiſdem argumentis, quibus contra eleemoſynæ oſtentationem uſus eſt, nimirum his: Deus pater ueſter eſt, ergo ipſi ſoli approbare uos debetis, eoq́; orare ut ipſe uos uideat, nō homines. Deinde cæleſtis pater eſt, ergo par eſt, & uos filij eius cæleſtis ſitis, quibus omnis terrena commendatio ſordeat, nedum uideatur ambienda. Tum, ut filij Dei eſtis, ita decet longiſsime præſtetis Phariſæis hypocritis, illis igitur annitentibus ſe approbare hominibus, uobis debet curæ eſſe, ut probemini Deo. Poſtremo ſi hominum applauſum uenamini, non poteſt agnoſcere uos ſibi inſeruire pater, atq; ita nulla uobis ab ipſo expectanda gratia erit, receptoq́; hominum applauſu, iam omnem pietatis ueſtræ mercedem recepiſtis, qua quid uilius quídue inanius? Ab altero in orando uitio, quo ethnici laborant, ſcilicet futili uerborum colluuie, auocat duobus argumentis: Vno quòd ita uerba in precatione prodigere ethnicorum error eſt, exiſtimantium ob multiloquiū ſe exaudiri, qđ utiq; eſt, indigne de Deo ſentire, quaſi noſtro ſcilicet multiloquio delectetur, à quo æque

Duo ab oratione uitia ſubmonet.

 ſtulto

ſtulto ac impio errore, decet certe alienos eſſe filios Dei. Altero, erga Deum non eſſe opus uerbis, ut qui antequã precemur, nouerit quæ nobis ſint neceſſaria. Vtroq; hoc uitio religioſuli, Papiſticæ Eccleſiæ miſere laborant, & uerborũ inexhauſta farragine precantur, et ut hominibus ſuam deuotionem, quam uocãt, cum approbent, tum chare uendant, uel maxime conſpici laborant, bis cæci & miſeri. Niſi enim confiderent, gratum deo facturũ ſe, atq; cum humana laude, etiam uentris emolumenta inde ſentirent, multis uerbis perſtrepentes, ut μισθόπονοι & delicatuli ſunt, pauciſſimis ſanè precarentur.

In cõclaui. Cæterum quod iubet introire in conclaue, & occluſo oſtio orare patrem, tropus eſt, & ſignificatur, ut ſuprà, nihil aliud, quàm fugiendam modis omnibus oſtentationem, quam ſi ex animo auerſatus fueris, & orando uni patri cæleſti uenditare te ſtudueris, recte in occluſo conclaui oraſti, ſi etiam in maxima hominum frequentia oraueris. Neq; enim nouus mos eſt in conuentu Eccleſiæ precari, ut tam exempla ueterum Dauidis, Schlomoh & aliorum, quã Pauli inſtitutio, quam 1. Corin. 14. et 1. Timoth. 2. probat. Neq; uetus tantum mos hic eſt, ſed etiam Chriſtianis dignus. Vt enim in ſuis conuentibus, beneficia Dei potiſſimum commemorantur, ita par eſt, ut omnium animi ad agendas ipſi gratias, atq; orandum ſpiritum pro ip ſius arbitrio uiuendi, accendantur.

Quid oratio. Veruntamen cum oratio ſit ſeriũ et ardens animi cũ Deo colloquium, quo tam pro receptis beneficijs, ipſi

gratias agimus, quàm porrò beneficentiam eius oramus, uel maxime ſeceſſum amat· Ita Chriſtum ſubinde ſeceſſiſſe, Euangeliſtæ commemorant, & Petrus Ioppen oraturus, in ſuperiorē partem ædium aſcendebat· Act·10· Certe ut ingens Dei contemptus eſt, uerba ad ipſum ſine mente fundere, hoc eſt, nequaquam orare, ſed orationem cū irriſione Dei ſimulare, utq; etiam citra uerba, uagis cogitationibus rapi, ubi institueris colloqui cum Deo, merum coram ipſo ludibrium ſit, ita profecto danda opera eſt, ut quàm maxime uacua humanis rebus mens exiſtat, ubi ſuſcepta eſt precatio· Nihil enim debet nobis æque uerendum eſſe, atq; conditor noſter Deus, nihil æque ardere nos par eſt, ac indulgentiſſimū hunc patrem noſtrum, nihil tam optabile nobis haberi conuenit, quàm quæ oranda nobis ab illo exiſtunt, bonus nimirum & rectus ſpiritus, deniq; non eſt quod ita animum noſtrum, ut eius in nos bonitatis memoria iure rapere debeat, ideo ſi ilico ad alia, animus dilabi poterit, argumentum ſanè eſt, animi parum adhuc Deum cognoſcentis, eoq; fide nimium infirma præditi· Proinde cum fidem & cognitionem Dei plus nimio obfuſcet terrenarum rerum cogitatio, & illa rebus obuerſantibus carnalibus nequeat non obrepere, præſtat ſanè cum libet orare, ab omnibus, non hominibus tātum, uerum etiam, quoad fieri poſſit, rebus uniuerſis ſecedere· Quare & Dominus noſter, eiusq; exemplo ſancti, nocturnum potiſſimum tempus, ad precandum ſibi delegerunt· Nam in conuentu Eccleſiæ uicem

Quantū piaculum ſine mente orare·

Seceſſus neceſſarius ad precandum·

ſeceſſus

ſeceſſus obtinet, quantum ad auocandam ab humanis negotijs mentem attinet, uerbi Dei deprædicatio, & pariter orantium exemplum. Primum igitur ad digne precandum neceſſarium fuerit, mentem ab omni alia cogitatione auocaſſe, quòd ſit cum Deo, non niſi & præſentiß. & ardentiſsimo animo colloquendum, niſi malis irridendo Deum, ipſius iram, quàm orando gratiam eius referre.

Proximum, diligentiſſime beneficia ipſius, quæ cum uniuerſo hominum generi, tum peculiariter nobis contulit, atq; cottidie confert expendiße, quo acccenſus ſcilicet animus noſter, totum ſe in gratiarum actionem laudemq; optimi patris effundat, tum plena fidutia pro ſe & alijs oret, quibuſcunq; uiderit ad id, ut nomen Domini in nobis ſanctificetur opus eße. Ita uidemus plurimos pſalmos compoſitos, & ſubiecta quoq; à Domino precandi formula, cum petitionibus præmittit, pater noſter qui es in cælis, paucis quidem uerbis, ampliſsimam tamen diuinæ erga nos dignationis commemorationem continet, qua ſcilicet miſeros nos, æternus & cæleſtis pater in filios, et hæredes cæleſtis uitæ adoptauit, in quo profecto, ut nihil diuinius, nihil beatius exiſtit, ita uniuerſa DEI beneficia abunde comprehenſa ſunt.

Memoria bonitatis Dei.

Accenſo ita animo, memoria bonitatis patris & gratiarum actio, & petitiones ultro ſequuntur, ſed ut illam non niſi cor ipſum deguſtata Dei bonitate recte dictauerit, ita iſtas nihil commode ſuggerere, quàm probe cognita neceſſitas poterit. Sic quidem ordinatæ erunt, ſicut formula

mula Christi præſcribit, ut quæ ad gloriam Dei faciunt, in primis precemur, quæ contrà in primis item deprecemur, & ſecundo demum loco, quæ ad uitam præſentem pertinent, attamen quæ potiſſimum in ijs, quæ cottidie nobis accidunt, ac pro quibus benignitas patris pulſanda eſt, urgenda ſint, & quando plus incumbendum ſit gratiarum actioni, quando petitionibus; non docebit niſi animus ipſe, actus diuino ſpiritu· Si maior fuerit ſenſus beneficiorum, multus erit in gratiarum actione, cuiuſmodi pleroſq; pſalmos cõpoſitos uideas, ut 9· 10·18· ac alios plurimos· Si uero præſentius preſſerit neceſſitas, multus erit in quærendo & petẽdo, ut pſal· 3· 5· 6· 7· cum minime paucis alijs indicant· Sed quid de his uerba prodigo? res ſpiritalior eſt precatio uera, quàm ut poſſit carnalibus uerbis deliniari, nedum exprimi·

Ipſe animus dictator orationis·

Verum ne hoc prætereã, uerbis in oratione locus nullus eſt, niſi forte ardentior animi affectus in illa inſciens quodammodo erumpat, ut fit multis ſanè, dũ uehementibus animus cogitationibus agitatur, ut etiam nemine præſente eadem ore loquantur, quæ cogitant· Ita niſi è corde ebulliant, præ nimio ſcilicet affectus ardore, nihil loci in precatione habebunt· Eſt enim oratio colloquium cum Deo, qui nullum gratius, quàm cordis ſermonẽ audit, uerbis nõ habet opus· Verborum tamẽ uſus eſt, ubi publice precatur, imò precantibus præitur, ut enim & alios animi cogitatus atq; affectus, hominibus ꝑ uerba ſignificamus, ita etiam orationis· Sed tum aliorum cauſſa uerba

Quatenus ad orationem uerba·

In publico precantes uerba adhibent·

adhi-

adhibentur, quibuſcum aliter non poßumus agere, non noſtri & Dei. Deniq; legere, aut canere etiam apud ſe ſo lum Chriſtianus cum fructu, cum pſalmos, tum alias ſan= ctorum preces poterit, non tam autem ut eadem legendo uel canendo oret, quam ut ſe affectuum, quibus ſancti ar= ſerunt, admoneat, atq; inde & ſibi ob teporem ſuum di= ſpliceat, & ſimul non nihil ad precandum accendatur.

Cur in Eccleſia pſalmi & publicæ preces.

In hunc certe finem, pſalmi & aliæ publicæ preces, in Eccleſijs habentur, quo populus moueatur, ut ſancti Deo fuerint confiſi, ut opem Dei cum fidutia orauerint & exorauerint, utq́; totos in gratiarum actionem & lau dem Dei ſeſe effuderint, atq; ita exemplo ipſorum ad ſi= milia accendatur. Deinde & quæ aliæ precationes pu= blicæ recitãtur, atq; à preſbytero, pro Eccleſiæ neceßita te formantur, eadem cauſſa, nimirum ad excitandos po= puli animos, ut ſuam neceſſitatem agnoſcant, atq; Deum ut illam releuet, penes ſe orent, inſtitutæ ſunt. Ex his iam utcunq; liquere poteſt, quæ ſit ueræ precationis natura, quibus rebus paretur, & quatenus ad eam uerba pertine re poſſunt. Deniq; ut nihil minus quàm precationes ad Deum ſint, quæ eo nomine, magno ſanè à Papiſticæ Eccle ſiæ religioſulis ſine ſpiritu & mente, plurima uerba mur murantibus & boantibus diu iam diuenditæ ſunt.

Neq; obſcurum hinc eſt, intolerabilem eße inſaniam, tempus certum, modumq́; & locum orandi ſingulis præ ſcribere, imò præcipere, ut omittere aliquid noxa habea tur lætalis. Quæſo cui mortalium in manu erit, alij gau=

dendi,

dendi,uel triſtandi, uel alijs affectibus ardendi, tempus, locum,ac modum neceſſarium ſtatuere, cum ne in ipſius quidem hominis manu ſit,affici pro arbitrio? Iam *ſine ardentiſſimo animi deſiderio, ſineq́; flagrantiſſimo,ſpei et gratiarum actionis erga* Deum *affectu,quid aliud, quàm infanda* Dei *irriſio eſt, præſumpta oratio?* Quid *enim aliud eſt orare ſine deſiderio & gratias agere ſine ſenſu beneficij,quàm gaudere ſine gaudio, dolere ſine dolore?* Quis *iam & ipſa ſpiritalium rerũ immittet deſideria, quis deſideriorum ſtatuet modum, niſi ſpiritus?* Huius *igitur ſolius erit ad orãdum mouere,orationisq́; modum ſtatuere,quod quicunq; mortalium conatus fuerit, hypocritas inuiſos* Deo *reddet, precatores* Deo *gratos non reddet* · Proinde *nos ad orandum neminem aliter poterimus prouocare, quàm ſi illi quàm diligentiſſ· & luculentiſſime,& ſuam neceſſitatem atq; miſeriam, &* Dei *omnibus petentibus expoſitam bonitatem ob oculos poſuerimus, ſi tamẽ adfuerit numen* CHRISTI, *atq; ut ijs quæ ei prædicauimus,fidem habeat,effecerit,ſicut ſentiet iam,quàm miſer ſit, & quàm maxima neceſſitate preſſus, ita nequibit non ardentiſſime opem implorare, & quidem* Dei, *quem credit benigne adeo miſeros audire,utq́; multum ſuam miſeriam agnouerit,ita multus quoq; erit in precando·*

Quomodo prouocanda oratio·

Ita Paulus *& ſancti alij, quod ſuam & aliorum neceßitates,inopiamq́; gloriæ in ſe* Dei *in ipſis,& alijs ſemper ante oculos haberent, plurimi in orationibus fuere,*

& ille

& ille ſuos ubiq; hortatur, ut precationibus inſtent, nimirum optans, ut in ſe ſæpius deſcenderent, ſuos et aliorum morbos agnoſcerent, Dei ineffabilem bonitatem probe penſitarent, atq; ita deſiderio uitæ nouæ, ac ſecundũ Deum inſtitutæ, magis ac magis flagrarent, hoc eſt, continuo plus hominem exuerent, & Deum induerent. Hoc ſibi iſta uolunt, precationi inſtate, uigilantes in ea cum gratiarum actione. Rom. 12. & Colloß. 4. Indeſinenter orate 1. Theßal. 3. Item 4. Philip. De nulla re ſoliciti ſitis, ſed in omni precatione & obſecratione, cum gratiarum actione, petitiones ueſtræ innoteſcant apud Deum.

[C]ur cre[b]ro oran[d]um.

Neq; uero iſtis ad ſolum perpetuum illud gloriæ Dei deſiderium, quod iuge apud Chriſtianos eſſe debet, hortatur, quod inconſulti quidam ſcripturæ Euangeliſtæ orationem eße & dici Chriſtianam docuerunt, imò monet, ut creberrime, & quoties omnino licere poßit, à turbis & negotijs hominum ſecedamus, ſtatis precationibus incumbentes, quales ipſe continuo habebat, in quibus Eccleſiarum et fratrum, quarũ idẽtidem in Epiſtolis ſuis meminit, mentionem habebat, atq; ipſorum neceßitatem commendabat. Propter has utiq; tanto attẽtiores habendas, & à congreſſu connubiali, & delitijs ciborum ſubinde abſtinendum, hoc eſt, ieiunandum erit, cuius meminit Paulus 1. Corin. 7. & infrà 17. dicit CHRISTVS, genus quoddam Dæmoniorum, non eijci niſi ieiunio & oratione, hoc eſt, intentißima oratione, ad quam quis ieiunando, atq; ab omnibus negotijs carnis ſe ſubducendo

Statæ preces orationes dicuntur.

Ieiunandum ad precem.

pararit,

parârit, ut dignè cum uno Deo poſſit animo occupari · ita legimus Paulum & Barnabam cum ieiunijs precatos, & ita fratres Domino commendaſſe, Acto· 14 · Quid? Vbicunq; ſcriptura orationis meminit, non aliter de ea loquitur, quàm ut eſt ſtatus ſeceſſus mente ad Deum, et nunquam uocat hoc nomine, ſolum illud gloriæ D E I deſiderium, quod iugiter in animo ſedere, ac primas in omnibus actibus noſtris tenere debet · Id potius amor dei, timor Dei, quærere Dominum, quærere regnum eius, & id genus nominibus in ſcripturis appellatur · Oratio enim plus eſt, ſerium ſcilicet, ut diximus, cum deo colloquium, &c.

Quod ut rarum hodie apud eos qui Chriſti uideri uolunt, habetur, imò à multis quid ſit, ita cum Deo colloqui, & ſuam apud ipſum neceſſitatem deponere, ignoretur, certum argumentum eſt, peccati ſui iſtos, & ſimul bonitatis Dei, tenuem adhuc cognitionem eſſe conſecutos, præſertim cum uideant tantum diuini nominis ubiq; contemptum, ac Euangelij perſecutionem, tantaq́; paſſim ſcelera regnare, et Euangeliciſſimos quoq; plurima infirmitate circundari · Neq; obſcurum præſagium hic ſtupor eſt, magnæ ultionis Dei imminentis, quòd mala noſtra ipſi adeo non ſentimus, gratiamq́; iudicis irati, orare & enixiſsime quidem ceſſamus ·

Torpor orādi malū præſagiū.

Poſtremo ne cui nomina obſcuritatem pariant · Paulus 4 · Philipp · loquens de precatione, hæc ponit: προσευχὴν, δέησιν, εὐχαριστίαν, αἰτήματα, 1 · Timot · 2 · addit, ἔντευξιν, id eſt, precationem, obſecrationem, gratiarum

De nominibus orationis

tiarũ actionem, petitiones, et interpellationem, inter quæ diſcrimen aliud nõ uideo, quàm ꝗ obſecratio uehementiorem precationem ſignificat, et petitiones ſunt illa quæ potiſſimũ à Deo oramus, interpellatio uero, cũ pro alijs oramus, ita ut quodãmodo aliorũ neceſſitatem, noſtram facimus, neq; aliter ꝑ ea ſubleuãda oramus, quã ſi nos ipſi ea præmeremur. Vnde et ea uoce Paulus uſus eſt, cum hortatur orare ꝑ alijs hominib. et magiſtratib. Gratiarũ actio nota eſt, quæ quo fidentius et ardentius oretur, nunquam abeſſe à precatione debet, Ebraice oratio ſubinde appellatur תפלה, id eſt, Thephilah, quod nomen iuxta originem ſuã, quaſi iudicij uel condẽnationis deprecationem uidetur ſignificare, ſicut תחנה, id eſt, Techinnah, gratiæ precationẽ, quorũ alterũ uel utrunq; ſemper oratio agit, utrunq; aũt nomẽ ꝓmiſcue pro eo, quod nos orationẽ, precationẽ, obſecrationẽ uocamus, in ſcriptura paſſim leges.

Quis orandus. Ex his iã abunde etiam patet, quis orandus ſit, nimirũ ſolus Deus, pater noſter, ſolus enim poteſt dare ſpiritũ ſalutis, quem et nobis et alijs potiſſimum orare cõuenit, ac reliqua omnia. Ad hæc nemo ita nobis ut ille fauere poterit,

Fide orandum. ut qui proprium pro nobis filium dederit in mortem, neq; quiſquam æque eſſe miſericors etiam in nos peccatores. Neq; obſcurum eſt, fide orandum eſſe, eoq; per Chriſtũ, cuius ſolius pro nobis ſatiſfactione freti, Deũ exorabilem nobis eſſe poſſumus cõfidere. Deniq; et pro fratrib. orandũ liquet, quando ipſos perinde ac nos debemus diligere. De mortuorũ ſanctorũ pro nobis interpellatione,

Pro fratribus orãdũ

quia

qa ſcriptura nihil pollicetur, nihil quoq; erimus ſoliciti, magisq; dabimus operam, ut nos Deum oremus quàm ut ambiamus diuos qui orent pro nobis, præſertim cũ de ſta tu ipſorũ an nos audire poſſint, uel ſecus, nihil certi habe amus· Præſentibus ſanctis loqui poſſumus & ſcribere, ut pro nobis orent, quod tamen nequaquã ex diffidentia di= uinæ exauditionis, ſi etiam ſoli patrem oraremus, quaſi in digniores eſſemus, quos ille audiret, fieri debet, ſed ex in genti eorum, quæ petimus deſiderio, quo ſcilicet optamus uniuerſas creaturas idem petere· Nam in omnibus preca tionibus noſtris caput eſſe debet· Sanctificetur nomẽ tuũ· Adueniat regnũ tuum, quæ ſanè ab omnibus petẽda ſunt· Sic Paulus identidem fratres hortabatur, ut pro ſe orarẽt, ſed tantum quæ ad gloriam Dei faciebant, nempe, ut ape= riretur oſtium ad prædicandum Euangelion, ut curreret ſermo eius & faceret fructum, & huiuſmodi· Pro mor= tuis orare, neque Chriſtus, neque Apoſtoli iuſſerunt, qui tamen nihil ſalutare tacuerunt, non uideo igitur, qua fide orare pro ipſis poſſimus, præſertim cum neſciamus, an iuuari uel ſecus, noſtris precibus queant· Certe de pur gatorio futuri ſeculi ſcriptura ne uerbum quidem habet·

Interceſſio ſanctorũ·

Pro mor= tuis ſinc [illegible] de orat[illegible]·

Ad hunc modum orate uos: Pa= ter noſter qui es in cælis·

Nota, ad hunc inquit modum orate, non hæc uerba, ut ſtulte & impie uulgus hactenus perſuaſum fuit, exiſtĩ mãs cũ hæc uerba demurmuraſſet, ſe egregie oraſſe· Quĩ

Vulgi error· ad eam deniq; inſaniam prolapſi ſunt, ut diuos etiam, hac prece uoluerint demereri, certo numero, unicuiq; diuorum repetitam eam uice donarij offerentes· Oratio, ut diximus, mentis, non oris opus eſt, quare in uerbis nequaquam erit ſita, neq; quibus oremus uerbis, ſed quæ animi petamus affectib· hic docemur. Primũ aũt qua petamus fiducia, utique qua filij poſſint orare patrẽ indulgentiſſimũ, & filij ad cæleſtem hæreditatem regeniti, patrem itẽ cæleſtem, qui non ſolum quoq; optimo melior ſit, ſed etiam hoc abunde in nobis declararit, pro quibus ſcilicet in hanc cæleſtem dignitatem filiorum ſuorum, adoptandis, unigenitum ſuum tradiderit in mortem· Hanc tantam benignitatem eius, ſuauiſſime refricat, breue hoc exordium, imò appellatio ſola: pater noſter qui es in cælis, atq; hoc ipſo fidem, quiduis quod modo cæleſtes filios, à cæleſti patre orare deceat, impetetrandi ab ipſo, mirum in modum erigit & confirmat· Deniq; quod docet, dicere pater noſter, etiam mutuam fraternitatis dilectionem, commendat, ſine qua ſcil· nihil ipſi poteſt à nobis gratum fieri· Vt ſuperiori cap· Chriſtus teſtatus eſt· Itaq; ſi obtuleris munus tuum, &c· Et infra 18· Sic & pater meus cæleſtis faciet uobis, ſi non remiſeritis ſuo quiſq; fratri de cordibus ueſtris, delicta eorũ· Admonent ergo paucula hæc uerba primum Deum uelle eſſe patrem noſtrum, quo quid poſſit cogitari uel nobis optabilius, uel Dei bonitate decentius? proximum patrem illum cæleſtem eſſe, qui omni terreno benignior ſit· Præterea, nos cæleſtis patris filios, cæleſtia

Non uerba ſed ſenſa hic ſpectanda·

Qua fiducia & fratrũ dilectione orandum·

duntaxat

duntaxat debere quærere·Deniq; patrem noſtrum omni um,ut quemadmodum ipſum,qui ſummum bonum noſtrum exiſtit, communem habemus, ita multo magis omnia alia habeamus communia· Quanquam cum diſcipulis in commune ſit locutus, eóq; non quadrarit docere eos,dicere pater mi,ſed noſter·Videtur mihi magis affectum fidutiæ filialis,per nomen hoc (noſter) uoluiſſe commendare,ut ſcilicet orantes memorarent & certi eſſent, Deum etiam ipſorum uelle patrem eſſe,eoſq; non minus, quàm quoſlibet ſanctos alios exauditurum, fraternitatis tamē ſimul,in eo admonuit, quod ita in genere non unumquenq; priuatim orare docuit·

Sanctificetur nomen tuum.

In ſeptem petitiones,uulgo hanc orandi formam diſtinguere ſolent,equidem abunde ſecaſſe eam exiſtimo, ac ſatis lucis intuliſſe,ſi in precationē et deprecationē partiar· Precari enim quædā, & rurſus quædā deprecari,per eā docemur·Precari uero tā ſpiritalia,q̄ corporalia·Spiritalia quæ precari Chriſtus docet ſunt, ut deus in reformatis nobis ad ſuam uoluntatem regnet & glorificetur·Corporalia,ut donet,quibus ad præſentem uitam degendam in diem opus habemus·Deprecari autem tantum ſpiritalia mala,præcipue quidem,hac precandi forma docemur·Ea ſunt remiſſio peccatorum, & cuſtodia à tentatione, ne peccemus, neue Diabolo obnoxij reddamur, cui deprecationi tamen corporalium malorum, quibus Diabolus electos exercet,deprecatio coniuncta eſt, ſed non niſi qua-

Sūma præcationis dominicæ·

ſi quatenus ea nobis uere mala, & nocentia fuerint. Non raro enim externa iſta mala mire nobis proſunt, ſed ut uerbotim ſingula explicem.

Sanctificetur nomen tuum, perinde eſt, atq; da, ut celebris ac glorioſus ſis in terra, ut adorent te, uniuerſæ familiæ gentium, ut ſit nomen tuum glorioſum, & benedictum apud omnes gẽtes, de quo octauo pſalmo canitur: Etenim ubi per fidem cognoſcitur, Dei nobis tam benigne per Chriſtum expoſita bonitas, tum demum à nobis rite glorificatur, & uere tanquam Deus adoratur, glorioſumq; & magnificum nomen ipſius deprædicamus, id eſt ſanctificamus. Vnde Ieſa 52. Et nunc quid mihi hic dicit Dominus. Quoniã ablatus eſt populus meus fruſtra, dominatores eius, iniquitate premunt eum, dicit Dominus, & continuo omni die blaſphematur nomen meum. Propterea ſciet populus nomen meum, propterea in die hoc, quum ego ipſe uerba facio, en me. Quàm pulchri ſunt ſuper mõtes pedes prædicantis, annunciantis pacẽ &c. Ecce dũ populus domini captiuus ſub iniquis dominatoribus tenetur, & benignitas dei, in eo nõ magnificatur, impij ſibi oĩa arrogant, & nomen Dei, ſuos ut uidetur deſerentis blaſphemant, dicentes identidem ubi eſt Deus eorũ? Vbi autem uirtutem ſuam ſaluatricem exerit, redimitq; populũ ſuum quod per Chriſtũ præclariſsime præſtitit, & per Euangelion fecit ubiq; annuntiari, ibi nomẽ eius ſanctum & terribile agnoſcitur & prædicatur, ipſeq; in gloria ſua præſens agnoſcitur. Ad hunc ergo modũ ut per,

Sãctificare nomẽ dei.

ut per Euangelion & cognitionem gratiæ ſuæ, in ſeruatore noſtro IESV Chriſto nomen ſuum, pater glorioſum reddat, docemur hic orare. Idq; iuxta multa ſanè Prophetarum oracula, qui ita futurum prædixerunt, admodum expreſſum autem eſt, quod Iechezkel 39. habet, quod ad ſcribere libuit: Et nomen meum ſanctum notum faciam in medio populi mei Iiſraël, & non profanabo amplius nomen meum ſanctum, & ſcient gentes, quoniam ego Dominus, ſanctus in Iiſraël. Hoc quid aliud eſt? quàm reddam nomen meũ glorioſum & auguſtum, cũ iã paſſim agnoſcetur quòd ego Dominus ſum, ſaluator populi mei.

Cæterũ ſanctificari idem eße, quod celebre & auguſtũ reddi, uel ex eo liquet qđ Moſ. 2. leg. Et benedixit deus die ſeptimo et ſanctificauit eũ, id eſt, celebrẽ et ſacrũ reddidit.

Adueniat regnum tuum.

Idem, quod priore petitione, et hac petitur, puta illuſtrari nomen Domini, ut pater paſſim agnoſcatur & adoretur, hoc eſt, regnet in nobis per ſpiritũ ſuũ, niſi q̃ prior p̃ hãc quodammodo interpretatur, et quo pacto nomẽ domini ſanctificetur ſimul declaratur. Regnante enim ſup̃ nos Satanæ Tyrannide liberatos domino, ut bonitate eius fruimur, ita nomen eius ſanctũ et illuſtre cõfitemur et glorificamus, regnat autem ſuper nos dñs ſuo nos ſpiritu agit, ut ei nos totos cõcredamus, & fratribus in gratiam ipſius p̃ uiribus inſeruiamus. Hanc conſequentiam Ieſa. quoq; cũ aliâs, tũ 11. et 12. pulchre declarat. Poſtquã enim multis de futuro Dei regno per Chriſtum uaticinatus eſt, ait 12.

Quid regnum dei.

Et dicetis in die illa, ſcilicet regni Chriſti: Confiteamini Domino, inuocate nomen eius, nota facite in populis ſtudia eius, in memoriam reducite, quia exaltatum eſt nomen eius, pſallite Domino, quia magnificam fecit ſcientiã hanc in omni terra, iubila & exulta habitatrix Tzion quia magnus in medio tui ſanctus Iiſraël. Vbi enim benedictum hoc dei regnum apud nos fuerit reſtitutum, ac iam per fidem, Deo præſente, qui malis nos omnibus liberet, bonis cunctis cumulatißime ditet, fruimur, ut præ ipſo nihil eſſe omnia, probe agnoſcamus, in ipſo autem nihil nobis, quod ad conſummatiſſimam felicitatem pertineat, deſiderari, ita quid aliud poſſemus quàm hæc ipſi cõfiteri, et tantã ipſius in nos bonitatẽ, ubiq; teſtari & prædicare, ac omnibus commendare? Quantoq; latius huius regni pomeria contingat, Domini dignatione, apud infelices alioqui mortales proferri, tanto magis neceſſe eſt, ut in laudẽ eius & iubilũ quendã erumpamus, quotquot gloriã ipſius qui in medio noſtri regnat, charã habemus.

De regno hoc paſſim in pſalmis & prophetis multa præclara legimus. Eſt enim regnum iuſtitiæ atq; æternæ cũ libertatis, tũ felicitatis, qd' Chriſtus donec ultimus hoſtis, mors conficiatur, in electis per ſpiritũ ſuum adminiſtrat. In qd' ſcil. per fidẽ recipimur, dilectione uero, ut germano inſigni, et actu, proprio eius ciues eße nos, comprobamus, regnum eſt qd' ablatum à Iudæis, electis ex gentibus fructum eius facientibus concreditum eſt, infrà 21. Hoc eſt regnum cælorum, ad quod per Euangelion

inuita=

inuitamur, quod pridem miſeris nobis appropinquauit. Vtinam uere adueniat ſingulis, ut liberati à ſeruitute peccati, ſub Chriſto rege noſtro liberi & beati, ſolida fide et operoſa charitate degamus, donec hoc regnum æterni patris in nobis prorſus perficiatur, & ſit ipſe omnia in omnibus 1. Corin. 15.

Fiat uoluntas tua quemadmodum in cælo ſic etiam in terra.

Vt nomen Domini magnificetur, hoc eſt, ut glorioſa Dei bonitas paſſim agnoſcatur & adoretur, prima petitio fuit, proxima, ut adueniat regnũ eius, qđ ſcilicet conſequens eſt. Agnitæ enim bonitati eius, quis ſe non crederet, ipſumq́; regem per fidem reciperet, ac mallet ſub ſceptro ipſius ſaluifico, liber & beatus agere, quàm Satanæ pernitioſo imperio miſer ſeruire? Sed dum negotium ſemper nobis hoc molientibus caro faceſſit, & ab hac gratiæ libertate, rurſus in peccati ſeruitutem retrahit, ipſa neceßitas extorquet conſequenter nobis & hanc tertiam petitionem: fiat uoluntas tua &c. Qu. diceremus: orauimus ut regnum tuum Deus, regnum cæleſte ſcilicet adueniat, ut eiecto per Chriſtum tuũ forti armato, te unũ regem noſtrum adoremus & ſequamur, hinc caro noſtra nos reuocat & remoratur, da ergo, poſtquam in ciues regni tui, regni cælorum aſſumere nos dignatus es, ut ita in terra uoluntati tuæ ex animo obtemperemus, quemadmodum in cælo, in planè ſpiritalibus tuis mentibus, i quibus plene regnas, omnia illi ſumma cũ uoluptate obſe= Cur orandum ut Dei uoluntas fiat.

obſequuntur, uti & optimam norunt. Ne ſit ergo in nobis quoq; tam potens lex illa membrorum, legi tuæ repugnans, facceſſat uis prauæ concupiſcentiæ, quæ efficit, ut bonum quod uolumus facere nequeamus, & faciamus malum quod odimus. Rom. 7. Da bonam illam uoluntatem, quam fore per Chriſtum hominibus Angeli nato ipſo annuntiarunt, ut ſpontanei & lubentes ad tua mandata per omnia nos comparemus, quod certe pſal. 110. de tuis prædictum eſt. Populus tuus (canit uates Chriſto tuo) ſpontaneas oblationes offeret, in die uirtutis tuæ cum ſancto decore reſplendebis, orietur mane de utero, uelut ros quidam iuuentus tua. Nam ubi dies uirtutis & gloriæ Chriſti reuocato ipſo à mortuis exortus eſſet, cumq; ipſe ſummus ſacerdos noſter emiſſo ſpiritu ſancto, in ſancto decore ſuo & magnificentia apparuiſſet uere populus eius, electi Apoſtoli & alij, cum ſe ipſos tum alios innumeros, uelut mundos agniculos & ſpontaneam oblationem, ipſi conſecrandos patri adduxere, & mox prodijt ex utero ſanctorũ Apoſtolorum ingens turba, regeneratorũ per ſpiritum iuuentus Chriſti, qui ex oriente die ſalutis & irradiante iam luce Euangelij, ceu ros in aurora decidens, omnia compleuerunt & fœcundarunt.

Explicatur uerſus ex pſalmo 110.

His ergo conſtat precatio ſpiritaliũ, qua ea duntaxat precamur, quibus gloria Domini in nobis illuſtratur. Neq; enim poterit nomen ipſius apud nos quidem ſanctificari & glorificari, niſi apud nos regnet bono & ſaluifico ſuo ſpiritu, hic autem ubi apud nos obtinuerit, ad uoluntatem ſane

tem ſanè patris ita format, ut nihil prius habeamus, quam illi parere & in omnibus obſecundare, noſtram ipſorum uoluntatem continuo crucifigentes. Sequitur petitio corporalium. Quur ſpiritale regnū Dei, ac ſanctæ illæ mentes Deo in omnibus morigeræ, cælum uocentur, non nihil diximus ſupra cap. 3. ſuper illud: Aperti ſunt illi cæli &c.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Hanc dixi petitionem corporalium rerū. Vt enim his quoq; opus habemus, & non niſi patris bonitate nobis contingunt, ita haudquaquam indignum eſt, & has ab ipſo orare. Sunt qui ꝑ ἄρτον τ̃ ἐπιούσιον, id eſt, ut uulgo legitur, panē quotidianū, intelligant cibum animæ, ꝙ indignum putent tam cælesti oratione petere cū panem, quem à ſuis parentibus accipiunt & gentes. Sed cū Chriſtus adiecit (hodie) quaſi uictus ſolicitudinem circunſcribens, ne uidelicet de craſtino ſoliciti ſimus, malo cū Chryſoſtomo per panem hunc quotidianum, intelligere cibum & alia neceſſaria corporis. Orantes enim ſpiritalem animæ cibū, potius addere deberemus in æternū quàm hodie. Neq; indecorum eſt, quamlibet cæleſti hac precatione, & uictū corpori neceßariū petere, cum cæleſtis pater non ducat ſe indignum, illum nobis ſuppeditare, imò poſtulet eius ſolicitudinem ſibi committi. Magna deniq; pietatis portio eſt, uictum corporis, certa fide à cæleſti patre orare, cum uideamus tam multis ſolam uentris ſolicitudinem obſtaculo eſſe, quo minus CHRISTVM

Non indignum temporalia à Deo orare.

uere

uere ſequantur. Vnde priſcos ſanctos nequaquam puduit uitæ huius neceſſaria enixe à Deo petere, uti uel ex præcatione Iaacob 1. Moſcheh. 28. & Schlomoh 1. Reg. 3. liquet.

Quid panis quotidianus.

Ergo per ἄρτον τὸν ἐπιούσιον intelligemus uictū, & quibuſcunq; uita præſens opus habet. Hæc ut dona Dei ſunt, & agentibus in terra neceßaria, ita recte à patre noſtro cæleſti illa orabimus, agnoſcentes nimirum omnia eſſe à benedictione ipſius, ſine qua fruſtra erit omnis cura & labor noſter. Iuxta illud Prouer. 10. Benedictio Domini ipſa ditabit, idq; citra erumnam. Animaduertendum autem, quod Chriſtus docet, orare panem noſtrum, & quotidianum, idq; hodie. Per noſtrum, reſecuit quicquid ſuperfluæ uoluptatis magis, quàm neceſſariæ fuerit frugalitatis. Noſter enim panis eſt, quo cōmode et neceßario, ad pie uiuendum, atq; fratribus inſeruiendum alimur, non quo ad laſciuiendum, & tam nobis ipſis, quā alijs pereundum, præter neceſſitatem luxuriamus. Per quotidianum, parabilem intelligi uoluit, adimens ſtudium ſumptusq; delitiarum. Per hodie deniq; ſuſtulit curam craſtini. Vt huius petitionis hic ſenſus ſit: Ita nos pater condidiſti, ut agentibus in carne cibo opus ſit, quemadmodum ergo neceſſarium illum corpori feciſti, ſic eum benigne ſuppedita, ſed pro neceſſitatis portione, ut tantum noſtro pane, qui nobis ſcilicet ex tua inſtitutione competit, & ſuppedita quotidianum, parabilem tantum, qui ad manum ſit, atq; alendo corpuſculo commodus, exquiſitas de-

tas delitias non requirimus, deniq; hodie eum nobis ſuppedita, craſtinus dies pro ſe orabit. In diem enim nobis uiuendum eſt, quandoquidem tibi nunquam deeſt, unde nos alas & abunde de neceßarijs nobis proſpicias.

Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

Hæc *altera huius orationis pars eſt, qua ſcilicet deprecamur, & tantum quidem mala ſpiritalia, ac quibus* Deus *offenditur.* Prius *uero quæ iam commiſimus, mox quæ periculum eſt, ut committamus.* Sic *ſanè comparatam uitam noſtram oportet, ut perpetuò in omnibus dictis & factis noſtris ad* DEI *gloriam, frugem aliquam bonam adferamus proximis, nam diligere* Deum, *eoq́; & mandatū eius de demerēdo proximo implere ex toto corde, tota anima, ac cunctis uiribus, præceptū eſt.* Hinc *iam quiuis facile agnoſcit, neminē adeo uiuere innocenter, qui non continuo peccet, quia nemo eſt, qui uel aliquando non friuola, ne dum noxia fratribus, & nomen* Dei *obſcurantia, tum dicat, tum faciat, eoq́; & cogitet.* Quare *nouis continuò debitis nos ipſos obnoxios reddimus, quæ ſoluendo prorſus non ſumus.* Quod *enim uel momentum temporis, quo ita ut iure à nobis requiritur, diuinæ gloriæ ſtuderemus?* Tam *abeſt igitur, ut quæ ante contraximus debita, exolueremus, quod nullo tempore non noua inſuper cōtrahamus.* Eoq́; *nihil nobis reliquū, q̄ ut remitti debita clementer oīa nobis, à patre noſtro oremus, et id quidem omni momēto.* Et *quia indignū ut clementiā à cæleſti patre con=*

Impoßibilis peccatorum ſatiſfactio.

tre conſequamur, ſi ipſi in fratres noſtros inclementes ſimus, neq; par ſit ut Deus tanta nobis debita remittat, ſi nõ ante debitoribus noſtris quæ debent nobis, minima certe, & nullius momenti debita, remiſerimus omnia.

Igitur docet Chriſtus, noſtris debitoribus in primis ex animo debita remittere, ac ita demum orare patrem, ut quemadmodum ipſi debitoribus noſtris iam remiſimus ſua debita, ita ipſe quoq; uelit remittere nobis noſtra. Nõ enim conditio, ſed ſimilitudo hic ſignificatur. Et nota, cũ nunquam non ita filijs Dei orandum ſit, nunquam eos etiam debitis & peccatis eſſe liberos. Quorum cum nullam ſatiſfactionem aut remedium aliud, Chriſtus qui in hoc uenit ut ſuos peccatis liberaret, docuit, quam ſupplicem eorum deprecationem, quilibet uidet, quanta impoſtura fuerit, docere per confeſſionem, noſtra quædam & aliorum hominum opera ſatiſfactoria, ut uocarunt, et pontificias deniq; condonationes, peccata poſſe expiari Deus eſt, cui ſoli peccando debitores cõſtituimur, unus igitur ipſe quoque eſt, qui bonitate ſua debita hæc noſtra remittat, quanquam non abſq; ſatisfactione, ſed Chriſti, nõ noſtra, quandoquidem nobis, nunquam penſum noſtrum perſoluentibus, ut iam dixi impoßibile eſt, uel pro minimo peccato ſatisfacere, unum itaq; ipſum etiam debitorum remiſſionem debemus orare, eamq; ab ipſo ſolo expectare. Quicquid huius aliunde promiſſum aut petitum fuerit, inane & nihil ſit oportet. Quatenus tamen, tam priuatis quam Eccleſiæ, commiſſa confitenda, ueniaq; ipſorum oranda ſit,

Ab uno Deo condonatio peccatorũ poteſt impetrari.

ſit, dictum partim ſupra eſt in caput 3. Vbi de confeſſione tractauimus, partim infra 18. dicemus. Cuncta ſanè fruſtra erunt, niſi ante omnia peccaſſe nos Deo, & agnouerimus & uere doluerit, remiſſionemq́; ab ipſo, tum orauerimus, tum exorauerimus, tunc demum uel priuatis quos offendimus, uel Eccleſiæ ſalubriter fatebimur peccata, & recipi ab ipſis quoq; in gratiam orabimus.

Et ne inducas nos in tentationem.

Tentatio quam deprecari hic Chriſtus docet, *indubie eiuſmodi eſt, cuiuſmodi diſcipulis ſuis imminebat in monte* Oliuarum, *quando ipſo ad mortem uſq; perturbato, illi dormiebãt, & hortabatur ideo eos ad uigilandum & orandũ di.* Vigilate *& orate ne ueniatis in tentationẽ.* Spiritus *quidem promptus eſt, caro autem infirma, infra 26.* Hæc *uero adeo erat, in quam mox inciderunt, præ fidei imbecillitate deſerentes & negantes, quem paulo ante ſalutis authorem confeſſi erant, & iurauerant potius cũ ipſo ſe morituros, quàm in periculo illum relicturos.* Proinde *deprecationis huius ſenſus eſt, ſerua nos pater, ne in eam tentationem ueniamus, qua fide in te noſtra indignum aliquid committamus.* Tentat *nanq;, id eſt, explorat* Deus *homines uarie.* Tentauit Abraham *cum iuberet ſibi immolare filiũ, eaq́; tentatione protulit in lucem, quæ in corde ipſius latebat, fidem certã & obedientiã pronam.* Nõ *aliter tentauit &* Iiob, *ac tentat ſanctos quoſlibet.* Tentauit *uarijs etiam adflictionibus* Iiſraëlitas *in deſerto, &* Tentatio duplex.

effecit

effecit per illas, ut bona illorum pars proderent, ſuam quam corde tenebant, etiam ipſis abſconditam diffidentiam, & Dei contemptum dum identidem contra ipſum murmurarent, multisq́; blaſphemijs iritarent. Inde eſt, quod illis Moſcheh 8. cap. quinti libri dicebat: Memoria reputabis omnem uiam qua te duxit Dominus Deus tuus per deſertum annis quadraginta, ut affligeret te, & tentaret te, quo ſciretur quid in corde tuo eſſet, obſeruares eius mandata, an ſecus. Declaratum enim fuit, cum nunc fame, nũc ſiti, nunc alijs neceſſitatibus adfligerẽtur, quod plures eorum nihil adhuc fidei in cordibus haberent, & præcepta Dei nequaquam obſeruarent, ut à quibus animum omnino alienum obtinebant. Iſtiuſmodi iam tentationem, deprecari nos Chriſtus docet, non priorem, quali ſancti omnes tentantur, & ſicut aurum igni probantur. De qua Petrus in priore Epiſtola, cap. 1. Virtute Dei cuſtodimini per fidem ad ſalutem, quæ in hoc parata eſt, ut patefiat in tempore ſupremo, in quo exultatis, nunc ad breue tempus afflicti, in uarijs tentationibus, ſi opus ſit, quo exploratio fidei ueſtræ, multo precioſior auro, quod erit, & tamen per ignem probatur &c.

Quod aũt docet orare patrẽ, ne inducat in tentationẽ illam, qua impietatem non tam prodimus, quam committimus, ſecundum ſcripturam facit, quæ teſtatur Deum pleroſq́; inducere, non ſolum in tentationem tranſitoriam, qua tentati ut peccent quidem, neutiquam tamen in peccato perſeuerãt, ſed eam etiam, quæ perpetuo in impietate

pietate obſirmantur. Sicut obſirmauit & indurauit cor Pharaonis, ne audiret mandatum ſuum & Iiſraël dimitteret 2. Moſche 4. et 7. Item Ieſchaerah 6. *prædicatori ſalutis præcipitur diuinitus.* Incraſſa *cor populi huius, et aures eius aggraua, et oculos eius obduc, ne forte uideat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & reuertatur, & curationem accipiat.* Vide Chriſto, & cuiq; *prædicatori mandat* Deus, *ut impios atq; à ſe reiectos planè obcæcet, & in malo ſtupidos reddat, quod & faciunt dum illis uerbum* Domini *annunciant.* Sic *profectò* Pharaonem Moſcheh, Chriſtus Phariſæos, *prædicando quæ ſaluti illis fuiſſent ſi ſuſtinuiſſent ea credula mente amplecti, tantum deteriores, ac penitus in impietate reddiderũt obſtinatiores.* Idem *uſu uenit cottidie, quot quot in magna* Dei *domo uaſa iræ exiſtunt, cum uoluntatis* Dei *admonentur, non ſolum in malo obſirmantur, ſed etiam ut quæ* Dei *ſunt impugnent, efferantur.* Atq; *ita experiuntur, in perniciem ſibi cedere, quod cedit in ſalutem pijs, ac ſibi eſſe in ruinam, quod electis eſt in reſurrectionem, læthiferum deniq; odorem inde hauriunt, unde filijs* Dei *uita ſpirat.* Deus & qui uerbũ Dei docẽt, indurant malos.

Quos ergo ita Deus *indurat, ac quibus mittit, qui ſuo illos uerbo excæcent, utiq; in tentationem inducit.* Paulus *teſtatur tradi à* Deo *quoſdam in ſenſum reprobum.* Ro. 1. *quid & hoc aliud eſt, quàm induci ab ipſo in tentationem?* Neq; *ſanè aliud erat, cũ & à* Schaul *ſpiritus* Domini *recederet, & turbaret illum, malus ſpiritus à* Do- Deus inducit in tentationem.

mino 31. Schmuel 10. Ita Dauidem quoq; in tentationem Dominus induxit, cum Iiſraëli iratus, cor eius incitabat, ut numerari populum præciperet, id quod Satan feciße ſcribitur 1. Chronicorum 21. Vt enim Schauli malum ſpiritum, qui ipſum perturbaret immiſit, et in os prophetarũ Acheab, ſpiritũ mendacem, qui eũ deciperet, dedit, ita hactenus & contra Dauidem Satanã miſit, qui cor eius incitaret, ad populũ numerandũ, quod ipſum & populo, cui nimirum iratus erat, male crederet, quæ profectò grauis tentatio fuit. Apertis itaq; ſcripturæ teſtimonijs euincitur, Dominũ inducere in tentationem tã ſuos, quàm reiectitios, & eam non ſolum, qua aduerſis externis probentur, quæ tẽtatio peculiaris ſanctis eſt, uerũ etiã qua errẽt, peccent, & malis ſeipſos ac alios inuoluant. Vnde Ieſcha. 63. queruntur etiam electi. Quare inquiunt ſeduxiſti nos Domine à uijs tuis, & induraſti cor noſtrum, ne timeret te? conuerte propter ſeruos tuos, & tribus hæreditatis tuæ &c. Porrò qua penitus quoſdam excæcat & indurat, ea peculiaris eſt reiectitijs, qui uaſa iræ ſunt, parati ad interitum, quos Deus fert & profert, ad declarandam iram & potentiam ſuam. Rom. 9.

Deus inducit in tentationem.

Dura pleriſq; hæc uidentur, quod uidere nequeant, qui conueniat, D E V M peccatis iraſci ac ea punire, & teſtari tamen de ſe ipſo, quod induret et obfirmet quoſdam, ne uerbo ſuo obtemperent, & ultionem ſuam effugiant. Sed debent hi cogitare, D E V M ratione no-

ſtra

ſtra maiorem adeo, ut mirum non ſit, ſi iuditia eius illa ne queat peruidere, quandoquidem ſæpe hominum, ſapientia præcellentium conſilia, abſurda & iniuſta uidentur, quorum ubi exitus apparuerit, uidemus fuiſſe conſultiſſima. Ita indubie, ubi in ſanctuarium Domini ingreſſi fuerimus, & DEVM uti eſt, uiderimus, nihil iniqui, nihil abſurdi unquam ab ipſo deſignatum agnoſcemus. Interim credamus DEVM, & iuſtum nõ dubitabimus, utq; pulcherrimo ordine, et decẽtiſſime, uniuerſam iſtam mundi machinam gubernat, ita creditu nobis facile erit, & cum hominibus æquiſſime agere. Cum ergo ipſe in ſuis de ſe literis teſtatur, ſe indurare & obcæcare, hoc eſt, in exitialem tentationem inducere quoſdam, id tam uerum, quàm iuſtum, & credamus & prædicemus. *Iuditia Domini in futuro ſæculo recte cognoſcentur.*

Fructus huius erit, quod pij, quibus ſolis ſcripturæ datæ ſunt, & debent prædicari, bonitatem DEI erga ſe, tanto magis admirabuntur, & amplectentur feruentius, quod ꝑpendant ex innumeris adeo mortalibus, ſe cũ pauciſſimis delectos, atque in eorum numerum adſcitos, quos ad bonum emollire, & ad cognoſcendum ſuam uoluntatem illuſtrare dignatur. Cogitatus enim iſte, ſi DEVS indurat nemo poterit emollire, ſi rurſus emollit, nihil poterit indurare, nihil ergo erit in me ſitum, nihil igitur agam, ſi peccauero DEI indurantis culpa erit, cum ipſi libuerit emolliet me &c. non *Ad quid conducat ſcire Deũ quoſdã indurare.*

erit hominum DEVM timentium, quibus ſolis ſcripturæ loquuntur. Fides namq; in Deum, iuſtiſſimum & optimum iſtiuſmodi cogitationes non ſinit obrepere, uerum cum audit Pharaonem induratum, alios in ſenſum reprobatum datos, magis expaueſcit, ſic tamen ut mox in mirificam quandam gratulationem exardeſcat, reputans immenſam Dei erga ſe bonitatem, qui ſe emollire, non indurare, illuſtrare, non obcæcare, ſit dignatus. Reprobi autem, non in hoc ſolo Dei uerbo offenduntur, ſed ambulantibus in tenebris, noxia ſunt uniuerſa.

Noſtra autem peccata. Deinde iuxta agnoſcendum, & prædicandum eſt, peccatum eſſe, iuſtaq; Dei ultione puniri, quicquid uerbo eius aduerſum, uel cogitauerimus uel concupiuerimus, nedum uerbo, uel facto deſignauerimus, quamlibet à nobis nihil niſi peccare poſſumus, & in tentationem DOMINVS ipſe nos inducit, errareq́; facit à uijs ſuis. Id enim non tantum lex comprehenſa literis, ſed etiam quæ inſculpta eſt in cordib. noſtris, euincit. Ab optimo nanq; conditore conditi, boni eſſe, atq; ad ipſius nos comparare uoluntatem, iure debemus, quod ſi in nobis deſideretur, peccatum certe eſt, & ab optimo opifice in ſuo opificio non ferendum. Si ergo rationem huius, quod Deus indurat, & in ſenſum reprobum tradit, atque iuxta id ut peccatum ulciſcitur, inire nequimus, exclamemus interim cum Paulo. O profunditatem diuitiarum, & ſapientiæ et cognitionis Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iuditia eius, & inper=

in peruestigabiles uiæ eius &c. Rom. 11. *Aeque ignoratur à nobis qui ſiat, cum* Deum *ſcriptura teſtetur operari omnia in omnibus, quod tamen opera noſtra omnia, prauitatem habeant coniunctam, ſi modo non ſint tota, nihil niſi prauitas.* Myſteria *hæc ſunt nobis in hoc ſæculo, nequaquam reuelanda, ſi* Deum *& nos ipſos cognoſcimus* Deo *in omnibus, gloriam, nobis uero confuſionem adſcribemus, cuncta in nobis, quatenus* Dei *ſunt, iuſta & ſancta quatenus uero noſtra ſunt, peccata eſſe & iniquitatem, tum agnoſcemus tum confitebimur.*

Poſtremo *illa.* Nolo *mortem impij, aut morientis, ſed magis ut conuertatur & uiuat,* Iechezkel 18. Deus *uult cunctos homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire* 1. Timoth. 2. *& ſimilia, his quæ de induratione memorauimus, haudquaquam poßunt pugnare.* Indubitata *nihilominus ueritas erit,* DEUM *reieciſſe quoſdam, & illos indurare, atque excæcare, ut uaſa iræ apparata in interitum, id quod abunde etiam cottidie re ipſa teſtatur, quare quod dicit ſe nolle mortem impij & morientis, ſed malle ut reuertatur & uiuat, de ijs ſolis intelligendum eſt, quos in hoc, ut conuertantur & uiuant delegit, quibus ſcilicet propheta potiſſimum loquebatur.* Pharaoni *enim dixit, in hoc ipſum excitaui te, ut oſtendam in te potentiam meam, & ut annuncietur nomen meum in tota terra* 2. Moſcheh. 9. *&* Rom. 9. Hunc *indurauerat, ſicut ſolet reiectitios quoſlibet, ut minime conuerteretur & uiueret, ſed obſtinatus potius pergeret, in impie-*

Quomodo intelligendum nolo mortem impij.

impietate ſua, & periret, ut in eo ita potentiam ſuam magnificaret in omni terra. Ad hunc modum & illud intelligendum, quod Paulus ait, uelle Deum cunctos homines ſaluos fieri, atq; ad agnitionem ueritatis uenire, utiq; ex omnibus hominum generibus & ſtatibus ſuos delegit, quos ad ueritatis cognitionem perducet, quos cum certo nos ſcire nequeamus, debemus promiſcue orare pro omnibus, id quod Paulus hoc loco agit, hortans deprecationes fieri pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus in eminentia conſtitutis &c. ut quod cunctos ait, perinde ſit ac ſi dixiſſet, ex cunctis aliquot, ſiue nullum eſt hominum genus, in quo non ſuos quoq; habeat. Non raro enī (omnes) in ſcriptura, pro plurimis, uel (quibuſlibet) accipitur.

Vult cunctos ſaluari.

De tentationibus itaq;, in quas ſuos Deus inducit, ſic ſentiet Chriſtianus. Inducit in tentationem Dominus ſuos, dum aduerſis fidem ipſorum explorat & illuſtrat, in hanc induci nos haudquaquam deprecabimur, ſed potius cum tentatione huiuſmodi probamur, conſtantiam & ſolidam fidem comprecabimur.

Tentatio non deprecanda.

Inducit etiam nonnunquam in tentationem, dum Satanæ nos aliquatenus permittit, ut ad peccandum detorqueat, in qualem tentationem Dauidem, Petrum, & alios pleroſq; electos atq; charos ſuos induxit, de quali illud Pauli intelligitur. Conſiderans temetipſum, ne & tu tenteris. Gal. 6. Et rurſum illud ut cognoſcerem fidem ueſtram, ne quo pacto tentaſſet uos ille qui tentat, & inanis

factus

factus eſſet labor noſter 1. Theſal. 3. Item illud Corin. 7. Rurſum in unum conueniatis ne tentet uos Satanas, propter intemperantiam ueſtram. Et qui uolunt diteſcere incidunt in tentationem & laqueum. Quanquam autem & in hanc peccati tentationem ſuos Dominus non inducat, niſi in commodum ipſorum, ut lapſi, ſuam infirmitatem poſtea melius animaduertant, uiuantq; & modeſtiores, & ſolicitiores, attamen deprecanda eſt. Siquidem CHRISTVS Apoſtolos ſuos deprecari eam in monte oliuarum, hortabatur, licet ſciret patrem eos in illam inducturum, atq; id non niſi in ſalutem ipſorum tandem attemperaturum. Noſtrum enim eſt, nunquam non deprecari, Dei noſtri offenſam, ut ſane pio animo, Deumq; ſuper omnia amanti, nihil poteſt accidere grauius, quantumlibet ipſe, immenſa ſua bonitate, etiã illam, in bonum cedere nobis efficiat. Tentatio deprecanda.

Inducit poſtremo in tentationem DOMINVS quoſdam, eamq; perpetuam, quos Satanæ prorſus captiuos tradit, in impietate obſtinatos, ſed qui hedi, non oues, uaſa iræ, non uaſa gratiæ, hoſtes DEI, non filij ſunt. In hanc nunquam inducturum nos, DEVM nempe patrem noſtrum, qui nos citra pœnitudinem, numero filiorum ſuorum aſcripſit, debemus certo confidere, niſi non certa fide illum patrem appellamus. Neque enim illum uere patrem noſtrum credimus eſſe, ſi non & in æternum nobis ita perſeueraturum confidimus, Tentatio credentib. non timenda.

quod eſt eſſe patrem cælcſtem, qui eos demum filios agnoſcit, quos in hanc ſortem ante iacta mundi fundamenta, priuſquam quicquam boni aut mali feciſſent, delegit, quos filio ſuo ſaluandos donauit, è cuius manu cum rapere nemo queat. Ioan. 10. & ipſe uenientes ad ſe nequaquam proijciat. Ioan. 6. neceſſe eſt, ut qui ſemel CHRISTI fuerint, nunquam ab ipſo alienentur. Cum igitur ſit in fide orantis, ut ſe uerum DEI filium confidat, & DEVM ſibi in æternum patrem fore credat, abeſſe oportet metum, tentationis huius exitialis, in quam ille nequaquam inducit, niſi reiectitios, in quibus potentiam ſuam, non miſericordiam ſtatuit declarare.

Ab ea autem, qua cottidie etiam ſancti ad peccandum, & indulgentiſſimum patrem offendendum, rapiuntur, recte nobis metuimus, in hoc mundo agentes, eoq; & uigilijs & ieiunijs eam deprecari iubemur, poſtquam caro noſtra non infirma tantum ad bonum, ſed etiam pertinax incitatrix eſt ad malum, Diabolus quoque in morem rugientis leonis circueat, quærens continuo quem deuoret. Contra hanc itaq; eſt hæc ſexta petitio huius orationis. Et ne inducas nos in tentationem, id eſt, ne permittas Satanæ, ut ad offendendum te, nos detorqueat, cuius ſcilicet ſolius eſt, nos à peccato ſeruare.

Deniq; ne & hoc prætercam, illud Iacobi. Ne quis cum tentatur, dicat ſe à Deo tentari. Nam Deus ut tentari non poteſt, ita nec ipſe quenquam tentat, immo unuſquiſque tentatur, dum à propria concupiſcentia abſtrahitur

hitur & inescatur, ſic puto intelligendum: Ne quis ita tentationis autorem Deum faciat, ut ſuam, in ipſum culpam transferat, ceu ipſi & non peccanti, debeat peccatum imputari, quod impij facere ſolent. Cæterum ex hoc loco, & illo. 2. Schmu. 24. de Dauide, incitato diuinitus, ut populum numeraret, tū Ieſcha. 63. ac in numeris alijs ſatis patet, ſcripturam non uereri, Deum facere autorem tentationis, qui electos etiam, in tentationem ſubinde inducat, & eam qua certe labuntur & peccant. Quanquam peccatum ipſis perpetrantibus, & nequaquā Deo in tentationem inducenti, debeat adſcribi. Iuſte & ſancte Deus egit, Cū Dauidem in tentationem eā induxit, ut populum præciperet numerari, Dauid autem id præcipiendo, grauiſsime nihilominus peccauit, & dedit pœnas iuſtiſſime. Ad hæc Epiſtola Iacobi, ut apud ueteres ſanctos nunquam id ponderis habuit, ita neq; apud ullos ſcientia pietatis recte præditos habebit, ut cū reliquis diuinæ ſcripturæ libris conferri, debeat, nedum ſententias in illis poſitas infirmare, aut ad alieniorem interpretationem pertrahere. Hactenus de tentatione.

Sed libera nos à malo.

Hæc particula non tam petitio ſingularis eſt, ut quidam ſeptimam eam fecerunt, quam prioris pars. Tentator enim Satanas ideo dicitur, quod nos tentat & exercet, potiſsimum quidem hoc agens, ut à recta in Deum fide nos detorqueat, ſi tamen id ei non ſuccedat, quo eſt in

nos odio, gaudet malis externis nos obruere et excrucia-
re, uti cõtra Iiob egiſſe legimus, et ſanctos alios. Recte igi
tur orantes, ne nos inducas in tentationem, hoc eſt, ne p-
mittas nos Satanæ, ut ad peccatum pertrahat, adijcimus,
ſed libera nos à malo, hoc eſt, diabolo tentatore, ut Chry
ſoſtomus probe interpretari uidetur: Circuit enim uelut
leo rugiens quærens quem deuoret, ut Petrus inquit, ſiq;
animis malum perſuadere non poteſt, tanto ſæuit impo-
tentius in corpora, ſi à recto uel per corporis cruciatus
poſſit animum depellere. A quo tum demum plene liberi
quoq; erimus, cum Ieruſalem ſupernæ municipatum, ple
ne perceperimus, quando profligatus fuerit omnis gemi
tus & dolor, neq; audietur ultra uox fletus & uox cla-
moris, ſed erunt omnia gaudio & exaltatione plena, qđ
futurum paſſim Ieſaia prædixit, & uates reliqui. Quate
nus igitur Satanas uelut tortor noſter eſt, cuius miniſte-
rio etiam externe nos Deus exercet, eatenus & corpo-
ralium malorum deprecatio, huic ultimæ petioni incluſa
eſt. Non expreſſe quidem, uti precatio bonorum corpo-
ris præmiſſa eſt, quia non ſunt, per ſe mala incommoda
corporis, & adeo deprecanda, ſicut uitæ neceſſaria ſem-
per dũ hic agimus, bona & petenda. Imò ſæpe in ſalutem
nobis illa cooperãtur, ut quibus etſi tentamur, ꝓbamur ta
mẽ ſimul, et ad pietatem ꝓmouemur, ut impiũ eſſet ea ab
ſolute deprecari, quemadmodum dictum iam ſuprà eſt.
Non ergo docuit nos orare, depelle nobis corporis in-
commoda

commoda, ſicut petere docuit, da nobis panem noſtrum quotidianum, ſed libera nos à malo, id eſt, à diabolo, qui in hoc mala corporis intentat, ut mentem à te alienet, Quod ſi illi dominus non permiſerit, mala iam quæ infligit, mala nobis haudquaquam, ſed bona erunt. A quo denique cum pater nos prorſus liberauerit, peccatis penitus ſolutos, finis quoq; erit omnis externæ adflictionis, iſtud, ut per Chriſtum nobis promiſſum eſt, & pie ſperamus, ita aduenire & contingere tandem nobis, pie quoq; oramus.

Quod uero per malũ, hic diabolũ tentatorem, cũ Chryſoſtomo intelligam, præter articulũ τοῦ, in cauſſa eſt, qđ per aduerſatiuam coniunctionem petitioni iſti. Ne inducas nos in tentationem, adiungitur, ſed libera nos à malo. Ex quo ſanè ſatis patet, idem per utrunq; peti, nempe ad hunc ſenſum. Non permittas nos libidini tentatoris, ſed potius prorſus ab ipſo nos libera, ut nihil omnino in nos iuris habeat, quod erit, cũ nihil peccati in nobis reliquũ fuerit. Ad hæc, diabolus & infrà, 13. ὁ πονηρὸς, id eſt, malignus, prauus, uocatur, & 1. Ioan. 2. Ephe. 6. atque alijs multis locis. ὁ πονηρὸς diabo.

Quia tuum eſt regnum & potentia & gloria in ſæcula ſæculorum.

Hæc coronis, ſiue addita à Domino ipſo, ſiue poſtea adiecta à quopiã fuerit, pia et ſecundũ ſcripturã eſt. Vere orãtis enĩ animus, ita ſolet ĩ cogitationẽ diuinæ magnitudinis

atq; lau-

atq; laudem exardeſcere, qua & ſibi ipſi quodammodo impetrandi fiduciam adauget. Videtur igitur hoc ſenſu, præmiſſas petitiones excipere. Precatiſumus, ut tu in nobis regnes & glorificeris, & à te pendentibus, quæ etiã ad uitam præſentem pertinent proſpiceres, deprecati uero ultionem eorum, quæ cottidie peccamus, atq; tentationem, qua ad offendendam tuam maieſtatem, malus ille nos continuo ſollicitat, à quo deniq; prorſus ut nos liberes orauimus, iam tuum eſt regnum, quicquid hic malignus in nobis imperij habet, nihil niſi uiolenta, & iniquiſſima tyrannis eſt, uindica ergo nos, ut tu rex noſter ſicut par eſt, à nobis uere agnoſcaris, & colaris. Tua eſt potentia, facile igitur tibi erit, quicquid aduerſariæ poteſtatis, nobis ad tuam uoluntatem enitentibus negotium exhibuerit, deijcere. Id ad tuã gloriã faciet, quæ cũ replere tandem omnem terram debeat, & æternum obtinere modo ad illuſtrandam & propagandum illam nos potenter quæſo adſcras, ac paterne inſtituas & prouehas, quo ad imaginem & uoluntatem tuam nobis reformatis, peccatisq; & malis purgatis atq; liberatis, omnia noſtra te laudent, prædicent et extollant.

Idem Mãrci 11.

Proinde ſi remiſeritis hominibus errata ſua &c.

Hinc uides, quod in precatione docuit orare, remitte nobis debita, ſicut nos remittimus &c. non conditionem ſed ſimilitudinem eſſe. Nihil autem æque à nobis Deus requirit, quàm mutuam dilectionem, ut ſinguli alij alijs

Dij ſint, hoc eſt, ut ſua imago & bonitas inter nos eluceat, ideo potiſsimum de condonandis erratis proximorum, hanc particulam adiecit, imò potius repetijt. Omnino enim nobis errata non niſi agnoſcentibus ea, & contrito corde ueniam orantibus, remittuntur. Iam nemo ſua in Deum peccata uere agnouerit, & ex animo ueniam ipſum orauerit, qui non ſit paratiſsimus, omnibus omnia condonare, tantum ut & ſibi Deus condonet, adeo ſentit debitum, decem milium talentorum, onus importabile ob cuius remiſſionem, centum denarios ſumma cum uoluptate remittere cupiet. Idem quoq; ſpiritus, qui peccata noſtra nobis oſtendit, & ad petendam à Deo ueniam erigit, facile quicquid poſſit contra fratres indignationis in animo reſidere, facit prorſus euaneſcere, & amore potius erga ipſos germano, ac omnis offenſæ neſcio, accēdit.

Quod ergo Dominus dicit, ſi remiſeritis hominibus errata ſua, remittet & uobis pater ueſter cæleſtis, non ſic intelligendū eſt, quaſi remittendo proximis mereamur et nobis errata noſtra remitti à Deo, ut mendaciorum hodie patroni contendunt. Verum quia non remittuntur, peccatorum debita, niſi remiſsionem eorum ſibi de Dei bonitate nato pollicentibus, & eam ſibi nequeant polliceri, niſi qui donati iam ſint Dei ſpiritu, quo ut gratiam peccatorum ſibi ſperant et orant à Domino, ita eodem adeo humiliantur, & dilectione proximi accenduntur, ꝙ nullius omnino queāt iniuriæ recordari, imò prius nihil habeant, quàm non remittere modo proximo irrogatas

ſibi

irrogatas ſibi iniurias, ſed etiã beneficijs illa cõpenſare, i=
deo remiſſurũ ſe ait ijs, qui remiſerint pximis, et nõ remiſ
ſurũ, q pximis non remiſerũt. Illi enim remitti ſibi pecca
ta à DEO poſſunt credere, hi uero minime: illi agnitione
peccatorum ſuorum, humiliati ſunt adeo, ut nulla ſe
poſſe affici iniuria, extrema ſcilicet meritos, putent, hi eti=
amnum ſibi ipſis placent, & grauitatem ſuorum peccato
rum ignorant: illi guſtarunt dulcedinem gratiæ Dei, ut
præ ea nihil iam non & pati & facere ſint parati: hi nul=
lum adhuc eius perceperunt guſtum, unde perſeuerant
amantes ſeipſos, quare nequeunt etiam ex animo quidem
fratribus offenſas remittere. Notandũ ergo, dictum eſſe,
condonaturum patrem nobis, ſi nos condonauerimus pro
ximis, quòd niſi fratribus ex animo condonemus, ſpiritu
Dei prorſus uacamus, ſiq; eo præditi ſumus, non condona
re nequeamus, non autem dictum eſſe, remittendo fratri
bus, nos mereri, & nobis remitti. Noſtra condonatio,
certũ eſt, diuinæ remiſſionis argumentũ, cauſſa eſſe neqt,
Chriſtus ſiquidẽ eſt propitiatio pro peccatis noſtris 1. Io.
2. Hæc expendant, quibus negotium eſt, cum Antichriſti
ſatellitibus illis, qui inani eruditionis perſuaſione tumi=
di, hunc & ſimiles locos diuexant, quo pactam ſcilicet im=
pietatis mercedem emereantur, & approbent ſe ijs, qui lu
croſum ſibi putant Chriſtũ negari, & humanis meritis
miſeras populi animas deludi.

Condonãt fratrib. ſoli credẽtes iiſdẽ ſolis igitur peccata cõdonantur.

Apud Luc. 11. legimus rogatũ dominũ à diſcipulis ſuis
poſtquam in loco quodã fuiſſet precatus, ut doceret ipſos

orare

orare, ſicut Ioan docuiſſet orare ſuos diſcipulos, atque tum hanc illis precandi formam præſcripſiſſe. Quod ſi factum fuit, poſtquam præſentem ad ipſos, & turbam ſermonē habuit, uidetur hoc ſenſu eā repetiiſſe. Qu. di. nō eſt aliter precandū neq; tradi poteſt ratio abſolutior, atq; antea uos docui, et ad confirmationē huius modi precādi, repetiiſſe exiſtimo, quod ante tradiderat præſente turba. Sin prius diſcipulos ſeorſim hanc precandi formam docuit, uoluit apud turbas repetere, ut eā, et aliis cōmendaret. Vtrū uero fuerit, certe bis hūc orādi modū ſuis tradidit, et forte plureis, q̄ multū ſanè ſitū ī eo eſt, ut ſciamus, quomodo, et quæ precari nos cōueniat, tū hic modus ut abſolutiſſimus exiſtit, ita ſatis inculcari Chriſti diſcipulis nō potuit.

Latina Lucæ exemplaria, quædam prætermittunt, quæ in Matthæo habentur, nempe noſter qui es in cælis, fiat uoluntas tua in terra ſicut in cælo, & libera nos à malo, quia tuum eſt regnum &c. Græca exemplaria ſiue ex Matthæo hæc poſtea adiecta ſint, ſiue Lucas ita ſcripſerit, & mutili ſint codices latini, omnia, ut Matthæus habēt. Si tamē à Luca prætermiſſa illa eſſent, nihil tamē eſſet detractū ſententiæ. Neq; enim Deus, niſi cæleſtis pater, à uere orantibus, & omnium credentiū pater, agnoſcitur, cum patrem etiam ſimpliciter uocant, cumq; orauerint ſanctificari nomē eius, et aduenire regnū eius, iā etiā orarūt, ut ſua apd'nos in terra fiat uolūtas. Deniq; q̄ orat, ne nos inducas in tentationē, idē orat, et libera nos à maligno, à quo tū demum uere liberamur, quādo ab illius tētatione

Latini codices uariant.

ita cuſto

ita cuſtodimur, ne nos pertrahat ad peccatum. Coronis iſta, quia tuum eſt regnum, &c. in appellatione patris incluſa eſt. Vera utiq; pietas, ut alibi dictum, de ſententia, non uerbis ſolicita eſt, & hic quibus affectibus, non quibus uerbis orandum ſit, Dominus docere ſuſcepit.

Porro cum ieiunaueritis &c.

Non præcepit ieiunium, ut neq; eleemoſynã, aut precationem, ſed ut dare elemoſynas atq; precari, ita hortatur & ieiunare tantũ in gratiam patris cæleſtis, non ad captandã uulgi laudem, idq; argumentis et tropis loquendi iiſdem. Nimirum, Deus ille cæleſtis et abſcõditus pater eſſe ueſter dignatus eſt, æterna hæreditate beaturus, cui approbare uos magis deceat. Electi eſtis ut filij Dei ſitis, diſsimillimos igitur eſſe oportet hypocritis, quibus nihil æque inuiſum deo. Denique qui laudem ambit hominum ei nihil prætcrea expectandum, illa autem quid inanius? Ergo ieiũnandum, ut Deo ſoli & uideamini & probemini. Porrò iſtud unge caput tuum &c. hyperbolica metaphora, ſicut illud neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. Qui enim ungentis delibuti ſunt & loti, nihil minus quàm ieiunare, hoc eſt, animam ſuam affligere uidentur, diſsimulationem ergo ieiunij per hæc ſignificauit.

Porrò ſimul conijcitur, quæ ratio fuerit ieiunij ueterum, quod nequaquam fuit, ſemel duntaxat in die cibum ſumere, & cibum piſculentum, ſed ſemel omnes abdicare delitias, & luctum quendam, ac iuſtam corporis caſtigationem atque adflictionem exercere. Vnde ut ſic ieiunare uide=

Quid ieiunũ in ſcripturis ſignificet.

re uiderentur Phariſæi hypocritæ, obſcurabant facies ſuas, & lugentibus atque adfligentibus, ſeſe ſimiles exhibebant, cui ſimulationi contrarium erat lauari et inungi, ut ex uarijs S· bibliorum locis patet ·Ea propter ieiunium quod Dominus populo Iſraëlitico in die reconciliationis, qui decimus erat, menſis ſeptimi, præceperat, non ieiunium, ſed animi afflictio uel humiliatio uocatur · Ita enim ſcribitur 3·Moſ·23·In decimo menſis ſeptimi, dies ille reconciliationis erit, quem feſtum Domino habebitis, animas ueſtras in ipſo affligetis · Et paulo poſt: Quæcunq; enim anima non fuerit afflicta illo die, excindatur de populo ſuo·Ieiunium nanq; ut ciborum abſtinentiam duntaxat ſignificat, pars huius ieiunij eſt, quod populo Iſraëlitico, indictum fuit, id eſt, humiliationis & caſtigationis, atq; afflictionis animæ, hoc eſt, uitæ corporalis uel hominis externi· Id enim hic anima ſignificat·Hoc uel ex illo 58·Ieſa·quare ieiunauimus, & non uidiſti, quare afflixi mus animas noſtras, & non cognouiſti, ita habere cognoſcitur· Quis enim non uideat, ieiunauimus, & afflximus animas noſtras, pro eodem poſitum?

Ad hæc quæ ieiunia ſcriptura celebrat, ſic ſe habuerunt, ut nequaquam cibi tantum abſtinentia fuerint·Libro Iudicum 20·leguntur filij Iiſraël, cum bis à Beniamitis cæſi fuiſſent, coram Domino fleuiſſe, et ieiunaſſe uſque ad uesperam, et ſacrificaſſe· Simile fuit ieiunium populi in Mitzpah, quo peccata ſua confitebantur, et lugebant, 1· Schmu·7·Ad eundem modum ieiunarunt ciues Iabes, cum Ieiunia priſcorum.

Schaul & filios eius lugerent, 1 · Schmu ·31· Pari modo & Dauid atque qui cum eo uiri erant, flentes & ad ueſperam uſque ieiunantes, lugebant Schaul & Ionathan atque populum qui ſimul interierat, 2 · Schmu · 1 · Non aliter ieiunauit & luxit etiam puerum, quem primum ex Batſchaba ſuſtulerat · Tale ieiunium & Acheab ieiunauit cum pœnitentiam teſtaretur, propter occiſum Naboth, 1 · Reg · 21 · Simulari magis quàm ieiunari ſimile præceperat ante, Iiezbel, quaſi ob dolorem blaſphemiæ, qua Naboth blaſphemaſſet DEVM, ibidem · Verum autem ad eum modum Iehoſchophat indixit, quando contra ſe Moabitæ & Ammonitæ pugnatum uenerant ingenti multitudine · Eiuſdem rationis fuit ieiunium quod & Ezra inſtituit iam cõceſſurus in regionem Iehudah, Ezra 8 · Item quod Nechemiah biduo ieiunauit, flenſ, lugens, & orans Dominum propter deſolationem Ieruſalem & terræ Iehudah, Nehemiah 1 · Quod poſtea & populus ſuſcepit indutus ſaccis, & impoſita terra ſuper capita ſua, eodem libro capite nono · Quod denique Eſther per triduum & ſibi & Iudæis ſuis indixit, quando adire regem pro populo ſuo ſtatuerat · Nec alia ratio ieiunij fuit, cuius meminit Iere · 36 · Daniel 9 · Ioel · 1 · & 2 · Ionah 3 · Zacha · 7 · & 8 · His ferè locis de ieiunio ſcriptura meminit, quæ ideo omnia indicaui, ut ſtudioſus frater, ea loca conſulat, & ex ipſis ſcripturis diſcat, quàm longè alia ieiunij ratio ſanctis priſcis fuerit, quàm hypocritis recentioribus qui iam ſæculis aliquot inſignem luxum, ieiunij prætextu, uendiderunt ·

Vt uero

Vt uero colligi ex adductis locis poteſt, ieiunij, ueterũ hæc ratio fuit, ob inſignem calamitatem, uel acceptam, uel inminentem, aut certe ex ſingulari peccatorum pœnitentia, indicebatur, per diem unum, raro plures, publica coram Deo humiliatio, ac ceu ſupplicatio quædam. Indicebant uero ſacerdotes uel reges, alijue aliqua apud populum autoritate ualentes. Nonnunquam priuata etiam ſuſcipiebatur eiuſmodi humiliatio, ubi & priuatum malum aliquos urgebat, quale fuit ieiunium Dauidis pro laborante puero, & Acheab, pro nece Naboth. Solũ ieiunium quod decimo die menſis ſeptimi, ab uniuerſo populo celebrari debuit, fuit indictum diuinitus. Porrò ea humiliatio, ſiue ſupplicatio ita habebat, ut quemadmodum diximus non à cibo tantum, ſed in totum omnibus corporis delitijs, quãto tempore ſuſcepta erat ſupplicatio, abſtinerent, luctui toti, fletibus & precationibus indulgentes. Inde plerumque ut animi afflictionem & dolorem teſtarentur, ſcindebant ueſtes, induebãtur ſaccis, obuinciebãt caput, aſpergebãtur cinere ſiue puluere, et incurui ingrediebantur. Qualia & Ethnicos dum luctui indulgerent feciſſe ſcribit Lucianus de luctu.

Quæ ratio ieiunandi apud priſcos.

Ob inſignem calamitatem, ſuſceptum fuit, & quidem communibus uotis, licet non dubitarim, à ſenioribus atque ſacerdotibus, populum coadductum, quod Iiſraëlitæ ieiunabant, cum bis fuſi & cæſi fuiſſent à Beniamitis Iudicum uigeſimo. Similiter quod ciues Iabes, lugentes cæſum regem & populum, 1. Schmuel. 31. &

Quæ cauſſa ieiuniorum·

alia pleraque· Ex pœnitentia aut peccatorum ſingulari ſuſceptum fuit ieiunium illud celebre in Mitzpah, ubi totus Iiſraël, autore Schmuel, ad confitendum Domino peccata ſua, & ueniam orandum conuenerat, ſimili cauſſa ieiunauit & Acheab poſt occiſum Naboth, 1· Reg· 21· Tale certe debuit eſſe & illud indictum in lege, ad decimū diem menſis ſeptimi· Quin ex facto Iiezbelis uxoris Acheab, quæ præcipiebat ſenioribus ciuitatis Naboth, indicere ieiunium, quaſi ob blaſphemiam Naboth, apparet, ob quodlibet inſignius peccatum, ſolitum fuiſſe, publicum ieiunium celebrari, ne Deus, ob unius uel paucorum noxam, toti populo iraſceretur·

Quod uero ſolitum fuerit, ieiunia eiuſmodi indici, uel ad ea ſuſcipienda populum cohortari per ſacerdotes, aut reges, uel aliâs autoritatem apud populū habentes, declarat uerum· Ieiunium indictum à Schmuele, Iehoſchaphat rege, ab Ezra, ab Eſther· Vnde & Ioel ſeniores alloquens aiebat, ſanctificate ieiunium, uocate cætum, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in domum Dei ueſtri, Ioel 1· & ſecundo cap· Canite tuba in Zion, ſanctificate ieiunium, uocate cætum &c· Fuit autem ſanctificare ieiunium, celebrare ieiunium, ac populo indicere·

Ab omni cibo abſtinuerūt ieiunantes·

Quod autem tempore ieiunij prorſus ab omni cibi, & cunctis delitijs ieiunantes, priſci abſtinuerint, ex multis locis fit manifeſtum· Nam in legali illo ieiunio, affligere animas ſuas, id eſt, corpus & uitam illam externam, populo fuit præceptum· Vbiq; etiam fletus et planctus

ctus ieiunio, ut ex adductis locis patet, adiungitur. Et indubie cum ad ueſperam uſque Iiſraëlitæ, Dauid & alij ieiunaſſe leguntur, intelligendum eſt, toto die fuiſſe abſq; cibo. Nechemiach certe biduum, Eſther cum ſuis Iudæis, per totum triduum, adiunctis etiam noctibus, ſine cibo, luxerunt & orarunt.

Vſos autem ſubinde ſaccis, diſcidiſſe ueſtes, & puluere aſperſiſſe caput, atq; ingreſſos incuruatos, ex ieiunio Acheab, et Mardacai, Niniuitarum, & populi reuerſi ex Babilone, Neche. 9. ſatis liquet. Quæ externa poſtea ïpij citra animi ob peccata, dolorem, ueramq; pœnitudinem in ieiunijs ſuis, ſimulabant, qua cauſſa Dominus per uates ſuos, huius hypocriſeos, illos itĕtidem obiurgauit. Quale eſt quod Ieſa. 58. legimus. Scilicet huiuſmodi ieiunium erit, quod mihi probetur, affligere hominem animam ſuam. Velut iunco uincire caput ſuum, ſaccum et puluerem ſternere? Aeque enim impij, ac pij, inedia, & aliarum abdicatione delitiarum, die ieiunij ſe ipſos caſtigabant, ſignaq; alia luctus, præ ſe ferebãt, induti ſaccis, obuincto capite, cinereq; aſperſi, alieni interim, ut à uera animi pœnitentia, ita & à comite huius, in proximos miſericordia, & beneficentia, eoq; nihil niſi hypocritæ erant inuiſi Deo, unde neq; ieiunium ipſorum probari potuit. Ex his puto abunde iam patere cuiuſmodi fuerit ieiunium ueterum, qua cauſſa, quibus autoribus ſuſcipi, quibuſque denique conditionibus obſeruari ſolitum.

Ieiunia ſanctorũ noui teſtamẽti.

Cui haud quaquam diſsimile fuiſſe arbitror, quod obſeruatum poſtea & ab Apoſtolis, alijsq; noui teſtamenti ſanctis legimus. Vt quod Prophetæ & doctores Anthiochiæ ſupplicantes Deo, ieiunarunt, cum eis ſpiritus ſanctus de Paulo & Barnaba in negotium Euangelicon ſegregandis, mandatum dediſſet, Act. 13. Item quod et hi ipſi duo Apoſtoli ieiunauerunt, quando pro Eccleſijs, Antiochiæ, Piſidiæ, Iconij, & Liſtris, collectis, quibus ſeniores ordinarant, precati ſunt, Acto. 14. Nam huiuſmodi fuiſſe, quod Phariſæi, ac diſcipuli Ioannis frequentabant, de quo infrà 9. ſed & à quo laudatur Anna illa ſancta & religioſa uidua, de qua Lucæ 2, nulli dubium ſit, nec de alio intelligendum, quod Dominus infrà 17. dixit, quoddam genus Dæmoniorum, non niſi ieiunio & oratione expelli, id eſt, oratione ſanè intentiſsima, quæ utiq; non niſi ieiunio, & ab omnibus delitijs, auocato corpore fieri poteſt. Huius uero monetæ, ieiunium, haud infrequens fuiſſe ſanctis in prima Eccleſia, uel illud, 1. Cor. 7. probat. Ne fraudetis uos inuicem, niſi ſi quid ex conſenſu, pro tempore, ut uacetis ieiunio & precatione. Item illud 2. Cor. 6. In uigilijs & ieiunijs.

Hinc natum non dubitarim, quicquid ieiuniorum poſtea, Eccleſia uel recepit, uel inſtituit, legibus tamen nemo obſtrictus ad ieiunandum fuit, dum purior ille Chriſtianiſmus uiguit Publica ieiunia, communibus uotis fratrum ſuſcipiebantur, ita & priuatim nemo niſi ſua ſponte ieiunijs ſeſe dedidit. Montanus hæreticus ut ſupra in

capite

capite quarto de origine quadrageſimæ ex Euſebio commemoraui, primus auſus fuit, Chriſtianam libertatem ieiuniorum legibus onerare· Vide quem autorem exactores habeant ieiuniorum· Non ſic patres ſancti, ſuperioris ac purioris Eccleſiæ, ſed ſi qua neceſſitas Eccleſiæ incidebat, ſi uel ſæuior illam concutiebat perſecutio, uel urebant grauiores lapſus fratrum infirmorum, ad ſupplicationem ſeriam, ſtatamq; ac ſolennem precem, adhibito ieiunio, totiusq; uitæ humiliatione, ſanctis hortatibus, populum inducebant, nihil ex imperio, in hæreditatem Domini ſtatuentes, neque ullius conſcientiam, religione ex ſuis mandatis obſtringentes· Et populus quidem, cui cor unum, & anima una in Domino erat, qui dolere cum dolentibus didicerat, aliorumq; caſus ſuos ducere, ac uri, ſi alij offenderentur, ad Epiſcoporum hortationem, minimo negotio, ex animo ſupplicationem, iuſtaq; ieiunia, ſuſcipere ſolebat· Quin ultro ex priuatis cauſsis, priuata quoque ieiunia quilibet patres familiâs domi ſuæ, haud infrequentia exercebant·

Ieiunia Eccleſiæ ſuperioris & purioris·

Verum ex publicis illis, quæ ſolennia, præter ob incidentes cauſſas ſuſcepta, habebant priſci, primum in anno terna, poſtea quaterna, ut ex decreto Caliſti· diſtinctione 76· patet, ortas illas quatuor temporũ, quas Angarias, ſiue ieiunia quatuor temporum uocarunt, nõ poteſt obſcurũ eſſe, expendenti priſcorum monumenta,

Origo ieiuniorũ quatuor temporum·

& quæ in decretis Pontificijs de his leguntur. In quibus id nimis ſupinæ ac craſſæ oſcitantiæ indiciū eſt, qđ ſiue Gratianus, ſiue quiſquam alius rapſodijs illis aſſuit, ex Hieronymi commentarijs, in Zachariam capite octauo in locum illum; Ieiunium quarti, ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi, erit domui Iehudah in gaudiū & lætitiā, & in ſolennitates delicatas, ueritatem & pacē diligite. Vult enim uideri ex hoc ꝓphetæ uaticinio, ieiunia iſta quatuor temporū, inſtituta. Quaſi uero, his Pontificijs ieiunijs, commune aliquid ſit, cum ijs, quæ apud Hebræos olim fuerunt obſeruata, quorum hoc loco Zacharia meminit. Ad hæc prædicitur per uatem illum, fore ut ieiunia iſta, hoc eſt, dies luctus & afflictionis, uertantur in ſolennitates lætas, in quibus exultarent et deliciarentur, non ut in diebus ieiuniorum ſolitum illis erat, plangerent, atq; animas ſuas affligerent. Hoc tempore Chriſti impletum fuit, unde certe ex illis Iudæorum ieiunijs, ratio iſtis Pontificijs fruſtra petitur. Cæterum quæ etiam Hieronymus ibi, de ieiunijss illis diſſerit, admodum frigida ſunt.

Ieiunia uulgo religioſorū, nihil minus quā ieiunia.

Porrò undecunque originem trahant ieiunia, quæcunque iam multis ſæculis hoc nomine celebrata ſunt, nihil minus fuere, quàm ieiunia uera, ueris DEI cultoribus digna. Vt enim DEVS unus eſt, idemq; perſeuerat, ita eodem, ducit agitq; ſpiritu, ſanctos omniū temporū, eademq; ab illis ꝓbat. Iā ex ſupradictis abunde liquet

liquet ieiunium, ſanctis dignum, quodq́; Deus probet, eſſe ſeriam carnis caſtigationem, delitiarumq́; omnium abdicationem ad tempus, propter enixius deprecandam Dei *clementiam ſuſceptam.*

Quid quæſo huiuſcemodi ieiunationi ſimile, in celeberrimis etiam & ſanctißimorum quidem hominum Rho. Eccleſiæ *ieiunijs? Ea ſanè claßici ſcriptores illorum, ut Aquinas & alij deffiniunt per ſancte obſeruari, ſi quando ſemel duntaxat in die cibus ſumatur, isq́; abſq́; carnibus, ouis & lacte, etiamſi ne animus quidem ſit, aut caſtigandi carnem, aut apparandi pectus ad pure precandum.* Quid ieiuniũ Aquinati. *Nam aiũt,* Eccleſiæ *proceres, ſubſtãtiam actus duntaxat, ita ipſi loquuntur, non etiam intentionem actus, poſſe præcipere.* Hinc *factũ eſt, ut religioſiſsimi quiq́; toto anno nõ magis delitientur, ſumptuq́; ac copia cibi potusq́; luxurient, quàm diebus ſacræ inediæ dicatis, cum ſanctiſſime ieiunare ſeſe iactant.* Id in *Quadrageſima & Aduentu quem uocant, apud illos uidere eſt.* Vino *enim meracißi. quod toto anno ad fouendam miram hanc abſtinentiam, reſeruant, & cibis, quantitate & illicibilitate duplicatis ſeſe onerant, ut non ad precandum modo, uerum qualibet etiam corporis opera, ſint ineptiſſimi, tantum ſomno idonei & in morem porcorum altilium, ſaginæ.* Et *quid facerent aliud, quando didicerũt à primæ authoritatis doctoribus ſuis, id legitimum demum ieiunium eſſe, ſemel duntaxat cibum ſumpſiſſe, quantumcunq́; & qualemcunq́;, modo piſculentum ſumant?*

Prima im pietas uulgo ieiuniorum.

Iure igitur craſſiſsmis iſtis hypocritis, hodie & ieiunijs ipſorum à pijs uale dicitur, in quibus nimirum quadrifaria impietas committitur. Primum quod à hominibus ita indicuntur, ut mortali quod uocant peccato, obligent, qui illa ſoluerint. Cum ſicut hominis non eſt ſtatuere quo Deus colatur, ita neq; ſtatui poſſit, quo prætermiſſo, offendatur. Fruſtra timetur & colitur ex mandatis hominum, infrà 15. Impie ergo iſti religione animos multorum obligant, & trepidare faciunt ubi non eſt timor. Ecce quæ impudẽtia cum ſeruator noſter ac omnes ſui Apoſtoli ne unum quidem diem præceperint ieiunare, quibus certe continentia, carnisq; mortificatio, non paulo plus, quàm iſtis cordi fuit, iſtos homines quos iures iuratos omnis frugalitatis & temperantiæ hoſtes, tot dies per annum ſub pœna, æternæ maledictionis, miſere plebeculæ indicere? Ipſis Iudæis per uniuerſum annum, unus duntaxat dies, ieiunio fuit diuinitus dicatus, & Chriſtianos, quos CHRISTVS à præceptionibus externis ſuo ſanguine liberauit, par eſt, tot ieiuniorum ferijs, quas perpauci tamen obſeruant, illaqueantur autem peccati religione plurimi, adobruere? O homines, ſcientia CHRISTI uacuos, quiq; pietatis nullum adhuc guſtum perceperunt. Alioqui facile agnoſcerent, diuinioris magiſtri eſſe indicere, ut preces & ſupplicationes, ita & ieiunia. Nimirum eius, qui animo grauitatem ſcelerum & iræ Dei, cum certa gratiæ ſpe, planè poſſit perpendere. His enim probe cognitis, nihil

omnino

omnino æque liberet, quam diuinam clementiam precibus pulſare intentiſſimis, ad quas & uigilare & ieiunare ita iuuaret iam, ut nihil omnino præterea afficeret. Vt ergo homines hortari ad uera ieiunia, & neceſſitatem eorum indicare poßunt, ita ea præcipere, non poßunt. Non minus quàm triſtitiam animi, aut gaudium, alióſue affectus, qui ne nobis ipſis quidem in manu ſunt.

Altera impietas, quam in præcipiendo ſua illa ieiunia, pſeudochriſtiani admittunt, eſt, quod diebus ieiuniorum, certis cibis interdicũt, quaſi Deo *gratius ſit oppleri uentrem piſcibus, quàm carnibus, aut non magis ieiunium ſit, abſtinentia ab omni cibo, quod cum eo produxeris, quod ſatis eſt, & ardor precandi in te requiſiuerit, ſiue id ad ueſperam uſq; ſit, ſiue citra, iamq; poſcat, corpuſculi neceſſitas, ut edas, non ferat optimus pater, uti bonis creaturis ſuis, quas ad ueſcendum nobis donauit, quibuſlibet.* Do*ctrinam miſeri* D*æmoniorum ſequuntur* 1. Timoth. 4. D*um ieiunandum eſt, nihil omnino eſt edendum, dum edendũ, edere, ſed cum gratiarum actione, eoq; & modeſtia licet quælibet.*

Altera uulgo ieiuniorum impietas.

Ieiunia pro ardore precandi producenda.

T*ertia impietas, quæ ineſt ieiunijs, illorum* CHRISTVM *ignorantium, & reliquas omnes ſuperat, eſt, quod mereri ieiunando à* DEO *gratiam expiariq; peccata, uulgo* CHRISTI *religionem profeſſo, perſuaſerunt.* Q*uod utique ſolius* CHRISTI *eſt, qui ſanguine ſuo, patris gratiam, ſatiſfacto pro*

Tertia impietas uulgo ieiuniorum·

ƈo pro peccatis noſtris, meruit electis omnibus· Ecquid *mereatur à principe, qui ut meritam mortem depre= cetur, totum octiduum ſine cibo maneat, ac perpe= tuo illius clementiam precibus extimulet?* Num *beatum ſe exiſtimabit, ſi uitam, tantum exorauerit, nec ſane cogi= tabit, ſe uel donatam uitam multo minus aliud quippiam, ita ieiunando & ſupplicando, à principe meruiſſe ·* Vere *ignorant, cum ſuorum peccatorum immanitatem, tum diuinæ gratiæ amplitudinem, quicunq; quauis in re, aut opera ſua, uel tantillum meriti ſomniant·*

Quarta impietas·

Quarta impietas, quæ cæcis illis ieiunia ſua contami= nat, eſt, qđ præpoſtera ſua ieiunandi ratione, & ieiunia uera & fructum ipſorum penitus profligarunt · Ieiuni= *um enim ut uel natura uocis huius, monere eos potuerat, eſt ab omni cibo, atq; delitijs abſtinere ·* Iam *ipſi mutant duntaxat delitias, & adeo cibi nihil imminuunt, ut cum ie iunant, plus uorent, neq; hoc uulgares, ſed ut ſupra di= ctum, omnium religioſiſſ·* Quorum *præclarum exem= plum peperit prouerbium, talibus ſanctis dignum, unum ieiunium, trinas parere crapulas ·* Vbi *enim poſtridie ieiu nandum eſt, uulgo dicitur, lautius cænandum eſt, cras enī imminet ieiunium·* In *ipſo die ieiunij, prandium ſumen= dum nobis eſt, magis opiparum, non enim licebit cæna= re·* Poſtridie *maturius & largius prandendum eſt, hæri enim ieiunauimus, proh pudor, quo pduxit nos ignoratio* Chriſti? Ergo *plurimis ſuis ieiunijs quæ deuotæ* Chriſto *plebi indicunt, docuerunt tantum ſuperſtitioſe ſeſe in= gurgitare·*

Vnus dies ieiunij, tres requirit crapulas·

gurgitare·Tamq; abeſt, ut ieiunijs illis carnem caſtigent, quod magis cibis adeo, et lautioribus ualde intempeſtiuis, ac largius ſuffarcinatam, ſaginent & irritent, ac ſpiritū tam nihil ad precandum promoueant, quod prorſus etiā ipſum extinguāt, tanta uoracitate & delitijs abſorptum·

Pie itaq; *& utiliter miſſa iſtorum non ieiunia, ſed ſub nomine & prætextu ieiuniorum, portentoſas crapulas fa cimus·* Non *autem pie in totum à ieiunijs nobis temperabimus, uti hodie non uulgus tantum, ſed primores etiam, eorum qui ſibi* Chriſtum *uidentur rurſus agnouiſſe, peſſimo exemplo ſolent· Si enim unquam, certe hac noſtra tempeſtate, neceſſitas ieiunandi, atq; ſupplicandi urget plurima·* Cum *maior & præcipua mortalium pars, Chriſti religionem ſæuius atq; atrocius, quàm ullum ſcelus, aut nephas, ferro, laqueo, aqua & igni perſequitur, bona pars ridet, non pauci dum in ſyncero animo illi ſe adiungunt, miſere infamant, ac deniq; in puſillo etiam grege, qui uere ſe illi dedidit plurima cottidie infirmitas, gloriam Chriſti noſtri obfuſcat ·* V*æ noſtræ ignauiæ & torpori, qui iram* Dei *aut non animaduertimus, aut ſi animaduertimus, adeo nihil inde mouemur·* Prof*ecto ſi ij eſſemus, qui uideri omnes uolumus, haudquaquam adeo diſſimili uiueremus uita & ſtudio ijs, qui uere id quod nos dicimur fuere·* Et *nos nequaquam in uacuum gratiam* Dei *recipientes, daremus operam, ut in hoc tempore accepto, & ſalutiferis diebus indicibili* Dei *benignitate nobis non* Paulo *clarius reductis, quàm ab hinc mille annis fuerint, nos*

Magna nobis ieiunandi neceſſitas·

ipſos

ipſos exhiberemus in omnibus, ut Dei *miniſtros, ut in tole rantia multa, in afflictionibus, in neceſſitatibus, in anxie= tatibus, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, ita & in laboribus, in uigilijs, in ieiunijs, in puritate, & cæteris quæ* Paulus 2. *Corin.* 6. *enumerat.* Et *apud nos, coniuges ſubinde, ut à congreßu connubiali, ita & delitijs alijs ſi= bi temperarent, quo uacarent ieiunijs & precationi.* Cuius *meminit* Paulus 1. *Corin.* 7. *Cumq; multi adeo, & quidem non diſſimilandis peccatis, gloriam* Euangelij, *gloriam* CHRISTI, *inter nos contaminat, uti= que non minus ſoliciti eſſemus, lugere huiuſmodi, ac pro eis humiliari ieiunando & ſupplicando, ut tentationem maligni,* Dominus *non ſineret, adeo nos prægrauare.* Vti *ſane &* Paulus *ipſe pro Corinthijs qui peccauerant, ne= que digne pœnituerant, feciße ſe, & ab alijs quoque exe git, teſtatur,* 1. *Corin.* 5. *&* 2. *cap.* 2. *et* 12. Hoc *ultimo lo co, ita ſcribit.* Metuo *ne qua fiat, ut ne iterum ubi uenero humiliet me* Deus *meus apud uos, & lugeam multos eo= rum, qui ante peccauerunt, nec eos pœnituit, immundi tiæ libidiniſq; & impudicitiæ, quam patrarunt.* Quæ *humiliatio quiq; luctus, nihil aliud fuit, quàm ieiunium & ardens pro eis ſupplicatio.*

Prædicatorum *Euangelij igitur erat, plebem pecca= torum ſuorum probe admonere, & ingentem neceſſita= tem ſupplicandi diligenter inculcare, ut crebro ſe ſiue publicis, ſiue priuatis ieiunijs & ſupplicationibus, tam pro ſe, quàm alijs dederent, & non in tantum offendi=*

culum,

culum eorum, qui CHRISTVM *nondum receperunt, alieni adeo & frigidi eſſent, ab omnibus & ieiunijs & precibus. Fictitia illa, quæ inuexit ſuperſtitio, miſſa fecerunt, & recte quidem, ſi ex fide, ſed cur non repetunt uera & Chriſtiana? Si recepiſſe nos ſpiritum ueterum gloriamur, qui fit ut non eadem, quæ in illis, & in nobis efficiat? Bona pars prædicatorum, ſi in Antichriſtianos probe debachati fuerint, aut de Euchariſtiæ, uel alijs non frugi admodum quæſtionibus deblatterarint, fratresq́; inſanierint, putant ſe munere ſuo egregie functos. Ita & plebs hos imitata, poſtquam inſectari aduerſarios noſtros, & garrire paucula, de ijs, quæ minimum ædificant, perdidicit, abſolute ſe Chriſtianum autumat. Interim nihil modeſtiæ, nihil charitatis, nihil zeli, aut pro gloria* DEI *ardoris uſpiam apparet, & efficitur ut horrende propter nos, ſanctum Dei nomē paßim blaſphemetur. Cuius indubie, ni reſipuerimus, grauiß. breui pœnas dabimus.*

Falſa ieiunia hodie miſſa faciunt, & uera non amplectuntur.

Morbi prædicatorum & plebis.

Mittant ergo electi, cum Antichriſtianis, hos quoque pſeudochriſtianos, & qui CHRISTI *redemptionem perceperunt, orent, ut huius ſpiritus in ipſis quotidie augeatur, quo zelo gloriæ* DEI *ardeant, agnoſcereq́; poßint & dolere, cum ſuorum tum alioru peccatoru grauitatē, ac iuxta ſuſpicere digne et admirari ineffabilem Dei erga nos bonitatem, hoc pacto ſane rite accendentur, tam ad precandam profectum gloriæ Dei, quàm deprecandum, quicquid huic aduerſatur, ita abun-* de quoq;

Quo pacto uere ieiunandi facultas obtinenda.

de quoq; ad Chriſtiane ieiunandum, ſiue priuatim, ſiue publice permouebuntur. Neq; audient, quod nimis uere modo nobis obijcitur, preces, ieiunia et alia obſeruata ha ctenus, nos damnare fortiter, nos ipſos aũt interim, neq; precari, neq; ieiunare, uigilare aut laborare, ſed delitiari tantum & curare cuticulam, curioſos in ſectandis malis aliorum, quibus tamen nihilo meliores ſimus.

Quis proprius ieiuniorum uſus.

Porrò ne hoc præteream, uſus ueri ac Chriſtiani ieiunij, non eſt proprie ut dometur caro, quod uulgo creditum eſt, licet etiam ad hoc faciat, ſed ut mens poſſit intentius, precationi incumbere, unde ſemper ferè hæc duo iunguntur, ieiunium & oratio. Neq; inuenies niſi propter ſupplicationes ad Deum, ſanctos ieiunaſſe. Illa cibi frugalitas, atq; temperantia, qua caro in offitio retinenda eſt, in ſcripturis σωφροσύνη, id eſt, modeſtia uel ſobrietas non ieiunium dicitur. Ad hoc nunquam hæc remittenda eſt, cum ieiunia continua eſſe nequeant. Male igitur docent, qui prædicant Chriſtianorum ieiunia, eſſe perpetuam uitæ frugalitatem & temperantiam. Ieiunia enim peculiare & temperarium aliquid ſunt, ut ſatis ex ſuperioribus patet. Ad temperantiam autem iſtam perpetuam, paſſim in ſcripturis Dominus ipſe & Apoſtoli nos hortantur, Chriſtus cum aliâs ſæpe, tum Lucæ 21. Cauete autem uobis ne quando grauentur corda ueſtra crapula, et ebrietate, & curis huius uitæ &c. Paulus Rom. 13. Abijciamus igitur opera tenebrarum, & induamur arma lucis, tanquam in die compoſite ambulemus, non

Sobrietas apud Chriſtianos ꝑpetua, ieiunia non item.

cõmeſſa-

comeſſationibus & ebrietatibus &c. Et ad Titum. Sobrie & iuſte & pie uiuamus in hoc ſæculo &c. Ita ubicunq; ſobrietatis meminit, aut temperantiæ, hunc uitæ modum intelligit, quo corpori tantum neceſſaria indulgemus, abſtinentes à ſuperfluis et delitijs, ne laſciuiat. Hanc itaq; cum Paulo, & nos ſobrietatem, continentiam, temperantiã, modeſtiam, aut quid huiuſmodi, non ieiuniũ uocemus, quod aliud in ſcriptura eſt. Ne quod iã uſu ueniſſe magnis uidemus, ieiunij nomen & rem iuxta amittamus.

Oremus autem iuſtum in cognitione Chriſti profectum, & crebro ut ad ſtatas precationes nos dabimus, ita & rite ieiunia celebrabimus. Quorum modus, pro precum ardore erit. Iſta priuatim in domibus noſtris primum reſtituamus, tum ubi ueram Eccleſiam, id eſt, ſanctorum nacti fuerimus communionem, ſeduli & diligentis miniſtri, occaſione incidente, erit, eadem publica quoque reddere. Nihil quidem præcipiendo ex authoritate, ut ij, qui CHRISTVM ignórarunt hactenus fecerunt, ſed ex flagrantia ſpiritus, monendo & hortando. Quorum enim cor & anima una fuerit, illi ijſdem ubi probe cognouerint, quoq; mouebuntur, & pro communi neceſſitate, communem item ſupplicationem & ieiunium ſuſcipere ultro cupient.

Quomodo reſtitui iuſta ieiunia poſſint.

Cuius modus ita per prudentes miniſtros attemperabitur, ut nemo quidem ad hypocriſin adigatur, neque piorum feruor intercipiatur. Quantulumq́; tempus, ieiunio & precationi huiuſmodi dicabitur, ſiue dies integer, ſiue

Quis modus ueri ieiunij.

ger, ſiue dimidius, totum in ſancto conuentu, pſallendo, orando, prophetando & hortando tranſigetur. Hæc ab*ſurda forſan aliqui, & hypocriſi fauentia exiſtimabunt.* Iis nihil aliud reſpondero, quàm ſpiritum ſanctum ſui non eſſe diſſimilem, egit huiuſmodi in priſcis ſanctis, qui non operaretur idem & in nobis? Diſcant quid ſit illud: *Venient autem dies, cum tolletur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt.* Ablatus fuit corpore ab illis ſponſus & ieiunarunt. His nos ſucceſſimus, qui æque in ſpiritu debemus uiuere, qui quod nõ & nos ieiunamus? Indubie quod non ita nos, ut illos tenet ardor regni DEI, & ſtudium gloriæ eius, ſalutisq; fratrum ſolicitudo, quorum ſcandala nos non ſatis urunt, ut & profectus non ſatis animo deſideratur. Dominus donet mente nos, qua illos donauit, & eadem delectabunt, ſanctisq; ieiunijs frequenter incumbemus.

Hactenus de ieiunijs diſſerendo digredi libuit, quod illa pſeudochriſtiani ſuperioris ſæculi, in peſtilentiß. abuſum conuerterunt, noſtri prorſus obliterarunt, ut plurimi hodie ſint, qui cum ſibi bis Chriſtiani uideantur, ne cogitent quidem eſſe ieiunandum. Quorum torpori & ignauiæ mirum eſt quàm inconſulta prædicatorum, non ſanè paucorum, temeritas, patrocinata ſit. Qui, quod peſſimum, pietatis etiam prætextum illi induxerunt. Quaſi uero omnia ſtata ieiunia, & ſolennes ſupplicationes Iudaica, & indigna Chriſtianis eſſent, ſatisq; foret nobis, tantum frugaliter & temperanter uiuere. In

cauſſa autem eſt, quod ſolidam fidem in CHRISTVM, certamq́; nouitatis uitæ meditationem, nondum perceperunt. DOMINVS reuelet recte nobis imaginem filij ſui, detq́; ardens ſtudium, ut ad illam reformemur, iuſtumq́; gloriæ ſuæ zelum, quo rite, tam in nobis quàm alijs, quæ illi aduerſantur, auerſemur, & quæ prædicta ſunt, non tantum uera intelligemus, ſed iuuabit etiam, illa totis uiribus opere quoq; exprimere.

Ne reponatis uobis theſauros in terra &c. Idem Lucas 12.

Auocauit prioribus huius capitis, à ſtudio applauſus humani, his iam poſterioribus auocat multis, ijſdemq́; mire urgentibus argumentis, à cupiditate habendi. Bonos enim nos in omnes eſſe conuenit, de quo multa quinto capite, ſed nihil nobis inde quærendum, ſoli patris gloriæ, qui bonos nos ſuo ſpiritu reddit, ſtudendum. Primum igitur pulchra, eaq́; efficaci contentione utitur. Ne reponatis, inquit, theſauros in terra &c. Qu.d. Si libet reponere theſauros, ſi animus eſt, uere diteſcere, & beatis euadere, agite oſtendam uobis, quo pacto id conſequamini. Non in terra theſauros perituros, & uarijs obnoxios periculis, ſed in cælo æternum permanſuros, alienos ab omni periculo, uobis recondite. Quis iam non Status ſequentium in hoc cap.

mallet, theſauros perpetuos & cæleſtes, quàm mox interituros & terrenos? Similis hortatio eſt apud Paulum 1. Timot. ultimo. His, inquit, qui diuites ſunt in hoc ſæculo, præcipe ne elato ſint animo, neq; ſpem ponant in diuitijs incertis (quod eſt recondere theſauros in terra, ubi erugo & tinea corrumpit &c.) ſed in Deo uiuente. En hoc eſt theſauros recondere in cælo, id eſt, certis ac ſpiritalibus bonis. In Deo enim uiuente qui ſpem ſuam collocat, confundi nunquam poteſt, utq; ab ipſo, hic affatim præbente, quibus opus eſt, omnia accipiet temperaria, ita in futuro bonis, quæ humanum ſenſum ſuperant, donabitur perpetuis. Hi theſauri ſunt, quos hortatur nos cælo recondere.

Locus Pauli 1. Timot. 6.

Quid recondere Theſ. in cælo.

Vt autem uere fide & ſpe in Deum, iſtos nobis theſauros reponimus, ita repoſuiſſe eos, per opera miſericordiæ declaramus, & certam, ut eſt apud Petrū, hoc eſt, manifeſtam, noſtram uocationem per illa facimus. Neq; poteſt enim niſi diues per fidem in cæleſtibus, terrena liberaliter fratribus impendere. Quatenus ergo per ſpiritum agentem in nobis, bonis operibus, ad optionem noſtram prodimus, eam dicimur nobis parare, & quatenus diuites nos cæleſtibus, per beneficentiam declaramus, dicimur illa nobis reponere. Vt certe quanto in his plus promouemus, tanto propius ad illa accedimus, quæ nimirum tum demum plene poſſidebimus, quando ſpiritu Dei, toti ad imaginem Chriſti, id eſt, in naturam, perpetuæ beneficentiæ, fuerimus reformati. Eſt uero hic modus loquendi uulga-

Per opera cæleſtes diuitiæ produntur.

uulgaris. Ita *enim ſi pauper aliquis à prædiuite quopiam hæres dictus, ipſum ſtudeat demereri, dicitur: Iſte modo, hæreditatem huius, ſibi comparat, & quoties inſignem aliquam gratiam ab eo inierit, dicitur: iam tantam, uel tantam portionem bonorũ iſtius, hic ſibi uendicauit, aut repoſuit.* Cum *ille tamen omnia, beneuolentia ſe in hæredem ultro aſſciſcentis, accipiat & expectet.*

Sic ergo inquit in adducto loco Paulus. Vt *benefaciant, ut diuites ſint, operibus bonis, ut faciles ſint ad impartiendum, libenter communicantes, recondentes ſibi ipſis bonum fundamentum in futurũ, ut accipiant uitam æternam.* Quanto *enim quis bonis operibus copioſior euadit, tanto uitæ æternæ percipiendæ, plena ac reuelata poſſeſſione, uicinior eſt, eoq́; recondunt ſibi ipſis bonum fundamentum, qui diuites ſtudent eſſe bonis operibus.* Quo*namq; plenior in ipſis ſeſe exerit diuinitas, qua ita perfecti, perfectum cæleſtem patrem beneficijs in omnes referunt, hoc utiq; certius, id eſt, reuelatius, ſeſe filios* Dei *& hæredes agnoſcunt, tanto ſecurius in omnibus agentes, lætiusq́;* Dominum *expectãtes.* Et *hactenus ſunt ipſis bona ipſorum opera, bonum fundamentum in futurum, quibus ſpes futurorum mire ſuffulcitur,* eo quod adoptio*nis* Dei *certum ſunt argumentum, unde & uita æterna, fide hic tanto pleniore ab ipſis percipitur, quanto ita moribus propius ad eam acceſſerint.* Proinde *quantum ad* Deum, *ac ipſam æternæ uitæ poßeſſionẽ attinet, fide nobis theſauros cæleſtes reponimus, iam cum credidimus,*

Bona opera, bonum fundamentum.

repoſuimus, quia ea Deum & Dei omnia dono accepimus, quantum autem ad noſtram perceptionem ac fruitionem, tum ad certam, etiam aliorum cognitionem attinet, reponimus nobis iſtos theſauros, dum bonis operibus erga fratres, eos penes nos eſſe, quodammodo prodimus. Tum enim illis uelut utimur.

Hæc notent ſimpliciores, quo habeant quod gratiæ Dei hoſtibus reſpondeant, non quidem ad conuertendum illos, qui peccant ad mortem, ſed ad tutandam aduerſus illorum technas, cum ſuam, tum aliorum fidem. Cumq; dixerint iſti, clara uerba ſunt, recondite uobis theſauros in cæleſtibus, quod utiq; iuxta Paulum eſt, abundare bonis operibus, ergo noſtris operibus comparare nobis poſſumus cæleſtia. Reſponde, æque clara uerba ſunt: Credite in me & habebitis uitam æternam. Vt tamen credere in manu nobis non eſt, ſed DEI donum, ut & Matæologi fatentes, fidem uirtutem infuſam docuerunt, ita & uita æterna. Sic recondere nobis theſauros iubet, idq; intelligit, bonis operibus incumbere, quod non illubenter annuo. Sed quemadmodũ bona operari, niſi antea boni ſimus, nõ poſſumus, et boni eſſe ſine ipſius dono, nequimus, ita conſequitur, adhuc omnia Domini eſſe, qui operatur in nobis, ut & uelimus et efficiamus, pro bono animi propoſito, Philip. ſecũdo, nihil noſtrũ fuerit, qui ne cogitare aliquid ex nobis poſſumus, tanquam ex nobis 2. Corin. 3.

Iubemur, quæ tamen nõ niſi dei dono poſſumus facere.

Verum ergo manet, fide nobis cæleſtes theſauros nos reponere, cum uerbo Domini credentes, perſuaſi ſumus,

ipſum

ipſum æternam uitam nobis donare, quid theſaurorum præterea cogitemus? Operibus tamen bonis, ex fide manantibus eoſdem, ut dixi, nobis recondimus, quia ad uitæ æternæ perfruitionem, quam fide iam obtinemus, tanto accedimus propius, quanto pleniores charitate, quæ omnium conſummatio eſt, euadimus. Operibus ſanè abſq; fide factis, mors, non uita, aut cæleſtis theſaurus reponitur. Fides uero ſi adeſt, certo nobis, ſed apud Deum & in diuina promiſsione, iam uita æterna nobis repoſita eſt, non igitur per opera recondi poterit. In nobis tamen, quos ad imaginem filij Dei, hac fide oportet quotidie renouari, id nondum apparet, nondum ſentitur, & re ipſa nondum huius nouæ atq; beatæ uitæ perfruitio poßidetur. Huc ergo fide exerente ſeſe per dilectionē, itur, & hactenus bonis operibus, uita æterna apprehenditur, ut Paulus loquitur, atq; theſauri cæleſtes recōduntur. Quia quo diuiniores operibus, eo & beatiores uita euadimus. Hic nanq; finis noſter eſt, ut conſummata bonitate, optimum patrem noſtrum referamus. Vnde Paulus Epheſ. Gratia eſtis ſeruati per fidem, idq; non ex uobis, D E I donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Nam ipſius ſumus opus, conditi in Chriſto I E S V, ad opera bona quæ præparauit Deus, ut in eis ambularemus. Vide ex gratia & per fidem ſalus conſtat, at non ut nihil boni operemur, uerum conditi ſumus, ad opera bona, ſed quæ D E V S præparauit. Ita omnia Dei donū ſunt, licet nobis, quatenus noua D E I creatura ſumus,

 ea quo=

ea quoq; tribuantur. Vt enim ſcientes & uolentes nos DO*minus ducit & agit, ita non illibenter ſcriptura identidem nos agere & operari dicit.*

Nos dicimur agere, quæ agit in nobis Deus.

Nam ubi fuerit theſaurus ueſter, illic erit & cor.

Alterum argumentum, à prouerbiali ſententia, quales plurimũ ſemper ueritatis obtinent. E*ſt aũt ſimul intellectio, non enim totũ, quod intelllgi uoluit, explicauit uerbis.* Explic*atur autem hoc modo, patrem in cælis inuocatis, à quo & ad cæleſtia, hoc eſt, ſpiritalia atq; æterna bona eſtis uocati, in illis igitur cor ueſtrũ, niſi tãtam optimi patris bonitatẽ contemnitis, aut nõ creditis, eſſe & uerſari debet, totos uos illò rapi oportet.* I*am ſi in terra theſaurizatis, illic cor & curæ ueſtræ omnes erunt.* V*era enĩ eſt ſententia, quæ uulgo prouerbij uice iactatur, ubi theſaurus tuus, ibi & cor tuum.* Q*uid aũt infelicius uobis queat contingere, quàm animis addici, caducis & perituris iſtius mundi rebus, atq; à cæleſtibus & æternis excidere?* A *quibus alieni planè ſunt, quotquot ea non uere ſitiunt, & prima curant.* E*ſurientes nanq;* D*eus implet bonis.* Et *profectò ſi nihil aliud, hoc unum ſatis eſſe debebat, ad eximendam nobis omnem rerum mundi cupiditatem, quod animus, qui* D*eo delectari debebat, æterno bono, uelit nobis nihili iſtis ſæculi rebus, prorſus adligetur, cum primum rei augendæ ſtudere cœperit.* Q*uod autem tormentum ſimile, quàm ſi homo ita dementaretur, ut ciens humanos cibos ſalubriores & delicatiores, neque poßet*

[illegible]mum [illegible] cor[illegible]

poſſet tamen , niſi ſtercoribus ueſci atque oblectari?· Hæc cum ſuperiobus, & apud Lucam legimus duodecimo· Vbi iiſdem ferè argumentis, quibus hic occaſione cu iuſdam, qui appellauerat ipſum, pro diuidēda hæreditate, contra cupiditatem diſputauit·

Lucerna corporis eſt oculus.

Collatio hæc, & Lucæ 11·legitur. *Cum enim ea Dominus indubie uſus ſæpius fuerit, ſatis habuit Lucas eam, uel ſemel narraſſe·* Et illic *aliâs de lucerna, quæ accenditur, non ut abſcondatur, ſed ut proferatur ad lucendum hominibus meminerat· Verum hic pulchra & patente conſequentia, hæc collatio prioribus ſubiecta eſt·* Hortatus *fuit, ut in cælo noſtros theſauros recondamus, ne in terra recondentes theſauros perituros, illis addictos quoque animos habeamus, ſimul perituri· Quid iam conuenientius ſubijci potuiſſet, quàm:* Videte ergo ne mentem *ueſtrā ad iſta terrena & caduca demittatis·* Oculorū uice *illa uobis eſt, uti ergo totū corpus in tenebris palpitat, uitiatis his oculis, qui lucerna eius ſunt, ita luce uitæ prorſus carebitis, acturi ī tenebris mortiferis, ſi mens obfuſcetur & inſincera ſit, non potens uera bona peruidere·* Id qd' *uſu illi euenit, mox atq; terrenis iſtis, ac falſis bonis, ſeſe dederit accumulandis·* Nam *qui diteſcere uolunt, incidunt in tentationem & laqueum, & cupiditates multas, ſtultas ac noxias, quæ demergunt hominem in exitium, & interitum, &c·1·*Timoth·6·*Omnia conciſe, dixit, intellectioniq; auditorum, multa reliquit, quòd ſic loqui, ma-*

Mente im merſa curis mundi perit oīs cognitio ueritatis·

Ee 5 gnam

gnam dicentis præ ſe ferat autoritatem, & ſoleat mire audientibus cogitationem mouere, aculeosq; non uanos in mentibus ipſorum relinquere.

Quid per oculum et corpus.

Per metaphoram oculum pro mente poſuit, id probat ꝙ ſimplicem & prauum facit, quæ mentis ſunt, non oculi corporei. Corpus uero pro tota uita & actibus, incluſa ſimilitudine, oculi & corporis externi, accepit. Id enim corpori, uitiatus oculus eſt, ꝙ toti uitæ, mens praua. Vt igitur nihil lucis reliquum corpori manet oculo corrupto, ita nihil ueritatis, aut ſani conſilij, omnis uita hominis, reliquum habet, deprauatá mente. Vnde ait: Ergo ſi lumen quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quãtæ? Hoc eſt, ſi etiam mens, quæ ad honeſta ac ſalubria, omnibus ſenſibus & affectibus debet prælucere, uice oculi ſcilicet, & inſtar lucernæ habita, tenebræ fuerint, id eſt, diuinæ bonitatis ignara, ad quærenda carnalia extiterit detorta, ipſæ tenebræ quantæ? id eſt, affectus & ſenſus naturæ alij; alioqui ad prauitatem à puero proni, quanta improbitate erũt perditi, auriga ipſorum, mente, nihil ſani meditante? Huiuſmodi autem mens eſt omnium, terrena diuinis præferentium. Ne igitur capiat uos, terrenarum rerum cupiditas, ſuperna potius quærite. Quibus ſi mens ſeſe dederit, diuino lumine perfuſa, omnem uitam, ita illuſtrabit, ut omnia ſancta, felicia & diuina futura ſint. Corpus totum lucidũ erit, ut eſt apud Luc. nullam habens uel partẽ tenebrarũ, uelut ſi te lãpas coruſcatione illuſtret, hoc eſt, actiones uniuerſæ erunt pietate illuſtres atq; ſecundæ,

Quid lucidum.

& nihil

et nihil omnino tenebrarum, cupiditatis aut infelicitatis illis dominabitur ·Nã infeliciter agitur,ſuamq; pœnã ſemper coniunctã habet,quicquid ex cupiditate agitur,ut contra felix et fauſtũ eſt,qcquid geritur ex ſententia dei·Idq; demũ uere lucidũ uocatur, lucis enĩ nomine non tã pietas et iuſtitia,q̃ ſucceſſus ac felicitas in ſcripturis ſignificatur,

Non eſt autem intelligendũ,q ex pietate agentibus,nihil omnino peccati aut erroris ſit adhæſurũ,ſed q nihil horũ ſit eis dominaturũ,et quod mali reſpectu nihil ſint acturi·Gloriam aũt domini in omnibus ſpectantes,re ipſa etiã lucidi tandem per omnia,ac liberi omni parte tenebrarũ, euadent·Fide et ſpe iã,nihil niſi lux ſunt,iuxta illud :Eratis quondam tenebræ,nũc autem lux in domino, Ephe·5· Hactenus lucidi toti,et nullã habentes partem tenebrarũ, prædicantur·Hæc confirmant,quod oculum·i·mentẽ ſimplicem requirit,hoc eſt, gloriæ Dei ſimpliciter ſtudioſã, ac nihil aliud ſpectantem· Huic iam nihil peccati,aut erroris imputabitur, ſi etiã actibus eius, iſta hic ſe nunquã nõ admiſceant·Deo aũt peccata non imputante,quis peccata audebit affirmare?Siquidem peccata,dei offenſa dicũtur· Quomodo lucidi toti· Ad idẽ facit,q non niſi oculum πονηρὸν,prauũ ac malignũ damnat,nimirũ mentem,ſua quærentem , etiamſi D E I honorem prætexat · Vti hypocritæ ſolent, qui cum maxime omnium diuinæ gloriæ ſtudioſi uideri uolunt, nihil niſi ſerui ſunt uẽtris ſui,uel nominis, aut certe, quod eſt creberrimum, utriuſque· Hi utcunque lucem externe ſimulent , ſicut mentem prauam habent

habent, ita per omnia tenebræ ſunt, impij & miſeri. Ad eundem modum & infra 20. oculus malus accipitur, ubi dicit paterfamiliâs uni murmurantium, q non plus accepiſſent ijs, qui una hora duntaxat in opere fuerant, an oculus tuus malus eſt, quòd ego bonus ſim? id eſt, num mea liberalitate & benignitate, animus tuus prauus, ad inuidiam & malignitatem, concitatur? Eadem metaphora eſt, malus oculus, pro animo prauo.

Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire.

Idẽ Lu. 16 *Et hæc prouerbialis ſententia eſt, commodum ſanè prioribus, ſubiecta, poſtquam hortatus fuit, adfigendum animum bonis cæleſtibus, & dandã operam, ut mens illis ſimpliciter ſit intenta, non ſtudium illorum ſimulet, uere autem terrena quærat, quo pacto ipſa praua & cæca, tenebris impietatis, omnia alia pariter perderet. Cogitare enim diſcipuli ad iſta potuerant, quid ſi ſimul utraq;, cæleſtia & terrena curaremus, non iſta curaremus, illa autem curare ſimularemus, oculo malo? Huiuſmodi ergo cogitationi, his appoſite reſpondet. Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire. Q. d. Scitis uulgo celebratum adagium, neminem poſſe duobus Dominis ſeruire, ita uos nequaquam rei aceruandæ & Deo, inſeruire ſimul poteritis. Seruire autem intelligitur, animo ſeſe cui*

Seruire q̃d *ſeruias, prorſus addicere. Sic ſanè qui Deo ſeruire uolet, & ad ipſius uoluntatèm ſeſe comparare, nulli minus quàm mammonæ poterit eſſe addictus, imò ſi opes habeat dominabitur illis, diſpenſans eas ad gloriam Dei, & fratrum*

trum commodum. Ita contra qui pecuniæ obſtrictus fuerit, is nequibit ſeruire Deo, cui qui uolet ſeruire, neceſſe eſt, ut renunciet omnibus quæ poſſidet, ſolamq; ipſius gloriam curet. Illa uero, aut enim hunc habebit odio, &c. ad ſimilitudinis explicationem dicta ſunt, & ideo fuſe adeo, ut id cuius ſimilitutidinem explicant, animis auditorum magis inſideret. Nempe hoc: Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ. Quare philoſophari in uerbis illis, odire, diligere, adhærere, negligere, non erit ratio. Sicut & friuolum eſt, quòd quidam ſoliciti, ne non uerum ſit, Domini dictum: Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire, addunt, contrarijs. Quaſi uero ullum par dominorũ inueniri poſſit, quibus idem ſeruus, ex æquo, & pari ſtudio ſeruire poſſit. Quanquam Dominus, à uulgi moribus, mutuatam hanc ſententiam, ſiue prouerbium, in hoc ſolum adduxerit, ut declararet per ſimilitudinem, impoſſibile eſſe, quod quidam forte cogitarant, nempe Deo ſeruire, & diuitijs, eoq; ſatis habuerit, uulgo ita uerũ eſſe, quod nemo duobus Dominis recte queat inſeruire. Magno uero Eccleſiæ redimendum eſſet, ut relictis inanibus ac plurimum maieſtati doctrinæ Chriſti, derogantibus allegorijs & commentis alijs friuolis, ſimpliciter ac ſobrie perſequeremur, id quod Dominus dicere uoluit. In quo ſanè diſcendo & docendo, ſatis ſuperq; quod agamus, quoq; ædificemur, nobis propoſitum eſt. Mammon ſyriacam uocem eſſe, & diuitias ſignificare, autor eſt D. Hieronymus. Lucæ 16. eadem leguntur.

Prouerbiũ à uulgo mutuatum.

Propterea

Propterea dico uobis, ne ſitis ſoliciti animæ ueſtrę, &c.

Nimirum quia theſaurizare in terra, terrenis ac pe=rituris rebus, cor quoq; adfigit, atq; excæcat, quo totius uitæ oculo corrupto, nihil manet in omni uita lucidum, et ſanum. Neq; fieri poteſt, ut ſimul iam Deo, intentus ani mus ſit & ſtudeat, qui opibus conquirendis ſeſe dedide rit. Ob hæc ſanè recte monet, ne ſoliciti ſimus animæ no=ſtræ, quid edamus, &c. Et eo ſimul, alij cogitationi obui=at, qua cogitare quiſpiā poſſet: Nō eſt animus theſauriza re, neq; prauum oculum habere, cumulandis diuitijs ſcil. deditum, cum gloriæ Dei ſtudium ſimulet. Sed nec ſerui=re mammonæ, hoc eſt, penitus me congerendæ pecuniæ addicere uolo. Interim cibo tamen opus eſt, & ueſti=mentis, horum ſi me ſolicitudo tene[illegible], quid quæſo iniqui, aut impij? Huic reſpondet. Propterea dico uobis, ne ſitis ſoliciti. Qu[illegible]d etiam ſi pro neceſſarijs duntaxat ſolicitu=dinem admiſeritis, ilico & cadit fides in Deum, & de=trahitur mens à cæleſtibus. Μεριμνᾶν enim, id eſt, ſoli=citos eſſe & anxios pro uictu & rebus alijs, quālibet ne ceſſarijs, certo arguit, tum fide in Deum, deſtitui, tum terrenis rebus nimium eſſe animo addictum. Qui nanq; Deo fidit, nouit nihil ſibi neceſſarium unquam deſore, ne q; uolet illis, uel plus, uel diutius frui, quàm ſit bona pa=tris uoluntas, proinde, ut laborabit quidem quo ſuo pa=ne ueſcatur, ac etiam tribuat neceſſitatem patienti, ita ſo licitudinem anxiam ſcilicet ac diffidentem, & terrenis

Quid ſoli cituдo.

penitus

penitus inſeruientem, in animum haudquaquam admittet.

Nonne anima pluris eſt,&c.

Intellectio eſt, intelligi autem uoluit, ſi Deus nobis ultro & immerentibus, uitam et corpus largitus eſt, nequaquã negaturũ cibũ et ueſtimẽta, quæ multo minoris ſunt. Mox exemplum ſubijcit. Conſiderate, inquit, uolatilia cæli, uolens perſuadere, quando nos illis multo pluris ſumus, & deus illorum conditor, noſter etiam pater eſt, ne dubitaremus, nos quoq; ipſi plus curæ eſſe, quã illa, eoq́; cũ paſcat illa, & quidem citra omnem ipſorũ laborem, nos nequaquã paſſurũ penuria adfligi, præſertim ex uolũtate ipſius laborãtes. Poſt hæc obiecta uanitate noſtræ ſolicitudinis, ab ea dehortatur. Quis inqt ſolicite cogitando, poteſt addere ſtaturæ ſuæ, unũ cubitũ? Qu. d. Quid fruſtra uos cura diſcruciatis. Patris nõ ueſtrũ eſt, ut dare ſtaturæ modũ, ita et ueſtimentũ. Alioq intendite omnẽ ſolicitudinem, et uel cubito uos ipſos maiores reddite. Agnoſcite igitur, bonitatem, et benignã prouidentiã cæleſtis patris ueſtri, q nihil nõ egregie perficit, ut dedit hãc corporis menſurã, ita inueſtitos, haudquaquam relinquet. Cognoſcite lilia agri, quæ cras reciſa in clibanum proijciuntur, illa ita ueſtit et ornat uile gramen, ut omnis ſplendor Solomonis æquiparari illorũ decori non potuerit, ſicut ars naturam, nunquã aſſequitur, et ueſter pater, et cæleſtis, id eſt, optimus pater, uos filios ſuos, ſcilicet ſinet algere? ô parũ fidentes, & prouidentiæ optimi patris nimis incurij.

Ne ſitis

Ne ſitis igitur ſoliciti, dicentes, quid edemus, &c.

Idē Lu. 12

Exprimit naturam ſolicitudinis, quæ huiuſmodi cogitionibus, ceu continuis æſtibus quibuſdam, hominem exagitat. Quid edemus, quid bibemus, etc. ſemper timorem ſuggerens, ne iſta aliquando deſint. Quæ licet animi trepidatio, per ſe ſit admodum graue tormentum, eoq; uehementer fugienda, debet tamen inuiſa nobis eſſe, & eo nomine, quod prorſus Ethnica *eſt, & hominum,* Deum *ignorantium. Qui cum meliora ac ueriora bona ignorāt, iſta potiſſimum inquirunt.* His *profecto in filios* Dei *adoptati, diſsimillimi eſse debemus, & quem patrem noſtrū confitemur, non dubitare, ut noſſe, quibus opus habemus, ita affatim quoq; ea ſuppeditaturum. Sic & à perſona noſtra, qui de gentibus, in filios* Dei, *electi ſumus, & ineffabili* Dei *bonitate ductis argumentis, hortatur hic ut & ſolicitudinem uanam iſtam mittamus, & patris cæleſtis bonitati nos animoſe committamus.* Habet *autem peculiarem energiam, quòd ait, nouit pater ueſter cæleſtis, quod opus habeatis his omnibus & non potius pater ueſter cæleſtis dabit hæc oīa.* Perinde *enim eſt, ac ſi dixiſſet,* Deum *patrem appellatis, non igitur poteſtis dubitare uos illi curæ eſse, & propenſum, ut neceſsaria nobis omnia ſuppeditet, idq; etiam poſse, iam hortor ergo, ut ſimul agnoſcatis, neq; latere ipſum, quibus uobis opus exiſtit. Qui itaq; poteſt oīa, et propenſiſsimus eſt, ad uos iuuan*

dos

d s, nouit deniq; quæ uobis neceſſaria ſũt, qd quæſo ipſius uos ꝓuidẽtiæ cõmittentes, deſideretis? Huic ergo optimo patri, omniũ curã indulgẽtiſs. gerẽti, et ueſtri curã atq; ſolicitudinem remittite, ueſtrã interim curã ac ſolicitudinem in id intendentes, ad quod ille uos delegit. Nimirũ ut primum, id eſt, ante omnia quæratis regnum et iuſtitiã eius, hoc eſt, operam detis, ut bonitatem ipſius quàm plurimi uobiſcum uere agnoſcant, ſedulo colant, ſanctéq; adorent, fide in eum, & dilectione erga proximos, ſolidam iuſtitiam ſectantes. Hoc munus ueſtrum, in hoc uocati, & conſtituti eſtis, id igitur curate, huc ueſtras curas omnes conferte. Quæ uobis neceßaria fuerint, non ueſtra, ſed ſola ipſius cura parari oportet, ne igitur libeat, fruſtra, & cum patris ueſtri offenſa, iſtis conquirendis ſolicitudinem impendere. Eius benignitate, incumbentibus uobis ueſtro officio, adijcientur hæc omnia. In diem igitur uiuite, & omnem in poſterum curam mittite, ſatis habentes, curaßc die quolibet, quæ illo die, Dominus curanda obiecerit. Nam ut diffidens de ſucceßu ſolicitudo ponenda eſt, ita labor & cura qua penſum ſuum rite quiſq; perſoluat, munuſq; ſuum recte obeat, ponenda non eſt. Labore enim noſtro, panem noſtrum, comparare addecet, iuxta illud 1. Moſ. 3. et Ephe. 4. Noſtri ergo ſolicitudo mittenda eſt, aliorũ ſuſcipienda. Iniuncto operi ſolicite nobis erit incumbendum, operis precium autem ac emolumentum, commendandum prouidentiæ patris. Quærere regnũ dei

Quia itaq; laborandũ eſt, & operis cura habenda, ait:

Craſtinus dies curam habebit ſui ipſius, ſufficit diei affli ctio ſua, quod perinde eſt; ac ſi dixiſſet: Pater uoluit ut laborando, uitæ neceßaria quæratis, ac quiſq; ſtudeat utili aliquo officio, fratribus operas ſuas collocare, ne ocioſus, non ſuum panem edat. Huius ergo uos ſolicitudo teneat, & ſit ea uobis ſatis, uti ſanè abunde exercebit, ſi gnauiter ueſtro muneri, uolueritis inſeruire Craſtini igitur, id eſt, poſteri temporis curam ponite, nihil ſoliciti, quem fructum labores ueſtri uobis adferant. Tantum in præſens quæ facienda uobis incumbunt curate, & ſinite craſtinũ diem ſui ipſius curã habere, id eſt, cras rurſum, ijs, quæ Dominus curanda obtulerit incũbite, & ſuperuacanea cura, uos ipſos ne diſcrutietis. Sufficit afflictio & labor, quem Dominus quolibet tempore immittet proprium. Summa eſt, ne pro uitæ neceßarijs, aliter aut plus ſoliciti ſimus, quàm nobis Dominus iniunxerit, qui nihil niſi laborem, & utilia proximis opera, & quolibet tempore ſua, iniunxit, fructum qui inde ad nos redeat, uult ſuæ pro nobis ſolicitudini, committamus. Cæterum ſicut quærere regnum & iuſtitiam eius, in primis debemus, ut in nobis & alijs, Deus & pater agnoſcatur, ut fide ſolida, charitateq́; officioſa, uiuamus, ita hanc gloriæ ipſius ſolicitudinem & ſtudium, ponere nunquam oportet, ſed quotidie, augere potius ſicut in Paulo huius præclariſſ. exemplum habemus.

Laborandum.

Miram in hac oratione emphaſim habet, quòd deum patrem noſtrum, & cæleſtem identidem appellat. Quem

enim ut ſui curam Deo committat, & aſſumat ipſe uiciſſim ſibi, curam gloriæ ipſius, mouere hoc, quòd pater noſter eſſe dignatur & cæleſtis, qui ad cæleſtia & æterna bona uocauit, non poterit, eum certe nihil mouebit.

De regno Dei, quod aliâs regnum cælorum uocatur, quo in nobis Deus ſuo ſpiritu regnat, & iuſtitia DEI, *qua & ipſe nos iuſtos, & reddit & agnoſcit, fide ſcilicet in ſe, & dilectione erga proximum, dictum ſuprà eſt, capite tertio, ſuper illud: Pœniteat uos, appropinquauit enim regnum cælorum. Lucas duodecimo, hæc omnia pariter conſcripſit, pauculis adiectis. Memorat enim dominum dixiſſe, poſtquam detrectaßet inter fratres diuidere hæreditatem, indubie, quòd is qui illud eum oraſſet, non regnum Dei, ſed terrena quærebat, & cupiditatis ſuæ miniſtrum, facere ipsũ conabatur, qui præco & largitor erat regni cælorũ. Videte & cauete ab auaritia, q̂a nõ quo q̃s abũdat, uita eius eſt, ex his quæ poſſidet. Verbo enim & uirtute Dei uiuimus, de quo ſuprà capite 4. in illud: Non in ſolo pane. Mox ſubieciſſe parabolam de diuite, propter paratas opes elato, & quietem cum delitijs, ſibijpſi pollicente, cui deus dixit: Stulte, hac nocte animam tuã repetunt à te, id eſt, hac nocte, uita ipſa, à te auferetur, tam abeſt, ut ijs quæ paraſti, fruaris, imò neſcis etiã, cui illa ceſſura ſint. Et addidit: Sic qui recõdit ſibi, nec eſt erga deum diues, hoc eſt, cũ minime ſperat, uita ſimul cũ rebus aufertur, cumq; præterea nihil eiuſmodi habeat, prſus infelix et deploratus gehennã petit. Qui aũt diues*

erga Deum eſt,hoc eſt,certa fide,illum ſibi patrem, qui ut nouit quibus opus ſit, ita etiam uult largiſſime omnia ſuppeditare, agnoſcit,illi boni nihil unquam deerit·

Reliqua Lucas, ferè cum noſtro eadem habet, niſi q coruos nominatim ponit,quos Deus paſcat,ubi nos hic uolatilia cæli,in genere legimus,fortaſſe reſpexit Dominus, ad illud Pſal·147· Qui operit cælum nubibus,qui præparat terræ pluuiam,qui facit germinare montes herbam· Dat iumento panem ſuum,filijs corui clamantibus·Nam quædam coruorũ ſpecies eſt, qui pullos ſuos excluſos negligunt,quos Deus miraculo implumes,& omni creaturæ ope deſtitutos enutrit,ut quidam arbitrantur rore,ut alij,enatis in nido uermiculis· Sunt qui credant prorſus abſq; cibo,eos ſuſtentari·Niſi forte hoc de coruis ſit ideo à uate ita poſitum, quod corui locis arctioribus, & ubi non ſatis cibi pluribus ſit, eóq; duo tantũ incolunt ,qui & pullos ſuos cum iam poteſtas uolandi eſt, nido eijciũt, deinde regione tota expellunt·Hæc enim Ariſto· libro de animalibus nono,cap·31·de coruis ſcribit·

Coruorũ pulli miraculo paſcũtur·

In fine adijcit:Sint lumbi ueſtri præcincti, & lucernæ accenſæ,&c·auocans & eo, à cura rerum ſuperuacanea, q omni momento,expectemus nos alió,& ad meliora uocari·Sicut ſeruuli expectãtes dominum ſuum reuerſurũ à nuptijs, miſſa omni alia ſolicitudine inuigilant diligentiſſime,ut uenienti & pulſanti confeſtim aperiant· Sic & nos decet,ad abitum hinc cum domino eſſe paratiſſimos, quod per præcinctos lumbos, & accenſas lucernas,

Sint lũbi·

nas, ſignificauit·Sic enim ſe parãt, noctu ambulaturi·Fri
uola enim eſt philoſophia, qua quidã, de lũbis & lucernis
philoſophantur·Similitudo enim duntaxat eſt, à uulgari
more, noctu ad iter ſe parantium, mutuata, qua monere
Dominus uoluit, ne nos cura rerum præſentium graua=
remus, ſed expediti potius expectaremus, quando hinc
nos euocaret, ad longe beatiores opes & delitias·

Apparet porrò, cum eadem ferè quæ hic apud noſtrũ,
alio loco & occaſione, contra cupiditatem diſputaſſe dô
minum Lucas commemoret, quod iſtiuſmodi ſæpius in=
culcarit·Euangeliſtas autem, ut alia pleraq;, ſatis habuiſ
ſe, quemq; loco ſibi opportuno, ea uel ſemel deſcripſiße·
Fuerunt autem hæc diligenter conſcribenda, q̃ perſuaſis
uitam ſuam Deo curæ eſſe, pietas perſuaſa ſit·

CAPVT VII·

QVI certam & expeditam dictorum, &
factorum Domini, ut ea Euangeliſtæ
conſcripſerunt, uolet intelligentiam habe
re, eum neceſſe eſt probe meminiße, illos
nihil aliud ſpectaſſe, quàm vt ex paucis quæ de Chriſto
narrant, doctrinæ & uitæ ipſius, imaginem aliquã nobis
proponerent, unde Chriſtum & ſeruatorem ipſum a=
gnoſceremus, et ante oculos, quæ uita digna deo ſit, habe
remus·Ideo nequaquã adnumerare uerba ipſius, aut ſuo

Canon Euangeliſtas intelligẽdi

ordine ſingula recenſere, curæ illis fuit, breuiter annotaſſe quædam, ex quibus cõijcere reliqua poßet, quicunque ſpiritũ Dei, & ſcripturarum uel aliquam cognitionem haberet, contenti fuere. Hinc non dubito, in oratione iſta bene longa, Chriſtum fuſius et explicatius multa dixiſſe, ac pleraq; alio etiam ordine, quàm Euangeliſta conſcripſerit, ſimul eadem, ſæpe aliâs quoq; docuiſſe, imò iſtiuſmodi ubicunque docendum ei fuit, quando in illis ſumma pietatis ſita eſt, inculcâße. Quare qui ſingula connectere, & ex ordine hic obſeruato, aliorum Euangeliſtarum narrationes, æſtimare, aut digerere laboret, is ultro ſibi tenebras offundet, atq; implicabit tãto magis, quãto plus ſeſe explicare fuerit anniſus. Quod hic monere uolui, quòd omnino caput hoc 7. miſcellanea contineat, & quæ multo alio ordine, alijsq́; etiam uerbis apud Lu. legantur.

Habent tamen, ad ſuperiora non omnino nullũm ordinem. Ab initio teſtatus Dominus fuit, ſe non ueniße ut legem aboleret, ſed impleret, eoq́; ſuorum iuſtitiam oportere, iuſtiſſimorum etiam iuſtitia, conſummatiorem eſſe, hac cauſſa mox quædam Dei præcepta, propius ad dilectionem, quæ legis ſumma eſt, pertinentia, phariſaicis repurgata commentis, ſuo germano ſenſui reſtituit, atq; explicauit, declarato quàm late pateat, quamq́; ſynceram eſſe oporteat dilectionem proximi. Tum 6. capite, ad ſynceritatem eleemoſynæ, precationis, & ieiunij, condemnato fuco phariſæorum hypocritarum, cohortatus eſt. Vtq́; ea animo obtineri queat, multis contra cupiditatem, ma=

Sũma et ordo eorum, quæ ꝑ tria hæc ca. do.

trem hy

trem hypocriſeos & omnis mali diſputauit. Nam ſoli deo ſeſe approbare is haud poterit, qui non ab ipſo uno per omnia pependerit. Iam hoc cap. 8. monet, de iudicio temerario, quo ſanctiores non nunquam peccare ſolent, de religione ſacra promendi, de precandi ſtudio, & impetrandi facilitate, tum præcepta omnia uelut conſummans, pronuntiat legem & Prophetas eſſe, ita facere hominibus, ut quiſq; illos facere ſibi optet. Mox hortatur ingredi per arctam portam, cauere ſibi à pſeudoprophetis, fidei ueritatem, per bona opera probare, alioqui nullum locum inter ſuos nos habituros, &c.

Habent autem ad hunc modum, ferè adhortationes Apoſtolicæ omnes, ad ſedulam nanq; dilectionem, quæ fratrum morbos, cum tolerare poßit, tum curare ſtudeat, ut uerbum Dei rite ſecetur, ut precationibus inſtetur, ut domita carne, ad ardua Dei mandata enitatur, praua doctrina caueatur, nomini & externæ confeßioni, non fidatur, ſed bonis operibus potius indefeſſe ſtudeatur, diligentiſſime hortantur Apoſtoli, quotquot ſcripta ſua ad nos tranſmiſerunt. Quæ ratio cohortationis Apoſtolicæ.

Nolite iudicare, ne iudicemini. Idē Lu. 6.

Apud Lucam hæc ita legimus: Nolite iudicare, et non iudicabimini. Nolite condemnare & non condemnabimini. Remittite & remittetur uobis, date & dabitur uobis, &c. Ingenio enim hominum, inter reliqua uitia, penitiß. inſitum eſt, in alienis peccatis curioſum eſſe, alienaq; facta iudicare, ut cum in ſeipſis uere iuſti et laudati eſſe

nequeant, aliorum ſaltem collatione, non nullam probi=
tatis umbrā ſibi concilient· A quo ſanè morbo uere Chri=
ſtianus duplici nomine abhorret, cum quòd ob ſua pecca=
ta ita animo affligitur, atq; ut ſcripturæ uerbo utar, con=
teritur, ut peccantibus alijs miſereri, queat, indignari ne
queat, tum quòd agnoſcit, ſe proximi conſeruum, non iu=
dicem, eumq; ut Paul ·Roma· 14· ait, communi Domi=
no ſiue ſtare, ſiue cadere, quanquā ne cadat, & ſi cecidit,
ut rurſus ipſum erigat, tam pro ipſius dilectione, quàm
communis Domini ſtudio diligenter aduigilet· Vt uero
à peſtilenti illa curioſitate, aliena peccata inquirendi, ex
cutiendi atq; iudicandi, pius, & agnitione ſuæ ipſius in=
firmitatis, & religione erga communem iudicem Chri=
ſtum, tum etiam proximi dilectione prohibetur, ita mul
to minus poterit, ob hæc eadem, fratrū facta, aut ipſos fra
tres, condēnare, præſertim cum de animo, à quo omnis
probitas uel improbitas pendet, cognoſcere non ſit homi
nis, de quo 1·Cor· 4·

Quæ prauū iudiciū cohibent·

Iudicare ergo quod hic Chriſtus uetat, eſt aliena dicta
uel facta, non ut emendes, ſed ut notes, denigratoq; proxi
mo, tibi uel probitatis opinionem, uel praui animi oblecta
tionem concilies, explorare & cenſere· Oritur uero
ex praua quadam curioſitate, & inuidentiam, atque
animi peruerſitatem, ex alienis peccatis uoluptatem
percipientis, comites ſemper habet· Condemnare au=
tem eſt ijs, quos ita iniquo animo iudicaris, iniquiore
iam

Quid iudicare·

iam atrũ calculũ, cenſura tua addere et cõtra eos pronun tiare: Hoc impium eſt, iſthuc hæreticũ, illud ex ambitione hoc ex auaritia factum. Iſti Chriſtum ex animo nunquam norunt, hypocriſis eſt, quicquid agunt & loquuntur. Et quoniã cum iudicium exercetur, nõ ſolum facta explorantur, ſed ferendo ſententiã, etiam tandem uel laudantur uel damnantur, ac mos ſcripturæ, non infrequens eſt, per iu=dicare, damnare intelligere, ut in illo: Princeps mundi iam iudicatus eſt, Matthæus ſatis habuit, priorem dun=taxat ſententiam poſuiße: Nolite iudicare, ne iudicemini. Lucas uero ut magis hæc explicaret, adiecit & alteram: Nolite condemnare &c.

Quod uero Dominus ab iniquo & prauo hoc iudi=cio eo potiſsimum auocat, ne & nos quoq; illud experia=mur, in cauſſa fuiſſe exiſtimo, quod natura mire inuiſa res omnibus ſit, ſua ab alijs ueſtigari odioſe, ac ſiniſtre ar bitrari. Commodum igitur monuit, ut ſicut ab alijs per=moleſtũ eſt, noſtra inamice, ac citra candorem accipi, ne dum improbe dijudicari, ita uiciſſim in æſtimandis cen=ſendisq; alienis, æquitatem & candorẽ non poſthabere mus. Quem enim uel aliquam æquitatis portiunculam, etiamnum retinentem, à prauo & odioſo iudicio uitæ alienæ, non abſterreat, cogitaße, quàm graue & inuiſum ſibi ſit, pati id ab alijs? Per minatam talionem ab iniquo iudicio reuocat.

Porrò ex eo quod Chriſtus hic ait: Ne iudicemini, & apud Lucam: Et non iudicabimini, tum rurſum hic: Quo enim iudicio iudicabitis, eo iudicabitur de uobis, & qua

menſura &c. nemo ita accipiat, ſi ipſe candide de fratribus & factis ipſorum ſentiat, et à iudicandis illis, ne dum condemnandis in totum abſtineat, quod propterea non ſit iniquius iudicium ſibi à quoquam expectandum. Quis enim unquam ab iniquo iudicio aliorum alienior exitit Christo, & quis tamẽ id æque paſſus fuit ab alijs? Sed Dominus rudibus & uulgaribus locutus id obiecit, quod uulgo ac fere fieri ſolet. Omnino enim qui candide facta aliorum interpretantur, apud plurimos uicem merentur, licet non omneis. Ita contra qui omnium cenſorem ſe faciunt, & citra æquitatem, ij plane & aliorum iudicijs iniquioribus ſeſe reddunt obnoxios. Quibus cum nihil moleſtius feramus natura, debemus ſanè & ipſi, illis alios nequaquam grauare, ſed ſi quid peccatũ etiã fuerit, ad condonandum eſſe faciles, quod ſic futurũ ſit, ut & nobis peccantibus, uenia detur. Repudianda ergo monet quæ charitati aduerſantur, & amplectenda, quæ ex ipſa promanant, quale eſt remittere, dare, & benefacere. His qui ſtuduerit, ei uiciſſim dabitur & benefiet, idq́; cumulatiſſime. Quod per menſuram bonam, confertam, concuſſam & exundantem intellexit.

Candide iudicantes experiuntur qui iudicẽt ipſos ſine candore.

Sunt etenim hæ ſententiæ, è uulgi ſermone mutuatæ, quibus hortari ad id uoluit, quod paulo infrà ſubijcit, ut omnia quæcunq; uoluerimus, ut faciant nobis homines, & nos faciamus illis. Tum monere, ita comparatum eſſe diuinitus, ut quales ipſi in alios fuerimus, tales alios experiantur & erga nos. Iuxta illud Prouer. 11. Bona eueniunt, bo

Vulgares ſententiæ.

unt, bona conſectantibus, mala accidunt mala quærentibus. Non *quod nulli malam gratiam ſint relaturi, ſibi beneficientibus, ſed quod diuina bonitate tum futurum ſit, ut quantumlibet ingrati exiſtant, quos beneficijs affeceris, beneficentia tamen tua, ſuo fructu nunquam defraudetur, alijs horum uicem obeuntibus.* Hinc *eſt illud centuplum, etiam in hac uita, quod percipiūt, qui propter Christum aliquid reliquerint.* Et *illud*: *Quidam largiuntur, & tamen diteſcunt, quidam parci, quanquam magnas opes habuerint, ſubinde pauperiores fiunt. Qui liberaliter benedicit, impinguatur, qui inebriat, inebriatur.* Prouer. 11. *Item, qui pauperi dat, is non egebit.* Prouer. 28. *Sic qui contra maleuoli in alios exiſtunt, iniqui & moleſti alienæ uitæ æſtimatores ac cenſores, difficiles & iniuriæ memores, beneficentiæ uero negligentes, efficit* Dominus, *ut alios quoq; tales ſibi ſentiant, ut ut ſæpe ſucceſſu rerum frui uideantur.* Et *hoc eſt quod hic ait*: *Quo enim iudicio iudicatis, iudicabitur de uobis, et qua menſura metimini, ea metientur uobis alij. Quod poſterius, prouerbij uice & ab ethnicis ſcriptoribus iactatum eſt, ut meminit* Eraſmus *in Chiliadibus. Boni tamen nihil niſi bona remetiūtur, ſiue bona ſiue mala, alij ipſis ad menſi fuerint, quod arbor bona, non niſi fructus bonos proferat.* Vicem *malorum repēdendam* Domino *cōmittunt.* Apud Marcū *9. in alium ſenſum* Dominus *hoc prouerbio: Qua menſu. &c. uſum legimus.* Nempe *ad ſignificandū ijs, qui ex audito uerbo* Dei, *fructum attuliſſent, plus ſpiritus adijciendum.* Ei *enim qui habet, dabitur &c.*

Gratia gratiam parit, ut iniuriam iniuria.

Porrò

Porrò ad hunc locum, de prauo fratrum iudicio pertinent, quæcunq; in curioſitatem alienæ uitæ, malam ſuſpicionem, atq; obtrectationem ſcriptura habet, omnia enim hæc, iudicij & condemnationis fratrum nomine, à Chriſto damnata ſunt, ut et dilectioni aduerſantur, cuius hic negotium agit. Atq; ideo hic minime damnatur, quicquid iudicij charitas exercet, dum fratrum morbos inquirit & arbitratur, ſed ut ſanet, dum doctrinam excutit, ut quod uerum eſt ſequatur, ſequendumq́; alijs ſuadeat, uitandam uero, quod habuerit ſecus. Dum iudicio ſuo quoſdam Eccleſia proſcribit, & uitandos pronuntiat, quandoquidem in his omnibus duntaxat gloria Dei, & fratrum ſalus quæritur. A ſolo nanq; iudicio, quo malum proximo quæritur, quod iure pius deprecetur, Chriſtus hic ſuos dehortatur, quod totus ſermonis contextus, & ſubiecta clarius probant, quàm ut dubitari queat. Quanquã ſi cui liberet uerba diuexare, ut Logomachi noſtri ſolent, haberet ſanè hic clara & aperta uerba, quibus anguſtiata, id eſt, contentioſa conſcientia inhærens, omne iudicium, alienæ cum doctrinæ, tum uitæ & morum, à Chriſto prohibitum, non minus probabiliter, adde etiam pie damnaret, atque hodie quidam cælum & terram permiſcent, quod ipſorum commenta electi non ſuſtinent adorare.

Quæ iudicia licita.

Cur autem uides feſtucam quæ eſt. Idem Lucas 5.

Eadem Lucas 6. habet. Declarant uero hæc, de cuiuſ modi

modi iudicio Dominus hic loquatur, nimirum quo quidam, domi tot malis adobruti, ut in ſe ſuam mentem reflectere reformident, eoq; in explorandis, ac dijudicandis peccatis aliorum ſeſe oblectent, & conſcientiam interim ſuam, ne proprijs malis excarnificetur, ceu fallant. Habet enim res horum, ut Plutarchus, libello de curioſitate ſcribit. Atqui nonnulli, inquit, interprete Eraſmo, *propriam uitam uelut inamœniſſimum ſpectaculum non ſuſtinent intueri, neq; rationem uelut lucem ad ſeſe reflectere, ac circunducere. Verum animus omni genere malorũ ſcatens, horrens ac metuens, quæ ſunt intus, exilit foras, uagatur circa aliena nutriens ac ſaginans animi uitium.* Eſt enim hoc iudicium potiſſimum eorum, qui ab omni iuſtitia alieni ſunt, quandoquidem nemo, qui uel ſua peccata recte agnoſcat, uel Dei maieſtatem rite ſuſpiciat, aut deniq; fratres ſyncere diligat, illud exercere poßit. Hypocritarum eſt, qui cum foris omnimodam ſanctitatem ſimulent, intus pleni omni iniquitate exiſtunt. Ii acti à Satana, ad cuius uoluptatem capti ſunt, nullos æque odiunt, ac uere bonos, & gloriæ Dei deditos, uti Phariſæi Chriſtum oderunt, eoq; in illis, ut grauia ſcelera deprehendere non poſſunt, ita uel conficta eis impingunt, aut quæ minime peccata ſunt, in ipſis condemnant. Quemadmodum phariſæi in Chriſto quod ſabbatho benefaceret, in diſcipulis eius, quod illotis manibus cibum caperent, quodq; non crebris ieiunijs fictã ſanctimoniã, ut ipſi uẽditarent. Atque huius generis feſtuculæ ſunt, quas hypocritæ illi crue reſo-

Eorũ qui ab omni iuſtitia alieni ſunt, eſt hoc malũ.

re ſolent ex oculis ſanctorum, cum oculi ipſorum, trabe deploratæ impietatis, exiſtant perfoſſi. Huiuſmodi ergo impios hypocritas, & iniquiſſimos cenſores innocentium, hac allegoria Chriſtus perſtrinxit, & nequaquam eos qui ex ſyncera charitate fratribus etiam in minutioribus peccatis monitores ſe inſinuant, quibus forſan & ipſi aut certe alijs non minoribus laborant. Non enim iſti ſe iuſtificare, & illos condemnare, ſed ſe pariter ac illos quoad fieri poteſt, peccatis purgare, annituntur.

Ex charitate monere alios, quibus ipſe labores, hic nequaquã prohibet.

Hodie feſtucas alijs eruere, ipſi trabibus preſſi conantur, qui coniugia damnant Eccleſiaſticorum, ipſi nullo libidinis genere non infande ſubantes, qui uiolari uota inuenta humanitus, & legi DEI pugnantia quiritantur, ipſi interim Deo omnia peierantes, qui conculcari carnis macerationem uociferantur, quod Chriſtiani promiſcue utuntur cibis quibuſlibet, ipſi interim nullis lautitijs, & quidem ſumptuoſiſſimis non deditiſſimi. Iis ſimiles ſeſe faciunt, quibuſcunq; uoluptati eſt, mores alienos obtrectare, & in aliorum uitijs uidere acutum, diſputareq; inamice. Vbi nanq; Deus cognitus eſt, & propria impietas non ignoratur, peruerſa iſta in uita aliorum curioſitas locum nequaquam habet. Quare qui illa laborant, ea impietate domi grauantur, ut ei collatum, feſtuca ſit, quicquid accuſant in alijs. Cæterum medendi animo, fratrum morbos uel explorare, uel attrectare, dilectionis eſt, & zeli Dei, modo uideat quiuis, & qua poterit diligentia, ne ſit calumniandi morbus, quod ſibi medendi

Noſtri ſæculi hypocritæ.

ſtudium uidetur, & cum authoritatis, tum opinionis ſanctioris, occulta quædam ambitio, quod exiſtimat zelum Dei. *Eoq; niſi tu ſummo timore & æqua fratrum commiſeratione, neq; minore animi ſummiſsione, curanda illorum peccata, & nequaquam uel propalanda, uel exacerbanda ſuſcipias, ſuſpectum tibi ſit, quod moliris.* Aeque *autem ſuſpectum nobis eſſe debet, ſi quando uere fratrem laborare ſcimus, & tamen ne fermentetur fortaſſe non nihil noſtra familiaritas, amicæ monitionis curam adhibere negligimus.* Sed *unus ſpiritus patris eſt, qui in his & modum ſeruare, & fructum facere, tum docebit, tum donabit.* Alia *de trabe & feſtuca, quæ ad ſenſum dictum,* DOMINVS *allegoricos propoſuit, philoſophari, otioſum & friuolum erit.* Morbum culpandi *alios, ſua maiore impietate interim neglecta, hic inuiſum reddere ſuis uoluit.*

Obſeruandæ hic carnis īſidiæ.

Ne detis quod ſanctum canibus.

Allegoria eſt, qua docemur ſanctum doctrinæ uitæ, & margaritum uerbi Dei, *impugnatoribus & contemptoribus non prædicare.* Qu*a autem conſequentia ſubiecta ſit, ſuperioribus, non planè uideo, facileq; perſuadeor, hic aliqua ab* Euangeliſta *eſſe prætermiſſa, ad quæ iſta reſponderunt, & ex quibus etiam lucem aliquam potuiſſent habere.* Neq; *tamē etiam ſic obſcurū eſt, qd ſibi uoluerit, nēpe ut dixi, ne illos uerbo dei moneamus aut doceamus, quos uidemus, ea uel impietate detineri,*

ut inde

ut inde magis ſint, & uerbum blaſphematuri, & nos perſecuturi, uel certe cæno uoluptatum, adeo immerſos, ut ſint omnia contempturi & irriſuri. Etenim *ſanctum eſt* Dei *uerbum, & margaritũ, præ quo omnia negligi, imò abijci debent.* Id *iam impiorum, uel blaſphemijs uel contemptui exponere, quiuis uidet,* D. *maieſtati derogare, et non eſſe theſaurũ hunc incõparabilem digne æſtimantis.* Porrò *fieri poteſt, quod poſt damnatã hypocritarũ et iniquam meliorum ſe reprehenſionem, de admonendis tamen, ſed ex ſyncero amore, ijs qui ſubinde delinquunt, aliquid præceperit. Tum ſubieciſſe de ijs, quos monendo tantum deteriores reddas, ſicuti tenentur à* Satana *captiui quidam, ut nequeãt auditam ueritatem, non aut atrociter impugnare, aut inſigniter contemnere.*

Verbum Dei non prophanandum.

V*erum hic mouere poſſit ſimpliciores, quod tam* Chriſtus *ipſe, quàm* Apoſtoli, *obſtinatis* Iudæis, *uere canibus, de ſacris non ſemel uerba feciſſe leguntur, unde ſanè illi furore maiore perciti, conuerſi dilacerare ipſos conati ſunt.* Sed *ſi quis loca iſta diligenter perpenderit, in* Ioanne *plures ſunt, item infrà* 23. & Act. 7. *Vbi ad* Stephani *orationem adeo accenſi fuere, ut mox corriperent ipſum, oppidoq́; eiectum lapidarent, inueniet partim propter conteſtationem impietatis reproborum, partim propter electos, impijs illis uel permixtos, uel præſentes corroborandos & monendos,* Chriſtum & Apoſtolos, *coram eiuſmodi canibus, ſancta* Dei *uerba propoſuiſſe.*

Ad conteſtationem coram obſtinatis etiam uerbum promendum.

Subindicare nanq; non pauca ſcripturæ loca uidentur, di=

tur, diuinitus conſtitutum, ut omnibus antequam iudicen tur, ueritas aperte & clare adeo proponatur, quod mens nihil contra poſſit, ac tum qui agnitam reiecerint, peccatum ſuum implere, & plene demum condemnationi ſeſe facere obnoxios, quod & ipſum peccatum in ſpiritum ſanctum, & ut Ioannes *uocat, peccatum ad mortem eſt.* Huc *certe facere inter cætera uidetur illud* Ioan. *15. Si non ueniſſem & locutus fuiſsem eis, peccatum non haberent. Vtiq; cum omnis uita noſtra peccatum ſit, etiam ſi* Chriſtus *eis nihil locutus fuiſſet, adhuc peccatum habuiſsent, ſed non completum, non ad mortem, nondum enī ſatis de ueritate fuiſſent edocti. Sic* Act. *17.* Deus *nūc annunciat hominibus, ut omnes ubiq; reſipiſcant, eo quod ſtatuit diem, in quo iudicaturus eſt orbem terrarum, cum iuſtitia. Siue igitur prædicatione, ſiue ratione alia, hic, aut in futuro,* Deus *curabit, unumquenq; etiam reproborum, priuſquam iudicet, de ueritate ſatis edoceri.* Deus *ne= minem iu= dicat, niſi ueritatem ante ſatis edoctum.*

Sic itaq; ad illuſtrandam gloriam ſuam, ſæpe per infirmos & humiles ſuos, potentes, & ſuperbos mundi confundit, dum ſpiritu ſuo efficit, ut magna libertate illis ſuam impietatem oſtendant, & ueritate rumpentibus ipſis, animoſiſſime atteſtentur. Quod *utiq; ſicut ſpiritus diuini & ueritatis inuictam potentiam declarat & reddit illuſtrem, ita roborata imbecillum fide, ſalutem quoq; promouet.* Quemadmodum *ex libertate* Pauli Romæ *declarata, ipſe teſtatur plures uberius fuiſſe auſos, impauide ſermonem loqui.* Ergo *pius, cui digne æſtimatur uerbi*

Dei pretiũ, quiq; nouit iniuriam uerbo fieri, cũ abſq; incremẽto gloriæ dei tractatur, ſpectabit diligẽter, quoties pretioſiſſimũ uerbi Dei *margaritũ ſiue docendo ſiue monendo proferre uolet, ſi id momentum aliquod habiturũ ſit, ad ſalutem proximorum & gloriam* Dei *ampliandam*· Is *iã non porcis & canibus, ſed* Deo, *atq; electis, licet nonnunquam coram canibus & porcis ſancta* Dei *uerba proferet*· Si *ſecus appareat, impugnaturis ipſum canibus aut contempturis porcis haud proferet*· Sic *Chriſtum nunc phariſæis, alijſq; ueritatis hoſtibus* Iudæis *tanquam canibus, tum* Herodi *et* Pilato *tanquam porcis, myſteria ſua promere noluiſſe legimus, ac rurſus cum locus poſcebat, & gloriæ patris referebat, ad conteſtationem impietatis ipſorum, uerbum* Dei *inuitis etiam illis fuit atteſtatus liberrime*· At *uero quando & quibus, cum incremento gloriæ, ſanctum uerbi* Dei, *promas uel condas, nemo recte te, niſi patris ſpiritus, quem & loqui in te oportet, docebit*· Quem *ob id ſedulo, & præcipue cum uerbũ* Domini *ſecandũ eſt, ab optimo patre electi orabunt, quod incomparabilis ſit uerbi* Dei *dignitas*·

Sanctum *Chriſtus dixit ad eum modũ, quo dicata* Deo, *& ſanctorũ tantum uſui deputata, in lege ſancta dicebantur, quæ prophano nõ licebat cõtingere, ut oleũ illud ſanctum & ſacrificia*· Verba *itaq;* Dei, *cibus electorum, qui ſacerdotes* Domino *ſunt*, Ieſa· 10· *ſanctum uocãtur, quod ad prophanos &* Dei *ſpiritu uacuos nequaquam pertineant*· Margaritum *eadem, & infrà 13· uocauit, propter*

inæſti=

ineſtimabile preciũ eorũ. Verba enim ſunt uitæ æternæ.

Petite & dabitur uobis, quærite & inuenietis &c. Idem Lucas 11.

Eadem habet Lucas 11. quibus Dominus uoluit ad inſtantiam & perſeuerantiã precandi prouocare. Nec uero & hæc apertam, ad ſuperiora ordinis rationẽ habẽt, niſi ſi, cum de uerbi Dei dignitate, diſpenſandiq; eius difficultate meminerit, nunc ad orandũ inſtanter bonum ſpiritum, uoluerit hortari, ſine quo ſcilicet, nõ poterimus ſacra Dei non prophanare. De precatione ſuprà ad longũ, cap. 6. diſſeruimus. Hic ardens, inſtans & pertinax deſiderium, ſententijs è uulgi ſermonibus mutuatis cõmendat. Quod uulgo iactari auditis, petite & accipietis &c. Nõ enim niſi petentibus dari ſolet, & quærentes duntaxat inueniunt, neq; intromittũtur in aliquas ædes, niſi qui oſtiũ pulſarint, ita cũ ter maxima ſint, nimirũ illuſtratio gloriæ Dei, regnum Dei, uita æterna, quæ à Deo orare uos conuenit, par ſanè eſt, ut illa nequaquã frigide petatis, neq; quæratis ſegniter, aut pulſetis remiſſe. Hoc eſt, orare debetis, uotis multo ardentiſſ.

An quiſquam eſt ueſtrum homo, qui ſi filius eius &c. Idem Lucas 11.

Ab exemplo minori, imò ferè cõtrario ad orandũ, ſpe exorandi optima hortatur. Apud Lucam 11. eadem legimus, niſi quod tertiũ ille adiecit. Aut ſi petierit ouũ, num porrigit illi ſcorpiũ? Et ꝓ eo, quod hic habemus: Quanto magis pater ueſter dabit bona &c. habet ille: quãto ma=

gis dabit ſpiritum ſanctum poſcentibus ſe? Explicatur uero altero alterum. Quæ enim bona illa ſunt nobis oranda, niſi uita Deo digna, hoc eſt, ut ſanctificetur in nobis nomen Dei, adueniat regnum Dei &c. Iſta iam accipimus, ubi ſpiritum Dei ſanctum accipimus, qui ad quærendam in omnibus gloriam Dei, ſancteq; uiuendam nos renouat & inſtaurat. Notandum autem probe, quod ait: uos cum ſitis mali. Natura enim uniuerſi mortales, mali ſunt, id eſt, tantũ ad amandos ſeipſos, et ſibi ipſi benefaciendum propenſi. Bonus enim eſt, qui alijs bonus fuerit.

Fidutia impetrandi.

Cum ergo ualeat tantum affectus ille à Deo, uulgo patribus erga ſuos liberos inſitus, ut quamlibet malos compellat tamen, ad beneuolentiam atq; beneficentiam illis exhibendam, quanto magis ea à cæleſti patre Deo, à quo ille beneuolentiæ affectus proficiſcitur, expectanda eſt? Ergo tantum ardenti, fidenti, & inſtanti prece opus, ut ab optimo hoc patre noſtro uere, id eſt, cæleſtia ac ſpiritalia bona, ſpiritum filiorum, per quem uere filij & hæredes ipſius conſtituimur, impetremus.

Præterea & alio ſimili ad fidutiam precandi cohortatum Dominum, Lucas inibi commemorat, nimirum de eo, qui noctu amicum improbitate orandi tandem expugnat, ut ſurgens det ſibi panes mutuo. Quo uoluit cogitare nos, ſi inſtantia precandi, etiam malum hominem tandẽ exorat, multo magis impetrabit ea omnia, à patre optimo. Nõ diſſimile ſimile et 18. apud eundẽ legimus, de uidua, quæ licet iniquũ iudicem, et neq; Deũ neq; homines me=

Duo ſimilia apud Lucam.

nes metuentē, improbitate precandi tandē tamen, ad iudicium faciendum ſibi expugnauit. Vbi ita ſubiecit: Audite quid iudex iniquus dicat, Deus autem non faciet uindictam electorum ſuorum, clamantium ad ſe, die ac nocte, etiam cum longanimis fuerit ſuper illis? id eſt, lento gradu, ad ſumendam uindictam, de affligentibus ipſos accedat? Dico uobis, quod faciet uindictam illorum cito. His omnibus, ut abunde patet, docemur orare ſedulo, ardenter, & perſeueranter, nec defatigari, ut Lucas ait 18. quo pacto orantes, non poterimus non exorare Deum patrem noſtrum optimum, omnia.

Omnia igitur quæcunque uolueritis ut uobis &c. Idem Lucas 6.

Infert hæc, ad omnia ſuperioria, illa uelut conſummans. Clara & aperta doctrina eſt, utinam eſſet æque omnibus perſuaſa. Notandum autem diligenter, legis & prophetarum nomine, intellegi omnem doctrinam Dei, diuinis literis comprehenſam, de quo ſuprà cap. 5. In illud (Non ueni ut ſoluerem legem &c.) Iam iſta doctrina abſoluit hominem penitus, inſtructumq; reddit, ad omne opus bonum 2. Timoth. 3. igitur quicquid omnino à nobis bonorum operum fieri poteſt, fieri hominibus oportet, non Deo, beatis mentibus aut manibus. Eaq; opera eſſe neceſſe eſt, quæ & nobis uolumus fieri, quæ certe opera erunt, ad præſentem uitam pertinentia, ut docere, monere, conſulere, paſcere, ueſtire, & hoc genus alia. De quibus ſuprà cap. 5. ſuper illud (Vt uideant opera ueſtra

bona) Ita enim hic ait Chriſtus: Omnia igitur, quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, ſic & uos facite illis. Hæc enim eſt lex & prophetæ. Omnino etenim hominis Dei conſummatio in dilectione ſita eſt, ut & Paulus docet, Ro. 13. & Gal. 5. Sui ſimiles nanq; uult nos eſſe pater noſter cœleſtis, perfecta ſcilicet, ſicut ipſe, ad quoſlibet bonitate præſtare, de quo ſuprà 5. in fine. Iam in hac uita, non poſſumus niſi ad agentes hic pariter nobiſcum bonitatem hanc exercere, quare lex & prophetæ, doctrina Dei abſolutiſſima, aliò non ſpectat, nihil aliud requirit, neq; eſt ad aliud nobis data, quàm ut ea dilectione præſtemus, quod hominibus, ut quoſq; nobis Deus adiunxerit, & proximos fecerit, de quo multa ſuprà 5. in illud (Diliges proximũ tuũ) ita faciamus, ſic erga illos nos exhibeamus, ut natura optamus illos nobis facere, ſeſeq; exhibere. Et ſanè quæ de fide ſcripturæ docent, huc pertinent ut boni reddamur, quo bonos huiuſmodi fructus proferre, & libeat & liceat. Ita quæ de frugalitate uiuendi, caſtigandaq; carne in ſcripturis præcipiuntur, in hoc præcipiuntur, ut impedimenta bonitatis huiuſce, quæ à carne, hoc eſt, philautia ſunt, remoueantur. Hinc eſt illud 1. Corin. 13. fides, ſpes, charitas, maior his charitas, hæc enim reliquarum conſummatio eſt, & excidentibus illis, ipſa in æternum permanet. In ſumma omnia eò tendunt, ut Dei in nobis imago reſtituatur, ea eſt, ut beati, iam perfecti ſimus beneficentia erga proximos, uti ipſe pater noſter cæleſtis perfecta bonitate eſt erga uniuerſos. Quæcunq;

Quis oĩs ſcripturæ ſcopus.

Quæ de fide et alijs, propter charitatẽ præcipiuntur.

cunq; igitur à nobis fiunt, non habentia momentum aliquod, aut rationem ut inde proximus commoditatem aliquam ſentiat, qualia innumera ſanè ſunt, quæ religioſuli ſuperioris ſæculi, cum fecerunt ipſi, tum præceperunt alijs, ea nec bona opera cenſeri poſſunt, neque à DEO tradita.

Lucæ 6. hæc ſententia illi (Omni autem exigenti abs te tribue, & ab eo qui aufert tua, ne repoſcas) ſubiecta legitur, qua utiq; Chriſtus, uelut ſummare uoluit, quotquot præmiſerat de dilectione præcepta, ea quoq; quæ ſublimiſſima uidentur. Si enī eo animo quis præditus ſit, ut proximo ſynceriter bene uelit, non ſecus atq; ſibiipſi, et cupiat iā in omnibus illi ita facere, ut ab illo ſibi fieri poſſit cū æquitate optare, is profectò alienus adeo erit ab ultione petenda, etiam læſus, tam pronus ad ferendum & cedendum omnia, ut nullo negotio inimicos etiam uere diligat, percutienti in unam maxillam, obuertat alteram, cedat tunicam cum pallio, tribuat omni exigenti, ſua, nulla cum indignatione, aut relata iniuria repoſcat, hoc eſt, donet & condonet omnia. Talem utiq; cuperet uir bonus experiri alium, ut egenti ſibi daret, & ſi forſan iniuria illum affeciſset, condonaret.

Omnem perfectionem continet hoc. Oĩa igitur.

Quod hic enim quidam obijciunt, porci magis margaritum hoc conculcantes pedibus, quàm homines ſubmiſſis ac reuerentibus animis hæc, ut uerba DEI ſuſpicientes. Optaret quiuis, ut otioſum ſe alij paſcerent,

ſuppeditarent gratis quæcunq; ad luxum etiam attine=
ant &c. quis aũt paria alijs faciat, aut facere etiam debe=
at? præuaricatio eſt, non quærentium ueritatem obiectio.
Primum non uellent certe à ſe alios iſta iniqua petere, le
ge ergo hac, non petent & ipſi ea ab alijs. Quorum aũt
quis opus habeat ad uitam, iuſte petet, & iniuriam illatã,
cõpenſari ſibi, qui ſaltem uelit ea in poſterũ ſibi tempera
re, ſine iniuria deprecabitur, eadem igitur & alijs dabit
atq; exorari ſe patietur. Si etiam aduerſarius ſine ſpe re=
ſipiſcentiæ lædat, attamen ulciſci ſeſe bonus non poterit,
quia bonus eſt, & niſi beneficia proferre non poteſt, ad
hæc ſeſe Deo totum commiſit. Deniq; cũ non poſſit non
improbare, ſi alius ſuijpſius iudex eſſe, ſuamq; cauſſam
ipſe uindicare uellet, etiam à ſe læſus, ita & ipſe omnia ci
tius feret & cedet, quàm id faciat alijs, ut etiam ſi ab illis
continuo lædatur, idq́; citra ſpem reſipiſcentiæ, ſibi ipſi
iudex ſit, & ſuam de illis ipſe iniuriam ulciſcatur. Ita erit
omnis & beneuolentiæ & tolerantiæ conſummatiſſima
regula, ut ſicut alios facere nobis optamus, nos illis facia=
mus ſimiliter. Sic ſi affecti fuerimus, nihil erit officij, tam
ad animũ, q̃ ad corpus ptinens, quod impẽdere proximis,
ſi liceat, grauemur, neq; rurſus ullũ genus iniuriæ, quod
ab illis queat irrogari, quod non æquanimiter feramus,
omnino bonitate iam, quantum hæc uita tulerit, perfecti,
uti cæleſtis pater noſter perfectus eſt.

Nihil iniqui ex hac regula ſequitur.

Introite per arctam portam, quoniam
lata &c. Idem Lucas 13.

Recte

Recte poſt præceptam dilectionem, ac officioſitatem erga proximos, tam modis omnibus abſolutam, eoq; planè arduam & raram, hanc arctæ portæ, ac uiæ ſtrictæ, quam pauci inueniant & terant, ſimilitudinem ſubiecit, hortatus, ut contendamus potius, per arctam hanc portam & ſtrictam uiam ingredi, ducentem ſiquidem ad uitam, quàm portam latam, & uiam ſpacioſam, uiuentes ſcilicet ex carnis ſententia, quandoquidem hac rectà, gehenna adeatur. Commodum uero arctæ portæ & ſtrictæ uiæ, uitam tam perfectæ dilectioni proximorum deditam, adſimilem fecit, nam exigit ea, omnimodam noſtri ipſorum abnegationem, & fiduciam in prouidentiam Dei, ſolidam, ut prorſus iam nihil noſtri, ſed tantum quæ ſaluti ſint proximis, & Deo gloriæ, quæramus. Hoc quã ſit rarum inter homines, ac carni planè impoßibile, quilibet apud ſemetipſum plus ſatis experitur. Verum cum hæc una ad uitã, porta & uia eſt, quamlibet arcta et ſtricta, contendendũ eſt tamen, ut illã ingrediamur, ſicut apud Lu. dominus ait, 13. hoc eſt, cõtra cupiditatem fortiter pugnandum, & ad ſynceram adeo dilectionem continuo enitendum eſt, orandumq;, ut bono ſuo ſpiritu optimus pater, conatum & uires ſuppeditet.

Quod autem his obijci ſolet, id quod Dominus infrà 11. ait, iugũ ſuũ commodũ & onus leue. Et Ioan. 5. in Epiſtola ſua: Mandata eius grauia non ſunt, nihil cum his pugnat, per ſe ſanè ut nihil æquius, ita ſanè nihil facilius, quã alijs ita facere, ut uelis tibi fieri, præſertim ei, qui certus

eſt, ſibi deũ omnia affatim ſuppeditaturũ, imò ut in Pro uerbijs eſt, Deo ſe fœnerari, quicquid benefecerit proximo, & quidem fœnore centuplo, præter æternam uitam, ut infrà 10. Cui quæſo iam ſit difficile, inſeruire pro uiribus proximo, perſuaſo, ſibi Deum uiciſsim ita proſpecturum, ut centuplum, imò incomparabiliter utiliora & præſtantiora, ac deniq; æternam uitam, certò recepturus ſit? Ergo iugum & onus, hoc eſt, mandata Chriſti, ut ſe quis ſuæ fluxæ & inani curæ exemptum, benigniſsimæ DEI prouidentiæ committat beandum, certus, illum ſibi per Chriſtum placatum, pluſquam paternæ proſpecturum, tũ ut proximis in gratiam optimi patris inſeruiat, & per ſe, & credenti, deiq; ſpiritu prædito, leuiſsima, facillima, & ſuauiſſima, ac commodiſſima ſunt. Vnde cum Ioannes dixiſſet, præcepta eius grauia non ſunt, ſubiecit: Quoniã omne quod natum eſt, ex Deo, uincit mundum, & hæc eſt uictoria quæ uicit mundum fides noſtra. Quo ſatis declarauit, quibus Dei præcepta & quatenus facilia exiſtant, nimirum natis ex Deo & credentibus. At carni, hoc eſt, naturæ ueteri, ut illam ab Adam accepimus, quæ ut expers ſpiritus eſt, ita tantum ſeipſam amare, ſuáq; cura poteſt niti, exiſtunt profectò grauiſſima, difficillima, moleſtiſſima, & incommodiſſima. Quam cum pauciſſimis, electis ſcilicet ſolum datur exuere, ideo admodum pauci per portam uiamq; hanc, certe arctam & ſtrictam ingrediuntur, perfecta ſcilicet illa dilectione, quæ non eſt, niſi penitus abnegati, Deoq; fortiſſime fidentis animi.

Quatenus difficilia et facilia dei mandata.

Et

Et quia perpetuum ſanctis, cum carne, quæ ſua ſunt, ubique quærente prælium eſt, illaq; nunquam non ſaceſſit eis negotium, ut quæ uolũt facere nequeant, faciant uero quæ nolunt, Roma·7· *&* Gala·5· *ideo etiam ſancti hanc uitæ portam & uiam, quamlibet per ſe & ſpiritui, ſatis lata & ſpacioſa ſit, plus nimio arctam & ſtrictam ſentiunt, qua magna ſanè contentione & labore, ingrediantur, ſubinde cum* Paulo *clamantes·* Miſeros nos homines, *quis nos eripiet ex hoc corpore morti obnoxio?* Rom·7·Lucæ 13·*eadem legis, reſponſa roganti, an pauci eſſent, qui ſalutem conſequantur·*

Cauete uero uobis à pſeudoprophetis, &c.

Non minus commodum, & hoc præmiſſæ pietatis ſummæ ſubnectitur, ut nãq; in ea, æterna uita et ſalus ſita eſt, regnumq; Dei, *continuo ſi ita uiuatur, feliciter propagetur, ita omnia contra Satanas attentat, ſubornátque quoſcũque poterit pſeudoprophetas, id eſt, qui ſalutaria docturos ſe pollicea ntur, in eóque &* Prophetæ *perſonam, & ouillam ueſtem præ ſeferant, uerum aliud non agant, quàm ut ab iſta arcta porta, ſtrictaq; uia, ad uitam ducente, id eſt, uita, quæ ex uera in* Deũ *fide, per dilectionem, ſedulo pximis inſeruiente cõſtat, abducant·* Quos *cum contra regnum* CHRISTI *ad ſtabiliendam ſuam tyrannidem ille emittere ſoleat, uero ſimile eſt, tũ mittere,*

Quod ueritate uigẽte multæ ſit pſeudoppheta rũ inſidiæ·

mittere & crebriores, & nocentiores, quando potentius uiget, hæc doctrina uitæ· Quare reducta doctrina ſalutis, recte munit contra doctrinam perditionis·

Omnium autem pſeudoprophetarum, imò magiſtri corũ Satanæ, unus in falſa ipſorum doctrina, ſcopus eſt, ut ſicut à fidutia in bonitatẽ, dei, ad inania creaturarũ auxilia, animos hominum deflectant, ita & ab utilibus proximo, id eſt, dilectionis operibus ad inutilia & cupiditatis opera, quibus quæ ſua ſunt, homines quærant, detorqueant· Vtrunq; prophetas, pſeudoprophetis, & ijs qui ipſorum impoſturas ſequebantur, obieciſſe legimus, quod perpetuò illos ſolere, quicunq; tantum animaduerterit, ipſe ex fructibus eorum, ut Dominus hic ait, facile agnoſcat· Mendacio & uanitate docent, niti, mendacium & uanitatem docent operari· Vt de noſtris loquar· Quid inſanius fuit, quàm ſalutem petere, à miſſis & alijs operibus hominum, qui uita ſua probarunt, ſe nihil boni poſſe facere, adeo putres et malæ arbores? quid rurſus æque demens, quàm præcipua bona opera exiſtimare, horũ numerũ augere, aras extruere & ornare, ad nihil utiles, ſtatuas & parietes precioſe ueſtire, non algentes, & uarijs ornamẽtis redimire, nihil ſentientes, lucernas illis die incẽdere non uidentibus, ſpargere flores, nihil olfacientibus, occinere & obmodulari organa non audientibus? Sic ueterum furori quid poſſit excogitari portentoſius? qui præterito Deo uiuo, qui præſentiam ſuam illis tam luculenter declararat, Molec quem latini Saturnum uocant, et idolis

idolis alijs potius fidebant, ijsq́; ſuos filios & filias, igni offerebant cremandos· De quibus dictum illud Iere·16· fuit: Certe mendacium poſſederunt patres noſtri, uanitatem, in quibus nihil utile. Ita et idola, mendaciũ Ieſcha· 44· uocantur· In ſumma, mendacium & uanitas eſt, quicquid non ex certa in Deum fide, & ſyncera ad proximũ dilectione proficiſcitur· Huiuſmodi autem ſunt, quæcunq; pſeudoprophetæ docent, quia & nullo uerbo Dei nituntur, ut fidere poßis deo haberi grata, & nullam proximo adferunt utilitatem, ut bona comprobarentur, interim tamen ſtultis perſuadentur, tanquam primi apud deum meriti, & omnium optima atq; utilißima habeantur· Huius farinæ erat, quod Phariſæi filijs perſuaſerant, templo multa, etiam parentibus neglectis, offerre, idq́; nõ alio nomine quàm ꝙ mire gratum illud Deo, & parentibus quoque utile eßet, cum tamen non minus eßet inuiſum Deo, quàm parentibus ſentiebatur quoque inutile, unde & ſeuere impoſturam illorum Chriſtus redarguit, infrà 15· Non alio ingenio, uel ſtudio fuere, & cũ quibus Paulo negotium erat, urgentibus circunciſionem & alia legis ſtatuta, repudiato Chriſto· Huiſmodi sũt oẽs omniũ ſæculorũ pſeudoꝓphetæ, ꝗ ut à ueteratore ſpiritu, malis artibus exercitatißimo immittuntur, ita nunquã nõ mire illicibili ſpecie irrepunt præ ſeferentes, docturos ſe, quæ in primis ſint ſalutaria, quæ illæ ouium ueſtes ſunt, quibus lupinã rapacitatem cõtegunt, quare monente Chriſto magiſtro noſtro, iuxta ſapientiſſimo & noſtri amantiſſimo

Ingenium & ſtudiũ pſeudoꝓphetarũ·

tiſſimo

tiſsimo,debemus nobis, haud uulgari diligentia, cauere, ſiquidem perſuaſum habemus, ſynceram D E I *co= gnitionem, eſſe uitam æternam · Theſaurus ingens, hoſtis uerſutiſſ· & ad inſidiandum mille artibus inſtru= ctus, ſi non uigilantiſſime cauemus nobis, planè arguit, precium theſauri, nobis parum adhuc perſpectum·*

Idē Lu· 6· **A fructibus ipſorum agnoſcetis eos &c·**

Fructus utiq; ſunt, quæ homines ex ſe, uelut arbores ſuos fructus proferunt tam dicto quàm facto ·Ea, utcunq; ſimulent pietatem, & impietatem diſsimulent pſeudopro phetæ, indicio de illis erunt, ac teſtabūtur tandem qui ſint, & quid quærant · Cumq́; iam teſtatus ſit, legem & Pro= *phetas eſſe, omnia alijs facere, quæ ſibi quiſq; fieri optat, ad hūc ceu lydium lapidem, quæ illi auri nomine offerunt, exigenda ſunt, & à ſpiritalibus, ueritatemq́; ſerio quæ= rentibus, facile fucus deprehēdetur ·Vt omnia nanq; ſimu lent & diſſimulent, ſynceram dilectionem, qua nihil ſui, & tantum quæ aliorum ſunt, quærant, ſimulare diutius nequeunt, cupiditatēq; tandem prodent ſuam, &* φιλαυ τίαν ·Nequit *enim arbor mala bonos ferre fructus.* In *primis autem expendenda doctrina eſt, unde plus ſcilicet ueneni timendum · Si ea cum hac ſumma legis &* Prophe *tarum conuenit, ſana eſt, & amplectenda· Sin, inſana & fugienda* ·Nequibit *autem cum illa conuenire, & ad ſo= la ea opera impellere, quibus conſulatur* ꝑ*ximo, niſi antea*

res

res hominis abunde in tuto collocarit. Ita enim natura quisque ſibi ipſi amicus eſt, ut aliorum inſeruire commodis totus nequeat, niſi rationes ſuas ante compoſuerit. Neceſſe ergo erit ut per Chriſtum, de patris gratia & cura certus ante ſit, quiſquis proximorum utilitati ſeſe totum debeat impendere. Eoq; hoc feliciter, ſine illo, nemo docebit. Qui itaq; docuerit, propriā ſalutem & felicitatem ſoli gratiæ Dei, per Chriſtum nobis partæ committere, pro omni autem uirili, noſtris operis ſeruire proximo, is uerus Propheta eſt, neq; poterit conſtanter hæc & perſeueranter docere, quicunque fuerit hypocrita, aut falſus propheta. Nihil enim hinc rationibus ſuis conſuleret, quas poſthabere, ut uera fide uacans, haudquaquam poteſt.

A quibus fructibus pſeudoprophetæ deprehendēdi.

Iam percurrat quis, omnium pſeudoprophetarū, quot quot ab initio fuiſſe ſcripturæ & hiſtoriæ aliæ commemorant, doctrinam, et deprehendet, his per omnia, ab illa ſynceritate doctrinæ non deflexiße tantum, uerum etiam inſana pro illa figmenta, ſubdidiſſe, uti iam ſuprà paucis attigimus. Deinde ut Deum ignorant, ita miris cupiditatibus laborant huiuſmodi, unde uita quoq; ac moribus, nominis ſitim, authoritatis & magiſterij ambitionem, uentris ſtudium, odium ueritatis & eorum, qui illā adſerunt, non obſcure prodent. Has enimuero dotes pſeudoprophetis tribui, in diuinis literis legimus. Vt Ro. 16. 1. Cor. 4. 2. Corint. 11. Gala. 4. & 5. Philip. 3. 4. 1 Timoth. 4. Titum 1.

Nuſquam

Nuſquam autem plenius deſcribuntur, atq; 2 · Timoth· 3· 2·Pet·2·Auaritiæ,ſupercilij, ambitionis, doli ac inuidentiæ, ubiq; fere notātur, etiam apud prophetas, ut Iechezkel, 34·Amos 6· Micah· 3 · Quoniam autem auaritia, & crasſius & inuiſum magis, quàm pleraq; alia, uitiū eſt, ſtrenue illud diſsimulant, ſupercilium autem & faſtidiū aliorū, non æque · Ita uideas hodie Anabaptiſtas, cum alienißimi uelint uideri à ſtudio uentris, licet otij ſectatio etiam hic illos prodat, arrogantia tamen, & libido damnandi præ ſe alios. facile indicat, quo ſpiritu ferantur · Certius tamen doctrina illorum de eis teſtatur, qua bapti= ſmum, non iurare etiam cum reuerentia ſumma Dei, atque ex imperio magiſtratus, ſeueritatem intempeſtiuam oris, ac minuta alia ita urgent, ut neq; fidei, neq; ſolidæ dilectionis tanta apud eos ratio habeatur · Potißimum autem eo, Chriſto dißimiles deprehenduntur, doctrina et uita, quòd infirmis alijs, nullum concedant in regno cælorum locum.

Summa eſt, qui diligenter perpenderit, illam demum doctrinam Chriſtiano dignam, qua fides in Chriſtum auctior & dilectio erga proximos officioſior redditur, illi haud magno negotio, pſeudoprophetarum impoſturæ patebunt, lupinamq; rapacitatem, ouillis ueſtibus tectam, tā à doctrinæ, quàm uitæ fructibus facile deprehendet · Spiritus enim patris, quem ſedulo orat, imponi ipſi non ſinet · Tantum qui pereunt, & reprobi ueritatem repudiant, obnoxij illis impoſtoribus planè fiunt, ut 2·Theßa· 2· & 2·Pet·

2. & 2. Petri 2. ſpiritus teſtatur, interim tamen & electi nonnunquam ad tempus ab eis quoque irretiūtur, uti Galatis euenit, præſertum, ſi minus uigilanter ſibi caueant, & non inſtanter orauerint, ſe in tentationē nō induci. Ergo cū hoc noſtro ſæculo nō paulo clarius, q̃ ante multis ſæculis, lāpas ueritatis nobis, diuina bonitate reſtituta ſit, eoq; inſidias impoſtorum potentius uigere, etiam experiamur, ualeat apud nos præſens magiſtri noſtri præmonitio, quam ut ſumme neceſſariam, Apoſtoli ſubinde repetierunt, ut ferè nullam Epiſtolam ſcripſerint, in qua non grauiter monuerint, ne hominum commentis fermentari pateremur nobis, Euangelij ſynceritatem. Nullius magni nominis uanus ſplēdor, neq; illicibilis ſpecies contēptus morum communium, nos faſcinet, ut quicquam amplectamur, quod non apertiſſime & ad gloriam Chriſti, & dilectionem proximi faciat, ſicut certe nō faciunt, nec Anabaptiſtarum dogmata, nec aliorum, de carnaliter præſente in pane Chriſto, dira & pluſquam ſophiſtica contentio, cui fruſtra ſtudium, ſcripturæ ſynceritatem tuendi, prætexunt, quàm & nos ſanguine tueri parati ſumus. Prominent Midæ auriculæ, & noſtri ſenſus pertinacia ſeſe male occulit. In alijs ſanè locis, & nobis & alijs permittimus uarie uerba Chriſti interpretari, neque tamen mendacium ipſi impingitur, uerbum eius propterea nequaquam blaſphematur. Sed cænæ uerba, qui non, more noſtro, præter omnem ſcripturæ autoritatem, & fidei ana-

Qui noſtro ſæculo obſeruādi.

dei analogiam, acceperit, is Chriſtũ blaſphemat, impingit ei mendacium, nunquam nouit aut docuit ſerio Chriſtum, imò habet ipſum pro ludo. O Chriſti ſententiam obſeruandam, à fructibus ipſorum cognoſcetis eos. His profecto, non gloria Chriſti, et ſcripturæ ſynceritas, adſeritur, ſed noſtri contemptus uindicatur. Væ ijs, quibus non maturæ dabitur redire in uiam.

Lucas 6. hanc candem arboris parabolam commemorat, prætermiſſo quod de cauendis falſis prophetis, hic noſter inſeruit, ſed ita deducit eam, ut huc proprie faciat. Ita enim habet: Vnaquæq; arbor ex fructu ſuo cognoſcitur. Neq; enim è ſpinis colligunt ficus, neq; è rubo uindemiant uuam. Bonus homo ex bono theſauro cordis ſui, profert bonum, et malus homo, ex malo theſauro cordis ſui, profert malum. Ex abundantia enim cordis, loquitur os eius. Hæc poſtrema, noſter quoq; infrà 12. ponit. Volunt aũt ſibi: Sicut arbor à fructu, ita pſeudoꝓpheta à uerbis & doctrina ſua, ſi quis animaduertat, cognoſcetur. Vt nanq; arbor mala non poteſt, fructus bonos ferre, nemo enim è rubo uuas colligit, quemadmodum etiam bona, malos non fert, ſic malus & impius homo, ex impietate cordis ſui, bona & ſalubria loqui non poterit, & bonus ac pius, ex cordis ſui pietate, praua et impia haudquaquã docebit. Ea propter pſeudoꝓpheta, praua docens, tandem deprehendetur. Vtcunq; enim diſſimulet, ex abundantia cordis, quemadmodum in prouerbio eſt, demum loquetur, atq;

Locus Lu.

tur, atq; impietatem ſuam prodet, ut qui uolet, ab illo ſibi facile caueat. Hic apud noſtrum adijcitur: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem conijcitur, qua parabola, ſimul cum ſuperioribus è uulgi ſermonibus deſumpta, ſignificauit, impoſtores tandem & hypocritas iſtiuſmodi exterminandos, & in Gehennam abijciendos. Quod idem & Ioan. Baptiſta Iudæis hypocritis minatus fuit, ſuprà 3.*

Non quiſquis dicit mihi: Domine Domine.

Non ab re, poſtquam de hypocritis, qui culpando alios ſanctitatis ſibi opinionem uenãtur, atq; pſeudoꝓphetis, qui dum ſalutis doctrinam afferre ſe ſimulant, nihil niſi errores, ſed ſibi lucroſos, ſerunt, atq; ita lupinam rapacitatem, qua obnoxios ſibi, quos docere ſuſcipiunt, facere conantur, ouilla ueſte, ſimulato ſcilicet ſtudio utilitatis ipſorum, contegunt, Chriſtus diligenter & grauiter monuit, pergit his, & quæ ſequuntur, inanem hypocriſim, fidemq; ſimulatam, damnare, & quàm nullius ſit apud ſe momenti, declarare, quo ſimul ad ſtudium pietatis & ad fidei ſedulũ ac gnauũ exercitiũ prouocat. Qu. d. Quod de pſeudoꝓphetis dixi, tandẽ nequaꝗ latituros, cũ mali ſint, et tanꝗ malas arbores, à quib. bonus fructus non poßit expectari, deniq; excindendos, idem uſu ueniet, quotquot ſine bonorum operum fructibus è meo grege eſſe ſeſe iactauerĩt, eoq; hypocritæ, ac malæ, infrugiferæ arbores fuerĩt.

Vt enim arbor bona, bonis fructibus uſq; uacare nequit, ita certe qui animo pius fuerit, cordeq; uere crediderit, atq; ideo iuſtus & bonus, fructibus bonorum operũ haud quaquam deſtituetur. Quare cuicunq; illi abſunt, neq; fidem is, aut pietatem corde obtinet ullam, neq; Chriſto uere unquam credidit, aut inter diſcipulos eius, adnumeratus fuit. Sed ſunt omnia quæ agit & loquitur, quibus Chriſti eſſe ſe ſimulat, nihil niſi mera hypocriſis & fucus. Atq; de his ait: Non quiſquis dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, hoc eſt, è numero erit meorum diſcipulorum, mihiq; credentium, nam multi erunt hypocritæ, qui me ore confitebuntur, corde aũt negabunt, ſed qui fecerit uoluntatem patris mei cæleſtis, id eſt qui comparare ſe, ad uoluntatem patris ex animo ſtuduerit, is regni cælorum particeps erit.

Qui ſine bonis operibus eſt, neq; Chriſti eſt.

Eſt nanq; hoc facere, quod identidem et in Moſcheh legimus, exercere ſe ad uoluntatem Domini, ac ijs quæ Dominus mandauit magno ſtudio incumbere, etiam ſi perficere omnia, nequeas, & omnibus operibus tuis, quod ille pictor ſolebat, ſubſcribendum tibi ſit, faciebat, non fecit. Nã ut faciamus ſua præcepta Deus, non etiam perficiamus in hac quidem uita, exigit. Vnde in lege, ferè ait, ſicut 5. Moſ. σ. Audi, & cuſtodi, uel obſerua ad faciendum. Nouit enim iſte peccatrice carne grauatos, omnia implere, & peccati prorſus puros eſſe, nos haud poſſe. Vnde eſt illud 1. Ioan. 1. Si dixerimus, peccatum non habemus,

Quid facere uoluntatẽ patris.

bemus, nos ipſos fallimus. Et idem tamen dicit, paulo *ſu-prà: Si dixerimus quòd ſocietatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur & ueritatem non faci-mus*. Et infrà 3. *Omnis qui natus eſt, ex* Deo, *peccatum non committit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, q. ex* Deo *natus eſt*. Vere igitur *Chriſtia-nus, ut non peccat, ita facit uoluntatem patris*. Iam ita non peccat, & peccare ambulareq; in tenebris nõ poteſt, ut ta-men, ſi ſe dicat peccatum nullum habere, cum fallat ſemet ipſum, tum mnndacij arguat Deum. Hactenus igitur peccare pius non poterit, quòd ex animo iniquitati & pec catis nequibit eſſe deditus, ut impij ſolent, ſed legi Dei, mente uſque condelectabitur, quòd ſemen Dei, uerbum ipſius & ſpiritus filiorum, apud illum maneant, natusq; ex Deo ſit, ſimul tamen, quoniam in carne ſua boni nihil habet, cõmittit pleraq;, quæ odit, uereq; peccata ſunt, at quoniã illis ſecundũ interiorem hominem nõ delectatur, animoq; Chriſto addict[illegible] eſt, imaginiq; ipſius reſponde re ante omnia cupit, nec du[illegible]t deniq;, Chriſti merito, oĩa ſibi cõdonanda, atq; ad ima[illegible]nem illam ſe peruentu-rum, nihil quoq; damnationis eie[illegible]uamlibet peccatori, manenti nimirum ita in Chriſto, R[illegible] 8. Deus ſiquidẽ peccata, illi non imputabit, quare neq; p[illegible]cata erunt Vti debita non ſunt, quæ creditor remiſit, etiam ſi ea uere cõ traxeris, neq; perſolueris tamen.

Chriſtianus nõ peccat, & tamen habet peccatum.

Proinde quicunq; Chriſti uere fuerit, is ut non p[illegible]

rit peccare, hoc eſt, peccatis animo deditus eſſe & ſtudere, quod ſcilicet ſolum Deus imputat & peccatum habet, ita neceſſe eſt uoluntati eius pro uiribus ſtudeat, neq; quicquam prius habeat, quàm ad uerbum ipſius, totum ſe comparaſſe. Interim tamen obrepent à carne non pauca, ut nunquam quidem illi non orandum ſit: remitte nobis debita noſtra, uerum merito Chriſti, in quo omnem ille fidutiam collocat, omnia ut condonabuntur, ita peccata non erunt. Qui itaq; uoluntatem patris nō fecerit, hoc eſt, faciendæ non ex animo ſtuduerit, aliud enim facere, non eſt uitæ huius, is neq; patrem, neq; Chriſtum nouit, non eſt natus ex Deo, ac ſpiritu filiorum Dei etiamnum caret, eoq; & fucus erit, quamlibet Chriſto, Domine domine acclamet. Corde nanq; ipſum dominum nondum agnouit, quo illum Dominum uocare nemo poteſt, niſi ex ſpiritu ſancto, 1. Cor. 12.

Qui Chriſti sūt patris uolūtati ante oīa ſtudent.

Quod hunc locum, Euangelic[illegible]ges iactant, tanquã pondus adijciat operibus, f[illegible]n q; conuincat, ſola fide abſq; operibus, nos ſaluar[illegible]unt, quod ferè ubiq; ſolẽt, nẽpe declarant ſe neſcir[illegible]d loquãtur, aut de quibus affirment. Damnatur [illegible]oc loco hypocriſis, quæ ſine corde Chriſtum D[illegible]n appellat, non fides. Illa nanque fructu bon[illegible]rũ, ſtudioq; faciendæ uolũtatis paternæ uacat [illegible] paternæ uoluntati deditiſſima eſt, ita bonorum [illegible]rum exiſtit, ſimul feraciſſima. Quis enim a[illegible]quàm patris uoluntatem facere optet, qui, ut omnis uera

Male hoc loco cõtra fidem abutuntur.

uera fide prædita certo perdidicit, nouerit optimam? Recte igitur illi colligunt, à ſalute alienum eſſe, qui uoluntatem non ſtudent facere patris, fidem autem, ſine hoc ſtudio eſſe poſſe, falſo putant. Sed de fide mox, capite ſequenti.

Lucas ſententiam hanc ſic retulit. Quid autem uocatis me Domine, Domine, *& non facitis quæ dico? Eſt enim eadem ipſius, & patris uoluntas, quæque ipſe dicit, patris uerba exiſtunt.*

Multi dicent mihi in illo die: Domine Domine, nonne, &c. Idē Lu. 6.

Graui comminatione ab hypocriſi deterret, ſuoſq; ad ſtudium pietatis incitat. Dies ille in quo, repulſurum ſe hypocritas affirmat, dies iudicij eſt. Apud Luc. parabola quadam conditionem eius expoſuit. Poſtquam fuerat hortatus, ut per anguſtam portam ingredi contenderemus, ita illic ſubiecit: Cum autem ſurrexerit paterfamiliâs, & clauſerit oſtium, & cœperitis foris ſtare & pulſare oſtium, dicentes: Domine Domine *aperi nobis. Et reſpondens dicet uobis:* Neſcio *uos unde ſitis, &c. Qu. d. Sicut paterfamiliâs receptis noctu in ædes, qui è familia ſua ſunt, demum ſurgit, oſtium obfirmat, ac neminem poſtea pulſantem intromittit, ut qui neminem alium ad familiam pertinere\ ſuam agnoſcat, ſic & conditio regni mei, ubi finis præſentis uitæ aduenerit, habebit.* Status & ratio futuri ſæculi, poſt iudicium.

In morem patris familiâs, meos omnes qui in hac uita ſyncera mihi ſeſe fide dediderunt, mecũ habebo, cũq; & alij quibus contemptui fui, quiq; ſe meos ſimulare, quàm eſſe maluerunt, admitti, tum ſentientes iam demum ſe non bonis, ſed umbris bonorum huius ſæculi planè deluſos, petierint, ut alienis à mea familia, aditus ad nos haudquaquam patebit, oſtio uitæ, illis in æternum obſcrato. Qui bus pulſantibus, & nimis ſero, à me uera bona petentibus, reſpondebo: Neſcio uos unde ſitis, *nihil uobis, mecum unquam fuit, ad meam familiam nequaquam pertinetis.* Et *hac quidem ſimilitudine aliâs quoq;, ut infrà in noſtro* Euan. 25. & Lu. 12. Dominus *ex parte aliqua uſus eſt; hortans pariter ad uigilandum, utq; ſolida & officioſa fide, pietati ſtudeamus, quo ſe uenientem parati ſimus, ad nuptias & quietem uitæ æternæ ſequi, ut qui ad uentum ſuum uigilantes expectauerimus. Significans alioqui uſu uenturum nobis, quod ijs, qui ueniente patrefamilias aut ſponſo, imparati, foris relinquuntur, & occluſo oſtio, nequicquam poſtea pulſantes, penitus ignorãtur.*

Dies *itaque ille, de quo hic monet* CHRISTVS, *tempus illud eſt, cum hypocritæ uere demum, uanitatem ſtudiorum ſuorum agnoſcentes, ſerio tandem* Chriſti *eſſe cupient, ſed fruſtra, audientq; ſe prorſus ab illo ignorari, quẽ ſolide ipſi quoq; cognoſcere, nũquã antea laborauerant.* Tũ *ſentient miſeri etiam ꝗ nomine* Chriſti *ꝓphetarũt, dæmonia eiecerũt, aliasq; uirtutes præſtiterũt,*

quando

quando ſyncera fide, per dilectionem officioſa caruerũt, penitus nullius ad ſalutem ſibi momenti eſſe. Id Dominus ſignificare per hoc uoluit, quod ipſos, ut apud Lucam legimus inducit, hæc, poſtquam pulſantes clauſum oſtium reſponſum acceperunt, ſe ab illo neſciri, obijcientes tanquam argumenta, cur ad regnum ipſius attineant, unde ait: Tunc incipietis dicere: edimus coram te & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti. Ad quæ utiq; & hæc in Matthæo noſtro pertinent. Nónne nomine tuo prophetauimus &c. Ac tunc inquit hic, confitebor illis: nunquã noui uos, uel ut Lucas habet: Dico uobis, neſcio uos unde ſitis. Hic nanq; dialogiſmus aliud nihil erit, quàm certa demum agnitio hypocriſeos, qua ſentient tandem, ſibi nihil cum Chriſto cõmune eſſe, quamlibet in externis iſtis, inter familiares eius, ac regni ipſius primores fuerint habiti.

Nomine Chriſti prophetare, idẽ eſt, atq; uirtute et numine Chriſti prophetare. Omnino enim orationes iſtæ, per nomen tuum, uel in nomine tuo, aut propter nomen tuum, & huiuſmodi, eum ſenſum habent Ebræis, à quibus ueniunt, quem illæ noſtræ, nuperæ tamen: oro tuam maieſtatem, tuam reuerentiam, maieſtati, præſtantiæ uel reuerentiæ tuæ placeat &c. Vt enim his nihil plus dicitur, quàm ſi diceretur: oro te, & tibi placeat, niſi quod hoc modo ſimul honorare uidemur eũ, cui, uel de quo, ad hunc modum loquimur, ita cum Chriſtus dicit patri: ma= Nomine meo.

niſeſtaui nomẽ tuum, perinde eſt, ac ſi dixiſſet, manifeſtaui te. Ita cum identidem in ſcripturis dicitur: libera nos propter nomen tuũ, idẽ eſt, ac ſi diceretur: libera nos propter temetipſum. Sic quod 2. Moſcheh 9. Dicebat Dominus Pharaoni: In hoc ſtatui te, ut uirtutem meam declararem, & propterea narrabitur nomen meum, in omni terra, haud plus fuit, quàm ſi dixiſſet, propterea ego prædicabor in omni terra. Vnde quod hic alij dicunt, nonne nomine tuo prophetauimus, idem eſt, ac nonne per te, tuo numine & uirtute prophetauimus &c. Leuiculum hoc eſt, ſed expertus ſum, ſæpe non nihil exercitatis, haſce locutiones, nequaquam fuiſſe ſatis planas & luculentas, neq; clare ſatis populo potuiſſe reddere. In quorum gratiam & de his uolui ſemel annotare.

Quid prophetare.

Quid prophetare ſit, latius uolente Domino infrà in 11. cap. dicam. Satis nobis hic ſit, accipere hanc uocem, ut Paulus illa uti uidetur 1. Corin. 14. nempe pro diſſerere, de myſterijs Dei, ad profectum pietatis in auditoribus. Sic enim Paulus ait: Prophetans hominibus loquitur ædificationem, & cohortationem, & conſolationem, id eſt, loquendo uerbum Dei, uel ædificat, dum, quæ fidei ſunt, docet, uel cohortatur, ut pergant, qui in Domino cœperunt, uel conſolatur, ne frangantur, quos crux Domini durius premit. Hinc ergo liquet, ſpiritu Chriſti hypocritas quoſdam, in initio Eccleſiæ, myſteria regni Dei docuiſſe, Dæmonia eijeciſſe, aliaſq; uirtutes perfeciſſe. Inter quos

ter quos certe Iudas, Demas ac alij pleriq; fuerunt, quos Paulus à ueritate aberraſſe queritur. De Iuda infrà 10. legimus, quod è numero duodecim fuerit, quibus accerſitis CHRISTVS poteſtatem dedit eijciendi ſpiritus immundos, & ſanandi omnem languorem, & morbum, prædicareq; Euangelion commiſit. Quodq; tum Iudæ hypocritæ ac proditori ſuo fecit, dubium non eſt, quin initio Eccleſiæ, idem multis alijs quoque fecerit, ut pleriq; ſolida fide uacui, ſpiritu DOMINI tamen hactenus donati fuerint, ſicut olim Schaul ad prophetandum & regnandum, donatus illo erat, ut Euangelion uellent & poſſent prædicare, myſteriaq; regni DEI commodum docere, atque iuxta multis eam doctrinam miraculis et ſignis, quæ tum operari largius Dominus dabat, confirmare.

Spiritus prophetandi & miracula faciendi, datur etiã impijs.

Vt enim legem ſuam Deus innumeris portentis Iudæis commendauit, ita & Euangelion gentibus commendare uoluit, utq; frequentia miraculorum, illis poſtquam in terram ſanctam uenerunt, paulatim remiſſa fuit, ita etiam Eccleſia poſtquam in bona orbis parte Euangelion innotuit, uirtutes ædendi miracula, habere cœpit rariores. Quæ etiam magis adeo ad celebritatem Euangelij, quã ad fidem credentium faciebant, & potius ad inquirendum de Euangelio, animos hominum excitabant, quàm illi fidem arrogabant. Multi enim innumera miracula uiderant, qui credere tamen non potuere. Vnde illud

Vnde initio legis et Euangelij frequentia miraculorum.

illud confirmare ſermonem Apoſtolicum per ſequen-
tia ſigna, Mar. ult. aliud non fuit, quàm ipſum cele-
brem & admirabilem reddere. Vt tanquam diuinus ad ſe
mundum pelliceret. Vt ergo ſatis celebre, Euãgelion per
miracula euaſit, cum reliquum, ut ei ſcilicet credatur, ſpi-
ritus ſancti ſit corda perſuadentis, non miraculorum, qui
bus ubi cordi abeſt ſpiritus, ſenſus tantum redduntur at-
toniti, Dominus non ab re miracula in ſuis operari cœpit
rariora. Quo nomine, ne nobis diſpliceamus, tanquam
Domino parum grati, uoluit cõmemorari nobis, tam nõ
eximium eſſe hoc donum, ut impijs etiam hypocritis olim
illud dederit, & Ioanni, quo non erat è mulieribus ma-
ior natus, non dederit. Nam hic nullum ſignum fecit,
Ioan. decimo.

Quare miracula ceſſarint.

Hic præterea duo nobis diligenter notanda ſunt, pri-
us, quod prophetæ, & uirtute eijciendi Dæmonia, ſa-
nandiq; quemlibet morbum, præditi, hypocritæ tamen et
à Chriſto alieni eſſe poſſunt. Quod unumquenq; ſanè mo
uere debeat, non quidem ut timeat à Chriſto alienus eſſe,
aut unquam fore, iam enim ſi id timeret, ab ipſo excidiſ-
ſet, illum ſuum æternum ſaluatorem dubitans, quod fides
uera ſcilicet ferre nequit, ſed ut ob nullam ſanè dotem,
quantumuis præcellentem, ſibi placeat, uno ſpiritus teſti
monio, in corde ſuo confidens, à ſola Dei gratia in omni-
bus pendeat. Tum ſi quos alios prophetiæ dono præſtare
præter cæteros Dominus dederit, nequaquam propterea

citra

citra iudiciũ, quæ eiuſmodi docuerint, amplectatur, qua ſi uero omnia quæ dixerint, oracula ſint, neq; labi uſpiam poßint. Nam uel hinc diſcimus, non labi modo tales poſſe, uerum etiam in totũ, à Chriſto eſſe alienos, ac nihil niſi hypocritas, Chriſto inter ſuos nunquã habitos. Deus profecto hanc ſuam gloriam, quod ueritatem in omnibus loquitur, ut nulli hominum hactenus conceſſit, ita concedet nunquam. Adhuc poſt tam graues & luculentas præmonitiones, libet tamen multis adorare homines, præq; unico, eiq; cæleſti magiſtro Chriſto, mortales, eosq; qui fructibus longe alio ſe, quàm Chriſti ſpiritu adflari in pleriſq;, haud obſcure demonſtrant ſectari, ipſorum iudicio uerbum DEI & fidem ſuam per omnia permittentes. Quid hi facturi eßent, ſi haberent, qui non prophetandi tantum dono, ſed etiam facultate pellendi Dæmones, curandiq; morbos quoſlibet pollerent? Quæ putas maneret præ oraculis talium, ſcripturæ authoritas reliqua? Profecto ut ſeſe hominibus, qui tamen multo adhuc infrà illam præcellentiam exiſtunt, addicunt hodie neq; pauci, neq; uulgari, ut ſibi uidẽtur, iudicij facultate præſtantes, ſi eiuſmodi potentia ſpiritus eminerent aliqui, perfacile illis eſſet, figere & refigere, ſurſum ac deorſum miſcere omnia, præſertim apud iſtiuſmodi tam præpoſtere ad mirabundos. Si nanq; ex his, quæ hac tempeſtate iudicant, coniecturam fecero, non dubitarim quin nihil omnino poſſent eiuſmodi fingere tam abſurdum, nihil ab omni uerita=

Poſſunt à Chriſto alieni eße Prophetæ illuſtres miraculis.

In præpoſtere admirantes mortaleis.

ueritate tantopere alienum quod credulis iſtis non perſuaderet, eſſe ipſiſſima uerba Chriſti, indubitata oracula ſpiritus ſancti. Sed miſſis iſtis Midis, ac Pythagoræ, quàm Chriſti scholæ aptioribus diſcipulis, cū omnis homo mendax ſit, & ſolus Deus uerax, id quod cottidianis exemplis, uerum magno R. Pub. Chriſtianæ incommodo experimur, ſolis diuinis ſcripturis hunc honorem habeamus, ut quæ præſcribunt, ſimplici fide & abſq; iudicio amplectamur, quæ uero homines ſtatuerint, quantumlibet ſancti, aut docti appareant, meminerimus, ut authores non hallucinari tantum, ſed & fallere poſſe, quandoquidem prophetæ miraculis quoq; illuſtres, à Chriſto tamen prorſus ignorantur, ita illis ſemper poſſe admixta falſa & noxia eſſe multa, eoq; probemus omnia, ut uere bona tantum teneamus 1. Theſſ. 5. dijudicemus quoſlibet, quo ſpiritum Chriſti ſolū ſequamur, Io. 4. ad quod ſcilicet diligenter adeo, et Dominus ipſe, & Apoſtoli eius inhortati ſunt.

Iudicanda omnia.

Alterum hic perpendendum eſt, quod ex illo: Nunquā noui uos, id eſt, inter meos agnoui, clare docemur, qui aliquando à Chriſto poſſunt excidere, eos Chriſti nunquam fuiſſe, eoq; nunquam uere credidiſſe, aut fuiſſe pios, nunquam ſpiritum filiorum fuiſſe nactos, ſed omnia illorum nihil niſi hypocriſim eſſe, quantumlibet ſancti & pietate præſtabiles, ad tempus ſeſe fingant. Quos enim Chriſtus diligit, in finem uſq; diligit, & quos pater ſibi dat, neq; ipſe

abijcit,

abijcit, Ioan. 6. neq; rapere de manu eius quiſquam poteſt, Ioan. 10. Ideo & ſi cadant huiuſmodi, excidunt tamen nunquam. Electi enim ſunt ad uitam, quam Dei electionem, nulla poteſt creatura reddere irritam. Siquidem ut ſecundum electionem propoſitum Dei maneat, non ex operibus, ſed ex uocante, non ſolum eligit ſuos priuſquã nati ſint, ac boni aut mali quicquam fecerint. Rom. 9. ſed etiam antequam iacerentur fundamenta à conſtitutione mundi. Epheſ. 1. Vnde & de Apoſtolis Ioan. 17. Dominus dicebat: Non pro mundo rogo, ſed pro ijs rogo, quos dediſti mihi, quia tui ſunt, id eſt, electi abs te ad uitam. Proinde ut Chriſto nunquam noti ſunt reprobi, ita nunquam ignoti electi, quantumuis in illis pietatis ſpeties aliqua adblandiatur, & in his inuiſa impietatis ſæpe forma conſpiciatur. Eoq; & hi ſicut prædeſtinati & uocati ſunt, ſic tandem ad imaginem Chriſti reformabuntur, Ro. 8. & illi detracta demq; perſona filiorum Dei factitia, ſui ſimiles apparebunt, iuxta hoc quod à ſe audituros illos hic teſtatur.

Ab æterno Domini ſunt, qui uere fuerint.

Diſcedite à me operarij iniquitatis.

Hoc deſumptũ putãt ex pſal. 6. uerſu nono. Qui ita habet. Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis, quoniã audiuit Dominus uocẽ fletus mei. Quod operarij iniquitatis reddidi, ubi eſt פעלי און Græci illud legũt, ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Vnde latini dicere ſolẽt, operantes ini-

tes iniquitatẽ. Idq́;, ut mihi quidẽ uidetur, admodũ cõmode & proprie. Vt enĩ ſignificatio eius ex uarijs ſcripturæ locis, in quib. ipſius uſus eſt, qui tamen crebriores in Iiob, pſalmis, puerbijs atq; pphetis, quã hiſtoricis ſacrorũ Bibliorũ libris occurrunt, conijci poteſt, omnino ſignificat, praue inique & maleuole agentes, quos Germanice dicimus, ubel oder unrecht thun. Quidam conſtanter uertunt illud moleſtiam, ger. muhe. Sed omnino plus ſonat. Nam fere ubiq; impijs, malignis, fraudulentis, uiris ſanguinum, & huiuſmodi, hi פֹּעֲלֵי אָוֶן, id eſt, iniquitatem committentes, componuntur. Iam ut crebræ ſint in ſcripturis interpretationes, quod identidem alijs uerbis, eadem ſententia repetatur, nemo qui uel paululum in ſcripturis uerſatus eſt, ignorat. Vnde cum pſal. 28. legimus. Ne trahas me cum impijs, & cum operantibus iniquitatem. Et pſal. 36. Verba oris eius, iniquitas et fraus. Rurſus pſal. 92. Dum germinabunt impij ſicut fœnum, & floreſcent, omnes operantes iniquitatem. Item pſal. 101. In matutinis perimam omnes impios terræ, ut exterminem de ciuitate Domini, omnes operantes iniquitatem, abunde uidetur patere, eoſdem dici operantes iniquitatem, qui impij, & iniquitatem, cum impietate, fraude, & malitia certe cognationem habere, eandemq́; animi prauitatem per eam ſignificari. Vt ſi Germanice reddendum mihi אָוֶן eſſet, per bœß. ubel, oder unrecht, ſatis plene reddi crediderim. Omnino enim animi prauitatem, qua boni ſaniq́; nihil

Quid operantes iniquitatem.

nihil agere libet, & noſtra tantum, cum iniuria aliorum quærimus, proprie ſignificare uidetur, quã κακοήθειαν Græcis, nobis uocabulũ iniquitatis, ſi recte accipias, ſatis exprimit. Huiuſmodi uero cũ ſint hypocritæ uniuerſi, utcunq; id diſſimulent, ideo audiẽt olim, horrendã iſtã ſententiam, diſcedite à me uos iniqui & praui, qui boni nihil, quantumlibet ſimulaueritis, unquam egiſtis, aut agere mali & peruerſi potuiſtis. Non enim aſtabunt ſtolidi coram oculis eius, odit omnes operantes iniquitatem. Pſal. 5. Conueniunt uero hæc, cum illis infrà 25. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum &c. Eſuriui enim & non dediſtis mihi cibum &c. Vt plane idem eſt, agere iniquitatem, & poſthabere dilectionem. Vbi nanq; fide uera cor deſtituitur, nihil rectum aut ſanum iudicare, uel agere poteſt, cum ad malum, omnes cogitationes atq; conſilia eius propenſa ſint à puero 1. Moſcheh 8. Diſcedite.

In Luca 13. adijcitur. Ibi erit fletus & ſtridor dentium, cum uideritis Abraham, & Iſaac, & Iacob, & omnes prophetas in regno Dei, uos autem expelli foras. Et uenient ab oriente &c. Quo magis his, mala quæ hypocritas manẽt explicat, hoc potentius ab hypocriſi deterret, & ad ueritatis ſtudium impellit. Fletu ſummum dolorem, ſtridore dentium, ſummum horrorem ſignificat, quæ mala illis ex eo augebuntur, quod uidebunt ſanctos qui ſolidæ pietati ſtuduerunt, Dei bonitate frui, ſe uero ab ea repelli. Neq; ſolos quidem Iiſraëlitas, ſecundum Lucæ uerba excutiuntur.

carnem quidem, ſed uenientes etiam ab oriente atq; occidente ethnicos. Ita primi erunt nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Id quod horrende hypocritas, qui hic primas in omnibus ſibi uendicarunt, excruciabit, precemur ergo ſpiritum ueritatis, qui ab omni nos hypocriſi abducat longiſsime, qua utiq; nihil æque inuiſum Deo eſſe poteſt, qui adoratores ſcilicet requirit, ſe in ſpiritu & ueritate adorantes.

Omnis enim qui audit ex me ſermones hos &c. Idem Lucas σ.

Expolitio eſt, *ſuperioris contra hypocriſim ſententiæ, per parabolam ſatis aperte & fuſe, ac per contrarium quoq; propoſitam, quod ideo factum eſt, ut tanto magis agnoſceretur & deteſtaretur uanitas atq; ſtultitia eorum, qui ſine fide, pietatisq́; uigilanti ſtudio, Chriſti nomine, ſeſe iactitant.* Neq; *uero eſt ratio, ut quid domus, petra, imber, flumina, uenti ſignificent, ſingulatim exquiramus, non enim ut ſingula, ſuas haberent ſignificantias propoſita ſunt.* Vnum *hoc uoluit monere* Chriſtus, *eos qui ſibi confeſſione oris tantum, nomen dederint, & audiant quidem ſermones ſuos, ſed id abſq; ſolida fide cordis, qua faciendis ſimul ſuis ſermonibus, ex animo ſtuderent, ſtulte & inſane agere, quod hæc ipſorũ hypocriſis & uana religio, tandẽ ingenti ipſorũ malo, detegenda et euanitura ſit.* Sicut *nimium imprudenter egerit, qui domum ſuper harenam extruat, quæ ſimulatq; uel paululũ, ui aquæ*

Vanitas hypocritarum.

ui aquæ & uentorum pulſatur, corruit tota, magnáq; ſui ruina, damnum dat multo maximū· Ita hypocritarum fi= dutia, uanis & nihili rebus nixa, ſubuertetur tādem ſubi to, ſi nō ante tentationibus impulſa uitæ huius, certe tum, ubi audierint: diſcedite à me operarij iniquitatis, idq; æterno ipſorum exitio· Cum ueri Chriſti diſcipuli, qui nō audiunt tantū, ſed faciunt etiam, quæ ipſe iuſſerit, eo quod certa ſint præditi fide, inæternum non commouebuntur, ſed audiēt: uenite benedicti patris mei, poſſidete regnum &c· Ideoq; ſimiles ſunt prudenti uiro, qui domum ſuam ſuper petram fundat, quam nulla queat, uis tempeſtatis deijcere· Spes nanq; horum & fidutia, ipſo CHRI= STO, per ſpiritum filiorum, ſolide nixa, confundi non poteſt, & ne inferorum portæ, hoc eſt, uis omnis & poteſtas Satanæ, contra eam quicquam poteſt, quantam= libet tempeſtatem excitet, & flumina uentosq; tentatio= num immittat· Fortior ſiquidem eſt, qui in ipſis agit, quā qui dominatur in mūdo 1· Ioan· 4· Et pſal· 25· canit: Qui confidunt in Domino, non nutabunt, ſed inæternum ſede bunt, ſicut mons Tzion·

Proinde recte hæc intellexerit, q agnouerit à CHRI STO, ueram fidem obtinentem, uiro prudenti, fuca= tam uero, imprudenti aßimilari, & in eo quidem, quod ille domum ſuam extruit, ut firma conſiſtat, hic ut paulo poſt ruitura ſit· Quo ſignificare uoluit, ſpes uere creden tium, & ſpiritus in corde ſuo, teſtimonio nitentium,

ſirmas eſſe, nec unquam poßc confundi, hypocritarum autem fidem ſimulantium, non poßidentium, & uel ſua, uel aliorum ſtulta opinione, pro teſtimonio ſpiritus in corde fidentium, uanas eſſe, & æterna confuſione mox ſubuertendas. Oremus igitur ſedulo ſpiritum filiorum augeri nobis, qui impellat & accendat, ut gnauiſſime faciendis iußis Domini incumbamus, quo alacri fidutia, in uia Domini curramus, quàm minimum cum hypocritis & Chriſti irriſoribus, commune nobis exiſtat. Etenim Deus eſt maior corde noſtro & nouit omnia. Si hoc reprehenderit nos, quantumlibet alijs hominibus probemur, multo magis reprehendet Deus. Si autem cor noſtrum nos non reprehendit, quod nimirum ſentimus & experimur, apud nos Dei ſpiritum, huc inclinantem, ut ad uoluntatem Domini uitam comparare noſtram, ante omnia in uotis ſit, fidutiam habemus erga Deum, inquit Ioannes. Et quicquid petierimus accipimus ab eo, quoniam præcepta eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita coram eo, facimus, 1. Ioan. 3. De cuſtodire & facere mandata iam paulo ſuprà dixi, eße idem ſcilicet atq; ſtudere ex animo, ut illis uita noſtra reſpondeat. Lucæ 6. habes hanc duplicem parabolam, uerbis fere ijſdem.

Fugienda hypocriſis.

Et factum eſt, cum finiſſet Ieſus ſermones hos, obſtupuerunt turbæ &c.

Hoc de Domino Mar. 1. Lucas 4. pariter memorant.

Vnicus

Vnicus magiſter cæleſtis datus mundo erat, cuius ſpiritu afflati, & prophetæ ab initio locuti fuerant, non igitur mirum ſi magna cum authoritate uerba ipſe fecerit, eoq́; declararit ſe eſſe, cui pater omnis carnis poteſtatem dederit, ut quotquot dederit ei, det illis uitam æternam· Ioan·.17· Scribæ interpretum duntaxat munere fungebantur, ad hoc ſpiritu nullo, hypocritæ nimirũ, docebãt· Atq; hoc erat, quod turbæ ſtupebant, uidentes & ſentientes illum et in docẽdo, poteſtatẽ maiorem præ ſe ferre, & energian quoq; exerere potentiorem, quàm in ſuis certe doctoribus conſueuerant·

Poteſtatem, & ſi Chriſto inferiorem, mirificam tamen habent, quotquot ſpiritu Dei *pollent, præſertim ſi ad docendum alios ſint diuinitus delegati·* De *qua poteſtate data in ædificationem ſibi, non in deſtructionem, multa & mira* Paulus 2· Corin·10· *prædicat, meminit eius & 13· in eadem* Epiſtola· Nempe *ſe poſſe inſtructum ſcilicet ſpiritalibus armis, & potentibus* Deo, *conſilia & omnem celſitudinem extollentem ſe aduerſus cognitionẽ* Dei *demoliri, & captiuam ducere, ad obediendum* Chriſto, *omnem cogitationem, & in promptu habere uindictam, aduerſus omnem inobedientiam ·* Quæ *profecto ἡ ἐξουσία, id eſt, authoritas & poteſtas ſpiritus, quia apud nos, qui* Euãgelion *poſtliminio recepiſſe nobis uidemur rara, aut nulla ferme apparet, atq; ideo noſtra cum uerba, tum facta frigent & iacent, certum, proh dolor,*

De poteſtate & authoritate Apoſtolica·

 argumen

argumentum exiſtit, perparum nos ſpiritus quoq; Chriſti adhuc conſecutos· Nequit enim ille ſui diſſimilis eſſe, et non eadem ubi ubi fuerit, ad ædificationē audere & perficere· Eoq; plurimum uerendum, multos hodie concionatores eſſe Euangelij, perpaucos autem Christi in Euangelio miniſtros, quod ſpiritus eius potentiam & authoritatem, tam paucis contigiſſe uideamus, eoq́; ut prophetæ ſunt, ita populū quoq; eſſe, utroſq; in uerbis ſitū omnem Chriſtianiſmum habentes, cum nequaquam in ſermone, ſed in uirtute, regnum Dei conſiſtat 1· Corin· 4· Magna igitur neceſſitas orādi ab optimo patre, bonum ſpiritum, nobis imminet, ut uerba factaq́; noſtra, præcipue aūt eorum, quos ad regendū Eccleſiam Dei, ſpiritus ſanctos conſtituit Epiſcopos, energiam & uirtutem ſpiritus, cum authoritate & dignitate, qua Chriſti gloria adſeratur, habeant, quo feliciter ædificare pietatem, & demoliri queāt omnem impietatem, nec uituperetur miniſterium ipſorū, neq; habeātur cōtemptui et ipſi, quod certe et Chriſti gloriam obſcurat, & offendit puſillos, ſalutemq́; multorum remoratur·

Hinc ſane fuit, quod Paulus diligenter adeo præcepit, ut à contemptu ſe uerbi miniſtri uindicent · Quare Timotheo 1· Timoth· 4· ſcripſit: Nemo tuam iuuentutē contemnat, ſed eſto forma fidelium, in ſermone, in conuerſatione, in dilectione, in ſpiritu, in fide, in puritate &c· His ſimul & in authoritate debere uerbi miniſtros eſſe, & quibus

quibus illa comparanda ſit, docet. Neq; enim ab ulla alia re, quàm potentia ſpiritus, fideiq́; amplitudine, & dexteritate, feliciter proximis uiam uitæ ſternentis, petenda erit. Idem fere & Tito ſcripſit: Hæc loquere & hortare, & argue cum omni præcipiendi ſtudio. Nemo te deſpiciat. A quibus nanq; Deus recte timetur & amatur, qui non ſummo in pretio haberent eius miniſtros, negotium ipſius bona cum fide agentes? Quos utiq; qui ſuſcipit, ipſum ſuſcipit: qui contemnit, ipſum contemnit. Quemadmodum igitur prædicatori curæ eſſe debet ſummæ, ut DEI uerbum plurimi fiat, ita danda ei ſimul opera eſt, ut ipſe quoque nequaquam deſpiciatur. Sed id minime ſua cauſſa, uerum tantum, ut ſuum pondus, DEI mandata quæ perfert, habeant, eſtq́;, ut dixi, hæc authoritas, non aliunde comparanda, quàm à uitæ innocentia, fidei uiuacitate, uirtute ſpiritus ſtudioq́; gloriæ Dei propagandæ flagranti. Tales donet huic noſtro ſæculo Dominus qui amplam ſanè Euangelij ſui cognitionem donauit, & indubie rectius habebunt Eccleſiæ, Euangelijq́; negotium, melius audiet, ac multo & ſuauior & potentior à nobis uitæ odor ſpargetur, ſanctæq́; ac ſaluificæ multis admirationi, in gloriam Dei erimus, qui nunc ſordemus & iure ſordemus multi, dum ſub tam ſplendidis titulis, nihil in nobis apparet ueræ pietatis nomine admirandum, dignumúe ſpiritu Euangelico. Sed precibus pijs atq; ardentibus, magis quàm querimonijs,

Quàm neceſſaria et unde petenda prædicatoribus authoritas.

huic malo occurretur, quibus utinam libeat, qui Chriſto nomen dedimus, uigilantius aliquanto & feruentius incumbere.

Conclusio lib. primi.

Hic quoniam inopinanti ac nihil minus uolenti, opus ſupra modum excreuit, libuit reſpirare, & primo libro finem imponere, ne inſolenti magnitudine ſua, lectorem deterreret. Etenim dum partim obortis recens, uel potius reuocatis erroribus, partim multorum in tractandis, etiam adeo patentibus Euangeliorum hiſtorijs ruditati, quam compertam habeo, mederi atq; inſeruire conor, et locos communes non paucos excutio, ad hæc linguæ latinæ, eam facultatem, ut multa paucis, atq; lucide dicerem, nondum cõſecutus ſum, inuito, ac nunq̃ non cohibere ſtylum annitenti, in hunc tamen tam magnum modum, enarrationes hæ, extractæ ſunt. Exiſtimo autem nihilominus, qui perpenderit, exploratumq; habuerit, quo in loco ſit adhuc ſcripturæ apud minime paucos cognitio, & ut rari admodum ſint, à quibus pure ſatis ſecetur ſanctiſſimum Dei uerbum, eum, niſi fallor, non multa in hoc opere, præter rem dicta, aut ſuperuacanea, iudicaturum. Quibus enim ſcripturæ myſteria ante in numerato habentur, hic labor nequaquam deſudauit. Tantus adhuc eſt eorum fratrum numerus, qui hæc nequaquam abſque fructu, abſit inuidia uerbo, legent, ut ſi illi opus hoc ne attigerint quidem, ut nolim à quoquam, cui ipſæ ſcripturæ peruiæ ſunt, attingi, ſatis ſuperq; tamen ſit lectorum habita=

habiturum. Sed id uiderit Dominus, cuius negotium ago. In ſequentibus compendiũ ſectari facilius erit, quod & operam dabo, non ſolum quòd locos communes pleroſq; iam tractauimus, uerum etiam q̃ in prioribus primaria ferè doctrinæ Christi dogmata, aduentusq; ipſius myſteria, ut ab Euangeliſta exiſtũt cõmemorata, ita ſunt à nobis pro noſtra facultate excuſſa.

Finis libri primi enarrationum in Euangelion Matthæi, authore M. Bucero.

LOCORVM

COMMVNIVM QVI IN HOC primo enarrationum libro tractantur, Index.

De Euangelio fol. 1.

De nomine Chriſti, 9.

De uſu nominum Ebraicorum, 11.

De uocatione mulierum generali, 12.

Do nomine IESV, 15.

De adoratione, 29.

De impletione oraculorum quæ citantur ſcripturæ, 34.
De cognomine Nazareni. 39.
De regno cælorum, 45.
De baptiſmo, 49.
De anabaptiſmo, 59.
De confeßione, 63.
De confeßione quæ hominibus fit, 64.
De confeſſione priuata, 65.
De confeſſione pro conſilio & conſolatione, 66.
De confeſſione quæ fit offenſo, 67.
De confeßione ſecretaria, inibi.
De ſolutione Eccleſiæ, 68.
De priuata abſolutione, 69.
De ſpiritu ſancto & nominibus eius, 76.
De operatione ſpiritus ſancti, 79.

De mili-

De militia Chriſtianorum, 82.
De publicanis, eodem.
De cælorum nomine, 88.
De nomine Satanæ & diaboli, 90.
De fuga in perſecutione, 104.
De pœnitentia legali & Euangelica, 109.
De præficiendis muneri docendi, 114.
De ſignis & prodigijs quibus lex et Euangelion orbi in-
(uecta & commendata ſunt, 119.
De duodecim Apoſtolis, 124.
De miniſtris Eccleſiæ eligendis, 126.
De mercede quam ſcriptura bene agentib. pollicetur, 135.
De operarijs, 141.
De bonis operibus, 143. & 219.
De legis impletione, 146.
De tranſitu cælorum, 146.
De abrogatione legis, 148.
De nomi

De nomine legis,149.

De uſu ceremoniarum, eodem.

De diſcrimine ueteris & noui teſtamenti,151.

De uſu legis,156.

Quomodo Moſche intelligendus,157.

De iuſtitia Phariſaica,159.

De purgatorio,164.

De adulterio, eodem.

De ſcandalo,166.

De nuptijs Chriſtianorum,167.

De iuramento Chriſto fidentium,168.

De iuramentis prohibitis,170.

De uindicta Chriſtiano illicita,172.

De armis pro proximo ferendis,174.

De dilectione proximi, 175.

De punitione malorum, eodem.

De bello Chriſtianis gerendo, 176.

De magiſtratu Chriſtiano & eius officio, 177.

An Chriſtiano iure agere & lites ſequi liceat, 178.

De ablatione rerum Chriſtiani. 180.

De uſura, 181.

De huius uocis proximus ſignificatu, 183.

De Phariſæis priſcis & noſtris, 184.

De eleemoſyna, 188.

De oratione, 189.

De interceßione ſanctorum, 194.

De oratione pro defunctis, eodem.

De ſanctificatione nominis Dei, 195.

De regno

De regno Dei, 196.

De pane quotidiano, 198.

De ſatiſfactione peccatorum, 199.

De condonatione peccatorum, eodem.

De tentatione, 200.

De induratione malorum, 202.

Quomodo cunctos Deus uelit ſaluari, 203.

De ieiunio & quid in ſcripturis ſignificet, 208.

De ieiunijs priſcorum, 209.

De ieiunijs ſanctorum noui teſtamenti, 211.

De ieiunio religioſorum, 212.

De ſolicitudine Chriſtianorum in rebus temporarijs, 225.

De iudicio quo proximus iudicatur, 228.

De uerbi dei precio, et quatenus coram obſtinatis proe=
mendum, 232.

De man=

De mandatis Dei, quatenus facilia & difficilia ſint, 237.

De fructibus quibus ueri Prophetæ & pſeudoprophe-
(tæ deprehenduntur, 240.

Quomodo Chriſtianus non peccet & tamen habeat pec
(tum, 243

De ſtatu & ratione futuri ſæculi poſt iudicium, 244.

Vnde initio legis & Euangelij frequentia miraculorum,
(246.

Quare miracula ceſſarint, 246.

Quod prophetæ miraculis illuſtres à Chriſto alieni eſſe
(poßint, 147.

De electione ſanctorum ab æterno, 248.

De poteſtate & autoritate Apoſtolica, 251.

Quàm neceßaria, & unde petenda prædicatoribus auto
(ritas, 252.

FINIS.

INDEX LIBRI PRIMI ENARRATIO*num Martini Buceri in Euangelion Matthæi.*

A

ABrahæ Chriſtus præcipue promiſſus, fol. 4.
Abrahā pater multarū gentiū interpretatur, 74.
Abrahæ filij qui, 74.
Abſolutio priuata per ſe nihil efficit, 69.
Adorationis uocabuli explicatio, 29. & 30.
Aduerſarius quis, 164.
Adulterium corde æſtimatur, 165.
Allegoriæ aliquando peſtilentes, 223.
Alma quid, 17.
Anabaptiſtarum error de magiſtratu, 174.
Anabaptiſtarum error de non iurando, 169.
Anabaptiſtarum ſecta ubi orta, 59.
Anabaptiſtarum dogmata & ingenium, 59.
Anabaptiſtarum ſacra anchora, 61.
ἀντίδικος, 164.
Apoſtoli ſal terræ, 136.
Apoſtoli piſcatores hominum, 116.
Apoſtoli cur duodecim electi, 124.
Apoſtolis cur alia nomina indita, 123.
Area quid, 81.

B

BAptiſmus quid, fol. 49.
Baptiſmus circunciſioni ſucceſſit, 60.
Baptiſmus ad quid detur, 50.

Baptiſmus non iuſtificat, 51.
Baptiſmum quis inſtituerit, 57.
Baptiſmus Ioannis quid, 57. & 80.
Baptiſmi duo, 57.
Baptiſandi an ſint & pueri, 60.
Bethlehem olim ephratha dicta, 25.
Betſaida Iulia holmonyma uocata, 111.
Beati mundo corde, 132.
Beati qui perſecutionem patiuntur, 133.
Boanerges quid, 125.

C

CAro quid in ſcripturis, fol. 79.
Cælorum tranſitus, 147.
Cælorum nomen quid in ſcripturis, 88. & 89.
Cælorum apertio quid, 88.
Ceremonijs non colitur Deus, 152.
Ceremonijs quomodo pij utuntur, eodem.
Ceremoniarum uſus, 149.
Ceremoniæ Dei non contemnendæ, 86.
Cælibatus fugiendus, 13.
Charitas cur fide & ſpe maior, 235.
Charitas uniuerſæ ſcripturæ ſcopus, 235.
Chriſtus non eſt corporaliter in pane, 241.
Chriſtus quomodo dilectus, 87.
Chriſtus Ioanni quomodo & cur incognitus, 86.
Chriſtus quomodo omnem impleuit iuſtitiam, 86.
Chriſtus in quo nobis diſsimilis, 83.

Chriſtus

Chriſtus aqua baptiſauit neminem, 57.
Chriſtus quomodo inuenitur, 28.
Chriſtus quibus præcipue contingat, 7.
Chriſtus infirma mundi elegit, 3.
Chriſtus cur Abrahæ & Dauidis filius uocatus, 5.
Chriſti regnum æternum, eodem.
Chriſti genealogia quomodo perpendenda, 9.
Chriſti nomina, 9, & 10.
Chriſti uita à puero erumnis plena, 33.
Chriſtus cur potiſsimum Nazaret educatus, 40.
Chriſtus uſq; 30. annum laborauit manibus, 83.
Chriſtus cur baptiſatus & circunciſus, 83.
Chriſtus cur 40. dies ieiunarit, 91.
Chriſtianorum ſigna duo, 49.
Chriſtianus non peccat, & tamen habet peccatum, 243.
Chriſtiani quare affliguntur, 162.
Chriſtianis an belligerandum, 176.
Chriſtiani officium tempore belli, 177.
Chriſtiano an liceat iure agere, 178. & 179.
Circunciſio quid, 49. & 52.
Cœnobitæ Chriſtum non ſequuntur, 115.
Columbarum natura, 89.
Concionatoris aſperitas quæ probanda, 71.
Confeßio triplex, 63.
Confeßio pro conſolatione, 66.
Confeßio pro conſilio, 66.
Confeßio offenſo, 67.

Confeßio ſecretaria noxia, 67.
Corpus pro tota uita & actibus, 221.
Coruorum natura, 226.
Coruorum pulli miraculo paſcuntur, 226.

D

DEus quos iudicet, 233
Deus quo pacto ſanctificetur. 195
Deus noſter pater cæleſtis, 194.
Deus ſuos quo pacto ducat, 90.
Deus ducit in tentationem & indurat, 201.
Dei mandata quatenus facilia atq; difficilia, 237.
Dei ſollicitudo erga electos, 32.
Dies Domini magnus & terribilis, 42.
Diabolus quid, 90.
Diabolus & πονηρὸς uocatur, 206.
Dilectionis præceptum quomodo nouum, 157.
Domini cauſſa omnia linquenda quomodo, 115.
Domeſtici primum curandi. 150.
δουλεία quid, 124.
Duodenarij numeri myſterium, 124.

E

ECcleſiæ iudicium debetur, 22.
Eccleſiæ ſolutio & ligatio, 67.
Eccleſiæ miniſtri quomodo eligendi, 126.
Eleemoſyna quid, 188.
Eleemoſyna quomodo & quibus præſtanda, 188.
Egeſippi lapſus, 110.
ἐπαγγελία, fol. 1.

Eſurien-

Eſurientes iuſtitiam qui, 129.
Eſſenorum ſecta & nomen unde, 70. & 159.
Euangelion regni, 117.
Euangelium quid, 1.
Euangelij & legis diſcrimen, eodem.
Euangelij author ſpiritus, 3.
Euangelion impijs apertum, 6.
Euangelion quibus uerbis auſpicatum, 107.
Euangeliſtæ quid potiſsimum ſpectarint, 228.
Euchariſtia quid & cur inſtituta, 40.
Euchariſtia ſacrificijs ſucceſsit, eodem.
Euchariſtia quibus danda, item quibus non, eodem.

F

FAcere uoluntatem patris quid, 242.
Fides ſal uocatur, 137.
Fides fons operum bonorum, 119.
Fides ſola iuſtificat non opera, 51.
Fides magorum, 27.
Fidei natura, 32.
Fidei fructus, eodem.
Fide pacificantur corda, 52.
Filij Dei ſpiritu Dei aguntur, 90.
Fugiendum Chriſtiano quomodo, 104.

G

GEenna quid, 161.
Germaniæ nuper clades miſerabilis unde, 70.
Gratia Dei nullo peccato impeditur, 7.

Gregorius VII. taxatur, 94.
Gregorius quadrageſimam ieiunandum præcepit, 94.

H

HErodis demens conſilium, 24.
Herodes quot annis regnarit, 38.
Hieruſalem nato Chriſto turbatur, 23.
Horæ canonicæ unde, 94.
Horreum quid in Euangelio, 81.
Humilitas Deo ſemper placuit, 19.
Humilia & infirma elegit Deus, 112.
Hypocritæ noſtri ſæculi, 231.
Hypocritarum uanitas, 249.

I

IAcobi Epiſtola cuius autoritatis, 205.
Iacobi locus excuſſus, eodem.
Ieſaiæ locus cap. 9. explicatur, 105. & 106.
IESVS quid, 15.
IESVS quomodo ſuos ſaluos faciat, eodem.
Ieiunia monachorum, 213.
Ieiuniorum quattuor temporum origo, 212.
Ieiunia priſcorum, 209. & 210.
Ieiunia Phariſæorum, 209.
Ieiunium quid in ſcripturis, 208.
Ieiunandum ad precem, 192.
Ieiunium quadrageſimale, 92.
Ieiunium Aquinatis, 213.

Ieiuniorum leges quis impoſuerit, 93. & 212.
Ieiuniorum libertas, 93. & 211.
Ieiuniorum impietates, 213. & 214.
Ieiunandi neceßitas, 215.
Ieiunandum pie quomodo, 150.
Immanuel quid, 42.
Iniuria propria non ulciſcenda, 172.
Ioannis prædicatio, 76.
Ioannes quid ſignificet, 75.
Ioannes Helias uocatus, 42.
Ioannes quo anno prædicare incepit, 43.
Ioannis cibus & ueſtis, eodem,
Ioannes cur in deſerto prædicarit, 47.
Ioannis & Matthæi concordia, 85.
Ioſeph uir iuſtus, 14.
Ira quæ & conuitia damnentur, 162.
Irænei de ieiunio locus, 93.
Iudas cur in Apoſtolum electus, 124. & 126.
Iudæi merito excæcati, 106.
Iudæi quomodo Chriſto lucrifaciendi, 17.
Iuditia quædam licita, 230.
Iudicare quid, 228.
Iuditium Dei in Iudæos, 35.
Iudicanda omnia, 247.
Iurandum pro gloria Dei, 168.
Iuramenta quæ prohibita, 169. & 170.
Iuramenta Deus præcepit, 169.

Iurarunt & ſancti ſæpe, 170.
Iuſtiniani lex de uſuris, 182.
Iuſtitiæ eſuries quæ, 130.
Iuſtificamur ſola fide, 50.
Iuſtitia quid in ſcripturis, 86.

L

LAborandum, 225.
Legis uſus, 156
Lege liberati fideles, 154.
Legem ſoluere quid, 146.
Legem impleuit CHRISTVS, & quo pacto, 146. atq; 253.
Legis abrogatio, 148.
Legum ciuilium uſus, 148.
Lex iram operatur, peccatum auget, occidit, 155. et 156.
Lex non iuſtificat. 155.
Lex & à nobis implenda, 146. & 153.
Lex mandatorum, 148.
Locus Pauli explicatur, 52.
Locus Iohannis 3. excuſsus, 88.
Locus ad Heb. explicatur, 151.
Locus pſal. 110 explicatur, 197.
Loci Iechezkel 18. & Pauli 1. Timoth. 2. excuſsi, 203.
Loci communes libri primi, fol. 253.
Lucas in ſua genealogia quid ſpectarit, 6.

Lucæ concordia, 72.
Lugentes qui, 129.
Lumbi præcincti & lucernæ in manibus quid, 226.
Lunatici qui, 121.
Lux ſcripturis quid, 222.

M

MAgi non fuerunt Sabæi, 20.
Magi non fuerunt reges, eodem.
Magi primitiæ gentium, eodem
Magorum fides, 27.
Magiſtratus officium imminenti hoſte, 177.
Maria cur deſponſata uiro fuerit, 13.
Mare Galilææ, lacus Geneſar, 110.
Mammon quid, 223.
Manuum impoſitio ad quid data, 78.
Matthæus Telones, 3.
Matthæi uocatio, eodem
Matthæus cur tres reges præterijt, 7. & 8.
Merces in ſcriptura pro dono, 135.
Milites & Chriſtiani eſſe poſſunt, 82.
Milites cur paſſim male audiant, 82.
Minimus in regno Dei quis, 148.
Minima in lege, 154.
Miracula cur ceſſarint, 78. & 245.
Miracula non ſemper operatus IESVS, 97.
Miſericordes beati, 132.

Miſericordiam facere quid, 187.
Mites qui, 129.
Molec Latinis Saturnus, 238.
Monachorum abſtinentia, 45.
Moſche quomodo intelligendus, 157.
Mundo corde qui, 132.
Mutuo dandum quomodo & quibus, 180.

N

NAues Tharſis, 21.
Nazarenus quid, 39.
Nomine Chriſti prophetizare quid, 245.
Nomina ſpiritus ſancti, 76. & 77. atq; 78. itẽ, 79.
Nouiſsimi primi, 107.

O

OCulus pro mente, 221.
Oculus ſimplex & nequam, 222.
Officium Euangeliſtæ, 218.
Operarij iniquitatis, 248.
Operari nos dicimur, quæ agit Deus, 220.
Opera bona quæ, 143.
Operum bonorum fons fides, 119.
Opera quomodo urgenda, 143.

Oratio

Oratio quid, 190.
Orationis in monte ſtatus, 127.
Orationis uocabula, 193.
Orationis uitia duo, 189.
Orare in conclaui quid, 189.
Orationis locus idoneus ſeceßus, 190.
Oratio quo pacto prouocanda, 192.
Orandum crebro & cur, 192. & 231.
Orandus quis, 193.
Orandum fide, 193.
Orandum pro fratribus, 193.
Orandi an ſint & ſancti mortui, 194.
Oratur pro defunctis ſine fide, eodem
Orandum quid, 234.
Orationi inſiſtendum, 89.
Ordo prædicandi Euangelij, 81.
Orientalium mos uetuſtiſſimus, 31.

P

PAcifici qui, 133.
Paleæ reprobi, 81.
Panis quotidianus quid, 198.
Papa dignitate & honore tam Chriſtum quàm Petrum ſupergreſſus, 29
Paracletus quid, 79.
Paralitici qui 121.

Pauperes

Pauperes ſpiritu, 128.
Pax uera, 133.
Peccatorum condonatio unde, 199.
Peccata quibus condonantur, 207.
Peccatum in ſpiritum ſanctum, uel ad mortem quid, 233.
πλήσιος quis. 183.
πέραν, 121.
πειράζων Satan appellatur, 95.
Petrus & Cephas uocatur, 111.
Petri locus explicatus, 53.
Phariſæorum ſecta, 70.
Phariſaica iuſtitia, 159.
Phariſæi unde dicti, eodem
Pietas ſemper ſimplex, 32.
Pij niſi aliò à Deo uocati laborant manibus, 124.
Pœnitere quid, 108.
Pœnitentiæ fructus, 73.
Pœnitentia legalis atq; Euangelica, 109. & 110.
Pontifices noſtri indocti, 25.
Populo non fidendum, 48.
Porta uitæ arcta, mortis uero lata, 237.
προσκυνεῖν, 29, & 102.
Prophetare quid, 245.
Proximus quis, 183.
Proximi cauſſa arma ferenda, 174.
Principis officium imminenti bello, 177.
Proximus eſt & inimicus. 184.

Publicani

publicani qui, 82.
publicani Chriſtiani etiam eſſe poſſunt, 82.
publicani nomen cur paſſim infame, 82.
pueri an baptizandi, 59.
purgatorium neſcit ſcriptura, 164. atque 194.
purificationum uſus, 149.
pſeudoprophetæ quomodo deprehendendi, 239.
pſeudoprophetæ noſtri ſæculi, 238. & 241.

Q

Quadrans quid, 164.
Quadragenarij numeri myſterium, 91.
Quadrageſimale ieiunium, 92 & 95.

R

RAchab cur in genealogia Chriſti memorata, 7.
Rachel mater Beniamitarum, 38.
Racha quid, 38.
Rama, 101.
Ratio usq; cæca, 107.
Reges & principes colendi atq; adorandi, 50.
Regnum cælorum quid, 45. & 46.
Regnum Chriſti, 117.
Regnum Dei quærere, 225.
Reprobus ſenſus quid Paulo, 201.
Reſipiſcere quid, 108.
Ruth in Chriſti genealogia quare memorata 7.

Saba

S

SAba felix Arabia, 20.
Sacerdotes in ordinem redigendi, 198
Sacrificandi ritus unde introductus, 31.
Sacrificia cur instituta, 149.
Sacrificijs anteponenda concordia, 163.
Sadducæorum ſecta atq; nomen unde, 70. & 159.
Sal in ſacrificijs, 137.
Salutis ſumma, 79.
Sancti qui, 60.
Sanctorum interceßio, 194.
Sanctorum ſtatuæ non adorandæ, 30.
Sanctificare quid, 196.
Sanctificare ieiunium, 210.
Satan quid, 90.
Satan fidem potiſſ. petit, 96.
σκάνδαλον quid, 166.
Scripturæ oracula quomodo implentur, 34 & 35.
Scriptura ſine ſpiritu mortua, 25.
Scripturis incumbendum, 114.
Scribæ qui, 159.
Sectæ Iudæorum quatuor, 70.
Seruire quid, 222.
Sicientes iuſtitiam qui, 129.
Signa conſcientiam non confirmant, 54.
Signa in Eccleſia cur ceſſarint, 120.

Sidera

Siderati, 121.
Similitudo arboris in ſcriptura frequens, 75.
Similitudo oppidi in monte ſiti, 140.
Simpſon Chriſti typus, 41.
Sollicitudo quid, 223.
Sollicitudo Chriſtianis mittenda, 224.
Spiritus cur in ſpecie columbæ uiſus, 89.
Spiritus ſanctus lux, 141.
Spiritus ſancti nomina, 76. & 77. & 78. item 79.
Status futuri ſæculi, 244.

T

Tentatio quæ deprecanda, 200.
Tentatio duplex, eodem
Tentat ſuos Deus, eodem
Tentatio quid, 95.
Tentatio utilis, 90. & 95. atq; 200.
Tentationes Chriſti imaginariæ, 98.
Tentare Dominum quid, 100.
Tentationis ſolatium unde petendum, 102.
Thamar cum ſocero cur rem habuerit, 7.
Tharſis Cilicia, 20.
Theſauros in cælo recondere quid, 218.
Triticum quid in Euangelio, 81.

V.

Vaſa gloriæ electi, 80.
Ventilabrum uerbum eſt Euangelij, 81.

Verbum Dei non prophanandum, 232.
Veteres quomodo ieiunarint, 94.
Viperarum natura, 72.
Virginum inſtitutum Deus ignorat, 12.
Vocationis lydius lapis quis, 115.
Vocatio expectanda, 13.
Vocum curioſitas quàm neceſſaria, 2.
Vrbis ferè primores cur à Chriſto inuiſuntur, 105.
Vſus ceremoniarum, 149.
Vſura quatenus licita, 181.

Indicis libri primi
finis.